

de ruimtelijke historie van **HINTHAM**

wonen en werken
langs
dijken en wegen
1832 - 1945

Aan de grens van 't Bossche Vrijdom ligt ons dorpje, lief en klein
Waar het volk steeds leeft in vrede en de menschen vrienden zijn
Fraaie villa's, fier eiken zijn de trots der Graafsche Baan
Knusjes liggen hutje en hoeve tegen d'oude dijken aan
Hintham, vaak hoort men u roemen om uw schilderachtig schoon
Dat gij, aardig vriend'lijk plekje, allerwege spreidt ten toon

deel van het lied "Ons Dorpje" uit 1904. Tekst: M. Broeren

Colofon

Auteur: Ad J. van Liempt, Hintham 2021

Opmaak en vormgeving: auteur

Tekeningen, foto's en grafieken: auteur, tenzij anders vermeld

Druk: New Energy

Uitgegeven in eigen beheer

advanliempt@hotmail.com

www.pisatel.nl

2e druk augustus 2021

Opgedragen aan mijn immer enthousiaste Oda

© Ad J. van Liempt

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, of op welke andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a computerized database or made public, in any form or by any means, whether electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without the prior written permission of the author.

Inhoud

- 1. Voorwoord -5**
- 2. Verantwoording -6**
- 3. Lees- en kijkwijzer -7**
- 4. Afbakening van het onderzoek naar plaats en tijd -9**
- 5. De naam "Hintham" -10**
- 6. De relatie van Hintham tot haar omgeving -15**
- 7. Ontwikkeling en kwaliteit van de woningvoorraad -23**
- 8. Infrastructuur -25**
 - A. Wegen, straatnamen en huisnummering -25
 - B. De rijksweg door Hintham -26
 - C. Tram- en smalspoorlijnen -30
- 9. Technische infrastructuur -33**

Water, energie en communicatie
- 10. Legerplaatsen in Hintham -37**
- 11. Overstromingen -41**
- 12. Toponiemen -47**
- 13. De ruimtelijke ontwikkeling ten noorden van de weg Hintham en Graafsebaan -53**
 - A. Vliertsesteeg tot en met de Sint Antoniusstraat -54
 - B. Hintham 36 tot en met Sint Jorisstate -84
 - C. Hintham 54 tot en met de Julianastraat -98
 - D. Hintham 82 tot en met de Beatrixstraat -104
 - E. Van Hintham 106 tot aan de Graafsebaan -110
 - F. Graafsebaan tot aan de Heer en Beekstraat -126
 - G. Elststraat en Overdijk -135
 - H. Tweeberg -140

14. De ruimtelijke ontwikkeling ten zuiden van de weg Hintham en Graafsebaan -159

- A. Jasmijnstraat tot en met "De Hoge Schans" -160
- B. Hintham 29 tot de Pastoor van Thiellaan -177
- C. Pastoor van Thiellaan tot de Jan van Delftstraat -189
- D. Jan van Delftstraat tot en met de Nicolaas Fierlantsstraat (inclusief Batterijstraat) -194
- E. Nicolaas Fierlantsstraat tot aan de Graafsebaan -201
- F. Graafsebaan tot aan de Berlicumseweg (inclusief Industriestraat) -206
- G. Rechtse Dijk -220
- H. Stenenkamerstraat -250
- I. Kloosterstraat -255
- J. Berlicumseweg -256

15. De ruimtelijke ontwikkeling van het Bossche deel van Hintham -269

Gebied tussen de Boterweg, Graafseweg en Jasmijnstraat/ Vliertsesteeg

16. Veranderd Hintham -282

Verklarende woordenlijst -285

Hintham 102 in 1968 met nog drie van de oorspronkelijke vier lindebomen. Links het café en rechts de vroegere groentewinkel. Collectie: RCE beeldbank 118626, foto G.J. Dukker

1. Voorwoord

”Ook Hintham heeft een verleden”

Hintham is een plek met een bijzonder verleden. Ooit was het een gebied met die naam dat zich uitstreckte van de oudste stadspoort van Den Bosch tot in Heeseind bij Nuland.

Later ging het grootste deel behoren tot de gemeente Rosmalen en kwam een kleiner deel bij de gemeente 's-Hertogenbosch. Na de herindeling van 1996 maakt het in zijn geheel onderdeel uit van 's-Hertogenbosch.

Het bleef tot in 1945 een klein dorp met een vier-tal in het oog springende functies.

Die langs de doorgaande weg van Den Bosch naar Grave met de verzorgende functie die daarbij kwam in de vorm van herbergen en later garage-bedrijven en benzinestations.

De agrarische functie met bedrijven, gericht op voedselvoorziening en hoveniersproducten, ook voor Den Bosch.

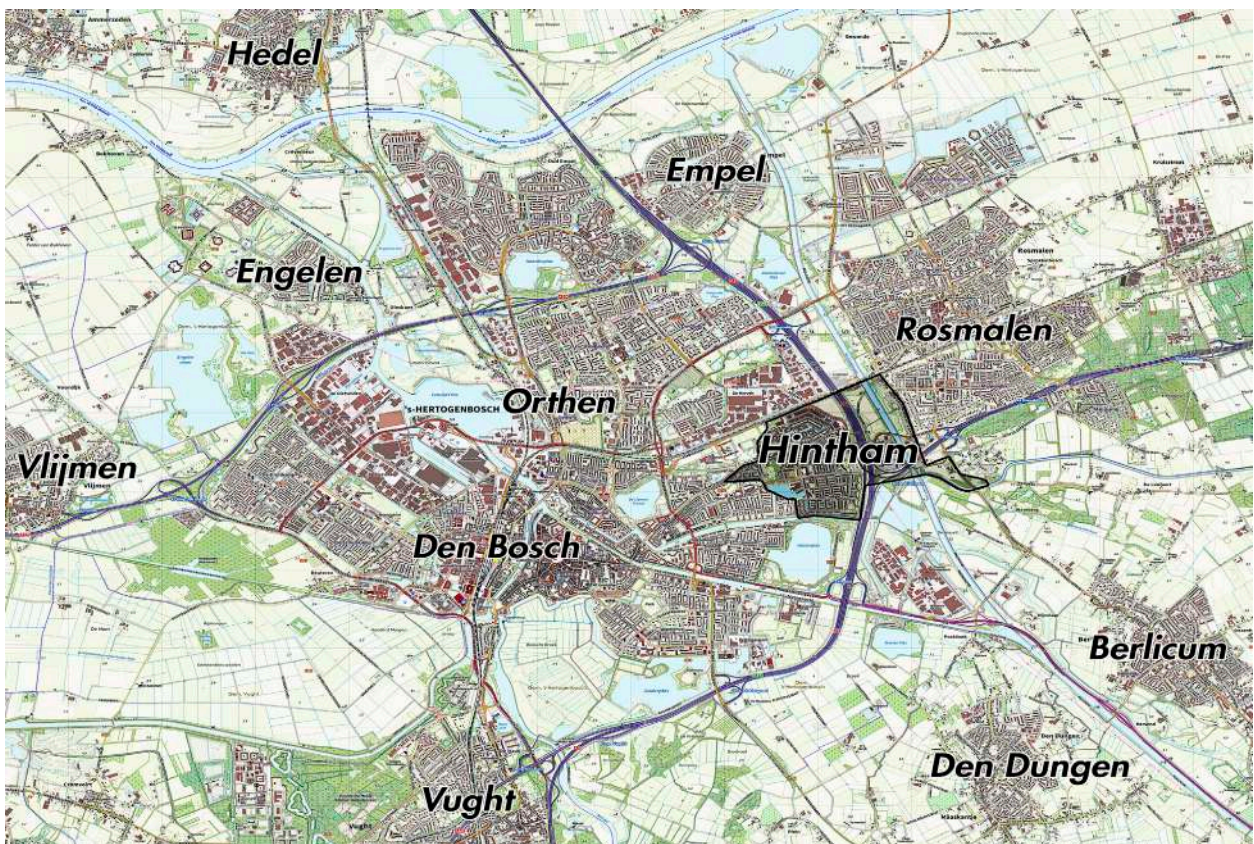
De woonfunctie, in eerste instantie voor de kleine autochtone bevolking en ook voor enkele gegoede stedelingen die wonen in een landelijke omgeving verkozen.

De bedrijfsfunctie in de vorm van lokale neringdoenden, waarvan er enkele uitgroeiden tot internationaal opererende ondernemingen. De eerste woonuitbreidingen vonden plaats langs bestaande wegen en dijken, waardoor lint-bebouwung ontstond.

Pas na de Tweede Wereldoorlog werden er in Hintham planmatig woongebieden ontwikkeld en verdween het omringende landelijk gebied. Door de aanleg van de autosnelweg A2 en het Máximakanaal werd het lintdorp in twee delen geknipt.

De geschiedenis van het ontstaan, verdwijnen en vernieuwen van de bebouwing in Hintham tussen 1832 en 1945, zowel van het Bossche als het voormalige Rosmalense deel, is onderwerp van dit boek.

Doel van deze studie is eraan bij te dragen dat de ruimtelijke historie van het ooit zo kleine Hintham compleet en objectief in de herinnering blijft.

Het onderzoeksgebied Hintham (omlijnd) en omgeving. Ondergrond: topografische kaart 2019

2. Verantwoording

Stel je eens voor: het is 1832 en je staat buiten Den Bosch ter hoogte van het huidige Hinthamereinde op een met bomen beplante dijk die nu de Graafseweg is. Achter je ligt de omwalde stad en voor je een polderlandschap, dat 's winters onder water staat. Overal? Nee, verderop ligt een hogere plek. Daarop is Hintham gebouwd, het dorp waarover dit boek gaat.

Na mijn pensionering begon ik met onderzoek naar verdwenen arbeidershuisjes in Waalwijk, Baardwijk en Besoijen. De kadastrale gegevens daarvan vulde ik aan met informatie uit archieven en overleveringen. Het ging dan bijvoorbeeld om verslagen van het gemeentebestuur, foto's, interviews, krantenberichten, notariële akten enzovoorts. Daaruit ontstond een gedegen methodiek voor het doen van ruimtelijk historisch onderzoek, en vervolgens een boek over het onderwerp met een schat aan informatie.

Toen ik in 1971 ging wonen in een van de in de oorlog 1940- 1945 redelijk gespaard gebleven oorspronkelijke woningen van het Bossche Hinthamerpark, ontstond er via de school van mijn kinderen al een relatie met Hintham en haar bewoners. Nu ik al weer een tijd in Hintham woon is het onderwerp voor een volgend onderzoek gauw gevonden: Hintham zelf!

De uitdaging hiervoor is niet alleen de locatie op zich, maar ook dat ik (anders dan in eerdere onderzoeken) alle huizen en wegen betrek. Het gaat daarbij vooral om de periode vanaf 1832, wanneer kadasterinformatie beschikbaar kwam. De uitbreidingen in Hintham zuid en noord van na 1945 neem ik in dit boek niet mee. Over Hintham-zuid is al geschreven en Hintham-noord is een mooi onderwerp voor de toekomst.

Uitgangspunt bij mijn ruimtelijk-historische onderzoeken is het kadasterarchief. Met de informatie die het kadaster biedt over de ontwikkeling van een perceel door de jaren heen is er een basis die vervolgens aangevuld wordt met gegevens uit andere bronnen.

De bronnen die ik in dit boek verwerk zijn uit archieven als het Nationaal Archief, het BHIC en Erfgoed 's-Hertogenbosch (archief en bouwhistorie). Maar ook uit andere archieven, musea en stichtingen die in het boek worden genoemd. Deze primaire bronnen zijn als een erfenis. Die heb ik opgehaald, gefilterd en bijeen gebracht tot

een samenhangend verhaal.

En daarmee is het doel bereikt. Namelijk de ruimtelijke geschiedenis van Hintham volledig en objectief beschrijven.

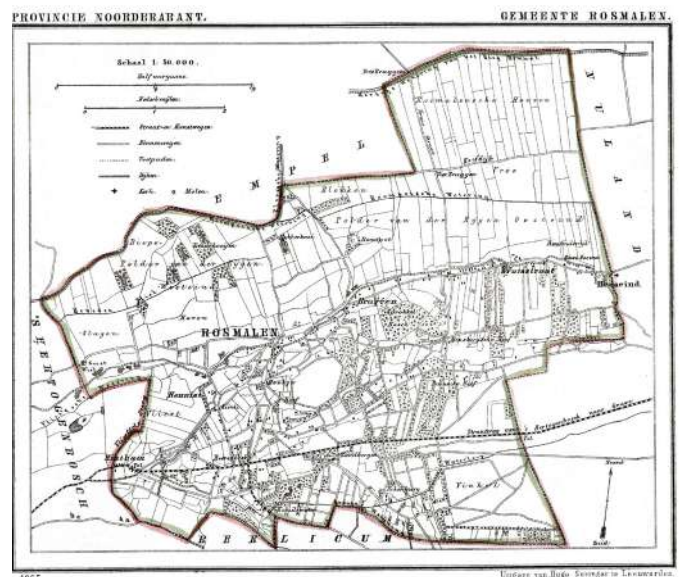
Bij dit onderzoek ben ik uitstekend geholpen door de medewerk(st)ers van archieven, musea, instanties en de Heemkundevereniging Rosmalen.

In het bijzonder dank ik hier Michiel van Heumen, die me bereidwillig bijstond met zijn uitgebreide kennis van zowel Hintham als archieven. Hij gaf me veel tips en heeft de meeste teksten zorgvuldig nagezien. Zijn kennis, enthousiasme en voortdurende betrokkenheid klinken in dit boek door.

Veel dank ben ik ook verschuldigd aan Henk de Werd, van wie ik zijn grote verzameling teksten en foto's over Hintham mocht gebruiken. Zonder zijn bijdrage waren veel vroegere situaties niet meer uit te beelden geweest.

Maar zeker ook dank ik al die vriendelijke en behulpzame (oud-) Hinthamse mensen, van wie ik verhalen hoorde en hun foto's, schilderijen en tekeningen mocht gebruiken. Ze hebben me veel van de prachtige beelden geleverd die anders in de vergetelheid van hun privé-verzamelingen waren gebleven.

Ad J. van Liempt, Hintham, 2021
www.pisatel.nl

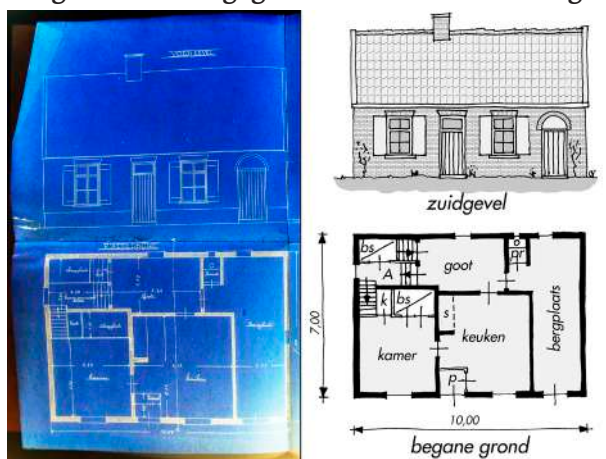
Rosmalen in de Kuijper atlas van 1865. Links onder ligt Hintham

3. Lees- en kijkwijzer

Plattegronden en situaties

Het bronnenmateriaal voor de bouw- en situatietekeningen uit dit boek is afkomstig van het kadaster, bouwvergunningen, onbewoonbaarverklaringen en diverse andere openbare en particuliere archieven. Dat bronnenmateriaal is uiterst divers van aard en uitvoering. Om een zekere gelijkvormigheid in dit boek te krijgen zijn de meeste tekeningen door de auteur opnieuw in een uniforme stijl getekend. Zowel situatietekeningen als plattegronden zijn in dit boek met de bovenkant naar het noorden gericht; de enkele uitzonderingen daarop zijn voorzien van een noordpijl.

Het bleek dat enkele panden iets anders zijn uitgevoerd dan de verleende bouwvergunning. In die gevallen is uitgegaan van de bouw aanvraag.

Links de originele bouwtekening, rechts getekend in een uniforme stijl

Advertenties en teksten uit kranten en boeken

De meeste in dit boek opgenomen advertenties zijn gevonden op www.delpher.nl. Ook is materiaal uit niet in Delpher opgenomen kranten, boeken of tijdschriften gebruikt. Door sommige krantenadvertenties loopt een schuine streep. Die werd door de administratie van de krant in haar archiefexemplaar gezet om aan te geven dat er voor betaald was.

Namen van wegen

Ter onderscheid van "Hintham" als benaming van het dorp en als benaming van de gelijknamige weg wordt in dit boek op plaatsen waar dat tot misverstand kan leiden, dat onderscheid gemaakt door te spreken van "de weg

Hintham" (voor de weg met die naam) en "Hintham" (voor het dorp zelf).

In 1832 had alleen de huidige weg Hintham en verderop de Rijksweg een eenvoudige bestrating van keien; andere wegen waren nog zandpaden of onverharde dijken.

In de loop van de tijd zijn er voor de wegen en paden in Hintham diverse namen gebruikt; formeel en informeel. Pas in 1954 zijn straatnamen formeel door het gemeentebestuur vastgesteld. In dit boek zijn beide soms door elkaar gebruikt. Hier een overzicht van wegen waarvoor meerdere namen gebruikt zijn.

- De weg Hintham: de in eerste instantie gemeentelijke weg vanaf de grens met Den Bosch tot aan de huidige Tweeberg en Jan van Delftstraat. Later tot waar nu de A2 loopt. Vroeger ook wel "Steenweg" en "rijksweg" genoemd;
- Graafsebaan: voorheen de rijksweg (ten oosten van de A2);
- Graafseweg tussen Den Bosch en Hintham: voorheen de "Hinthamersteenweg";
- Jasmijnstraat: voorheen "Steeg van het Sluizengrachtje";
- Tweeberg: ook wel de "Rosmalense dijk" genoemd. In de volksmond: de "Linkse dijk". Aan de noordkant ervan liep zowat parallel een pad dat, wanneer het niet overstroomd was, werd gebruikt om naar Rosmalen te gaan. Een stukje daarvan is nu nog de Wilhelminastraat;
- Hinthamsestraat: in de volksmond "Rechtse dijk" genoemd. Deze laatste naam wordt in dit boek gebruikt, enerzijds omdat de Hinthamsestraat niet meer bestaat en anderzijds omdat "Rechtse dijk" de langst gebruikte naam is en recht doet aan de fysieke situatie die daar was. Aan de zuidkant ervan liep zowat parallel een pad dat, wanneer het niet overstroomd was, werd gebruikt om naar Coudewater en Berlicum te gaan;
- Nicolaas Fierlantsstraat: vroeger was hier een zandweg met bebouwing die de naam "Batterijstraat" had;

- Stenenkamerstraat: werd op diverse manieren geschreven. Voorheen heette die "Varkensstraat" of -hoek;

• De Heer en Beekstraat en het verlengde ervan, de Burgemeester Mazairac laan, heetten voorheen Molenstraat.

Namen van panden, huisnummering en toponiemen

Benamingen zijn op verschillende plaatsen gevonden. Bronnen zijn: de werkgroep "Veldnamen" van de heemkundekring Rosmalen, advertenties, "Rosmalla",

bestaande benamingen op huizen, de "kaart van den polder het Erdveld en de Vliert" van P.E. Fischer uit 1858, notariële akten, en aantekeningen van landmeters. In de loop der jaren zijn verschillende manieren van huisnummering gebruikt. In dit boek is de laatste manier, de registratie met straatnaam en huisnummer die werd ingevoerd in 1954, gebruikt. Ook bij vóór dat jaar verdwenen panden, waar nodig met de toevoeging "ter hoogte van".

Betrouwbaarheid van afbeeldingen

In dit boek is bij enkele afbeeldingen vermeld dat ze (en soms: waarschijnlijk) door een vervalser zijn gemaakt. Het gaat dan om de kunstenaar M.J.C. Wegenaar, die in 1834 in Den Bosch werd geboren en in 1909 in Rosmalen overleed. De tekeningen die hij maakte moesten de indruk wekken authentiek historisch materiaal te zijn. In werkelijkheid waren het in meerdere of mindere mate kopieën van bestaand werk, zijn eigen fantasieën op basis van oude geschriften of zelfs geheel verzonden onderwerpen.

Namen en beroepen

De namen en beroepen die in dit boek genoemd worden zijn meestal afkomstig uit het kadaster. Die zijn, ondanks dat er soms andere schrijfwijzen voor werden gebruikt, overgenomen. Het kadaster registreert enkel de namen van eigenaren. Die zijn dus in enkele gevallen anders dan van degenen die het pand bewoonden.

Auteursrechten

De eigenaars van beeldmateriaal en teksten in dit boek hebben toestemming gegeven voor het gebruik ervan. Er is materiaal bij dat op zoveel plaatsen te vinden is dat de oorspronkelijke bron niet bekend is; de bezitter van het hier gebruikte exemplaar gaf wel toestemming. De bronnen zijn overal vermeld, op enkele uitzonderingen na waar de eigenaar zijn of haar naam niet in het boek vermeld wilde zien. Ook zijn delen van artikelen of boeken overgenomen met toestemming van de auteurs.

Alle foto's in dit boek zonder bronvermelding zijn gemaakt door de auteur, bij wie dus ook de rechten berusten.

Mocht je toch een onregelmatigheid aantreffen, neem dan contact op met de auteur.

Monumenten

In het onderzoeksgebied bevinden zich vijf rijksmonumenten. Het zijn: de grenssteen nabij de Jasmijnstraat en de panden Hintham 16, 43, 102 en 152.

Er zijn ook zeven gemeentelijke monumenten.

Het gaat om: Hintham 16a, 32, 39-41, Kamperfoeliestraat 23-23 a en Berlicumseweg 9, 11 en 13.

De redengevende beschrijvingen ervan zijn bij de desbetreffende perceelhistories opgenomen.

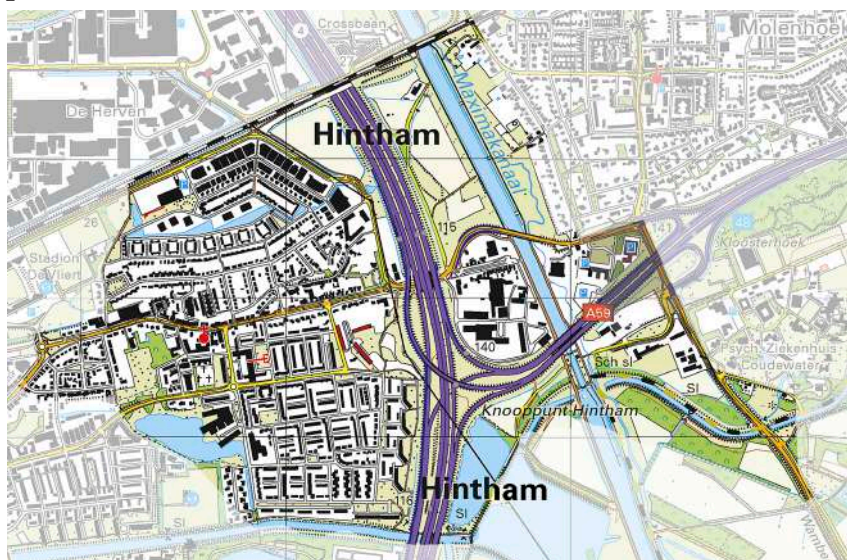
Tijdsbeschrijving

Het onderzoek voor dit boek vond plaats in de periode 2015 tot en met 2020. Waar termen als "nu" en "huidig" worden gebezigd mag je uitgaan van de situatie rond het jaar 2020.

4. Afbakening van het onderzoek naar plaats en tijd

Het onderzoek waarop dit boek is gebaseerd heeft twee begrenzings. Een in tijd, en een in omvang.

De **tijdsbegrenzing** is de periode tussen 1832 en 1945. Wel wordt ook relevante informatie van vóór 1832 meegenomen. En van de periode na 1945 worden de grote lijnen van de ontwikkelingen die dan plaatsvonden, beschreven.

De omvang van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van 2013.
Bron: top25raster

De **omvangsbegrenzing** volgt de grens van de kadastrale gemeente Rosmalen, sectie E; die van Hintham. Die volgt ook het gebied dat voorheen de wijkletter E had. In dit boek is daarvan uitgezonderd het gebied ten noorden van de spoorlijn Den Bosch- Nijmegen, en de westzijde van de Heer en Beekstraat. Die zijn in de beleving nauwelijks meer aan Hintham gerelateerd. Wel is het gebied aan de westzijde van de (oude) Berlicumseweg meegenomen dat grenst aan Coudewater en dat nu door kanaal en snelweg helemaal van Hintham los is. Reden is dat dit ook tot de sectie en wijk E hoorde, en dat er vermeldenswaardige bebouwing stond en nog staat. Ook is het Hinthamerpark en een deel van de Graafseweg in het onderzoek betrokken omdat dat gebied, ook vóór het in de 20e eeuw bebouwd werd, tot het "Bossche" deel van Hintham behoorde.

Het onderzoeksgebied in 1832. Het kadastrale minuutplan is geprojecteerd op de topografische kaart van 2019

5. De naam "Hintham"

Hintham: een typische, echter niet unieke, naam. Ook bij Kerkdriel is een buurtschap met de naam Hintham. In het Verenigd Koninkrijk zou Hintham niet misstaan, naast Nottingham, Birmingham en de vele andere plaatsen met de suffix "ham". In Frankrijk en België komt "ham" ook in veel plaatsnamen voor.

Er bestaan diverse verklaringen voor de naam Hintham. Het verklaren van de naam is niet de doelstelling van dit boek, maar natuurlijk wel een interessante materie. Want wie heeft zich nooit afgevraagd waar deze typische naam vandaan komt?

Daarom volgen hier een aantal verklaringen

waarom Hintham "Hintham" zou heten, zonder daarover een oordeel te geven.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 29-10-1932

VAN EEN PAAR VREEMDE N.-BRABANTSCHES PLAATSNAMEN.

Wij ontvingen van een onderwijzer uit de buurt van Den Bosch — vermoedelijk naar aanleiding onzer geregelde namen-verklaring in eenige periodieken (zie Nedermaas, St. Geertruydsbronnen, Waalbode, Limb. Koerier enz.) — de vraag, hoe we denken over de beteekenis van den dorpsnaam Hintham in N.-Br.

We willen ook hiervan eene afleiding beproeven, al nemen wij ze gaarne voor een betere terug. Oorkonden, waarin de plaats eertijds een anderen vorm had, hebben we niet kunnen vinden. Maar de beide deelen, pré- en suffix, wettigen het vermoeden, dat de buurt oud is, en dat de benaming uit den oertijd van ons volk stamt, en in de regeling en het recht van 't Germaansche volk hare verklaring vindt.

Zoo wete men dan, tot een beter begrip der zaak, dat alle Germanen in hondschapen waren ingedeeld, welke ieder uit honderd vrije geslachten of gezinnen, ook ringen genoemd, met hun aanhang van onvrijen, bestonden; dat verder het hoofd van 't hond(erd)schap, de Hund of Huno, een edele was, die de geheele autoritaire macht zonder eenige uitzondering, ook het ambt van 't offeren, in zijne hand vereenigde. Op de omheinde maalstede, het hondschap, waar de vergaderingen, het gerecht, het offer werden gehouden, bevonden zich als middelpunt voor alle handelingen, eene eik, beuk, esch of linde, en de blauwe steen, welke voor heilig gold, waarbij men den eed zwoer, en waartegen de misdadigers vóór hun eindoordeel driemaal gestooten werden.

Deze Huno of Hund-naam werd later vervormd tot hond, hend, hind, hint, enz., waarmede de beteekenis van het préfix duidelijk zal zijn. Want ook de geleerde etymologen als Förstemann, Schott, van Maurer, Grimm, Mommsen, Lacomblet, Blok, enz.

gaan met deze opvatting accoord, en veroordeelen de meening, als zou hint iets met hinten of hinter (= achter) te maken hebben. Tot dusver dus het eerste deel „hint”.

Wat betreft het grondwoord „ham”, zoo komen ook hierin genoemde geleerden met elkaar overeen. Zij beweren, dat dit ham in vele oude plaatsnamen voorkomt met de beteekenis van omheinde plaats, de maalstede, welke immers ook al hamalplaats, hamalstede, hamaland genoemd wordt. De oude stam of het oeroude grondwoord vinden we eveneens in meerdere talen. (Vergel. Eng. hame = halsband; D. Hame = gebogen boei; het Fr. hameau = hut). Het Arische oerwoord van ham luidt hama, dat nog voorkomt in Hamaland, het voormalige graafschap aan den IJssel — Hemert bij Heusden heet in oorkonden Hamert, waarin hetzelfde begrip ligt. Eveneens schuilt dit nog in Hemaal (N.B.) Hemink en Hemmen (Gld.), terwijl de plaats Chaam op de kaart van Mensone Alting met Ham ligt aangeduid, alsmede m.a.

We zouden nog veel meer bewijzen hiervoor kunnen aanvoeren, maar we hopen, dat het den vrager duidelijk zal wezen, dat met „ham” de maalstede van eertijds wordt aangeduid.

Hintham is derhalve geweest eene nederzetting, waar een „Hint”, Huno of Hond (alle persoons-stammen) de heerschappij voerde over de „ham” of de maalstede van zijn hondschap.

VL.

GERH. KR.

P.S.

We vergaten nog boven bij te voegen het karakteristieke feit, dat in de omgeving van al die hint-, hun-, hund-, hond-, ham- en hemplaatsen overal préhistorische vondsten zijn gedaan, als tusschen Berllcum en Hintham, Hemert, Hemmen, Ham, Hondeveld, Honshof, Honslag, Honswijk, Hunderen, Hundert enz.

Deze verklaring voor de naam Hintham van Gerhard Krekelberg gaat terug tot de tijd dat er Germanen zouden wonen

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 11-1-1936

Plaatsnamen in Noord-Brabant.

Hint ham. Ofschoon ik vroeger wel eens dezen naam noemde bij een groep, welke om 's-Hertogenbosch lag, en waarin een oud-Germaansch begrip van het ouder (hond)erdschap lag opgesloten, evenals in meer andere, wil de vrager blijkbaar het oorspronkelijke begrip van pre- en suffix van dezen naam grondig nagegaan hebben, daar in zijn verzoek staat: „heeft „hint” iets uitstaand met hinten of hinter (= achter) of wellicht met „hent”, verkorte vorm van den mansnaam Hendrik; en is „ham” verwant met „inham” of met een varkensbeen?” Ik kan dan beginnen met te antwoorden: „noch met het een, noch met het ander” — Men dient naar de oude historie, te weten, dat bij onze oudste voorvaderen, toen zij eenmaal een vaste nederzetting hadden gevormd, honderd vrije gezinnen een hont-, hond- of honderdschap uitmaakten. Ook mocht men het noemen „dorpsgemeente”. Toen kende men nog niets anders dan „gemeen eigendom” (dus geen persoonlijk). Dit bezit heette ook „allodiaalgoed”. De oudste der leden was de beheerder. Hij was wel als een oude schepen de vrije, maar kan de rechten niet laten gelden zonder toestemming der geheele „hondschap”. Buiten de voornoemde honderd allodia der vrijen bestond bij de Germanen één allodium voor den Huno, Hund, Hundt, Hunt, Kuno, Kuni, Kund, Chund, Hind, Hint, Heud, Kent, Gent, Kind (denk aan Witte-kind), of hoe men hem naar het stamdialect wilde noemen; hij was naar oud-Germaansche wijze de „edeling”, de „oer-koning”, de aanvoerder, dus de moedige, dappere held van 't „Hondschap”. Hij had alle bevoegdheid en macht, leidde de cultus- of religieuze feesten en handelingen, was als de rechterlijke macht heer over leven en dood van 't onder hem staande allodium. Hij had het lot der geheele „Hondschap” in handen — Bij de Germanen was immers ook de huni een reis.

De lezer zal dus begrijpen, dat de beteekenis van 't genoemde „Hondschap” niet te scheiden is van het telwoord „hond” = honderd. En dit „Hondschap” (= honderdschap) is dan ook de grondslag voor de latere staatsregeling onzer voorouders. Genoemd telwoord, waarmee men het begrip van het hondschap zelf, zijn gebied, de plaats en ook de handeling van 't gerecht, alsmede den persoon des aanvoeders aanduidde, treedt in de menigvuldige dialecten van 't Germaansche volk in diverse vormen op, als: Hond, Hondt, enz., met i en e in Hind, Hint, Hend, Gent (vgl. Gentel). — Welnu, deze oude vorm van den hoofdpersoon der allodia zit ook nog als préfix in den plaatsnaam Hint ham. Vergelijk hiermede ook nog de plaatsnamen Hontert bij Schijndel, (ook een zeer oude plaats, waarop ik later terugkom), Heinis bij Rosmalen, Hintelaken bij Prinsenhage, enz.

Het suffix „ham”, oude vorm hama, zijnde de haard, de geheiligde plaats, het middelpunt der genoemde „gemeenschap” op het allodium, was dus de haardplaats van een groot familie- en zinsverband, — want niet alleen eik „Hondschap” had zijn maalstede, maar ook de uit tien hondschappen gevormde gouw had weer hare raads-, gerechts-, verzamel-, offer- of cultus en feestplaatsen, welke meestal in de nabijheid van 't knooppunt van groote heirbanen, of aan doorwaadbare plaatsen, of aan de bochten der vloedden lag.

Ik noem er maar in één adem bij: Ham bij Son, bij Dongen, bij Wanrooi, Hamershoef bij Dongen, ten einde te voorkomen, dat men mij later opnieuw de beteekenis dier hout-, hint-, hinten- hamnamen zou vragen. De naam Hint ham is er dus ontegenzeggelijk een, waar eens een oppermachtig heer onzer voorvaderen den scepter zwaaide, en op gezette tijden zijn onderhoorigen voor besprekingen, recht, straf, wet, enz. deed verzamelen.

GERH. KR.

In 1936 schrijft Gerhard Krekelberg, oudheidkundige en folklorist, weer over de honderdman als verklaring

Eindhovensch dagblad 3-5-1935

Hintham, dat dichtbij het groote „bosch van den hertog” lag, werd „omheind” om de wilde dieren, die zich in het forest schuil hielden, verre te houden. Van die omheinig kreeg het dorp zijn naam.

Er waren geleerden die beweerden, dat het dorpje eens „het heijm of woninge der Hunnen” was. Dat is al zonderling, het zonderlingste is echter, dat men hen geloofde.

RAVO.

Een andere verklaring, die wel heel "zonderling" is

De naam Hintham toponimisch-bibliografisch toegelicht

Een artikel, geschreven door Wim Veekens in *Rosmal-la jaargang 3, 1993, nr. 1, pag. 3-7.*

"HINTEM, naam welken men in de wandeling wel eens geeft aan het geh.(ucht) Hintham", aldus een aardrijkskundig woordenboek van zo'n 150 jaar geleden.¹ De uitspraak van dit door annexatie bedreigde dorp is in de volksmond nog steeds [hintəm] (lees: hintum/ hintem). De officiële spelling Hintham is een zeer oude; reeds in het jaar 1300 lezen we in een in het Latijn geschreven stuk: "de Roesmale et de Hintham".² De schrijfwijzen met (h)um, (h)em en (h)om dateren -naast steeds voorkomende vorm met ham- veelal uit latere eeuwen, ofschoon reeds in 1369 Hintem voorkomt.³

We zetten nu even een aantal oude bewijspiaatsen op een rij: Hintham (1300);⁴ Hyntham (1306);⁵ Hyntam (1328);⁶ Hintem (1369);⁷ Hintam (1428);⁸ Hynthem 1492);⁹ Hint(h)em, Hijnt(h)em (16e eeuw);¹⁰ Hintum (ca. 1635);¹¹ Hintü (1635);¹² Hinten (16e eeuw);¹³ Hynten (eerste helft 17e eeuw);¹⁴ Hinthen (na 1696);¹⁵ Hinthom, Hintom (ca. 1670 - ca. 1725);¹⁶ Hint(h)em, Hinthum (18e eeuw).¹⁷

Welke (mogelijke) betekenissen heeft men in de loop der tijden aan dit Rosmalense toponiem toegekend? Net als in onze artikeltjes over de naam Rosmalen, laten we een aantal naamkundige beschouwingen de revue passeren.¹⁸

In naamkundige tijdschriften als *Nomina Geographica Neerlandica* (1884-1954), *Medede(e)lingen* (1925-1968) en *Naamkunde* (1969-heden) zal men tevergeefs naar een naamsverklaring van Hintham zoeken. Wat zeker is, is dat -zo men al een poging tot verkla-

ring van Hintham doet- men nooit goed raad heeft geweten met het eerste bestanddeel hint. In zijn woordenboekje van 1962 zegt De Vries: "Hintham, N-B, buurtschap bij Rosmalen, ook Hintem gespeld, zal wel een heemnaam zijn, maar het eerste lid is onduidelijk."¹⁹ Volgens Samplonius bevat [Hintham] het toponiem ham 'kromming, land in een bocht van een rivier'. De betekenis van hint is onzeker.²⁰ Bij de bespreking van het Eerselse hodoniem (=wegnaam) et Hint, merkt De Bont op dat "[het] eertijds een sloot [was] (die naar een grote kuil liep) met aan weerszijden een zandweg." Tegelijkertijd vraagt hij zich af, of dit Hint gelijkgesteld kan worden met "het eerste deel van Hintham (bij 's-Hertogenbosch)." Mogelijk, zo suggereert hij, horen deze namen met hint, etymologisch gezien, bij een Wels(h) woord hynt (= "weg").²¹ Alleen Hermans heeft in de vorige eeuw met stelligheid een, naar onze mening, gewaagde verklaring gegeven voor het hele toponiem Hintham. Hij schrijft: "Hintham of Hintem [...]. Laat men de adspirata h weg, dan krijgt men Inthem, het heim van Jnte of Ynte, zijnde een Friesche mann.(elijke) eigennaam. Wilt gij liever Intham schrijven, dan denk slechts op den Ham (zijnde een polder in of thans bij dat gehucht), van Inte of Ynte."²² Wat het tweede deel, ham, betreft, is men in de meeste gevallen de mening toegedaan dat dit element de primaire betekenis heeft van: "hamvormige kromming in een waterloop" en de secundaire betekenis van: "perceel/ weiland gelegen in een bocht (of hoek) van een rivier".²³ Behalve deze betekenis kan ham ook "een bocht in een straat" zijn, volgens De Brouwer in een toponymische verhandeling over de Vlaamse plaats Haaltert.²⁴ Deze opvatting wordt in zekere mate gedeeld door Edelman en Vlam, als zij bij de bespreking van een groot aantal perceelsnamen in de Betuwe en Bommelerwaard de volgende conclusie trekken: "Zo liggen percelen met een ham naam in een bocht van een water of een weg waardoor een hamvormige omtrek kon ontstaan."²⁵ (Met de omschrijvingen van De Brouwer en Edelman lijkt er een antwoord gevonden te zijn op De Bonts vraag of hint iets te maken kan hebben met een woord uit de taal van Wales, namelijk hynt (= "weg"). Hintham zou dan betekenen: *bocht (ham) in een weg (hint).²⁶ Deze verklaring blijft speculatief, hoe mooi ze ook past bij Hintham).

Naast de bovengenoemde (meest geaccepteerde) interpretatie van ham, heeft men, zoals Hermans

al min of meer deed, in ham ook een aanduiding gezien voor 'een stuk polder' of iets dergelijks.²⁷ Voorafgaand aan hun opstel in Mededelingen (1966) (zie noot ²⁵), hebben de al geciteerde bodemkundigen Edelman en Vlam geconstateerd dat meestal "Ham namen gegeven [zijn] aan percelen die aan een uitspringend deel van een water of dorpspoldergrens zijn gelegen, hetgeen trouwens vaak samengaat."²⁸

Tot slot heeft men gemeend dat het tweede deel van Hintham een heemnaam is.

Hermans heeft (als tweede mogelijkheid) Hintham ontleed als een samenstelling van een persoonsnaam + heim/ heem, *Intheim.²⁹ Over heim zegt hij: "Zeer vele namen [die uitgaan ...] bij een verkorte uitspraak op hem, hen en en, ja ook op ham, dat wel oorspronkelijk hetzelfde zal hebben beteekend, [gaan terug op heim]", d.i. "eene met een wal, sloot of geboomte of andere sluiting bevrijd (=beschermd, omheind, WV) erf". "Hoezeer", zo voegt hij er onmiddellijk aan toe, "eenige plaatsen als Hintham, de Ham buiten de Hampoort te Grave, en de Ham te Lith meer zien op weilanden, welke met betuining en sloten zijn beschut, om het vee binnen de weide te houden."³⁰ De Vries gelooft eveneens dat Hintham een heemnaam is. Hoogstwaarschijnlijk gaat hij hierbij uit van de door hem gegeven variant Hintem.³¹ In zijn recentelijk bijgewerkt etymologisch woordenboek staat onder het trefwoord heem: "mnl. heem, heim "woonplaats, erf", bewaard in (...) heemraad en in de afl.(eiding) in- uitheems; vormt vele plaatsnamen waarin het afgesleten kan zijn tot um, em.³² Moerman heeft iets dergelijks gezegd: "Heem, mndl. heem (...) erf, huis, woonplaats, dorp", met de toevoeging: "In pIn. (= plaatsnamen, WV) vaak -hem en -um (ook -om en -en)."³³

Overzien we het geheel van oude naamsvormen, dan stellen we vast dat wat De Vries en Moerman (en lang vóór hen Hermans) opmerken over de verkorte vormen van heem, namelijk -hem, -um, -om en -en, zelfs helemaal opgaat voor de naam Hintham (vergelijk: Hinthem, Hint(h)um, Hint(h)om en Hinten)! Deze vormen zijn vermoedelijk ontstaan uit de initiale accentwerking: de klemtoon valt op de eerste lettergreep (Híntham). Daardoor wordt de tweede lettergreep onbeklemtoond, toonloos, waardoor ham verzwakt wordt tot [həm] = (h)em en (h)um; de vorm (h)om kan men wellicht als een variant van (h)um beschouwen.

De uitgang -en in plaats van -em is, zo hebben we

eerder gezien, een kwestie van grafie. Het hangt ervan af hoe men de afkortingsstreep (-) in combinatie met een klinker interpreteert: hetzij als een -m, hetzij als een -n.³⁴ Hoewel de oudere vormen, onzes inziens, toch wel aantonen dat Hintham van oorsprong een hamnaam is, ontwikkelt deze plaatsnaam zich later, als gevolg van een 'normaal' taalverschijnsel (= de invloed van het accent op de (klank)ontwikkeling van een woord of naam), als een heem-naam (naast de officiële vorm Hintham)!

Met betrekking tot de betekenis van de complete naam Hintham, kan men concluderen dat die moeilijk te achterhalen is. Alleen Hermans heeft gewaagd dit toponiem naamkundig te ontleden als een persoonsnaam (een Friese mansnaam) gekoppeld aan ham/ heem.³⁵ Wat de afzonderlijke delen hint en ham betreft, hebben we gezien dat er voor het eerste deel in feite nog steeds geen bevredigende verklaring gevonden is. Het tweede lid is een enkele keer opgevat als heem 'woonplaats, besloten erf', enz. Het meest vanzelfsprekend lijkt het in het tweede deel van Hintham niet heem, maar ham te zien. Namen met ham zijn in wezen vormaanduidende namen, met andere woorden: Hintham is benoemd naar de vorm; in dit geval naar ham dat ook nu nog de betekenis heeft van onder andere "bocht van het been, dij, bil, achterbout".³⁶ In overdrachtelijke zin wordt dan met bocht bedoeld: "bocht in een waterloop" en bij uitbreiding: "land gelegen in of aan de bocht van een rivier".³⁷

Tot slot het volgende: de naamkundige betekenis van Hintham mag dan misschien niet helemaal zeker zijn, voor de Rosmalenaar echter, blijft het Rosmalens kerkdorp Hintham 'Hintem' ([hintəm]) en ... Rosmalen(s), dat is zeker!

Verwijzingen

- 1 A. v.d. Aa, Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, dl. IV, 1844, blz. 619.
- 2 H. Camps, Oorkondeboek van Noord-Brabant tot 1312, I, tweede druk, 1979, nr 596, blz. 718.
- 3 H. v. Bavel, Inventaris van 100 Bossche Testamenten 1353-1698, 1972, registnr. 9.
- 4 H. Camps, a.w., zie verwijz. 2.
- 5 idem, nr. 70 1, blz. 837.
- 6 A. Kappelhof, Het Archief van het Groot Begijnhof, 1989, registnr. 2.
- 7 H. v. Bavel, a.w., zie. verwijz. 3.
- 8 H. v. Rooij, Het Oud-arcief van het Groot Ziekengasthuis, II, 1963, registnr. 682.
- 9 idem, I, Inv.nr. 1870.

10 H. de Werd, Rosmalen Vroeger, z.j ., blz. 37 (uitgegeven 1985, red.).

11 J. Colom, De Vyerige Colom verthonende de 17 Nederlandsche Provinciën, ca. 1635, heruitgave 1987, blz. 10- 11.

12 D. Duncker & H. Weiss, Het Hertogdom Brabant in kaart en prent, 1983, blz. 89. Het streepje boven een klinker = klinker + -m of -no Men kan dus lezen *Hintum [hlntəm] of *Hintun [hlntən]. Voor de vormen eidigend op -n, zie de drie opeenvolgende namen in de opsomming (*: zie noot ²⁶, red.)

13 H. de Werd, Rosmalen was een ellendig land, 1982, blz. 144.

14 D. Duncker & H. Weiss, a.w., blz. 42.

15 idem, blz. 133.

16 o.a. H. de Werd, 1982, blz. 154; idem Oud-Rosmalen, 1987, blz. 288; idem Rosmalen Vroeger, blz. 295.

17 o.a. Rosmalen in oude tijden, 1955, blz. 17 en 46; H. de Werd Rosmalen Vroeger, blz. 295.

18 W. Veekens, De naam Rosmalen, in: Rosmalla, nr. 5, 1991, blz. 5- 11; nr. 2 (=7), 1992, blz. 10- 13.

19 J. de Vries, Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandse plaatsnamen, 1962, blz. 79.

20 G. van Berkel & K. Samplonius, Het Plaatsnamenboek, 1989, blz. 83.

21 A. de Bont, Dialekt van Kempenland, III, 1969, blz. 163. Op de betekenis van "weg/ straat" komen we nog terug.

22 C. Hermans, Sleutel ter verklaring der meest oud-Gernaanse eigennamen van steden, dorpen en gehuchten, in: Geschiedkundig Mengelwerk, II, 1841, blz. 100- 101.

23 Zie de reeds genoemde etymologie van Van Berkel & Samplonius en o.a. J. Lindemans & C. Theys, Brabantse Plaatsnamen, X, DwO/p, 1948, blz. 45; H. Moerman, Nederlandse Plaatsnamen, een overzicht, 1956, blz. 81; J. de Vries/F. de Tollenaere, Etymologisch Woordenboek, 1991, blz. 161.

24 J. de Brouwer, Oostvlaamse plaatsnamen, II, Haaltelt, 1955, blz. 53.

25 C. Edelman & A. Edelman-Vlam, De relatie tussen naam en vrom van percelen in het Rivierkleigebied, in: Mededelingen, 1966, blz. 73-74.

26 * = taalkundige reconstructie = veronderstelde vorm/ betekenis.

27 C. Hermans, a.w., blz. 101.

28 C. Edelman & A. Vlam, Over de perceelnamen van het Nederlands Rivierkleigebied. Betuwe en Bommelerwaard, 1949, blz. 43.

29 Hermans, zie boven en a.w., blz. 101.

30 idem, a.w., blz. 86.

31 De Vries, a.w., 1962, blz. 62; zie verwijz. 19.

32 De Vries/De Tollenaere, a.w., 1991, blz. 165.

33 Moerman, a.w., blz. 85.

34 Zie verwijz. 12.

35 In het midden van de vorige eeuw stond de plaatsnaamkunde als serieuze wetenschap nog in haar kinderschoenen. Hermans aarzelt niet zich meer dan eens te baseren op taalkundige theorieën uit de 16e, 17e en 18e eeuw.

36 Van Dale, Groot Woordenboek der Nederlandse Taal, I, 1976, 10e druk, blz. 902.

37 Denk voor een vergelijkbare ontwikkeling aan (veld)namen met tong, neus, hals en andere lichaamsdelen. Zie hiervoor o.a. M. Schönfeld, Veldnamen in Nederland, 1980, herdruk, blz. 121-122.

Wim Veekens vult in 2019 nog aan:

Uit G. van Berkel en K. Samplonius, Nederlandse plaatsnamen, herkomst en historie, (3e herziene druk, 2006, uitgeverij Het Spectrum, Utrecht, i.c. pag. 196, trefwoord Hintham): "Het eerste deel is hint 'achterwaarts' (vergelijk Nieuwengels behind), of anders hint is hinde 'vrouwelijk hert'."

Veekens verwijst voor hint- naar het Oudnederlandse voorzetsel hinder 'achter' (het werkwoord hinderen heeft hier etymologisch mee te maken), het Duitse voorzetsel hinter 'achter' en het Duitse bijwoord hinten 'achterwaarts'.

De (mogelijke) betekenis die hij dan aan het toponiem Hintham geeft is: 'een achterwaarts gelegen stuk land in de bocht (= ham) van de rivier de Aa'.

Wat is nu de correcte verklaring?

Vaak wordt "ham" verklaard als een hoger gelegen, veelal bewoond, gebied in of nabij een rivier of overstromingsgebied. Die verklaring past in elk geval ook bij de geomorfologische situatie in Hintham, maar er kan ook een heel andere aan gegeven worden zoals uit het stuk van Wim Veekens blijkt. Ook voor het voorvoegsel "hint" is geen eenduidige verklaring bekend.

Vanuit het zuiden gezien is de laatste verklaring van Wim Veekens in elk geval begrijpelijk.

Noot: het fonetische teken "ə" staat voor de uitspraak van de letter "e" als in het woordje "de".

6. De relatie van Hintham tot haar omgeving

In dit hoofdstuk gaan we buiten de grenzen van het gebied waar het dit boek zich in aanleg op richt. We kijken buiten het huidige Hintham en gaan daarbij ook verder terug in de tijd. Dit doen we vanuit verschillende invalshoeken: geomorfologisch, juridisch/ bestuurlijk, infrastructureel, economisch/ verzorgend, en recreatief. Bij dit hoofdstuk is gebruik gemaakt van bestaande verhandelingen en kennis. Je zult er dus geen nieuwe feiten aantreffen, wel zijn ze op een eigen manier gerangschikt en in het kort verteld.

Geomorfologisch

Door te kijken naar de ondergrond van een gebied is het mogelijk bepaalde ruimtelijke ontwikkelingen te verklaren. Op het kaartje hieronder zien we centraal het hoger gelegen gebied waarop de stad Den Bosch is ontstaan. Niet verwonderlijk omdat die plek, anders dan andere hooggelegen gebieden in de buurt, omringd was door laagland dat kon overstromen en zo veiligheid bood. En het was een knooppunt van water- en landwegen. Een strategische positie dus. Het oorspronkelijke Hintham lag op de westelijke uitloper van een hoger gelegen zandrug. De verbindingen over land vanuit de stad naar andere gebieden werden via de kortste route naar de hoger gelegen omgeving gemaakt.

Geomorfologie Den Bosch en omgeving rond 1200.

Tekening: drs. R. van Genabeek, Erfgoed 's-Hertogenbosch

- hoog gelegen
- laag gelegen
- water
- wegen

Juridisch/ bestuurlijk

Den Bosch kreeg aan het einde van de 13e eeuw stadsrechten. Die beperkten zich niet tot binnen de vestingmuren, omdat de stad juridische betrekkingen onderhield met haar Meijerij. De naaste omgeving stond sterk onder haar invloed en werd de "Vrijdom van 's-Hertogenbosch" genoemd. Tot dat Vrijdom hoorden gebieden rond de stad. De grens van het Vrijdom bij Hintham liep waar nu de Jasmijnstraat en Vliertsesteeg zijn. Burgers die binnen het Vrijdom woonden, werden poorters genoemd. Er waren binnenpoorters die binnen de vesting woonden, en buitenpoorters, elk met hun eigen rechten en verplichtingen.

Er zijn aanwijzingen dat Hintham tot in de tweede helft van de dertiende eeuw niet onder de jurisdictie van de schepenbank en de Vrijdom van 's-Hertogenbosch behoord heeft, maar tot de schepenbank van Heeseind. Hintham is in het jaar 1300 een van de partijen die, naast Den Bosch, van de hertog een "gemeente" verkrijgen (een "gemeente" was in die tijd een aanduiding van een groep personen die tezamen in parochiaal of in enig wereldlijk verband leefden, totdat de burgerlijke gemeenten ontstonden). Volgens Simon Pelgrom (bron uit 1540) heeft het gebied dat Hintham werd genoemd zich tot aan de oudste kern van Den Bosch uitgestrekt. Hij zegt dat het gebied tussen de Gevangenpoort (Leuvensepoort) en de Hinthamerpoort toen "t Hintemersant" genoemd werd, omdat die plaats oudtijds onder het dorp Hintham behoorde. In de eerste helft van de veertiende eeuw werd een nieuwe muur verder om de toen bestaande stad gebouwd, waardoor 't Hintemersant binnen de nieuwe stadsmuren kwam te liggen. Mogelijk kunnen we daarom in oorsprong van

een "Hintham" spreken als een gebied dat zich uitstrekt van de eerste stadsmuur (Leuvensepoort) tot in Heeseind (ten noorden van Nuland).

De plaats van de Leuvensepoort is zichtbaar gemaakt in de bestrating van de Hinthamerstraat, nabij de Markt in Den Bosch. Deze foto is uit 1990, toen nog een gedeelte was opgemetseld. Collectie: BHIC PNB001031182

Heeseind op de topografische kaart van 2019

In de eerste helft van de veertiende eeuw werd het door de eerste stadsmuren omsloten gebied naar het oosten op de bestaande zandrug uitgebreid, nu bekend als de Hinthamerstraat en Hinthamereinde.

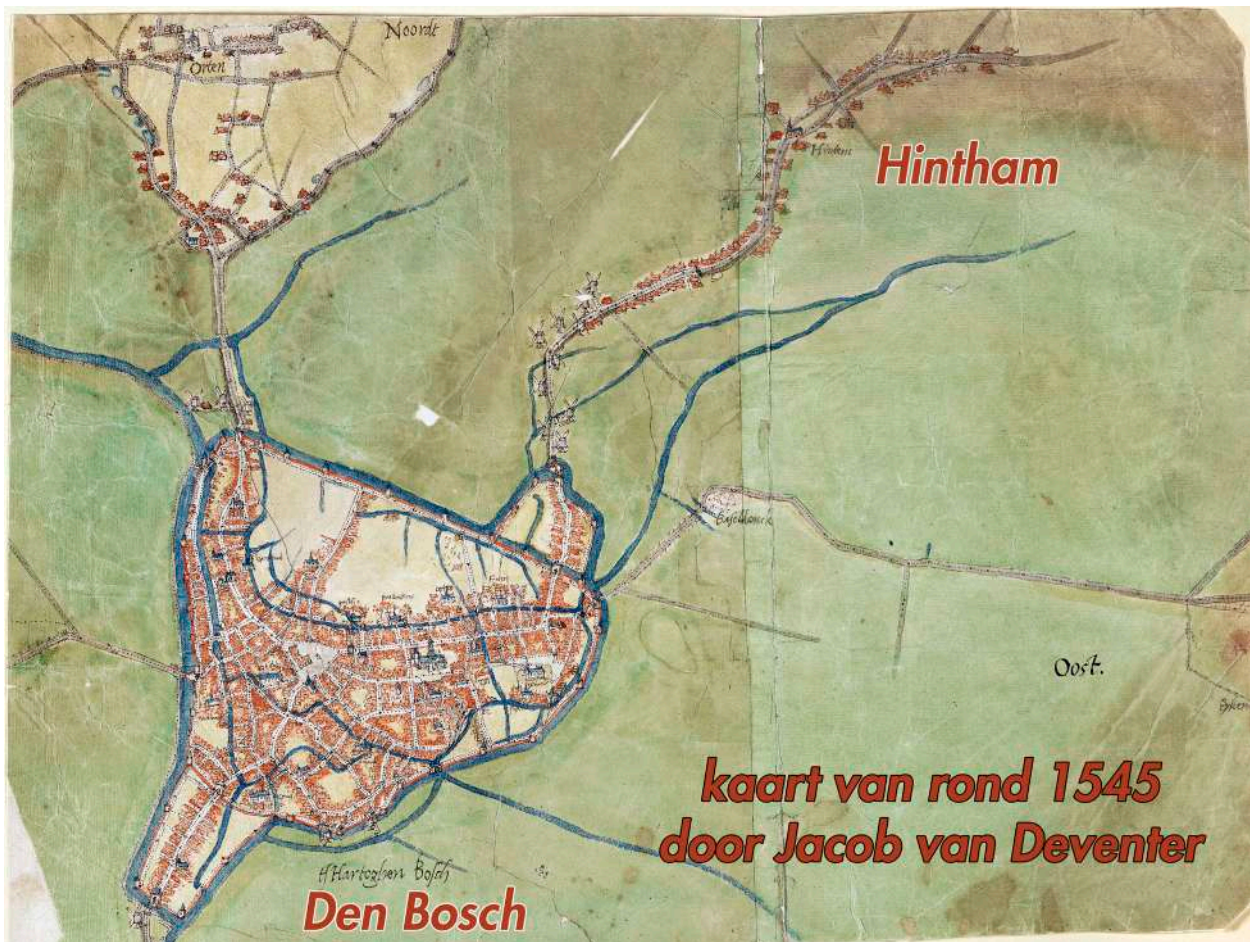
Hintham heeft dus vermoedelijk in eerste instantie een niet door Den Bosch gereguleerde positie gehad, en is pas later (voor het zuidwestelijke deel) tot de jurisdictie (het Vrijdom) van de stad gaan behoren. Dat Vrijdom strekte zich richting Hintham uit tot aan de huidige Jasmijnstraat-Vliertsesteeg, waar in 1680 een grenssteen werd geplaatst. Het andere deel van Hintham, oostelijk van de grenssteen, behield zijn positie en werd in bestuurlijke zin onderdeel van de schepenbank Heeseind (vanaf de 17e eeuw schepenbank Rosmalen) en later van de gemeente Rosmalen.

Er is daarom sprake is van een Bosch' en een Rosmalens Hintham, ooit één gebied. De voorstelling die we ons bij dat alles kunnen maken is van een dorp Hintham als op de huidige plek, met aansluitend lintbebouwing in zuidwestelijke richting, zoals ook op de kaart van Jacob van Deventer uit rond 1645 (pagina 17) te zien is. In het gebied tussen de stad en Hintham is in de loop van de tijd bebouwing gesloopt vanwege het vrij te houden schootsveld. Zelfs de verhoogde weg werd deels afgegraven om het gebied rond de stad te kunnen inunderen. Dat was het deel vanaf de Hinthamerpoort tot de Koedijk (die op de huidige Graafseweg aansloot op ongeveer de plaats waar nu de Rubensstraat aansluit). Het is ook de reden dat er aan het begin van de onderzoeksperiode van dit boek (1832) nauwelijks bebouwing aanwezig was in het Bossche Hintham. Uit oude kaarten, krantenberichten en overleveringen blijkt overigens dat dit gedeelte wel gewoon als Hintham werd aangeduid. Een en ander is reden om in dit boek ook het "Bossche" Hintham (tot aan de Boterweg) op te nemen.

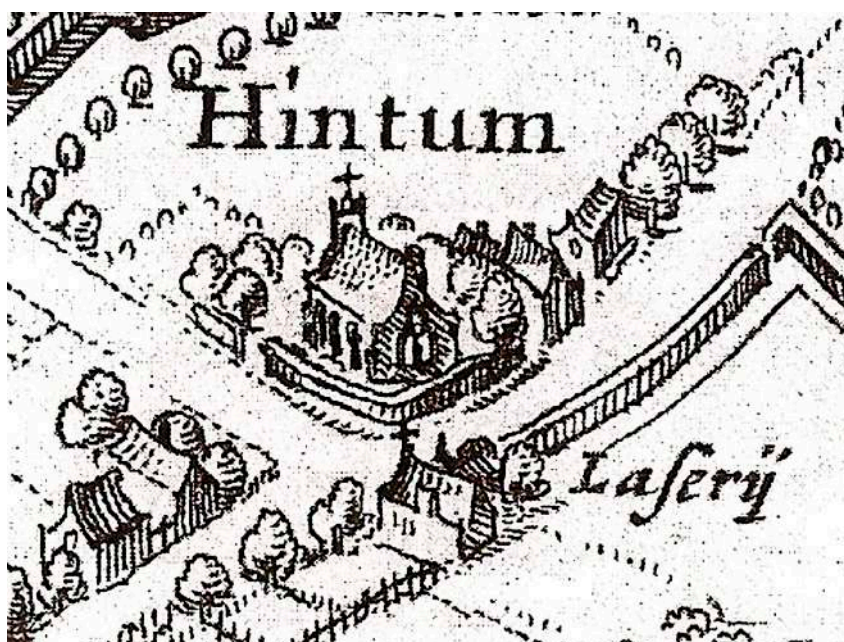
De oorspronkelijke grenssteen uit 1680, die op de hoek Jasmijnstraat/ Hintham de grens van het Vrijdom aangeeft. Op de steen staat: T VRYDOM DER STADT S' HERTOGENBOSCH 1680. Deze steen lag op de hoek Graafseweg-Hintham- Jasmijnstraat en is vervangen door een kopie. Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0071895, foto: J. Biemans 2005

De oorspronkelijke steen is een rijksmonument, met als omschrijving: Op de grens van Rosmalen en 's-Hertogenbosch, op de hoek van de Jasmijnstraat en de Graafseweg, een hardstenen grenssteen met in een uitgediept veld het opschrift in kapitalen: T VRYDOM DER STADT S'HERTOGENBOSCH 1680.

Op de kaart van Jacob van Deventer is tussen Hintham en Den Bosch, langs wat nu de Graafseweg is, flink wat lintbebouwing te zien die (voor zo ver binnen het Vrijdom) ook weer verdween. De weg die vanaf de letter H van het woord Hintham naar linksboven loopt is de huidige Jasmijnstraat/ Vliertsesteeg. Langs de weg tussen Den Bosch en Hintham valt, naast de andere bebouwing, een reeks windmolens op. Die stonden buiten de stad en werden vanaf eind 16e eeuw naar de stad verplaatst.

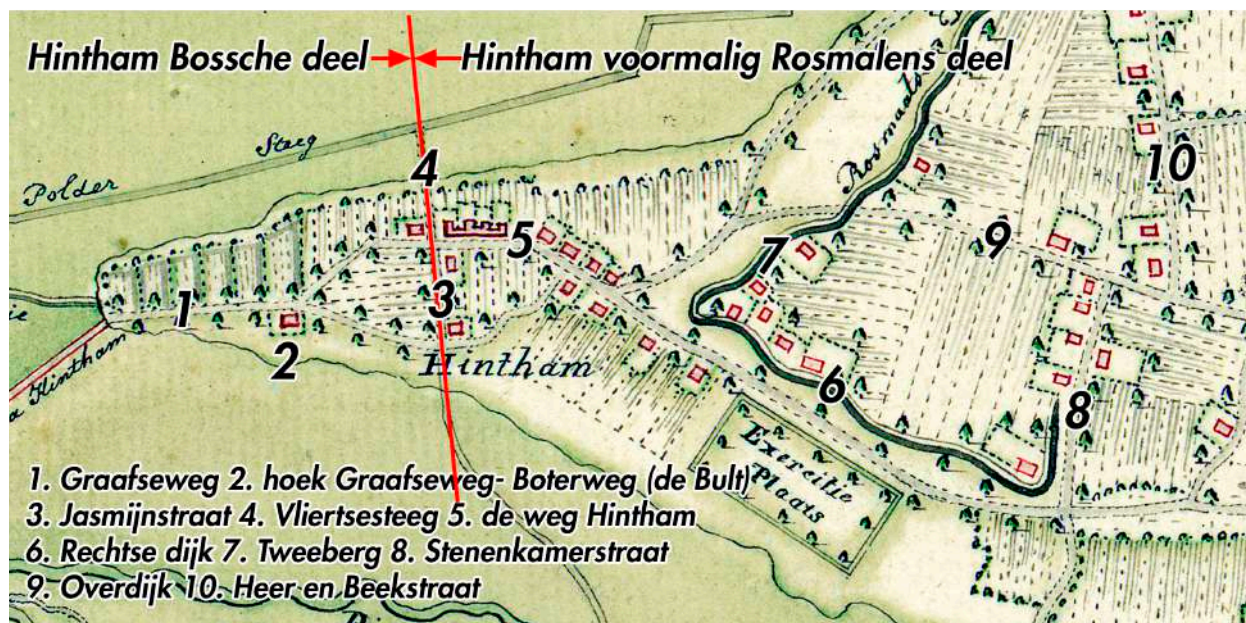
Collectie: Koninklijke Bibliotheek van België, fragment uit WBS Ms. 22.090 (39)

Vlak bij en binnen de grens van het Vrijdom, die ter hoogte van de huidige Jasmijnstraat liep, is nog bebouwing geweest met een leprozenhuis en een Antoniuskapel.

De precieze plaats daarvan is niet bekend. Collectie: Rijksmuseum, fragment uit RP-P-OB-82.910

Het buiten het Vrijdom gelegen deel van Hintham behoorde tot 1996 tot de gemeente Rosmalen en sindsdien tot de gemeente 's-Hertogenbosch.

Op deze kaart, gemaakt door J.H.A. Camp in 1784, is goed de kom van Hintham te zien, met het Bossche en Rosmalense deel. In het Bossche deel was op dat moment nauwelijks bebouwing; gevolg van een bebouwingsvrij gemaakt schootsveld voor verdediging van de stad. De rijksweg richting Grave (nu deels de weg Hintham en Graafsebaan) was nog niet aangelegd. Bron: Brabantcollectie, verzameling Generaliteitsland Brabant/ Oost/ 's-Hertogenbosch/ 1784 (bewerkte uitsnede)

Een detail van de molens op de kaart van Jacob van Deventer (1545). Het zuiden is links, waar nog een stukje van het Bossche Hinthamerbolwerk is te zien

Op de pagina hiernaast in acht kaartfragmenten een overzicht van de ruimtelijke relatie tussen Den Bosch en Hintham, zoals weergegeven tussen 1545 en 1839. Merk op dat er tussen die plaatsen soms meer, soms minder bebouwing langs de huidige Graafseweg was. In 1526 geeft de haardstedentelling voor het tot de jurisdictie van Den Bosch horende deel van Hintham nog enkele honderden haardsteden aan. Maar tijdens de Oostenrijkse successieoorlog (1740- 1748) stonden er niet meer dan twee huizen in het gebied. Het aantal huizen tussen Den Bosch en de grens van het vrijdom in Hintham is tussen de 16e en 18e eeuw fors afgenomen.

De bronnen van de (uitsneden uit de) kaarten zijn:

1545: Koninklijke Bibliotheek van België, fragment uit WBS Ms. 22.090 (39)

1629: Rijksmuseum RP-P-OB-82.910

18e eeuw: BHIC toegang 343 inventaris 2009

1775: Nationaal Archief inventaris 46 standnummer A50-31-3

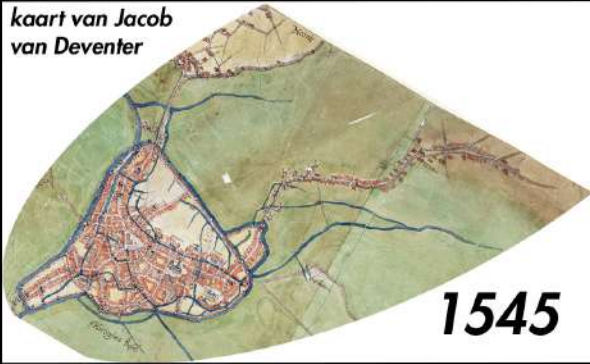
1785: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0006862

1794: BHIC toegang 5129 inventaris 2D01

1826: Nationaal Archief inventaris 48 standnummer A50-31-4

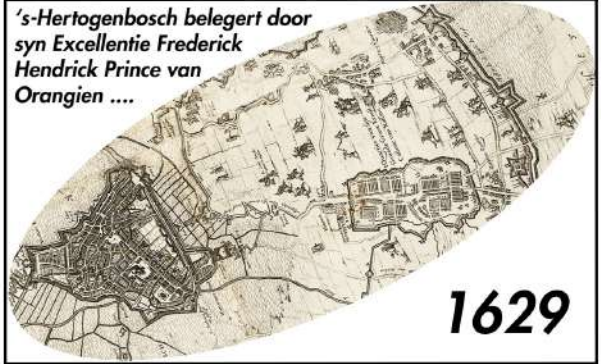
1839: Nationaal Archief toegang 4.OPV inventaris H329

kaart van Jacob van Deventer

1545

's-Hertogenbosch beleegert door syn Excellentie Frederick Hendrick Prince van Orangien

1629

plan van de stad, forten en environs van 's-Hertogenbosch

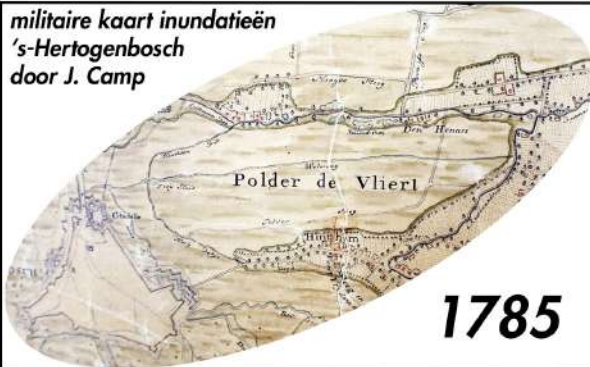
18e eeuw

kaarte der inondatie van 's-Hertogenbosch

1775

militaire kaart inundatieën 's-Hertogenbosch door J. Camp

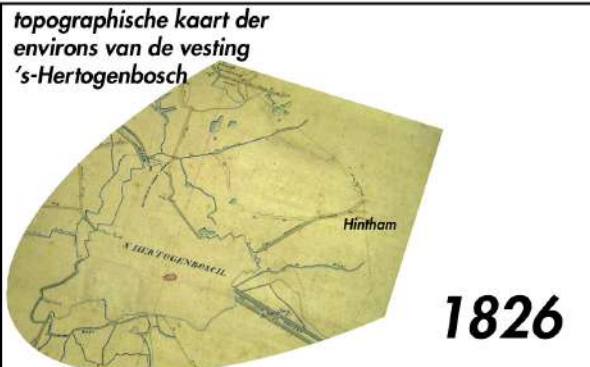
1785

Meijerijkaart van Hendrik Verhees

1794

topographische kaart der environs van de vesting 's-Hertogenbosch

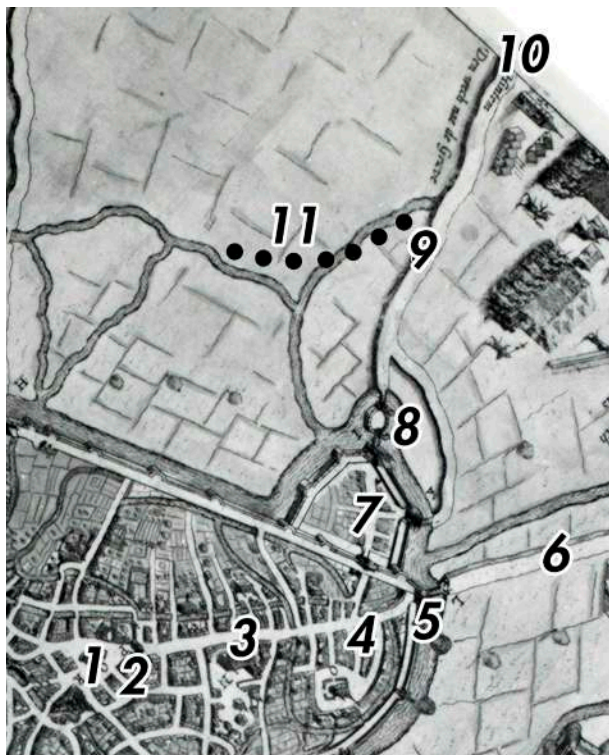
1826

algemeen plan de vestingwerken aangelegd of geprojecteerd in den omtrek van 's-Bosch

1839

Infrastructureel

- 1= Markt Den Bosch
- 2= Leuvense- of Gevangenpoort
- 3= Hinthamerstraat
- 4= Anthoniuskapel
- 5= Anthoniuspoort
- 6= weg richting Den Dungen
- 7= Hinthamereinde
- 8= Hinthamerbolwerk
- 9= weg naar Hintham, Berlicum en Grave
- 10= Hintham
- 11= locatie van de Koedijk

Kaart uit 1603 met de route naar Hintham.
Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0000634
(bewerkte uitsnede)

In Den Bosch ontwikkelde zich de Hinthamerstraat vanuit de oudste vestingmuur (met daarin de Leuvense- of Gevangenpoort) in oostelijke richting op een zandrug. Waar nu de Anthoniuskapel staat was het einde van die zandrug en werd de kortste verbinding naar Hintham en verder Grave gevonden door een scherpe bocht naar het noorden te maken. Vanaf het Hinthamereinde werd daartoe een rechte dijk aangelegd die aansloot op de Koedijk (daar waar nu de Rubensstraat is). Die weg liep verder met wat slingers (die de Koedijk maakte en zoals

de erop aangelegde Graafseweg nog doet) naar Hintham. Een eerdere naam voor de Graafseweg was Hinthamersteenweg. Oorspronkelijk was er vanaf de Anthoniuskapel ook een minder belangrijke route door laaggelegen land in oostelijke richting naar Den Dungen via de nu verdwenen Anthoniepoort.

De route vanuit de stad naar Rosmalen en Berlicum en, belangrijker, naar Gelderland via Grave, liep door Hintham. Om het gebruik van deze route ook in perioden van overstroming veilig te stellen, werd al in 1392 door het Bossche stadsbestuur een dijk tussen de stad en Hintham aangelegd, op de plaats waar nu de Graafseweg is, tussen Hinthamereinde en Rubensstraat. Die dijk werd deels geslecht wanneer inundatie van het gebied rond de stad als middel van verdediging werd gebruikt en vijandelijke legers de stad zodoende niet konden benaderen.

Om de bereikbaarheid van de stad voor bezoekers uit Hintham en verderop gelegen plaatsen in tijden van overstroming mogelijk te maken, werd er in 1761 een veerdienst ingesteld tussen de stad en Hintham. Later is de dijk vanaf de Hinthamerpoort permanent gebleven en steeds opgehoogd.

Economisch/ verzorgend

Hintham heeft een agrarische functie gehad. Ze voorzag de stad, zo als ook andere nabijgelegen agrarische nederzettingen deden, van producten uit de landbouw en veeteelt. We zien rond 1830 op het kadastrale minuutplan van Hintham naast weiland ook een fors areaal betere landbouwgronden, geschikt om aardappelen, groenten en granen te telen. Het begrip "Hinhamse hoven" wijst op een op tuinbouw gerichte activiteit.

Voor wat betreft woningbouw blijkt dat rond 1830 (bron: kadaster, beschrijving tabel 5) de betere huizen van de gemeente Rosmalen in Hintham stonden. Het is bekend dat Hintham diverse gegoede inwoners had.

De verzorgende functie in de vorm van middenstanders die met hun nering de lokale bevolking van Hintham bedienden, was vrij beperkt. In gemeentelijke jaarverslagen uit de 19e eeuw wordt geklaagd dat de beter gesitueerde inwoners van Hintham hun inkopen deden in Den Bosch.

De rijksweg door Hintham gaf aanleiding tot economische activiteit in de vorm van uitspanningen, herbergen en cafés waar de reiziger kon

verpozen en paarden verzorgen. De relatieve traagheid van het nog niet gemotoriseerde vervoer vroeg om korte afstanden tussen de horecagelegenheden, die er dan ook veel geweest zijn in Hintham. Nadat het wegverkeer werd gemotoriseerd kwamen er ook andere weggebonden functies als garagebedrijven en tankstations. Tot begin 19e eeuw waren er in de dagen voor Sint Jan jaarmarkten in Hintham, die overigens door Den Bosch als concurrentie werden gezien. Voor de geestelijke verzorging was in Hintham gedurende lange tijd geen kerk beschikbaar. De katholieken uit Hintham waren aangewezen op de kerk in Rosmalen, tot dat in 1910 een nieuwe parochie Hintham werd gesticht met een eigen "Heilige Anna"-kerk (zie hoofdstuk 14B). De protestanten uit Hintham vielen onder hun geloofsgemeente Berlicum- Rosmalen, met een kerk in Berlicum. Door hen werd in 1887 een eigen kerk in Hintham gebouwd, die in 1961 werd gesloopt (zie hoofdstuk 14A).

Recreatief

Zoals uit diverse beschrijvingen blijkt, mochten Bosschenaren in hun vrije tijd graag een wandeling buiten de stad maken, waarbij Hintham een van de doelen was. De landelijke omgeving, de fraaie huizen en boerderijen, en de horecagelegenheden met speelgelegenheid voor kinderen waren dan het doel. Ook van buiten de stad bezochten mensen op hun reis Hintham, zo blijkt uit enkele reisbeschrijvingen. Passanten door Hintham maakten gebruik van de vele herbergen langs de doorgaande route. De aanwezigheid van een exercitieterrein in Hintham voor het Bossche garnizoen en andere activiteiten als sportterreinen langs de Boterweg zorgden in de 18e eeuw ook voor economisch/ recreatieve activiteit. Gekende doelen in het Bossche deel van Hintham waren café De Bult (met speeltuin) en herberg De Zwaan (zie hoofdstuk 15). In Hintham zelf, aan het eind van de Boterweg, lag café De Boterweg, ook met speeltuin. Op de hoek van de huidige Jasmijnstraat met de weg Hintham lag De Westhof met een groot terras en tuinderij (zie hoofdstuk 14A). In het dorp waren er verder verscheidene herbergen met hun voorzieningen als biljart, terras en handboogschietbaan. De fraaie landhuizen als Zuiderbosch, Jorisstate, Annastate en de dijken met veel karakteristieke boerderijen zijn zeker ook reden geweest voor een bezoekje aan Hintham. Niet alleen de Zondagse wandelaars, maar ook schilders wisten de fraaie plekjes in

Hintham te vinden. In de eerste helft van de 20e eeuw hebben er ook diverse kunstenaars in Hintham gewoond.

Berichten in de media over tochtjes naar en door Hintham

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 31-1-1865

10. Jhr. mr. Verheijen het woord bekomen hebbende, vestigt de aandacht van burgemeester en wethouders op de zand- of zijwegen langs de beide zijden van den straatweg dezer gemeente naar Hintham; die wegen zouden, volgens sprekers gevoelen met weinig kosten tot geschikte wandelplaatsen kunnen worden ingerigt, waaraan toch in deze gemeente groote behoefte is, terwijl het talrijk publiek dat steeds gewoon is wandelingen naar Hintham te doen daarmede veel genoegen zou gegeven worden.

Een pleidooi in de vergadering van de Bossche raad van januari 1865 voor het verbeteren van de recreatieve wandelmogelijkheden naar Hintham

Café „DEN BULT”
HINTHAM.
SPEELTUIN VOOR KINDEREN.
Prima consumptie.
Billijke prijzen.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 23-8-1922

Het begon al te zomeren, de boomen van Den Bosch stonden als lampenschoonmakers, naar boven gespitst met een weinig groen en wij verlieten de stad bij den Hinthameruitgang om weldra te genieten van de mooie volle iepenlaan, die den weg naar Hintham beschaduwde. Na dit dorp, waar een ongevoelig bouwer reeds flink heeft huisgehouden, ziet men links en rechts de zanddijken in kronkelende lijn verdwijnen, waar langs eerst kleine oude hutten, verder kleinere hoeven hun rietdaken boven de velden uitsteken, omgeven door boomengroepen, die als massa reeds doen kennen dat wij het Brabantsche landschap zijn binnengetreden.

In de artikelenreeks "Met het schetsboek door Brabant" wordt ook Hintham aan gedaan. De auteur van dit artikel, Johan Looyen, was architect en tekenaar. In de periode 1922 tot 1930 schreef hij voor de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant. Over de esthetische kwaliteit van Hintham was hij niet verrukt

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 8-11-1922

Maar wij nemen den eerst aangegeven weg en rijden over den Graafischen weg door Hintham, want we hadden toegezegd hier nog eenige nadere aanwijzing te doen van de woningen, die het dorp ontsieren ofwel uit het karakter springen.

De ruime en fink gebouwde pastorie, die van andere zich onderscheidt door breedheid en lichtheid, heeft een ijstafsluiting, die hier niet bij overeen te brengen is, en te smal en te nuchter als zij is, de kracht aan het gebouw ontnemt.

Rechts van den weg is een reeks huizen, no. 658—660, waarvan de lijsten en de overkragingen niet fraai zijn, de verhoudingen der ramen wel zeer slecht mogen heeten en pretentius in de bovenlichten met een gemeen geel glasruitje zijn ingezet. Ook het alleenstaande huis no. 657 met schraal overdekt terras en druk uitspringende dakvensters verhoogt de fraaiheid van het dorp niet. Dit is des te onbegrijpelijker daar even te voren een zoo intiem huizenrijtje te vinden is. Wij bedoelen die aardige witte gevels, die achter de rij linden zoo vreemdzaam uitkomen, zonder zich op te dringen, doch het dorp zoo geestig stoffeeren.

Zoo hebben wij dan de eerste route achter ons en vele plekje bezocht, waar we hopen nog menig uurtje te mogen vertoeven te midden van de rustige natuur.

JOH. D. LOOYEN.

In een volgend stukje gaat Looyen in op enkele details. Veel goeds heeft hij voor Hintham nog steeds niet over; er zijn van hem dan ook geen tekeningen gevonden van het dorp. Met de huisnummers 658- 660 bedoelt hij café "het Zonneke" en het daarbij horende rijtje huizen. Nummer 657 is de afgebroken villa die op de plaats van de huidige St. Antoniusstraat stond (hoofdstuk 13A). De "aardige witte gevels" slaan waarschijnlijk op het pand Hintham 102, waar toen een café en een bakkerij gevestigd waren

Bronnen:

- * "Justitie en politie in 's-Hertogenbosch voor 1629" door mr. B.C.M. Jacobs.
- * "De Meijerij ontrafeld" door Martien van Asseldonk
- * "Bijdragen tot de geschiedenis", 58e jaargang 1975, De Brabantse Stad
- * "De onderlinge rechtsverhoudingen van 's-Hertogenbosch en het platteland vóór 1629" door J. Coopmans

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 13-12-1934

ROSMALEN, 12 Dec. Het hedendaagsch snelverkeer eischt afbraak van veel, dat van vroegere jaren overbleef en waaraan voor velen, zoete herinneringen zijn verbonden. De verbreding en verfraaiing van den grooten verkeersweg Den Bosch—Grave heeft een oude herinnering voor de Bosschenaren weggevaagd.

Wie der ouderen, herinnert zich niet het aloude café „den Bult” in Hintham. Als jongens gingen zij minstens éénmaal in de groote vacantie erheen, om met de heele familie er een dagje te gaan spelen. Boterhammen werden dan meegenomen en de familie Trügg zorgde voor koffie en glazen melk. Het was er een mooie speeltuin.

Velen zullen wellicht nog zoete herinneringen hebben aan latere jaren, toen zij jonge mannen geworden met hun verloofde of meisje er Zondags hun zitje hadden. Dit alles is nu niet meer mogelijk. Café de Bult is nagenoeg verdwenen, een paar muren zijn de laatste overblijfsels. Het is alles het gevolg van het groot verkeer voor den modernen tijd.

Het bovenstaande krantenbericht beschrijft de sloop van café "Den Bult". Dit café stond op de zuidelijke hoek van de oude aansluiting van de Boterweg op de Graafseweg, die toen zuidelijker lag dan de huidige. Het was een plek voor zondagse recreatie van Bosschenaren die langs de Graafseweg richting Hintham wandelden. In de zomermaanden stopte de stoomtram er op verzoek.

* J. van Oudenhoven: "'s-Hertogenbosch, int Jaer 1540 int Latijn beschreven door Simon Pelgrom van 's-Hertogenbosch Amsterdam 1629"

* St. Hanewinkel, "Geschied- en Aardrijkskundige beschrijving der stad en Meijery van 's-Hertogenbosch", Nijmegen, 1803, blz 150

* BHIC en Erfgoed 's-Hertogenbosch: "Charterverzameling inv. Sassen nr. 18", de tekst is opgenomen bij AC Bondam, Orthense verwickelingen 's-Bosch 1886 blz. 145-149.

* "Archeologische verwachtingskaart 's-Hertogenbosch", januari 2008

* "Nederlandsche plattegrondstudies" door dr. Fr. Leijden

* Bijdragen van Michiel van Heumen en Ad van Drunen

7. Ontwikkeling en kwaliteit van de woningvoorraad

Ontwikkeling van de woningvoorraad

Volkstellingen werden vanaf 1829 om de tien jaar gehouden. Daaruit kunnen we niet alleen aflezen hoe de bevolkingsontwikkeling was, maar omdat ook het aantal huizen werd geteld weten we hoe de woningvoorraad zich ontwikkelde.

Nu is dat in het geval van Rosmalen lastig. De telgebieden waren niet bij elke telling dezelfde, waardoor vergelijking niet mogelijk is. Daar komt bij, dat het gebied dat in dit boek onderzocht is, niet overeenstemt met die (verschillend begrensde) telgebieden.

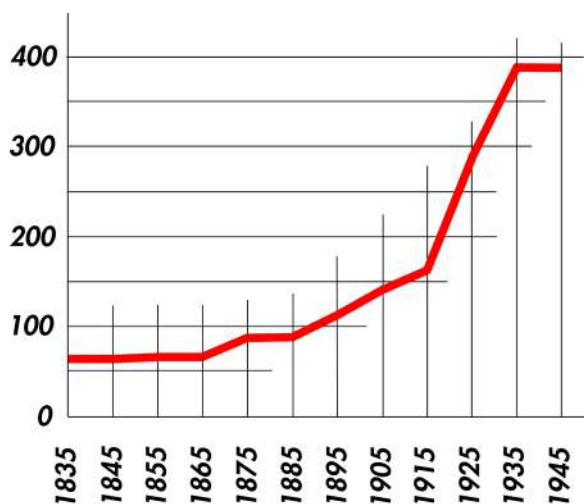
Daarom is hier enkel gekeken naar de resultaten voor wat betreft het aantal woningen dat blijkt uit het onderzoek dat voor dit boek werd gedaan.

De ontwikkeling van de woningvoorraad per deelgebied A tot en met N kun je in de onderstaande tabel zien. Daarin is het aantal woningen vermeld, dat in een bepaald jaar in dat deelgebied stond. Het genoemde aantal woningen per deelgebied en jaar is dus het resultaat van het onderzoek voor dit boek.

Deelgebieden in de tabel hieronder:

- A. Bossche deel
- B. Tweeberg
- C. Overdijk
- D. Elststraat
- E. Rechtse dijk
- F. Stenenkamerstraat
- G. Kloosterstraat
- H. Berlicumseweg
- I. Noorzijde weg Hintham van Vliertsesteeg tot Beatrixstraat
- J. Noordzijde weg Hintham van Beatrixstraat tot de A2
- K. Noordzijde Graafsebaan tot Heer en Beekstraat
- L. Zuidzijde weg Hintham van oostzijde Jasmijnstraat tot Pastoor van Thiellaan
- M. Zuidzijde weg Hintham van Pastoor van Thiellaan tot A2
- N. Zuidzijde Graafsebaan tot tegenover Heer en Beekstraat

jaar	aantal woningen														to- taal
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	
1832	2	4	2	1	13	5	2	5	23	0	1	5	2	0	65
1835	2	4	2	1	13	4	2	5	23	0	1	5	2	0	66
1845	3	4	2	1	13	4	1	5	24	0	1	6	6	0	70
1855	3	4	2	1	13	4	2	4	24	0	1	6	6	0	70
1865	4	9	1	1	15	3	2	5	30	0	2	7	9	0	88
1875	4	9	1	2	14	4	0	5	30	1	2	7	10	0	89
1885	4	10	1	2	14	4	0	5	31	1	1	9	10	0	92
1895	4	15	1	2	14	4	0	5	34	1	1	10	16	1	108
1905	5	20	1	2	17	4	0	5	39	9	8	11	14	1	136
1915	10	24	1	2	17	4	0	5	39	10	11	12	17	7	159
1925	96	29	1	2	18	4	0	5	42	19	11	12	17	24	280
1935	119	49	2	3	20	5	0	5	53	20	11	37	33	28	385
1945	119	49	3	3	21	5	0	5	53	20	11	37	27	28	381

ontwikkeling van de woningvoorraad
in het hele onderzoeksgebied

Deze grafiek laat de ontwikkeling van de woningvoorraad zien voor het hele gebied dat dit onderzoek beslaat. Ze is gemaakt op basis van de woningen die bij het onderzoek voor dit boek gevonden zijn. De sterke toename vanaf 1915 kan voor een belangrijk deel worden toegeschreven aan de bouw mogelijkheden langs de weg Hintham- Graafsebaan, de Tweeberg en het Hinthamerpark

Kwaliteit van de woningvoorraad

Het kadaster werd ingesteld om belasting te kunnen heffen op onroerend goed. Daarvoor moesten alle eigendommen worden geschat. Er werden normen opgesteld op basis waarvan de belastbare waarde kon worden vastgesteld. In de hieronder in het kader opgenomen beschrijving van tabel 5 die bij het minuutplan uit 1832 hoort, staat hoe de huizen in Hintham werden gewaardeerd. We mogen daaruit de conclusie trekken dat in 1832 de kwaliteit van de huizen in Hintham beter was dan van die in de rest van de toenmalige gemeente Rosmalen.

Beschrijving van tabel 5 bij het minuutplan van de gemeente Rosmalen

De huizen van deze gemeente worden verdeeld in zestien klassen naar gelang der verschillen die men tusschen dezelve aantreft. Zij worden over het algemeen door de eigenaars zelve bewoond of met tot de landbouw dienende gebouwen en andere eigendommen verhuurd, dikwerf op mondelinge voorwaarden of geheime overeenkomsten die bij de schatting niet tot leidraad kunnen dienen. Men heeft dezelve alzoo moeten rangschikken volgens de huurwaarde welke daaraan naar mate van den stand en uitgebreidheid, het meerder of minder regelmatige en geryfelijke van hunne inrigting en den staat waarin zij zich bevinden, schijnt te kunnen worden toegekend.

Het kasteel genaamd Koudewater hetwelk groot en wel gebouwd is en gedurende het gunstige jaargetijde door deszelfs ligging in de nabijheid van 's Hertogenbosch eene zeer aangename verblijfplaats opleverd, maakt er alleen de eerste klasse van uit.

De tweede en derde klasse zijn beiden zeer goed ingerigte en sterk gebouwde buitenverblijven. Dezelve zijn zeer aangenaam in het gehucht Hintham aan den steenweg gelegen.

De vierde, vijfde en zesde klasse zijn zamengesteld uit huizen der voornaamste herbergiers, zeer gunstig in de nabijheid van 's Hertogenbosch te Hintham gelegen, en uit kleine zeer goed ingerigte zomerblijven, die meest alleen des zomers worden bewoond.

De zevende, achtste en negende klasse bevatten huizen van kleinere herbergiers en van winkeliers, benevens die van ambachtslieden, en zijn mede zeer gunstig in het gehucht Hintham gelegen.

De tiende, elfde en twaalfde klasse zijn zamengesteld uit huizen van herbergiers te Rosmalen en uit die der voornaamste landbouwerswoningen.

De dertiende, veertiende en vijftiende klasse bestaan uit de geringste landbouwerswoningen en uit die van arbeiders.

De zestiende klasse bevat enkel in leem gebouwde hutten die meestal maar eene deur en een venster hebben.

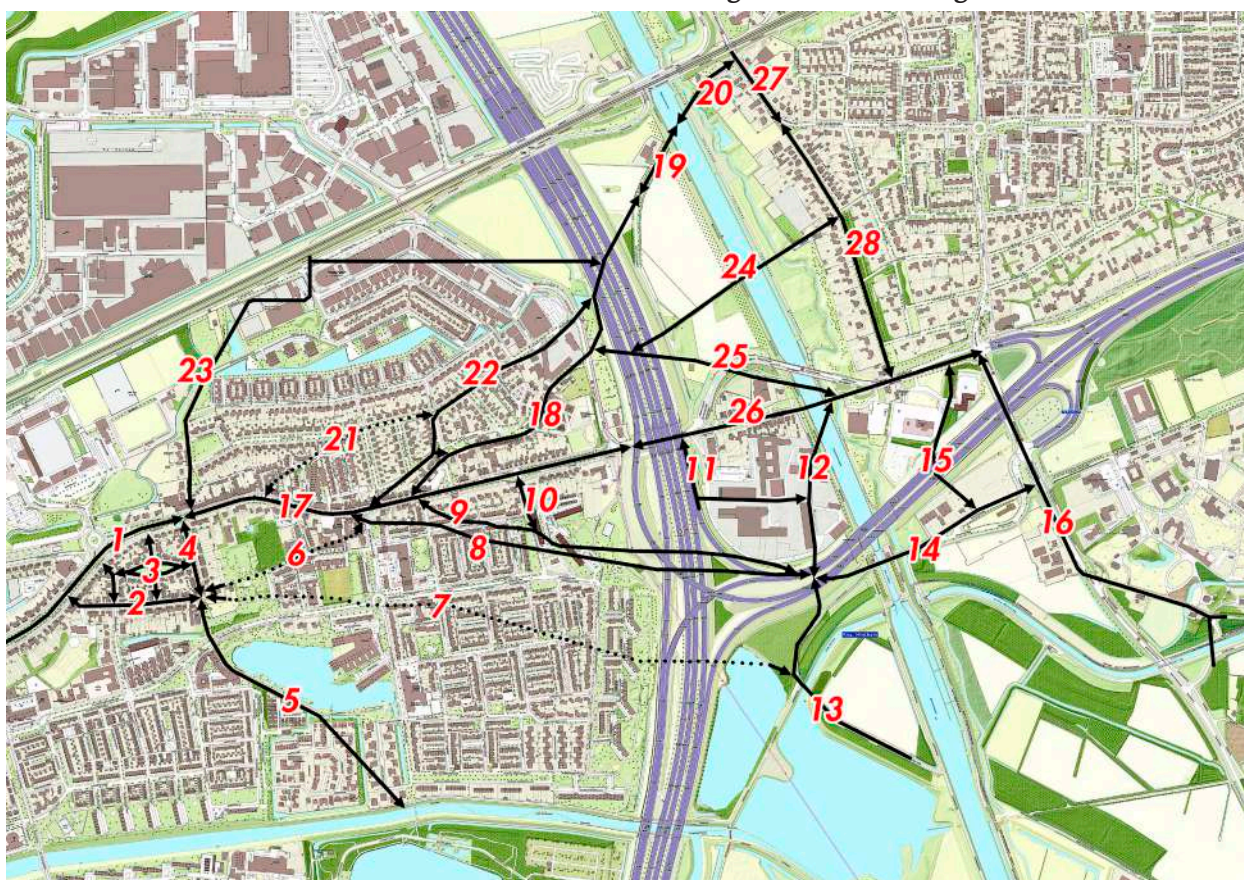
8. Infrastructuur

A. Wegen, straatnamen en huisnummering

Wegen

In Hintham waren er van oudsher onverharde wegen, dijken en voetpaden. Die ontsloten percelen en huizen, en maakten communicatie met andere plaatsen mogelijk. In de loop der tijd zijn die aangepast, soms verdwenen en later van een officiële naam voorzien.

5. Steeg van het Sluizengrachtje;
6. Boterpad, een voetpad;
7. Voetpad naar Berlicum;
8. (lage) Weg naar Berlicum;
9. Rechtse dijk, vanaf 1954 formeel Hinthamsestraat genoemd. De eerstgenoemde naam wordt

Kaart met wegen, paden en voetpaden die tot 1945 in Hintham voorkwamen. De cijfers refereren aan het overzicht met namen hieronder en gelden van pijlpunt tot pijlpunt. De stippellijnen zijn voetpaden. Ondergrond is de topografische kaart van 2019

Verklaring van de cijfers in bovenstaande kaart:

1. Graafseweg, vroeger ook Hinthamersteenweg genaamd;
2. Boterweg;
3. Hinthamerpark met Seringenstraat, Kamperfoeliestraat en Goudenregenstraat;
4. Jasmijnstraat, vroeger Steeg van het Sluizengrachtje;

in dit boek gebruikt, enerzijds omdat de dijk niet meer bestaat en anderzijds omdat "Rechtse dijk" de langst gebruikte naam is en recht doet aan de fysieke situatie die daar was;

10. Batterijstraat, nu Nicolaas Fierlantsstraat;
11. Industriestraat;
12. Stenenkamerstraat, vroeger Varkenshoek of -straat. De naam verwijst naar een pand dat er ooit stond met die naam, en is gekozen nadat bewoners zich hadden beklagde over de

- denigrerende aard van de naam Varkenshoek;
13. Weg naar Berlicum, in de gemeente Den Dungen met de naam Bosschebaan;
 14. Kloosterstraat;
 15. Onbekend;
 16. Berlicumseweg, vroeger Kloostersteeg;
 17. (de weg) Hintham, vroeger ook Steenweg, Graafscheweg en Rijksweg genaamd. Tot 1822 splitste die zich in weg nummer 8 en 22 op de kaart en liep niet verder naar het oosten door;
 18. Tweeberg, vroeger ook Rosmalense dijk en in de volksmond Linkse dijk genoemd;
 19. Tweeberg, nu Zuid Willemsdreef;
 20. Tweeberg, nu Burg. Jhr. Von Heijdenlaan;
 21. Voetpad van de weg Hintham naar De Steeg, blijkens een rechtszaak in 1874 "Boschpad" genoemd;
 22. (lage) Weg naar Rosmalen, "De Steeg" genoemd;
 23. Vliertse steeg;
 24. Elststraat. Heeft die naam pas gekregen in 1954 naar de vermeende aanwezigheid van een elzenbos in de omgeving. Dat was een mis-interpretatie van het toponiem "De Elst". Voorheen wel "Tweebergsestreeppstraat" genoemd;
 25. Overdijk, zo genoemd vanaf 1954; vroeger wel als "Langheisestraat" en "Sandstraat" aangeduid. Was vóór de aanleg van de rijksweg (Graafsebaan) onderdeel van de verbinding Den Bosch- Grave;
 26. Graafsebaan, vóór 1822 ten westen van weg nummer 12 en 26 niet bestaand;
 27. Molenstraat, nu Burg. Mazairaclaan;
 28. Molenstraat, nu Heer en Beekstraat.

In 1832 hadden alleen de Graafseweg, de weg Hintham en de Graafsebaan een eenvoudige bestrating van keien; andere wegen waren zandpaden of onverharde dijken.

Straatnamen en huisnummering

Hintham had vóór 1954 geen officiële straatnamen en huisnummers. Het adres van een pand bestond tot dan uit de wijkletter E en een cijfer. Wanneer er huizen bij kwamen, werd het cijfer met een letter uitgebreid. Bij de tienjaarlijkse volkstellingen werden ook de huizen opnieuw genummerd. De oudste nummering voor Hintham begon met wijkletter C (heel Rosmalen was toen ingedeeld in drie wijken), gevolgd door een huisnummer. Die nummering werd tot 1919 gebruikt. Toen werd een systeem zonder wijkletter ingevoerd, waarbij elk pand in de gemeente een nummer kreeg. Bij de volkstelling van 1930

kwamen de wijkletters weer terug. De panden in Hintham kregen toen als adres de wijkletter E, gevolgd door een cijfer.

In 1954 werden straatnamen en huisnummers ingevoerd. Een straatnamencommissie gaf daarvoor adviezen aan B&W. De gemeenteraad stelde de namen vast

(Bron: www.rosmalen.vanheumen.info).

B. De Rijksweg door Hintham

Onder het Franse bestuur (tot 1814) was de "doorgaande" weg door Hintham bekend als onderdeel van de weg der 2e klasse no. 19 van Parijs naar Groningen. Bij KB van 28 september 1814 no. 11 werd die de Grote Weg no. 2 van Delfzijl naar Breda genoemd. Bij KB van 25 juli 1816 heet dit tracé Grote Weg no. 10 van Middelburg naar Kleve. Later, bij KB van 13 maart 1821 no. 73, maakte de rijksweg door Hintham deel uit van de Grote Weg der 1e klasse no. 8 van Brussel naar de Hannoverse grenzen.

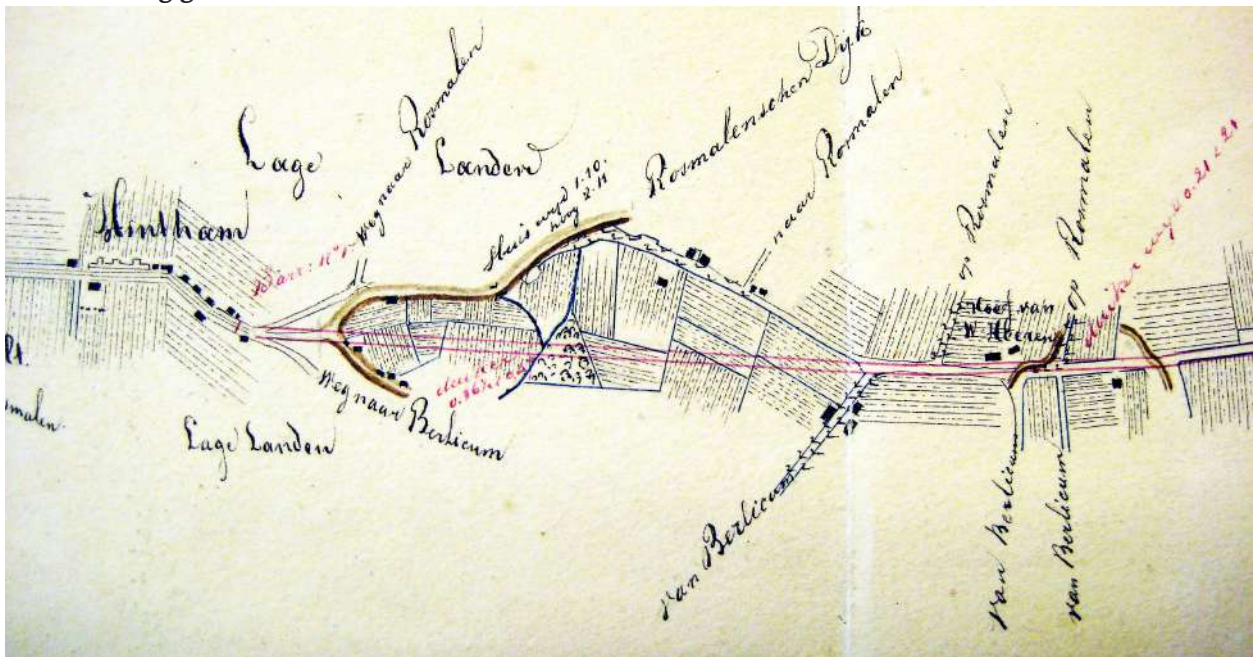

Een uitsnede uit de Meijerijkaart van Hendrik Verhees uit 1794. De toenmalige route van Den Bosch naar Rosmalen is met rood ingekleurd; die naar Berlicum met geel. De route richting Grave verliep over de rode en groene lijn (Graafseweg, lage weg langs de Tweeberg, Overdijk). De zwartwit-stippellijn is van de in 1822 aangelegde rijksweg richting Grave. De blauwe lijn is de rivier de Aa

De hierboven genoemde benamingen sloegen niet op een fysieke grote weg zoals we die nu kennen, maar op de verbinding tussen die plaatsen op zich. De route tussen Den Bosch en Grave was er natuurlijk al lang. Die bestond uit een aaneengesloten reeks van slingerende landwegen, dijken en paden door en tussen verschillende dorpen, die merendeels onverhard en lastig begaanbaar waren. Sommige daarvan waren alleen in de

zomer bruikbaar, omdat ze in de winter overstroomd werden. Er was dan ook een winterroute die meer over hogere gronden en smalle dijken voerde, of soms zelfs met een veerdienst moest worden veilig gesteld.

ongewijzigd. Ongeveer op de plaats waar nu de Pastoor van Thiellaan is, splitsten zich er zandpaden af naar het noordoosten, richting Rosmalen, en naar het zuidoosten, richting Berlicum. Iets verderop eindigde die weg bij de dijk.

Fragment uit de kaart waarop het KB van 21 september 1818 no. 54 betrekking heeft. De dubbele rode lijn is de nieuwe rijksweg, nu Hintham en Graafsebaan genoemd. Daarmee werd de oude route via de lage weg naar Rosmalen en Overdijk vervangen. De Linkse dijk (Tweeberg) en Rechtse dijk zijn met geel aangegeven. Bron : BHIC, inventaris 262

Oorspronkelijk was ook de huidige Graafseweg (een dijk) en de route door de toenmalige bebouwde kom van Hintham (die op een hogere zandrug lag) onverhard. Die door de toenmalige kom van Hintham werd in 1804 voor het eerst verhard met blauwe Brusselse puntkeien. In Hintham volgde de route tussen Den Bosch en Grave de wegen en paden Hintham, lage weg naar Rosmalen en Overdijk (huidige benamingen). De eerste sloot aan op de Graafseweg; de laatste op de weg naar Nuland.

Maar daar kon het niet bij blijven. Door toename van het belang van goede interlokale communicatie over wegen werd het nodig om de verbinding tussen Den Bosch en Grave te verbeteren door die te stroomlijnen, verharderen en zodanig hoog te leggen dat ze niet meer overstroomd werd. Bij KB van 21 september 1818 no. 54 werd dat geregeld.

Voor Hintham betekende dat nieuwe infrastructuur. Het van oudsher al bebouwde en hoger gelegen gedeelte van de verharde doorgaande weg, tussen de gemeentegrens met Den Bosch en de tegenwoordige Pastoor van Thiellaan, bleef

Rechtdoor was er nog geen weg! Daar was een door de Tweeberg en de Rechtse dijk omdijkt binnengebied met land- en tuinbouwpercelen en bosschages, dat de Varkenshoek werd genoemd. Dwars door dat gebied werd in 1822 een nieuwe verbinding (nu: de weg Hintham en Graafsebaan) aangelegd en sloot weer op bestaande paden aan; daar waar de Varkensstraat (die later Stenenkamerstraat is genoemd) en de Overdijk op elkaar aansloten.

De grond die nodig was om de nieuwe weg op hoogte te brengen, werd uit de akkers ten zuiden van de weg gedolven. Naast de verharding zelf kwam een berm, talud en bermsloten. Onder de nieuwe weg werd ook een duiker aangelegd om de waterverbinding tussen beide kanten in stand te houden. Het beplanten van dit nieuwe weggedeelte werd bij ministeriële beschikking toegestaan aan Wouter Heeren uit Den Bosch. In het oude dorp Hintham zelf behoorde de beplanting aan de eigenaren van de percelen die aan de weg grensden; dit op grond van het zogenaamde voorpootrecht.

Het niet uitgevoerde plan voor een omlegging Hintham

Na overstromingen waren de gemeentelijke delen van rijksweg nr. 8 (de Graafseweg in Den Bosch en de weg Hintham in Rosmalen) in 1828 al opgehoogd, maar blijkbaar onvoldoende. In 1852 werd na weer een forse overstroming verhoging van de Graafseweg en een ringdijk met daarop een nieuwe weg om Hintham voorgesteld. Die is niet gerealiseerd. In plaats daarvan werd het bestaande tracé in 1864 weer opgehoogd. Daardoor kwamen wel van diverse huizen de vloeren onder de kruin van de weg te liggen, maar het belang van een goede communicatie over de rijksweg prevaleerde. Bron: Nationaal Archief 4. WCA 21160

Waarom werd de in 1852 voorgestelde omleiding niet gerealiseerd?

Hier de notulen van de raadsvergadering in Rosmalen van 3 december 1852:

De Raad op heden daartoe opgeroepen en met de betreffende stukken bekend gemaakt, heeft in zijn vergadering besloten het navolgende daarop te berigten:

1. Dat door het daarstellen van eenen weg ter aangewezen plaats achter het gehucht Hintham ter hoogte van 6,40 el + A.P. de huizen aldaar bij hoog opperwater wel eenigzins van de groote massa bevrijd zullen zijn doch dat in ieder geval door het leggen en verhoogen der wegen zoo te Hintham als van 's-Bosch, op Orthen en verder op Hedel den afloop van het water zoodanig wordt belemmerd dat de gemeente Rosmalen daardoor jaarlijks al meer en meer in gevaar wordt gebracht om bij hoog opperwater in te loopen en tot wering daarvan door de ingezetenen meer dan gewone kosten aan hunne dijken moeten worden gemaakt en dag en nacht alle krachten ingespannen die dikwijls nog vruchteloos zijn.
2. Dat het haren inziens is een werk ten algemeenen nutte voor de passage op Rijkswegen die anders met hoogwater gestremd is alsmede van de defensie der Stad 'Bosch in verband met de Rijksverdedigingswerken te Hintham en Rosmalen en alzoo door het Rijk behoorde daargesteld te worden.
3. Dat de gemeente die met het onderhoud van dijken en wegen reeds te veel belast is niet bij magte is dit werk aldaar voort te zetten.

Verder aan Zijne Excellentie den Heere Staatsraad Commissaris des Konings mede te deelen dat de Raad het dit echter niet ongaarne zou zien dat den geprojecteerden dijk ten algemeenen nutte gemaakt werd achter Hintham of wel de weg door dat gehucht verhoogd mits alsdan vooral in acht wordt genomen en gezorgd dat de panden die daarneven staan niet door het regenwater als anderszins kunnen lijden alsmede dat de financiële toestand der gemeente niet gedoogd, zelfs niet met den besten wil, om iets te kunnen bijdragen.

Tol

In het Hinthamse deel van de weg was een tol, waar door gebruikers van de weg moest worden betaald om verder te kunnen. Het was de tol (ook genoemd barrière) nummer 9 in de verbinding tussen Den Bosch en Grave, die op 1 april 1825 in werking werd gesteld. Deze tol was in eerste instantie gevestigd in "het Barrièrehuis", dat lag waar nu de panden Hintham 82 tot en met 86 zijn. De tol werd verpacht aan particulieren. In 1828 werd ze 120 meter naar het oosten verplaatst, waar nu Hintham 102 is. In 1866 wordt de tol door het rijk overgenomen, totdat ze in 1873 wordt opgeheven als onderdeel van de algehele afkoop van tolleren in de provincie.

Toltarieven in 1825:

Voor elk paar wielen aan een rij- of voertuig, hoe ook genaamd: 2,5 cent.

Voor elk paard of muilezel, aangespannen of niet, tot een gespan van vier paarden of muilezels toe: 5 cent.

Voor een vijfde paard of muilezel: 7,5 cent.

Voor een zevende paard of muilezel: 15 cent.

Voor een achtste paard of muilezel: 20 cent.

Voor een aangespannen os of ezel: 2,5 cent.

De "zuivere revenuen" van deze tol bedroegen van april tot en met december 1825 210 gulden, om als gevolg van meer verkeer en tariefverhoging snel op te lopen tot 1275 gulden in 1830.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 28-9-1869

H. V., 35 jaren, voerman te Schijndel, wegens het weigeren van de betaling van tolgeld, bij het passeren van den rijkstol N° 9, te Hintham, tot f 10.— boete of 1 dag gevangenisstraf.

Niet betalen voor de tol leidde tot straf

Aan deze nieuwe route ontstonden in de loop der tijd aan de weg gebonden functies, zoals horecagelegenheden voor de voerlieden en na de komst van gemotoriseerd verkeer garagebedrijven en brandstofverkooppunten. Ook kwamen er woningen, in eerste instantie in de berm van de weg, later aan parallelwegen.

De weg zelf, met name in de oude kom van het dorp, kreeg in de loop van de tijd heel wat aanpassingen aan de soorten en intensiteit van het verkeer. Vanwege overstromingen werd de route Graafseweg en door het dorp Hintham enkele malen opgehoogd. Bij sommige panden is dat nog te zien, omdat de voordeur lager ligt dan het

maaiveld (Graafseweg 259 en 261, en Hintham 102). Bij nieuwbouw werd daarom toegestaan met een hoger peil te bouwen. Keienbestrating werd vervangen en scherpe bochten werden vloeiend gemaakt waarvoor panden, onder andere het Protestantse kerkje, werden afgebroken.

1961: De afbraak van het protestantse kerkje in volle gang.
Collectie: Krien van Hirtum (bewerkt)

Het weidse en groene dorpse karakter met ruime bermen en eigen stoepen versteende door verbreding van de weg en aanleg van fiets- en voetpaden. Van 1883 tot 1932 is de weg ook gebruikt door de stoomtram van Den Bosch naar Helmond. Lange tijd stonden er palen langs voor elektriciteit, telefoon en straatverlichting. De ruimtelijke inpassing van de in 1822 aangelegde Graafsebaan kreeg in de loop van de jaren verschillende gezichten. Nu nog zijn de periodes waarin aan de weg werd gebouwd nog goed te herkennen. Na de aanleg van de eenvoudige keiweg met bermen werden er huizen gebouwd in de berm (die zijn alle verdwenen), of tegen de berm aan. Nog bestaande voorbeelden van die laatste zijn de panden Hintham 102/104 (gebouwd kort na de aanleg van de weg), en 106 tot en met 110 (gebouwd in 1909). Door toenemend verkeer was het niet meer wenselijk om huizen direct op deze doorgaande weg te ontsluiten. Daarom werd voor nieuw te maken bebouwing een parallelweg gemaakt. Daaraan is tot na de tweede wereldoorlog bebouwing opgericht; verder van de weg af dan in het oorspronkelijke dorp. Later ontstond het inzicht dat nóg verder van de weg moest worden gebouwd. De (financiële) consequentie van deze keuze werd echter niet genomen, waardoor de toen al bestaande bebouwing van Hintham 75 en 77 wat vervreemd buiten die toen nieuw bedachte rooilijn staat. Uiteindelijk is er de ontlastende structuurweg om Hintham heen gekomen, langs de spoorlijn. Maar de "oude route" over de weg Hintham en Graafsebaan is door toename van het autoverkeer druk gebleven. En door de aanleg van het Máximakanaal is een deel van de Graafsebaan doodlopend voor autoverkeer geworden.

C. Tram- en smalspoorlijnen

Vanuit Hintham richting Den Bosch rijdt hier de laatste stoomtram in 1932 over de Graafseweg ter hoogte van café "Den Bult". Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0000412 (bewerkt)

Algemeen Handelsblad

20-2-1883

Opening der Stoomtramlijn 's Bosch — Helmond.

De Maatschappij, wier plan het is, Vught, 's Bosch, Veghel, Helmond en tusschenliggende gemeenten door den ijzeren band eener stoomtramlijn te vereenigen, vierde gisteren de opening van een groot onderdeel van haar net.

Had men voor anderhalf jaar Vught—'s Bosch reeds kunnen exploiteeren, nu volgde 's Bosch—Veghel, om, zooals men verwacht binnen eenige maanden door Veghel—Helmond besloten en voltooid te worden.

Om half twaalf vereenigde zich een zeventigtal genoodigden aan het versierde stoomtramstation te 's Bosch, alwaar men om twaalf uur onder het spelen der muziek in den feesttrein plaats nam en vertrok.

Onder de aanwezigen merkten wij op het lid der Eerste Kamer Jhr. J. B. Verheijen, den generaal Heitz, den luitenant-kolonel Meijer, den inspecteur der Posterijen uit Breisla, eenige leden der Gedeputeerde Staten, den burgemeester-plaatsvervanger van 's Bosch, vele autoriteiten uit de betrokken gemeenten en verder commissarissen, aandeelhouders en personeel van den stoomtram.

Groot was het aantal inwoners van den Bosch, dat het nieuwe vervoermiddel was komen begroeten en uitgeleide deed. Bij den gebiedpaal in het gehucht Hantum stond de burgemeester der gemeente Rosmalen, waaronder Hantum behoort, gereed den tram te ontvangen, waarin hij werd bijgestaan door nagenoeg alle Hantumers, terwijl een muziekcorps uit hun midden op vroolijke en luidruchtige wijze het nieuwe vervoermiddel verwelkomde.

De kleine herberg van Hantum genoot de eer, dat binnen haar muren de eerste cerewijn werd geschonken. In goedgekozen bewoordingen heette de burgemeester, de heer Nieuwenhuizen, de Maatschappij welkom in de gemeente, waarop door den president-commissaris, den heer Van Zinnick Bergman werd geantwoord.

De tram heeft ons ondertusschen weder verder gebracht en voorbijgevoerd o. a. aan het reusachtige krankzinnigengesticht Coudewater, dat wij gelukkig links konden laten liggen, maar wat door zijn praktische inrichting en grootte een bezoek overwaard is. Weldra zijn wij te Berlicum, waar de tram wordt ontvangen als een blijde mare van voorspoed

De lijn van de "Stoomtramweg- Maatschappij 's-Hertogenbosch – Helmond" is een niet meer bestaande enkelsporige stoomtramlijn die van Den Bosch via Hintham, Veghel en Gemert naar Helmond liep. De lijn werd in delen geopend

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 8-6-1880

Door J. Van Hasselt, koopman te Rotterdam, is aan den Minister van Waterstaat enz. concessie gevraagd tot aanleg van een tramweg, nagenoeg aansluitende aan de reeds geconcessioneerde lijn Vught-Hinthamereinde en loopende langs Hintham, Berlicum, Heeswijk en Dinther naar Veghel.

Krantenbericht links: Op 19 februari 1883 werd de lijn van Den Bosch tot Veghel geopend. De gemeente Rosmalen had voor de festiviteiten daaromheen f 32,95 uitgetrokken. Genoeg om de kosten van het uit Nuland ingehuurde muziekgezelschap "Union" en de consumpties (de "eere wijn") mee te bekostigen. De burgemeester van Rosmalen hield een toespraak in café Stroucken en de tram werd door veel Hinthamers begroet.

Een week tevoren was er al een openingsrit gemaakt met een commissie waarin, bijzonder voor die tijd, ook dames vertegenwoordigd waren. Ondanks een deraillement werd van een succes gesproken

vanaf 1883. In 1920 werd na een fusie de naam van deze maatschappij veranderd in "Stoomtram 's-Hertogenbosch - Helmond - Veghel - Oss" (HHVO).

Voor de schooljeugd van Hintham werd bij wijze van proef op 15 juni 1888 een tussen de stoomtramdienst lopende paardentramlijn ingesteld van Hintham naar de markt in Den Bosch. Op 30 september 1888 kwam aan deze tweemaal daagse dienst weer een einde. Bron: W.J.M. Leideritz in "De tramwegen van Noord- Brabant".

Het einde van de tramlijn door Hintham nadert wanneer in 1929, naast de stoomtram, bussen van het merk Brockway (voorzien van een carrosserie van het Bossche bedrijf Versteegen) worden ingezet. De tram reed door Hintham tot 1932. Toen wist de regering de rijksweg Den Bosch- Grave tramvrij te maken en werd de lijn Graafseweg- Hintham- Berlicum opgeheven tot aan café De Fuik ten noorden van Berlicum. Van daar af werd toen een rechtstreekse verbinding naar Den Bosch gemaakt met een eigen trambrug over de Zuid- Willemsvaart bij Den Dungen. Het duurde overigens nog jaren voordat de tramrails in Hintham werden opgebroken.

Venloos Weekblad 23-1-1886

Zondag avond is de conducteur Jan Steenbekkers van de tram 's-Bosch-Helmond te Hintham overreden. De man was onmiddellijk een lijk en laat een vrouw met een kind na.

De tram kreeg de bijnaam "Goede Moordeenaar", omdat hij weliswaar dodelijke ongevallen veroorzaakte, maar ook welvaart aan de streek gaf

Een tramhalte in Hintham was bij café Stroucken, nu Hintham 54 (links op de foto). Maar ook op andere plekken stopte de tram, vooral bij andere café's. Bij de aansluiting van de Rechtse Dijk en de Tweeberg (ter hoogte van Hintham 102) stak de tram de weg over om aan de zuidkant van de weg Hintham en Graafsebaan verder te gaan. Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch, 0073362 (uitsnede)

Een ander stoomtramwachthuis was een eind verderop bij Graafsebaan 42 en bediende ook Rosmalen. De foto is van 1917. Er tegenover lag een wissel naar een stukje parallelspoor, waarschijnlijk bedoeld om de lijn vrij te kunnen maken voor een tegemoetkomende tram. Collectie: Ronald van Grinsven

Voorbij de huidige Heer en Beekstraat draaide de lijn de Berlicumseweg op, waar bij Coude-water nog een tramhalte was (rechts op de foto) bij hotel- café "De Loofert" op nummer 13. Vanaf daar verliet de tram Rosmalens grondgebied in de richting Berlicum en verder. Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch, 0077441

Een reclameprent van de HHVO uit de collectie van het BHIC

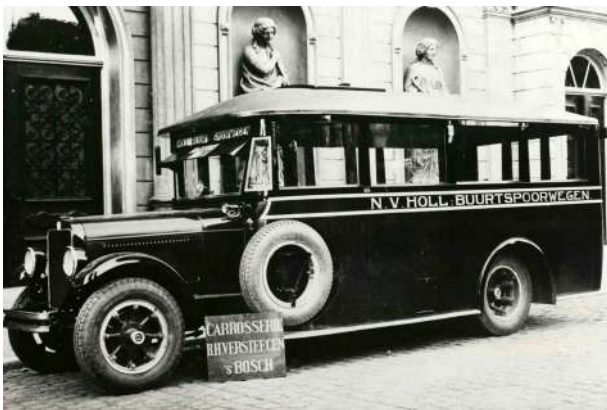
Stoomtramweg-Maatschappij 's-BOSCH-HELMOND.

ZOMERDIENST, ingaande 1 Juni 1883.

C. Dienst 's-BOSCH-VECHEL-HELMOND.

N ^o	23	1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21	N ^o	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22	24
Correspondentie met Paardentr. van Vuchterp.				8.15	9.15	10.15	12.15	2.15	4.15	6.15	7.15	8.15													
's-Bosch Tram-Stat. v.	6.45			8.30	9.50	10.30	12.50	3.30	5.30	7.30	8.45		Holmond Sp-Stat. v.	5.20			8.50	9.50	12.50			2.55	4.55	7.5	
Hintham	6.52			8.37	9.57	10.37	12.57	2.37	5.6	7.36	8.52		Sluis 7	5.30			9.00	10.00	1.00		3.6	5.6	7.15		
Rosmalen	6.59			8.44	10.4	10.44	1.4	2.44	5.12	6.42	7.42	8.59	Aarle-Rikstel	5.39			9.9	10.9	1.9		3.16	5.16	7.24		
Coudewater	7.4			8.40	10.9	10.49	1.9	2.49	5.16	6.47	7.46	9.4	Beek en Donk	5.47			9.18	10.18	1.18		3.25	5.25	7.33		
Berlicum G. Leeuw	7.16			8.1	10.20	11.1	1.21	2.1	5.25	6.58	7.55	9.16	Gemert	6.10			9.42	10.42	1.42		3.49	5.49	7.57	9.10	
Kerk	7.21			9.6		11.6	1.26	2.6	7.3	9.21		Koks	6.21			9.52	10.52	1.52		4.1	6.1	8.7	9.22		
Middelrode	7.28			9.13		11.13	1.33	2.33	7.10	9.28		Erp	6.40			10.11	11.11	2.11		4.20	6.20	8.26	9.41		
Heeswijk	7.47			9.32		11.32	1.32	2.32	7.28	9.47		Vechel Heuvel	6.52			10.23	11.23	2.23		4.32	6.32	8.38	9.53		
Dinther	7.53			9.38		11.38	1.38	2.38	7.34	9.53		G. Leeuw a.	7.00			10.30	11.30	2.30		4.40	6.40	8.45	10.00		
Beugt	8.6			9.52		11.51	2.11	3.51	7.47	10.6															
Vechel G. Leeuw a.	8.20			10.5		12.5	2.25	3.5	8.00	10.20															
		W	W	W	Z		Z							W	W	W		Z							
Vechel G. Leeuw v.	5.15	6.20	8.45	9.30	10.50		12.10	2.50	4.50	8.5			Vechel G. Leeuw v.	6.10	7.20		10.50	12.20	2.55		5.20		8.55		
Heuvel	5.22	6.27	8.52	9.37	10.57		12.17	2.57	4.57	8.12			Beugt	6.24	7.34		11.4	12.34	3.9		5.34		9.9		
Erp	5.34	6.39	9.4	9.40	11.9		12.29	3.9	5.9	8.24			Dinther	6.38	7.48		11.18	12.48	3.23		5.48		9.23		
Koks	5.53	6.58	9.23	10.8	11.26		12.48	3.26	5.26	8.43			Heeswijk	6.48	7.58		11.28	12.58	3.33		5.58		9.48		
Gemert	6.5	7.15	9.40	10.20	11.40		1.5	3.40	5.40	9.00			Middelrode	7.3	8.13		11.43	1.13	3.48		6.13		9.58		
Beek en Donk	7.34	9.59		11.59			1.24	3.59	5.59	9.19			Berlicum Kerk	7.10	8.20		11.50	1.20	3.50		6.20		9.55		
Aarle-Rikstel	7.43	10.8		12.8			1.33	4.8	6.8	9.28			G. Leeuw	7.15	8.25	10.30	11.55	1.25	4.00	5.30		8.00	10.00	10.12	
Sluis 7	7.53	10.15		12.18			1.43	4.18	6.18	9.38			Coudewater	7.27	8.37	10.42	12.7	1.37	4.12	5.40	6.37		8.12	10.12	
Helmond Sp-Stat. a.	8.5	10.20		12.30			1.55	4.30	6.30	9.50			Rosmalen	7.32	8.42	10.47	12.12	1.42	4.17	5.44	6.42		8.17	10.17	
													Hintham	7.39	8.49	10.54	12.19	1.49	4.24	5.50	6.49		8.24	10.24	
													's-Bosch Tram-Stat. a.	7.45	8.55	11.00	12.25	2.55	4.30	5.55	6.55		8.30	10.30	
													Correspondentie met Paardentram naar:												
													Spoorweg-Station.												
													Spoorw.-St. en Vucht.												
													's-Bosch G. Leeuw.												
													G. Leeuw.												
													Vucht.												
													's-Bosch G. Leeuw.												
													Vucht.												
													Vucht.												
													Vucht.												
													's-Bosch G. Leeuw.												
													Vucht.												

Bij de opening van de stoomtramweg werd in de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant de dienstregeling gepubliceerd

Een Brockwaybus met carrosserie van het Bossche bedrijf Versteegen, opgesteld voor het (in 1965 gesloopte) Concertgebouw aan de Jan Heinsstraat 4 in Den Bosch. Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0008973

De zandtram

Hintham ligt op een hogere zandrug. Toen het gebied watervrij werd, was het aantrekkelijk er dat zand te winnen. De stad Den Bosch ging uitbreiden in haar lager gelegen delen die daarom moesten worden opgehoogd. De grond daarvoor werd niet alleen gewonnen uit zandputten (zoals de IJzeren Vrouw), maar ook uit ontgrondingen in de omgeving. Voor het uitbreidingsplan "De Vliert" werd vanaf 1928 ook in Hintham grond

afgegraven. Die ontgraving gebeurde in het gebied tussen Zuiderbosch, spoorlijn, Heer en Beekstraat en Graafsebaan.

De afgegraven grond werd over een smalspoorweg van Hintham naar Den Bosch vervoerd via de Tweeberg, de Steeg en de weg Hintham. Ook vanuit Berlicum werd zand aangevoerd met een smalspoorlijn die via een daarvoor gemaakte brug over de Wetering naar de lage weg onder de Rechtse dijk ging en verder via Hintham richting Den Bosch liep.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 4-7-1933

Verzoek van H. M. de Graaf om concessie tot het leggen van een smal spoor op den weg van 't St. Antonius Kampke te Hintham tot de grens der gemeente 's-Hertogenbosch. Het voorstel van B. en W. om f 70 vergoeding te vragen tot 31 Dec. 1933 werd goedgekeurd.

Voor de ophoging van het Hinthamerpark reed er in 1933 een zandtreintje vanaf de winplaats St. Antoniuskampke in de polder ten zuiden van Hintham. De daardoor ontstane plas kreeg al snel de naam IJzeren Kind, een vruchtbaar vervolg op de IJzeren Man in Vught en de IJzeren Vrouw in Den Bosch

9. Technische infrastructuur

Onder technische infrastructuur verstaan we de fysieke netwerken die nodig zijn voor de levering van energie, water, (vuil)waterafvoer en communicatieve diensten.

In gewone mensentaal: gas, water, elektriciteit, riolering en telefoon.

Dit soort voorzieningen is pas in de loop van de 19e en 20e eeuw beschikbaar gekomen. Hoe ging het er aan toe in de tijd dat die er nog niet waren?

Verwarmen van het huis en voedsel gebeurde door de verbranding van hout, turf en kolen in kachels, open vuren en later ook door verbranding van petroleum (het petroleumstelletje).

Schilderij, gemaakt door Arnold van de Laar, van de schouw (links) in de niet meer bestaande boerderij van Piet Dielissen aan de Rechtse Dijk 22. Collectie: Michiel van de Laar

Water werd met een pomp uit de bodem gehaald, of met emmers uit een put. In Hintham was een openbare pomp die voor de Annaschool stond (nu locatie van De Hoge Schans).

De dorpspomp van Hintham die vóór de Annaschool stond.

Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto Henk de Werd (uitsnede)

Alles waar **kracht** voor nodig was, werd door de mens, met machines (wind- en watermolen, later verbrandings- en elektromotor) of dierkracht (paard, os, trekhond) gedaan.

Straatbeeld uit Hintham na 1925 in westelijke richting met paard en kar en twee vrachtauto's. Ook de elektriciteitspalen zijn hier te zien, links voor het hoogspanningsnet, rechts voor het laagspanningsnet (220 volt). Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0073355 (uitsnede)

Verlichting geschiedde met kaarsen en petroleumlampen. Later met elektriciteit

Hemelwater en afvalwater werd geloosd in sloten en zinkputten. Faecaliën werden als het goed was opgevangen in emmers of vocht-dichte beerputten en als mest gebruikt. Het toilet (privaat, poepdoos) was meestal in een houten of stenen hokje buiten het huis en moest soms door meerdere gezinnen worden gebruikt.

Huisvuil was eertijds voornamelijk van organische aard. Het werd verbrand of als mest gebruikt. Sloophout en -stenen werden veelal hergebruikt.

Communicatie gebeurde aanvankelijk mondeling, per post en soms per telegraaf, later via telefoon.

Gas

In de gemeente 's-Hertogenbosch was er in 1890 een gasfabriek, waar uit steenkolen gas werd gewonnen. Later werd ook in Vught het Bossche gas geleverd.

In Rosmalen bleef men nog hout, kolen en petroleum gebruiken voor verwarmingsdoeleinden, wat in 1917 in de Bossche raad leidde tot de opmerking dat Hintham nog verstoken was van gas.

De Bossche gasfabriek aan de Vughtseweg, kort voor de sloop in 1933.

Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0003463, foto Persbureau Het Zuiden

In 1938 werd gevraagd de Tweeberg aan te sluiten op het gasnet vanwege de bouw van enkele

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 3-7-1941

ROSMALEN.

ER KOMT GAS.

En misschien een zwembad.

De voorzitter wenschte het lid Van den Broek geluk met zijn herstel. Ter vergadering werd verwelkomd de heer Roborgh, directeur Licht- en Waterbedrijf in Den Bosch, die technische toelichting zou geven over de gasvoorziening in de gemeente. Hij achtte uitbreiding zeer gewenscht. Dezelfde tarieven gelden als voor Den Bosch.

Vervolgens zeide de heer Roborgh dat de aanlegkosten ongeveer f 30.000 bedragen en dat verder eenieder de kosten van huisaansluiting betaalt behoudens de eerste 5 Meter welke gratis zijn, verder f 1 per Meter.

De tarieven bedragen f 0.08 en f 0.11 per M3. en als men vast recht heeft f 0.05.

nieuwe woningen daar. De gemeente 's-Hertogenbosch vond dat de opbrengst van gasverkoop er niet opwoog tegen de te maken kosten voor aanleg van een gasleiding. Pas in 1941 werd overgegaan tot het uitbreiden van het Bossche gasnet naar Hintham. Daar bleef tot het einde van de Tweede Wereldoorlog de levering van gas beperkt tot de woningen aan de Jasmijnstraat, de weg Hintham, de Tweeberg, de Graafsebaan en een stukje van de Stenenkamerstraat.

De Tijd 20-7-1941

Gemeenteraad van Rosmalen

In de openbare raadsvergadering der gemeente Rosmalen werd ter goedkeuring voorgelegd de overeenkomst met de gemeente 's-Hertogenbosch voor de leverantie van gas. De raad besloot de voorgelegde overeenkomst aan te gaan.

Electriciteit

Op 28 juli 1899 verzoeken A.P. van der Ploeg, W.B. van Leeftand en K. Meijer de Jong, wonende te 's Hage, de gemeenteraad vergunning voor het recht tot het leggen en hebben van leidingen in en over de openbare gemeentegrond en openbaar gemeentewater, dienende voor de levering van

OVEREENKOMST

TUSSEN DE

Gemeente Rosmalen

EN DE

N.V. „Provinciale Noordbrabantsche Electriciteitsmaatschappij”,

BETREFFENDE

DE LEVERING VAN ELECTRISCHEN STROOM.

De leveringsovereenkomst tussen de gemeente Rosmalen en de PNEM van 7-5-1914.

Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch, inventaris gem. Rosmalen 1811- 1932, toegang 1227

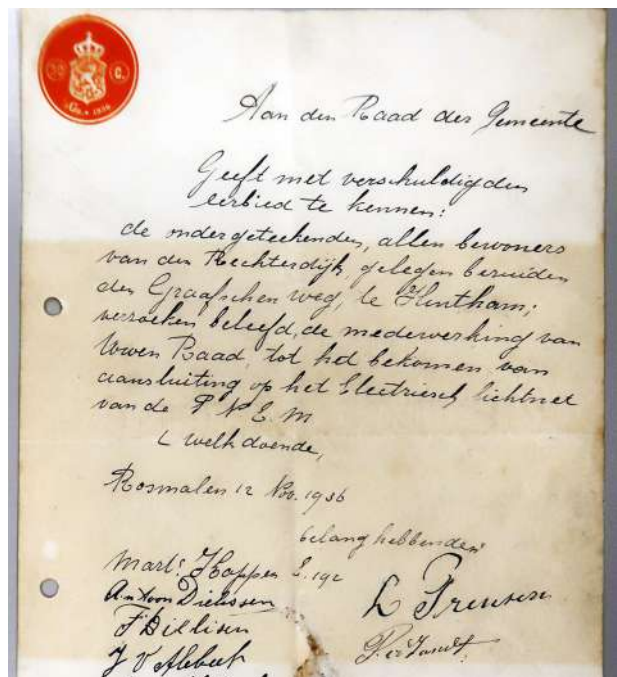
elektrische stroom voor verlichting in de gemeente, om het overbrengen van beweegkracht en voor elektrische doeleinden. Aan het verzoek werd geen vervolg gegeven. In 1913 hebben Provinciale Staten van Noord-Brabant de NV Provinciale Noordbrabantsche Electriciteits-Maatschappij (PNEM) opgericht. De gemeente Rosmalen sluit daarop op 7 mei 1914 een contract af met de PNEM voor het leveren van elektriciteit. De nodige voorbereidingen volgen waarbij wordt bepaald waar de (dan nog bovengrondse) elektriciteitsleidingen komen, wie die gaat aanleggen en waar de straatverlichting komt. Ook is bij de inwoners propaganda gemaakt over de mogelijkheden die een aansluiting biedt en gevraagd naar hun belangstelling ervoor.

In Hintham wordt in 1920 de elektriciteitsleiding gehangen aan palen langs de toenmalige rijksweg, vanuit Den Bosch tot een stuk voorbij Zuiderbosch (Hintham 152). Het net bestaat er in eerste aanleg uit dat de geleverde stroom van hoogspanning (via draden aan palen langs de zuidzijde van de huidige weg Hintham en Graafsebaan) binnenkomt in een transformatorhuis, dat nabij het huidige Hintham 55 komt te staan. Van daaruit wordt die in een lagere spanning geleverd aan de huizen langs de weg Hintham via draden aan palen die aan de noordkant van de weg staan. De levering blijft in eerste instantie beperkt vanaf de gemeentegrens tot ongeveer de huidige Industriestraat, het gebied met bestaande en toen verwachte toekomstige bebouwing.

In 1920 kreeg Hintham voor het eerst elektriciteit. Op deze tekening zijn de palen die de draden dragen aangegeven. Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch, inventaris Rosmalen 1811- 1932, toegang 1227 (uitsnede)

Pas in later stadium worden elders gelegen panden in Hintham aangesloten, zoals die langs de Rechtse dijk na een verzoek van de bewoners daar in 1936.

In 1936 verzochten bewoners van de Rechtse dijk om ook aangesloten te worden op het elektriciteitsnet. Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch, archief gem. Rosmalen 1932-1970, 1.824.112.283

Telefoon en telegraaf

De gemeente verleent in 1892 vergunning tot het aanleggen van een telefoonleiding aan palen vanuit het net van Den Bosch via de Rechtse dijk naar het instituut Coudewater. Daar konden ook andere belanghebbenden op worden aangesloten. In 1896 werd een telefoonleiding voor de veiligheid van de dienst langs het tramspoor aangelegd. Een telegraaf- en in latere instantie telefoonkantoor, met ook een "openbare spreekcel" (telefooncel) stond vanaf rond 1915 in de kom van Rosmalen.

Water

Op 14 april 1886 sloot de gemeente Rosmalen met de gemeente 's-Hertogenbosch een contract tot het leggen en hebben van een buizenet voor drinkwater in Hintham. Lang niet iedereen liet zich daarop aansluiten; wel werd het gebruikt bij de bestrijding van brand.

Het pomp- en putwater is van goede kwaliteit en hoeveelheid, zo meldt het gemeentelijk jaarverslag jaren achtereen. In 1903 rapporteert de gezondheidscommissie over de waterkwaliteit uit de openbare pompen in de gemeente, ook uit die in Hintham. Het water daaruit bevat dan echter sporen ammonia en teveel organische stof, zo was de conclusie.

Rapport
betreffende onderzoek van 28 November 1903
opdrachten en in opdracht van de Gezondheids-
commissie, zittende te Brestel onderzocht
monster

Water
Berk: openbare pomp Hintham (Gemeente Rosmalen) Toepassing loze flesch;
nauwkeurende verzegelt.

Algemene eigenschappen:
Kelder: onbuis.
Reactie: alkalisch.
Bacteriologische Resultaten:
Niet gezorgd.

Chemische Resultaten:
1 Liter water bevat:

Ammoniak (NH ₃)	sporen
Nitrobenzol (C ₆ H ₅ NO ₂)	afwezig
Nitrat (NO ₃)	aanzig
Organisch Stof (Kitten, Vervormd)	25 mg/l.
Chloor (Cl)	aanzig
Zwavelzuur (SO ₂)	aanzig
Kalk (Ca O)	aanzig
Ijzer (Fe O)	afwezig
Andere Metalen	afwezig

Conclusie:
Bovenbeschrift monster water bevat behalve
sporen ammonia te veel organ. stof.
D. Bosch, den 28 November 1903.
(Ged.) Larren & Postmaans
Schiedamschedijk
Voor afschrift
Secretaris der Gezondheids-
Commissie zittende te Brestel,
J. Proedonk

Het rapport uit 1903 van de Gezondheidscommissie over het water uit de pomp die in Hintham voor de school stond. Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch, inventaris Rosmalen 1811- 1932, toegang 1059

In 1919 meldt de gezondheidscommissie dat het drinkwater uit de put bij de woning van het hoofd der school te Hintham als ondeugdelijk moet worden beschouwd. Dat wordt dan nog opgelost door een nieuwe pomp te slaan. Op 2 september 1926 besluit de raad van de gemeente Rosmalen met 8 tegen 3 stemmen akkoord te gaan met de levering van water door het Licht- en Waterbedrijf van de gemeente 's-Hertogenbosch. Die waterleiding lag in Hintham in eerste instantie langs de weg Hintham en de huidige Graafsebaan tot aan de huidige Heer en Beekstraat, en van daar naar de kom van Rosmalen. De particuliere aansluitingen bleven ook toen zeer beperkt; de inwoners van Hintham wilden voor het merendeel geen extra kosten maken voor water

dat ook gratis uit de bodem gehaald kon worden. In 1929 wordt bakker Van Haren (in het huidige pand Hintham 56) door de Keuringsdienst voor Waren aangeschreven zijn pomp op te ruimen omdat het water niet geschikt is voor de bereiding van brood.

Tot het einde van WO II bleef de levering van water in Hintham beperkt tot de woningen aan de weg Hintham, de Tweeberg (vanaf de weg Hintham tot aan nummer 16) en de Graafsebaan.

Riolering

Eind 1924 stelt aannemer Leon van Druenen aan de gemeente Rosmalen voor om in Hintham een korte riolering aan te leggen lopende van een stukje westelijk tot een stukje oostelijk van het toenmalige protestantse kerkje, die uitwaterde op zinkputten en een sloot nabij de school. In feite een voorziening voor een aantal panden rond het kerkje die tot dan nog eigen zinkputten of afwateringen hebben. We mogen aannemen dat die niet is gerealiseerd, want in 1957 meldt de gemeente aan het Staatstoezicht op de Volksgezondheid dat er nog geen riolering in de gemeente is.

Post

In 1903 wordt in Hintham voor het eerst een postbus geplaatst tegen de toenmalige school.

Huisvuil

In 1931 gunt de gemeente het ophalen van huisvuil aan Jos van Creij voor 5 gulden in de week.

Naar aanleiding van Uwe inschrijving om huisvuil op te halen op iederen Vrijdag te beginnen met Vrijdag 22sten dezer des morgens om 9 uur op de grens Rosmalen Den Bosch aan de huizen gelegen te Hintham ryksweg, Molenstraat, Weidestraat, dorptstraat, t'Wen, Kerkenhoek ad f 5 per dag deelen wy U mede, dat by besluit van den Raad dezer Gemeente in zyne vergadering van den 17den dezer U zyt aangewezen om gedurende 3 maanden dus tot en met den 21 Augustus 1931 huisvuil weg te halen. Uw kost wordt per setel aan de bewoners bekend gemaakt, het vuil moet in goede stevige bakken of emmers aan den weg gebracht zyn.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN ROSMALEN
DE BURGEMEESTER, *P. Beijers*
DE SECRETARIS,
Aan
den Heer JOS. VAN GREY

Opricht van B&W om wekelijks op vrijdag huisvuil op te halen.

Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch, archief Rosmalen 1811-1932, inventaris 1056

10. Legerplaatsen in Hintham

De ligging nabij de stad Den Bosch gaf er aanleiding toe dat Hintham betrokken raakte bij de gevolgen van oorlogsdreiging of -handelingen. Er werden verdedigingslinies opgericht en kampementen van belegeraars ingericht. Hierna de beschrijving van enkele van die fenomenen die voorkwamen op Hinthams grondgebied.

Albertusschans/ den Bult

Langs de weg van Den Bosch naar Hintham werd in 1597 een schans aangelegd: de Sint Albertusschans. Deze lag vermoedelijk ter plaatse van de natuurlijke hoogte Den Bult, iets ten zuiden van waar nu de Boterweg op de Graafseweg aansluit. De schans wordt in 1623 weer geslecht. Bij de belegering van de stad door de Fransen in 1794 wordt de Bult opnieuw gebruikt als stelling voor de belegeraars.

Belegering van Den Bosch vanaf den Bult. Mogelijk een fantasie- prent van M. Wegenaar (zie hoofdstuk 3).

Collectie: Bibliotheek Universiteit van Tilburg, Brabantcollectie H 55 1794-1

Kamp van Ernst Casimir

Omdat Hintham op een zandrug in het drassige ommeland van Den Bosch ligt, én op de belangrijke route naar Grave, vormde het vroeger een militair strategische plek. In 1629 (het beleg van Den Bosch) werd in Hintham het legerkamp van Ernst Casimir ingericht. Zijn kwartier huisvestte 50 compagnieën bestaande uit zo'n 6.000 man voetvolk met daarnaast 20 compagnieën ruitery. In augustus 1629 werd vanuit dit legerkamp de Bossche Hinthamerpoort aangevallen en bijna ingenomen.

Frederik Hendrik (links) en diens neef stadhouder graaf Ernst Casimir van Nassau-Dietz bij het beleg van Den Bosch (vanuit het zuiden gezien), geschilderd door Pauwels van Hillegaert. Collectie: Rijksmuseum SK-A-607

Het kampement van Ernst Casimir in 1629
1= Graafseweg, 2= weg Hintham, 3= later aangelegde rijksweg, 4= Tweeberg, 5= Rechtse dijk, 6= Vliertsesteeg

Uitsnede uit, en bewerking van, "Beleg van Den Bosch". Collectie: Rijksmuseum RP-P-1909-438. Het is natuurlijk de vraag of het kampement er werkelijk zo uit zag

Bij archeologisch onderzoek aan de Burgemeester jhr. von Heijdenlaan zijn enige sporen gevonden die wijzen op een vroeg 17e- eeuwse activiteit; waarschijnlijk resten van het beleg van Den Bosch in 1629.

De stelling Hintham

Na de Franse tijd (1814) en de hereniging van de Nederlanden verloor de bestaande verdedigingslinie "het Zuidelijk Frontier" (welke later de "Noord-Brabantse waterlinie" werd genoemd) aan militaire betekenis. Nederland grensde voortaan direct aan Frankrijk. Een eventuele nieuwe Franse inval moest zo dicht mogelijk bij de grens worden gestuit, zo was de militaire strategie.

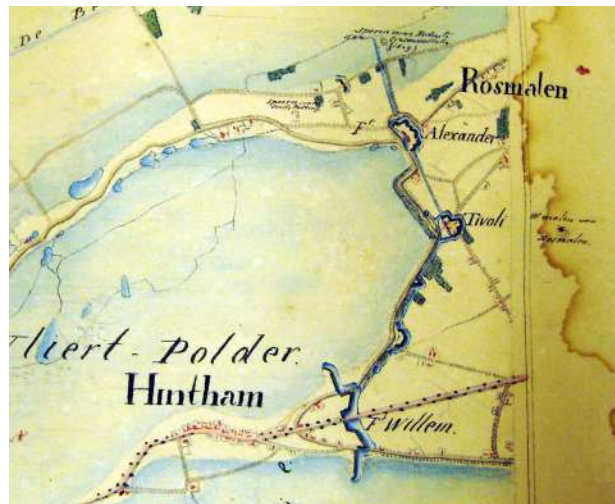
Daarom werd in het tegenwoordige België een grenslinie van versterkte plaatsen aangelegd. Een tweede linie liep van Oostende via Gent naar Antwerpen. Het oude Zuidelijk Frontier in Noord-Brabant (een stelsel van verdedigingslinies, lopende van Bergen op Zoom tot Grave) kon eventueel nog wel als een soort derde linie fungeren.

Deze situatie veranderde tussen 1830-1839 compleet ten gevolge van de Belgische opstand. Het oude Zuidelijk Frontier werd snel weer in staat van verdediging gebracht. Vanaf die tijd werd gesproken over de Noord-Brabantse Waterlinie. Het Zuidelijk Frontier was voornamelijk gericht op inundatie.

In Noordoost-Brabant kreeg Grave een belangrijke militaire steunfunctie. Er werd rekening gehouden met een aanval van de opstandelingen naar het noorden. Historisch gezien waren er immers banden tussen de bewoners van het voormalige Staats-Brabant en Belgisch Brabant. Een "bevrijdingsactie" tot aan de Maas werd niet onvoorstelbaar geacht.

In Den Bosch werd de verdediging rond de citadel op orde gebracht. Ook in andere vestingsteden werd het garnizoen versterkt. Verder werd in Noord-Brabant een zogenaamd mobiel leger gestationeerd bestaande uit circa 36.000 soldaten. In de vestingen Bergen op Zoom, Breda, Den Bosch en Grave werden ook nog eens 17.000 manschappen ingekwartierd.

Bestaande werken van de oude linie werden in de periode 1830-1839 gemoderniseerd en nieuwe versterkingen werden aangelegd. De belangrijkste nieuwe werken waren de stelling Hintham en de stelling Vught. Van de eerste is in het veld niets meer terug te vinden, de tweede is nog grotendeels in het landschap aan te wijzen.

Drie forten maakten deel uit van de Stelling Hintham. Van noord naar zuid: fort Alexander, fort Frederik Hendrik (op de kaart hierboven nog Tivoli, naar de daar toen staande herberg, genoemd) en fort Willem. De forten Alexander en Frederik Hendrik waren ontworpen als eenvoudige, langgerekte, aarden werken met een natte gracht. Fort Willem was een gebastioneerd front met natte gracht, à cheval (= dwars over) de weg Hintham aangelegd. Tussen fort Frederik Hendrik en fort Willem was er nog de lunette Tweeberg. Collectie: Nationaal Archief 4.OPV H329 (uitsnede)

De stelling Hintham bestond uit grachten en aarden wallen. Een dwarsdoorsnede ervan staat bij de afbeelding van de lunette in dit hoofdstuk. Ze verdedigde een strook hoger gelegen terrein tussen Den Bosch en Rosmalen, en beschermde tevens de legerplaats achter de stelling. Aan de zuidzijde werd de lage weg naar Berlicum er door onderbroken en via de Rechtse dijk omgeleid. Ter plaatse van de coupures door wegen waren versmalde (de weg Hintham) en verspringende (Tweeberg en Rechtse dijk) doorgangen. Er is sprake geweest om een wachtlokaal voor de militairen te bouwen aan de weg Hintham; of dat ook daadwerkelijk is gerealiseerd is twijfelachtig. In de archieven is daarover niets meer gevonden.

Volgens de "Militaire Spectator" van 1-2-1850 hadden er op de stelling Hintham wel 2 à 3000 man gedekt opgesteld kunnen worden. Ze is echter nooit in gebruik geweest, want in 1839 werd vrede met België gesloten. Uitzondering is de oefening met de "Vereenigde Wapens" geweest van 28 augustus 1872, waarbij troepen zich op de werken van Hintham moesten terugtrekken.

Rond 1850 verkeerden de meeste werken overigens al in vervallen staat.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 22-8-1872

De gecombineerde manoeuvres der alhier in garnizoen zijnde troepen (infanterie, kavallerie en veldartillerie), zullen te beginnen met den 23 dezer driemaal per week plaats hebben, te weten des maandags, woensdags en vrijdags.

Wanneer des morgens op een der bovengemelde dagen niet uitgerukt wordt, zal de oefening of des avonds van denzelfden of des morgens van den daaropvolgenden dag plaats hebben.

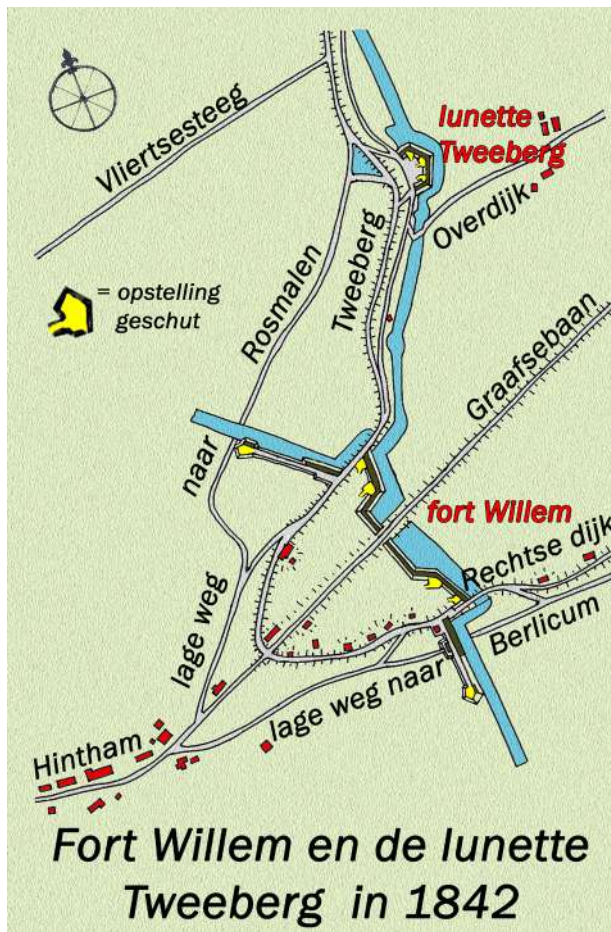
De troepen moeten des morgens ten 8 ure op de paradeplaats gereed staan tot den afmarch.

Oefeningen met de vereenigde Wapens.

23 en 26 Augustus. Evolutiën met de gecombineerde wapens op de Vughtsche en Cromvoirtsche heide.

28 Augustus. Frontmarsch naar Grave; de voorhoede krijgt bericht dat Nuland door den vijand bezet is. Aanval en bemagtiging van dat dorp.

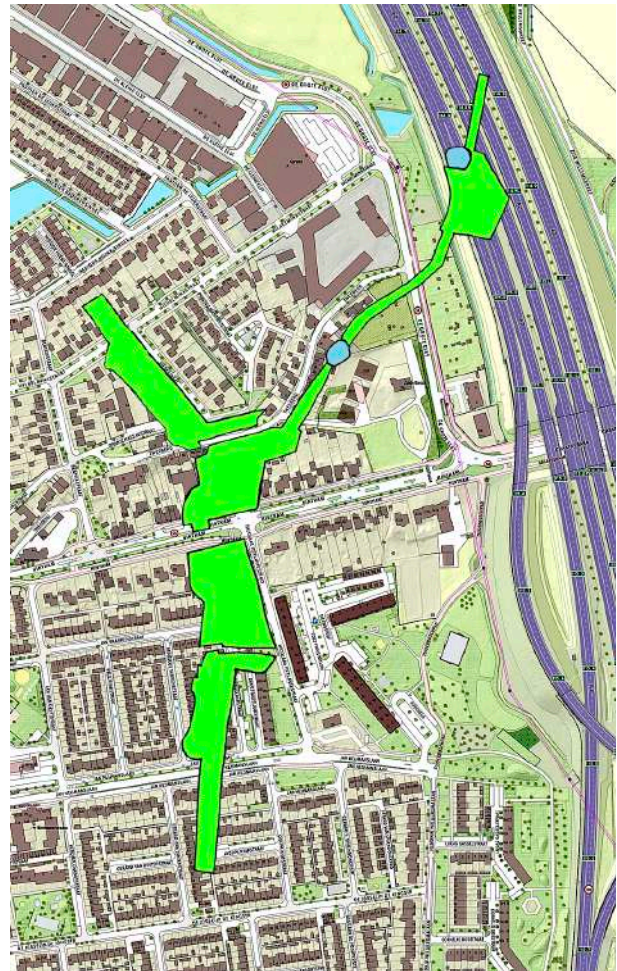
Terugwerpen van onze troepen die de domineerende hoogten bezetten en verder van Rosmalen op de werken van Hintham terugtrekken.

Tekening: auteur, gebaseerd op het "Plan der versterkte positie van Rosmalen en Hintham", collectie Nationaal Archief 4.OPV H355

Voor deze verdedigingswerken gold (zoals ook elders in Den Bosch) de zogenaamde Kringenwet uit 1814 en 1854. Doel daarvan was vrije schootsvelden te maken, c.q. te handhaven. Wanneer er binnen het schootsveld gebouwd moest worden of werken moesten worden aangelegd, kon dat alleen met ministeriële toestemming. Die werd bijvoorbeeld gegeven voor het vernieuwen van een duiker-sluisje in de Tweebergse dijk in 1866 en in 1870 voor de bouw van een huis op de locatie van het huidige Tweeberg 3.

Niet altijd werd om toestemming gevraagd. Zo werd in 1846, toen een dijkdoorbraak dreigde van de Rechtse dijk, grond van fort Willem afgegraven om de dijk te herstellen. Het bestuur van de Polder van den Eigen is daarop door de minister van oorlog aangeschreven de schade te herstellen.

De begrenzing van fort Willem en lunette Tweeberg getekend op de topografische kaart van 2019. Je ziet dat de Nicolaas Fierlantsstraat (eerder Batterijstraat genoemd) en de Irenestraat de oude begrenzing volgen. Verder is er niets meer dat aan de vroegere stelling Hintham herinnert

Noord-Brabander 25-5-1844

De ONTVANGER DER DOMEINEN, te 's Hertogenbosch, zal, als daartoe gemagtigd, ten overstaan van daartoe bevoegde Autoriteiten, op de natemelden plaatsen, dagen en uren

VERPACHTEN :

1°. Op *Vrijdag*, den 31 Mei 1844, des middags ten 12 ure, te 's Hertogenbosch, in het Stadskoffijhuis bewoond bij W. REGGERS.

ONDER 'SHERTOGENBOSCH, enz. De GRASGEWASSEN der Vestingwerken van 's Hertogenbosch en daaronder behoorende Forten *Isabella* en *St. Anthonie*, mitsgaders die van de Veldwerken onder *Hintham* en *Rosmalen*, verdeeld in 35 Perceelen en zulks voor het Saisoen van den jare 1844.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 21-4-1868

Openbare Verpachting

VAN

VISSCHERIJEN

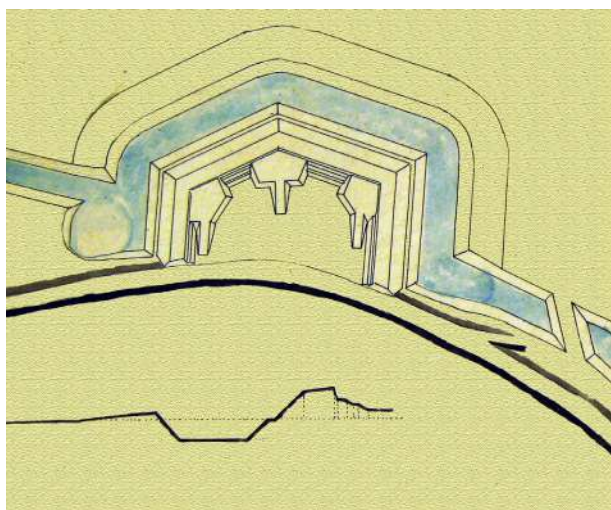
DE ONTVANGER DER REGISTRATIE EN DOMEINEN te 's Hertogenbosch, daartoe gemagtigd, zal op **Woensdag den 29 April 1868**, des voormiddags ten 11 ure, te 's Hertogenbosch, in het Café Restaurant, bewoond bij L. CORDENS, in het openbaar

VERPACHTEN,

9°. In de Grachten der gedetacheerde Vestingwerken onder *Hintham* en *Rosmalen*, waaronder de Visscherij in de Gracht van het Fort Alexander, kadastraal bekend gemeente *Rosmalen*, sectie E., gedeelte van N° 552, 559, 564, 579 en 738;

De grachten werden later verpacht als viswater.

Ook het gras op de stelling werd verpacht, getuige deze advertenties

Detail van de noordelijke lunette met opstelplaatsen van het geschut en daaronder de doorsnede over wal en gracht. Uitsnede uit Nationaal Archief 4.OPV H351. Het noorden is op deze tekening aan de linkerkant

De rootte van Hintham

Hoewel geen fysieke legerplaats; het fenomeen "rootte" verdient hier ook vermelding. Want ook Hintham moest zichzelf kunnen verdedigen tegen brand, vagebonden en oprukkend water. Daarvoor waren er in de gemeente Rosmalen zes "rootten" ingesteld, ook wel "korporaalschappen" of "rotten" genaamd. Dat waren groepen burgers, onder leiding van een "rotmeester"; een soort burgerwacht om tegen dit soort elementen op te treden. Er bestaat in het rechterlijk archief van Nuland een akte uit 1762 waarin de functie van een rot en de namen van de Rosmalense rotmeesters worden beschreven.

De Hinthamse roottehoorn. De functie was om de rotte op te roepen. Materiaal: buffelhoorn met zilveren beslag aan beide uiteinden. Collectie: Noordbrabants museum, objectnummer 01552

Een overzicht van de geraadpleegde literatuur voor dit hoofdstuk vind je op pagina 287.

STAATSBLAD

VAN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN.

(N°. 531.)

BESLUIT van den 28sten Juli 1919, tot opheffing als vestingwerk van de verschanste legerplaats bij Hintham.

WILHELMINA, BIJ DE GRADIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ.

Hebben besloten en besluiten:

dat, met wijziging in zoverre van het bovengangsaalde besluit, de verschanste legerplaats bij Hintham geen vestingwerk meer zal zijn.

Dit besluit treedt in werking op den tweeden dag na dien der dagteekening van het Staatsblad, waarin het besluit is geplaatst.

Onze Minister van Oorlog is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het Staatsblad zal worden geplaatst en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

Het Loo, den 28sten Juli 1919.

WILHELMINA.

Op 19 juli 1920 wordt de ondergrond van het veldwerk door het Departement van Oorlog overgedragen aan de Dienst der Domeinen. Het restant van de werken wordt daarna geslecht en verkocht aan particulieren, die er woningen bouwden. Zie daarvoor de diverse beschrijvingen in dit boek bij hoofdstuk 13 en 14.

Bij KB van 28 juli 1919 is de verschanste legerplaats bij Hintham geen vestingwerk meer.

11. Overstromingen

Hintham werd tot nog niet zo heel lang geleden geplaagd door jaarlijkse overstromingen. Die kwamen van twee kanten; vanuit het noorden door de Maas en vanuit het zuiden door de Aa. Dikwijls zonder al te grote gevolgen, maar in veel jaren met verlies aan mensenlevens en grote vernielingen aan opstallen, veestapel en gewassen gepaard gaande. Rond het jaar 1830 werd als gevolg van de Belgische opstand het gebied rond Den Bosch ter verdediging van de stad nog opzettelijk geïnundeerd (zoals ook in vroegere tijden ter verdediging of afsluiting werd gedaan). Met het verbeteren van de waterbeheersing langs de Maas en de kanalisatie en bedijking van de Aa is het probleem van watersnood vanaf ongeveer 1930, op een uitzondering na, niet meer aan de orde.

Toen de wegen naar Den Bosch nog niet op voldoende hoogte waren aangelegd, was ook de verbinding met stad en ommeland zowat jaarlijks door het water verbroken. Men was dan aangewezen op vervoer te water. In 1809 werd daarvoor het "Reglement op het Schuiten-veer" vastgesteld door de gemeenten 's-Hertogenbosch en Rosmalen. Zo'n reglement is te vergelijken met de regelingen die een gemeente nu maakt op het gebied van taxivervoer.

ART. XXXII.

Vrachtlouen, wanneer het Veer is van den afgang van den ouden steenweg of het Contrafcharp tot aan het eerste huis onder Hintham.

Wanneer het Veer is van den afgang van den ouden Steenweg of het Contrafcharp nabij de Stad, tot aan het eerste Huis onder Hintham, zal voor Vracht betaald worden:

Voor een Persoon	4 St.
Voor twee Personen, ieder	2 . 8 Penn.
Voor drie Personen, ieder	1 . 12 Penn.
Voor vier Personen of meer, ieder	1 . 8 Penn.
Voor een Paard	7 St.
Voor een Koebeest	5 - 8 Penn.
Voor een Kalf of Varken	3 -
Voor een Schaap	1 -
Voor een Lam of Speenvarken	- 8 Penn.
Voor een Oxhoofd gedistilleerd of ander Vocht	5 -
Voor een Ton Bier of Aam gedistilleerd	3 - 8 Penn.
Voor een half Aam	2 -
Voor een Anker	2 - 8 Penn.
Voor een Zak Graan	- 12 Penn.
Voor een Melk - Kan	- 6 Penn.
Voor een Rijtuig met Twee Wielen	9 -
Voor een Rijtuig met Vier Wielen	12 -
Voor een Kar	6 -

en van alle andere Goederen, van de Honderd Ponden Twaalf Penningen.

De frontpagina uit het reglement, met daarnaast hoofdstuk 32, waarin de kosten van transport per schuit van den Bosch naar Hintham werd vastgelegd. Bron: Google books

Tilburgsche Courant 16-3-1876

Vrijdag namiddag zou de schipper C. met zijn knecht een persoon van Sluis I naar Hint-ham brengen per zeilboot. De reis was bijna volbragt, toen tengevolge eener windvlaag het bootje omkantelde; na een kwartier uurs in bijna bovenmenselijke poging tot zelf behoud doorgebracht te hebben, werden de schipper en zijn passagier door inniddels toegesnelde bootjes gered, doch de knecht verloor het leven in de golven.

Dat het veer niet ongevaarlijk was, blijkt uit dit krantenbericht

De in 1942 gebouwde boerderij van de familie Huijbregts aan de Rechtse dijk 3 wordt, ondanks de verbetering van de afvoer van de rivier, toch nog door het water van de Aa omringd.
Collectie: Heemkundekring Rosmalen

We beperken ons in dit hoofdstuk verder tot een overzicht van berichten in de media, die laten zien hoe dikwijls en met welke impact overstromingen in Hintham plaatsvonden.

Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden (Van der Aa)

Den 22 Februarij 1799, bij hoog water, ijsgang en zwaren donder, werden te Hintham door eenen ijsschol drie huizen omgehaald, waarbij dertien menschen omkwamen.

Ommelander courant 12-6-1801

GELYKHEID, — VRYHEID, — BROEDERSCHAP.
Het DEPARTEMENTAAL BESTOUW van den EEMS, brengt by dezen ter kennis van een ieder, dat de Burgers *Willem Siepkes, Anthony van Beek, Willem Groenendaal, Theodorus Visfers, Hendrik Visfers, Cornelis van Dinter, Jan van Alen en Gerardus Gloudemans*, respectivelvk Inwoners van *Hintham onder Rosmalen* by den *Bosch*, wegens hunne betoonde menschlievenheid in het redden hunner natuurgelovten, by gelegenheid van de verschrikkelyke Watersnood, in den Jaare 1799, in het Departement van den *Dommel* hebbende plaats gehad, by Decreet van het Vertegenwoordigend Lichaam des Bataafschen Volks van den 5den May l. l., zyn verklaard, zich op eene allezints loffelyke wyze te hebben gedragen.

LEEWARDEN den 8 Juny 1801.

Ter Ordonnantie van het Bestuur voorn.
M. S A L V E R D A, Secret.

Twee jaar na de ramp van 1799 worden een aantal bij deze overstroming behulpzame inwoners, op grond van een decreet van het "Vertegenwoordigend Lichaam des Bataafschen Volks" (Eerste Kamer), lof toegezwaard

Utrechtse courant 6-1-1834

— De gemeente Rosmalen bevond zich steeds op den 1. dezer, in bagchelijke omstandigheid; sedert tien dagen was het water tot de kruin der dijken gestegen en de buitendijks gelegen gehuchten als Hintham, Kloosterhoek, Moliskamp en Heines, waren geheel, en eenige andere door kwel gedeeltelijk geïnundeerd; doch was de gemeente, in weerwil der aanhoudende stormen en den hoogen vloed, van totale overstroming bevrijd. Ook verleden nacht hebben nog de dijken de hevige orkanen en den meer en meer stijgenden vloed getrosfeerd, ofschoon de dijken doorgaans tot op eene el breedte afgeslagen en daardoor vele verzakkingen hadden plaats gehad. Hierdoor hadden de ingezetenen het blijde vooruitzicht, dat indien de storm bedaarde, de gemeente voor overstroming bevrijd zoude blijven, toen heden avond de droevige tijding werd vernomen, dat de Heide-dijk, onder Nuland, digt bij den Papendijk, was doorgebroken, waardoor alle hoop verijdeld zijnde, de gemeente eene prooi des watervloeds en in noodlottige omstandigheden gedompeld zal worden.

De Noord-Brabanter 29-10-1850

Des avonds van den 9 februarij was ook een doorbraak ontstaan in den dijk op het *Heeseind* onder *Rosmalen*, lang 46 ellen en gemiddeld diep onder de dijkskruin 7 el, waardoor ook die Gemeente inundeerde, en meer dan 800 inwoners hunne woningen moesten verlaten en de vlugt op de hooge zandheuvelds moesten nemen. Door deze beide doorbraken overstroomde ook het gedeelte van den grooten weg van 's *Hertogenbosch* op *Grave*, van de batterij te *Hintham* tot nabij tol no. 10, en stroomde het water op onderscheidene plaatsen 40 a 50 duim over den weg, terwijl hetzelfde tot aan de limiet van *Heesch* gelijk met de zijwegen stond.

Staatscourant 14-3-1855

De voornaamste straten van 's Hertogenbosch zijn boven water. Tusschen tol n°. 9 te Hintham en den Rijksweg buiten de Hinthamerpoort, alsmede over de gracht buiten de Orthenpoort geschiedt de overtocht met booten.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 8-1-1861

Ook is gisteren de steenweg der stad buiten de Hintamerpoort overstroomd en zijn de ingezetenen der gemeente Rosmalen en het gehucht Hintham in nood, daar ook hen het water overvalt.

Statenlid Van Meerwijk spreekt in 1873, naar aanleiding van de watersnood in 1871, over de verbetering van de waterafvoer in de vergadering van Provinciale Staten

Voorzitter, het was hartverscheurend om te zien en te hooren het gekerm van de bewoners van Orthen, Rosmalen en Hintham, die treurden over het verlies van hunne gepote aardappelen, gezaaid graan, enz., dat alles toch was voor dat jaar verloren en zij hadden een harde toekomst voor oogen; bovendien kostte deze aangelegenheid aan gezegde polders met inbegrip van waterkeeren herstel van dijken en sluis f12 à 13,000.—

Algemeen Handelsblad 21-3-1876

Uit Hintham ontvangen wij hedenmorgen het volgende bericht: De storm en het water hebben hier hun vernielende kracht vreeselijk doen gevoelen. De N.W. winden brengen daar te meer schade aan, wijl de meeste huizen op die windstreek staan. Het buitengewoon hooge water, door den storm opgezet, beukte aanhoudend de achtergevels der huizen, waardoor onderscheidene woningen zijn ingestort en van anderen brokken muur, deurkozijnen en ramen zijn uitgeslagen, om niet te spreken van hooibergen, stallen en schuurtjes, die totaal zijn vernield en weggespoeld. Eene menigte huisraad is over de Vliert en het Boschveld verdwenen. De weinige watervrije huizen zijn opgevuld met menschen en vee, en de weinige droge strookjes van den straatweg zijn versperd door huisraad en aangedreven voorwerpen. Iedere windvlaag jaagt de op zolders gevluchte bewoners door de in het dak gemaakte openingen, langs ladders naar beneden, uit vrees dat het wrakke overblijfsel zal instorten. Eene brug, over een geul in den Rijksweg gelegd, is door den stroom weggeslagen. De schade is zeer aanzienlijk, en te meer ongelukkig daar die de mingevoeden treft, die niet in staat zijn hun woningen op te bouwen. Ook de huurders, van tuin- en bouwgrond wier mest en uitgezaaid koren is vernietigd, zijn beklagenswaardige slachtoffers dezer ramp. De bekende liefdadigheid zal zich ook aan dezen niet onbetuigd laten. De uitdeeling, Zaterdag vanwege de Commissie geschied, heeft getoond, dat niet alleen de behoefte groot is, maar ook dat de ellende van meer beteekenis is, dan zich oppervlakkig laat aanzien."

Een ooggetuige meldt ons uit Rosmalen, dat aldaar vooral in den nacht tusschen Vrijdag en Zaterdag, de toestand zeer ellendig was. 't Geheele dorp door hoorde men het geloei der runderen, die zich bij karig voedsel, op zolders en andere bergplaatsen weinig op hun gemak gevoelden. Van tijd tot tijd werd het oor getroffen door de angstkreten der in nood verkoerende gezinnen. De angst en het medelijden hielden den slaap ver van alle oogen.

Algemeen Handelsblad 4-1-1883

Hedennacht, zijn op enkele uitzonderingen na, alle woningen te Hintham ondergelopen. Alles vlucht met Vee en huisraad, en dat, ten tweeden male in een maand tijd!

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 22-01-1920

DE TOESTAND TE HINTHAM.

** Men meldt ons uit Hintham, d.d. 21 Jan.:

Op den Rijksweg van 's-Bosch naar Hintham ziet men aan beide zijden een zee. De voet der boomen staat reeds in het water. Heden spatten de golven even voorbij de Oranjebuurt over den weg. Het Café „De Nieuwe Boterweg” en de achterzijde van de „lange rij huizen” hebben het zwaar te verantwoorden. Even voorbij het café der Wed. Trugg vliegt het water over de omstreeks 15 M breeden weg. Tusschen de hoeve en de woning van den heer Van Erp wordt de berm van den weg ook weggevreten, dat er gevaar ontstaat voor de tramlijn en gemeentewerklieden van Den Bosch een versterking van rijshout en puin aanbrengen.

Het café de Boterweg staat sinds lang op een eiland. Over den spoordijk ziet men de witte schuimkoppen heen en weer vliegen en nabij het wachthuis is de toestand van den dijk zóó hachelijk omstreeks half twee, dat een trein eenigen tijd stopt en daarna zeer langzaam voortrijdt. Daar het water aan gene zijde van den spoordijk 50 à 60 c.M. hooger staat dan aan deze zijde, zou een doorbraak hier een ramp veroorzaken.

De woningen in de Kom aan de Noordzijde van den rijksweg gelegen, worden ernstig bedreigd. Het water golft in de tuinen, slaat heiningen, schuttingen, stallen en gebouwtjes om en sleurt planken en balken, die niet hecht bevestigd zijn, mede. Het vult de kelders en dreigt door de achterhuizen binnen te loopen. Aan de andere zijde van den weg staat het tusschen de woningen tot den weg. Het kerkhof is van de kerk gescheiden.

De huizen op den zoogenaamden Tweeberg, een dijk in de richting van Rosmalen, hebben veel te lijden. De stallen

en bergplaatsen, tegen de helling gebouwd, staan vol water of zijn bezweken. Buiten het bebouwde gedeelte werd Maandag reeds zooveel van den dijk afgeslagen, dat men het aanbrengen van versterkingen noodig oordeelde. Zonder dezen maatregel zou wellicht thans de rijksweg tusschen café Van Lith en de Gele Hoef en veel verder, overstromd en alle woningen daarlangs tot den aan de zuidzijde gelegen dijk een prooi van den waterwolf geworden zijn.

Met groote zorg en angst gingen de bewoners den stormachtigen nacht tegemoet.

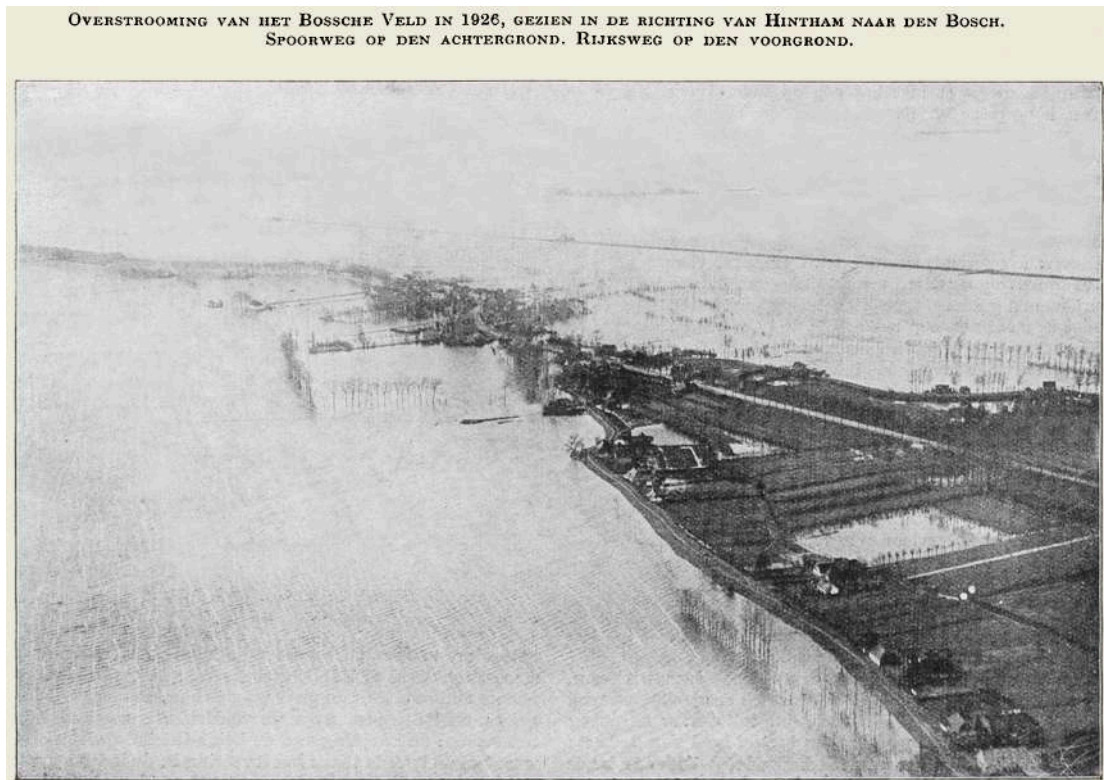
Gelukkig heeft de nacht geen onheilen gebracht. Het water is nog een weinig gestegen, doch de wind is veel kalmer.

Door bewoners van den Hinthamerweg wordt ons nog geschreven:

't Huizencomplex tusschen Den Bosch en Hintham, aan den linkerkant van den straatweg, werd gisterenmiddag 2 uur door den enorm hoogen waterstand en Westen wind bedreigd. De toestand werd steeds erger naarmate de storm toenam. Fundamenten werden bloot gespoeld en verschillende bijgebouwtjes stortten reeds in, waarop de bewoners dezer huizen besloten te gaan vluchten. Ter plaatse verscheen de bouwkundige, de heer C. van Vesem, die zich 't lot der bewoners aantrok en dezen toestand dieper inzag. Na bespreking met de vertegenwoordigende huiseigenaar, liet deze de leiding aan den heer Van Vessem, over door kundig en krachtig optreden mocht 't hem met veel moeite gelukken het heele blok huizen te behouden, zoodat de bewoners hun goed niet hebben behoeven te verlaten.

Hartelijk dank aan allen, die hebben medegewerkt tot behoud, maar zeker óns aller dank aan den energieke heer C. van Vessem, aan wien het reddingswerk was toevertrouwd.

Verklaringen bij het krantenbericht uit 1920 op de vorige pagina: Het café "De Nieuwe Boterweg" werd later bekend als café "Boerke van Osch" en lag aan de Graafseweg 196. De "lange rij huizen" betrof een rij met 12 arbeidershuisjes, haaks op de Graafseweg achter waar nu huizen met de nummers 216 en 218 staan. Het "café der weduwe Trügg" stond iets ten zuiden van de huidige aansluiting van de Boterweg op de Graafseweg en was bekend als "Den Bult". De hoeve en woning van de heer Van Erp stonden aan de noordzijde van de Graafseweg, ter hoogte van huidig nummer 346. Het café "De Boterweg" is nu de tot villa verbouwde boerderij Jasmijnstraat 38. De locatie van "café Van Lith en de Gele Hoef" zijn nu Graafsebaan 42, respectievelijk Gele Hoevelaan 1. Met "den Hinthamerweg" wordt de Graafseweg bedoeld

Luchtfoto van de overstroming in januari 1926. Bron: "De Ingenieur", nr. 22 uit 1929

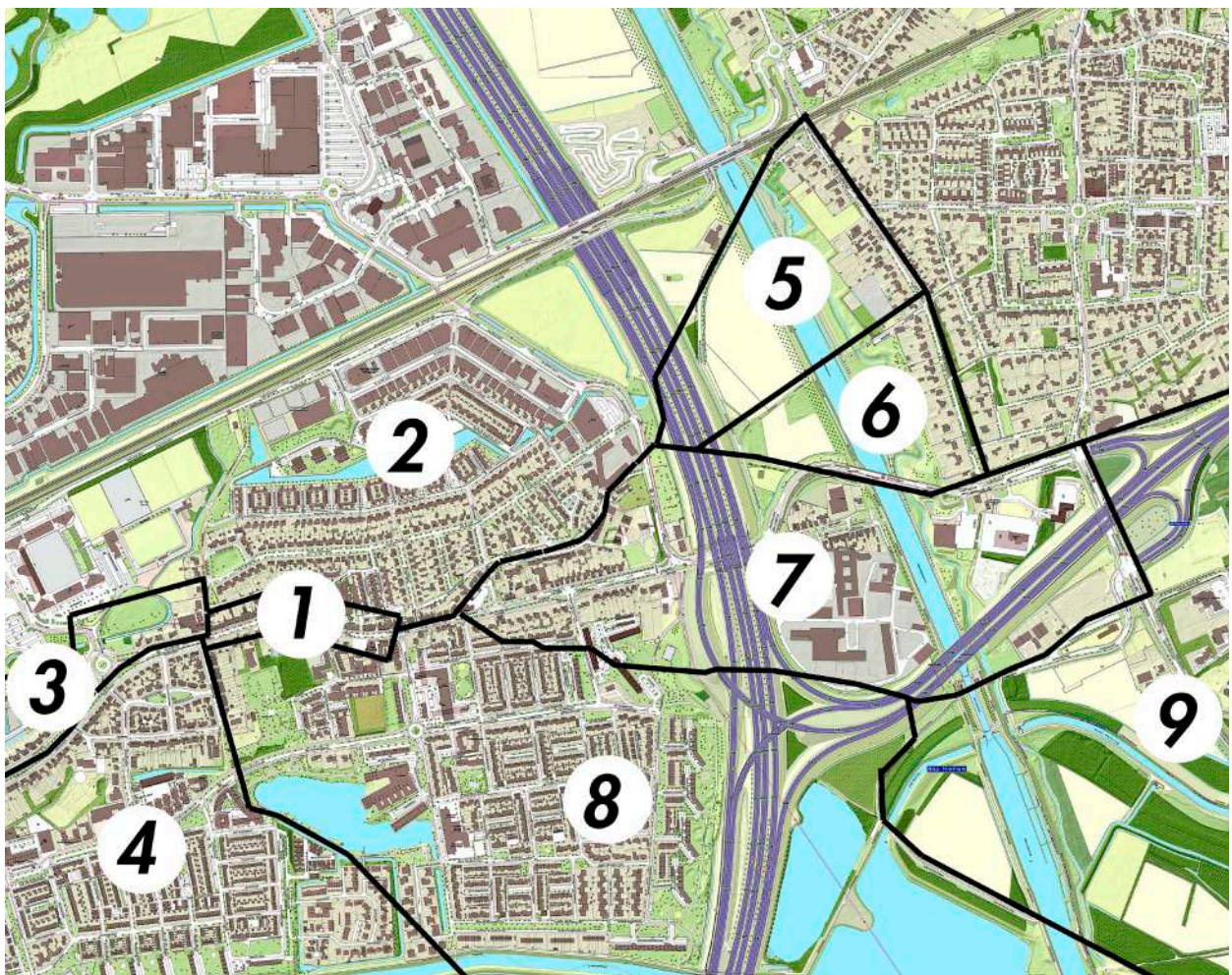
12. Toponiemen

Een toponiem is de naam van een plaats of plek of, gedefinieerd zoals de Vlamingen dat doen, de naam van een geografische entiteit. Een toponiem wordt ook wel "veldnaam" genoemd.

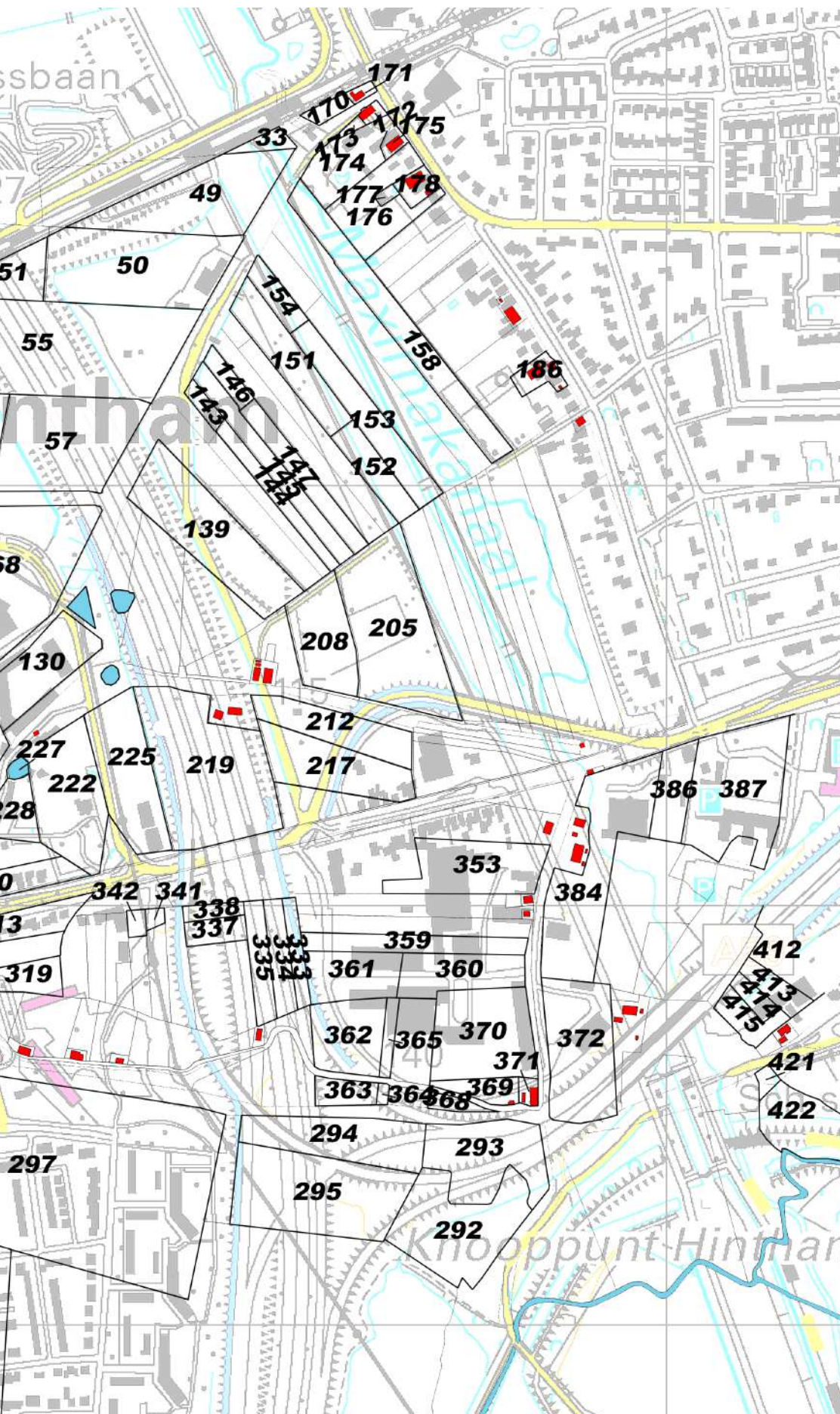
Een belangrijke bron van toponiemen in Hintham is de verzameling die door de werkgroep "Veldnamen" van de heemkundevereniging Rosmalen, onder leiding van Lambert van der Aa, weergegeven werd op een kadastraal minuutplan. Die zijn gepubliceerd in het orgaan van de Rosmalense heemkundevereniging, de "Rosmalla". Van der Aa heeft in een aantal series (bijv. transportakten) van het oud-rechterlijk archief en van het notarieel archief (niet alleen de Rosmalense notarissen, maar ook de Bossche) deze toponiemen aangetroffen. Er werden ook de gegevens uit het

boekje met aantekeningen over grondeigenaren ingebracht, afkomstig van Gerardus Johannes van Beek, rentmeester en wethouder van Rosmalen. Dat werd bewerkt door Wim Veekens.

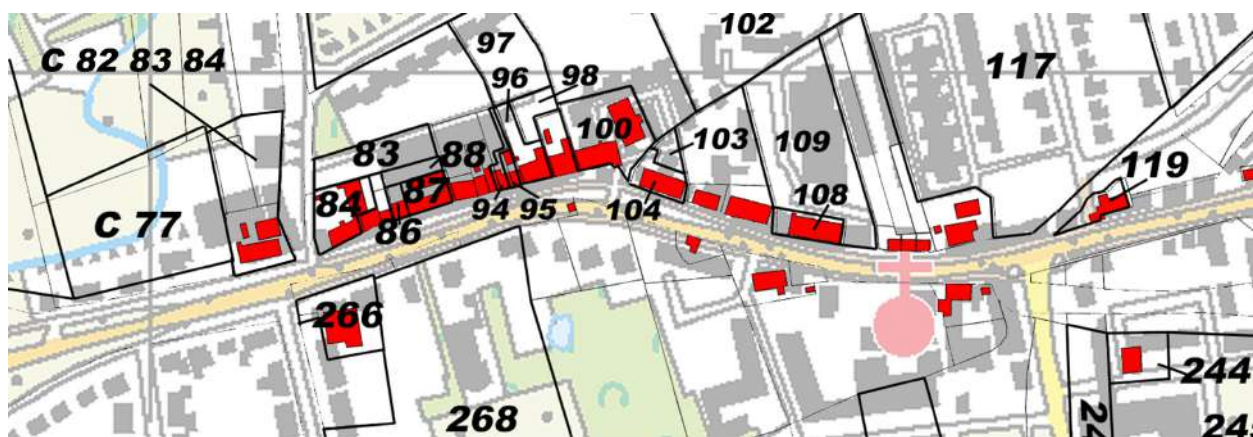
Een andere bron van toponiemen is de "kaart van den polder het Erdveld en de Vliert" gedateerd 1858, uit de collectie van de Wageningen University and Research (WUR). Ook kranten (met name de advertenties van verkopen) en notariële akten geven informatie prijs over de vroeger gebruikte namen van panden en percelen.

De oorspronkelijke benaming van de deelgebieden in Hintham. Bron: minuutplannen (1832): 1. Hintham, 2. De Vliert, 3. Bossche hoven, 4. Bosch broek, 5. Tweebergsche strepen, 6. Lange heide, 7. Varkenshoek, 8. Bosch veld, 9. Kloosterhoek. Ondergrond: topo 2019

Percelen en hun toponiemen in het hele onderzoeksgebied, geprojecteerd op de topografische ondergrond van 2013. De nummers zijn die van de kadastrale percelen in 1832 (in Den Bosch uit sectie C; in Hintham uit sectie E) en verwijzen naar de tabel op de volgende pagina's

Toponiemen in de oude kom van Hintham

Kadastraal nummer in 1832	Naam		
Bossche deel			
C 75	Den Oble, den Obelen	E 57- 58	Van Beekekamp
C 76	Het Ziekhuis	E 59	Lieve Vrouwe of Kerkekamp
C 77	De Zwaan	E 61- 62	De Hoekkamp of Hoekkampkes
C 82- 83- 84	De Zwaan	E 63 en 75	De Elf Hont
C 87	De Bult	E 63	Zevenhont, ook (samen met E 64) De Steegkamp
C 89	Paardenkerkhof	E 64	De Hooge Vlierd
C 224	Den Huiswerf	E 65	De Morgen
Hinthams deel		E 66	Preekerskamp
E 03	Aan den Blijk	E 67- 68	Den Kleinen Elst
E 04	Den Boonhof	E 69- 70	De Els of de Hooge Vliert
E 12- 13	Den Boonhof	E 70	Smitskampke
E 16- 18	Eikendaal (ook Dijk en Daal)	E 71- 72	Het Weike of Weikampke of Kampke
E 19- 20	Den Heinis	E 73- 74	Den Grooten Elst, Truggen Elst
E 21	Den oud Heijnis	E 75	De Elf Hont of Vierhont
E 33	Den Grooten elst	E 76	De Kleinen Elst
E 35	De (Groot) Braakmeer	E 77	De Spurrik
E 36- 40/ 47	De Braak	E 77- 78	De Spurk
E 37- 39/ 47	De Hooge Vliert	E 79	Den Hoogen Elst of den Els of den Hoogen Vliert
E 41	De Waalskamp	E 80	den Grooten Halven Morgen
E 43	Het Dungens Kampke	E 81	Pieken Els
E 44- 45	Paulus Morgen	E 83- 84	Den Bellaart
E 48- 49	Den Grooten Elst		
E 50	Tweebergs kampke		
E 51	Korten kamp		
E 51- 53	Den Boschkamp		
E 54- 55- 56	Geuzenkamp		

E 86- 87-88	Den Rooden Leeuw
E 94 en 95	Het Pannenhuis of het Middagmaal
E 96 à 98	De Valk
E 100	De Koning van Engeland (den Baars)
E 101	De Schaapsweide
E 102	de Wortelhof
E 102 en 76	Elst en Wortelhof
E 103 en 104	De Zwaan (ook De Drie Zwanen)
E 108- 109	St. Joris of St. George
E 117	Vinken Elst
E 119	Het Barrièrehuis
E 124 en 125	Den Roghof
E 126	Stroomakker of Stromansakker
E 127	De Wiel of het Keerseboomke of Kruiskesakker of Kruysbruerenackerken of Kersenboomtje
E 128	Groote Lekpot
E 129	Kleine Lekpot
E 130	Lekpot
E 139	De Groote Tweeberg
E 143- 144	Tiende streep in de Tweeberg
E 145	Negende streep in de Tweeberg
E 146- 147	Achtste streep in de Tweeberg
E 151	Grootboschje
E 152	Winterstreep
E 153- 154	Nuijts streep
E 158	Voorste streep in de Tweeberg of Buterstrepen
E 160- 160a- 168- 169	De Molenhoek
E 170- 171	De Schaapsstal
E 172- 173	De Tweebergse streepen
E 174 à 178	De Molenhoek
E 186	De Hoef
E 205	De Lange Schoorsteen (het pand)

E 205	De Schuurakker (het perceel)
E 208	Bosch in den Meulenhoek
E 212	Varkenshoek
E 217	Gasthuisakker
E 218	De Geer
E 214 en 219	De Akker
E 222 en 225	De Prathoek
E 227	De Wiel
E 228	Den Engel
E 229	De kleinen Ziekenakker
E 230	De grooten Ziekenakker
E 231	Het Akkerken
E 232	Het Kersenboomke
E 233	Den Hoendernest
E 235	Akkerke
E 242	De Streep
E 244- 245	De Schoorakker
E 266	Den Baars of de Koningin van Engeland
E 268	Vermeulensakker
E 269- 270	Den Boterweg
E 271- 272	Het Hoogje
E 275	Teijnde den Nieuwen Hof
E 276	Spijkers Kampke
E 277	Het Bosch Veld
E 278	De Streep bij den Boterweg (in het Bosch veld)
E 649	De Barrier
E 279- 280	Het (ook: Den) Anker
E 281	St. Antonius Kampke of St. Teuniskampke
E 282	Middelste Biegte
E 282	Biegte
E 284	Voorste Biegte
E 285 à 289	Het Hoogveld
E 292	Het Steenenkamers-akkerken
E 293	Geerkensacker

E 294	De Rits(akker)
E 295	Hoog Hoogveld of Laage dammen
E 297	La Grande Place d' Exercice
E 306	Den Hoendernest
E 311- 312	De Booy of Hendrik Joordensboei of Hendrik Joostenboei
E 313	Grote Ziekenakker
E 314	Ziekenakker
E 319	Het Staartje of De Ravensnest
E 333	De Kleine Streep
E 334	De Groote Streep
E 335	De Streep
E 337- 338	Het Kleine Akkertje
E 339- 340 en 334 à 336	Den Heijcamp
E 341- 342	Deutekomsboschje
E 349	Jantjensland
E 353	De Strepen
E 359	De Lange Stukken
E 360	Varkensland
E 361	De Leeg(t)je
E 362 en 364- 365	De Baarsakker
E 363	De Ketsheuvel
E 368- 371	De Steene Kamer
E 372	De Duijnakker
E 384	Noord: Schuurakker Midden: Hoge Schans Zuid: Lage Schans
E 386	Ringelaars Akkerke
E 387	De Akker (in de Zandstraat)
E 401 à 411	De Lorgersheide
E 412 à 415	Het Slampenveld
E 421 à 423	't Schildje
E 436	De Wezel
E 442- 444	Paardskamp of Paardakker
E 445 à 449	De Roskam
E 450- 458	Spreeuwenburg
E 478 à 481	Milhees

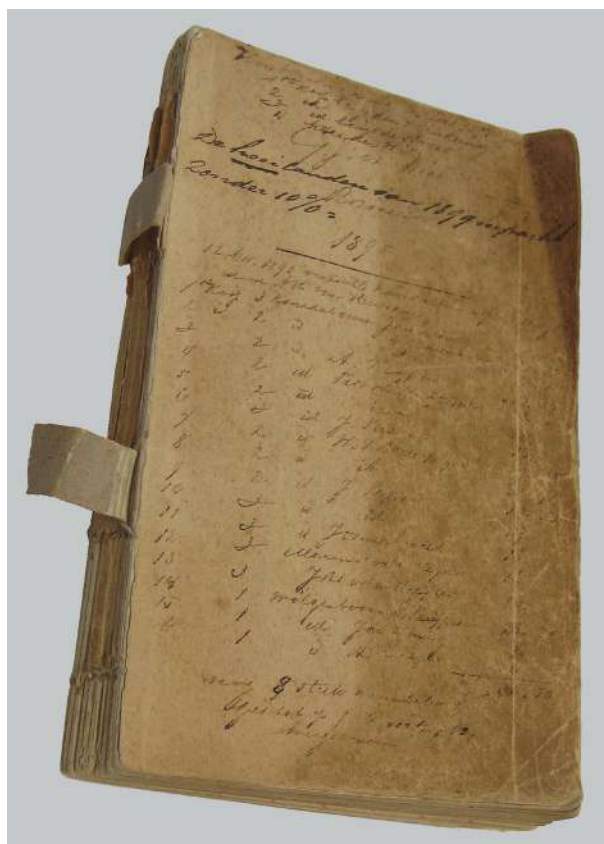
Mr. H. C. F. RITS,
 Notaris te 's-Hertogenbosch, zal
Maandag 25 September 1911
 te Rosmalen, ten huize van L. VAN
 DER PLAS, provisioneel, en **Maan-**
dag 9 October 1911 aldaar, ten
 huize van A. KUSTERS, definitief,
 telkens des vóormiddags 9 uur,

VERKOOPEN:
Onder Rosmalen.

1. BOUWLAND, genaamd „Wor-
 tellhof”, met **voorpoting**, ter plaatse
 „de Vliert”, sectie E. 1164, 78 A. 20 C.
 Verhuurd tot en met het jaar
 1913, voor f 62 per jaar, aan de
 Kinderen VOS te Rosmalen.

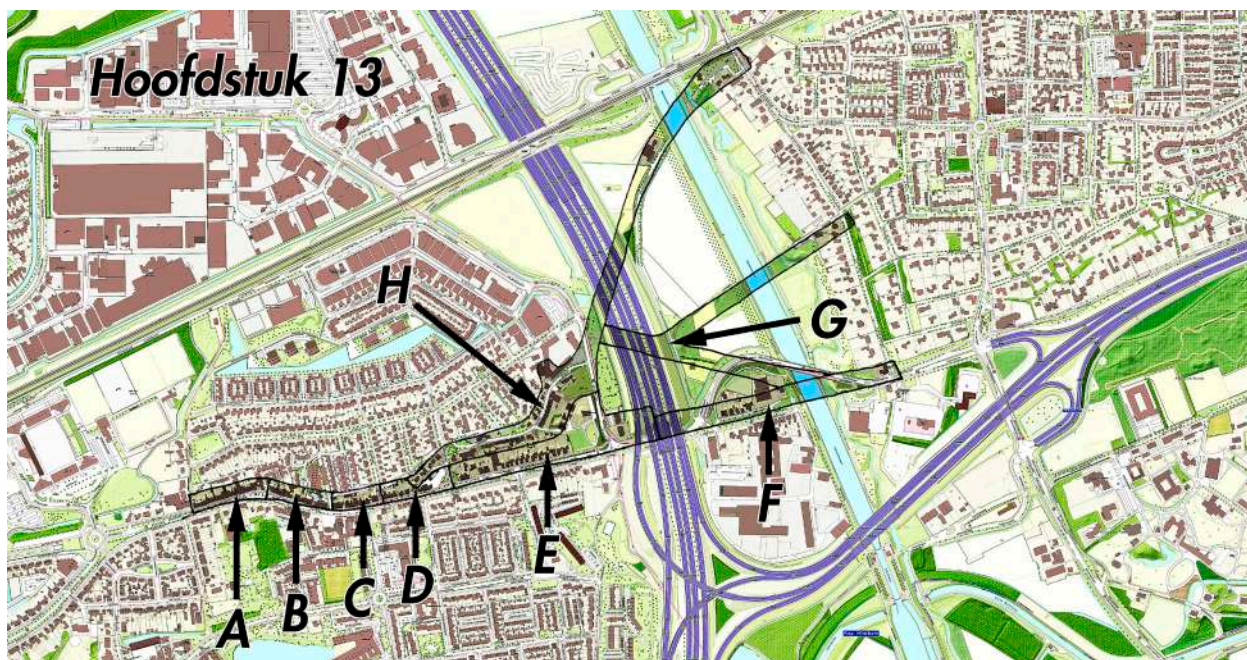
2. BOUWLAND, genaamd „de
 groote Tweeberg”, ter plaatse „de Twee-
 bergsche Strepen”, sectie E. 139, 1 H.
 54 A. 40 C.

In advertenties werden toponiemen veelvuldig gebruikt

Het aantekenboekje van Gerardus Johannes van Beek. Collectie: Frans van Susante

13. De ruimtelijke ontwikkeling ten noorden van de weg Hintham en Graafsebaan

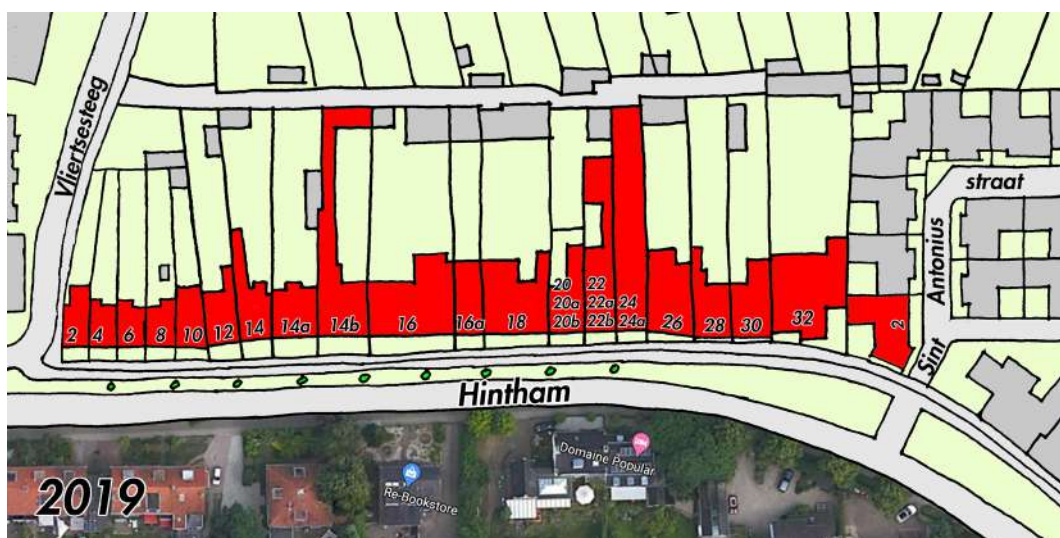
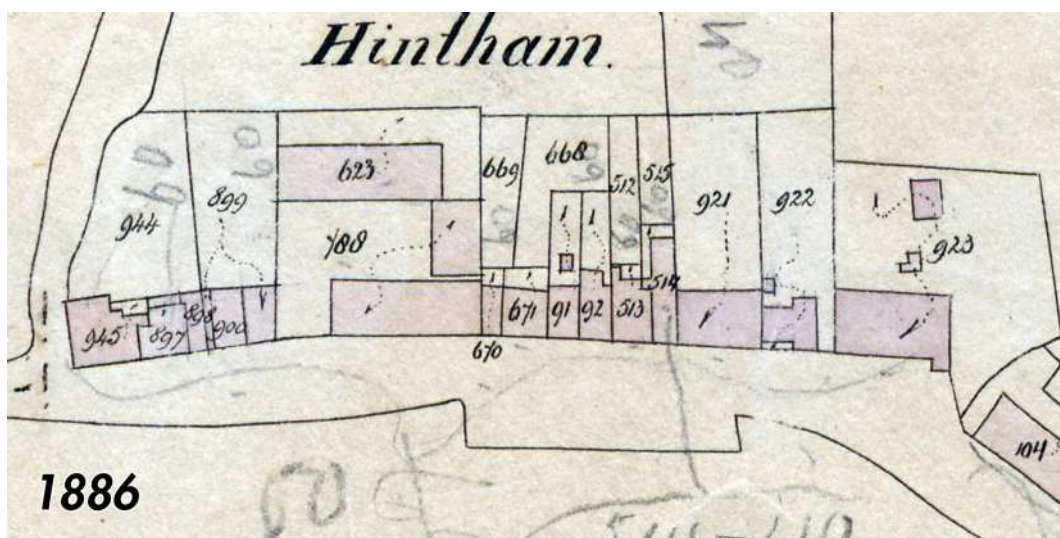
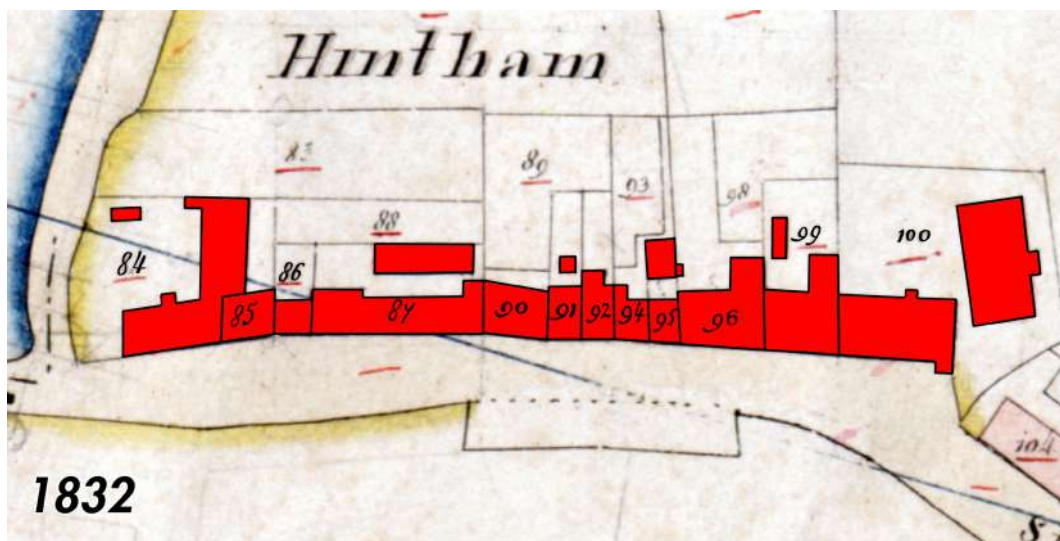
- A. Vliertsesteeg tot en met de Sint Antoniusstraat
- B. Hintham 36 tot en met Sint Jorisstate
- C. Hintham 54 tot en met de Julianastraat
- D. Hintham 82 tot en met de Beatrixstraat
- E. Hintham 106 tot aan de Graafsebaan
- F. Graafsebaan tot aan de Heer en Beekstraat
- G. Elststraat en Overdijk
- H. Tweeberg

Boerderij in Hintham, getekend door G. Bosch rond 1880.
Locatie onbekend.

Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0078115

13A. Vliertsesteeg tot en met de Sint Antoniusstraat

Hintham 2 tot en met 14

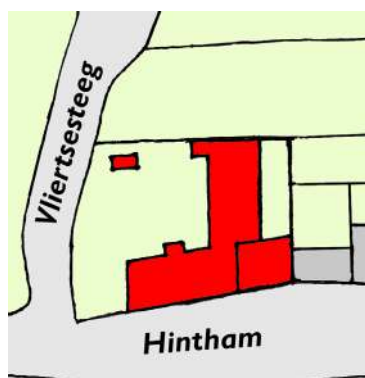

Hintham 2- 10

Hintham 12- 14

Foto's uit 2017

1832

In 1832 bestond de grond waarop nu de huizen Hintham 2 tot en met 14 met hun tuinen staan, uit de twee kadastrale percelen E 84 en 85. Ze waren toen eigendom van de weduwe van Pieter van Beek uit Rosmalen. Op het westelijke perceel, naast de Vliertsesteeg, stond een huis met achter er tegenaan een looierij. Rechts ervan maakte een kleiner huis onderdeel uit van de bouwmassa.

Eerder heette het gebouw en land op deze plaats Den Bellaard of Bellart. Er was een herberg in gevestigd.

Amsterdamse courant 22-6-1775

. HENDRICK KERKHOFF, als Voogt over de minderjarige Kinderen van wyien den Heer J. D. CREEMERS, zal op Woensdag den 12 July 1775, 's nademiddags ten drie uren, te Hintham onder Rosmalen, ten overstaan van Officier en Scheepenen aldaar, in de Herberg genaamd den Bellard, bewoond wordende by Sr. J. B. MOLL, publiek verkoopen, d'ERF SECRETARY en VORSTERY der Heerlykheid NULAND. Intusfchen is de Verkoop Conditie 6 Weeken voor gemelde Verkoopdag te leezen, te 's Hertogenbosch by Mr. L. FRANKEN, mitsgaders ter Secretary van Rosmalen, alwaar mede de Bewyzen van Eigendom en Authorisatie tot het doen der Verkooping te zien zyn.

Het Hinthamse huis den Bellart wordt reeds genoemd in 1631 in het boek "register ende inventaris van de goederen ende incompten competeerende den armen ofte den taeffel van den H. Geest binnen den dorpe van Rosmalen". Daarin staat dat Jan Janssen Winckels "gelt aen den taeffele van den H. Geest tot Rosmalen de somme van thien gulden thien stuivers, verschijnende op Ste. Martens dach, uijt huijs hoff ende landerijen genoemd den Bellart tot Rosmalen volgens den schepenenbrieff van Rosmalen van date den vierden dach novembris 1631". In 1668 verkoopt Johanna, de dochter van Jan Jansen Winckels, de helft van een huis en aangelegen land genaamd "den Bellardt, gestaen ende gelegen binnen deesen dorpe ende parochie van Rosmaelen ter plaetse genaempt Hinthom opt Sandt". Zij verkoopt deze helft aan Mattheus, haar broer.

In 1691 staat in de gemeente- rekeningen dat ene Cornelis "in den Bellaert cort eenen gulden tien stuivers, die hij seijt de regeerders tot sijnen huijse verteert hebbe".

In 1709 wordt vermeld: "Wij Dirck van Clootwijck, stadthouder tot Rosmalen, verclaren dogh alvoorens door den vorster Dierck Strick gedaegt ende versoght te weesen door Arien

Couwenbergh omme te visiteeren de huijsinghe, seeckere elscamp van outs genaempt gelegen tot Hintham onder Rosmaelen achter den Bellart off den Valck”.

In 1756 verhuurt Elisabeth Honcop, weduwe van Michiel Essing, aan Pieter Vervoort, inwoner der stad Den Bosch ”een huijsinghe, schuur, stalling en aangelegen hof, groot een loopens en een halve roede, gelegen binnen deesen dorpe van Rosmalen ter plaatse genaempt Hinthum en van outs genaempt den Bellart”.

In 1772 wordt den Bellart in het schepenprotocol van Oss genoemd als herberg. Andries Paulus van Hoij is bij Quirijn van Geffen gekomen en heeft een vet beest gekocht voor Moses Meijer, joodse slachter te 's-Bosch en geleverd te Hintham in de herberg genaamd den Bellaard. Schoolmeester Hendrik Kerkhof, die voogd is over de minderjarige kinderen van wijlen de Heer J.D. Creemers, verkoopt op 12 juli 1775 ten overstaan van officier en schepenen van Rosmalen in ”de herberg genaempt den Bellard, bewoond wordende bij sr. J.B. Moll, de erfe secretarije en vorsterij der heerlijkheid Nuland....”.

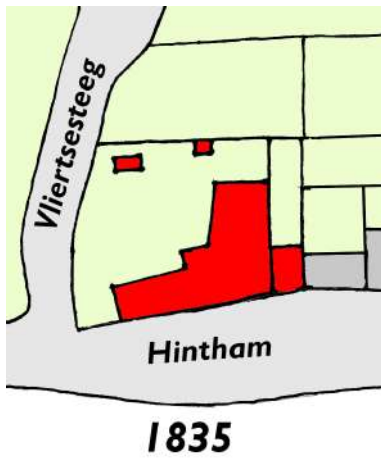
In 1777 ondergaat de erf- secretarij van Rosmalen hetzelfde lot. ”De erf- secretarije en erf- vorsterije van Rosmalen zal te Hintham onder Rosmalen op dinsdag den 28 October 1777, 's namiddags 2 uren in de herberg den Bellard door den secretaris Esser aan de meestbiedende verkogt worden”.

In 1795 verkeerde den Bellart in een zeer slechte staat en een reparatie was dringend noodzakelijk. Letterlijk : ”Wij Geert van der Heijden en Dirck van Grinsven, leeden der municipaliteit des dorps Rosmalen, verklaren ter instantie van Pieter van Beek dat geëxamineerd is de huijsinge, stallinge, kleijn huijs als verder getimmerde, staende te Hintham, genaemt den Bellaard, zoo die verklaarde in eene displorable situatie waare en noodige reparaties vereijste. Timmerman van Venrooy en metselaar Jan van Bakel stellen de volgende reparaties voor als dringend:

1. Aan de kelder en de keuken het deurkosijn en de deur reparereen met een stijl.
2. De opkamer naar Den Bosch een schuifraam te reparereen en een nieuw glasraam. Twee dito te reparereen glasraamen in de selve kamer, twee bedsteeden te reparereen, nog een deur met gehangen en sluijwerk.
3. In de keuken twee glaasen raamen te reparereen, een onder deur met deurkoesijn met het bovenstaande glasraam en glaasen te reparereen. Twee bolkkoesijnen, twee glasraamen en glaasen, twee binnendeuren. Een deurkoesijn beneffens de schouw, een kast met de noodige deur in de keuken.
4. In de middelkamer twee glasraamen reparereen met de noodige glaasen in de selve kamer een porte prise deur en deurstijl met haar sluijwerk.
5. In de agterkamer een glasraam met de noodige glaasen en twee bedsteeden.
6. In de kleijne kelder in de noordzijde een deurkoesijn en sluijwerk op de selve kamer een deur en bedsteede en het beschot te reparereen.
7. De gootseen naast vorige kelder een bolkkoesijn, twee glasraamen twee vensters en deur met het beschot te reparereen.
8. Een buijte deur met het deurkoesijn te reparereen en het behoorlijk sluijwerk naast de plaats in het noorden.
9. In de bakkerij een bedsteede, twee deuren en deurkoesijn, een glasraam met noodige glaasen.

In 1805 woont Piet van Beek in den Bellart. Hij geeft te kennen dat hij aan zijn erf en huis genaamd ”den Bellard tusschen den scheijsteen van het vrijdom van Den Bosch, of langs den weg of straat na de vliert het regt van voorpoting” heeft over een lengte van ongeveer 10 roeden.

Bronnen: ”Rosmalen Vroeger” door Henk de Werd en: BHIC, Index schepenprotocol Oss, toeg. 7365.159, inv. 88.

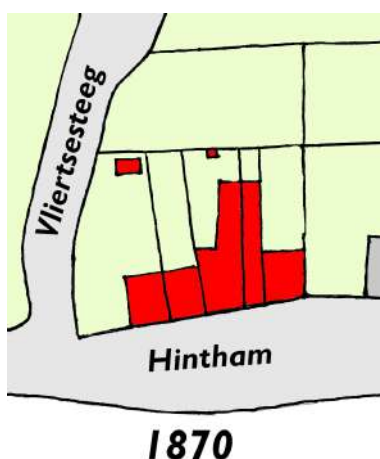
In 1835 wordt het kleinere huis verbouwd.

Advertentie hieronder: In 1846 wordt het grote pand Den Bellard te huur aangeboden

Provinciaal dagblad van Noord- Brabant en 's-Hertogenbossche stads-courant 23-1-1846

TE HUUR. Het aanzienlijk **HUIS DEN BELLARD**, bestaande in onderscheidene groote Kamers, Keuken, Kelder, Zolder en ruime Stallinge met Tuin, staande en gelegen te *Hintham* aan den Straatweg, allezins geschikt voor Logement en Tapnering, zoo als daarin sedert onheugelijke jaren is gedaan; vooral ook voor een Heeren Huizinge en tot allen Handel. Nadere informatie te bekomen bij den Notaris **ESSER MEERMAN**, aldaar.

Pieter Franciscus Steenbekkers, kastelein en sociëteithouder in Den Bosch, koopt beide huizen in 1859. Hij is dan ook eigenaar van de naastgelegen uitspanning "De Swaan", westelijk van de Vliertsesteeg op Bosch' grondgebied (nu Graafseweg 356 . Zie hoofdstuk 15.1).

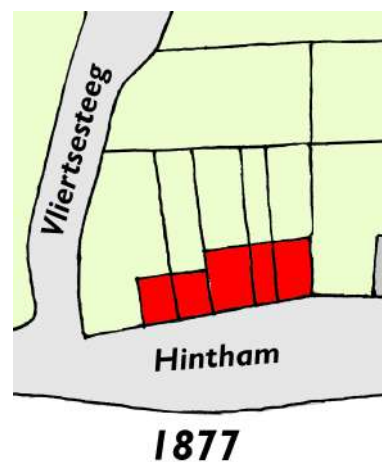

In 1870 splitst hij de dan bestaande twee panden op in een rijtje van vijf huizen. Drie jaar later komen die bij de boedelverdeling in eigendom bij zijn weduwe.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 14-7-1874

Hintham 12 Julij. Van den regen en het onweer van gisteren omstreeks den middag hebben we hier ook goed ons deel ontvangen. Vlak achter de herberg „den Bult” werd een boom gedeeltelijk tot splinters geslagen. Verder sloeg de bliksem in een ledigstaand huis van mejufvrouw de wed. P. Steenbekkers, naast dat van den heer Siepkens en bragt aan schoorsteen en gevel enige schade toe. Het nichtje van genoemden heer, aan de pomp bezig zijnde, voelde op eens een hevigen schok, waardoor zij bewusteloos nederviel. Spoedig bijgebracht, onderzocht zij evenwel naderhand nog eene zekere stramheid in regter oog en ledematen, welke echter thans weer verdwenen is.

De bliksem sloeg in de schoorsteen van het meest rechtse huis op het kaartje van 1870

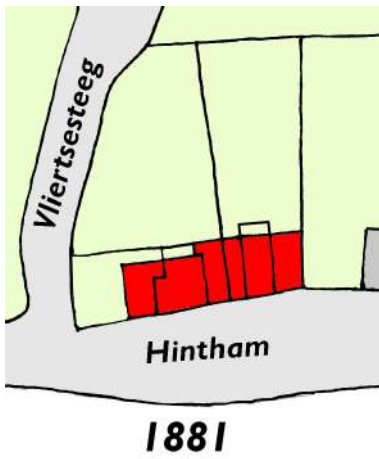
In 1877 worden de huisjes flink verbouwd. Het westelijke wordt gesloopt en opnieuw gebouwd; de twee oostelijke gedeeltelijk en samen met de andere huisjes veranderd.

De twee westelijke huisjes worden in 1880 verkocht aan Johannes Josephus van den Heuvel, "fabriekant" te Den Bosch. De twee oostelijke huisjes gaan in hetzelfde jaar over naar Gerardus Ignatius van Erp, een Bossche aannemer. Het middelste huisje wordt eigendom van hen beiden.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 8-6-1880

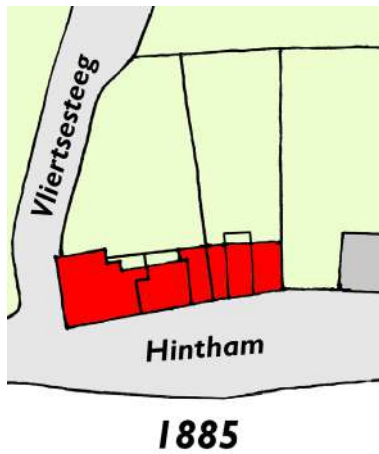
Mr. JAN DE BERGH,
Notaris te 's-Bosch, zal aldaar in het Koffiehuis de Plaats Roijaal Dinsdag 15 Juni 1880, 's avonds te 7 uren,
FINAAL VERKOOPEN:
De navolgende goederen, gelegen te Hintham, toebehoorende aan de Erven van Mejjufvrouw de Wed. STEENBEKKERS:
3e Koop. Drie Woningen, gemerkt C. 38—40, met daarneven en daarachter gelegen **Bouwland**, ter plaatse de Vliert, onder sectie E. Nos 863, 864 en 792, te zamen groot 7 A. 10 C., zomede de westelijke kennelijk op het terrein afgepaalde gedeelten van de perceelen dierzelfde sectie Nos 592 en 865, voor het geheel te zamen groot 9 A. 40 C.
Staande op f 975
4e Koop. Twee Woningen, gemerkt C. 36 en 37, met Stal en daarachter gelegen **Bouwland**, ter plaatse de Vliert, sectie E. Nos 866 en 867, te zamen groot 3 A. 33 C., zomede de oostelijke niet in den 3den Koop begrepen gedeelten van de voormelde perceelen dierzelfde sectie Nos 592 en 865.
Staande op f 1225
Maakt der 3e en 4e koopen staande op f 2450

De verkoop-advertentie uit 1880 van de vijf hiervoor beschreven huizen

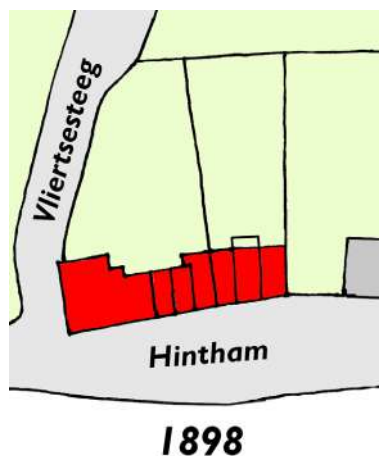

Het viel te verwachten dat de nieuwe eigenaren wat met de panden voor ogen hadden. Het middelste huisje wordt in 1881 gesplitst en de perceelgrens is vanaf die splitsing naar het noorden doorgetrokken.

Daarmee is de begrenzing tussen de huidige huisnummers 10 en 12 al vorm gegeven. Het linkerdeel van het huisje blijft woning; het rechterdeel wordt een kleine stal, die bij het meest oostelijke huis hoort. De twee westelijke pandjes worden intern verbouwd.

In 1885 vergroot Van den Heuvel het westelijke huis tot tegen de Vliertsesteeg aan. Zijn drie huizen met tuin verkoopt hij in 1896 aan Godefridus Engelen, warmoezier uit Den Bosch.

De warmoezier zit ook op bouwkundig gebied niet stil. In 1898 splitst hij het middelste pand in twee huisjes. In het westelijke daarvan komt ook een stal. Na enkele boedelscheidingen wordt zijn zoon Hendrikus,

landbouwer, eigenaar van vader's eigendommen op deze plaats.

Langere tijd blijft deze situatie zo bestaan. De oostelijke twee woningen met de stal zijn door

Van Erp in 1896 verkocht aan Lambertus van Druenen, winkelier en aannemer te Hintham. Van Druenen bouwt er in 1926 twee nieuwe woningen, ontworpen door de Bossche architect H. W. Valk, die nu nog bestaan aan Hintham 12 en 14.

Op de bouwtekening die architect Valk voor de woningen Hintham 12 en 14 maakte, staat links een stukje van de voorgevel van het rijtje pandjes dat er toen nog

stond. Goed is te zien dat de woning Hintham 12 een stuk hoger staat. Dat was omdat de oude Steenweg, die nu Hintham heet, in de loop der jaren steeds is opgehoogd om droog te blijven bij overstromingen. Collectie: BHIC, toegang 199

Nog net is links op deze foto een stukje te zien van het huis dat er was vóór dat de panden Hintham 12 en 14 er werden gebouwd. De gootlijn is laag en de nok relatief hoog, met een grote dakkapel aan de voorzijde. Het hoge pand waarvan de contour op de

achtergrond zichtbaar is, is waarschijnlijk het in 1885 gebouwde (nu verdwenen) huis op de hoek met de Vliertsesteeg. Rechts de panden Hintham 14a en 14b. Aan de gevel van 14b hangt nog het Sint Jozefbeeld. Collectie: archief Zusters van de Choorstraat (uitsnede)

Een foto van rond 1937. Vanaf de grens met Den Bosch kijken we Hintham in. Vóór de elektriciteitsmast links stond het dan al gesloopte hoekhuis dat aan de Vliertsesteeg grensde. Achter de elektriciteitsmast staan nog de drie huisjes die van Hendrikus Engelen waren. In 1938 werden ook die gesloopt voor de bouw van de huidige vijf woningen Hintham 2 tot en met 10. Daarachter (met erker en luifel) staan de in 1926 nieuw gebouwde woningen Hintham 12 en 14. De rails langs de keienweg zijn nog die van de in 1932 op dit tracé opgeheven stoomtram van Den Bosch naar Helmond.

Achter het hek aan de rechterkant stond de uitspanning "Westhof".

Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0062727. Ingekleurd door Ronald van Grinsven

**Onder de Gemeente
Rosmalen:**

Een landbouwerswoning

met stal, schuur, erf en hooiberg, tuin en 3 aaneengebouwde woningen te **Hintham** Graafschen weg E. nrs. 67, 68, 69 en 70 kad. Sectie E. nrs. 1051, 1052, 1053 en 1054 tezamen groot **11 A. 88 c.A.** Het pand E 67 bevat: gang, woonkamer, zijkamer, keuken, kelder, zolder en stal voor 9 koeien, bijstal voor 1 paard en 8 koeien en varkenshok.

De woningen E. 68 en 69 bevatten elk 2 kamers, met zolder en schuurtje en E. 70 drie kamers met zolder.

Ruim tien jaar later is het ook gedaan met de vier huizen tussen de Vliertsesteeg en de twee van Van Druenen. Op de foto van rond 1937 zijn de kleinste drie ervan nog zichtbaar achter de elektriciteitsmast.

In 1937 koopt de Bossche slager Josephus Wenting die en laat ze slopen, te beginnen bij het meest linkse, grootste pand. Op dezelfde plaats bouwt hij vijf nieuwe woningen, ontworpen door de architect K.C. Suyling. Die worden iets verder van de weg Hintham af geplaatst, om zo ruimte te maken voor wegverbreding. Ze krijgen later als adres Hintham 2 tot en met 10. Huis nummer 2 heeft de ingang aan de Vliertsesteeg. Deze situatie is nu nog bestaand.

De verkoopadvertentie hiernaast van notaris Hendrik Worst uit 1936 beschrijft de inrichting van de linkse vier huizen op het kaartje van 1898, gebaseerd op de toenmalige huisnummers (van links naar rechts E 67 tot en met E70)

Hintham 14a, 14b, 16, 16a, en 18

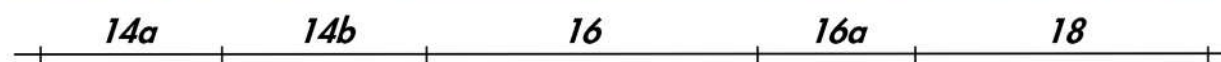
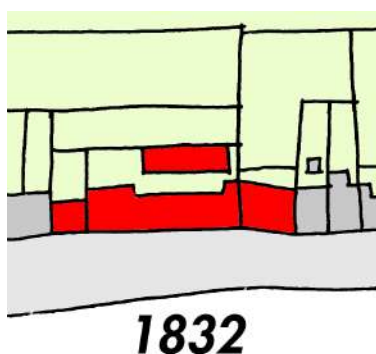

Foto: Google streetview

In 1832 zijn er op de plaats van de huidige panden Hintham 14a tot en met 18 drie percelen waar gebouwen op staan (rood op het kaartje). De twee westelijke zijn eigendom van Rosmalens burgemeester Willem Siepkens die het dan net gekocht heeft van Dirk van Lith uit Rosmalen. Op het meest westelijke perceel staat een looierij en op het brede middelste een huis met daarachter een kolfbaan. Ook het perceel dat daar ten noorden van ligt behoort aan Siepkens en is in gebruik als tuin. Het meest oostelijke perceel is eigendom van Ignatius van Beek uit Rosmalen en bestaat uit een huis met tuin.

Het middelste pand had als toponiem "Den Rooden Leeuw". Daarover volgt hier de uit het boek "Rosmalen Vroeger" (geschreven door Henk de Werd) overgenomen tekst.

De archieven uit 1668 vermelden al een huis "ende aangelagh genoemd den Rooden Leeuw staende en gelegen binnen desen dorpen ende parochie van Rosmalen Hintham voornoemd". In 1707 wordt voor de schepenen Geerit van Waegeninge, Dirck van den Hurck, Jan Heeren en Cornelis van Liebergen verklaard dat Cornelis van Schaijk "inwoonder der stadt Ravestijn in den jaeren 1686 en 1687 alhier tot Hintham heeft gewoont in een camer van de huijsinghe Den Royen Leeuw".

De Rode Leeuw werd bewoond door Margriet en Adriaan van Tichelen. In 1722 verscheen voor de schepenen Gijsbert van Rosmalen, gehuwd met Margrita van Beeck, weduwe van Adriaan van Tichelen. Hij verklaart verhuurd te hebben aan de heer Jacobus Schoonhees te Den Bosch "seeckere sijne geheele huijsinghe, stallinghe als den bij en aengehorende hoff, gestaen ende gelege alhier ter plaatse genoemd Hintham, uijthangende oft gemenelijck genoemd den Rooden Leeuw".

In 1767 wordt de Rode Leeuw gekocht door Leendert van Gogh.

Zijn kinderen, Hendrien en Helena van Gogh, verkopen in 1795 de Rode Leeuw aan Willem Blonket. In de verkoopakte wordt gesproken van "een huijsing genaamt den Rooden Leeuw met zijn aangelag staende en gelegen te Hintham onder deesen dorpen van Rosmaalen, d'eene zeide d'erve de wed. Siepkens, d'ander zeide de huijsinge genaamt den Bellart, schietende voor van de straat op d'erve van den Bellart".

Op 10 oktober 1795 wordt de Roode Leeuw door de schepenen van Rosmalen, en dat op verzoek van Willem Blonket, "bij wijze van beleiding der gebreeken besigtigt". Zij verklaren dat het huis niet alleen onbewoonbaar is maar zo dat er niets meer van staat als de gebontens, muuren en dat in dier voegen dat wanneer het geent voorsegde wiert gerepareert, digt gemaakt en de deuren en vensters vernieuwd" de kosten begroot zouden worden op een som van f 600,-. In 1797, Willem Blonket is dan overleden, wordt het huis gekocht door Francis Arends, "die verklaarde dezelve gedaan te hebben ten behoeve van Willem Siepkens, wonende te Rosmalen".

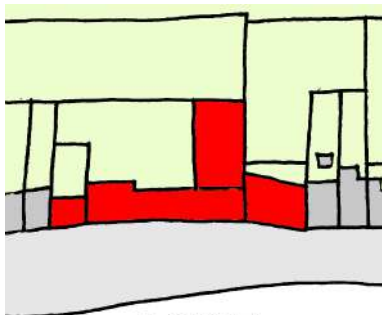
De kolfbaan hoorde bij de Rode Leeuw. Overigens dreef ook Siepkens hier in 1832 nog een herberg.

Vlissingse Courant 14-7-1835

BREDA, den 10 July. De nacht van den 7 dezer had voor het gehucht *Hintham*, onder *Rosmalen*, allernoodlottigst kunnen zijn. Onverwachts ondedekte men, des avonds omtrent half twaalf uren, ten huize van den Burgemeester *Siepkens*, brand in de naastbijstaande schuur aan de wed. *van Beek* behoorende. De zoon des Burgemeesters snelde dadelijk, niets dan een hemd aan hebbende, ten huize uit, wakte alle inwoners des gehuchts, en snelde als brandmeester met eenige spuitgasten naar de brandspuit, welke dan ook in een oogenblik werkzaam was, terwijl men inmiddels reeds ten huize van de wed. *van Beek* alles in 't werk stelde om den brand tegen te gaan. 't Bleek echter weldra onmogelijk, de met vele brandstoffen gevulde en met een rietendak voorziene schuur te behouden, evenmin als de belende stal en woning, voornoemde weduwe insgelijks behoorende zoodat men besluiten moest deze omver te halen, waarna het, door inspanning van alle krachten en door eenen voorbeeldeloozen ijver gelukken mogt, om het woonhuis door de weduwe *van Beek* zelve bewoond en de looierij, huis en stallen van den Burgemeester *Siepkens* te behouden. De oorzaak van den brand schijnt onbekend; de schade wordt op f 2000 berekend. De gebouwen waren voor brandschade niet verzekerd.

In 1835 brandt het oostelijke pand van de weduwe Van Beek af.

Het lijkt erop dat ook het middelste pand schade opliep, want het wordt dan verbouwd. De kolfbaan in de schuur die erachter lag, is afgebrand en er komt een nieuwe looierij met pakhuis aan de oostzijde bij, haaks op het huis (waarin ook een stal).

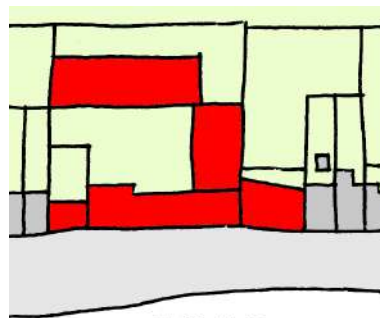
1835

In 1838 gaan de eigendommen van Siepkens bij de boedelscheiding over naar zijn zoon Hendrikus Ignatius, die dan als burgemeester van Rosmalen zijn vader heeft opgevolgd. Die bouwt de looierij om tot vermicellifabriek.

Noord- Brabander 21-12-1839

VERMICELLE-FABRIJK.

De ondergeteekenden, thans eigenaars van de VERMICELLE-FABRIJK. vroeger onder de Firma van de Wed. VAN LIER te Rosmalen gedreven, en nu te *Hintham* bij 's *Hertogenbosch* overgebracht; durven zich gerust aan te bevelen, door vernieuwingen en merkelijke verbeteringen aan dezelve, tot het leveren van alle artikelen aan dit Fabrijsaat eigenaardig, als: VERMICELLE, MACARONI, PATE D'ITALIE, GRIESTARWEMEEL, enz., enz., met verzekering van eene prompte en civiele bediening.
Hintham bij 's *Bosch*, den 12den December 1839.
H. J. SIEPKENS EN COMP.

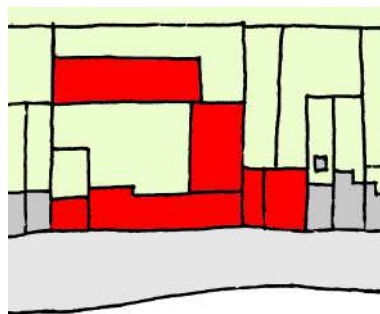

1845

Tijdschrift ter bevordering van Nijverheid 1843 (7)

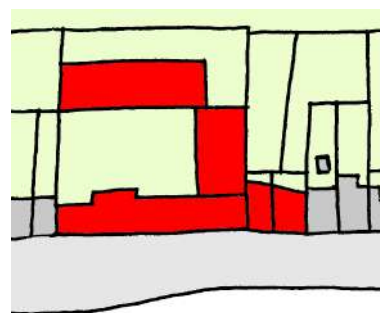
Ten slotte meent men niet onopgemerkt te mogen laten, dat te *Hintham*, bij 's *Hertogenbosch*, wordt daargesteld eene nieuwe mechanische Leerlooierij door de Heeren SIEPKENS en ROUPPE VAN DER VOORT; terwijl de proeven door die Heeren sedert ruim een jaar op deze looiwijze genomen, hun de overtuiging gegeven hebben, dat het leder op deze wijze bereid, niet alleen alle de hoedanigheden van dat op de gewone wijze bereid wordende bezit, maar in duurzaamheid hetzelfde zoude overtreffen. Deze Leerlooierij wordt gedreven met 16 overdekte en 8 ongedekte gemetselde kuipen, zoo mede twee machines, welke met de hand bewogen worden.

De beschrijving van de looierij in het "Tijdschrift ter bevordering van Nijverheid" van 1843

1857

Het na de brand in 1835 herbouwde meest oostelijke huis, dat van de weduwe Van Beek, wordt in 1857 gesplitst in twee woningen. Die wisselen daarna nog regelmatig van eigenaar.

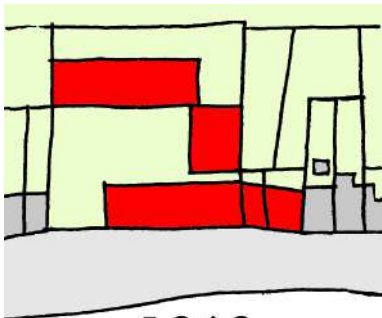

1861

In de tuin achter de bebouwde percelen komt rond 1845 weer een nieuwe, grotere looierij.

In 1861 wordt het westelijke pand bij het grote, middelste, huis getrokken.

In 1868 worden de panden aan de straat gesloopt en daarna nieuw opgebouwd, met aan de westzijde een ruime doorgang naar het achtererf. Het haaks op het vroegere huis staande gebouw blijft bestaan; iets verkleind en vrijstaand van het nieuwe huis.

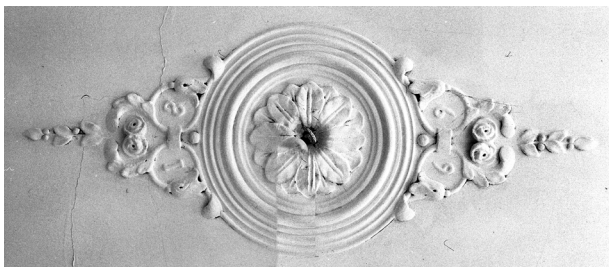

1868

In de hardstenen voorgevelplint werd de "eerste steen" uitgehakt met het jaartal 1868

Het pand heeft dan nog niet de verschijningsvorm gekregen die het nu heeft. Want de westelijke en oostelijke aanbouw (tegenwoordig huisnummers 14b en 16a), hebben nog maar één bouwlaag en de functie van respectievelijk koetshuis en stalgebouw.

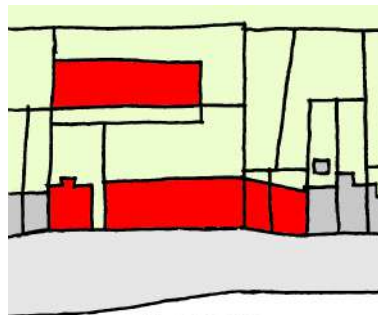

In een plafondrozet is het jaartal 1869 aangebracht. Het pand is dus in dat jaar afgewerkt

In 1887 overlijdt Hendrikus Ignatius Siepkens en het pand met looierij komt twee jaar later in de verkoop.

Uit de verkoopadvertentie in de "Provinciale NoordBrabantsche en 's-Hertogenbossche courant" van 7 oktober 1889 blijkt van de voorname inrichting van het herenhuis met vestibule en gang, twee voor- en twee achterkamers, keuken, bijkeuken, kelder, koetshuis en stal voor vier paarden. Op de verdieping is een grote corridor met vijf slaapkamers en een zolder met dienstbodenkamer. Verder is op het terrein een bergplaats met zolder. Ook de looierij die op het achterterrein staat is in de verkoop. Ze bevat zeventien stenen looikuipen, drie stenen laafkuipen, putten, grote hardstenen tafel, touwerij, zouterij, bergplaats, droogkamer, turfraam en pakhuis.

In 1890 gaat het eigendom van de woning met looierij over naar de Hinthamse "leerlooijer"

1893

Jacobus van Elten, die in 1893 de vermicellifabriek met opslag sloopt. Dan bouwt hij ook een woning in de inrit ten westen van het huis (nu

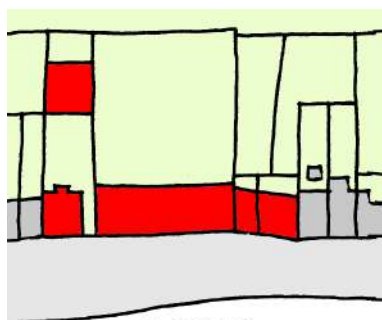
nr. 14a), waarbij een doorgang tussen deze twee huizen naar het achterterrein blijft bestaan. Deze woning heeft een halsgevel. In 1902 overlijdt Jacobus.

Aan de linkerkant op deze foto is nog net de in 1893 gebouwde woning met halsgevel te zien (nu Hintham 14a) met rechts daarvan de met een houten poort afgesloten doorgang naar het achterterrein. De foto is gemaakt tussen 1911 en 1918.

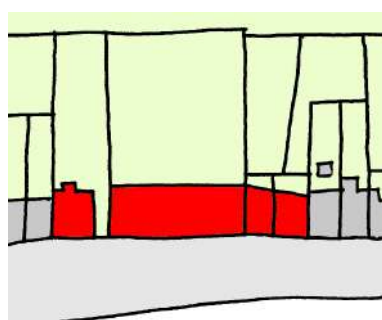
Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0068100

Het onroerend goed wordt eigendom van zijn vrouw. Zijn dochter Adriana Wilhelmina trouwt in 1905 op 23-jarige leeftijd met de 10 jaar oudere Franciscus Reinerus Johannes Dorenbosch, die direct activiteiten aan het pand onderneemt.

1906

De looierij op het middelste perceel wordt in 1906 afgebroken; het gedeelte ervan achter het westelijke huis blijft staan en komt als berging in gebruik.

1909

Drie jaren later wordt ook die berging gemoederd en is er niets meer dat aan deze "allergustigst bekende" looierij herinnert.

In 1911 krijgt Franciscus Dorenbosch, dan "keurmeester der vischmarkt", vergunning om het pand met de tegenwoordige huisnummers 14b tot en met 16a te verbouwen tot onderwijsinstituut.

Op dat moment werd het hoofdgebouw nummer 16 aan beide zijden nog geflankeerd door gebouwen in één laag met de functie koetshuis en stalgebouw (zie de foto op pagina 72). Bij de verbouwing tot onderwijsinstituut worden daarop verdiepingen aangebracht en aan de achtergevel een "warande" gebouwd. Op de foto die tussen 1911 en 1918 is gemaakt (vorige pagina) is nog te zien dat de zijmuur van de aangebrachte verdieping er anders uitziet dan die van de begane grond.

De verbouwing werd getekend en uitgevoerd door aannemer C.H. Sanders uit Den Bosch.

Instituut Sint Antoine

In 1911 huurt de Weleerwaarde Henricus Antonius Aloysius Josephus Holrah, "Rooms Catholiek priester wonende te Duiven" het grote herenhuis met stalling, bergplaats, tuin en erf te Hintham voor een periode van vijf jaar en een prijs van vijfhonderd gulden per jaar.

Verhuurster is Geertruida Agatha van Avezaath, weduwe van Jacobus Antonius van Elten. De huurder heeft het recht om het westelijk ernaast gelegen herenhuis te huren, de huur met zes jaar te verlengen en beide panden te kopen voor fl. 18.000,--.

Op 23 september 1911 wordt het instituut ingezegend en het krijgt begin 1913 een luidklok "zoodat voortaan de geloovigen van het plaatsje opgeroepen worden tot het stichtende gebruik van het openlijk bidden van het Angelus".

De "Provinciale en 's-Hertogenbossche Courant" beschrijft op 7 september 1911 de inrichting.

"Beneden bevinden zich bij den hoofdingang de ruime ontvangsalon benevens de studeerkamer van de Weleerwaarden rector-directeur, en de zitkamer van het onderwijzend personeel. Rechts van den hoofdingang zijn ingericht twee schoollokalen, zeer luchtig en frisch. In beide klassen kunnen 10 leerlingen geplaatst worden. De schoolbanken, die daarin zijn geplaatst, zijn éénmans-banken zoodat iedere leerling afzonderlijk zit. Links bevindt zich de recreatiezaal met biljart enz. waar de leerlingen in hun vrijen tijd hunnen ontspanning kunnen vinden.

De bovenverdieping is al even praktisch en doelmatig ingericht. Hier bevindt zich de kapel, waar het morgen- en avondgebed door de leerlingen gezamenlijk zal worden verricht benevens de slaapkamers van den Weleerwaarden directeur en de onderwijzers en eene zeer ruime logeerkamer, en eindelijk de slaapkamers der leerlingen. De deur van elke slaapkamer wordt, nadat de leerling zich ter ruste heeft begeven, aan den buitenkant gesloten, zoodat zou men zeggen, de bewoner daarin is opgesloten, doch neen, het paneel der deur werkt ook op scharnieren en zoo kan én deur én paneel geopend worden. Maar wanneer de leerling zich bedient van dezen uitgang, dan werkt een elektrische schel, die zich in de slaapkamer en in de studeerkamer van den rector-directeur bevindt en kan dadelijk geconstateerd worden op het schakelbord, welke kamer is geopend. Zoodoende kunnen de leerlingen hun slaapvertrek niet verlaten of zulks wordt opgemerkt door den rector-directeur. In elk slaapvertrek is ook een elektrische schel bij eventueel voorkomende omstandigheden voor de leerlingen aangebracht.

Verder is op deze verdieping nog een badkamer, die ook om haar bijzonder systeem de aandacht vraagt. Een reservoir staat door buizen in verbinding met het vuur der fornuiskachel in de keuken en zodoende wordt het water, dat zich in het reservoir bevindt op een gewenschte warmtegraad gebracht en voorziet het de geheele inrichting. Op den zolder bevinden zich nog twee reservoirs, een voor warm en een voor koud water. Geheel het gebouw is verder voorzien van acetyleneegas. Ook het meubilair en de geheele inrichting is eerste klasse en hoogst chique.

Aan de inrichting is ook verbonden een voetbalveld van 2000 m² en een tuin van 1080 m² oppervlakte, waaraan een veranda van 18 x 2 ½ m. Elke beweging der leerlingen in den tuin en op het sportterrein kan worden gevolgd in de kamer van den rector-directeur en van de onderwijzers, zoodat ook hier aanhoudend toezicht wordt uitgeoefend. Zooals reeds gemeld zal deze school –het eenige instituut van dit soort in Nederland aan welks hoofd een priester staat en waaraan de Bisschoppelijke goedkeuring is verleend- staan onder directie van den WelEerwaarden Heer H. Holrah, en zal de heer J. de Bree als hoofdonderwijzer fungeeren.

Maandag a.s. zal met de lessen een aanvang worden genomen. Voorlopig bedraagt het aantal leerlingen 16 en nooit wordt het getal uitgebreid boven 20”.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 13-7-1911

Instituut „St. ANTOINE”,
HINTHAM bij 's-Bosch.

Pensionaat voor een beperkt aantal
Jongeheeren uit den deftigen stand.

Deze inrichting is goedgekeurd door Z. D. H. Mgr. W. VAN DE VEN, Bisschop van 's-Bosch.

Inlichtingen worden verstrekt door den Weleerw. Heer H. HOLRAH, Rector-Directeur, Hintham.

Het internaat afficheerde zich als een Rooms Katholiek Instituut tot opleiding voor de handel met praktisch onderwijs, eerste leerkrachten en een degelijke opvoeding. Er was plaats voor maximaal twintig leerlingen ”uit den deftigen stand”, die een kostgeld van fl. 750 per jaar moesten betalen. Die leerlingen kwamen uit het hele

land, tot uit Bolsward aan toe.

In 1915 verkeerde het instituut in financiële problemen die blijkbaar weer werden opgelost, want twee jaar later werden de twee oostelijk aangrenzende woningen aangekocht, waarbij de westelijke het recht van bewoning door de verkoper kreeg en de oostelijke verhuurd bleef. Ook werden in 1917 de oorspronkelijk gehuurde gebouwen aangekocht. Mede- eigenaren zijn Johannes Petrus Wald uit Den Bosch en Petrus Albertus Maria Antonius Driessen, directeur van de Pitmanschool (opleiding voor machineschrijven en stenografie) in Rosmalen. Het jaar erna worden de huizen ingericht voor het instituut ”St. Antoine”.

Ondanks het intensieve adverteren lukt het niet het instituut in stand te houden. Schulden, met name aan de aannemer van de uitbreiding J. van Rosmalen & Zonen uit Den Bosch, kunnen niet betaald worden en eind 1918 worden zowel Holrah als mede- initiatiefnemer Johannes Petrus Wald uit Den Bosch in staat van faillissement gesteld. Uit een herdenkingsboek van de zusters van de Choorstraat blijkt overigens dat de kerkelijke overheid geen prijs stelde op voortbestaan van het instituut.

De gebouwen en de inboedel worden verkocht.

De executeire veiling van de inboedel in de faillissementen van P. Wald en H. Holrath gebeurt op 23 en 24 januari 1919 door deurwaarder J. Baudoin, waarbij volgens de advertentie in de provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant van 15-1-1919 wordt ingebracht:

Inboedel:

Salon, huis- en slaapkamerameublementen, mahonie- en eiken linnen- en boekenkasten, bonheur, buffet, penantkasten, hangkasten, schrijfbureaux, bureau- ministre, bureau- stoelen, canapé's, crapauds, fauteuils, stoelen met diverse zittingen, salon-, coulis- speel- en theetafels, ledikanten, spiegelkasten, waschkasten, waschtafels, nachtkasten, pendules, regulateurs, klokken, halklok, beelden, vulhaarden en kachels, rijwiël, mangel, gas- kronen, petroleumlampen, geëmailleerd bad, tapijten, loopers, karpetten, linoleum, matten, Perzisch foyer- kleedje, gordijnen, matrassen, dekens, tafelkleeden, damast, linnen, pellen, eet-, koffie- en theeserviezen, kristal, porcelein enz., gouden dasspeld met fraaie parel, dito

ring met diamant, dito met brillanten, remontoir, ketting, lorgnet, manchetknoopen. Zilveren theeservies, trekpot met komfoor, soeplepel, scheppers, lepeltjes, medailles enz..

Goederen behorende tot het Instituut Sint Antoine, als:

30 ledikanten met staaldraad ressorts, 30 matrassen, 30 waschtafels, 30 hang- en legkassen, 3 schrijfmachines, diverse schoolboeken en schoolbenodigdheden, natuurkundige instrumenten, 3 piano's, bibliotheek, serviezen, tafel- en keukengerief enz. enz.

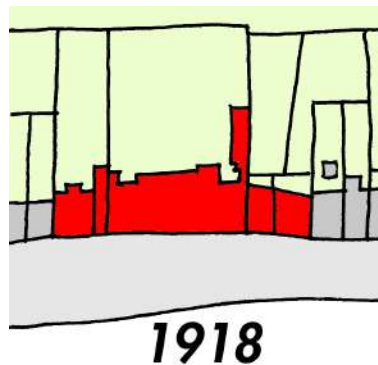
Sint Josefgesticht

De nieuwe eigenaar van de gebouwen wordt het "Zedelijk ligchaam van Vrouwen onder de zinspreuk in Omnibus Caritas" uit Den Bosch. Het gebouw wordt aangepast en de doorgang naar het achterterrein wordt bebouwd met een pand met topgeveltje waaraan een beeld van Sint Josef wordt geplaatst; nu onderdeel van nummer 14b. Ook wordt dan het pand Hintham 14a veranderd, waarbij de halsgevel verdwijnt om plaats te maken voor een rechthoekige pui. Er komt een verdieping op de plaats van de oude kapconstructie met daarboven een zadelpak met de nok evenwijdig aan de straat. Met deze aanpassingen worden alle gebouwen met de huidige nummers 14 tot en met 16a zowel op de begane grond als verdieping met elkaar in verbinding gebracht. Het complex wordt in september 1919 betrokken door de Zusters van de Choorstraat, die er een tehuis voor oude en zieke religieuzen vestigen met de naam "Sint Jozef-gesticht".

In het herdenkingsboek staat opgetekend dat de zusters de eerste nacht werden verwelkomd door muizen, die vrij op de bedden rondliepen en zelfs over de gezichten van de zusters marcheerden.

Het briefhoofd van de zusters van de Choorstraat

In 1918 bouwen de zusters de doorgang naar het achterterrein dicht en voegen de drie linker gebouwen samen tot één gesticht.

Het Sint Jozefgesticht vóór 1924, met het Sint Jozefbeeld aan de gevel.

Collectie: Ton Vogel

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 25-9-1919

**** HINTHAM, 24 Sept.** Heden werd door de Eerw. Zusters het voormalig Instituut St. Antoine betrokken. Het gebouw heeft inwendig groote veranderingen ondergaan en is zeer doelmatig ingericht voor zijn nieuwe bestemming: liefdegesticht voor oude en zieke religieuzen.

De opening heeft plaats gehad met een plechtig Lof, gecelebreerd door den Z.Eerw. heer Rector en bijgewoond door den Z.Eerw. heer Pastoor en een groot aantal dames der parochie.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 3-10-1919

**** HINTHAM, 2 Oct.** Nauwelijks acht dagen geleden is het liefdegesticht hier betrokken met een 5-tal zieken en een gelijk getal oude religieuzen, of een der eersten is reeds grafwaarts gedragen terwijl een tweede al is overleden en aan een derde de laatste H. Sacramenten zijn toegediend.

De voorheen aan de gevel bevestigde naam in hardsteen

Het nu verdwenen Sint Jozef-beeld aan het smalle pand met de topgevel (linkerzijde van Hintham 14a).

Uitsnede uit de gevelfoto van 1924

In 1926 breiden de zusters het gebouw uit. Op de verdieping wordt een kapel ingericht, die een houten gewelf kreeg.

De kapel op de verdieping van het St. Jozefgesticht. Links het altaar, rechts Maria met kind. Boven het altaar het houten gewelf. Collectie: Congregatie Dochters van Maria en Joseph

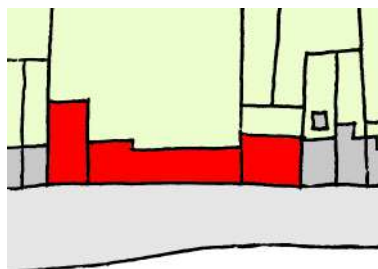

De bovenzijde van het gewelf boven de kapel. Collectie: RCE 345831, foto Kris Rodenburg

De twee oostelijke woningen worden in 1924 gesloopt en daar komt in 1925 een bewaarschool in één laag voor in de plaats "tot groot gerief van de kinderrijke gezinnen uit het dorp".

Architect was J. J. van Halteren van het Bossche architectenbureau "Van Aalst".

Deze school is nu woning Hintham 18.

1926

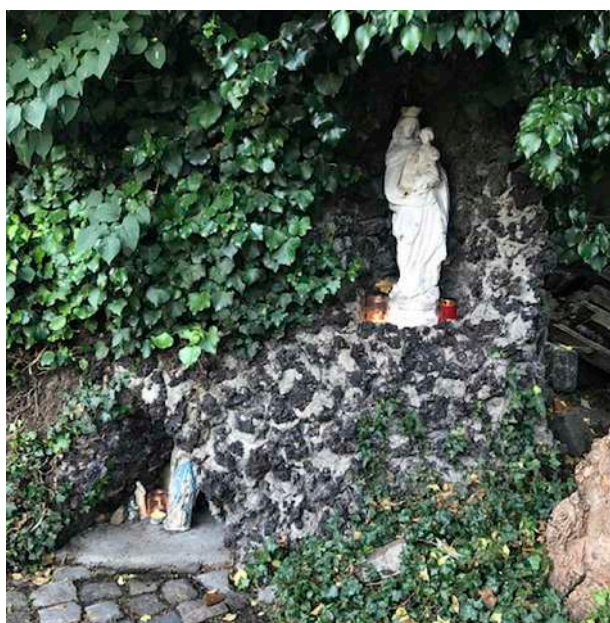

Interieur van de kleuterschool in 1937. Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0062635. Foto: Fotopersbureau Het Zuiden

In 1933 wordt er een paviljoen voor tbc-lijdsters gebouwd. Het is een aan de noordkant van het perceel gemaakt bouwsel met een rij van openslaande ramen, dat via een lange, aan een kant geheel beglaasde, gang met het hoofdgebouw was verbonden. Op die manier was er sprake van een zekere quarantaine en kreeg het paviljoen gedurende de hele dag bezonning en verse lucht. Architect was de Bosschenaar J. J. van Halteren.

Het paviljoen voor tbc-lijdsters en de lange gang die het met het voorhuis verbindt is nu als tuinkamer in gebruik bij Hintham 14b

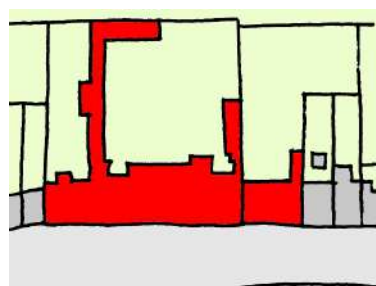
Achter in de tuin van Hintham 14a is nog een Mariagrot die naar alle waarschijnlijkheid door de Zusters is gemaakt

Sint Jozefzorg

Ook aan de functie van rust- en verpleeghuis voor Zusters komt een einde. In 1952 koopt de "Stichting R.K. tehuizen voor Werkende en Werkbehoevende Jeugd" uit Den Bosch het gebouw. Het werd ingericht als een tehuis voor "zwakzinnige voogdijmeisjes" onder lekenbestuur, en krijgt de naam "Sint Jozefzorg". Op z'n Hinthams heette het "vur afgevatte kènder" te zijn (bron: Henk de Werd). Aan de achterzijde wordt het voormalige tbc-paviljoen gebruikt als slaapzaal met 9 chambrettes. De begane grond van het hele complex is dan ingericht met groepskamers, keuken, spreek- en personeelskamers, eetzaal, speellokaal en het al bestaande klaslokaal van de bewaarschool. Op de verdieping zijn er kantoren, kapel, een slaapzaal met 23 en een met 13 chambrettes en een isolatiekamer. In 1965 worden nog plannen gemaakt voor verbetering en uitbreiding, maar die zijn niet meer gerealiseerd. De functie van meisjesinternaat vervalt en de gebouwen komen te koop.

Weer in particulier bezit

In 1968 koopt de weduwe van de antiquair Adrianus Josephus de Raad het hele pand om er een antiekhandel in uit te oefenen.

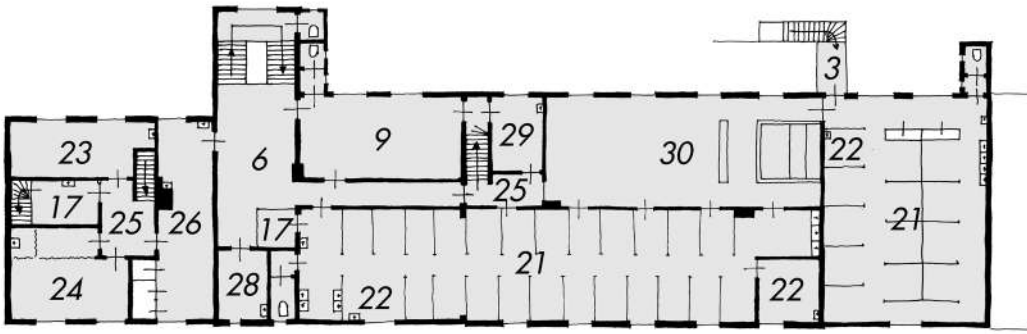

1968

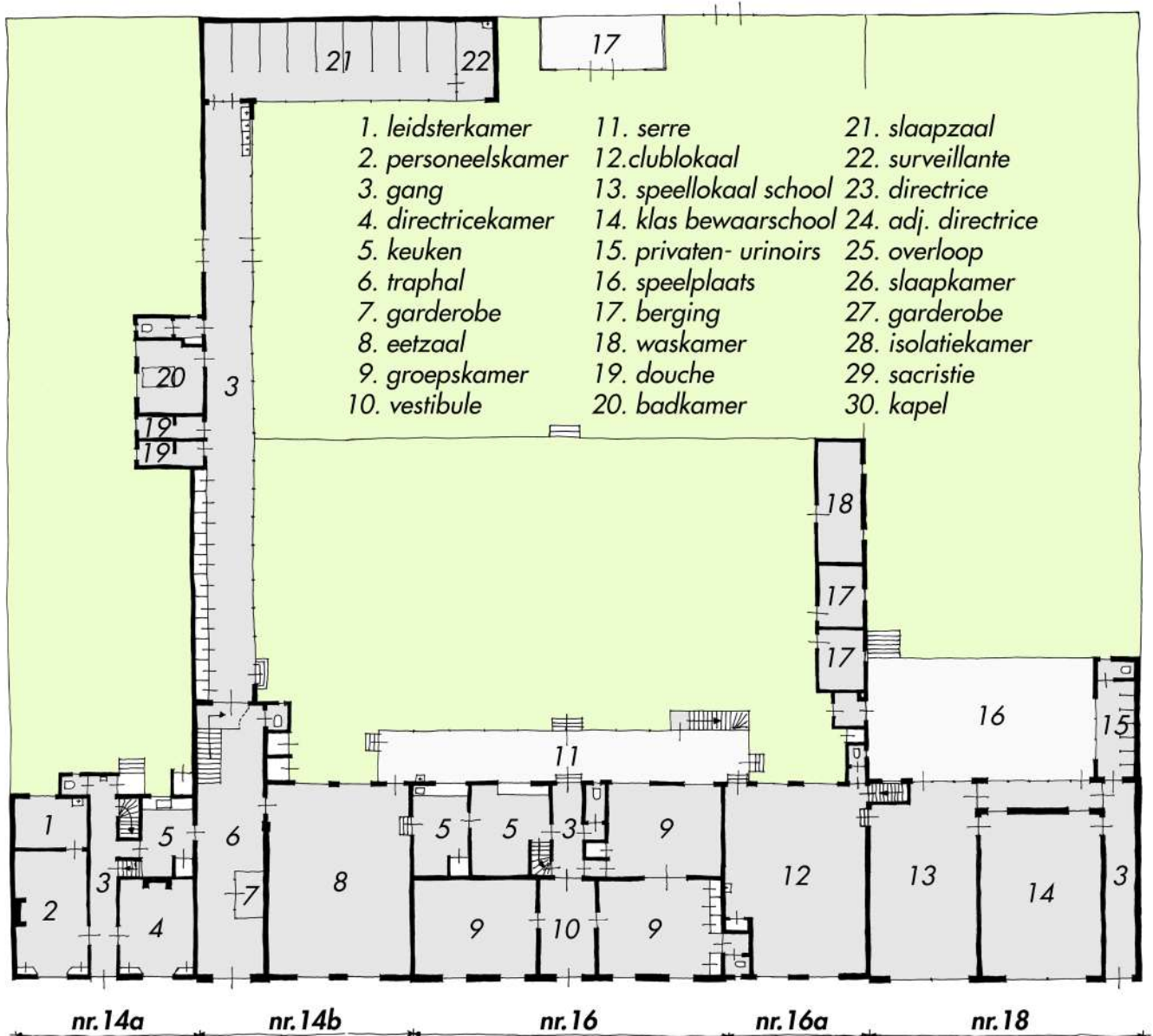
In 1987 wordt het pand nogmaals verkocht. Het wordt gerestaureerd en gesplitst in de nu bestaande vijf particuliere woningen aan Hintham 14a, 14b, 16, 16a en 18.

De nummers 2 tot en met 14 in 2020

verdieping

begane grond meisjesinternaat situatie 1965

Naar de originele tekening uit de collectie van Roel Gielen

Het pand Hintham 16 is een beschermd rijksmonument. De redengevende omschrijving is:

In de rooilijn van Hintham gelegen herenhuis met de noklijn van het dak evenwijdig aan de straat. Het pand wordt geflankeerd door twee (uitwendig) identieke zijgebouwen en ligt op een diep rechthoekig perceel. Achtererf met tuin circa 35 meter diep. Getuige de inscriptie rechts naast de voordeur 'H.J./ Siepkins/ 18-68' werd het pand in 1868 gebouwd in opdracht van de toenmalige burgemeester Hendrik Siepkins. Het is opgetrokken in Eclectische stijl. Siepkins deed het pand, tezamen met een destijds belendende leerlooierij, over aan zijn neef Jacobus van Elten, gehuwd met Geertruida van Avezaath. Zij verhuurde het pand in 1911 aan A.A.J. Holrah, die er het instituut Sint Antoine, een jongenspensionaat, in vestigde. Holrah betrok hier ook de zijgebouwen bij en kocht in 1917 alle panden op. In 1918 werden de panden na een financieel debâcle opgekocht door het Zedelijk Lichaam van Vrouwen In Omnibus Charitas (Den Bosch) en tussen 1919 en circa 1952 vestigden de 'zusters van de Choorstraat' in de panden het 'Sint- Josephgesticht', een klooster waar in 1925 een bewaarschool bij werd aangebouwd. Omstreeks 1952 vertrokken de zusters en werd in de panden een tehuis voor werkzoekende en werkende meisjes gevestigd onder de naam 'Sint Josephzorg'. In de jaren zestig van de 20ste eeuw gingen de panden over in particulier bezit.

Inwendig is het pand gedeeltelijk gemoderniseerd. De eenlaags, L-vormige aanbouw aan de achterzijde dateert uit later tijd en valt buiten de bescherming.

Omschrijving.

Het voor een kwart onderkelderde bakstenen herenhuis beslaat een rechthoekige plattegrond. Het telt twee bouwlagen en een zolderverdieping onder een met gesmoorde verbeterde Hollandse pannen gedekt schilddak met op de nokeinden een kleine schoorsteen met uitkragende bovenrand. Het met machinale baksteen in kruisverband gemetselde pand is opgebouwd uit vijf traveeën. Symmetrische voorgevel met licht geprofileerde, overstekende goot waaronder een daklijst met panelen, in de eerste, derde en vijfde travee aan weerszijden van een cirkelvormige of achthoekige gesloten gevelopening. Hardstenen waterlijsten en borstwering met plint die ter plaatse van de vensters licht naar voren springen. Licht getoogde gevelopeningen omtrokken met geprofileerde stucwerklijsten, op de verdieping met kuiven en op de begane grond met floraal krulwerk met druiventros. Zesruits schuifvensters op de verdieping en vierruits vensters met tweedelig valraam als bovenlicht op de begane grond. Centraal een beglaasde en met smeedijzer betraliede dubbele paneeldeur met naald, decoratief kalf en bovenlicht met deels gekleurd glas-in-lood. Boven de entree een gevelsteen met de klooster-naam. Achtergevel met opliggende bakgoot waaronder drie oculi in de eerste, tweede en vijfde travee. Getoogde zesruits schuifvensters onder strekken en met hardstenen afzaten. Rechts twee kelderkoekoeken met van diefijzers voorziene tweedelige vensters. Indeling met name op de begane grond herkenbaar bewaard gebleven met vier hoofdvertrekken aan weerszijden van een middengang. Verdieping met aan de achterzijde in de eerste travee (van links af) een kapelkamer met wangewelf. Voor het overige zijn van het interieur o.a. van belang: kelder met tongewelf waarin steekkappen, rode plavuizen en een hardstenen trap; keuken met schouw-balk en -boezem en spekkastje, hal met zwart-wit marmeren tegels en bruinmarmeren plint; beglaasde dubbele achterdeur (thans deur naar aanbouw) met panelen en decoratieve roosters waarin portretkopjes; paneeldeuren met originele handgrepen en geprofileerd lijstwerk, deels op hardstenen onderdorpels; vouwblinden met panelen; doorlopende in- en uitwenkende houten bank onder de vensters; stucplafonds met geometrische en bladvormige lijsten waarin florale en figuratieve voorstellingen; zolder met houten Philipbertspanten.

Waardering.

Het herenhuis is van algemeen belang. Het object bezit cultuurhistorische waarden daar het als voormalige burgemeesterswoning een indruk geeft van de destijds heersende opvattingen omtrent representativiteit en status. Daarnaast vormt het object als voormalig gesticht een bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de Congregatie van het Zedelijk Lichaam van Vrouwen In Omnibus Charitas voor wat betreft de zorgtaken op sociaal terrein.

Het object heeft architectuurhistorische waarden vanwege de esthetische kwaliteiten van het

ontwerp en de verzorgde, gedetailleerde ornamentiek van met name de interieurelementen. Het heeft ensemblewaarden als markant onderdeel van de historische bebouwing aan Hintham. Het is van belang wegens de architectonische gaafheid van de hoofdvorm en de vele bewaard gebleven, deels zeldzame elementen uit het interieur die alle tezamen een zeer herkenbaar beeld geven van een patriciërs woning uit de tweede helft van de negentiende eeuw.

Het pand Hintham 16a is een beschermd gemeentelijk monument met nummer SOMo570.

De redengevende beschrijving is:

(Bouw)historie:

Hintham 16a is één van de onderdelen van het voormalige Sint Jozefgesticht, waarvan het kerngedeelte (Hinham 16) reeds afzonderlijk is beschermd.

Dit kerngedeelte bestaat uit een eclectisch vormgegeven herenhuis dat in 1868 in opdracht van burgemeester H.J. Siepkes is gebouwd. Nadat het pand jarenlang als burgemeesterswoning was gebruikt deed Siepkes het herenhuis over aan zijn neef Jacobus van Elten en diens vrouw Geertruida van Avezaath. Zij verhuurde het pand in 1911 aan A.A.J. Holrah die er een pensioonaat voor jongens begon, het Instituut Saint Antoine. Holrah kocht het gehele complex op en voegde de belendende bebouwing aan het pensioonaat toe.

Een financieel débâcle noopte Holrah ertoe het pensioonaat weer te verkopen, waarna in 1918-1919 de 'zusters van de Choorstraat' (Dochters van Maria en Jozef) er hun intrek namen. Deze aan de Bossche Choorstraat achter de Sint Jan gevestigde onderwijscongregatie stichtte er het Sint Jozefgesticht dat tot 1952 zou blijven bestaan. In 1925 werd een bewaarschool toegevoegd.

Na het vertrek van de zusters kwam er een tehuis voor werkzoekende en werkende meisjes, onder de naam Sint Jozefzorg. In de jaren zestig zijn de diverse tot het complex behorende panden in particulier bezit overgegaan.

Het onderhavige pand omvat het meest rechter deel van het complex en is in hoofdzaak identiek aan het pand op nr. 14b, direct links van het herenhuis op nr. 16.

Zowel het betreffende deel van 14b alsook het pand op 16a heeft een in blokverband gepleisterde gevelafwerking. In beide gevallen gaat het om bouwdelen die door A.A.J. Holrah aan zijn Instituut Saint Antoine werden toegevoegd.

Opvallend is dat ze identiek zijn vormgegeven terwijl het voorheen toch individuele ontwerpen moeten zijn geweest, immers ze maakten oorspronkelijk geen deel uit van het complex. Waarschijnlijk liet Holrah ze omwille van de architectonische eenheid voorzien van een identieke gepleisterde gevel, waarbij dan is aangesloten bij de historiserende vormtaal van het huis op nr. 16. Net als dit huis zullen de betreffende bouwdelen uit het derde kwart van de 19de eeuw dateren.

Uit vergelijking met oud fotomateriaal blijkt dat zich in de eerste bouwlaag van nr. 16a oorspronkelijk ter plekke van de twee ingangen vensters bevonden. Omwille van de tegenwoordige woonfunctie zijn de vensters aangepast, waarbij evenwel is aangesloten bij de historische roedenverdeling. Hetzelfde geldt voor de vernieuwde ramen op de bovenverdieping.

Ligging:

Het pand ligt aan de noordzijde van de Hintham, de doorgaande weg tussen Hintham-Noord en Hintham-Zuid, in het verlengde van de Graafseweg. Hier maakt het object deel uit van een groter complex waartoe ook de nummers 14a, 14b en 16 behoren. De betreffende panden vormen een aaneengesloten gevelwand die deel uitmaakt van de eveneens aaneengesloten lintbebouwing langs de Hintham. Aan de achterzijde bevinden zich bijbehorende terreinen.

Algemeen (hoofdvorm, kap):

Het bouwwerk heeft een in hoofdzaak rechthoekige plattegrond en bestaat uit twee bouwlagen met een zolderverdieping. De zolder is opgenomen onder een schilddak met de nok haaks op de voorgevel. Niet-oorspronkelijke dekking, bestaande uit gesmoorde opnieuw verbeterde

Hollandse pannen. Enkele niet-oorspronkelijke dakramen.

Voorgevel:

De gevel is geheel gepleisterd, in blokverband en met een plint. Op de begane grond zijn er twee tot ingang gewijzigde vensters met een dubbele tuindeur met roedenverdeling en 4-ruits bovenlichten. De bovenverdieping bevat één in het midden gesitueerd venster met een (vernieuwd) dubbel raam met 8-ruits roedenverdeling en 4-ruits bovenlichten. Een houten kroonlijst (lijstgoot) vormt de gevelbeëindiging.

Zijgevels:

Aan beide zijden sluit het pand aan op de belendende bebouwing. De rechter zijgevel ligt evenwel deels in het zicht en is vlak gepleisterd.

Achteregevel:

De achteregevel (noordzijde) is eveneens vlak gepleisterd, met op de bovenverdieping een venster als aan de voorkant.

Ruimtelijke indeling:

Er is geen nadere documentatie voorhanden.

Constructies:

Er is geen nadere documentatie voorhanden. Het pand zal zijn voorzien van enkelvoudige houten balklagen.

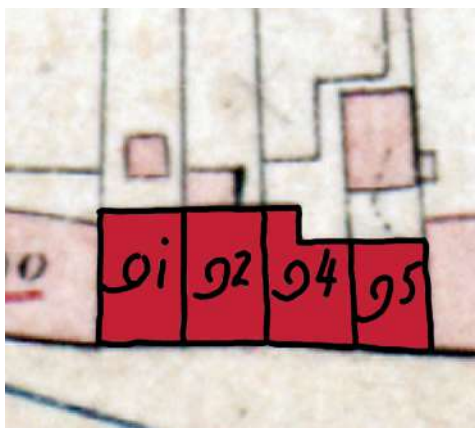
Interieurelementen:

Het interieur is niet bezocht. Het interieur is mede beschermd voor zover het monumentale waarden omvat.

Hintham 20- 20a- 20b, 22- 22a- 22b, 24- 24a en 26

Foto: Google streetview

De kadastrale kaart uit 1832 met de hier beschreven huizen. Het gaat om de kadastrale nummers E 91 (huisnummer 20-20a-20b), E 92 (22-22a-22b), E 94 (24-24a) en E 95 (26), waarnaar in de tekst verwezen wordt

De hier beschreven woningen (donker gemaakt) op een foto uit 1905. Links daarvan, met de witte gevel en lage gootlijn, het huis dat er stond voordat de bewaarschool (nu Hintham 18) er werd gebouwd. Weer links daarvan het pand Hintham 16, toen nog aan beide zijden geflankeerd door een koetshuis en een stal, beide in één laag met een getoogde poort als ingang. Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0073359

E 91 Hintham 20, 20a en 20b

In 1832 staat op perceel E 91 een huisje met tuin, eigendom van Antonie de Jong uit Rosmalen. Hij verkoopt het aan zijn plaatsgenoot Hendrik Martens, die smidsknecht is. Hendrik Vos, koopman te Wijk wordt in 1878 de volgende eigenaar en verkoopt het na een jaar door aan de Vlijmense wagenmaker en timmerman Hendrikus van Wordragen. Alweer een jaar later wordt het gekocht door Jan Hendrik Gombert, deurwaarder te Den Bosch. Die behoudt het tot 1896 en verkoopt het dan aan zijn plaatsgenoot Hendrik Pieter Nijman. Hetzelfde jaar nog verkoopt die het aan de bakker Adrianus Roolant.

In 1912 wordt het perceel overgeschreven op Franciscus van der Ven, metselaar uit Hintham, die het in 1959 verkoopt aan zijn zoon Franciscus Petrus, ook metselaar van beroep. Die sloopt het huisje in 1965 en bouwt er een huis met werk- en bergplaats. Dat wordt in 1975 gekocht door de elektrotechnicus Johannes Henricus Josephus Bolwerk, die het samen met de oostelijk aangrenzende panden omzet naar een elektrotechnisch

bedrijf met opslag- werk- en woonruimten. Dat wordt later voortgezet door het elektrotechnisch bedrijf van Mulders, die het geheel ombouwt tot winkel, magazijn en woningen die nog bestaan.

E 92 Hintham 22, 22a en 22b

Het huisje op perceel E 92 ligt in 1832 ten oosten aangebouwd tegen dat van E 91. De eigenaren waren toen de kinderen van Johannes Steppent uit Rosmalen. In 1865 verkopen zij het huisje aan de Hinthamse houtzager Cornelis van Gerven die het in 1877 weer verkoopt aan Elisabeth van Krevel, dienstmeid te Hintham. Zij verkoopt het in 1884 aan de Rosmalense landbouwer Johannes van Stiphout. In 1900 brandt het huis, samen met naastgelegen panden, af. Bij de boedelscheiding in 1912 wordt Petrus Lambertus van Vucht, hovenier te Den Bosch, eigenaar van het dan herbouwde huis. In 1930 neemt diens zoon Johannes Adrianus, ook hovenier, het eigendom over. Na zijn overlijden erven in 1960 Adrianus Johannes en Johannes van Vucht, beiden ook hovenier, het huis en brengen het in 1975 op de veiling.

Daar wordt het gekocht door Jacobus Antonius Mulders, die het betreft bij zijn andere huizen, winkel en magazijn in dit rijtje.

De twee meest westelijke woningen (percelen E 91 en E 92) op een foto van na 1925, De bewaarschool (links ervan) is er dan al zichtbaar. Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie: Henk de Werd.

E 94 en E 96 Hintham 24, 24a en 26

In 1832 staan hier twee aaneen gebouwde woningen op de percelen E 94 en E 95 die eigendom zijn van de Rosmalense molenaar Derk van Lith. Uit een verkoopakte uit 1772 blijkt dat het eerder om één pand ging. Er zijn twee toponiemen voor dit pand, namelijk "Het Pannenhuis" en "Het Middagmaal". Die laatste naam zou er op kunnen wijzen dat er een herberg gevestigd is geweest.

Derk van Lith verkoopt in 1832 beide panden. Het westelijke aan de Rosmalense zadelmaker Peter Fleuren, het oostelijke aan diens plaatsgenoot Antonij Verlijsdonk die timmerman is.

1837

Verkoopadvertentie van het derde huisje van links op het kaartje van 1837

In 1705 verhuurt Geerit van Wageninge, schepen te Rosmalen" zijne huijsinge en den halven hoff genaamt het Middagmaal gestaen en gelegen tot Hintom" aan Dirck Geerits. De huurprijs bedroeg f 50,- per jaar.

In 1707 verhuurt Geerit van Wageninge, "presiedent alhier", aan Wouter Croon zijn huis en "bijhoorende landerijen, gestaen ende gelegen tot Hintom genampt het Middagmaal zoo ende gelijk het zelve tegenwoordig in pagtinge en huringe is hebbende Dirck Geerits van Dorne...."

In 1722 is Johan van Wageninge eigenaar van het Middagmaal. Hij verhuurt "aender persoon van Johan Crijnen inwoonder alhier seecker sijne eerste comparantes de helfte van sijne huijsinghe genoemt het Middagmaal met den aangehoorende hoff, gestaen en gelegen alhier ter plaatse genoemt Hinthom, zijnde soo ende in dier voegen als het selve voor tegenwoordig bij Dirck van Doorne in huijre ende gebruijck is hebbende...."

Bron: Henk de Werd in zijn boek "Rosmalen Vroeger"

In 1837 wordt de begrenzing tussen de tuinen en het inwendige van de huizen aangepast. Het westelijke pand wordt daarna verkocht aan de broers Jan en Evert Fleuren, zadelmakers te Rosmalen, die het in 1857 doorverkopen aan Johannes Fleuren, haammaker te Hintham. Het blijft 16 jaar in zijn bezit en komt dan in handen van notaris Willem August Hamelberg uit Rosmalen, waarna het na 3 jaar overgaat naar zijn in Hintham wonende dochter Maria Wilhelmina.

Maria verkoopt het in 1877 aan haar plaatsgenoot Johannes Verstegen, bouwman. In 1900 koopt Lambertus van Druenen, toen nog winkelier en aannemer te Hintham, het huis dat in datzelfde jaar ten prooi aan de vlammen valt.

Provinciale Noordbrabansche en 's-Hertogenbossche Courant 10-8-1857

DE NOTARIS

Willem Pieter Hubert,

te 's HERTOGENBOSCH, zal aldaar in het Koffijhuis het Parlement, op **Maandag den 17^{en} Augustus 1857**, des avonds ten 7 ure, finaal

VERKOOPEN:

Te Hintham onder Rosmalen.

4^e Koop. Een Huis, Schopje, Erf en Tuin, Kadaster E. 513 en 512, te zamen ter grootte van 2 Roeden 79 Ellen. op **f 700.-** Alles bij Bijjetten breeder omschreven. (3226)

Mr. M. KOLFE,

Notaris te Rosmalen, zal in de herberg
„den Bult”, onder 's-Hertogenbosch, op **Maan-**
dagen 26 Mei en 9 Juni 1879, telkens
des avonds om 7 uren,

PUBLIEK VERKOOPEN:

3. Een Huis en Erf, te Hintham aan
den Straatweg, bekend in sectie E. nummer
91, groot 2 Aren 16 Centiaren.

Verkoopadvertentie van het meest rechtse
huis op het kaartje van 1837

Ook het oostelijke huis, nu nummer 26, wisselt
enkele malen van eigenaar. In 1863 gaat het naar
Johannes van den Hurk uit Hintham (die er
een kruidenierswinkel had), in 1879 naar Maria
Martens uit Heeze, om in 1888 ook eigendom te
worden van Lambertus van Druenen.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 4-8-1900

Brand te Hintham.

Gister-namiddag ten vier uur ontstond
brand in het naburige Hintham in het
huis van de wed. Versteegen, bewoond voor
een gedeelte door het huisgezin Martens.
Door den sellen westenwind werden de
vlammen sterk aangewakkerd, zoodat het
huis spoedig in lichte laaie stond en weldra
de naburige panden werden bedreigd.

Krachtige hulp bleef echter niet uit. De
brandweer was dadelijk ter plaatse, de
brandmeesters, de heeren Trugg en Van
Kessel, deden de slangen aansluiten aan de
waterleiding en de bureu en verdere inge-
zetenen — wij zagen o. a. den heer H. Van
Erp op de daken postvatten en de spuit
richten, evenals den heer J. De Winter —
hielpen allen sink mede om te blussen
of te reddan wat te reddan viel.

Intusschen was de jongheer Joh. Tenlings
naar de stad gelietst om de hulp der Bos-
sche brandweer in te roepen en snelde de
jongheer Jonkers naar Rosmalen om den
Burgemeester, den WelEd. heer L. Nieuwen-
huijzen, te waarschuwen. Deze was spoedig
op de plaats des onheils, waar van den
beginne af het lid van den gemeenteraad,
de heer Van Elten, ook zijn krachtige hulp
had verieend.

1901

Die herbouwt
in 1901 na de
brand de beide
rechtse huizen,
waarbij rechts
naast het wes-
telijke een inrit
komt naar de er
achter gebouwde
loods.

Helemaal achter
in het oostelijke
perceel wordt
in 1911 nog een
stal gebouwd.

Kon veel meubilair uit het huis van
Martens nog gered worden, dan was dit te
danken aan twee eerw. paters Redempto-
risten, die op hun wandeling heel in het
begin van den brand voorbij deze woning
kwamen en allerlei huisraad met speed
uitdroogen.

Intusschen werd vlijtig de brandende
woning met water bekampt, doch men kon
niet beletten dat ook het pand des heeren
Van Druenen, naast het brandend perceel ge-
legen, werd aangetast, dat dan ook in vlam
vloog en op welks behoud al spoedig niet
meer te rekenen viel.

Daar kwam de slangenwagen met perso-
neel der Bossche brandweer aanstormen,
vergezeld van den opzichter, den heer A. J.
Jansen.

Toen deze het werk der Hinthamsche
brandweer kwam versterken, was men den
brand tegen zes uur meester, die, ware hij
niet beteugeld kunnen worden, door den
sellen wind waarschijnlijk half Hintham
in de asch had gelegd.

Het huis der wed. Versteegen en ook dat
van den heer Van Druenen zijn verzekerd,
alsook de inboedels van v. Druenen en
Martens.

Welwillend bood de heer Van Elten aan
het huisgezin Martens, een groot gezin, een
onderkomen in zijn looierij, terwijl de heer
Van Druenen met zijn familie zijn intrek
kon nemen in een leegstaand heerenhuis
van den heer Van Elten.

De oorzaak van den brand is onbekend.

Een uitgebreid verslag van de brand in de twee meest rechtse huizen van het kaartje uit 1837

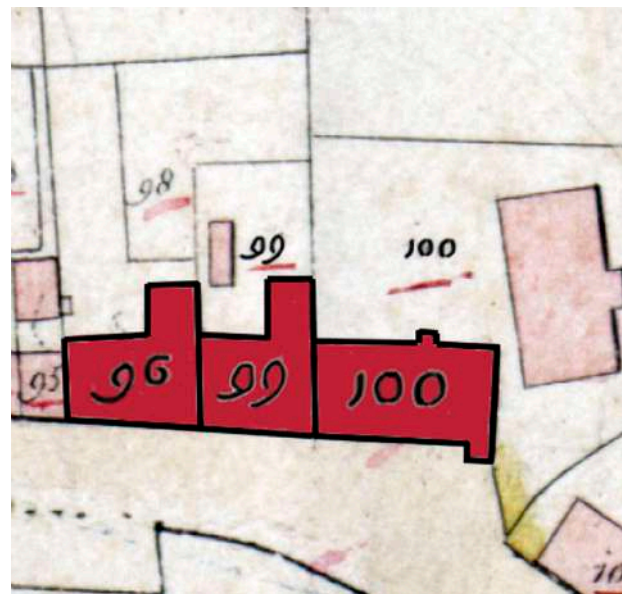
Hintham 24 - 26

zuidgevels

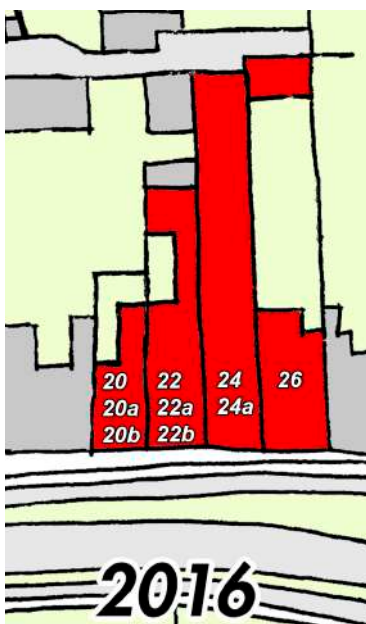
situatie 1965

In 1939 wordt het geheel ingebracht bij de "NV Aannemingsmaatschappij voorheen L. van Druenen en Zonen" te Den Bosch. Dan volgt in 1951 verkoop aan Cornelis Wilhelmus Henricus Spruijt, zuivelhandelaar uit Den Bosch. Die verkoopt in 1962 en 1965 beide huizen aan Jacobus Antonius Mulders die ze in de jaren daarna aanpast en voor zijn installatiebedrijf in gebruik neemt. De onderpui van nummer 26 blijft daarbij in de oorspronkelijke toestand (geschilderd) gehandhaafd. De panden worden na beëindiging van de bedrijfsactiviteiten verbouwd tot winkel en woningen en zijn nog bestaand.

Hintham 28 tot en met de Sint Antoniusstraat

De kadastrale kaart uit 1832 waarop de hier beschreven huizen staan. Het gaat om de kadastrale nummers E 96 (nu Hintham 28 en 30), E 99 (nu Hintham 32) en E 100 (nu St. Antoniusstraat), waarnaar in de tekst verwezen wordt

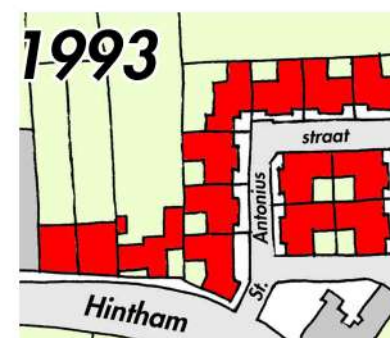
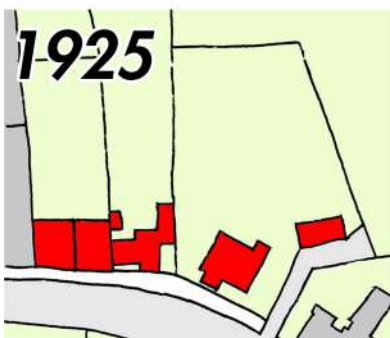
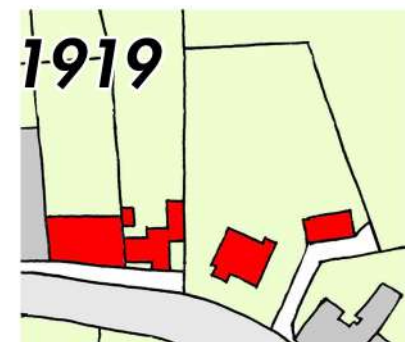
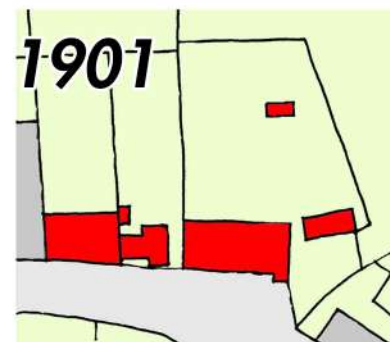
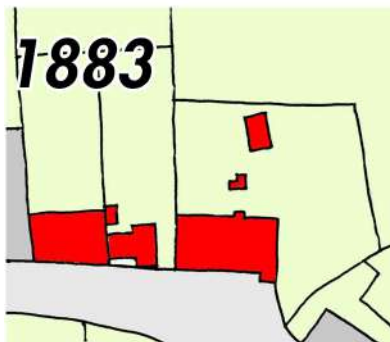
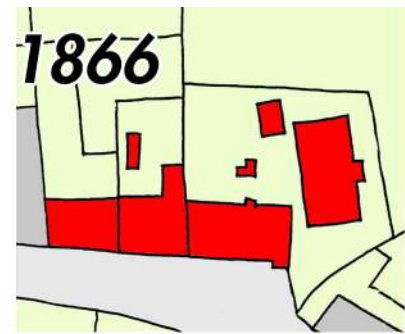
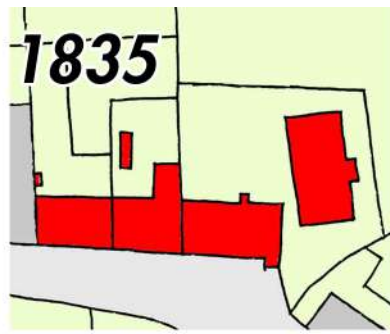
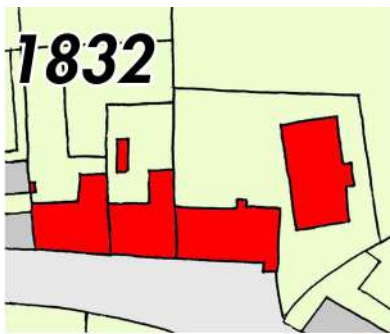

De panden Hintham 28 tot en met de Sint Antoniusstraat zijn bebouwd geweest met een langgevelpand of -boerderij, die later is gesplitst in drie units. De veranderingen daaraan worden hierna beschreven.

Van het oostelijke deel van de oorspronkelijke bebouwing maakte J.A. Knip rond 1800 deze prent. De schuur die op perceel E100 stond is erachter ook nog zichtbaar. Rechts een stukje van het pand dat later café 't Zonneke werd.

Collectie: Museum Krona, Uden, inventaris nr. 0417- 17

ontwikkeling Hintham 28 tot en met de Sint Antoniusstraat

E 96 Hintham 28 en 30

Hintham 28 en 30 in 2017

In 1832 staat op dit perceel één huis met daarachter een tuin. Het is eigendom van de weduwe van Roelof van den Hurk uit Hintham. Het toponiem ervan is "De Valk".

Citaten over "De Valk" uit het boek "Rosmalen Vroeger" door Henk de Werd.

In 1702 wordt de Valk genoemd als zijnde het eigendom van de vrouw van Adolphus Verstegen. Zij had "de huijsinge en landerijen tot Hintom staende en gelegen genampt den Valk" verhuurd en verpacht aan Herman van Elfteren de jonge.

In 1770 verkoopt Rijnier van Boxmeer uit Den Bosch "eene huijsinge, hof en aangelag genaamt de Valk, geleegeen onder Rosmalen ter plaatse genaamt Hintham".

Uit de akte blijkt dat het huis de Valk in het oosten grensde aan de weduwe van Beek met haar huis. Aan de westkant woonde Geert Yve "met desselfs huijsinge genaamt het Middagmaal".

Tegelijk met de Valk wordt ook verkocht een perceel "weij- of hooyland groot 2 morgen genaamt Pieken Els, belent oostwaarts de weduwe van Beek en west en zuidwaarts de Gemeene Steeg en noordwaarts het vorige perceel".

Het geheel wordt verkocht aan de heer Rudolph van den Hurk. Bij de verkoop werd tevens bedongen dat "de verkrijger gepermitteerd zal weesen om het gebruik van den put van de huijsinge genaamt het Middagmaal onweederspreekelijk te mogen genieten egter onder die mits van gemelde put den eijenaar van voorschreven huijs Het Middagmaal conniventelijk te onderhouden...".

De volgende eigenaar, burgemeester Siepkens, herbouwt het pand in 1835. De achterliggende tuin wordt groter. Verschillende eigenaren volgen. In 1838 wordt dat Adriana Siepkens, in 1879 haar zoon Jacobus Antonius van Elten, leerlooier in Hintham. In 1902 wordt het gekocht door de diaconie van de Hervormde kerk in Rosmalen. In 1924 herbouwt die het pand en splitst het in twee woningen, onder architectuur van A. van den Bosch uit Nuland. In 1945 wordt er nogmaals verbouwd. Twee jaar later koopt de NV "H. M. van der Plas en Zoon" uit Den Bosch de panden. In 1975 worden de woningen aan particulieren verkocht en zijn in 2017 nog bestaand aan de Hintham 28 en 30.

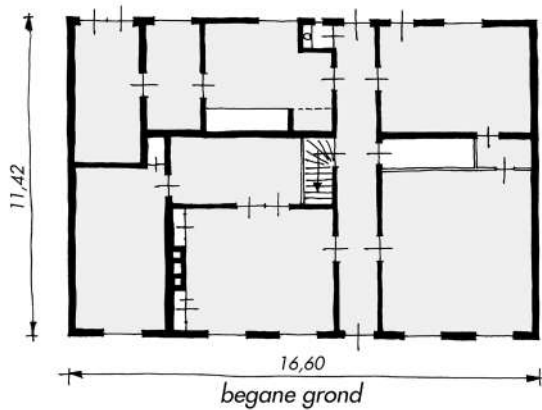
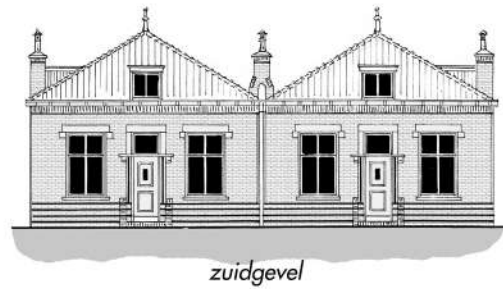
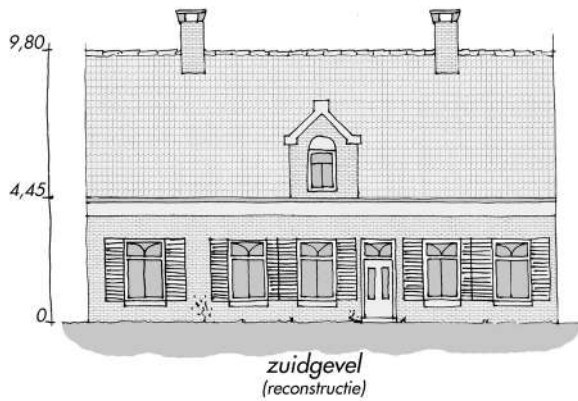
Op deze foto van vóór 1925 is links het pand, nu de woningen Hintham 28 en 30, nog van vóór de splitsing te zien. Het huis heeft een groot zadeldak met midden op een dakkapel met gemetseld front, in tegenstelling tot de twee schilddaken met een flauwe helling en dakkapellen die er naderhand op zijn gekomen. Ook zien we dat rechts op de foto het latere huis met nummer 32 hoger is gelegen omdat de weg Hintham in de loop van de tijd steeds werd opgehoogd.

Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0074082

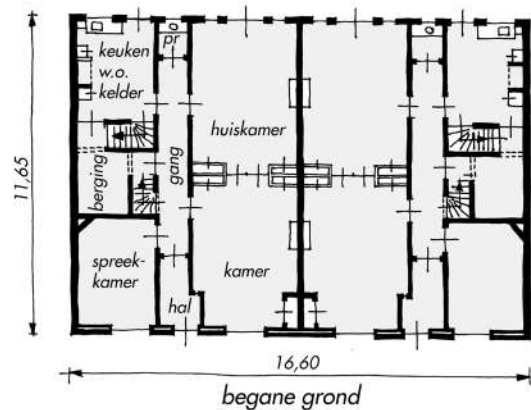

Op de gevelsteen in de woningen Hintham 28 en 30 staat "M. H. Trügg 15-4-1924" vermeld. M.H. staat

voor de toen 8-jarige Marius Hendrik, zoon van Willem Trügg. Willem Trügg was diaken van de Nederlands Hervormde gemeente

Hintham 28 en 30
situatie vóór 1925

Hintham 28 en 30
situatie na 1925

E 99 Hintham 32

Hintham 32 in 2017

In 1832 staat op dit perceel een huis met erf, totaal 550 m² groot. Eigenaar is Andries Trügg. Willem Trügg, landbouwer, verwerft het eigendom in 1857. Het wordt in 1880 gekocht door de Bossche opzichter Antonie Willem Groot, getrouwd met een dochter van Trügg. Hij breekt het huis en schuur af en bouwt er in 1881 een nieuwe woning met er naast een inrit en er achter een kleine schuur. In 1914 wordt er achter in de inrit een forse berging bijgebouwd. Dan is ook de tuin naar het noorden toe flink vergroot. Na het

overlijden van Antonie in 1937 komt zijn dochter Antonia in het pand wonen. In de loop der tijd verdwijnt de berging in de oprit en wordt het perceel ingekort. Het pand bestaat nu nog met het adres Hintham 32.

Provinciale Noordbrabantsche en
's-Hertogenbossche courant 22-5-1879

Mr. M. KOLFF,

Notaris te Rosmalen, zal in de herberg „den Bult”, onder 's-Hertogenbosch, op **Maandagen 26 Mei en 9 Juni 1879**, telkens des avonds om 7 uren,

PUBLIEK VERKOOPEN:

1 Een Huis met Schuur en Erf, staande en gelegen te Hintham, kadastraal bekend in sectie E. nummer 99, groot 5 Aren 50 Centiaren, Te aanvaarden bij de betaling der kooppenningen.

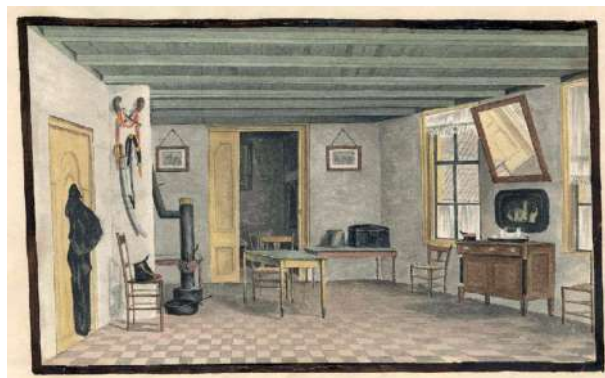

Verkoopadvertentie van het voormalige pand op de plaats van Hintham 32

In de voorgevel van de woning is een bescheiden gevelsteen met de tekst "G.A.A. Groot 18 3/8 81".

Dat was de naam van de toen geboren dochter Geertruda Aleida Antonia van W.A. Groot

Een prent van J.A. Knip, met mogelijk het interieur van de woning die rond 1800 ter plaatse van de nummers 28 en 30 stond. Collectie: Museum Krona, Uden, inventaris 0417- 16

Het pand is een gemeentelijk monument met nummer SOM0073.

De redengevende omschrijving is:

Algemeen:

Het woonhuis uit 1881 is gelegen op een perceel aan de noordzijde van de weg Hintham, in het oorspronkelijke centrum van het dorp. De kleine tuin voor het huis is voorzien van een Art Deco hekwerk. Het pand heeft een L-vormige grondslag en is met de linkerzijgevel verbonden met het buurpand Hintham 30. De bouwmassa is op te splitsen in twee bouwdelen. Het rechter bouwdeel heeft een rechthoekige grondslag en is met de korte zijde naar de straat gelegen. Dit hoofddeel heeft twee verdiepingen en een zolderniveau.

Dwars hierop is, iets verder van de straat af, een eveneens rechthoekig bouwdeel met de voordeur gelegen. Dit dwarsdeel heeft een begane grond en een zolderniveau. Het met Tuile-du-Nord pannengedekte zadeldak van het dwarsdeel sluit met de nok aan, net boven de dakgoot van het met dezelfde pannen gedekte zadeldak van het hoofddeel. Het gehele pand is in een later stadium witgeschilderd. Ter rechterzijde van de rechterzijgevel is een eenlaags aanbouw met plat dak gelegen. Mogelijk betreft het hier een schuur of werkplaats uit de bouwtijd.

Voorgevel:

De betrekkelijk smalle, witgeschilderde voorgevel van het hoofddeel is met handgevormde bakstenen in kruisverband gemetseld. De gevel is voorzien van hoekkettingen en een middenrisaliet, beide in machinaal gevormde baksteen. Het risaliet, dat niet over de gehele gevelhoogte doorloopt, is geleed met twee boven elkaar gelegen gevelopeningen en wordt aan de bovenzijde afgesloten met een eenvoudig fronton. De gevelopening op de begane grond is voorzien van een T-venster met vast bovenlicht en schuivend onderraam. De eerste verdieping is voorzien van dubbele deuren die toegang geven tot het balkon.

Dit houten balkon, met balkonzuilen en daartussen een gesmeed hekwerk, wordt gedragen door twee dubbele consoles (na het bezoek is het balkon vervangen door eenzelfde smeedijzeren hekwerk als het hekwerk langs de voortuin en het andere balkon). Het dakoverstek wordt ter plaatse van de hoekkettingen gedragen door gedecoreerde houten consoles.

De gevel van het dwarsdeel is voorzien van een T-venster met aan weerszijden een liseen met blokmotief. De voordeur met getoogd bovenlicht bevindt zich uiterst rechts in de gevel.

Het dak is ter hoogte van het venster voorzien van een houten dakkapel met leibedekte zijkanten, een met pannen gedekt zadeldak en een vernieuwd raam. De windveer heeft houtsnijwerk, de wangen zijn later aangebracht. De geprofileerde bakgoot volgt de vorm van het gevelvlak.

Door middel van een stucwerk lijst wordt een kroonlijst gesuggereerd.

Linkerzijgevel:

De hoekketting is in deze witgeschilderde, blinde zijgevel van het hoofddeel omgezet.

De geveltop van het dwarsdeel is witgeschilderd en blind.

Rechterzijgevel:

De witgepleisterde zijgevel met blokmotief heeft op het begane-grondniveau twee vensters. Het linkervenster met draaiend raam is een latere toevoeging. Dit geldt ook voor het venster op eerste-verdiepingsniveau recht hierboven. De rechter gevelopening op eerste-verdiepingsniveau is voorzien van een balkondeur.

Het eenvoudige balkon is voorzien van een ijzeren Art Deco hekwerk, identiek aan het tuinhek.

De gevel is voorzien van enkele eenvoudige gevelankers.

Achtergevel:

Door de aanwezigheid van andere bebouwing, is vanaf de openbare weg enkel het vernieuwde eenruitsvenster in de top van de gevel te zien.

Redengevend:

Het pand heeft monumentale waarde vanwege de gevels, de bouwmassa, de situatie en als ensemble. Het gebouw is karakteristiek voor het laat negentiende- eeuwse bouwen in het centrum van voormalig kerkdorp Hintham.

E 100 St. Antoniusstraat

Engelen schans als entree van de Sint Antoniusstraat in 2017

Aan het oostelijk einde van het hiervoor beschreven bouwblok stond in 1832 het forse huis met grote schuur en erf van Antonie van Beek uit Rosmalen. Zie de prent, gemaakt door J.A. Knip enkele pagina's terug. Erachter staat dan een kleiner vrijstaand gebouwtje, mogelijk een bakhuis. Het eigendom gaat over naar Willem van Beek, herbergier. In 1866 bouwt hij er een kleine schuur bij. Die krijgt later nog van de landmeter de beschrijving van (thee)koepel en "overdekte bank". In 1880 verkrijgt zijn zoon, de landbouwer Antonius Theodorus van Beek, bij de boedelscheiding het goed. Antonius sterft twee jaar later, waarop zijn broer Gerardus Johannes van Beek, rentmeester en wethouder van Rosmalen, de volgende eigenaar van de woning met herberg wordt. Het is dan ook als station van de stoomtram bekend.

Hij breekt in 1883 de grote schuur af en verhuurt het pand aan de Bosschenaar Willem van Gestel, die er weer een herberg en logement in drijft.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 19-5-1883

De Notaris
VAN HEUSDEN
te Rosmalen, zal op **Maandag 28 Mei 1883**, des voorm. 9 uren, te Hintham, voor G. J. VAN BEEK

VERKOOPEN:
45,000 goede **Metselsteenen**, groote **Staldeuren**, eene groote partij **Opleggers**, **Gebinten**, **Riet** en **Pannen**.

Verkoop van de afkomende materialen bij de sloop van de schuur

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 15-4-1886

De Notaris **VAN HEUSDEN**
te Rosmalen, zal op **Dinsdag 20 April 1886**, des voorm. 10 ure, te Hintham in het Tramstation,

VERKOOPEN: *3/m*
Een goed loopende Mahoniehouten **Biljart** met toebehooren, 50 Oorschotsche **Stoelen**, 14 **Tafels**, **Kookkachel**, **Huismeubelen**, **Herberggerief**, **Tuinbank**, 500 **Heningsparren** enz. enz.,

In 1885 wordt het pand te huur en te koop aangeboden.

Het bleef echter in eigendom bij Van Beek. Het jaar daarop wordt de inventaris verkocht en in 1887 trekt Johannes Gevers er als huurder in.

De naam van dit pand was "De Koning van Engeland". Waarschijnlijk is die naam terug te voeren tot Willem III van Oranje (1650- 1702), stadhouder van de Republiek der Zeven Vereenigde Nederlanden. Noord-Brabant, destijds Staats- Brabant, behoorde tot het grondgebied van die confederatie. Willem III regeerde van 1689 ook als koning over Engeland en Ierland.

Niet dat die koning hier gewoond of verbleven heeft; het is een naam die voor veel gebouwen in de Nederlanden werd gebruikt. Mogelijk uit waardering, of om te laten zien tot welke aanhang de bewoner hoorde. In de 18e eeuw was er namelijk strijd tussen de Patriotten, die een democratische regering nastreefden, en de Orangisten, die het huis van Oranje als leider wilden aanhouden.

De vroegere geschiedenis van het pand werd door Henk de Werd beschreven in zijn boek "Rosmalen vroeger", waaruit onderstaande citaten.

In 1720 wordt de inventaris opgemaakt van Geertruij Hanssen, weduwe van wijlen Comelis van Lieberghen, "in sijn leven inwoonder deses dorps. Eerstelijck een huijs en aangelagh, groot ontrent de twee lopens en 23 roeijen gestaen ende geleghen alhier, uijthangende den koninck van Engelant....".

In 1795 volgt wederom een boedelscheiding en inventaris. Nu van wijlen Jacobus van Beek, weduwnaar van wijlen Wilhelmina Moonen. De verdeling werd opgemaakt ter instantie van Antonij van Beek en Johan van Beek, minderjarige kinderen. Er wordt in deze boedelverdeling genoemd "een huijs en erve, gestaen en geleegen binnen deeze dorpe van Rosmalen ter plaatze genaamt Hintham genaamt den koning van Engeland, bij den laatst overledenen selvs bewoond".

In 1808 "geeft met verschuldigde hoogachting te kennen Antonij van Beek, wonende te Hintham onder Rosmalen, dat de adressant aldaar over zijne huizinge en herberge genaamt den koning van Engeland heeft geleegen een akker land en tusschen de straatweg voor zijn voorzegde huizinge aan dien akker is gelegen een stuk lage gemeentegrond, waarop hij eene voorpooting van willigenboomen heeft. Dat de adressant ge'inclineert zijnde (*van plan zijn HdW*) zijn terrein voor desselvs gemelde huis over den weg zooveel mogelijk te vergrooten en ten dien einde gaarne gemelde voorpooting tot eigen zou acquireeren ten einde alzo dit doel te bereiken en door dien weg zoo veel hem doenlijk is tot cieraad en het aangename tot het gehugt Hintham bij te brengen, bedoeld voorpooting laag, zeer laag is, geleegen meestentijd (als hebbende thans geene uitwatering) onder water staat en het gras, indien het zelve al eens droog wordt, te verzuurd zij om door de beesten afgeweid te kunnen worden, zodat die geene waarde voor de gemeente heeft....".

Gerardus Johannes van Beek was een man van vele activiteiten en klaarblijkelijk grote energie. Hij was gemeenteraadslid en wethouder in Rosmalen, had een herberg in Hintham, was opzichter/ rentmeester van vermogende families en secretaris-penningmeester van twee lokale waterschappen. Hij had een slepende ziekte, waaraan hij in 1896 op 55-jarige leeftijd overleed.

G.J. van Beek. Collectie: Frans van Susante

Tekening van een (thee)koepel in Hintham zoals die achter de herberg van Gevers gestaan zou kunnen hebben, locatie onbekend. Mogelijk een bedenkfel van Wegenaar (zie hoofdstuk 3).

Brabantcollectie H 65_810.11_1 (uitsnede)

Nieuwe Tilburgsche Courant 25-9-1913

Brand.

Dinsdagnamiddag is midden in het dorpje Hintham, bij 's-Hertogenbosch, het huis van den landbouwer en herbergier Gevers grotendeels afgebrand. Een groote voorraad hooi ging verloren.

Verdacht den brand te hebben gesticht, is de inwonende zoon, die reeds wegens een dergelijk vergrijp een gevangenisstraf van 7 jaar heeft ondergaan, gevangelijk naar 's-Hertogenbosch overgebracht.

Op 23 september 1913 brandt de boerderij gedeeltelijk af, volgens de Nieuwe Tilburgsche Courant wordt een zoon van Gevers van brandstichting verdacht.

De krant schrijft dat de inwonende zoon (kennelijk wordt bedoeld Godefridus, slager, die eerder brand stichtte in een hooimijt, zie hoofdstuk 15.2) verdacht wordt de brand te hebben gesticht. Dat is echter niet bewezen. Deze Godefridus heeft wel in de avond van diezelfde dag (dus als hij al gevangelijk naar Den Bosch zou zijn overgebracht is hij al weer snel vrijgelaten), samen met zijn broer, iemand mishandeld waarvoor hij op 28 oktober 1913 veroordeeld is tot 15 gulden boete. Noch over zijn vermeende eventuele betrokkenheid bij de brand, noch over hoe de brand ontstond, zijn gegevens gevonden.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 1-12-1913

De Notaris

VAN DE MORTEL

te 's-BOSCH zal op **Dinsdagen 9 en 16 December 1913**, telkens des nam. 4 uur, provisioneel ten herberge van W. TRÜGG, en definitief ten herberge van ANT. VAN ERP te Hintham

PUBLIEK VERKOOPEN:

Onder de gemeente Rosmalen,

ter plaatse **Hintham.**

Eene gedeeltelijk afgebrande

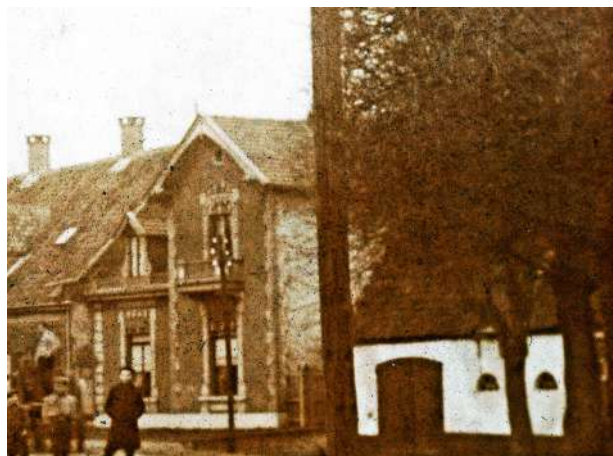
BOERDERIJ

met **Schuur en Erf**, bij de R. K. Kerk te Hintham, kad. sectie E. No. 1087, groot 20 A. 90 cA.

Het te verkoopene is een zeer geschikt terrein tot het bouwen van **arbeiderswoningen.**

Direct te aanvaarden, mits betaling der **kooppenningen.**

In 1913 wordt wat er van de boerderij rest, te koop aangeboden

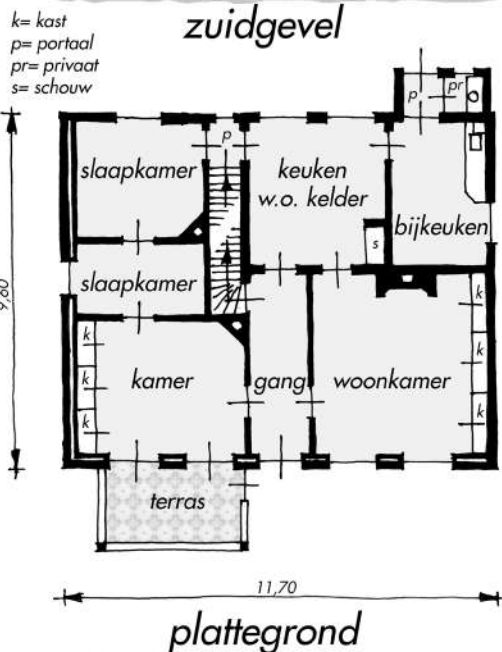
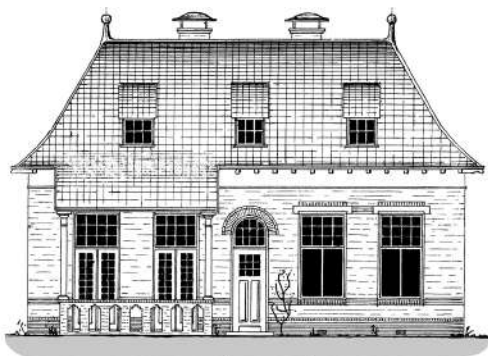

Nogmaals de panden met het huidige adres Hintham 30 en 32 in 1905, met rechts daarvan een deel van de witte boerderij die in 1913 deels afbrandde en waar nu de huizen van de St. Antoniusstraat staan. Collectie:

Erfgoed 's-Hertogenbosch 0073358 (uitsnede)

Villa Annie op Hintham 34, waar nu de Sint Antoniusstraat is, in 1990.
Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto Henk de Werd

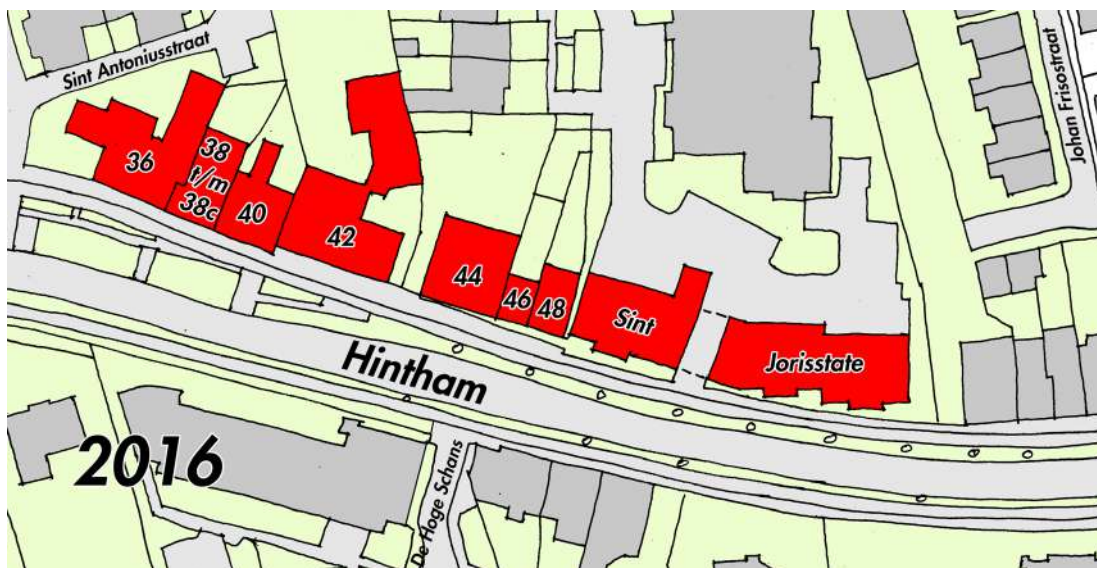
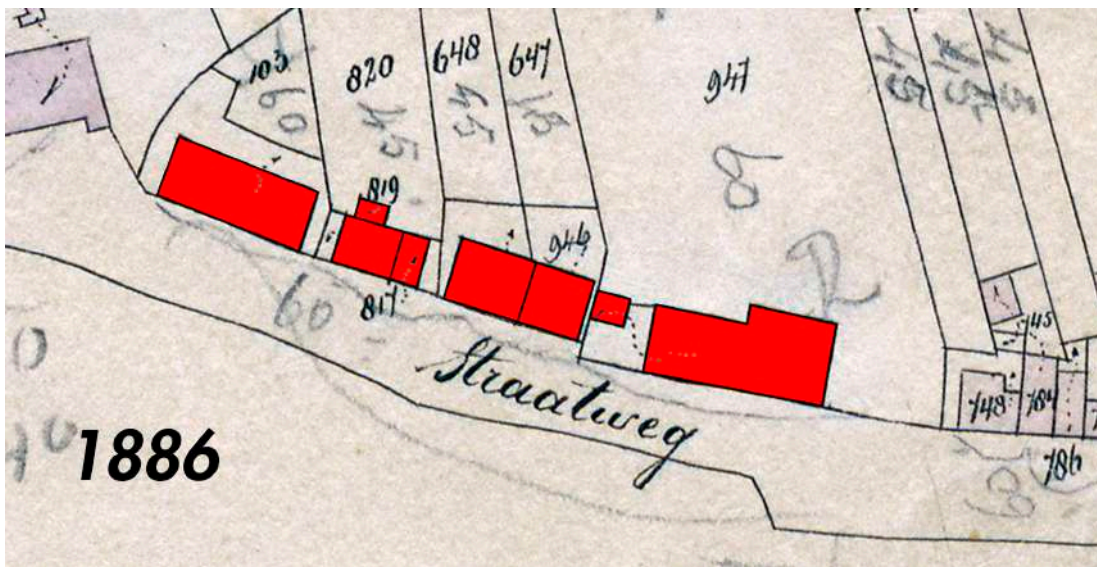
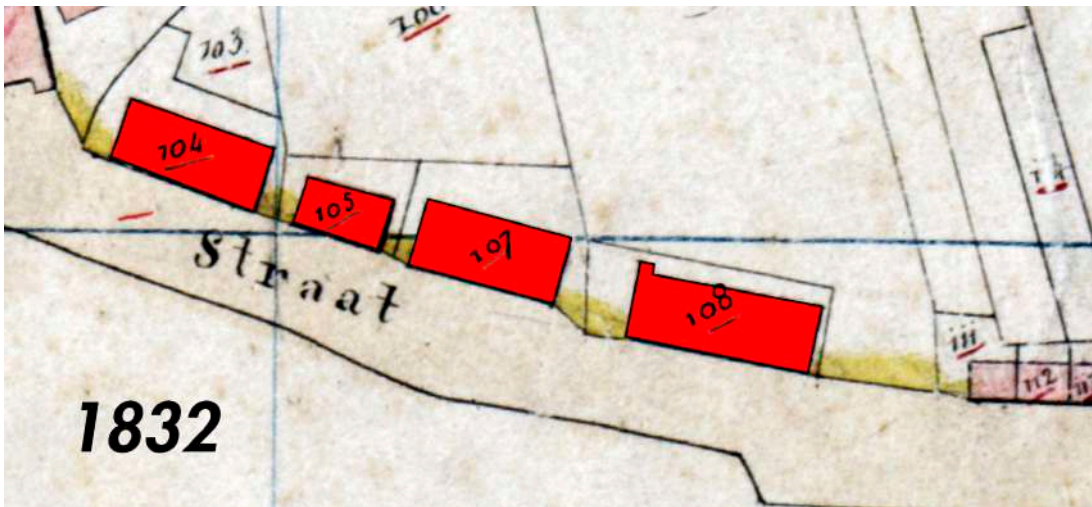
voormalig Hintham 34 situatie 1918

In 1914 koopt de Bossche slager Franciscus Gevers de restanten. Die worden gesloopt en in 1918 bouwt hij er een nieuw vrijstaand huis, ontworpen door de Nulandse architect A. van den Bosch. Het krijgt de naam "Villa Annie", naar de voor- naam van zijn vrouw Johanna Spijkers. In 1939 wordt bij de boedelscheiding zijn zwager Josephus Wenting, slager te Den Bosch, eigenaar. Die verkoopt het in 1951 aan Louisa Catharina Sars, gehuwd met de Hinthamse aannemer Antonius Cornelis Raaijmakers. De schuur wordt gedeeltelijk afgebroken, er wordt een loods bijgebouwd en het erf komt in gebruik als opslagterrein voor bouwmaterialen. In 1986 wordt het geheel verkocht aan Beheers- maatschappij Hoedemakers uit Rosmalen. Die sloopt de villa met opstallen en maakt er de inbreidingslocatie "Sint Antoniusstraat" met 14 geschakelde woningen.

Op huis nr. 2 in die straat staat het opschrift "Engelen Schans", naar de eerste eigenaar ervan, slager Fons Engel uit Den Bosch

13B. Hintham 36 tot en met Sint Jorisstate

In 1832 staan er op de plaats van de huidige bebouwing vier panden met de lange gevel aan de straat. Deze bebouwing is nu verdwenen; het enige dat nog naar het verleden wijst zijn enkele perceelbegreningen. Op de plaats van het westelijke pand, kadastraal E 104, is tegenwoordig Hintham nummer 36 tot en met 40. Het pand ernaast, kadastraal E 105, is nu nummer 42. Het volgende pand, kadastraal E 107, is nu de plaats waarop de nummers 44 tot en met 48 te vinden zijn en op de plaats van het oostelijke pand, kadastraal E 108, is nu appartementencomplex St. Jorisstate.

E 104 Hintham 36, 38 en 40

Hintham 36, 38 en 40 in 2017

1941. De begrafenisstoet begeleidt L. van Drunen naar zijn laatste rustplaats. Van rechts naar links: nu Hintham 44; Hintham 42 en Hintham 36 à 40. Collectie: Krien van Hirtum

De weduwe van Pieter van Beek uit Rosmalen bezit hier in 1832 een huis met erf, dat zij in 1833 laat verbeteren. Het toponiem voor deze plek is "De Zwaan" (ook "De Drie Swaentjes" en andere schrijfwijzen), wat wijst op een al oude horecafunctie.

De geschiedenis van dit pand gaat verder terug. Hierna hetgeen in oude akten werd teruggevonden door Henk de Werd en Michiel van Heumen:

In 1686 verhuurt Aert Hoos, meester timmerman, het huis "De Swaen" aan Jan Hendrick Janssen.

Voor de schepenen van Rosmalen verscheen in 1719 de heer Johan van Asch, inwoner van Den Bosch (Orthen). Hij verklaarde verhuurd te hebben aan de heer Johan Smolders, inwoner te Rosmalen "seeckere sijne eerste comparants huijsinghe, hoff met twee mergen weijlants genoemt den Eisen, voor eenen tijt ende termijn van vier jaren ingaende ende aenvanck genomen hebbende den hoff ende de voornoemde twee mergen weijlants halff meert ende de voorsegde huijsinghe gelegen ende gestaen alhier tot Hintham genoemt de drie swaantjens pinxteravont".

In 1722 verhuurt dezelfde Jan van Asch "seeckere sijne huijsinghe, schuer gestaen ende gelegen alhier tot Hinthom, genoemt de drie swaantjes den hoff eenen streep teullants in den Tweeberghe met nog twee mergen weijlants genoemt de Else aen den persoon van Dirck van Doorne". En in 1727 verhuurt hij het aan Willem Veekemans.

De hof (tuin) bij het huis de drie zwaantjes wordt "de spurckt" genoemd.

In 1726 werd De Drie Zwaantjes bewoond door Helena Jan Spierinx, weduwe van Peter van Vucht. Het blijkt dat zij niet in staat was de huurpenningen te betalen. Zij voldoet haar huurschuld nu in natura m.a.w. zij schenkt aan de eigenaar de nodige goederen, o.a. een koe.

"Compareerde voor schepenen de personen Helena Jan Spierinx, laeste weduwe van Peter van Vucht de welcke verclaerde in voldoeninghe van huerpenningen van het huijs en aangelegen lant genaempt de drie swaantiens tot Hinthom te verscheijnen Pinxteren deses jaers seventien hondert ende ses en twintigh verclaert over te geven de haver, besaijt staende op twee mergen lant geleegeen aan het clooster van Cauwaeter; item eenighe vlas erteren en boekweijt, besaijt op een lopense oft soo groot en cleijn als het selve geleegeen is te plaetse tegen

het Cauwaters clooster voorsegd ontrent het voorsegde lant; item een melckcoei van couleur een roode blaert soo de comparante in haare stal is hebbende en is meede gecompareert Jan van Asch, de welcke in voldoeninge van sijne voorsegde huerpenningen het voorschreven te velde staende korengewas, erten, vlas en melkcoei is accepterende, scheldende over sulx de voorschreven eerste comparante de huurpenningen quijt en vrij".

In 1730 verkopen Antonet van Gestel en anderen het pand "De drie Swaenen" aan Willem Veekemans.

In 1739 verkoopt Willem Feekeman (hier is zijn naam dus anders geschreven dan in 1730) het pand aan Peter Verhoeven. Uit een akte van 1743 blijkt dat De Drie Zwaantjes een herberg is. Op 13 april 1766 werd door Johanna Peeter Verhoeven "een hujs genaamt de drie swaenen" gevest aan Jacobus Peijs voor f 673,-.

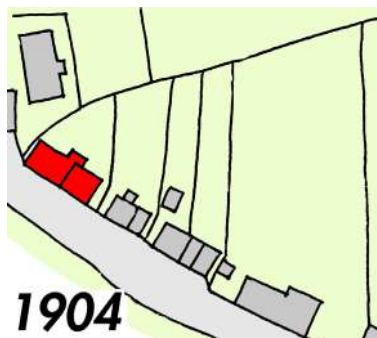
In 1767 koopt Hendrik Mol het pand.

In 1790 verklaart Hendricus Moll dat hij, "woonagtig alhier binnen Rosmalen in eigendom besit o.a. een hujsinghe staande te Hintham alhier onder Rosmalen genaamt de drie Zwaantjes met aangelegen hofland, hem aangekomen bij koop en opdracht van en teegens Jacobus Peije".

In 1802 verkoopt Joes Ploegmakers, echtgenoot van Catharina Hendrik Mol, het pand "De Drie Zwaantjes" aan de schoenmakersbaas Jacobus Hanegraaf.

In 1804 wordt het pand door Johannes Giele van Nuland gekocht.

In 1859 wordt het pand eigendom van de Hinthamse broodbakker Lambertus Donkers, die er een beugelbaan bij maakt. Zijn dochter Maria splitst in 1904 het pand in twee. Het westelijke, grootste deel (waarin de herberg) wordt naar het westen vergroot en krijgt aan de achterkant een aanbouw. Het oostelijke deel blijft in gebruik als winkelhuis met bakkerij.

Provinciale Noordbrabantsche
en 's-Hertogenbossche
Courant 27-8-1906

De Notaris
F. X. H. SCHRIJVERS

te Eindhoven, zal te Hintham in de te verkopen herberg, bewoond door A. v. v. BURGT, provisioneel op Donderdag 30 Augustus 1906 en sfinal op Donderdag 13 September d.a.v., nam. ten 4 ure ten verzoeke der Erven van Mevrouw de Wed. C. DE ROOLJ, geb. Ja. DE RUITER,

VEILEN EN VERKOOPEN:
Te Hintham gem. Rosmalen.

1e KOOP. Een goed ter nering staand
WINKELHUIS
met Bakkerij en Tuin,
kad. sectie E. Nr 1103 en ged. van 1104, groot circa 2 Aren 60 Cent.
Verhuurd aan TH. WIERSMA tot 1 Mei 1906 voor f 3,50 per week.

2e KOOP. Een blink, sterk gebouwd HUIS, waarin eene goed beklante Herberg met vergunning is gevestigd en TUIN met overdekte BEUGELBAAN naast den vorigen koop zijnde een ged. van kad. sectie E. Nr 1104, groot circa 5 Aren 51 Cent.
Verhuurd met koop 3 aan A. v. D. BURGT tot 1 Mei 1910 voor f 4 per week.

Te veilen in perceelen en in massa zoals op biljetten is omschreven.

Twee jaar later verkoopt ze beide panden. Christiaan de Rooij uit Den Bosch en zijn plaatsgenoot Petrus Johannes Nollen zijn kort de volgende eigenaren. In mei 1906 krijgt Adrianus Antonius van der Burgt, timmerman, er een

Uit deze advertentie blijkt dat er in 1906 bij de herberg een beugelbaan was. In het oostelijke pand was er toen een bakkerij gevestigd en later, in 1910, een schilderswinkel

drankvergunning voor een jaar. In 1907 wordt het geheel gekocht door de Bossche caféhouder Jan Trügg, die zijn broer Willem en twee zussen als mede-eigenaars heeft. Het linker pand blijft woning met café; het rechter is dan in gebruik bij de verver-winkelier L. Scheepers. Het pand gaat op 12 juli 1910 in vlammen op (zie krantenbericht op de volgende pagina).

Na de brand worden er snel drie nieuwe woningen gebouwd. Architect is de Bossche bouwkundige Lambertus Frankefort. In de westelijke keert het café terug.

Het oostelijke huis wordt in 1919 verkocht aan de schoenmaker Willem Kanders. Diens zoon Jan (1901-1951) wordt later de architect die veel panden in Hintham ontwierp.

In 1923 neemt Willem Trügg het café over. En in datzelfde jaar wordt Lambertus van Druenen sr. uit Hintham, winkelier en aannemer, eigenaar van het middelste huis in het rijtje.

In het oostelijke huis met nummer 40 hebben vanaf 1913 voor een aantal jaren enkele

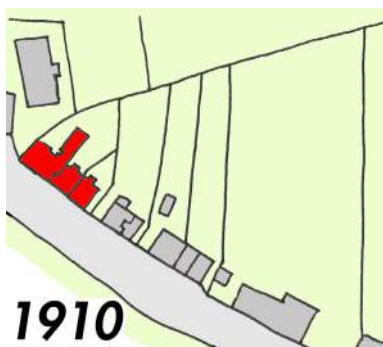
****Brand te Hintham.** — Hedenmorgen om kwart over drie ontdekte de landbouwer Willem Van Rooij uit Nuland, die zich naar de vroege kalvermarkt te 's-Bosch begaf, dat rook en vlam sloegen uit het zolderraam van den winkelier en verver L. Scheepers. De wakkere man, wien daarvoor hier hulde en dank wordt gebracht, haastte zich de bewoners te wekken, wat hem slechts met groote moeite gelukte, zoodat dezen nauwelijks den tijd hadden half gekleed aan de snel om zich heen grijpende vlammen te ontkomen. En vervolgens wekte Van Rooij de burens, zoodat in weinig tijds de geheele buurt op de been was en ook de torenklok met haar eerste alarmsein de bewoners van het geheele dorp naar de plaats des onheils deed stroomen.

De brand had zich zóó snel naar het aangrenzende café Trügg, het bekende tramstation, voortgeplant, dat de bewoners daarvan ook slechts vluchtende hun slaapvertrek konden verlaten.

De wind was gelukkig noord, waardoor rook en vonken gedreven werden over het open vak naast de openbare school en de belendende gebouwen geen onmiddellijk gevaar liepen. De brandweer, die spoedig ter plaatse was, wist dan ook door haar flink optreden te bewerken, dat de brand zich tot het eene pand bepaalde, zelfs nog een gedeelte van café Trügg behouden bleef, al heeft ook dit natuurlijk veel geleden.

Ofschoon woning en inboedels verzekerd waren, zal de schade voor de bewoners niet gering zijn, vooral ook door het stilstaan van nering en bedrijf.

Het verslag van de brand in het pand, dat er vóór "Het Zonneke" stond

kunstenaars ingewoond. Eerst Johannes Vogelaar tot 1916 en daarna Frédéric François Slager (met zijn moeder, die er in 1916 stierf) tot 1922. Later is er nog een VIVO- en VEGÉ- winkel geweest.

Aan al onze cliëntèle, sportvrienden en kennissen wenschen wij een voorspoedig en gelukkig Nieuwjaar.

W. TRÜGG,
Café 't ZONNETJE,
Hintham.

De naam "'t Zonnetje" werd, zoals blijkt uit deze advertentie, in 1937 al gebruikt

Algemeen Handelsblad 28-3-1938

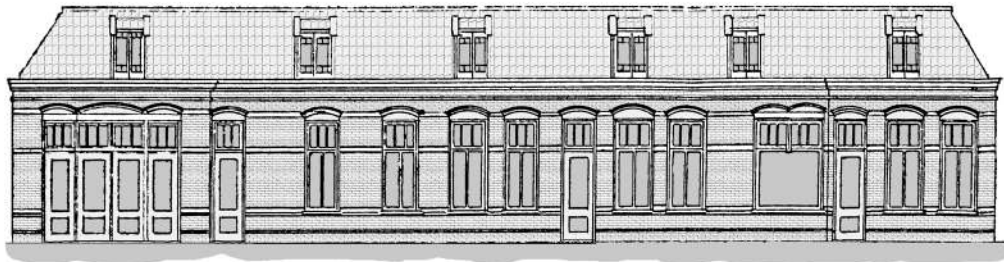
STAAL TEGEN STEEN..... — Een auto, welke met te veel snelheid door een bocht reed, is Zaterdagavond te Hintham bij 's-Hertogenbosch met groote kracht tegen den gevel van een café met den optimistischen naam „Het Zonnetje" gebotst. De drie inzittenden van de auto (die men rechts ziet) waren er vrij ernstig aan toe en „Het Zonnetje" (links) moest worden gestu.

En dit was niet de enige keer dat het mis ging!

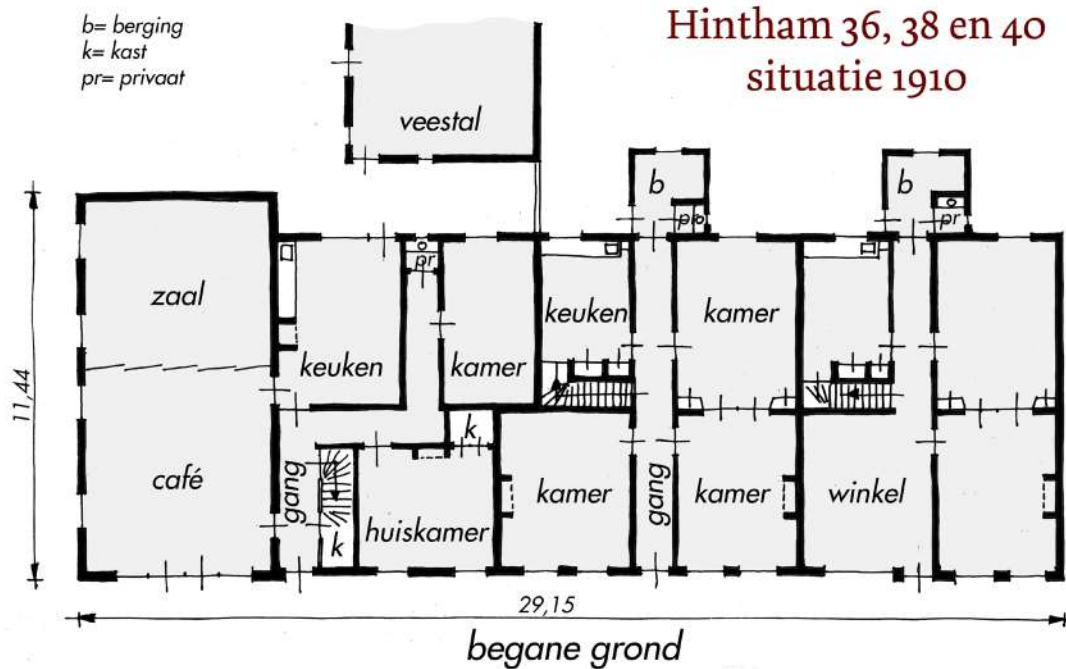

Suikerzakje van café 't Zonneke.
Collectie: Harry Dietz

De schuine hoek aan het café met de ingangsdeur is in 1941 gemaakt. In 1944 wordt Marius Hendrik (Henk) Trügg de caféhouder. Hij verkoopt het in 1985 aan een Nijmeegse horeca- ondernemer. De Trügg- dynastie is daarmee op deze plaats afgelopen. Het café bestaat met de twee woningen ernaast nog steeds als "'t Zonneke".

zuidgevel

E 105 Hintham 42

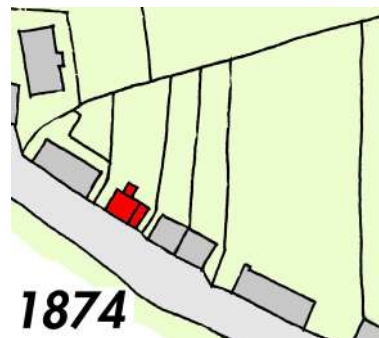
In 1832 staat op dit perceel een huis dat eigendom is van Adriaan Sprenkels, rademaker. Van de bestaande toestand in 1958 is af te leiden dat het ooit de oorspronkelijke indeling van een boerderij heeft gehad met aan de rechterkant het woongedeelte met grote schouw. De

weduwe van zijn zoon Jan (ook rademaker) is later eigenaar geworden. Eind 1871 vestigde de oudste zoon, die rijksambtenaar bij de belastingen was, zich met zijn uitgebreid gezin bij zijn moeder.

Het huis wordt in 1874 in twee huizen gesplitst en er wordt een huisje van 15 m² oppervlakte achter tegen aan gebouwd.

Hintham 42 in de toestand van 1941 op een tekening, gemaakt door Jo van der Velden. Er zijn dan twee woningen in het pand

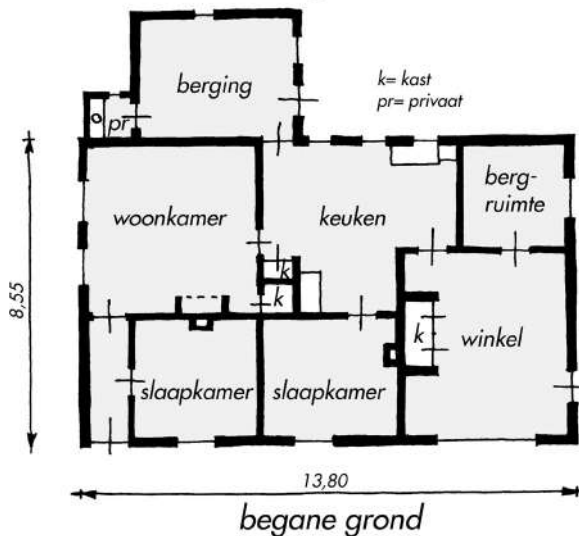
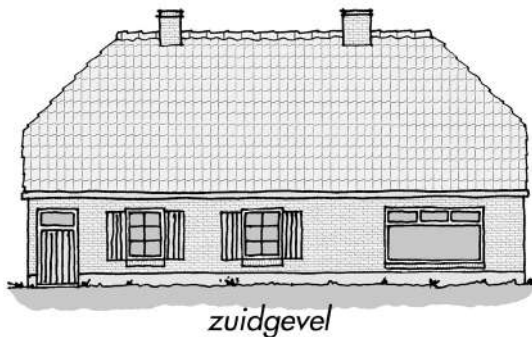

Bij de boedelscheiding in 1895 wordt dochter Catharina Sprenkels met haar man Antonius van den Hoogen, landbouwer uit Hintham, eigenaar.

Catharina drijft in het rechter, wat kleinere, deel van het pand een winkeltje tot dat het geheel in 1914 wordt verkocht aan Gerardus Timmermans, timmermansknecht uit Hintham.

In 1932 wordt het pand door de erven Timmermans verkocht aan Marinus van Rooij. Blijkens de verkoopadvertentie waren er toen nog maar twee woningen. Het kleine aangebouwde huisje is volgens de overlevering dan in gebruik als kippenhok.

Zeven jaar later koopt Gerardus Henricus Kemps, rijwielhandelaar en ondernemer uit Hintham, de huizen. Het vroegere winkeltje van Catharina Sprenkels wordt fietsenwinkel. Er komt een vrijstaande werkplaats achter. In 1958 wordt het pand verbouwd met nieuwe gevels, verdieping en dak.

Hintham 42 situatie 1958

H.H. BROMFIETSRIDDERS
 Wanneer 'n *Boy* U niet meer voldoet.
 Koop dan maar 'n paar klompen en gaat te voet.
 Aanbevelend, **G. H. Kemps**
 Rijksweg E 88, Hintham - Tel. 5465

Een advertentie van Kemps: altijd in voor een lolletje! "Boy" was een bromfietsmerk

De fietsenzaak in 2017

E 107 Hintham 44, 46 en 48

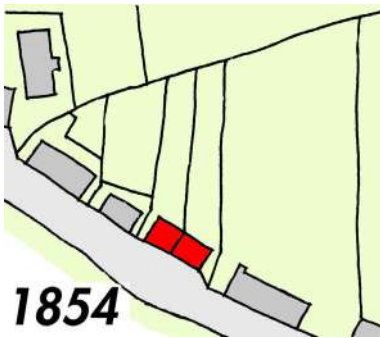
Hintham 44 in 2017. Vastgebouwd aan 46 en 48 (rechts)

Hintham 46 en 48 in 2017

Ook op dit perceel staat in 1832 al een huis. Het is dan van Thomas Hanegraaf uit Rosmalen. Hij verkoopt het in dat jaar aan Johannes de Kleijn, die herbergier en bouwman in Hintham is. Die verbouwt het en bouwt er een vrijstaande schuur bij.

In 1854 splitst De Kleijn pand en perceel in twee en verkoopt het oostelijke huis aan de Hinthamse kuiper Lambertus van Kessel.

1854

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 1-12-1877

De Notaris
VAN DE MORTEL,

gevestigd te 's-Hertogenbosch, zal aldaar in het Koffiehuis het Parlement, op **Woensdag den 5 December 1877,** des avonds ten 8 ure, definitief

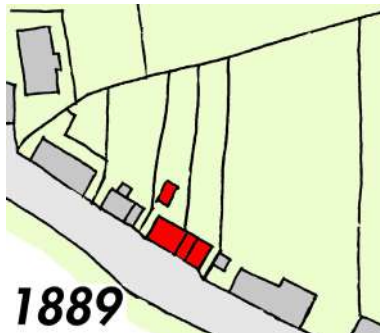
VERKOOPEN:

Onder Hintham (Gem. Rosmalen).

Een **Huis met Tuin** en daarachter gelegen **Bouwland**, aan den Steenweg, kadaster sectie E. Nos 748, 110 en 745, ter grootte van 13 Aren 5 Centiaren.

Staande met de slagen op. . . f 1700.

Nadere inlichtingen te bekomen ten kantore van den Notaris **VAN DE MORTEL** voornoemd.

1889

Advertentie hierboven: In 1877 wordt de westelijke woning (nu Hintham 44) te koop aangeboden

In 1889 wordt de rechtse woning eigendom van Antonius Lambertus de Bont, leraar aan de HBS te Enschede. Die splitst dat (rechtse) huis het jaar daarna in twee, waarvan het kleinste een oppervlakte van 43m² heeft.

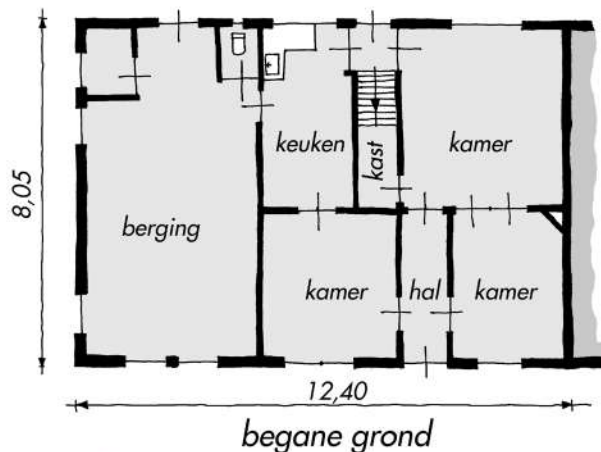
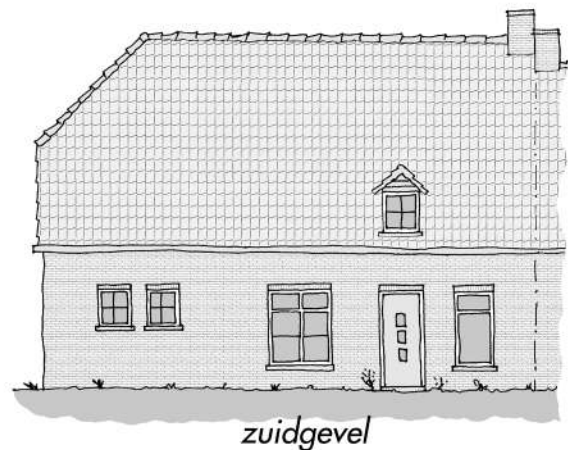
In 1950 wordt achter het linker huis een tweede vrijstaande schuur gebouwd. Bij de twee rechter woningen is dan aan de achterzijde een kleine tuin gemaakt, die in 1950 flink naar achter wordt vergroot. In 1954 zijn volgens kadastrale informatie de twee rechter huizen even groot gemaakt en de tuinen herverkaveld. De linker woning met nummer 44 is in 1966 nieuw gebouwd. In 2020 zijn deze drie woningen nog bestaand.

2 Flinke BURGERHUIZEN MET TUINEN onder Hintham, Nos. E 90 en 91, kad. sectie E Nos. 1016 en 1294, tezamen groot 8.93 Aren.

Het huis E 91 is onverhuurd en bevat: Gang, kamer, slaapkamer, keuken en kelder, zijkamer, slaapkamer, bijkeuken en W. C. Zolder.

Het huis E 90 is verhuurd voor f 3 per week en bevat: Voorkamer, slaapkamer, keuken, kelder en zolder.

Verkoopadvertentie van 27-1-1934 door notaris Van de Mortel met de indeling van de woningen Hintham 46 (huisnummer E90) en 48 (huisnummer E91)

Hintham 44 situatie vóór 1966

E 108 Voormalig Hintham 50 (huize Sint Joris), nu appartementencomplex Sint Jorisstate

Huize Sint Joris in 1905. Twee dienstbodes schrobden de (toen nog "eigen") stoep.
Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0073364 (bewerkt)

De weduwe van Jhr. Matthias Snoeck, Johanna Jacoba Nicoletta Esser Meerman, bezit hier in 1832 een groot huis met koetshuis en paardenstal. Haar zoon Jhr. Matthias A. Snoeck wordt de volgende bewoner. Hij overleed in 1911.

Het pand was ooit bekend als "het Hof van de Koning van Engeland".

Na het overlijden van Snoeck's vrouw in 1926 wordt het pand gekocht door Johannes L. P. Remmers, oud- postdirecteur uit Gemert. Volgende eigenaren zijn: in 1971 Leonardus J. Gigengack (handel in auto- onderdelen) en in 1977 Franciscus J. M. van Riel uit Berlicum die

het pand datzelfde jaar doorverkoopt aan Bouwcoördinatie Claeren uit Vught. Het is duidelijk dat het dan een beleggingsobject is geworden dat rendement moet gaan opleveren. Restauratie en bewoning door een particulier is waarschijnlijk geen optie geweest. Hoewel het pand tegenwoordig monumentwaardig genoemd zou worden werd er toen geen cultuurhistorische betekenis aan toegekend.

In 1979 koopt bouwonderneming Hoedemakers uit Hintham het geheel. Sint Joris wordt gesloopt en op die plek, en in de tuin erachter, verrijzen de appartementencomplexen Sint Jorisstate en Christinastate.

Henk de Werd en Michiel van Heumen vonden in oude akten:

In 1711 verkoopt Herme van Elten het pand Sint Joris aan NN van Schaijk.

Het huis Sint Joris wordt in 1737 genoemd in een boedelscheiding die gemaakt werd tussen Geerit Heijmans en Barbera Heijmans, weduwe van Hermen van Vught.

In 1779 vest Willemien van Schayk, weduwe van Adriaan Deelen, het huis St. Joris aan Jacobus Aarts voor f 1950,-.

In 1784 verkoopt Jacobus Aarts het huis St. Joris aan Comelis Coolen voor f 2350,-. Nog dezelfde maand verkoopt Comelis Coolen St. Joris weer aan de vorige eigenaar Jacobus Aarts. In 1788 doet Jacobus Aarts zijn huis St-Joris andermaal van de hand. Deze keer draagt hij zijn eigendom over aan Jan Wagemaakers.

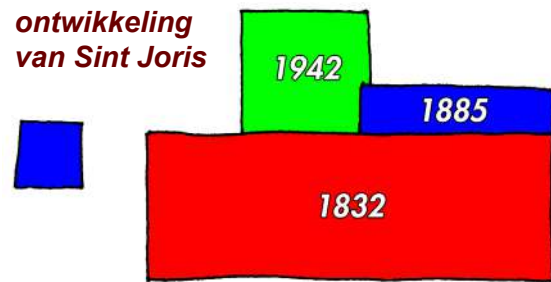
Het blijft tot 1806 het pand diens eigendom en Jan Poulus Pijnenburg, kastelein, wordt de volgende eigenaar.

Notaris Nicolaas Esser koopt het in 1823. Hij gaat er in 1826 wonen en heeft daar ook zijn notarispraktijk. Na diens overlijden in 1861 wordt het eigendom van zijn dochter Johanna Jacoba Nicoletta Esser Meerman, die huwt met Jhr. Matthias Snoeck en er dan gaat wonen.

Het gebouw

Jammer genoeg is er weinig over het gebouw zelf gedocumenteerd. We moeten het hebben van enkele foto's, een tekening, archiefbescheiden en kadastrale informatie. In zijn oorspronkelijke vorm is het gebouw een langgerekt pand met een ruim huisperceel. In de advertentie uit 1779 staat

ontwikkeling
van Sint Joris

's-Hertogenbossche Courant 4-6-1779

✚✚ J. A. ESSER, Secretaris te ROSMALEN, zal voor zyn Principaale op Maandag den 14 Juny 1779, 's namiddags ten 3 uren, publyk tot HINTHAM in de Herberg en Uitspanning genaamt *St. Joris*. Verkoopende gemelde (*vermaarde*) UITSPANNING, waar in zedert een ryk tal Jaaren de Tapneering, Logement en Uitspanning door wylen Monſieur JAN VAN SCHAYK, met veel succes in is geëxerceerd en daar in nog werd gedaan.

's-Hertogenbossche Courant 15-7-1783

JAN DE GIER Notaris te 's BOSCH, als gelaste van zyn Principaal, zal publyk en voor alle man Verkopende: Een wel ter neering staande en doortimmerd LOGEMENT voorzien van Spaticuse vertrekken, Stallinge voor Paarden, Schuur, en Hof t'zamen groot omtrent vier Lopenſe genaamt *St. Joris*, staande tot HINTHAM onder ROSMALEN omtrent de groote Militaire Exercitie plaats: En zulks op Maandag den 4 Augusty 1783, des namiddags om 3 uren, in 't Logement de Tarton, staande op 't Hinthamereind op den Hoek van St. Jacobſſtraat te 's BOSCH,

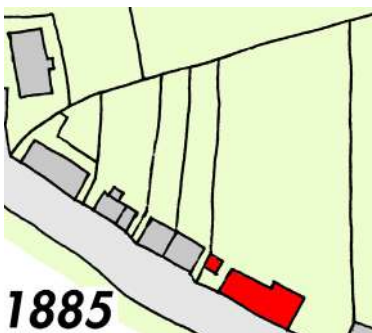
In 1783 wordt Sint Joris te koop aangeboden

dat Jan van Schayk er "sedert een rijk aantal jaaren" een "tapneering, logement en uitspanning" in had. De term logement doet vermoeden dat het rechter, voornamere en van een verdieping voorziene, gedeelte al uit die tijd kan stammen.

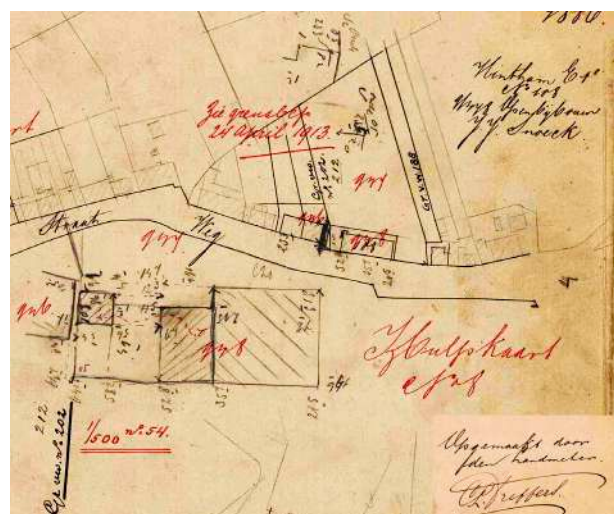
Twee jaar voor het overlijden van Johanna Jacoba Nicoletta Esser Meerman in 1887 wordt er nog aan de woning "op- en bijgebouwd", zoals C.L. Treffers, de landmeter van het kadaster, het omschrijft. Toen is de aanbouw met eclectische achtergevel, waarin een verhoogde middenrisaliet met getrappt boogfries, toegevoegd. Dat verklaart meteen het stukje gevel met zadeldak, dat op enkele oude straatfoto's achter dit pand te zien is. Uit de aantekening van de landmeter weten we ook dat het linker gedeelte van het pand als koetshuis werd gebruikt.

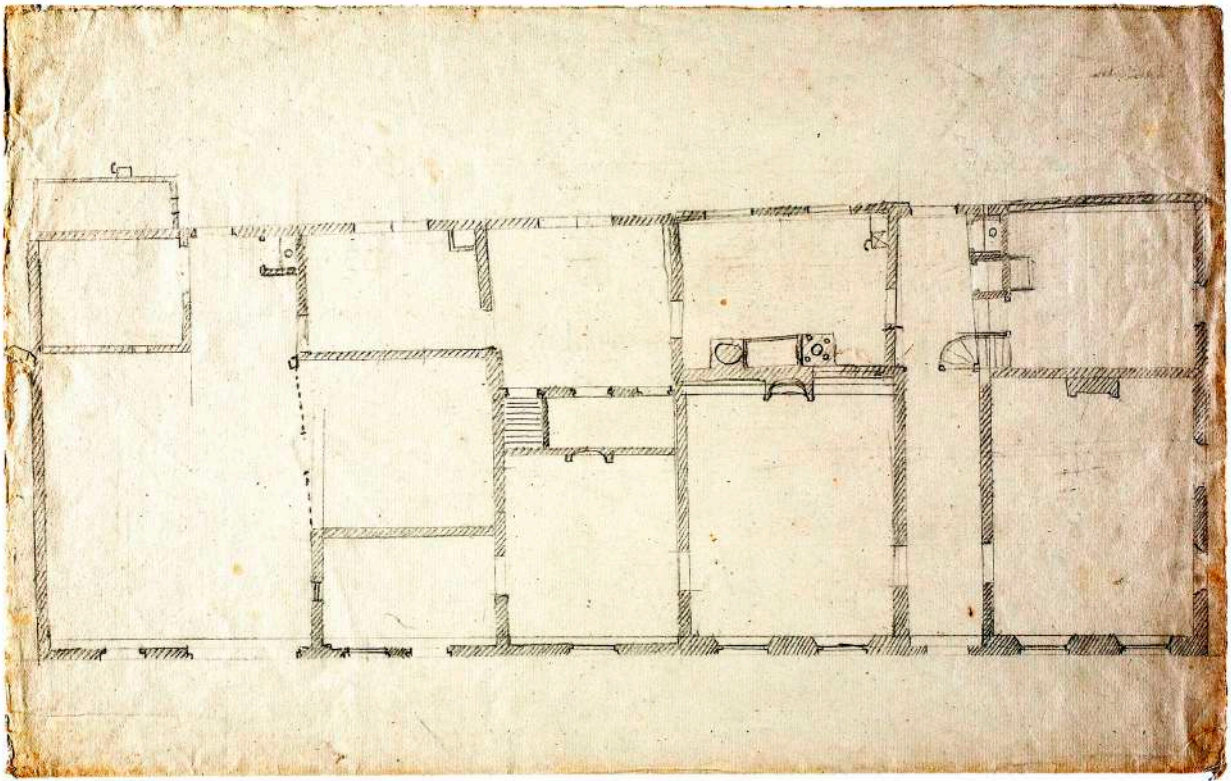
Mogelijk is het gebouw vernoemd naar Sint Joris die de draak versloeg. Collectie: Louvremuseum, Paris 13826

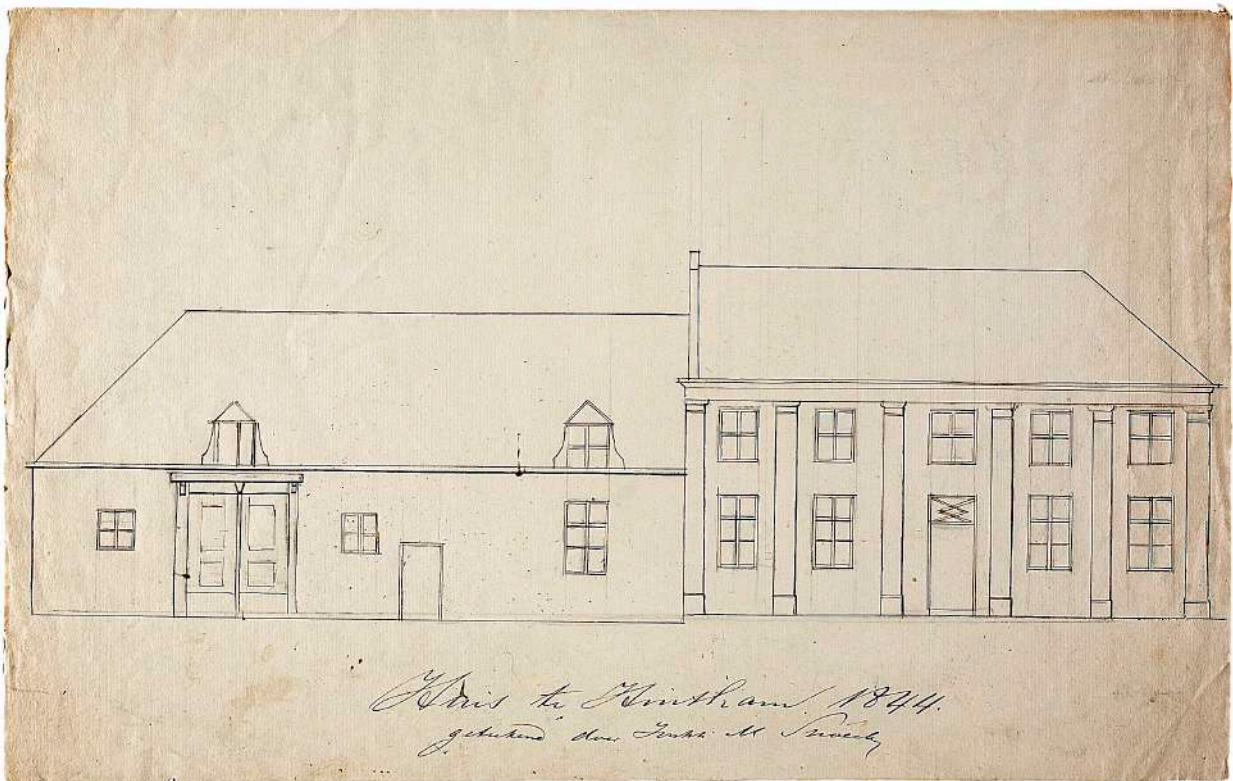
1885

Het kadastrale veldwerk uit 1886 waarop de uitbreiding aan de achterzijde is ingemeten

Plattegrond van Sint Joris in 1844, getekend door Jhr. Matthias Snoeck.
Collectie: RKD- Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis 0001343359

Voorgevel van Sint Joris in 1844, getekend door Jhr. Matthias Snoeck.
Het (rechter) woonhuisgedeelte had toen al een verdieping en voorgevel met lisenen.
Collectie: RKD- Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis 0001343358

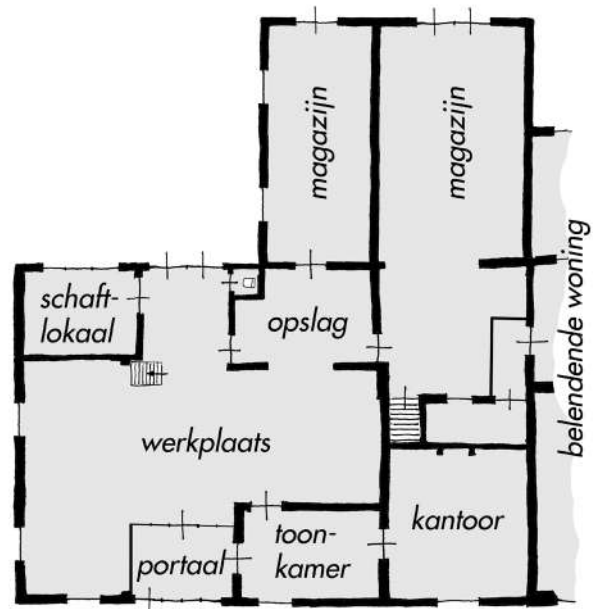
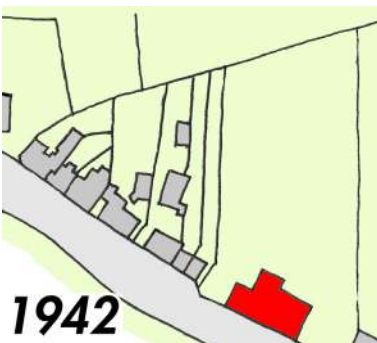

De achterzijde van huize St. Joris met de uitbreiding van 1885.
Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0072462.
Foto: A.C. Verhees

St. Joris rond 1940. De tramrails en lindebomen zijn verdwenen; de openbare verharding is verbreed tot aan de gevel. Doordat de weg steeds is opgehoogd, ligt het begane grondpeil beneden de straat.
Collectie: Paul Remmers

In 1940 komt er in het koetshuis een tegelfabriek. De hinderwetvergunning wordt verleend aan M. Remmers. Het fabriekje wordt in 1942 vergroot door een uitbreiding aan de achterzijde. In het Noordbrabantsch Dagblad het Huisgezin van 28 november 1940 lezen we dat er op dat adres een nieuwe telefoonaansluiting is gemaakt voor A.N. de Lint's NV, industrie- en handelmaatschappij, afdeling Lintoliet tegelfabriek.

de tegelfabriek in het voormalige koetshuis

vakblad "Bouwbedrijf en openbare werken" 18-3-1948

A. N. de Lindt's Industrie en Handel-Maatschappij N.V., Den Haag, geeft in *Stand 25* in *Gebouw E* aan de Croeselaan een overzicht van de toepassing van *Delftse wandtegels*, in de vorm van een schoorsteenbekleding, die ook voor eenvoudige woningbouw geleverd kan worden.

Verder is er te zien een vloer van 30 bij 30 cm metende *Lintoliet-tegels*. Daar dit materiaal isolerend en voetwarm is en in verschillende mooie kleuren leverbaar is, kan het o.m. uitkomst brengen, als men stenen vloeren in de woningbouw van een voetwarme bekleding moet voorzien.

Eind 1948 is er op dit adres nog kort de handelsonderneming "Oceana" ingeschreven geweest. Interessant daaraan is, dat die werd gedreven door Jozef Geurt de Groot, een bekend figuur uit het verzetsverleden en ontvanger van de Bronzen Leeuw (zie de relatie met de paragraaf "Meer bijzondere bewoners" in dit hoofdstuk).

Of de tuin achter St. Joris er precies zo uit heeft gezien, is niet bekend. Op een tekening uit 1842 werd die als een in Engelse landschapsstijl weergegeven.

Collectie: Nationaal Archief toegang 4.OPV, inventaris H 354 (uitsnede)

Een bijzondere, deels nog bestaande schouw

In 1906 schenkt Jhr. Snoeck een schouw uit het pand St. Joris aan het Rijksmuseum. De schouw wordt beschreven als daterend uit het eind van de 14e eeuw. Nadien is deze overgedragen aan het Muiderslot, waar de consoles tijdens een verbouwing zijn verdwenen. De geprofileerde wangen van de schouw zijn wel bewaard gebleven en nog te bezichtigen in de Bisschopskamer van dat museum.

Staatscourant 17-10-1906

De heer jhr. M. A. Snoeck, te Hintham, heeft aan het Rijksmuseum ten geschenke aangeboden de zijwangen in zandsteen van eene schouw, datteekend uit het einde der 14de eeuw, welke bestaan heeft in zijne woning aldaar, vroeger bekend als het Hof van den Koning van Engeland of van St. Joris. De geprofileerde wangen eindigen in de dragers van den schoorsteenboezem, zijnde consoles, waarin figuren-groepen zijn uitgehouwen, voorstellende op de een: de verloving; op de andere: het huwelijk. Aan den schenker is de dank der Regeering betuigd.

Boven: een schouw, opgebouwd met de wangen en consoles die uit huize St. Joris kwamen. Onder: de inmiddels verdwenen consoles, voorstellende "de verloving (links) en "het huwelijk" (rechts).

Collectie: Muiderslot, Muiden

Een illustere bewoner

Jhr. Matthias Adriaan Snoeck werd 25 April 1838 te Hintham geboren uit het huwelijk van Jhr. Matthias Snoeck, kapitein-ingenieur en Johanna Jacoba Nicoletta Esser Meerman. Hij bekleedde een groot aantal functies. Zo was hij onder andere kamerheer in buitengewone dienst van koning Willem III, prins Hendrik en de koninginnen Emma en Wilhelmina. Zijn vrouw, jonkvrouw Maria Petronella van Citters, was hofdame van koningin Wilhelmina. Die verbondenheid met de koninklijke familie verklaart waarom in 1895, 1904 en 1917 het huis van de familie Snoeck bij hun bezoeken aan de streek bijzondere aandacht kreeg.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 17-5-1895

Het bezoek van HH. MM. Koningin Wilhelmina en Koningin Emma.

Eveneens was eene eerepoort opgericht voor de woning van Jhr. M. A. Snoeck en waren daar opgesteld de St. Anthonius en de St. Catharinagilden, allen uit Hintham.

Nieuwsblad het Land van Heusden en Altena, de Langstraat en de Bommelerwaard 6-8-1904

De rijtoer, op Vrijdag 19 Aug. door het Koninklijk Echtpaar te maken, gaat over Hintham, den Dungen, St. Michiels-Gestel en Vucht. Het is ongetwijfeld het dankbaarste ritje, dat in den naasten omtrek van Den Bosch, een omtrek niet rijk aan natuurschoon, valt aan te bieden. — Hintham, op een klein half uur gaans van Den Bosch gelegen, is de woonplaats van de familie Snoeck, en waar Jonkvrouw Snoeck hofdame van H. M. de Koningin is, zal het onderlijke huis van deze zeker wel de bijzondere aandacht van H. M. trekken. Een schoone, breede, aan weerszijden met prachtige iepen, gedeeltelijk ook met statige linden beplante heirbaan, de groote weg van 's Hertogenbosch naar Nijmegen leidt er heen, en het maakt deel uit van de gemeente Rosmalen, in de 9e eeuw onder den naam »Rosmalla« of »Rosmella« bekend.

Hintham bezit een zeer klein, maar allerliefst gelegen en sierlijk gebouwd kerkje voor de Protestanten, waarin de predikant van het naburige dorp Berlicum om de veertien dagen godsdienstoefening houdt. —

Provinciale Noordbrabantsche en
's-Hertogenbossche courant 20-9-1917

* HINTHAM, 20 Sept. Z. K. H. Prins Hendrik bracht gisteren bij de heen- en bij de terugreis naar 's-Hertogenbosch een bezoek aan Mevrouw de Douairière Snoeck—van Citters alhier. Op buitengewoon minzame wijze nam Z. K. H. bij zijn vertrek afscheid van Mevrouw Beelaerts van Blokland geb. Snoeck, de voormalige hofdame van H. M. de Koningin, en hare kinderen, die thans hier verblijf houden. Jhr. Beelaerts van Blokland vertoeft nog steeds als zaakgelastigde der Nederl. regeering te China.

Jonkheer
Matthias
Adriaan
Snoeck in
zijn tuin met
hond en op
het tafeltje
enkele pen-
ningen.
Brabantcol-
lectie 1514-
067

De krant besteedde aandacht bij elk bezoek van de Koninklijke familie aan het huis van de familie Snoeck

Al op jonge leeftijd besteedde Jhr. Matthias Adriaan veel tijd aan het bestuderen van de geschiedenis van de provincie Noord-Brabant. Van het in 1838 opgerichte Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant werd hij in 1858 lid en in 1875 bestuurder. Dit genootschap kende hem in 1878 een zilveren penning toe voor de samenstelling van een catalogus over hun verzameling munten en penningen en benoemde hem in 1904 tot lid van de commissie voor de verzamelingen.

Rond 1860 was er in Noord-Brabant nog heel wat moois en merkwaardigs uit vroeger tijden te vinden. Menig oud kasteel, menige pastorie of particuliere woning bevatte nog interessante oude voorwerpen. Platen en portretten, boeken, penningen en munten waren er ruimschoots te vinden, zo ook oude meubelen en aardewerk. Snoeck's snuffelzin bracht hem op het spoor van heel wat zaken, die hij voor verwaarlozing of vernietiging wist te bewaren en in zijn verzameling opnam.

Zo legde hij de grondslag voor zijn Noord-Brabantse atlas. Geen dorpje, gehuchtje of kasteeltje, geen gebeurtenis was er niet op de een of andere wijze in vertegenwoordigd. Fraaie tekeningen en 17e-eeuwse kopergravures vonden er een plaats naast houtgravures, lichtdrukken en prentbriefkaarten.

Naast zijn prenten en portretten waren het vooral munten en penningen, die door hem verzameld en bestudeerd werden. Diverse publicaties daarover staan op zijn naam.

*Bron: Tijdschrift voor Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde 3 (1911)
(bewerkt)*

Hij woonde in Hintham waar hij volgens informatie uit het Stadsarchief 's-Hertogenbosch geliefd was als een eenvoudig en blijmoedig man, een echte 'landjonker'. Snoeck was onder andere kamerheer in buitengewone dienst van koning Willem III en van koningin Wilhelmina, lid van de Ridderschap van Noord-Brabant, erelid van de Johanniter-orde, lid van de Illustere Lieve Vrouwe Broederschap (Zwanenbroeders), commandant van de schutterij van Noord-Brabant, lid van het college van regenten van de Godshuizen, ouderling van de Nederlandse Hervormde kerk in Hintham, voorzitter van de polders Van der Eigen en Beneden Aa, en mede-oprichter van het Koninklijk Genootschap voor Munt en Penningkunde. Hij schreef veel over penningkunde, onder andere over de stadhuispenningen van Den Bosch.

Snoeck was verwoed verzamelaar en ook sportief. Behalve boeken, handschriften en ansichten zit bij de collectie die wordt geveild ook een doos vol kartonnen badges die horen bij het lidmaatschap van de 's-Hertogenbossche IJclub.

Bron: Brabants dagblad 6-11-2008.

Sint Joris na 1925 met linden en luiken.
Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0073355
(ingekleurde uitsnede)

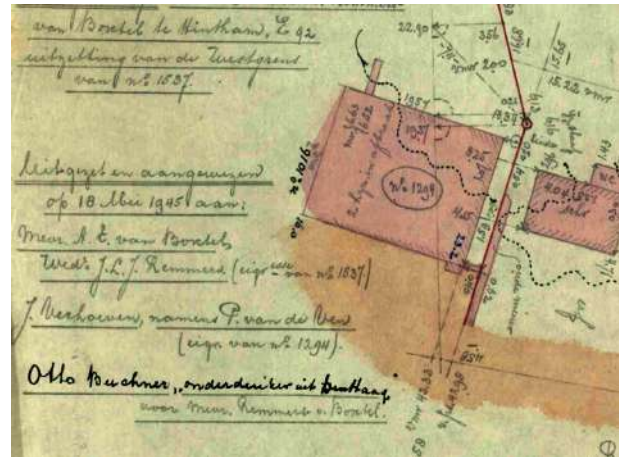
Meer bijzondere bewoners

In de Tweede wereldoorlog werden in het huis onderduikers ondergebracht.

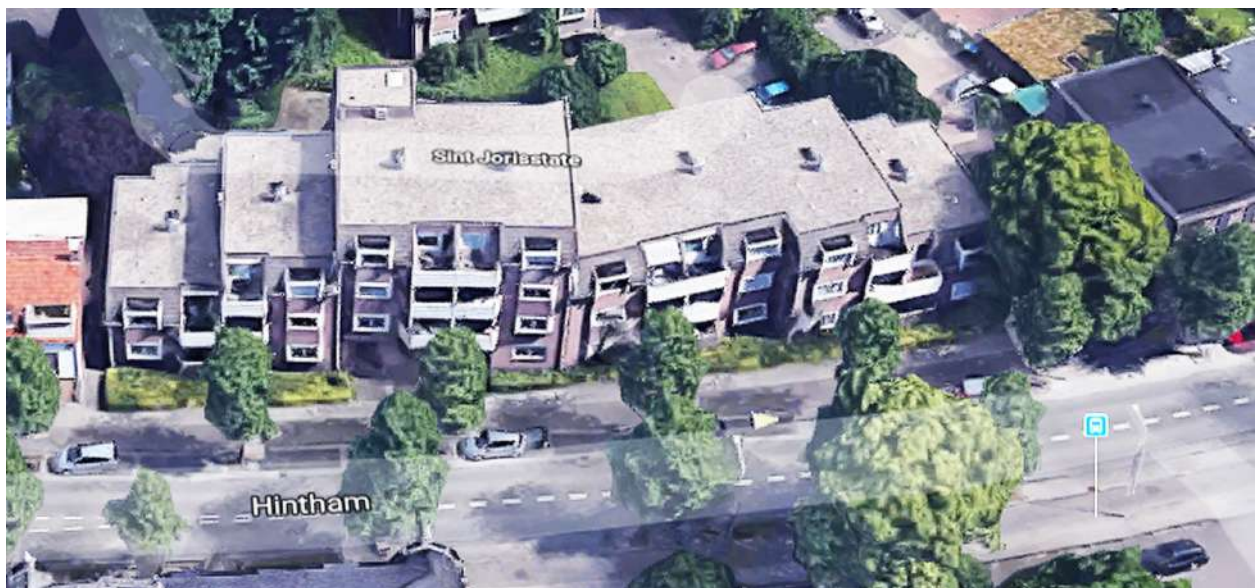
In april 1944 vond in de villa, die toen eigendom was van Remmers, de oprichtingsvergadering plaats van een gewapende verzetsgroep die de naam kreeg van "Knokploeg Prinses

Margriet". Leden van deze knokploeg waren verantwoordelijk voor de succesvolle overval op het distributiekantoor in Rosmalen en liquidatie van de gevreesde collaborateur "De Kin" in de Kerkstraat in Den Bosch.

Bron: artikel in "Rosmalla" door Michiel van Heumen

Op het veldwerk dat de landmeter van het kadaster op 18 mei 1945 maakte, wordt als aanwezig voor de eigenaresse mevrouw Remmers- van Boxtel de naam van "Otto Buchner, onderduiker uit Den Haag" genoemd

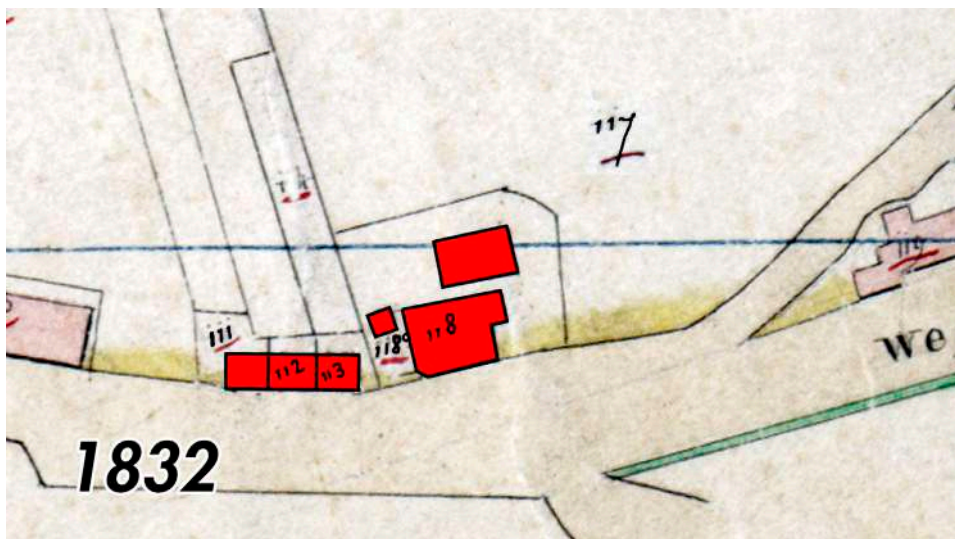

Op de locatie van huize Sint Joris staat nu Sint Jorisstate, een appartementencomplex.

Foto: Google streetview

13C. Hintham 54 tot en met de Julianastraat

In 1832 staat er op de plaats van de hier beschreven panden (van west naar oost) een rijtje van drie aaneen gebouwde huisjes, kadastraal nummers E 111 à 113. Daarnaast een klein vrijstaand huisje, kadastraal E 118a, gevolgd door een grotere boerderij met stal met als kadastraal nummer E 118. Oostelijk daarvan een nog onbebouwd perceel E 117 (moestuin), waar later drie dubbele woningen worden gebouwd. Naar deze nummers wordt hierna in de tekst verwezen. Waar in het kaartje uit 1832 "weg" staat is nu de weg Hintham. De schuine aftakking erop naar het noordoosten is de lage weg naar Rosmalen die later Oranje Nassaustraat is genoemd.

E 111 à 113: Hintham 54 tot en met 58

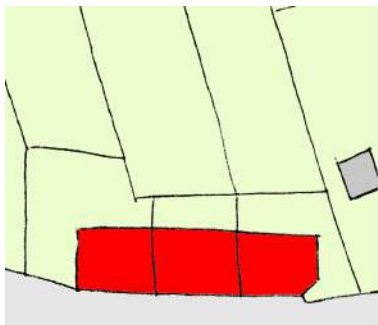

Hintham 54 tot en met 58. Bron: Google streetview

In 1832 staan hier drie aan elkaar gebouwde huizen; mogelijk is er oorspronkelijk een lang-gevelboerderij geweest, zoals die elders in de

oude kom van Hintham ook voorkwamen. Het westelijke huis, nu Hintham 54, is in dat jaar van Lambertus van Erp uit Rosmalen, die als beroepen schoolonderwijzer, burgemeester en secretaris heeft. In 1860 wordt dat gekocht door de Bossche metselaar Johannes Nicolaas van den Nieuwenhuijsen, die het in 1866 sloopt en nieuw en dieper opbouwt.

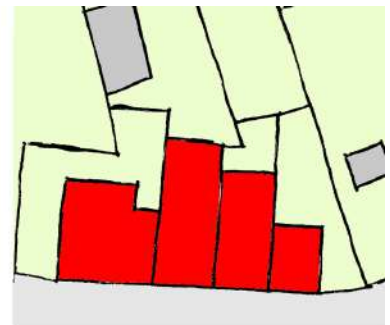
In 1893 koopt Johannes Arnoldus Stroucken, huisschilder uit Hintham, het pand. In 1905 krijgt hij vergunning om er een café in te exploiteren. Uit de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant van 17-1-1905 blijkt dat het café dan de naam "Rust Wat" heeft. In 1927 bouwt hij er een werkplaats aan en in 1943 een vrijstaande schuur bij.

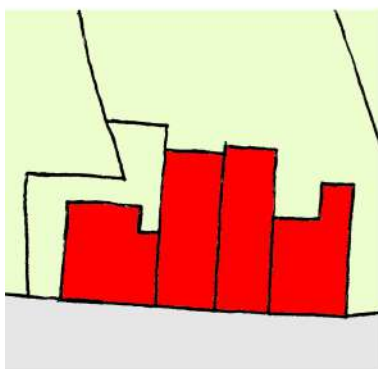
1832

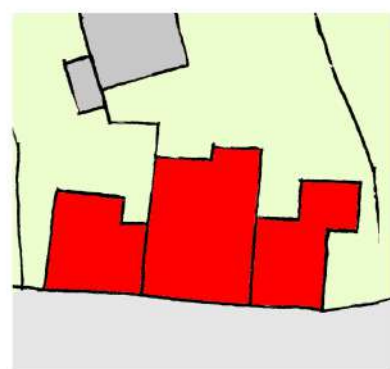
1866

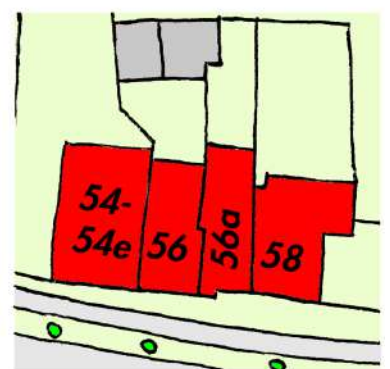
1870

1928

1943

2020

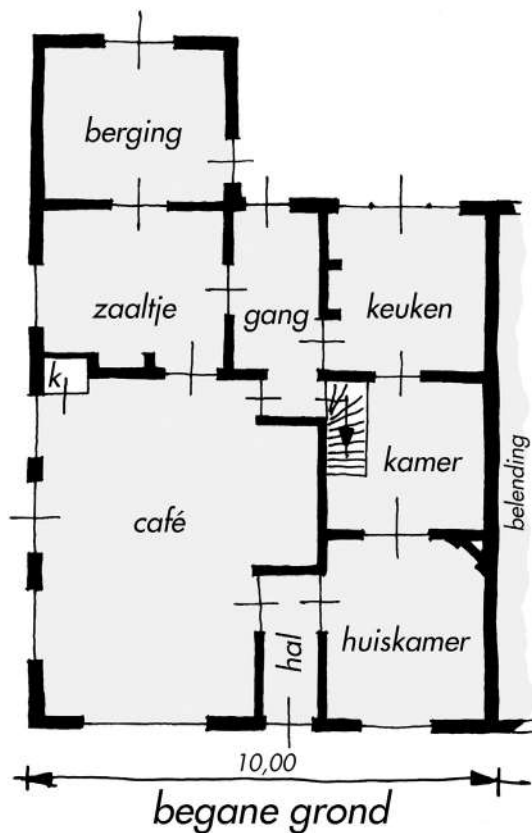
ontwikkeling Hintham 54 tot en met 58

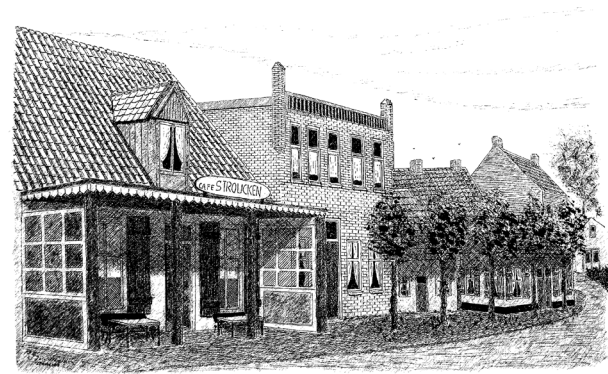
De hier besproken panden in 1917. Links café Stroucken op nummer 54, daarnaast Hintham 56 en daarnaast het pand met de lage gootlijn waar nu Hintham 58 is.
Collectie: Krien van Hirtum

In 1931 wordt het raam in het cafégedeelte vergroot en in 1948 wordt de begane grond bij het herstel van oorlogsschade aangepast. Daarbij wordt de ingang van het café naar de zijkant verplaatst. De exploitatie van het café is rond 1980 gestopt, waarna het pand een woonfunctie kreeg. Het is rond 2006 gesloopt en vervangen door een appartementencomplex nr. 54 tot en met 54d.

In 1832 zijn de twee huizen naast huidig nummer 54 nog eigendom van Willem Hanegraaf uit

Hintham 54 situatie 1948

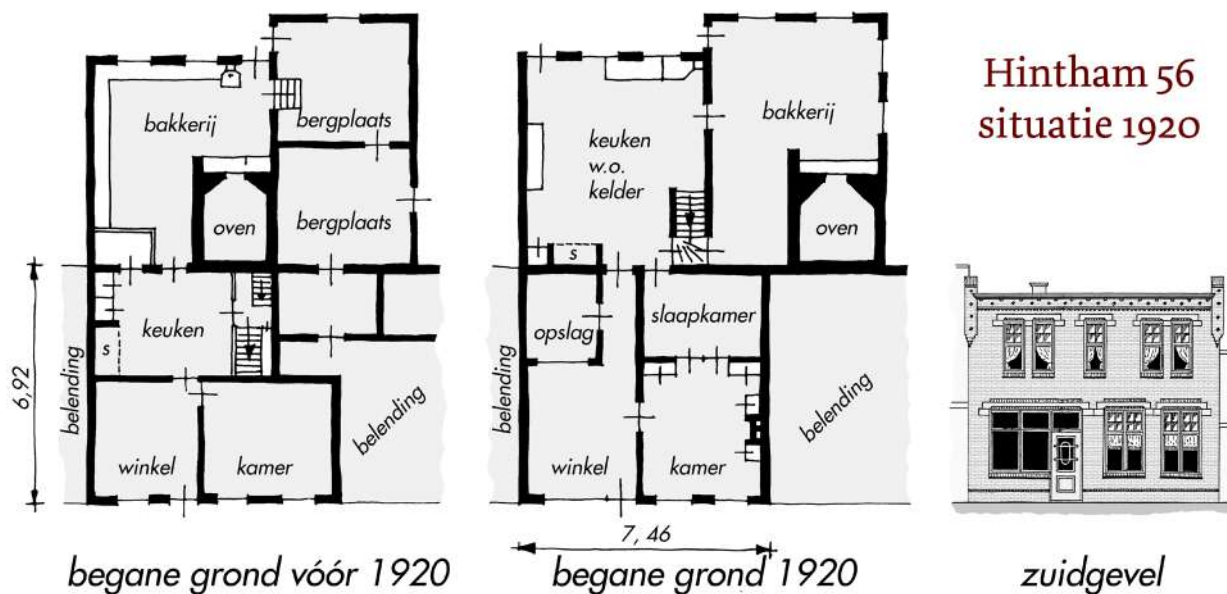
De foto uit 1917 werd met pen op papier gezet.
Collectie en tekenaar: Jo van der Velden

Rosmalen. Hij verkoopt ze in 1834. De middelste woning van het rijtje van drie, nu Hintham 56 en 56a, wordt nadat het enkele malen van eigenaar is gewisseld in 1866 gekocht door de Hinthamse broodbakker Johannes Jansen. Hij breekt het huis af en bouwt er een nieuw, waar na korte tijd een vrijstaande berging wordt bijgebouwd. In 1914 wordt Johanna Maria Rooland, gehuwd met de Hinthamse bakker Sigmundus van Haren, eigenaresse. Ze zetten er de bakkerij voort en herbouwen het pand in 1920, gevolgd door een verbouwing in 1927. De markante gevel is (op de begane grond later aangepast) nog aanwezig.

Hintham 56 en 56a in 2017

De oostelijke woning uit het rijtje, nu Hintham 58, werd in 1866 gekocht door Hendrikus van de Bogaart, verwer uit Dinther. Op de foto uit 1917 is te zien dat het een lage gevel had, mogelijk een restant van de boerderij die er gestaan kan hebben. In 1870 wordt het in twee huisjes gesplitst

Hintham 58 in 2017

waarvan het westelijke naar achter wordt uitgebouwd. In 1919 worden ze eigendom van bakker Sigmundus van Haren. Die sloopt ze in 1926 en vervangt ze door een nieuwe woning met het huidige nummer 58. Het linkerdeel met het platte dak dat op de foto te zien is hoort bij huis nummer 56a, dat de voordeur in de pui van nummer 56 heeft.

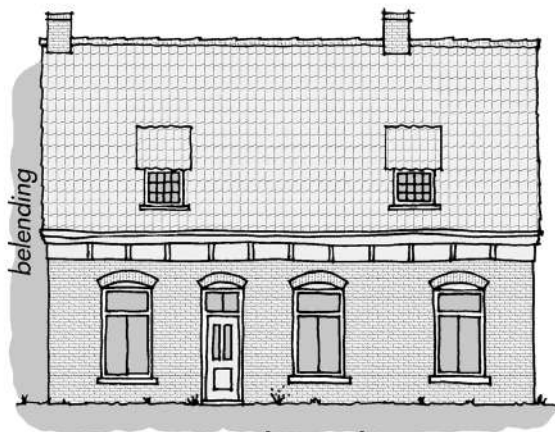
E 117, E118a en E 118: Hintham 60 tot en met 80

Adriaan Rijsbergen uit Rosmalen is in 1832 eigenaar van het grote huis met vrijstaande schuur dat hier staat. Ook het kleine huis van 15 m² dat een aantal meters vanaf de straat er ten westen van staat, hoort tot het eigendom. Lambertus Vink uit Rosmalen koopt het geheel in 1833. Het

later aangepaste huis is nog net te zien op de foto uit 1917 in dit hoofdstuk, vóór het huis met zadeldak en twee schoorstenen dat boven de bomen uit steekt. Zes jaar later, in 1839, splitst hij het huis in drie woningen en bouwt ook de achterliggende stal om tot woonhuis. In 1850 worden de drie huizen weer samengevoegd en splitst hij daar nogmaals een woning van af. In 1877 wordt het achterliggende huis dat eerst schuur was, gesloopt en vervangen door twee kleinere schuren. Ook het huis met de afgesplitste woning aan straat wordt dan herbouwd tot één huis. Dat wordt in 1908 alweer gesplitst tot een dubbele woning. Aan de oostzijde wordt het blokje dan met een boerenwoning uitgebreid (zie tekening Hintham 66 op de volgende bladzijde).

Hintham 60, 62 en 64 in 2017

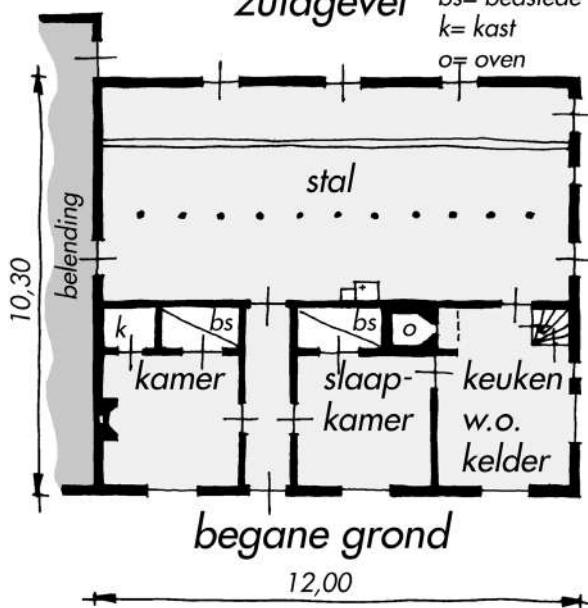

zuidgevel

bs= bedstede

k= kast

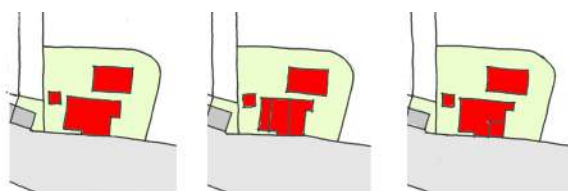
o= oven

begane grond

12,00

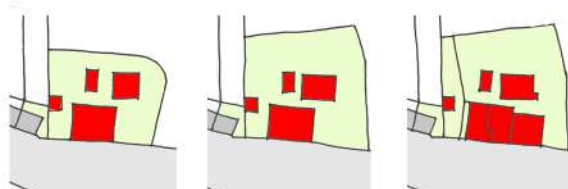
voormalig Hintham ter hoogte van 66 situatie 1908

1832

1839

1850

1877

1888

1908

ontwikkeling Hintham 60 tot en met 68e

Die situatie blijft zo zonder al te grote veranderingen tot 1932, wanneer de Hinthamse tuinman

Marinus van Osch eigenaar wordt. Het kleine vrijstaande westelijke huis wordt dan gesloopt en de ondergrond daarvan getrokken bij de buurman aan de westkant. In 1933 sloopt hij het dan nog bestaande huis en bouwt er een rijtje van drie huizen met de huidige nummers 60, 62 en 64 voor terug. Architect daarvan is H. Tibosch uit Berlicum.

De oostelijk aangebouwde woning, die later nummer 66 werd, wordt gesloopt en vervangen door een nieuw gebouw dat in eerste instantie kantoor van de firma Hoedemakers wordt en later verbouwd tot negen appartementen aan de weg Hintham 66 tot en met 68E.

Hintham 66 tot en met 68E in 2017

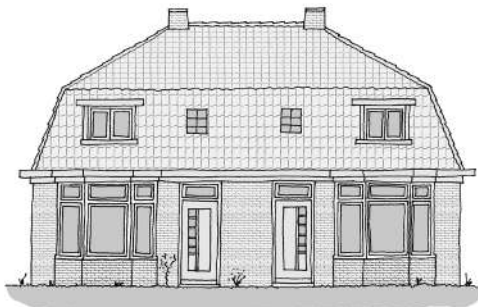
Oostelijk aansluitend aan de hiervoor besproken percelen heeft Adriaan Rijsbergen hier in 1832 een grote moestuin die hij het jaar daarop verkoopt aan Lambertus Vink. Het perceel blijft onbebouwd tot het eigendom is van de tuinman Marinus van Osch, die er in 1931 een dubbele woning bouwt in één laag met kap. Architect is P. van der Plas. Bij de bevrijding in 1944 ondervindt de kap schade en bij het herstel wordt er een nieuwe verdieping met kap op geplaatst. Het pand is nog bestaand aan de Hintham 70 en 72.

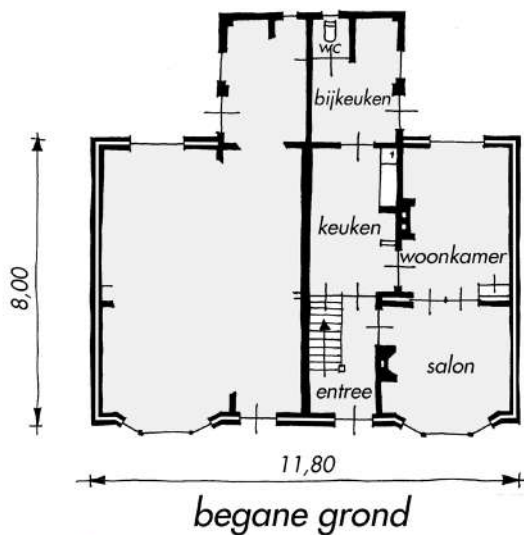
Hintham 70 en 72 in 2017

ontwikkeling Hintham 60 tot en met 80

zuidgevel

begane grond

Hintham 70 en 72 situatie 1931

Hintham 74 en 76 in 2017

Hintham 74 en 76 worden in 1931 gebouwd door Th. J. van Ewijk uit Rosmalen, onder architectuur van H. Tibosch te Berlicum.

Direct ten oosten daarvan ligt dan nog de schuine aansluiting van de lage weg van Hintham naar Rosmalen. Die wordt later haaks gemaakt en ligt nu ter hoogte van de huidige Julianastraat in de vorm van een fietspad ten oosten van nummer 80. Op de helling daarvan ervaar je goed dat de weg Hintham op een voormalige dijk ligt.

Met het haaks maken van de aansluiting van de lage weg naar Rosmalen (nu Oranje Nassau straat) op de weg Hintham (nu als fietspad in het verlengde van de Julianastraat ingericht), ontstaat ruimte voor nog een dubbele woning met de huisnummers 78 en 80. Die werd in 1935 gebouwd door M. van Osch en Antonius Gloudemans (opzichter van landerijen en wethouder van de gemeente Rosmalen). Architect was H. Tibosch uit Berlicum.

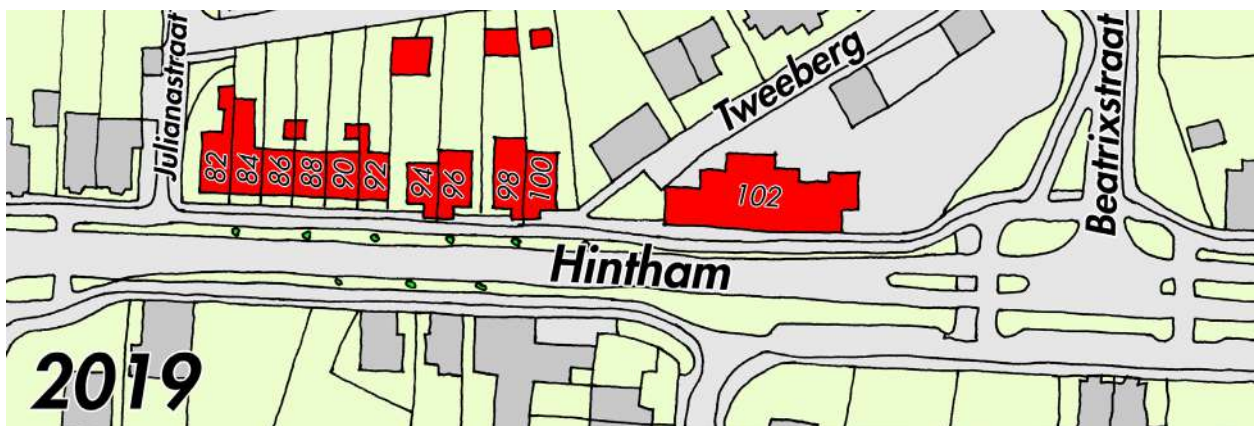
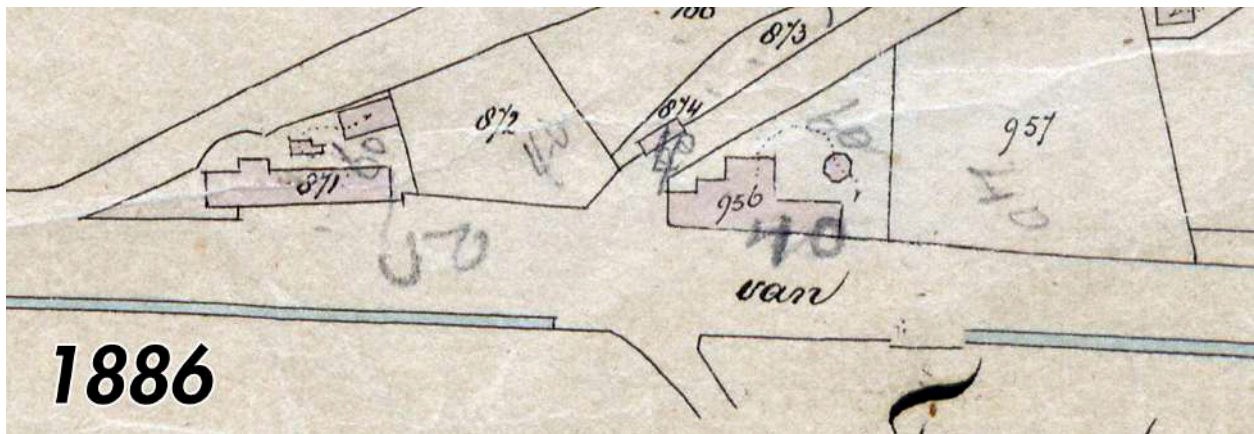
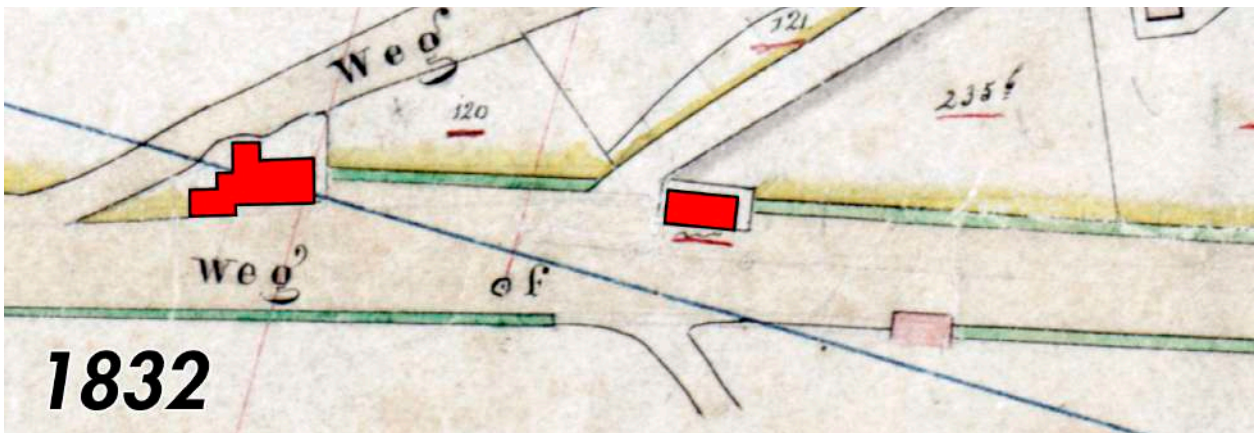

Hintham 78 en 80 in 2017

Tussen nummer 78 en 80 is de eerste steen ingemetseld, met daarop de naam van de zoon van de principaal

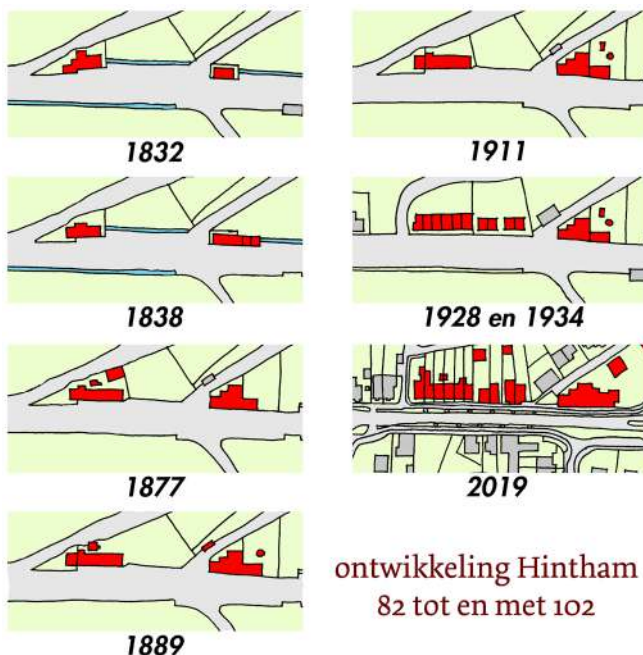
13D. Hintham 82 tot en met de Beatrixstraat

Hintham 82 tot en met 100

In 1832 stond hier in de schuine hoek tussen de toenmalige lage weg van Hintham naar Rosmalen en de weg Hintham, een huis met een lange gevel dat eigendom was van Willem van Heusden (linker pand in het kadastrale minuutplan van 1832 hierboven). Het pand had als toponiem "het Barrièrehuis". Er was daar een tol

in de rijksweg, waarvan Willem van Heusden de tolgaarder was. In 1828 wordt de tol 120 meter naar het oosten verplaatst. Het perceel ten oosten van dit eerste tolhuis, tot waar de Tweeberg aansluit op de weg Hintham, was toen een moeras. Het geheel wordt in 1833 gekocht, veranderd en verbreed door de Hinthamse aannemer

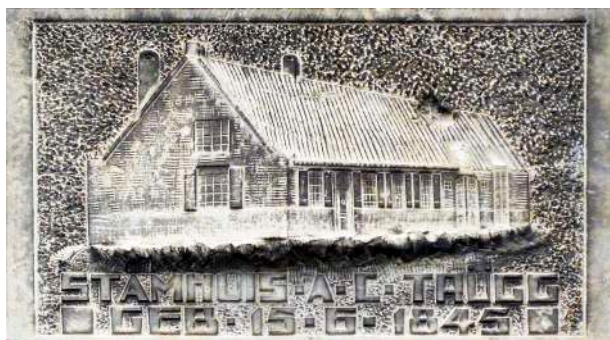

ontwikkeling Hintham
82 tot en met 102

Steven Trügg. Het ernaast gelegen moeras ontgint hij en neemt het als tuin in gebruik. In 1877 bouwt hij er een stal en een schuurtje bij. Zijn zoon Andreas Trügg, bouwman, is de eigenaar wanneer hij in 1889 de schuur vervangt door een nieuwe en aan de westkant een woning van het pand afsplitst.

Tien jaar later wordt het pand met de twee huizen erin verkocht aan Anthonie Willem Groot, ook een Hinthamse aannemer. De weduwe van Andreas Trügg behoudt dan het vruchtgebruik van beide huizen, tot zij vlak voor Kerstmis 1921 overlijdt.

In 1934 wordt het oude pand met de twee huizen erin gesloopt. Daar voor in de plaats bouwt Groot de zes aaneen gebouwde woningen met het adres Hintham 82 tot en met 92. Architect is J. Kanders uit Hintham.

De gevelsteen in de panden 84 en 86 waarop het oude pand dat er stond is afgebeeld. A.C. Trügg was de dochter Agnieta Christina van Steven Trügg, die er op 15-6-1845 geboren werd

Provinciale Noordbrabantsche
en 's-Hertogenbossche
Courant 25-4-1934

HENDRIK WORST,

Notaris te 's-Hertogenbosch,
is voornemens op **Vrijdag 27
April 1934**, des namiddags
om 2 uur precies ten her-
berge van den Heer W.
TRUGG te Hintham, pu-
blik te

VERKOOPEN:

VOOR AFBRAAK:

DE PANDEN

gelegen langs den straatweg
te Hintham, wijk E nos. 99
en 100.

Conditioes liggen ten kan-
tore van voornoemden No-
taris ter inzage.

In 1934 worden het pand met de twee
woningen gesloopt, om plaats te ma-
ken voor de huizen Hintham 82 tot en
met 92

Hintham 82 tot en met 92.

Foto: Google streetview

In het rijtje huizen is ook nog een gevelsteen
met de naam van de bouwer en de datum van
de eerste steen "A. W. Groot 17-7-1934"

In 1928 bouwde A. W. Groot ten oosten van het vroegere pand van Trügg al twee identieke dubbele woningen. Die staan nog aan Hintham 94 tot en met 100.

Hintham 94 en 96 met rechts een stukje van de nummers 98 en 100 in 2017

In het pand Hintham 94 is nog de eerste steen aanwezig, met de naam van een kleindochter van de bouwer

Ook in de nummers 96 (links) en 100 zijn gevelstenen met namen van Minderhout's telgen aangebracht

Hintham 102

Volgens het kadastrale minuutplan uit 1832 stond er op de oostelijke hoek van de aansluiting Tweeberg met de weg Hintham een huis met aangebouwde schuur, eigendom van Jan de Winter uit Hintham, precies op het westelijke deel van de huidige plek (rechter pand op de kaart uit 1832). Het huis was ingericht als herberg en fungeerde vanaf 1828 ook als tol in de rijksweg. Het heeft steeds ook een horeca- functie gehad en is in de loop van de tijd veranderd en vernieuwd. In 1833 ondergaat het een kleine uitbreiding.

Wanneer is Hintham 102 gebouwd?

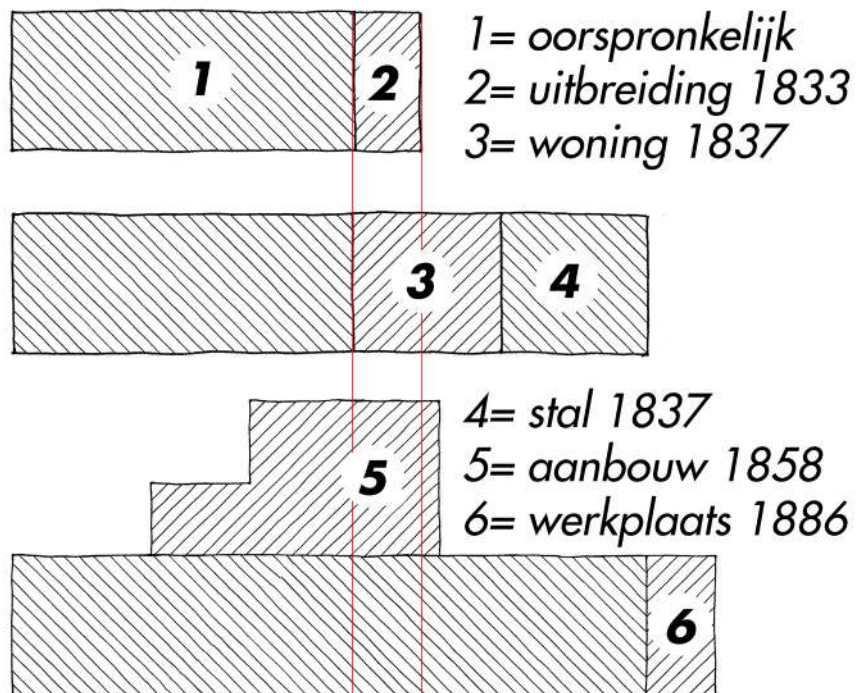
Het is niet gelukt om met bewijs te staven hoe oud het oorspronkelijke pand Hintham 102 is. Hoogst waarschijnlijk is, dat het aansluitend aan de rijksweg, die in 1822 werd aangelegd, werd gebouwd. Joannis Cornelis de Winter, geboren in 1897, was een Antwerpse stratenmaker. Heeft hij aan de aanleg van de Rijksweg gewerkt en is er, nadat hij er een relatie kreeg met de Rosmalense Petronella van de Ven en ook daarmee op 15 mei 1825 trouwde, een herberg begonnen? Daarvóór bestond die nog namelijk nog niet. Vergelijken we oudere kaarten (waarop de doorgetrokken weg nog niet bestaat) met het kadastrale minuutplan, dan zien we dat één klein pand voor de aanleg van de rijksweg is moeten verdwijnen. Dat lag in de oksel van waar de Rechtse en Linkse dijk met een grote bocht bij elkaar kwamen en had een andere oriëntatie dan het huidige Hintham 102. Er zijn geen akten aangetroffen, die deze veronderstelling staven, maar ook geen die wijzen op een eerdere bebouwing van deze plek.

Gegeven het beroep van Jan de Winter, de aanlegdatum van de rijksweg, de situering tegen en parallel aan de rijksweg en zijn definitieve vestiging en huwelijk in Hintham is de veronderstelling gerechtvaardigd dat het pand Hintham 102 tussen 1822 (de aanleg van de rijksweg) en 1830 (dan vestigt hij een hypotheek op zijn dan daar al bestaande pand) door Jan de Winter is gebouwd.

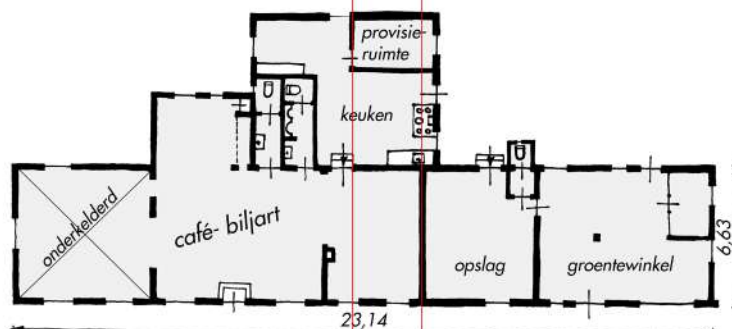
In 1837 vergroot De Winter het pand verder naar de oostzijde en splitst daar twee huisjes van ongeveer 35m² af. Omdat het meest oostelijke daarvan als paardenstal in gebruik blijkt te zijn, bepaalt de Gouverneur van de provincie Noord-Brabant dat hij er minder grondbelasting voor hoeft te betalen dan volgens de klassering die het kadaster er aan gaf.

Zoon Christianus de Winter bouwt in 1858 het pand naar achter uit en voegt de onderdelen weer samen tot één.

In 1886, wanneer hij overleden is, vergroot zijn weduwe Hendrina Vink, die dan de herbergierster is, het pand iets in oostelijke richting met een werkplaats. Op het aangrenzende perceel, dat ook haar eigendom is geworden, laat ze een (thee) koepel bouwen.

begane grond in 1953

begane grond in 1969

zuidgevel in 2019

ontwikkeling Hintham 102

Deze afbeelding is gemaakt met informatie uit het kadaster en opmetingen door de architecten H. van de Vreede (1953) en G. Wijnen (1969)

In 1890 wordt Wilhelmus van Kessel, kuiper en herbergier, eigenaar. Na zijn overlijden wordt het pand in twee delen gesplitst. Het westelijke deel met de uitbouw gaat naar de caféhoudster Hendrika Maria de Winter (gehuwd met Lambertus Cornelis van Lith); het oostelijke deel met de eerder afgesplitste paardenstal en woning, én de koepel, wordt van Petrus Maria de Winter, bakker te Hintham. Die bouwt er een vrijstaande stal achter.

In 1903 krijgt W. van Kessel vergunning in het pand een broodbakkerij te vestigen. Die was in het oostelijke deel en bestond uit een opslagruimte en een bakkerij met houtoven.

Rond 1930 wordt Antonius Theodorus Kuipers, ook herbergier, de nieuwe eigenaar.

Het pand Hintham 102, kort na 1945. De man met de sloof is bakker Jo van Lith, die toen in het rechter deel zijn bedrijf had.

Collectie: Bart van Lith

De handboogvereniging Nimrod werd in 1862 opgericht. Deze vereniging is lang gehuisvest geweest op het erf achter Hintham 102.

Handboogvereniging "Nimrod" in haar locatie achter het café in 1937. Op de achtergrond de niet meer bestaande boerderij Tweeberg 11. Collectie: Ronald van Grinsven

In 1946 werd de bakkerij van Van Kessel door bakker Jo van Lith omgebouwd tot één ruimte met daarin een heetwateroven.

Toen Van Lith aan de overzijde van de weg een nieuwe bakkerij met winkelwoning bouwde (nu Hintham 65) werd deze ruimte door Toon Maas als groentewinkel in gebruik genomen.

In 1952 werd Piet Blom eigenaar van het geheel. Hij gaf het cafégedeelte de naam "De Drie Linden".

Er stonden oorspronkelijk vier lindebomen voor het pand, waarvan er in 1944 een teloor ging door granaatvuur. De drie andere bomen legden het loodje in de zestiger jaren, toen de weg weer verbreed moest worden. Er zijn bij de laatste reconstructie van de weg in 2004 drie nieuwe geplant.

De Bossche schilder Piet Koppens maakte dit schilderij in 1922 op 17-jarige leeftijd.

Vermoedelijk is het de achterkant van het oostelijke deel van Hintham 102. Collectie: Mark

Suikerzakje van de Drie Linden. Collectie: Harry Dietz

In 1960 is café "De Drie Linden" in het westelijke deel, en groentewinkel van Toon Maas in het oostelijke deel van het pand gevestigd. De koepel en de stal, als schuur in gebruik, zijn er dan nog. Blom verbouwt het hele pand, nadat de groentewinkel van Maas er niet meer is, rond 1970 tot café-restaurant. Monumentenzorg begeleidt dan een totale restauratie. Die rijksdienst adviseerde ook over de inrichting en de toepassing van de kleuren. Het "kitscherige" verdween. Het krijgt de naam "De Zeuve Zinnen", genoemd naar het dan afgebroken tegenoverliggende woonhuis voor 6 huishoudens.

Door latere uitbaters werden ook weer andere namen gegeven, als "In de Tamme Krokodil", "Het Gulle Gelach" en het pseudo-Brabantse "In den Ouden Herberghe".

Het pand is rijksmonument 32722.

De redengevende omschrijving luidt:

Herberg van het Kempische langgeveltype; ramen met kleine roedenverdeling, vensterluiken. De gevels thans gepleisterd. Zadeldak met pannen belegd. 18e of vroege 19e eeuw.

In 1985 werd het door brand verwoest en het jaar daarop weer opgebouwd.

Het is nu als restaurant "Montimar" nog bestaand op het adres Hintham 102.

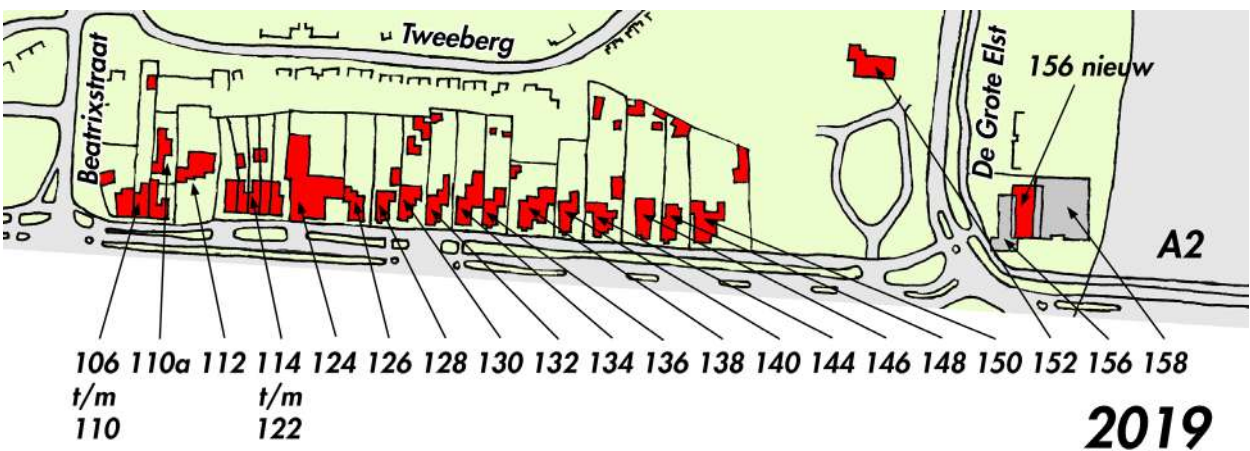
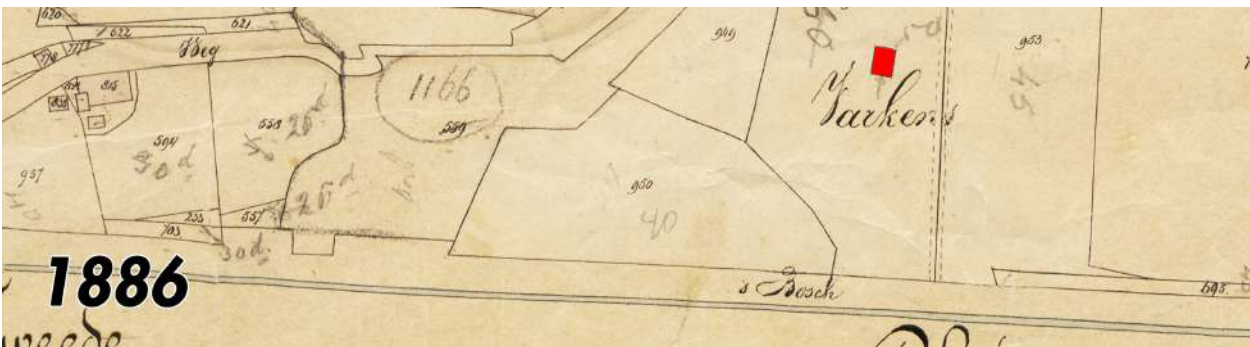
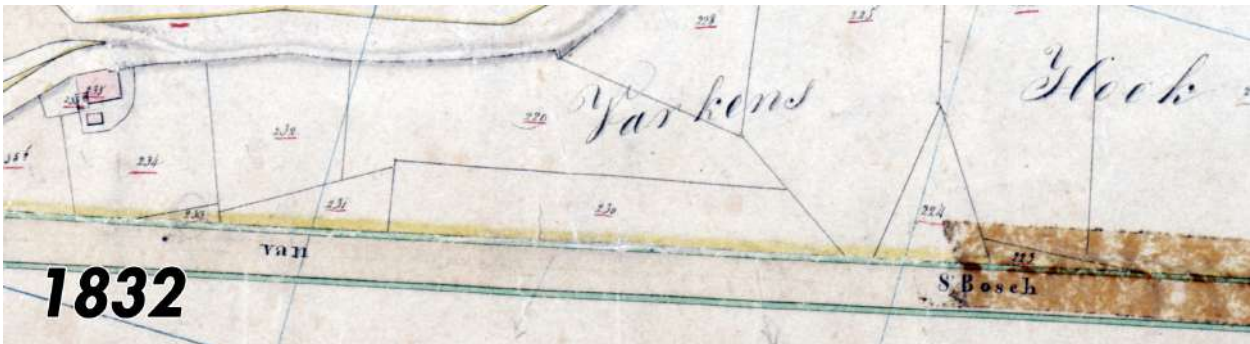
Hintham 102, getekend door Jo van der Velden (links) en Gé Brugmans (rechts).
Collectie: respectievelijk Jo van der Velden en Marja van Noort

Schilderij van het vroegere rechterdeel van Hintham 102 met de groentewinkel van Toon Maas door Harry Eijkemans. Collectie: A. Eijkemans- Maas

13E. Hintham 106 tot aan de Graafsebaan

In het gebied tussen de huidige Beatrixstraat en de autosnelweg A2 was in 1832 aan de noordkant van de weg Hintham nog geen bebouwing. De aangrenzende percelen werden gebruikt als bouwland en weiland. De eerste functionele verandering vond plaats met de aanleg van het veldwerk Hintham, op de plaats waar nu de huizen nr. 124 tot en met 134 staan. In 1919 werd dit werk weer opgeheven (zie hoofdstuk 10). Hierna volgt een beschrijving van de bebouwingshistorie van dit gebied van west naar oost, op basis van de huidige huisnummers.

106 110a 112 114 124 126 128 130 132 134 136 138 140 144 146 148 150 152 156 158
 t/m t/m
 110 122

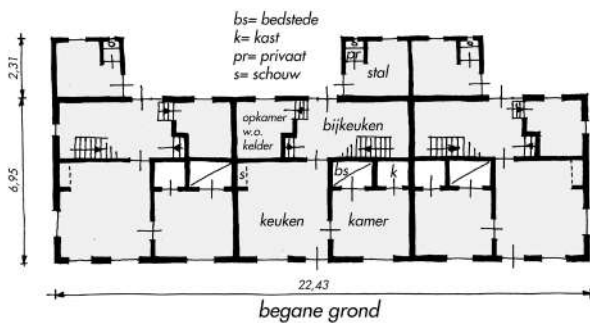
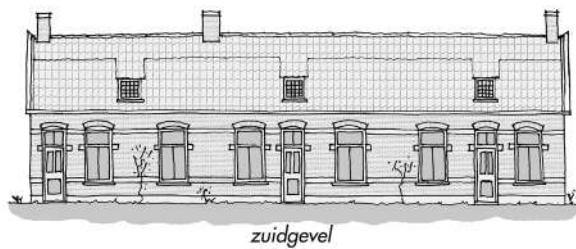
bestaande en **verdwenen** panden aan de noordzijde van de weg Hintham

Hintham 106 tot en met 110a

Hintham 106 tot en met 110 in 2017

Jacobus Petrus van Hoof, van beroep handelsreiziger uit Den Bosch, bezit hier rond 1900 een perceel bouwland waarop langs de Tweeberg drie huizen staan. Hij sloop die na een brand in 1908 en bouwt daarvoor in de plaats langs de weg Hintham een rijtje van drie huizen. Ontwerper is G. van Creij, bouwkundige te Rosmalen, die met zijn bedrijf ook de bouw uitvoerde.

Hintham 106, 108 en 110 situatie 1908

Woning Hintham 110a is door de eigenaar van nummer 110 in eerste instantie achter zijn huis als noodwoning gebouwd

Hintham 112

Hintham 112 in 2017

In 1964 koopt Wilhelmina Gevers, melkslijtster te Hintham, het oostelijk deel van het perceel van nr. 110 en bouwt er een huis, dat het nummer 112 krijgt. Daar wordt 10 jaar later een magazijn achter gebouwd en in 1989 wordt het huis uitgebreid.

Hintham 114 tot en met 122

Hintham 114 tot en met 122 in 2017

Lambertus van Drunen, aannemer uit Hintham, koopt in 1914 een perceel bouwland langs de weg Hintham. Hij bouwt er dan vijf aaneen gebouwde huizen.

In deze huizen is een gevelsteen aangebracht met de naam "De Kerseboom". Die naam is een toponiem, dat wil zeggen een (vroeger) aan een perceel gegeven naam

Henk de Werd, onderwijzer en historicus uit Hintham, schreef daarover in zijn boek "Rosmalen vroeger":

De Kerseboom komt in 1462 al in de archieven voor.

In "Het archief van het Leprozenhuis" wordt gesproken over een transportakte door de kinderen van "wijlen Theodorus Toelinc aan het Leprozenhuis van een stukje land gelegen in de parochie Rosmalen in de keersboom".

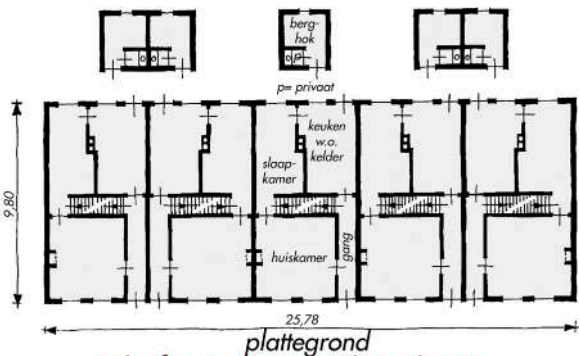
In 1671 verscheen voor de Rosmalense schepenen Aert Janssen van Schijndel, "gewesene" borger en broodenkoper der stad 's Hertogenbosch". Hij verklaarde dat hij alhier "tot Roosmaelen in sijne huijsinge genoemt de Keersboom sijne haal heeft gehangen, roock op laten gaan en sijne domisilium en woonplaats alhier heeft genomen".

In 1705 verscheen voor de schepenen van Rosmalen Cornelis Couwenbergh, "de welcke verclaart verhuurt te hebben huijs hoff ende aangelagh gestaan ende gelegen tot Hinthom van outs genaampt de Kersboom en tegenwoordigh bewoont bij Jan Teunisse van Schaijk ende dat aan ende ten behoeve van voornoemde Jan Teunisse van Schaijk, acceptant in desen ende dat voor den tijt van vier jaeren ende dat jaerlijckx voor ende om eene somme van negen en twintigh gulden, alle jaere presieselijck te betaelen op St. Marten of Kersemis uijtelijck".

In "Staet van den 20ste 40ste en 80ste penn." wordt gezegd dat Anthony van den Braak c.s. een perceel teulland genaamd Den Kerseboom op 7 december 1792 vest aan Jacob Andries Goovers voor f 248,--.

zuidgevel

plattegrond
Hinham 114 - 122 situatie 1914

Hinham 124- 124d

Hinham 124- 124d in 2017

In 1923 koopt Theodorus van der Meijden, koopman uit Rosmalen, een perceel grond van het voormalige verdedigingswerk dat er lag en bouwt er een huis met vrijstaande schuur op. Die verkoopt hij in 1925 aan de Hinthamse aanne-mer Martinus van der Steen, die huis en schuur twee jaar later doorverkoopt aan Petronella van Herpen, vrouw van Marinus van Alebeek, boer, vrachtrijder, sloper en steenkolenhandelaar uit Hintham. In 1929 wordt er een nieuw magazijn gemaakt, verbonden met het huis. Het achterliggende perceel, tot aan de Tweeberg, wordt in 1954 toegevoegd. In 1998 wordt achter het huis nog een groot magazijn gebouwd. Het pand is nu sterk aangepast en vergroot, en biedt huisvesting aan enkele bedrijven.

Het was ooit de bedoeling oostelijk grenzend aan dit pand is een identieke woning te bouwen. Die is nooit gerealiseerd

Hinham 124 in 1949.
Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie Henk de Werd

Schilderij door Ton Brands.
Collectie M. Kerkhofs- van Alebeek †

Hintham 126 tot en met 150

Dit is een rij met vrijstaande villa's, alle nog bestaand in 2020. Hierna volgt een overzicht met foto, de stichter en het bouwjaar.

126: Martinus van der Steen, aannemer te Hintham, bouwt hier in 1926 een huis

128: Martinus van der Steen, aannemer te Hintham, bouwt hier in 1927 een huis

130: Antonius Gloudemans, opzichter van landerijen en wethouder van Rosmalen, bouwt hier in 1935 een huis, ontworpen door architect H. Tibosch uit Berlicum

132: Martinus van der Steen, aannemer te Hintham, bouwt hier in 1927 een huis

134 en daaronder 136: Franciscus Antonius Michels, musicus uit Den Bosch, bouwt deze huizen in 1927. Nummer 136 heeft de naam "Marianne" op de luifel gehad. Dat was de naam van de jongste dochter van de familie Jansen die het huis bewoond heeft. Foto "Marianne": collectie Ingrid Heijmans (uitsnede)

138: Johannes van Dinther, bouwkundig tekenaar te Hintham, bouwt hier in 1973 een huis

140: Josephus Augustinus Smit uit Den Haag bouwt hier in 1931 een huis. Waarschijnlijk is hij het die het de naam gaf van "Huize Soeka Senang", wat zoveel betekent als "tamelijk tevreden".
Architect was H. Hendricks uit Rosmalen

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 8-6-1936

BEMIDDELINGSBUREAU „BRABANT”.
INCASSO'S — INFORMATIES — HYPOTHEKEN
HUUR en VERHUUR — KOOP en VERKOOP
BELASTING- en RECHTSKUNDIGE ADVIEZEN
BOEKHOUDINGEN — OPMAKEN VAN ACTES
BEHEER VAN VERMOGENS, enz. enz.

Wegens uitbreiding der zaak
GEVRAAGD EEN HOOFD-ACQUISITEUR
EN EENIGE ACQUISITEURS,
 voorloopig op provisie; bij gebleken geschiktheid levenspositie. — Voorts is nog een plaats vacant als
VOLONTAIR(E).
 Sollicitanten zich aan te melden (niet op onderstaande zittingen) te onzen kantore
HUIZE „SOEKA SENANG”,
HINTHAM E 122, TELEFOON 443 (bij Den Bosch),

Huize "Soeka Senang" herbergde diverse praktijken. E 122 is het vroegere huisnummer

144 (nr. 142 komt niet voor): Johannes Christianus Kanders, architect te Hintham, bouwt hier in 1932 een huis en noemt het "Elize", naar de voornaam van zijn vrouw. De naam van architect Kanders zul je meer tegenkomen in dit boek, want hij ontwierp veel woningen in Hintham

146: Wilhelmus van 't Hooft, administrateur te Tilburg, bouwt hier in 1931 villa "Joseph". De naam was in losse letters aangebracht op de borstwering boven de erker, en werd gegeven vanwege de verering die de familie voor de heilige Joseph had. Met het vertrek van het laatste familielid uit het huis werden de letters verwijderd.

Bron: mevrouw Jet Vorst van 't Hooft in Rosmalla extra nr. 4

148: Henricus Franciscus Kruijtwagen, aannemer/ bouwkundige te Hintham, bouwt hier in 1935 een huis

150: Henricus Franciscus Kruijtwagen, aannemer te Berlicum, bouwt hier in 1926 een huis, dat in 1936 door de telefoondienst en in 1942 door de landmeter wordt geregistreerd als "Villa Antoni". In 1934 bouwt hij er een houten magazijn achter, dat naderhand nog wordt vergroot

Hintham 152, bekend als "Zuiderbosch"

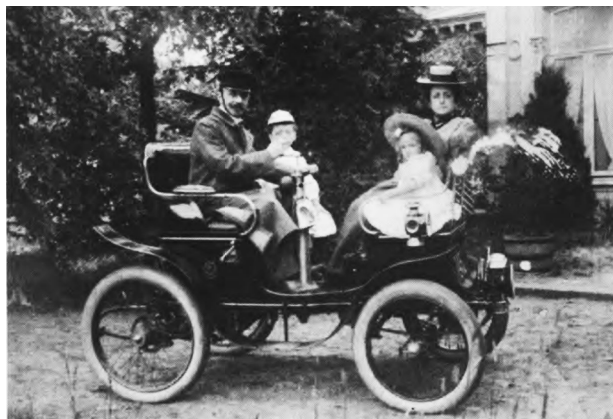
Zuiderbosch in 2017

Gerardus Antonius Sweens, koopman en eigenaar van de koffiebranderij "De Drie Mollen" uit Den Bosch, heeft hier in 1882 een groot perceel bouwland van ruim een hectare gekocht van Wilhelmus Matthias van Beek, molenaar uit Berlicum. Hij bouwt er in 1884 een villa in eclectische stijl als buitenverblijf. Het krijgt dan al de naam "Zuiderbosch". De villa staat een flink eind van de weg af, op een verhoging. Dat was nodig, want in die tijd stond dit gebied 's winters regelmatig onder water door overstroming van de Maas. Als de eigenaar dan naar zijn buitenhuis wilde komen, moest hij eerst contact opnemen met een boer in de buurt die

dan zorgde dat er een bootje klaar lag (bron: Bossche Encyclopedie). Het stuk land eromheen werd als park (of, zoals het kadaster het dan omschrijft, als "lusttuin") ingericht. In 1904 wordt de villa aan de oostkant vergroot.

De gevelsteen van Zuiderbosch, gelegd door Gerardus' zoon Theodorus

Ook de zoon van Gerardus Sweens, Theodorus Alphonsus Josephus Maria, was koopman en koffiebrander en heeft in de villa gewoond. Hij koopt in 1900 een 3 pk. Darracq automobiel. We zien hem hier met echtgenote, dochter Maria en naast hem zijn zoon Joseph, die zijn opvolger werd als directeur van de koffiebranderij. Collectie: Paul Goulmy

In 1906 koopt Eugène Marie Victor Goulmy, sigarenfabrikant te Den Bosch, het geheel van villa met park. Het wordt gebruikt als zomerverblijf en vanaf 1915 als permanente woning voor zijn gezin met 16 kinderen. Hij vergroot de villa in 1906 en bouwt er twee jaar later een vrijstaande serre bij, die ook nog als zomerhuisje dienst heeft gedaan. Hij geeft de villa de naam "Dorothy Hall", naar de voornaam van zijn vrouw Dorothea. In 1911 komt er aan de noordoostzijde van het perceel een vrijstaand bijgebouw, zes jaar

De familie Goulmy op het terras in 1916. Collectie Paul Goulmy, foto: P. Weijnen

later gevolgd door een aan de noordwestzijde. Tussen die bijgebouwen in bouwt hij in 1920 een boerderij met een langgerekte plattegrond. Het verhaal binnen de familie is dat hij die als een modelboerderij heeft laten bouwen voor zijn zoons Paul (1905) en Eduard (1904). Beiden hadden de landbouwhogeschool gedaan en verbouwden groenten op een perceel in Den Dungen. Deze boerderij is in 1934 verkocht aan Johannes Dielissen. Ten behoeve van de aanleg van de Grote Elstweg werd ze door de gemeente gekocht en in 1996 gesloopt. De beschrijving van deze boerderij in dit boek is opgenomen in het hoofdstuk 13H bij huisnummer 10.

Jonkvrouw Theodora Guisberta Maria van Nispen tot Sevenaer, gehuwd met de Bossche industrieel Paulus Nicolaas Franciscus Maria Rouppe van der Voort, koopt park, villa en bijgebouwen in 1932. Dan krijgt de villa opnieuw een uitbreiding, nu met één verdieping aan de westkant. De vervallen serre wordt vier jaren later nieuw gebouwd. Architect van dit werk was P. Stevels. In 1956 wordt de Vughtse familie Driessen eigenaar, vijf jaar daarna gevolgd door de NV Wijnhandel G. Verlinden en Zoon. Deze knapt het inmiddels wat verwaarloosde pand en park op en bouwt er een magazijn achter. Nu is de villa en het park, zonder magazijn maar met nieuwe kantoorunits, weer bekend als "Zuiderbosch" en gelegen op het adres Hintham 152. Het heeft sinds 2002 de status van rijksmonument.

Het hek is onderdeel van het rijksmonument. Foto: 2017 (bewerkt)

Dorothy Hall, geschilderd door Celine Goulmy in 1911. Collectie: particulier

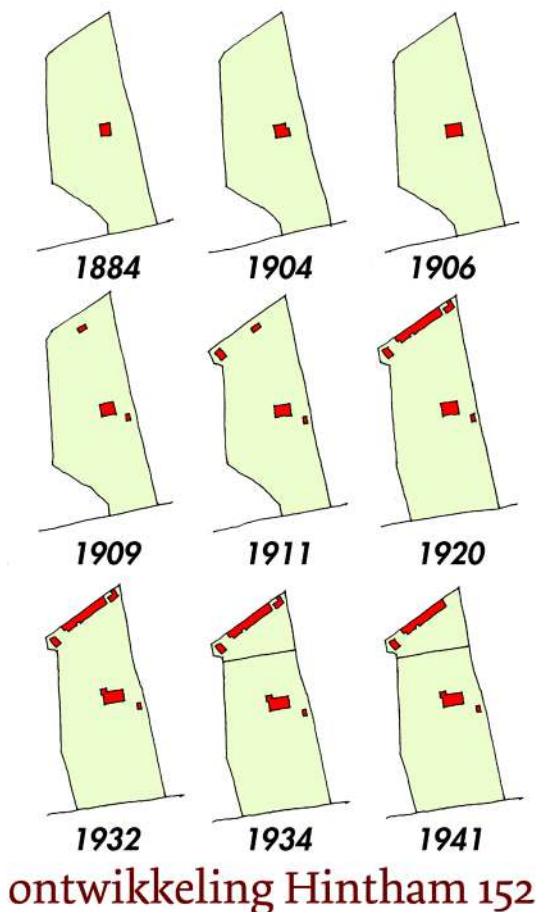
Zuiderbosch, geschilderd door Suze Slager- Velsen in 1947. Collectie: J. Rouppe van der Voort

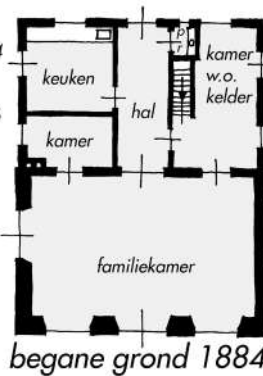
Zuiderbosch, geschilderd door J. Welage in 1985. Collectie: Zuiderbosch

Een interpretatie door de Bossche schilder Jan van Hoek † uit 2006.
Titel: "afscheid van de wijn". Collectie: Carla van Hoek- Polak

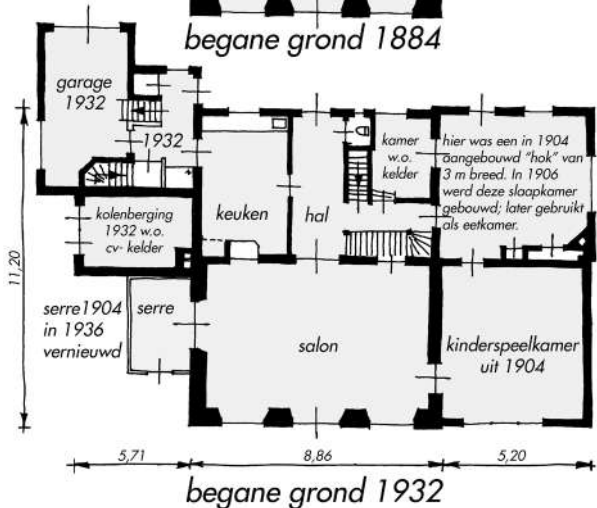

De oorspronkelijke plattegrond uit 1884 is bereideneerd vanuit een bouwvergunning uit 1906 en uit kadastrale informatie.

Architect van de verbouw in 1906 was K.C. Suijling uit Den Bosch.

De aanbouw en aanpassing van 1932 werd getekend door architect P. Stevels uit Helvoirt.

begane grond 1884

begane grond 1932

Hintham 152

Hintham 152 is een beschermd rijksmonument met nummer 522418.

Hierna de beschrijving van deze status.

Inleiding

Op het achterste deel van het perceel ligt aan de noordzijde geheel vrij de voormalige VILLA 'Zuiderbosch' (voorheen 'Dorothy Hall') met omliggende, door paden doorsneden landschapstuin met gazons, een waterput, diverse boom- en plantengroepen en monumentale solitair, waaronder een kastanjeboom, rode beuk en linde. Het pand, thans als kantoor in gebruik, werd in opdracht van T.A.J.M. Sweens gebouwd in Eclectische stijl. Het dateert uit 1884, getuige een eerste steen in de voorgevel met opschrift: 'T.A.J.M. / SWEENS / 18 (26/3) 84'. Het pand is in de loop der jaren uitgebreid en inwendig op onderdelen gemoderniseerd. De oorspronkelijk L-vormige plattegrond is in het eerste kwart van de 20ste eeuw door een- en tweelaags aanbouwen onder plat aan de linker gevel en een tweelaags aanbouw in de oksel aan de rechter gevel nagenoeg rechthoekig geworden. In 1940 werd de kap op het middenvolume hoger opgetrokken, bij welke gelegenheid tevens het rechter volume (voorheen met plat) werd voorzien van een aankappend dak.

Omschrijving

Het gedeeltelijk onderkelderde, (deels) gebosseerd gepleisterde pand beslaat een nagenoeg rechthoekige plattegrond en telt twee bouwlagen met verschillende verdiepingshoogten plus een zolderverdieping, onder een met gesmoorde romaanse pannen gedekt samengesteld afgeplat schilddak. Voorschild van het middenvolume met lagere dakvoet maar gelijke nokhoogte als de overige schilden. Dakkapel met boogfronton voorzien van oeil-de-boeuf waaromheen gebouchardeerde velden. Op de nokeinden pironnen. Rechter volume met aankappend afgeplat schilddak (1940). Omlopende, deels verspringende, overstekende, licht geprofileerde goot. Voorgevel van vijf traveeën waarin centraal het oorspronkelijke, symmetrische middendeel (voorheen salon) van drie traveeën. Onderlangs het middendeel een verspringende, hardstenen

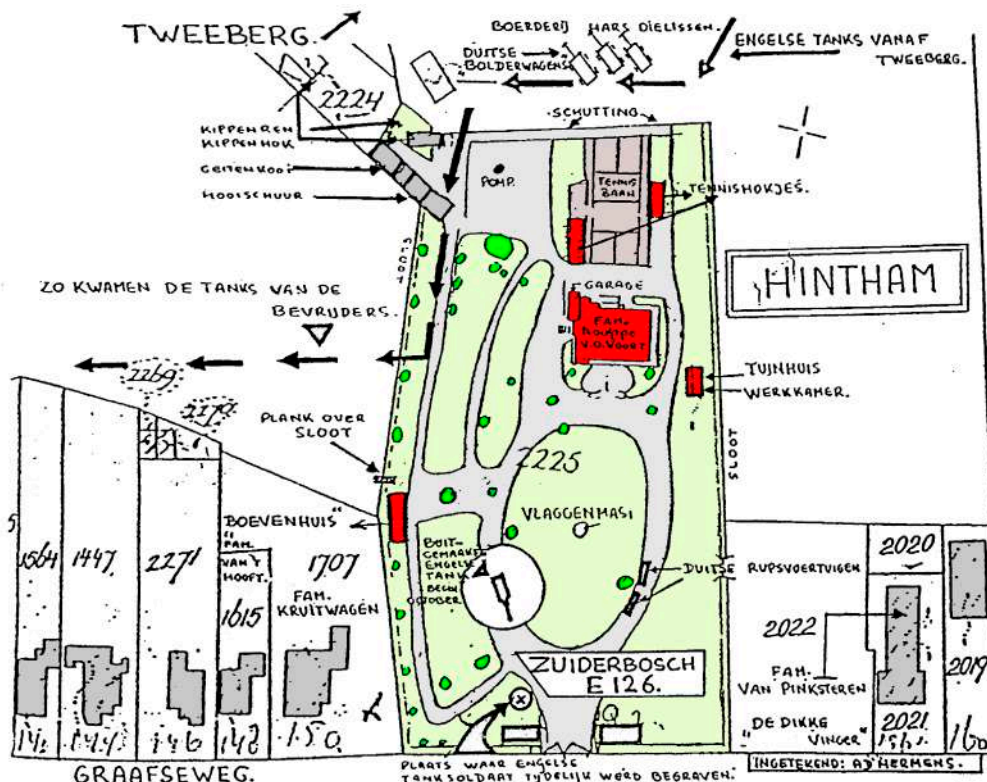
plint met deels van diamantkoppen voorziene panelen. De goot wordt ondersteund door in een fries opgenomen voluutvormige consoles. Tussen de consoles decoratief gestucte velden. Naast en boven de getoogde gevelopeningen casementen waarin eveneens decoratief gestucte velden en ornamenten, deels gebouchardeerd. Gevelopeningen geflankeerd door pilasters met om de kop getrokken geprofileerd stucwerk, boven de stolpvensters bekroond met floraal werk voorzien van portretkopjes. In het midden een beglaasde, dubbele terrasdeur met panelen waarvoor een portiek, bestaande uit een met een palmetachtig ornament bekroond zadeldakje, ondersteund door gietijzeren kolommen met dito maaswerk. Groot, spiegelsymmetrisch hartvormig terras met balusters van cement uit 1985. Zijaanbouwen met zedelige vensters, deels met glas-in-lood.

Oorspronkelijke deel van de rechtergevel gebosseerd. Achtergevel van vijf traveeën met T-vensters met draairamen (verdieping), stolpvensters (o.a. van de vroegere keuken), tuimelvensters (wc's) en gluurluikje in de in een boven- en onderdeur verdeelde toegangsdeur. Van het interieur zijn onder meer van belang: hal met zwart-gele plavuizen, lijst en medaillon van stucwerk, trap met decoratief gesneden hoofdbaluster en enkele paneeldeuren met geprofileerd lijstwerk; salon met stucwerklijsten voorzien van floraal werk in het midden en de hoeken en vensterblinden.

Waardering

De villa 'Zuiderbosch' met landschapstuin is van algemeen belang. Het object heeft cultuurhistorische waarde daar het als fabrikantenvilla en als villa op een landelijke plek in Rosmalen die enerzijds rust kan bieden, maar anderzijds -ten gevolge van de gunstige verkeersligging- een snelle verbinding biedt met de nabijgelegen grote stad Den Bosch, de sociaaleconomische ontwikkelingen in Brabant in de tweede helft van de negentiende eeuw illustreert. Het object bezit architectuurhistorische waarden wegens de architectonische kwaliteiten van met name de voorgevel met terras en de bijzondere ornamentiek in met name het portiek. Het object heeft ensemblewaarden als essentieel onderdeel van het landgoed. Daarnaast als markant onderdeel van de historische bebouwing aan de voormalige rijksweg te Hintham. De tuin is van belang als herkenbaar bewaard gebleven structuur en daarnaast vanwege de aanwezigheid van monumentale solitaires en boomgroepen uit de tijd van aanleg.

Ook de lantaarnpalen in het park en het toegangshek staan op de monumentenlijst.

Links: de oorspronkelijk zwart-witte tekening op pagina 147 uit het boek "Rosmalen in de vuurlinie" van, en getekend door, A.J. Hermens.

Hier zijn ook de locaties van tennisbaan en -paviljoen, het tuinhuis en het "boevenhuis" aangegeven die hierna aan de orde komen

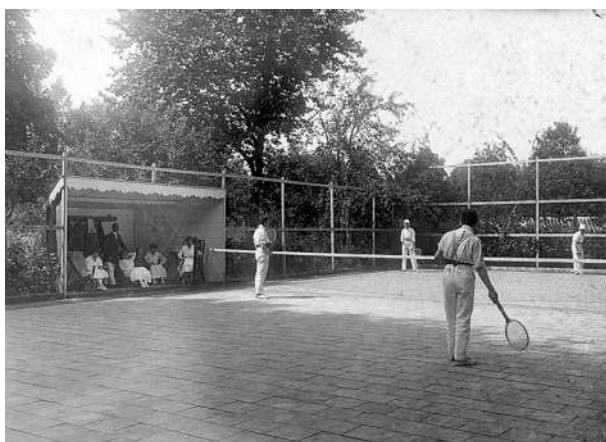
Centrale verwarming

Zuiderbosch had al vroeg een kolengestookte centrale verwarming, waarvan de ketel in de kelder stond. De ingang van de kolenopslag bevond zich echter op het platte dak, waar door een luik de kolen gestort moesten worden. De kolenboer zette dan de vrachtwagen met zakken kolen naast het gebouw neer en bracht die een voor een via een ladder naar het dak.

Bron: J. Rouppe van der Voort.

Gebouwen in de tuin

In 1909 werd aan de noordzijde van het perceel een betegelde tennisbaan aangelegd, met aan beide zijden een paviljoen.

De tennisbaan met paviljoen in 1916.
Collectie: Paul Goulmy, foto: P. Weijers

In het park, ten zuidoosten van het hoofgebouw, werd in hetzelfde jaar een tuinhuis gebouwd met open veranda. In het tuinhuis werd ook pianoles gegeven.

Het tuinhuis in 1916. Collectie: Paul Goulmy,
foto: P. Weijers

Het boevenhuis. Collectie: Paul Goulmy

Het boevenhuis stond van 1910 tot rond 1955 aan de westkant van het perceel, op de plaats waar voorheen een koetshuis was. Leo Rouppe van der Voort † beschreef het in 2003 in een persoonlijke brief, waarvan hier een bewerkte versie.

Op de expositie van 1909 op de Parade in Den Bosch, ter gelegenheid van het 25-jarig ambtsjubileum van burgemeester Van der Does de Willebois, was door de sigarenfabriek van Goulmy en Baar een huisje opgesteld. Het huisje was van hout en beschilderd als was het uit stenen opgetrokken. Het zandlopermotief in de tweedelige deur was in donkerblauw en geel uitgevoerd en het glas in de raampjes was in de klassieke roedeverdeling beschilderd als waren deze raampjes voorzien van glas in lood. De kozijnen waren in natuursteengrijs geschilderd en de verdere optrek aan de voorzijde had de kleur van baksteen. De achterkant en de zijkanten waren van met kalk wit geschilderd dakleer, dat op het houten geraamte was gespijkerd en dat door de ouderdom nogal wat bobbelingen was gaan vertonen. Het huis gold bij ons, kinderen, als het zogenaamde 'boevenhuis' omdat tijdens ons spel de gevangen genomen boeven daar werden opgeborgen. De ronde houten schijf die tegen enkele stammen aanligt is een deel van een haspel, die door de geallieerden werd afgerold om er telefoon-

draad mee te leggen.

Op de door een gebogen steun gedragen balk stond een opschrift, dat alles te maken had met de Bossche sigarenfabriek van Goulmy: "Pietje - Patje - Poeh - Die hier trouw toeback coopt krijgt sondaghs een pijpen toe". Het huisje werd gebruikt als opslag van tuingereedschap en door de tuinman om te schuilen bij slecht weer.

Vermeldenswaard is dat het rond 1920 bewoond is geweest door de eerste werknemer van Eugène Goulmy uit de voormalige Amsterdamse vestiging, de toen gepensioneerde heer Jansen.

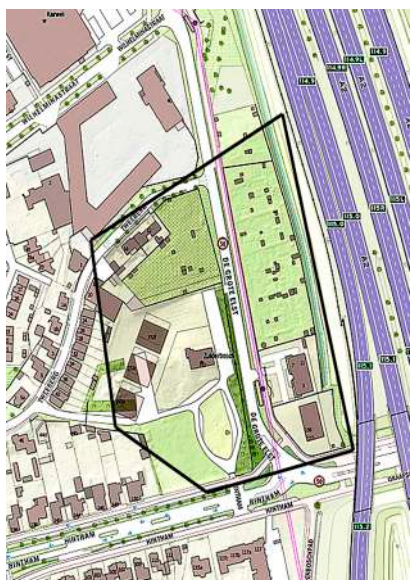
Tweede wereldoorlog

Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog werd Den Bosch vanuit het oosten door de geallieerden bevrijd. Daarbij werd er veel slag geleverd, waar ook Hintham niet aan ontkwam.

De heer J. Rouppe van der Voort woonde toen als jongeman in Zuiderbosch en vertelde dat een Engelse tank die nabij Coudewater door de Duitsers onschadelijk was gemaakt, naar Zuiderbosch werd geslept. Daar werd de koepel gesloopt en de gedode bemanning eruit gehaald. In zijn boek "Rosmalen in de vuurlinie" beschrijft A.J. Hermens deze gebeurtenis.

De Prathoek, archeologische vindplaats en latere locatie van Zuiderbosch

Het toponiem "Prathoek" slaat op enkele percelen die aan de noordkant van de voormalige rijksweg, nu de weg Hintham, lagen. Het gaat om de percelen E 222 en E 225, waarop nu het pand Hintham 152 (Zuiderbosch), de weg de Grote Elst, kantoren en volkstuinen aanwezig zijn. Hier zijn in 1861 archeologische vondsten gedaan.

Het omliggende gebied had de naam "Prathoek". Het deel ten westen van de weg De Grote Elst was in 1832 perceel E 222, toen eigendom van burgermeester Siepkens.

Utrechtsche provinciale en stadscourant 25-1-1862

Voor eenige dagen heeft ook deze courant gemeld, dat op het terrein van een bij deze stad gelegen dorp Hintham, een Frankisch kerkhof was ontdekt, door landlieden die den grond daar bewerkten. Wij hopen ter eere onzer provincie, dat men zich niet zal bedrogen hebben. Doch men begint reeds daarover op een toon te spreken, die ons onwillekeurig doet vermoeden, dat het wel een pentant kon zijn van den Gestelschen meteoriet. Men zegt, — wij geven blootelijk terug, zoo als 't gezegd wordt, daar wij oningewijden in de zaak zijn, — dat al wat daar, volgens het voorgeven, gevonden wordt, juist een bewijs is, dat het volstrekt geene dergelijke begraafplaats zijn kan. Tacitus en Caesar zijn niet duister op dat punt; ook zijn 't de eenige geloofwaardige bronnen over die zaak. Wat wordt bij die schrijvers gezegd? De eerste de beste kan daar lezen, dat de Franken hunne dooden verbrandden. Hoe kan men dus daar lijken van Franken vinden? Dat argument is onomstootelijk, of men zou de duidelijke woorden van die schrijvers als leugens moeten uitkrijten. Ook kan men daar zien, dat bij dat volk weinig gebouwd werd, omdat het kalk noch steenen, althans zeer zeldzaam, had. Hoe zou men nu voor dooden verblijfplaatsen uit steen en kalk hebben gebouwd, als met rieten woningen de levenden zich moesten vergenoegen? IJzer was er een artikel van weelde, zoo zelfs, dat ze gevlochten schilden hadden en hunne speer slechts met een kleinen punt ijzer voorzien was. En toch wordt er gezegd, dat er ijzeren deuren, ijzeren wapens, ijzeren sleutels zijn gevonden!

Ziedaar eenige der punten, die ik heb kunnen onthouden van al 't geen tegen de bewering gezegd wordt. Men vertrouwt, dat Dr. Janssen, uit Leiden, op wiens talenten en bekwaamheid men een beroep heeft gedaan, de zaak zal weten op te helderen en ons zal vrijwaren voor een tweede mistifikatie. Wat er verder wordt gezegd, dat een geleerd oudheidkundige uit onze stad het verzoek zou hebben gerigt tot keizer Napoleon, die met eene geschiedenis van Julius Caesar zich onledig houdt, om bij hem te komen logeren (!), ten einde gezamenlijk het terrein te Hintham te gaan opnemen, zal wel zeker een verhaal à la tartare wezen!

Helderse en Nieuwendieper Courant 16-1-1862

* 's Hertogenbosch, 9 Jan. In het naburige Hintham is dezer dagen bij het omspitten van een stuk land, in eigendom behoorende aan den heer Siepkens aldaar, eene begraafplaats ontdekt van Frankischen oorsprong. Reeds heeft men zeventien lijken opgedolven, welke alle door muurtjes van elkander gescheiden lagen. Ook heeft men daarbij onderscheidene potten en urnen gevonden, en ook stukken ijzer, waarschijnlijk gediend hebbende om de muurtjes te bevestigen. De heer Dr. R. C. Utmans heeft zich herhaaldelijk ter plaatse begeven, en de verdere opdelving geschiedt thans onder zijne leiding. Een aantal voorwerpen in zijn bezit zijn reeds in de verzameling van het Noord-Brabantsch genootschap gedeponeerd.

De vondst trok belangstelling tot ver buiten Hintham

Al snel werd de uitleg van wat er gevonden was, in twijfel getrokken

Rosmalen. Bij het omzetten van een stuk bouwland, de *Prathoek* genaamd, ten noorden van den straatweg even buiten het aarden fort bij de barrière te *Hintham* onder *Rosmalen*, werd in December 1861, ter diepte van 1,50 el een kerkhof ontdekt, dat wegens de daarbij gevonden voorwerpen, de aandacht der arbeiders tot zich trok.

Eerst vonden zij in den noordoostelijken hoek een lijk, met eene van kalk of gips en leem goed doorbakken halfbolvormige tobbe aan het hoofdeinde, en niet ver van daar eene schoone bruine verglaasde kruik, ongeveer 30 duim hoog met de opening naar boven. Noordelijk vond men zestien lijken in eene regte rij, met de hoofden naar het westen gekeerd en ruim 1 el van elkander. Bij deze menschelijke geraamten trof men allerlei soorten van potscherven aan, deels verglaasd en deels onverglaasd, benevens eene halfbolvormige tobbe gelijk aan de bovengemelde.

Vervolgens ontdekten zij een cirkelvormigen gemetselden vuurhaard, in doorsnede ongeveer 2 ellen groot; naar het noorden was een toegang, die blijkbaar met een ijzeren deur gesloten was geweest; daarvan werd nog een geheng, een sleutel, een kram en ijzeren plaatstukken verzameld.

Oude lieden verhalen dat het op den *Prathoek* plagt te spoken. Men zou bij nacht een veulen zonder kop en op de daarbij gelegen hoeve een zwarten hond hebben zien rondwaren.

Tot welke eeuw deze begraafplaats moet gebragt worden, is moeilijk te bepalen.

Indien het waar is, dat het verglazen van aardewerk eerst in de 13^e eeuw ontdekt werd, kan zij wel tot dien tijd opklimmen (*). Misschien plagt men hier de Leprozen te begraven, daar een Leprozen-huis te *Hintham* gestaan heeft. Volgens menigvuldige bewijzen, die Cochet in zijn *Normandie souterraine* bijbrengt, zou men mogen vermoeden, dat de bij de lijken gevonden potten voor wijwater gediend hebben, dat men tegen de booze geesten in den grond bijzette. De vuurhaard kan gediend hebben om de kleederen en andere overblijfselen der zieken te laten uitdampen of verbranden.

De beschrijving van de vondsten door dr. C.R. Hermans in het boek "Noord- Brabantse Oudheden". Bron: Google books

Een aantal vondsten is met de vermelding "Prathoek" bewaard gebleven bij het Noordbrabants museum in Den Bosch.

Kan, gemaakt in het Westerwald tussen 1625 en 1700. Volgens het Nederlands classificatiesysteem van aardewerk en glas (Deventer-systeem) is dit type S2-kan-7. Collectie en foto: Noordbrabants Museum, Den Bosch 00803

Kan, gemaakt in het Westerwald tussen 1625 en 1700. Volgens het Nederlands classificatiesysteem van aardewerk en glas (Deventer-systeem) is dit type S2-kan-7. Het tinnen oor is later (na de vondst) aangezet.

Collectie en foto: Noordbrabants Museum, Den Bosch 00804

Kan, gemaakt in het Westerwald tussen 1625 en 1700. Volgens het Nederlands classificatiesysteem van aardewerk en glas (Deventer-systeem) is dit type S2-kan-7. Collectie en foto: Noordbrabants Museum, Den Bosch 00805

Een verzameling scherven van een grote kan of voorraadpot (kan door het ontbreken van een rand of bodem niet bepaald worden) van lokaal grijs gedraaid aardewerk. De binnenzijde is na het draaien bijgesneden om de gewenste dikte te bereiken. De buitenzijde is sterk verweerd. Datering ca 1250-1500. Collectie: Noordbrabants Museum, Den Bosch 01698. Foto: Ronald van Genabeek

Kan van steengoed met zoutglazuur. De kan heeft een scherpe uitgeknepen standing en een verticaal bandoor. De rand ontbreekt. Hij is vermoedelijk gemaakt in Langerwehe tussen 1325 en 1400.

Collectie en foto: Noordbrabants Museum, Den Bosch 01711

De Bossche stadsarcheoloog Ronald van Genabeek reageert op het verslag van de vondsten:

Het krantenartikel van 16-1-1862 geeft een wat minder genuanceerde beschrijving van de vondsten dan dr. C.R. Hermans in zijn Noord-Brabantse Oudheden. In de 19de eeuw was men nog niet zo op de hoogte van dateringen, dus het is lastig om de interpretaties uit die tijd op basis van het gevonden aardewerk en andere vondsten op waarde te schatten. Over het algemeen is het zo dat skeletten in de relatief zure zandgrond rond Hintham op den duur vergaan. Hoe snel dat gaat verschilt van plek tot plek maar na 800 jaar zijn ze meestal geheel of grotendeels verdwenen. Dat zou dus betekenen dat de in de 19de eeuw gevonden skeletten niet van voor het jaar 1000 dateren (en dus niet Frankisch (5de-6de eeuw) zijn, zoals in het krantenartikel staat). Aan de andere kant wordt gesproken over potten die bij de skeletten begraven zijn en dat is weer iets dat na circa 700 erg ongebruikelijk is. Om het nog moeilijker te maken spreekt Hermans over een 'verglasde kruik' en daarover zegt hij dat deze niet voor de 13de eeuw gedateerd kan worden. Tegenwoordig weten we dat geglazuurd aardewerk vanaf ongeveer het jaar 900 voor komt. Het is dus niet geheel onterecht dat het artikel in de Utrechtse courant de interpretaties in het eerdere krantenartikel in twijfel trekt. Hermans gaat uit van een datering in de late middeleeuwen wat realistischer lijkt. Uit het krantenartikel blijkt dat Hermans pas later bij de vondsten betrokken is geraakt en dus misschien ook niet alles met eigen ogen heeft gezien. Het is goed mogelijk dat er verschillende vondsten uit verschillende periodes zijn gedaan die dus niet bij elkaar hoeven horen. De skeletten dateren dus hoogst waarschijnlijk van na het jaar 1000 maar kunnen dus ook veel jonger zijn. Het aardewerk zou (in ieder geval voor een deel) ook van na 1000 dateren. Hermans vermeldt ook een oven (gemetselden vuurhaard) met een ijzeren deur. Deze lijkt op zijn vroegst 17de eeuws te kunnen zijn.

Hermans koppelt de vondst mogelijk aan het melaatsenhuis. Dat stond veel verder naar het westen (voor zover bekend) op Bosch' grondgebied. Echter, westelijk grenzend aan de Prathoek liggen zowel ten noorden als ten zuiden van de weg Hintham een viertal percelen van welke in hun toponiem de naam "Ziekenakker" voor komt (minuutplan E 229, 230, 313 en 314. Zie hoofdstuk 12).

Wellicht is er nog een mogelijkheid, want in het gebied lag bij het beleg van 1629 het kamp van Ernst Casimir. We weten niet hoe dat legerkamp er uit heeft gezien maar het is niet uit te sluiten dat er ook slachtoffers begraven werden. Ook kan er afval uit die periode (aardewerk) zijn gestort of achtergebleven.

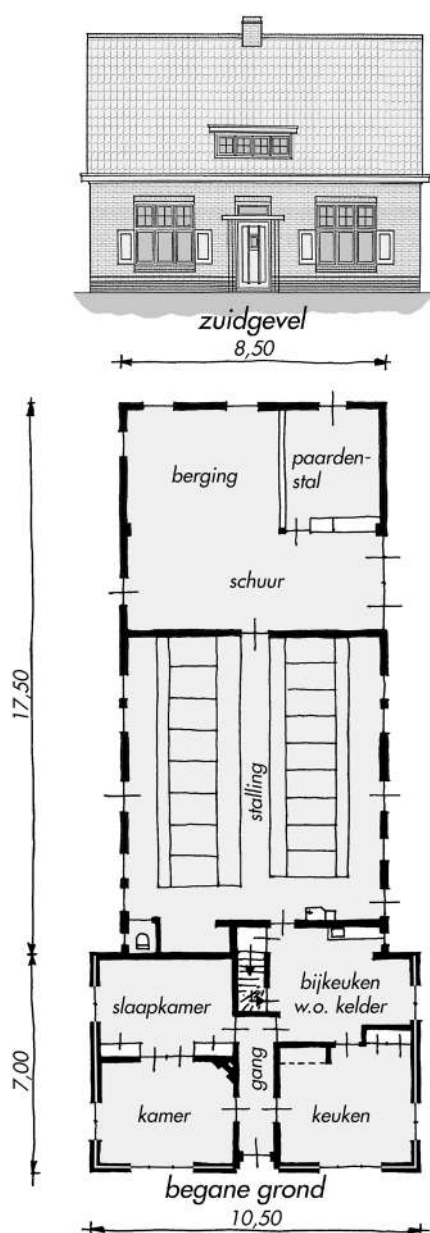
In het Noordbrabants museum bevinden zich vijf voorwerpen die rond 1660 op de Prathoek gevonden zijn. Twee daarvan (een kleine kan en scherven van een grote kan of voorraadpot) dateren uit de late middeleeuwen en drie kannen dateren uit de 17de eeuw. Deze kannen zouden theoretisch uit 1629 kunnen dateren hoewel dergelijke kannen meestal wat later in de 17de eeuw voorkomen.

Het enige archeologische onderzoek in de omgeving heeft in 2019 plaats gevonden op het westelijk deel van het terrein van villa Zuiderbosch, voorafgaand aan de bouw van enkele kantoren. Bij dat onderzoek zijn enkele greppels uit periode tussen 1200 en 1960 gevonden. Ook resten van mogelijk een landweer (een verdedigingswerk bestaande uit reeksen (ondiepe) kuilen, datering onbekend maar mogelijk 16de of 17de eeuw) en resten van moestuinen of dergelijke uit de 17de- 19de eeuw. Dus niets dat enigszins lijkt op de vondsten van Hermans.

Hintham 156

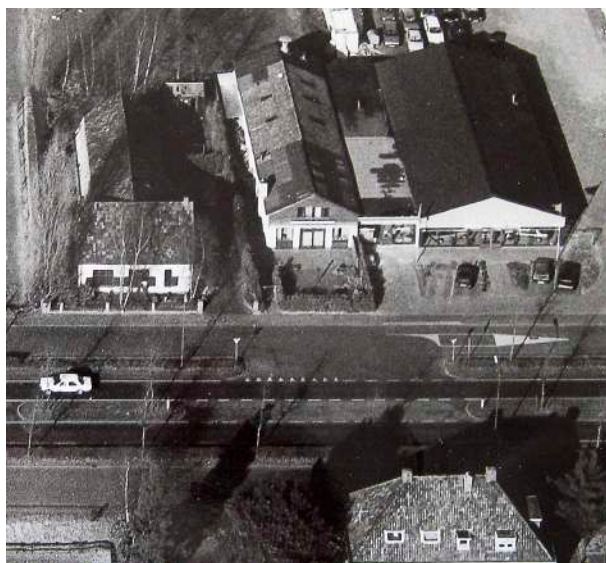
Links de boerderij Hintham 156. Collectie: Krien van Hirtum

Hintham 156 situatie 1930

Johan Antonie Nuijts uit Den Bosch is in 1832 eigenaar van dit perceel. In 1911 behoort het aan de Rosmalense landbouwster Johanna van Gestel, weduwe van Antonie van Pinksteren. Ze bouwt er in 1930 een boerderij. Architect is H. Tibosch uit Berlicum. Later komt er aan de oostzijde een vrijstaande stal bij. Het pand werd later verbouwd en is gesloopt voor de verbreding van de autosnelweg A2 en de komst van kantoorgebouwen aan Hintham 158 en De Grote Elst 1- 11. (Hintham 154 heeft nooit bestaan. Dat huisnummer werd gereserveerd omdat er indertijd tussen 152 en 156 nog ruimte was voor een pand).

Hintham 158

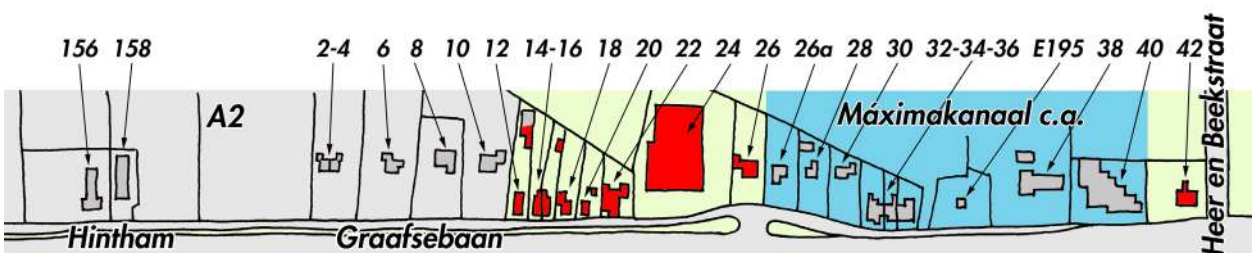

Op de luchtfoto ten noorden van de weg Hintham: links de boerderij nr. 156 en rechts het Honda- garagebedrijf met woning van Gerardus van den Berg. Ten zuiden van de weg is nog het pand Hintham 123/125 te zien. Nu loopt er de A2. Collectie: Remko van den Berg

In 1964 wordt de dan al als werkplaats in gebruik zijnde, door Johanna van Gestel gebouwde stal (zie bij Hintham 156), door Johannes Marinus Fitters vergroot en tot spuitrij ingericht. Het oostelijke deel van het perceel wordt gekocht door Ammeke Hoffschlag, die er een werkplaats voor zijn carrosseriebedrijf bouwt. Dat krijgt nummer 158. Gerardus van den Berg koopt de werkplaats en breidt die naar voren uit met een auto- showroom. Dat deel wordt later als woonhuis ingericht. De werkplaats wordt naar het oosten uitgebreid en daarna gecompleteerd met een Honda- garagebedrijf. Alles is gesloopt voor de verbreding van de autosnelweg A2.

13F. Graafsebaan tot aan de Heer en Beekstraat

De bebouwing in dit deel is, op één klein pand na dat er in 1832 al stond, van latere datum. De percelen langs de weg, de huidige Graafsebaan, waren vroeger in gebruik als bouw- en weiland. Veel van de bebouwing die er later kwam is weer verdwenen door de aanleg van de autosnelweg A2 en het Máximakanaal.

2019
bestaande en **verdwenen** panden aan de noordzijde van de Graafsebaan

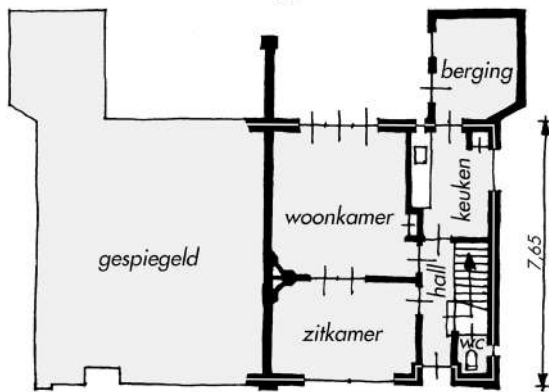
Graafsebaan 2 en 4

Luchtfoto van de woningen Graafsebaan 2 en 4. Links het talud van de toen smallere A2. Collectie: Frans van Alebeek

zuidgevel

begane grond

Graafsebaan 2-4 situatie 1957

In 1832 is dit een perceel bouwland van de weduwe van Pieter van Beek uit Rosmalen. Wanneer Marinus van Alebeek uit Hintham, boer, steenkolenhandelaar, sloper en vrachtrijder, in 1950 dit perceel koopt staan er twee noodwoningen op. In 1952 bouwt hij er een dubbele woning en sloop een van de nood-

woningen. Architect van de dubbele woning was A. Driessen uit Den Bosch. De andere noodwoning verdwijnt in 1968. In de loop van de jaren wordt er achter nummer 4 nog een garage en schuren gebouwd voor het taxibedrijf Van Alebeek. Dit alles is gesloopt voor de verbreding van de autosnelweg A2.

Graafsebaan 6

Graafsebaan 6 in 2004.

Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto: Henk de Werd

In 1952 bouwt G. Hoedemakers hier een villa. De woning is gesloopt voor de verbreding van de autosnelweg A2.

zuidgevel

begane grond

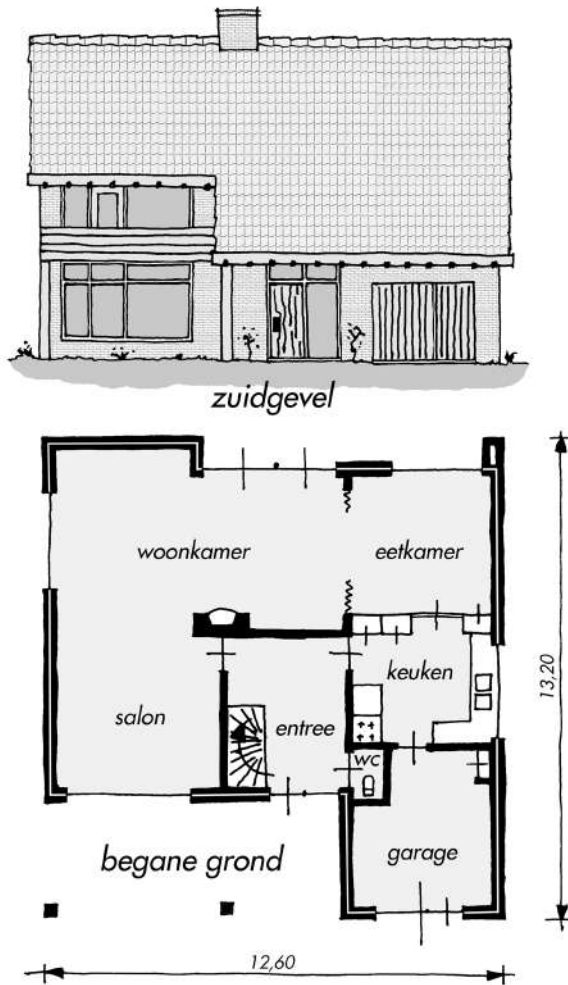
Graafsebaan 6 situatie 1952

Graafsebaan 8

Graafsebaan 8.
Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0088427,
foto Henk de Werd

Alphonsus Theodorus van Lith, uitvoerder te Hintham, bouwt hier in 1975 een villa. Het ontwerp is van architectenbureau Gebroeders Spoor uit Vught. Ze werd gesloopt om ruimte te maken voor de verbreding van de A2.

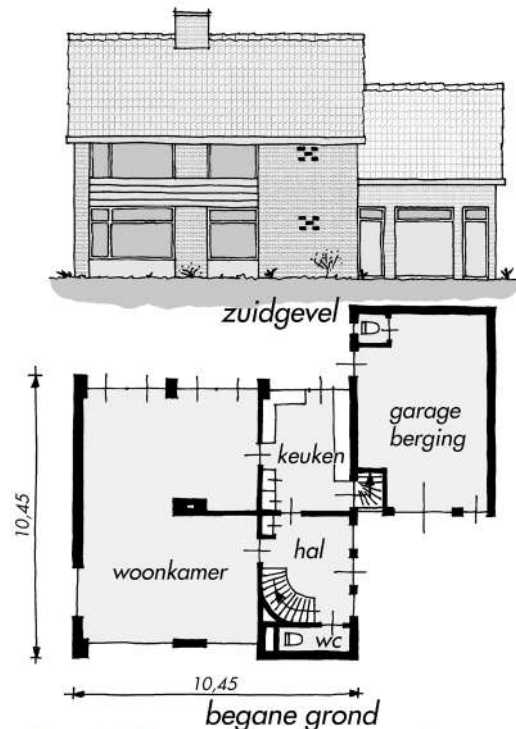
Graafsebaan 8 situatie 1972

Graafsebaan 10

Graafsebaan 10. Collectie en foto: familie
Cooijmans

Hier wordt in 1972 de villa met de naam "Zandkrabber" gebouwd door Johannes Henricus Cooijmans, secretaris van de Raad van Bestuur bij Heijmans en afkomstig uit Den Dungen. Die naam heeft niets te maken met de activiteiten van Heijmans. Ze is een samentrekking van de carnavalsnamen Zandhazendorp (Rosmalen) en Krabberdonk (Den Dungen), waar Cooijmans ging wonen, respectievelijk woonde. Het ontwerp is van architectenbureau Gebroeders Spoor uit Vught. Ook deze villa moest wijken voor de verbreding van de A2.

Graafsebaan 10 situatie 1972

Graafsebaan 12

Graafsebaan 12 in 2017

De bouwkundig opzichter Adrianus Marinus van der Zanden uit Dinther bouwt hier in 1923 een zelf ontworpen vrijstaande woning. In 1975 wordt het huis naar achter uitgebouwd en komt er een vrijstaande schuur achter. Het huis is nu uitgebreid, bepleisterd en voorzien van een rieten kap.

Graafsebaan vanaf nummer 12 in oostelijke richting. Google streetview

Graafsebaan 14- 16

Graafsebaan 14- 16 in 2017

In 1923 bouwt Jacobus Antonius Christianus Brekelmans, metselaar en ovenbouwer uit Hintham, hier een dubbele woning. Ontwerp is van A.J. van Nielen uit Sint Michielsgestel.

Graafsebaan 18, 20 en 22

Graafsebaan 18 in 2017

Graafsebaan 18, toen er nog een tabakswinkel was. Collectie: Ronald van Grinsven

Graafsebaan 20 in 2017

Graafsebaan 20 rond 1945. Collectie: Ronald van Grinsven (uitsnede)

Graafsebaan 22 vóór de verbouwing en schilderbeurt. Collectie: HKK Rosmalen

Marinus Gerardus van den Broek, schilder te Heeswijk en Petrus Roovers, opperman te Rosmalen bouwen hier elk in 1923 een vrijstaand huis op respectievelijk nummer 18 en 20. Johannes Smulders, metselaar uit Den Bosch, sluit zich daarbij aan en bouwt ook een, inmiddels sterk aangepaste, woning op nummer 22.

Graafsebaan 24, 26 en 26a

Graafsebaan 24 in 2017

Ammeke Hoffschlag, carrosseriebouwer uit Den Bosch, koopt dit terrein in 1962 van een auto-sloper. Hij bouwt er dan aan de oostzijde een vrijstaande woning. Die wordt in 1967 uitgebreid en bestaat nog aan de Graafsebaan 26. In 1971 bouwt hij op het westelijke deel een caravan-showroom die daarna gebruikt is als doe-het-zelf-zaak en supermarkt. Ook dit gebouw (nummer 24) bestaat nog als een kringloopbedrijf. Graafsebaan 26a is later gebouwd en is weer gesloopt voor de aanleg van het Máxima- kanaal.

Graafsebaan 26 in 2017

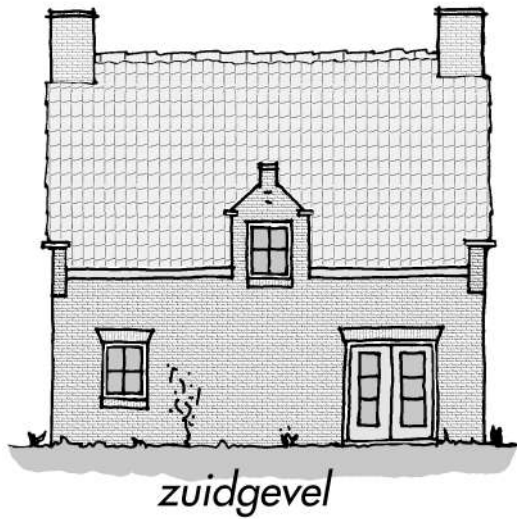
Graafsebaan 26a (nu gesloopt).
Google streetview

Graafsebaan 28

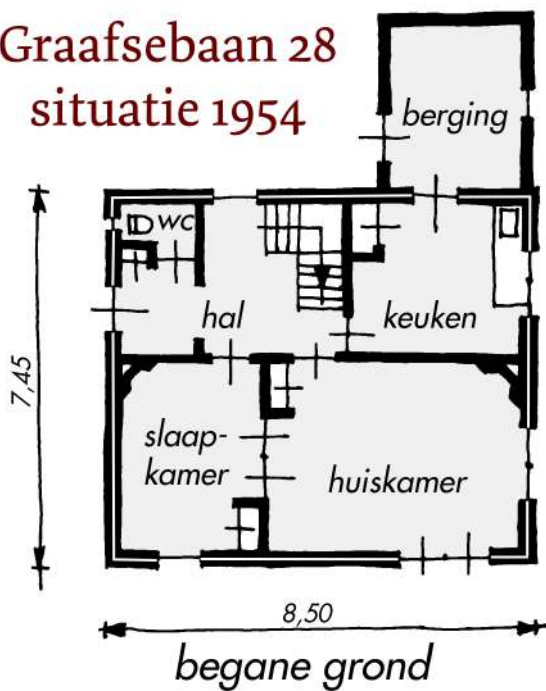

Graafsebaan 28. Google streetview

Wilhelmina van Alebeek uit Hintham, weduwe van Antonius Johannes Kerkhof, bouwt hier in 1954 een vrijstaande woning met garage. Architect is J. Kanders uit Hintham. De woning is gesloopt voor de aanleg van het Máxima- kanaal.

**Graafsebaan 28
situatie 1954**

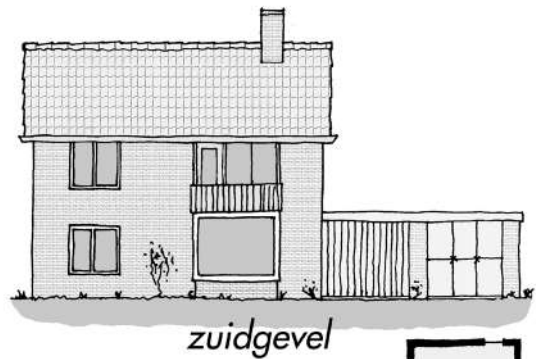
Graafsebaan 30

Graafsebaan 30. Google streetview

Antonie Ludovicus Doornik, koopman uit Den Bosch, bouwt hier in 1958 een vrijstaande woning. Architect was C. Brakel uit

Ammerzoden. De woning is gesloopt voor de aanleg van het Máxima- kanaal.

Graafsebaan 30 situatie 1958

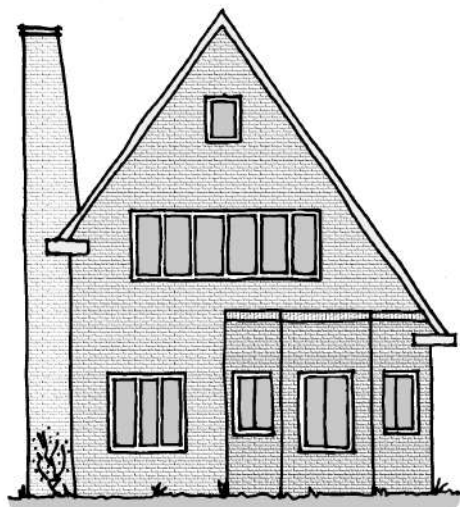
Graafsebaan 32

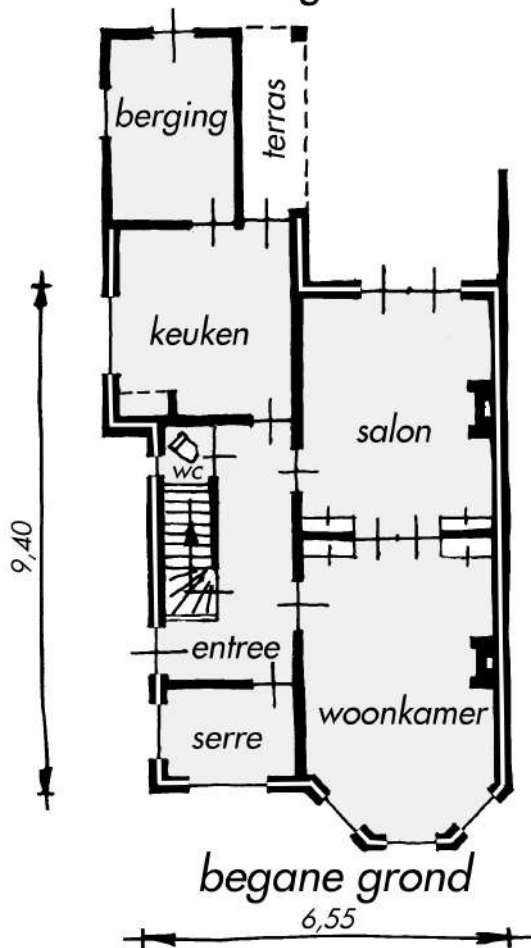
**Graafsebaan 32, kort voor de sloop.
Google streetview**

L. Linders, bouwkundige te Hintham, ontwerpt hier in 1931 een vrijstaande woning. De woning is

gesloopt voor de aanleg van het Máxima- kanaal. In de voorgevel, boven het linkerraam beneden, was een gevelsteen aangebracht met het opschrift "Ons Honk".

zuidgevel

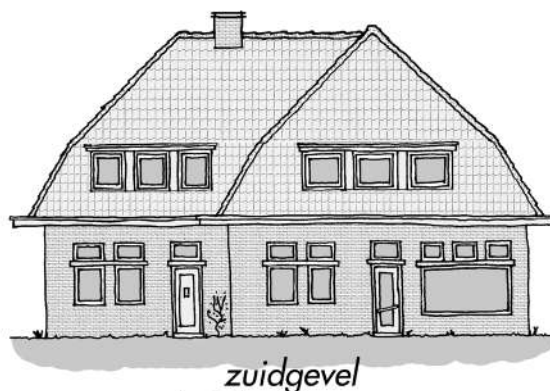
Graafsebaan 32
situatie 1931

Graafsebaan 34 en 36

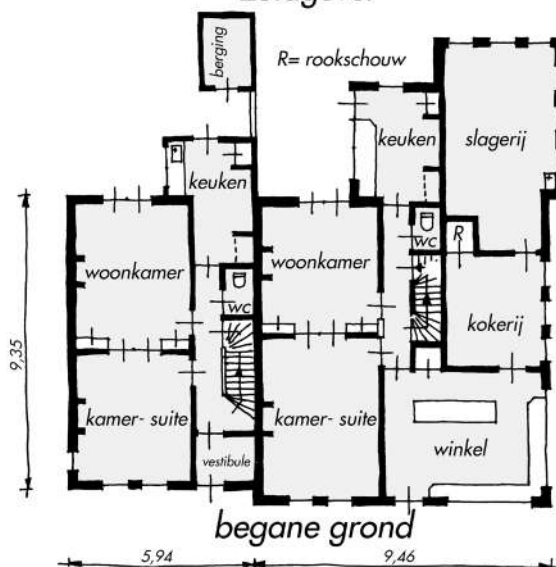

Graafsebaan 34 en 36, kort voor de sloop.
Collectie en foto: Michiel van Heumen

In 1931 bouwt slager Johannes Cornelis Voets hier een dubbele woning, met naast de oostelijke een slagerij met winkel. Het ontwerp was van de Bossche architect J. van Kaathoven. Ze zijn gesloopt voor de aanleg van het Máxima- kanaal.

zuidgevel

Graafsebaan 34 en 36 situatie 1931

Tussen Graafsebaan 36 en 38 (E 195)

Hier stond in 1832 de kleine woning van Marten Abrahams uit Rosmalen. Die is in 1891 gesloopt. Het perceel is daarna als bouwland in gebruik genomen. De woning is zichtbaar op de situatietekening van 1832 en als het linker blokje op de situatietekening van 1866 bij Graafsebaan 38.

Graafsebaan 38

De zuidgevel van Graafsebaan 38.

Collectie: Theo Coppens

In 1866 bouwt Jan Coppens, landbouwer uit Rosmalen, hier een langgevelboerderij met daarvoor een bakhuisje. In 1913 wordt de westkant ervan (waarschijnlijk het oorspronkelijke woongedeelte) herbouwd als dwarshuis en wordt het bakhuisje gesloopt, waarbij er ook een vrijstaande schuur achter komt. Het oorspronkelijke stalgedeelte is nadien onder architectuur van A. van den Bosch uit Nuland nog aangepast. Het geheel is gesloopt voor de aanleg van het Máxima- kanaal.

1866

1914

ontwikkeling Graafsebaan 38

De noordgevel van Graafsebaan 38.

Collectie: Theo Coppens

De gevelsteen naast de voordeur van Graafsebaan 38.

Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0087284, foto Henk de Werd (bewerkt)

Graafsebaan 40

Graafsebaan 40 met de garage van Hermens. Bron: Suurland's Vademecum

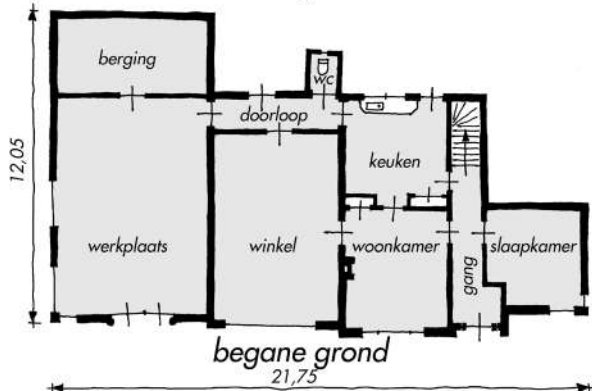
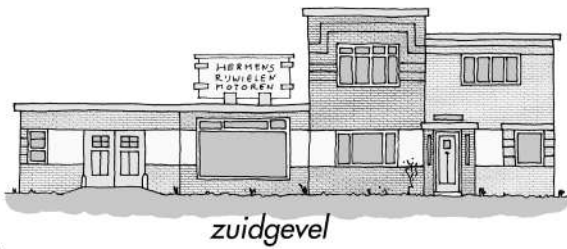
Graafsebaan 40 met het muziek- en showbureau Jan Vis, kort voor de sloop.

Google streetview

Marinus Hermens, rijwielhandelaar en garagehouder te Rosmalen, bouwt hier in 1924 een huis met werkplaats en winkel. Architect is J. van der Plas. Vanaf 1934 wordt het bedrijf diverse malen uitgebreid en verbouwd.

In 1980 volgt verkoop aan Johannes Cornelis Vis, die er zijn muziek- en showbureau vestigt dat later nog enkele uitbreidingen en veranderingen ondergaat.

Het gebouw is gesloopt voor de aanleg van het Máxima- kanaal.

Graafsebaan 40 eerste bouwplan 1924

Graafsebaan 42

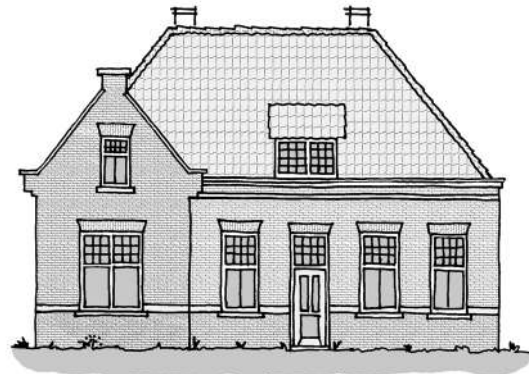

Het café aan de Graafsebaan rond 1925, waar toen ook een bushalte was.

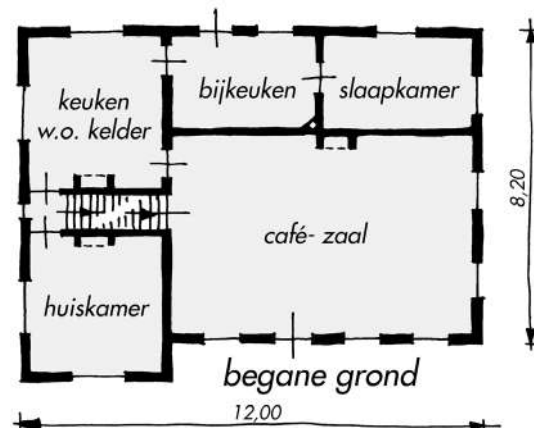
Collectie: Ronald van Grinsven

Op de hoek van de Graafsebaan met de huidige Heer en Beekstraat werd in 1883 door de dienst Waterstaat een wachthuisje gebouwd. Dat werd nadien eigendom van de Stoomtram-maatschappij 's-Bosch- Helmond die het als woning verhuurde. Op advies van de Gezondheidscommissie bepaalden B&W in 1907 "het asfalt op het dak der woning, hetwelk versleten is, te vervangen door nieuw, en voor deze woning een privaat te maken, beantwoordende aan de bepalingen, vervat in art. 19 en 40 van de bouwverordening, of zo zij daaraan de voorkeur geeft, de bewoning dezer woning voor het einde van die termijn te staken en te doen staken". Het huisje is in 1915 gesloopt. In datzelfde jaar bouwt Wilhelmus van Drunen,

stratenmaker, aannemer en caféhouder te Vught, direct ten noorden ervan een woonhuis met café. In 1924 wordt het door H. Rat uitgebreid met een serre aan de westkant en bijkeuken met twee slaapkamers aan de achterzijde. In 1940 wordt het weer verkocht, waarna het pand als café in gebruik blijft met onder anderen Minkels en Godschalx als eigenaar. Het is nu als restaurant in gebruik.

zuidgevel

Graafsebaan 42 situatie 1915

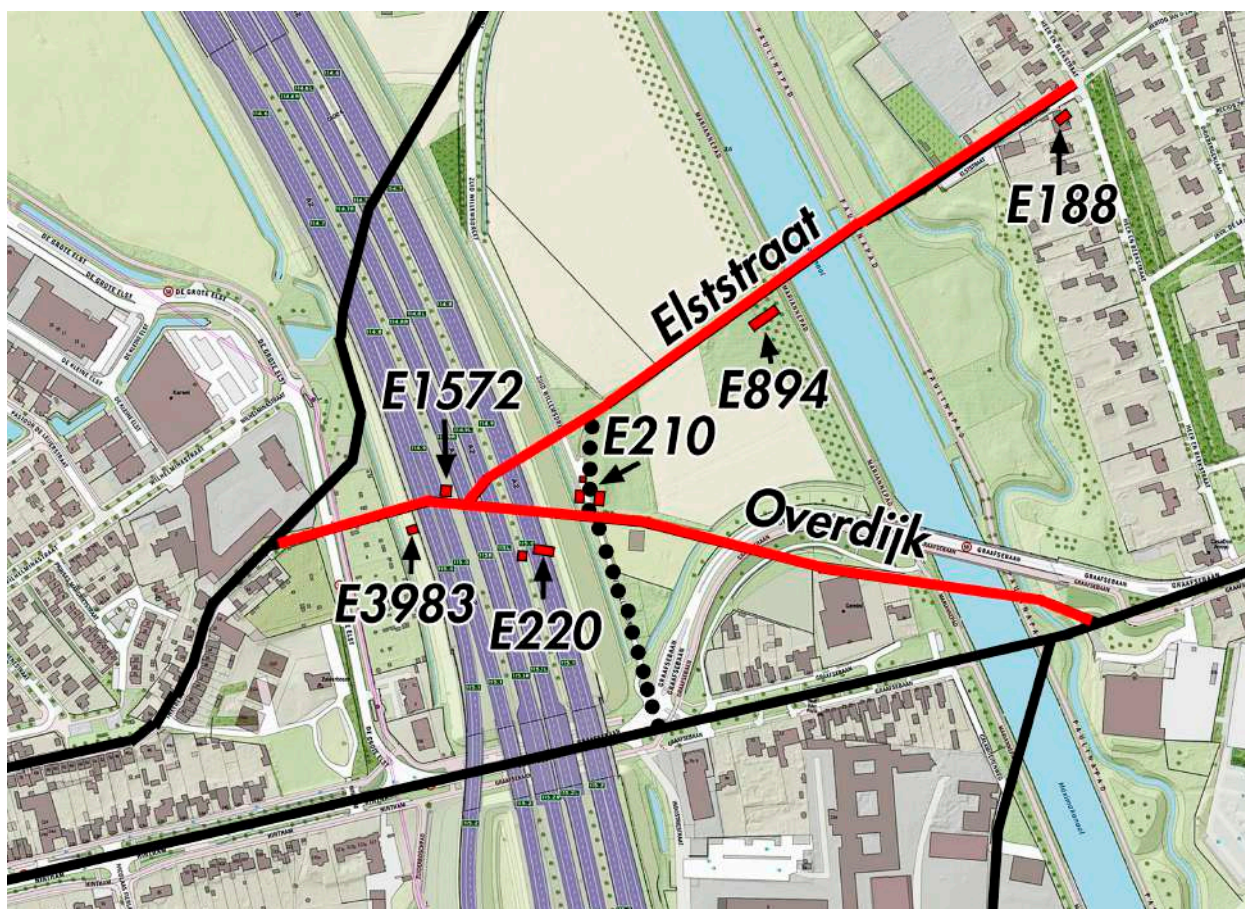

Gevelsteen in Graafsebaan 42

Suikerzakje uit Graafsebaan 42. Collectie: H. Dietz

13G. Elststraat en Overdijk

In rood de Overdijk en de Elststraat, zoals ze er in 1832 waren, geprojecteerd op de topografische kaart van 2019. De zwarte lijnen zijn de andere wegen die er waren in 1832. De zwarte bolletjeslijn is het beloop van de Elststraat na de aanleg van de A2. De cijfers zijn die van de eerste kadastrale registratie (sectieletter en perceelnummer) van panden die in dit hoofdstuk beschreven worden

Restanten in het gebied tussen Máximakanaal en A2

Links: de Elststraat in 2020 vanuit het oosten gezien

Rechts: de Overdijk in 2017 vanuit het westen gezien

In dit gebied liepen twee zandpaden, de Overdijk (vroeger de Langheise straat genoemd) en de Elststraat (ook wel Tweebergsestreeppstraat genoemd). De Overdijk liep vanaf de Tweeberg naar de weg Hintham en was vóór dat de rijksweg (nu Graafsebaan) werd aangelegd onderdeel van de verbinding tussen Den Bosch en Grave.

De Elststraat liep van de Molenstraat (nu Heer en Beekstraat) naar de Overdijk en was kadastraal gezien onderdeel van de percelen die erdoor ontsloten werden. Beide (zand)wegen zijn nagenoeg verdwenen; bij de Heer en Beekstraat is nog een aanzet van de Elststraat met bebouwing. In het gebied tussen Máximakanaal en A2 zijn ook nog restanten van deze zandwegen te vinden. De Elststraat was oorspronkelijk een particulier pad; dat wil zeggen dat dat de ondergrond ervan in particuliere handen was en door de eigenaren onderhouden werd.

Nagenoeg het hele gebied tussen Tweeberg en Graafsebaan heeft vanaf 1920 een oppervlakteontgronding ondergaan om zand te winnen voor ophoging van de stadsuitbreiding in de wijk de Vliert van Den Bosch. De toen bestaande gebouwen kwamen daardoor hoger dan de omringende landerijen te staan. Dat is goed te zien bij de foto van de noordzijde van de boerderij locatie E 210 hiernaast.

zuidelijke richting, tussen de schuur en de boerderij door, naar de Graafsebaan. De boerderij is in 1962 onbewoonbaar verklaard vanwege vochtigheid en algehele slijtage. Voor dat de afbraak volgde heeft ze er jaren in desolate staat bij gelegen. De westelijk gelegen schuur viel na 1970 onder de slopershamer.

De schuur bij Elststraat 1 vanaf de noordzijde gezien, geschilderd door J. Michels. Collectie: Hannie van Hoof

De boerderij vanaf de noordkant gezien in 1963. Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto: Henk de Werd

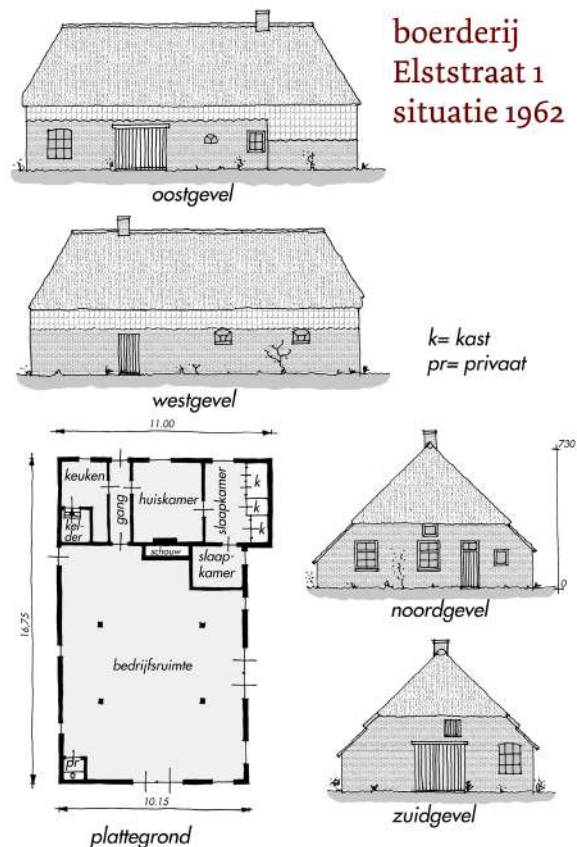
Overdijk noordzijde:

E 210: Elststraat 1

De zuidwestkant van boerderij en schuur in 1963. Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto: H. de Werd

In 1832 stond hier de boerderij met schuren van de weduwe van Pieter Gooijert Gloudemans uit Rosmalen. Achter de boerderij lag een perceel dat als tuin werd gebruikt. De laatste eigenaar van dit pand was Laurentius Antonius Coppens. De Elststraat is vanwege de aanleg van de A2 (geopend in 1968) al in 1964 afgebogen in

E 1572: Overdijk 2

De zuidgevel van het huis aan de Overdijk 2.
Jaartal en fotograaf onbekend.
Collectie: Bep Kievits- van Alebeek

Franciscus van Alebeek uit Hintham bouwt hier in 1935 een vrijstaande woning, ontworpen door architect A. Konings uit Tilburg. Het eerste ontwerp dat hij maakte voor de woning had een mansardekap. Dat werd niet goedgekeurd. Het tweede plan met zadeldak wel. Het huis is in 1964 gesloopt voor aanleg van de A2.

Overdijk zuidzijde:

E 220:

In 1832 stond hier een boerderij met grote schuur van de weduwe van Pieter van Beek uit Rosmalen. Het geheel is in 1865 geamoveerd en niet meer herbouwd.

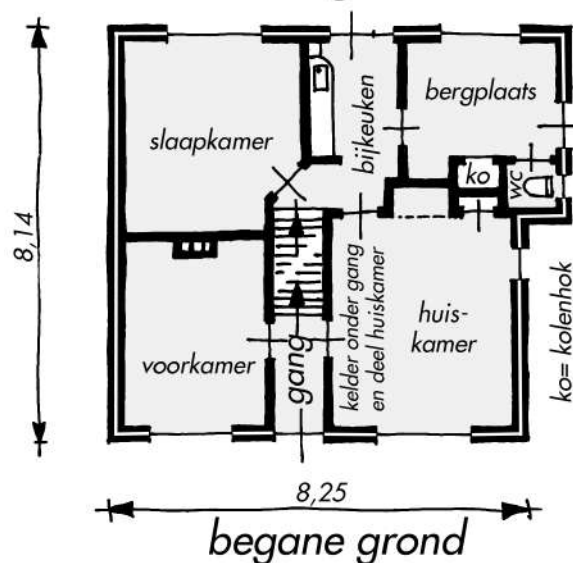
E 3983: Overdijk 1

Het houten huis aan de Overdijk 1.
Collectie: L. van Gerven

zuidgevel

Overdijk 2 situatie 1934

Het houten huis aan de Overdijk 1, geschilderd door Remko van den Berg.
Collectie: L. van Gerven

Aan de Overdijk 1 werd rond 1950 een houten huis gebouwd door L. van Gerven. In de volksmond werd het wel "de Salonwagen" genoemd. Het huis is verdwenen voor de aanleg van de snelweg A2.

Elststraat

E 894: Elststraat 3

Een uitsnede van een foto op afstand vanuit het noorden, waarop de boerderij Elststraat 3 met rechts ervan de later gebouwde woning te zien is. Collectie en foto: Ronald van Grinsven

Uit een notariële akte uit 1817 blijkt dat toen op deze plaats een huis stond, eigendom van Maria Beatrix van Altena. Het pand werd daarin "Lange Schoorsteen" genoemd en het perceel "Schuuraker". Het geheel werd ter veiling aangeboden. Het huis is toen blijkbaar afgebroken, want het komt niet meer voor op het kadastrale minuutplan van 1832. Het perceel werd later eigendom van de Bossche aannemer Gerardus Ignatius van Erp, die er in 1881 een boerderij bouwde. Het perceel wordt 15 jaar later door zijn dochter verder bebouwd met een vrijstaande stal en schuur.

Elststraat 3 vanuit het zuiden gezien in 1973. Bron: het boek "Verenigde Heijmans Bedrijven 50 jaar 1923- 1973"

In 1934 wordt het geheel gekocht door Henri Theodorus Josephus Coppens en in de loop der jaren met bedrijfsgebouwen uitgebreid. Het kreeg huisnummer 3. Zijn zoon Johan heeft er in 1961 aan de westzijde een nieuw huis bij gebouwd, dat via een bebouwde doorgang gekoppeld was met de daarna als schuur gebruikte oorspronkelijke boerderij. Architect van de nieuwe woning was G. L. Goesten uit Kerkdriel. In Hintham was fruitteler Coppens bekend om de appels, die vanuit de schuur werden

verkocht. Later is de schuur gesloopt; het nieuwere woonhuis bleef staan. Uiteindelijk werd dat niet meer bewoond en was even in beeld als huisvesting voor een probleemgezin en als locatie voor een stadstuinbouwproject. Vanwege de slechte toestand oordeelde de gemeente dat het huis onbewoonbaar was en heeft het in 2011 gesloopt.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 17-2-1934

BOERDERIJ MET BOUW- EN WEILAND.

HENDRIK WORST,

Notaris te 's-Hertogenbosch,
is voornemens op **Woensdag
21 Februari a.s.,** des v.m.
11 uur, in het café „CEN-
te 's-Hertogenbosch, in het
openbaar finaal te.

VERKOOPEN:

ONDER HINTHAM.

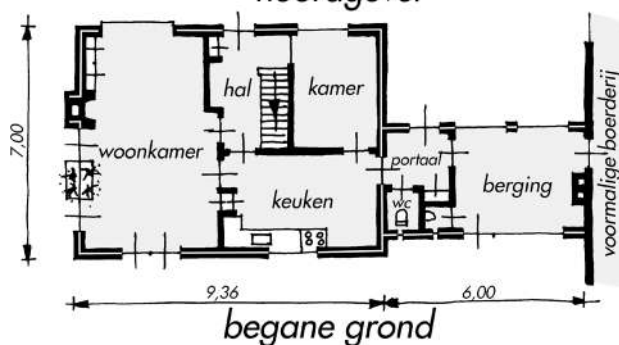
KOOP 1.

EEN HUIS met schuur,
erf en bouwland, genaamd
„De Tweeberg”, kad. bek.
Sectie E Nos. 894 en 1023,
groot 2. H.A. 1 A. 70 c.A.
Ingezet op f 850.—

Volgens de verkoopadvertentie van notaris Hendrik Worst in de "Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant" van 17-2-1934 had de boerderij aan de Elststraat toen als naam "De Tweeberg"

Elststraat 3 werd ook op doek vereeuwigd. Links de oorspronkelijke boerderij, rechts het later gebouwde woonhuis. Geschilderd door M. Bekkers. Collectie: R. Coppens

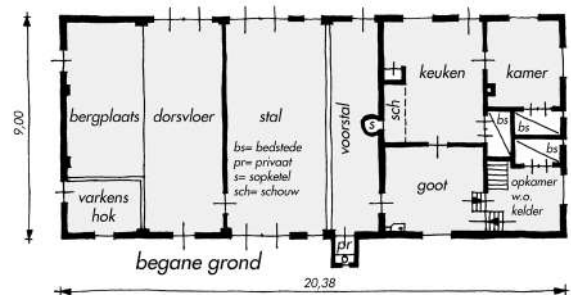
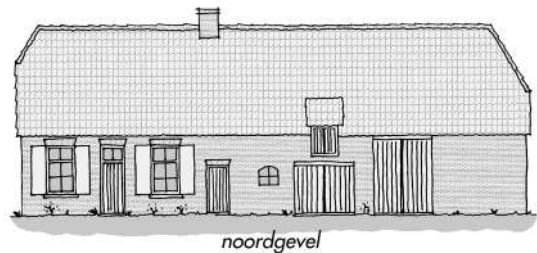

Elststraat 3 situatie 1961

E 188: Zuidelijke hoek aansluiting van de Elststraat op de Heer en Beekstraat

Op de zuidelijke hoek van de aansluiting van de Elststraat op de Molenstraat (nu: Heer en Beekstraat), stond al in 1792 en mogelijk eerder (Bron: Aantekenboek gehouden door dorpssecretaris Johan Adriaan Esser van de opmeting der landerijen in Rosmalen door landmeters Johan Camp en Clasinus van Diggelen in 1792) een huis dat later eigendom werd van de "Groote Armen van Rosmalen". In 1914 wordt het ook weer door die instantie herbouwd.

De architect was toen A. van den Bosch uit Nuland. Rond 1960 is de herbouwde boerderij gesloopt en is vervangen door de woning Heer en Beekstraat 25.

Heer en Beekstraat ter plaatse van nummer 25 situatie 1914

De Elststraat (vanaf de linkerbovenhoek schuin naar beneden) met onderaan de aansluiting op de Heer en Beekstraat. Op de linkerhoek van die aansluiting staat nu het rond 1960 gebouwde pand Heer en Beekstraat 25, dat tegenwoordig uitgebreid en wit geschilderd is. Aan de linkerkant van de Elststraat staat een telefooncentrale (met het platte dak). Jaartal en fotograaf onbekend Collectie: Ronald van Grinsven

Aan de Elststraat ten oosten van het Máximakanaal zijn na 1960 nog enkele panden gebouwd.

13H. Tweeberg

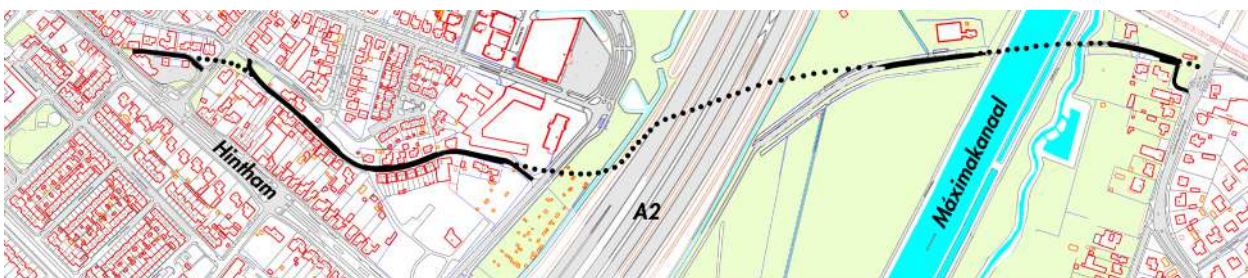
Aan de Jonkheer Von Heijdenlaan 2a staan twee inritpaaltjes met daarop de oorspronkelijke naam van deze straat. Op deze foto zijn ze samengevoegd tot één

De Tweeberg in 1832, met bebouwing en wielen

De Tweeberg in 1886 met bebouwing, veldwerk Hintham en wielen

De oorspronkelijke Tweeberg bestond uit de zwarte lijn (nog bestaand) en de bolletjeslijn (verdwenen). De nog bestaande delen heten nu Tweeberg (westelijk van de A2), Zuid- Willemsdreef (tussen A2 en Máximakanaal), en Jonkheer von Heijdenlaan (oostelijk van het Máximakanaal).

Dit hoofdstuk is opgezet op basis van de opeenvolgende jaartallen waarop hier huizen zijn gebouwd, afwijkend dus van de aanpak van de andere beschrijvingen in dit boek.

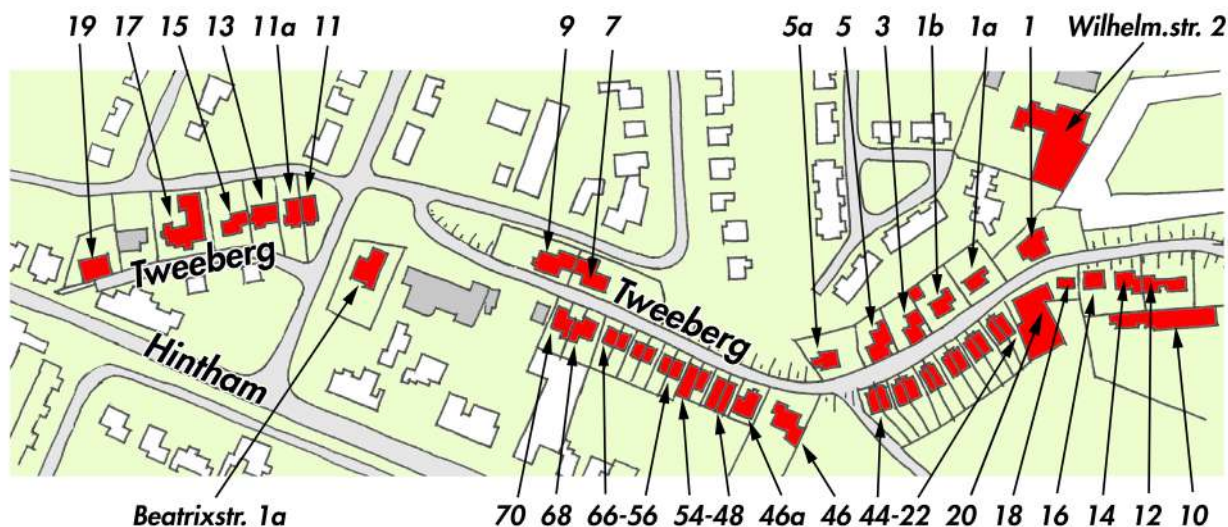
De Tweeberg wordt hierna in drie delen beschreven:

Deel 1: zuidwestelijk deel vanaf de weg Hintham tot de Grote Elst;

Deel 2: middendeel (waar nu de A2 loopt);

Deel 3: noordoostelijk deel vanaf de A2 tot aan de Burgemeester Mazairaclaan

Deel 1: Tweeberg zuidwestelijk deel vanaf de weg Hintham tot de Grote Elst

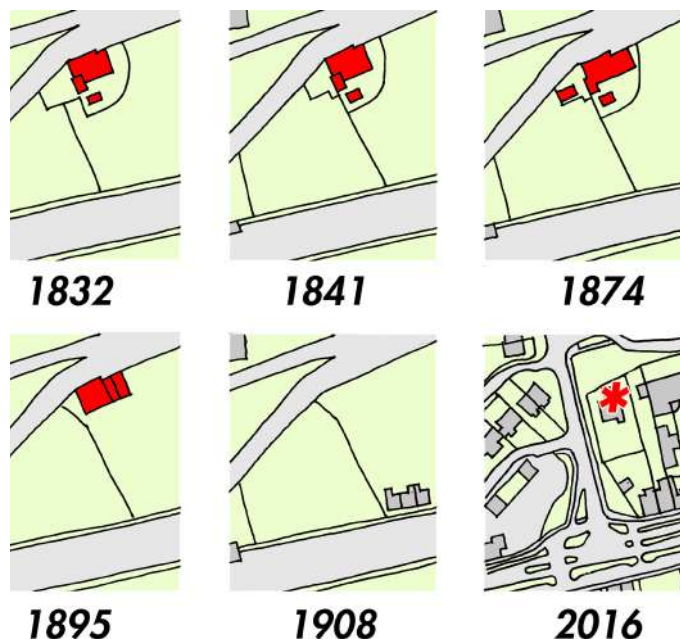
In 1832 stonden in dit deel twee panden, het huidige nummer 14 en waar nu Beatrixstraat 1a is

Tweeberg 14 in 2019

Waar nu **Tweeberg 14** is, stond in 1832 een huisje van 35 m², eigendom van de weduwe van Johannis Brok uit Rosmalen. Het is daarna diverse malen verbouwd. In 1935 wordt het gesloopt en bouwt F.C. Voets er een nieuwe woning die er in 2019 nog staat. Volgens het bestek zijn in de binnenmuren de stenen van de vroegere woning verwerkt. Het isolatiebedrijf Van de Wassenberg, nu ERIB aan de Wilhelminastraat 2 (zie verderop in dit hoofdstuk), was hier ook gevestigd.

Waar nu **Beatrixstraat 1a** is, stond in 1832 een huis met schuur en daar tegenaan- en ingebouwd een huisje van 23 m². Eigenaresse was de weduwe van Antonie van de Poel uit Rosmalen. In 1841 worden er perceelsgrenzen aangepast. In 1874 wordt er aan de westkant een vrijstaand huis bijgebouwd en het aangebouwde huisje wordt onderdeel van het grotere.

Historie van de locatie waar nu Beatrixstraat 1a * is

In 1895 splitst de Hinthamse metselaar Hendrikus Vink er aan de oostkant twee huisjes van 40 m² van af. Het in 1874 gebouwde vrijstaande huisje en het aangebouwde deel werd toen gesloopt.

De laatste eigenaar is de Bossche handelsreiziger Jacobus Petrus van Hoof, die deze drie woningen in 1908 sloop nadat er een brand is geweest (bron: aanvraag bouwvergunning). Daarvoor in de plaats bouwt hij zuidelijker de drie aaneengebouwde woningen aan de Hintham 106, 108 en 110. Zie hoofdstuk 13E). Er kwam op de oorspronkelijke locatie geen andere woning, wel werd er later de Beatrixstraat aangelegd en het huis **Beatrixstraat 1a** gebouwd.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 8-7-1907

De Notaris

VAN HEUSDEN

te 's-Hertogenbosch, zal in het openbaar

FINAAL VERKOOPEN:
Onder Hintham.
Een goed onderhouden

**Landbouwers-
woning**

met Erf, Stal,
Tuin en Teelland, en twee onlangs
nieuwgebouwde nette **Burgerwoningen**,
in de onmiddellijke nabijheid van
den Tram 's-Hertogenbosch-Helmond,
kadaster sectie E, Nos 233, 622, 703
1037, 1038 en 1039, groot 42 A. 32 C.
staande met de slagen op f 2500
Het land is uitmuntend geschikt
voor bouwterrein.

Te bezichtigen iederen Zondag tot
aan de finale verkoop, van des namiddags 4 tot 6 uur.

Deze verkoop zal plaats hebben
te Hintham, ten herberge van **WIL-
HELMUS VAN KESSEL**, op Dinsdag
**16 Juli 1907, des avonds half
zeven uur.**

Alles bij biljetten breeder omschreven,

1869 (Tweeberg 11 en 11a)

De woningen Tweeberg 11 en 11a in 2019 vanuit het zuiden gezien

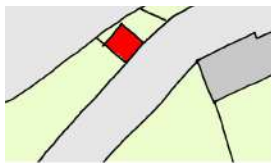
In 1869 bouwt de Rosmalense landbouwer Johannes Vos een huis, ongeveer op de plaats waar nu **Tweeberg 11** is. In 1912 komt ervoor in de plaats een boerderij met de lange gevel langs de Tweeberg, en aan de westkant (wat terugliggend) een er aan vast gebouwd huisje (zie de beschrijving verderop bij "1912 Tweeberg 13").

Provinciale Noordbrabantsche en
's-Hertogenbossche Courant 25-5-1935

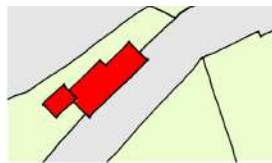
BRANDEN.

Gister-avond omstreeks half acht is brand uitgebroken in de boerderij bewoond door Ant. Bosch aan den weg van Hintham naar Rosmalen. De boerderij en het woonhuis brandde tot den grond toe af; de brandweer van Hintham moest zich bepalen tot het nathouden der perceelen in de omgeving. Alles ging verloren. Het vee liep echter in de weide. Oorzaak onbekend.

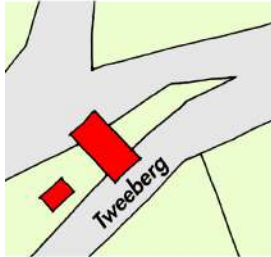
De boerderij brandt in 1935 af en ervoor in de plaats bouwt Antonius Bosch een nieuwe die haaks op de dijk staat. In eerste instantie zou die op dezelfde plaats als de vorige worden gebouwd, waarbij het gespaarde aangebouwde huisje gebruikt zou worden als melkkamer met twee slaapkamers. Iets meer dan een week na indiening van dit plan werd het tweede en het zo uitgevoerde gemaakt; haaks op de dijk en los van het gespaarde huisje. Het gespaarde huisje bleef vrijstaand gehandhaafd. Het ontwerp van deze boerderij was gemaakt door de Hinthamse bouwkundige M. v.d. Steen. In 1997 brandt ook deze boerderij af en wordt vervangen door een dubbel woonhuis, dat nu nog staat aan de **Tweeberg 11 en 11a**.

1869

1912

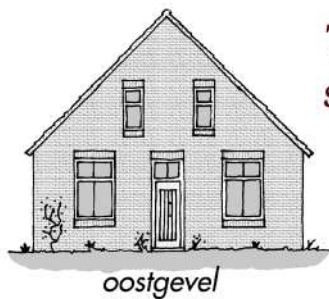

1937

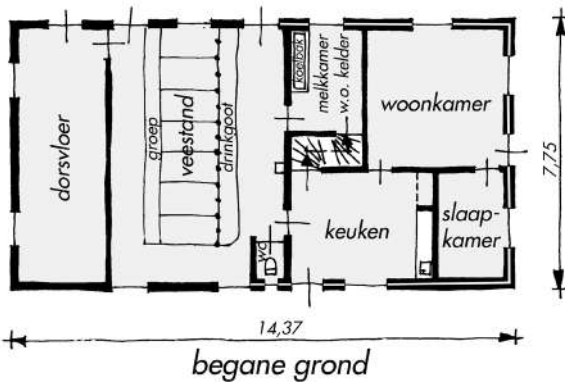
1998

ontwikkeling Tweeberg 11, 11a en 13

oostgevel

**Tweeberg 11
situatie 1937**

De in 1998 afgebrande boerderij Tweeberg 11 (rechts). Links daarvan de woning Tweeberg 13, waarvan de oorsprong in 1912 ligt.
Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto: Henk de Werd

Rond 1870 (Tweeberg 3 en 16)

Tweeberg 3 in 2017

De oorsprong van het huidige pand **Tweeberg 3** ligt in de vergunning, die Van Nuland in 1870 kreeg om een huis te bouwen in het kader van de zogenaamde kringenwet die gold rond de stelling Hintham.

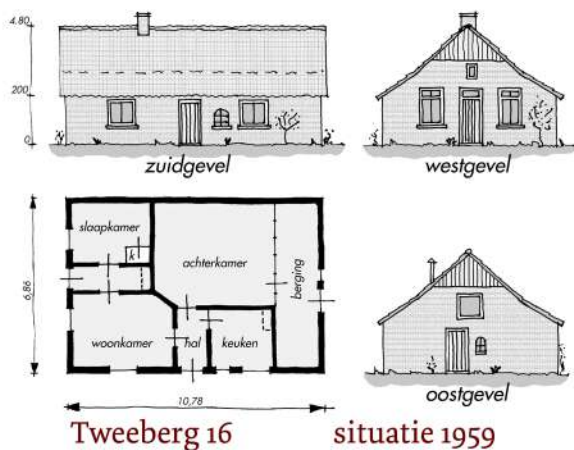
Verbouwd en aangepast bestaat het nog.

Het boerderijtje aan de Tweeberg 16 nog met rieten kap, geschilderd door MvR.

Collectie: Frans Voets

Tweeberg 16 stond aan de zuidkant ten westen van huidig Tweeberg 14; in 1874 door het kadaster geregistreerd als gemeente-eigendom. Het was een onder aan de dijk gelegen boerderijtje dat oorspronkelijk een rieten kap had met wolfseinden, die bij een latere verbouwing is vervangen door een met pannen gedekt zadeldak. Omdat de bouwconstructie in deplorabele toestand verkeerde, er onvoldoende licht en lucht kon toetreden, de vrije hoogte van de vertrekken te gering was en het privaat buiten de woning lag, is het in 1960 onbewoonbaar verklaard. In 1968 werd het gesloopt.

Tweeberg 16 situatie 1959

Tweeberg 3 én 16 zijn gebouwd op percelen die eigendom van de gemeente waren. Nummer 3 met het peil op de kruin van de dijk, omdat het buitendijks lag en anders overstroomd kon worden; nummer 16 lag onder aan de dijk in de tegen water beschermde binnenpolder "Varkenshoek". In 1902 verklaart de burgemeester aan het kadaster dat ze niet eerder een eigen kadastraal perceelnummer hadden, en geregistreerd waren als het gemeente- eigendom "dijk en talud".

1877 (Tweeberg 19)

Op de bovenste foto uit 1955 het begin van de Tweeberg, met links de schuur die nu woning Tweeberg 19 is.

Op de onderste foto dezelfde situatie in 2019. Bron bovenste foto: HKK Rosmalen

De Hinthamse landbouwer Antonius van Beek bouwt in 1877 een bakhuisje aan de Tweeberg ter hoogte van huidig **Tweeberg 19**. In 1912 wordt het door de caféhoudster Hendrika Maria de Winter (van het naastgelegen café Hintham 102) verbouwd en vergroot tot een schuur met iets noordelijk ervan een bergplaatsje van 7 m². De schuur is nadien in gebruik geweest als opslagplaats, winkel en praktijkgebouw. Nu is ze verbouwd tot de woning Tweeberg 19.

1907 (Tweeberg 5)

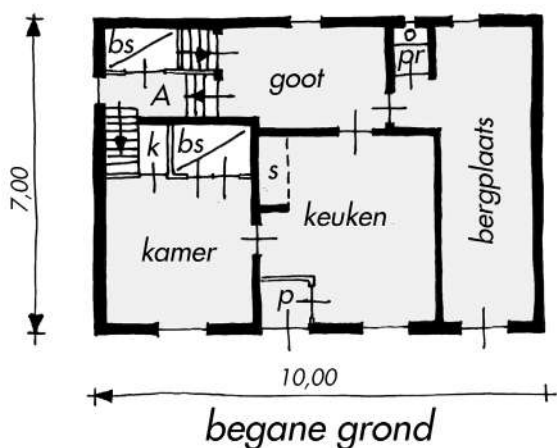
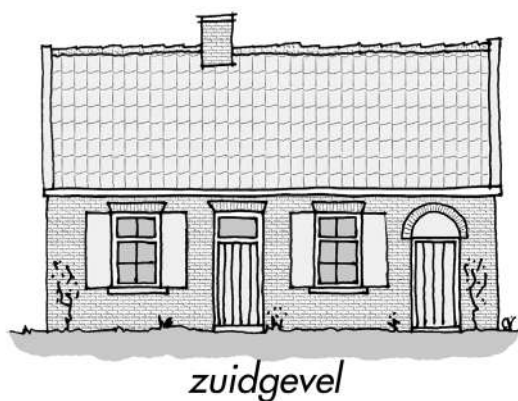
Tweeberg 5 in 2019

Tweeberg 5 in 1989.

Collectie: BHIC PNB001056004

Op gronden van het voormalig Fort Willem wordt in 1907 een huis gebouwd door Johannes van Gerven te Hintham. Het lag aan de buitendijkse kant en hij kreeg daarvoor toestemming van het waterschap. Het huis is, sterk verbouwd en in 1977 voorzien van een schuur, nog bestaand aan de **Tweeberg 5**. De oorspronkelijke opzet is identiek aan die van Tweeberg 9.

A= opkamer w.o. kelder bs= bedstede k= kast
p= portaal pr= privaat s= schouw

Tweeberg 5 situatie 1907
is identiek aan
Tweeberg 9 situatie 1913

Tweeberg 1 situatie 1912

1912 (Tweeberg 1)

Tweeberg 1 in 2017

Lambertus Verboort, timmerman te Rosmalen, bouwt in 1912 een huis aan de noordkant van de Tweeberg. Na diverse verbouwingen en aanpassingen is het nog bestaand aan de **Tweeberg 1**.

Tweeberg 1 in 1965. De verdieping was toen nog onder de kap; bij een latere verbouwing is die hoger opgetrokken zoals op de foto uit 2017 is te zien. Collectie: Jo Engelen

1912 (Tweeberg 13)

Tweeberg 13 in 2019

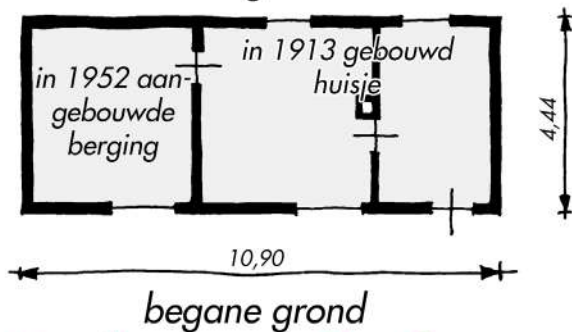
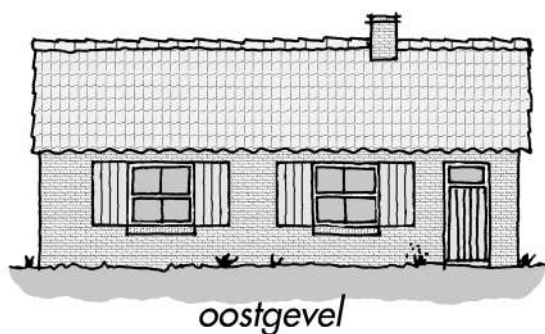
In 1912 wordt er tegelijk met de bouw van een boerderij (zie hiervoor bij 1869 Tweeberg 11 en 11a) aan de zuidwestkant daarvan een huisje van 28m² gebouwd. Dat maakte een geheel uit met de bouwmassa van die boerderij.

Het wordt elf jaren later verbeterd en vergroot.

In 1937 werd het vrijstaand door sloop van de aangebouwde, afgebrande, boerderij.

In 1952 breidt Antonius Bosch, landbouwer te Hintham, het naar de zuidwestkant uit met een berging.

Dat geheel is in 1963 verbouwd tot de nog bestaande woning **Tweeberg 13**.

Tweeberg 13 situatie 1952

1912 (Tweeberg 18)

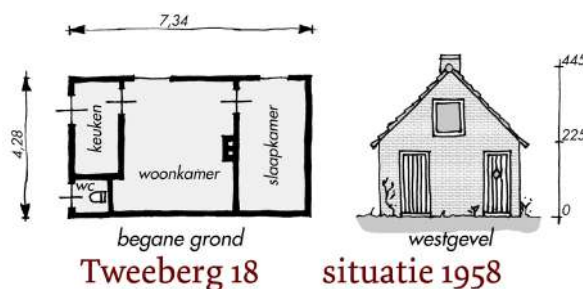

Drie carnavaleske brozems met op de achtergrond drie gebouwen. Van links naar rechts Tweeberg 16, 18 en de werkplaats bij 20.

Collectie: Jo Engelen

Tweeberg 18 zien we voor het eerst op een kadastrkaart verschijnen in 1912, als een bijgebouw. Waarschijnlijk als schuur of stal gebruikt. Het is nadien bewoond geraakt. In 1958 wordt het huisje onbewoonbaar verklaard. De redenen daarvoor waren dat het huisje vochtig is door halfsteens buitenmuren, de ruimten niet voldoende hoog zijn en onvoldoende licht en lucht ontvangen. De wc is niet drooghoofds bereikbaar.

Na weer als schuur te zijn gebruikt is het pandje gesloopt.

Tweeberg 18 situatie 1958

Het huisje Tweeberg 18, precies achter de man op de bromfiets in 1965.

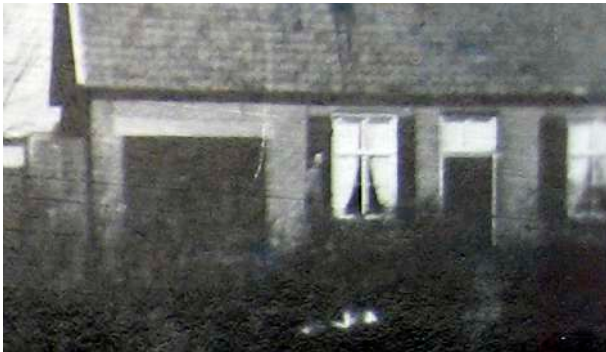
Collectie: Jo Engelen

1913 (Tweeberg 7)

Tweeberg 7 in 2019

Tweeberg 7 werd in 1913 gebouwd door Johannes Vos. Het huis is in de loop van de tijd aangepast en verbeterd.

Tweeberg 7, gezien vanaf de weg Hintham rond 1930. De voordeur was toen op een andere plaats in de gevel. Collectie: J. van Alebeek † (uitsnede)

1913 (Tweeberg 9)

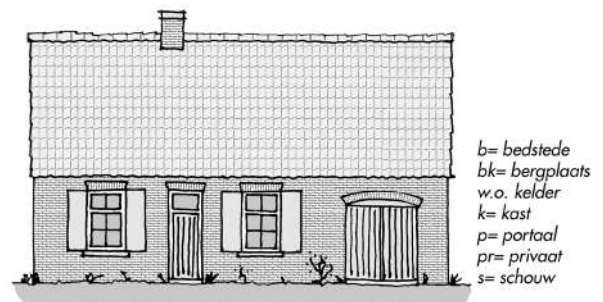
Tweeberg 9 in 2019

Cornelis van Stiphout uit Rosmalen bouwt hier in 1913 een huis op basis van dezelfde tekening als in

1907 werd gebruikt voor de bouw van Tweeberg 5 (zie bij 1907). Het wordt in 1925 breder gemaakt. Dat huis is in fasen sterk verbouwd tot het huidige **Tweeberg 9**.

Tweeberg 9 in 1989.
Collectie:
BHC PNB-
001056005

Tweeberg 9 situatie 1925

1915 (Tweeberg 20)

De woning Tweeberg 20 in 1966, met links de werkplaats. In 1989 zijn beide gesloopt. Collectie: Frans Voets

In 1915 bouwt Johanna Boer, weduwe van Gerrit Kruijf uit Hintham, hier een huis. Na haar overlijden wordt het onroerend goed en de inventaris van het boerenbedrijf verkocht.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant

1-2-1933

HENDRIK WORST,

Notaris te 's-Hertogenbosch, is voornemens op **Dinsdag 21 Februari 1933**, bij inzet, en op **Dinsdag 7 Maart 1933**, bij toeslag, telkens des nam. 2 uur precies, ter herberge van den heer H. CUYPERS te Hintham, in het openbaar, ten verzoeke van den heer W. KRUIJFF, te veilen en te

VERKOOPEN:

Onder de Gemeente Rosmalen.

Een Landbouwerswoning

met stal, erf, weiland en hooiberg te Hintham, aan den Dijk, E 172, kad. bek. gemeente Rosmalen in Sectie E. Nr. 1260, groot 5 Aren 25 c.A.

Dit pand bevat: voorkamer, alcoof, twee slaapkamers, gang, keuken, zolder, koe- en varkensstal; voorts hooiberg.

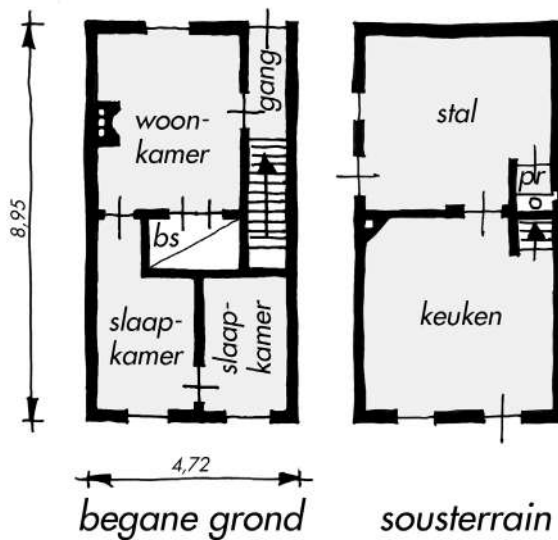
De opstallen en het perceel worden het eigendom van de Hinthamse sigarenmaker Franciscus Voets. De woning wordt enkele malen verbouwd en op het erf komt een werkplaats. Nu is het geheel bebouwd met een nieuwe showroom en werkplaats voor een zonweringsbedrijf (nummer 18) met daarnaast de woning **Tweeberg 20**.

**Tweeberg 20
situatie 1915**

noordgevel

bs= bedstede
pr= privaat

1920 (voormalig Tweeberg 10)

De noordzijde van de langwerpige "model"-boerderij, gericht naar de Tweeberg.
Collectie: Hans Dielissen

In 1920 bouwt Eugène Marie Victor Goulmy, sigarenfabrikant te Den Bosch, aan de noordzijde van zijn landgoed Zuiderbosch (adres Hintham 152, zie hoofdstuk 13E) een boerderij met een langgerekte plattegrond. Het verhaal binnen de

familie Goulmy is dat hij die als een modelboerderij heeft laten bouwen voor zijn 2 zoons Paul (1905) en Eduard (1904). Beiden hadden de landbouwhogeschool gedaan en verbouwden groenten op een perceel in Den Dungen. De volgende eigenaar, de industrieel Paulus Nicolaas Franciscus Maria Rouppe van der Voort, heeft daar blijkbaar niet zoveel belangstelling voor en verkoopt de boerderij, schuur en woning in 1934 aan de Hinthamse landbouwer Johannes Dielissen. Op oudejaarsdag 1944 is er een niet nader gedocumenteerde brand geweest.

De Vrije Pers 17-2-1945

Dankbetuiging.

Ondergeteekende brengt langs dezen weg zijn hartelijken dank, die behulpzaam zijn geweest bij het blussen zijner brand op 31 December j.l.

JOH. DIELISSSEN,
Tweeberg E 167, Hintham.

Deze boerderij, later adres **Tweeberg 10**, is in verband met de aanleg van de weg De Grote Elst, parallel aan de A2, door de gemeente aangekocht en in 1996 gesloopt.

Een tekening van de noordgevel van de boerderij bij Zuiderbosch, adres Tweeberg 10, gemaakt door Wout Goedhart. Collectie: Bart van Lith

1931 (Tweeberg 48 tot en met 54)

Tweeberg 48- 50 (links) en 52- 54 (rechts) in 2019

Tweeberg 48 tot en met 54, twee dubbele woningen, zijn in 1931 gebouwd door Franciscus Antonius Michels, musicus te Hintham en nog bestaand. Het ontwerp is van de aannemer Henk Hendriks uit Rosmalen.

1938 (Tweeberg 12)

Tweeberg 12 in 2019

Het waterschap "de polder van den Eigen" bezit hier in 1916 al een fabriek en schuurtje. In 1938 bouwt Franciscus Voets, sigarenmaker te Hintham, er een huis met sigarenfabriekje. Het pand is, vergroot en aangepast, nog aanwezig aan de **Tweeberg 12**.

Reclamepotlood Voets sigarenfabriek. Hintham E 168 is tegenwoordig Tweeberg 12. Collectie: Riet Marechal- van Bladel

Tweeberg 12, rond 1955 geschilderd door A.M. Collectie: Marinus van Bakel

Tweeberg 12, in 1997 geschilderd door C.C. Collectie: Marinus van Bakel

1938 (Tweeberg 56 tot en met 66)

Tweeberg 56 tot en met 66 in 2017

Deze drie dubbele woningen aan de **Tweeberg 56 tot en met 66**, zijn in 1938 gebouwd door Antonius Gludemans, opzichter der landerijen en wethouder van Rosmalen.

1939 (Tweeberg 22 tot en met 44)

In 1939 bouwt de aannemer H.F. Kruijtwagen uit Berlicum hier zes dubbele woningen. Die bestaan nog aan de **Tweeberg 22 tot en met 44**.

1940 (Wilhelminastraat 2)

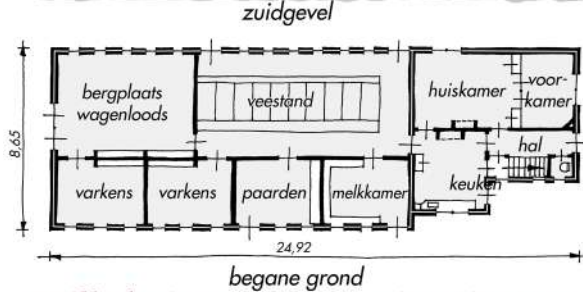
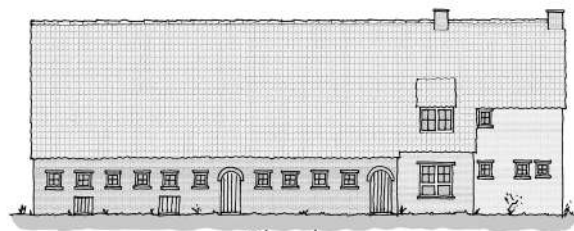

Vóór de nog bestaande oorspronkelijke bedrijfsgebouwen op dit adres staat nu een aanbouw met kantoren

Johannes Gerardus Maria van der Loo, hovenier en landbouwer te Hintham, bouwt in de polder ten noorden van de Tweeberg in 1940 een huis met stal en werkplaats. Die zijn ontsloten op de parallel aan de dijk lopende verbinding naar Rosmalen, nu met de naam **Wilhelminastraat**. In de loop der jaren is het gebouw uitgebreid en veranderd. Er is nu een isolatiebedrijf in gevestigd.

De locatie op een luchtfoto van rond 1970. Rechts loopt van boven naar beneden al de Wilhelminastraat. In het T-vormige gebouw zijn de bedrijfsopstallen met aan de bovenkant de bedrijfswoning. Links een stukje Tweeberg met rechtsonder de woning Tweeberg 1. Rechts daarvan de toenmalige gebouwen van oliehandel J. Bouwmans. Collectie: ERIB

Wilhelminastraat 2 situatie 1940

De uitgebouwde woning van Wilhelminastraat 2 op een olieverfschilderij, gemaakt rond 1975 door N. Nouwens. Collectie: Jo Versteijnen

Na 1950 gebouwd:

1953 (Tweeberg 15)

Tweeberg 15 in 2019

Aan de **Tweeberg 15** wordt in 1953 een winkelhuis gebouwd door Antonius Bosch uit Hintham.

1958 (Tweeberg 17)

Tweeberg 17 in 2019

Tweeberg 17 is in 1958 gebouwd door de Hinthamse loodgieter Gerardus Pennings als winkelwoning. Het pand bestaat in aangepaste vorm nog.

Tweeberg 1a is gebouwd in 1977 door Petrus Cornelis van den Wassenberg, isoleerder te Hintham.

Tweeberg 1b is gebouwd in 1977 door Catharina Godefrida Hendrika van den Wassenberg, bank-employée te Hintham.

Tweeberg 5a is gebouwd in 1978 door Christiaan Lambertus Maria van Gerven, machinist te Hintham.

Tweeberg 19a is een in 1980 door Lambertus Cornelis Maria van Lith, fysiotherapeut te Hintham, gebouwd praktijkgebouw.

Tweeberg 78 is een bedrijfsgebouw, opgericht in 1992.

Tweeberg 74 is een bedrijfsgebouw, opgericht na 1996.

Tweeberg 46a, woonhuis, is in 1999 gebouwd.

Tweeberg 68 en 70, twee geschakelde woningen, zijn in 1999 gebouwd.

Tweeberg 46, woonhuis met kantoor, is in 2001 gebouwd.

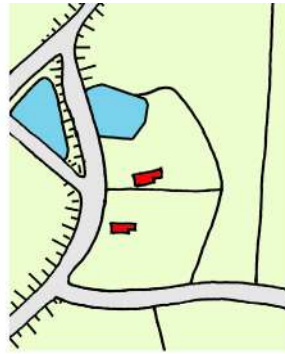

Gezicht op Hintham vanaf de spoorlijn in 1955. Foto: Henk de Werd

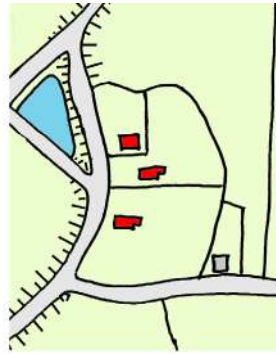
Deel 2: Tweeberg middendeel

1839

1923

1927

1951

ontwikkeling middendeel Tweeberg

In dit gedeelte van de Tweeberg stonden de woningen met de nummers 2, 4, 6 en 8.

Nu loopt er de autosnelweg A2.

Het perceel waarop deze vier woningen zijn gebouwd maakte deel uit van de stelling Hintham, en vormde de noordelijke batterij (lunette) ervan.

1923 (Tweeberg 8)

Tweeberg 8, jaartal onbekend.
Collectie: Jo Spierings- Dielissen

Adrianus van Hooft uit Hintham bouwt in 1923 een woning aan de Tweeberg 8. Het pand krijgt nog enkele malen een andere eigenaar en wordt in de loop der jaren verbouwd en uitgebreid. Het is gesloopt voor de verbreding van de autosnelweg A2.

Tweeberg 8 in 1940.
Collectie: Hannie van Hoof

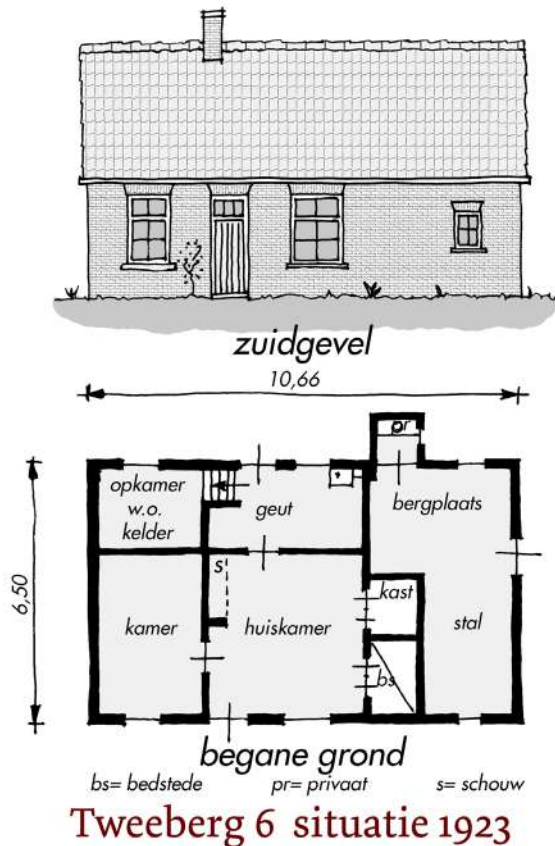
Tweeberg 8 in 2002.
Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto: Henk de Werd

1923 (Tweeberg 6)

Tweeberg 6 in 2002.
Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto: Henk de Werd

In 1923 bouwt Marinus van der Velden uit Hintham een vrijwel identiek huis aan de Tweeberg 6. Het staat bij een wiel, die later wordt gedempt. Het huis werd in de loop van de tijd sterk vergroot en aangepast. Het is gesloopt voor de aanleg van de autosnelweg A2.

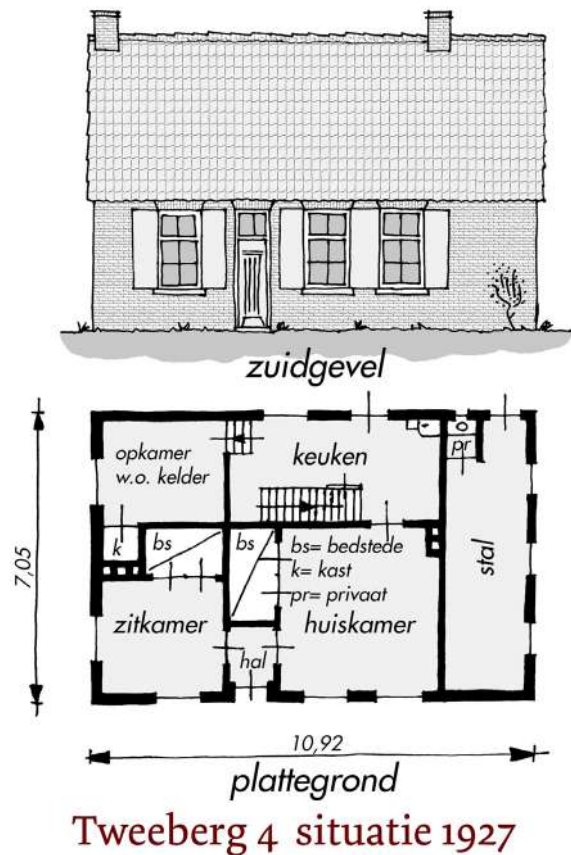
1928 (Tweeberg 4)

Tweeberg 4 in 2002.
Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto: Henk de Werd

Aan de Tweeberg 4 wordt in 1927 door Johannes Swanenberg uit Hintham een vrijstaande woning gebouwd. In 1943 bouwt hij er aan de achterzijde

een bijkeuken bij. In 1945 is de woning vernield door oorlogshandelingen en rond 1952 anders opgebouwd. Met de aanleg van de autoweg A2 wordt het huis gesloopt.

1949 (Tweeberg 2)

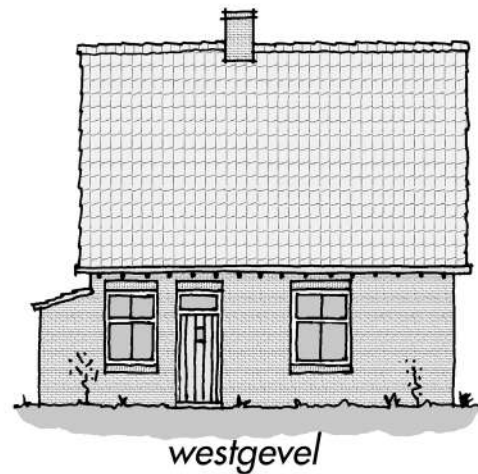
Tweeberg 2 in 2002.
Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto: Henk de Werd

Elisabeth en Geerdina Swanenberg uit Hintham verbouwen in 1949 de schuur bij Tweeberg 4 tot een vrijstaande woning, die het adres Tweeberg 2 krijgt. De architect is L. van der Plas. Later wordt de woonkamer vergroot en de overkapping ervan

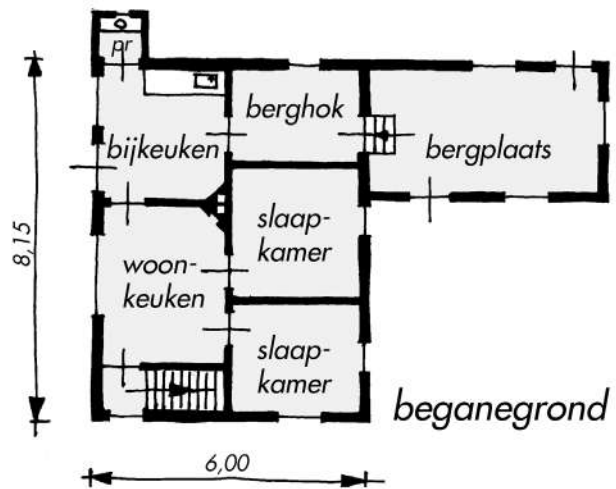
doorgetrokken over de hele voorgevel. In 1965 wordt het huis nog eens uitgebreid en moet niet lang daarna voor de aanleg van autosnelweg A2 verdwijnen.

Tweeberg 2 met rechts ervan nummer 4, getekend door Jan Verhallen. Collectie: Bart van Gerven

Tweeberg 2, hier in een latere fase, geschilderd door Remko van den Berg. Collectie: Bart van Gerven

Tweeberg 2 situatie 1949

Deel 3: Tweeberg, noordoostelijk deel vanaf de A2 tot aan de Burgemeester Mazairaclaan

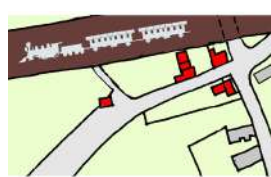
Dit deel van de Tweeberg (vroeger Molenhoek genaamd) is nu niet meer in naam en niet meer als doorgaande route te herkennen. Ze is doorsneden door de autosnelweg A2 en het Máximakanaal.

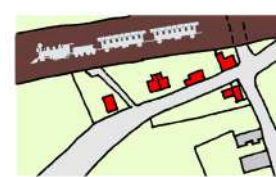
1832

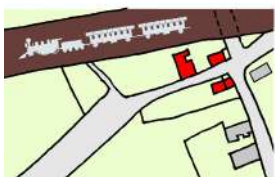
1874

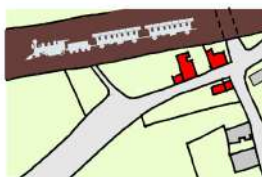
1907

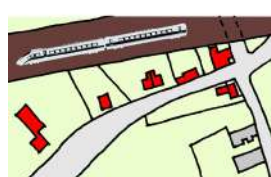
1954

1894

1901

1961

2016

ontwikkeling in de Molenhoek

Vanuit het noordwesten is in 1876 deze foto gemaakt van een ondergelopen Molenhoek. Waarschijnlijk zijn het de contouren van de dan in aanleg zijnde enkelsporige spoorbaan Den Bosch-Nijmegen die op de voorgrond zichtbaar zijn. Verderop links de ingestorte schuur die achter café "De Schaapsstal" stond. Daarachter is de zijkant van "De

Schaapsstal" zichtbaar. Het hoge rieten dak achter schuur en café is dat van de boerderij "Tivoli" die aan de oostkant van de Molenstraat stond. De lagere boerderij met de lichtere gevel rechts staat op de zuidkant van de hoek van de Tweeberg met de Molenstraat. De rij bomen op de achtergrond staat langs de Molenstraat (nu Burgemeester Mazairaclaan).
Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0079396

Aan de noordkant stond op de hoek met de Molenstraat (nu Burgemeester Mazairaclaan) een café-woonhuis, eigendom van Lambertus Gerardus Heijmans uit Rosmalen. Dat had de naam "De Schaapsstal". Het is door diverse personen uitgebaat. Zo kreeg Wilhelmus van Druenen, stratenmaker, er in 1892 vergunning tot verkoop van sterke drank in het klein. In 1895 Leonardus van der Plas. Later is de café-functie verdwenen. De laatste eigenaar was Lambertus Swanenberg, metselaar uit Rosmalen. Het pand is in de zestiger jaren van de 20e eeuw gesloopt.

1832 a. (Café De Schaapsstal, Burgemeester Jhr. von Heijdenlaan 1)

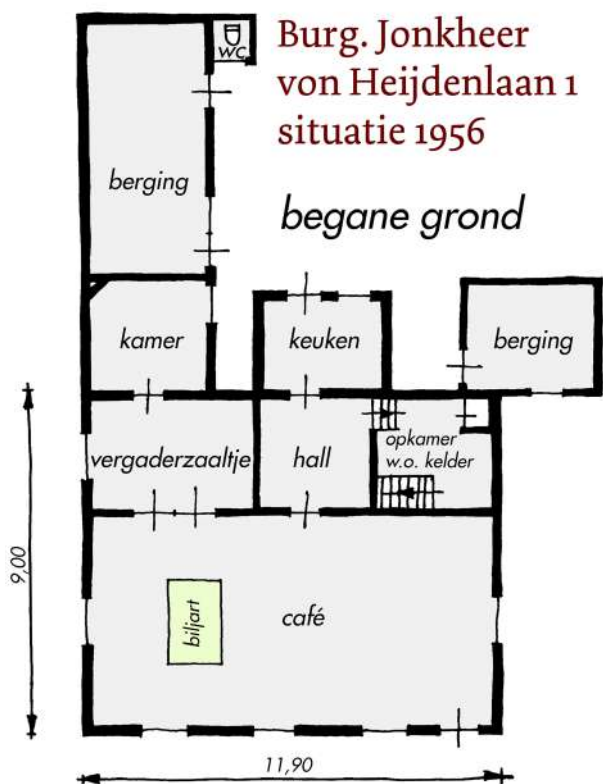
Café de Schaapsstal, getekend door Jo van der Velden uit Hintham.
Collectie: Jo van der Velden

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 13-4-1891

De Notaris
VAN HEUSDEN
te Rosmalen, zal aldaar
VERKOOPEN:
Op **Dinsdag 21 April 1891**
provisieel, en op **Dinsdag 5 Mei**
daaraanvolgende finaal, telkens ten herberge „de Schaapsstal” te Rosmalen, des avonds 6 uren:

De zeer gunstig gelegen en bekende **Herberg met Vergunning, „de Schaapsstal”** voornoemd, met **Stal, Schuur, Erf en Bouwland**, aan den klinkerweg in de onmiddellijke nabijheid van het Spoor- en Tramstation kadaster sectie E. Nos 887, 888, 859 en 860, groot 27 Aren, in twee koopen,

De "onmiddellijke" nabijheid tot spoor- en tramstation bedroeg in werkelijkheid resp. 700 en 835 meter

Burg. Jonkheer
von Heijdenlaan 1
situatie 1956

begane grond

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 7-7-1911

****ROSMALEN, 6 Juli. Heden-nacht ongeveer één uur ontstond brand in de huizinge van M. Verstappen in den Molenhoek. Zoo snel greep het vuur om zich heen, dat aan redden niet te denken viel. Door het krachtig optreden der politie en onmiddellijk toegesnelde buurlui werd de woning van H. Boselie, in het zelfde perceel gevestigd, gespaard. De brandspuit, die eveneens dadelijk ter plaatse was, kon wegens watergebrek geen dienst verrichten. Door het stille weer bleef de brand bij deze eene woning beperkt. Oorzaak van den brand is onbekend. De schade wordt door assurantie gedekt.**

Deze twee woningen worden in 1984 weer tot één huis samengevoegd en grondig opgeknapt. Dat huis is gesloopt in verband met de aanleg van de spoorwegtunnel in de Burgemeester Mazairaclaan.

1832 b. Hoek Tweeberg met Molenstraat (voormalig Burgemeester Mazairaclaan 38)

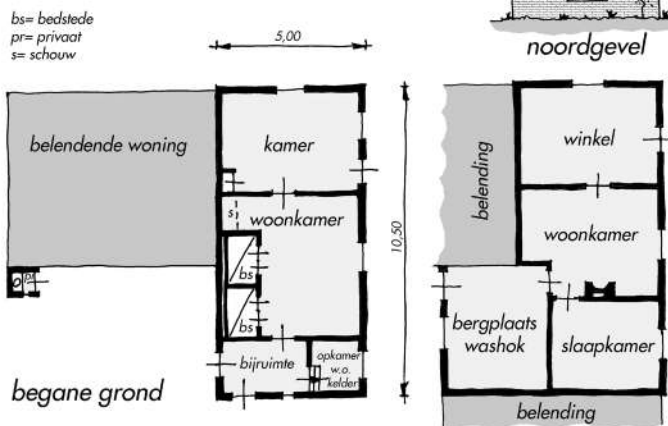

Burgemeester Mazairaclaan 38.
Collectie en foto: Tiny Kappen

Aan de zuidkant van die aansluiting stond in 1832 een huis dat eigendom was van de kinderen van Jan Gijsbert Westelaken uit Rosmalen. In 1874 splitst de toenmalige eigenaar Johannes van den Heuvel, bouwman te Rosmalen, er aan de oostkant een huisje van af. Het geheel wordt in de loop der jaren, onder andere in 1907, veranderd en het afgesplitste huisje wordt naar het zuiden vergroot, waardoor het geheel een L- vorm krijgt. In 1911 brandt het pand grotendeels af en wordt weer opgebouwd, met daarin een winkel.

Burgemeester Mazairaclaan voormalig nummer 38

Links de situatie in 1907, rechts die in 1911, herbouwd na de brand. De indeling, oost- en noordgevel zijn daarbij vernieuwd.

1894 c. Voormalige nummers 3 en 5

Burgemeester Jhr. von Heijdenlaan 3- 5.
Collectie en foto: Tiny Kappen

In 1894 bouwen Theodorus Johannes en Hendrika Vos, landbouwers uit Rosmalen, een huis met een er aan vast gebouwde schuur ten westen van café "De Schaapsstal".

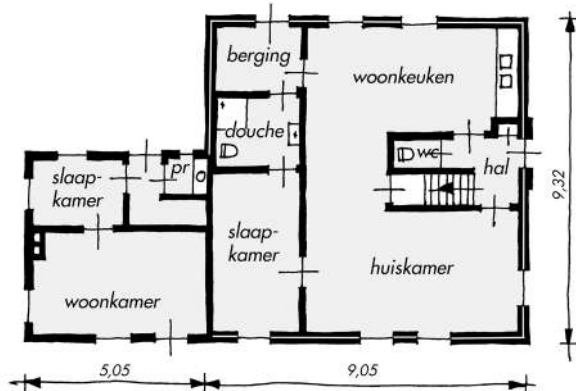
In 1901 bouwen ze er aan de westkant een huisje van 27 m² aan vast.

Vier jaar later wordt de achterliggende schuur verbouwd en komen er twee woningen in met een oppervlakte van 47 m². Deze worden in 1954 geamoveerd, waardoor er alleen nog de oorspronkelijke woning Burgemeester Jonkheer van Heijdenlaan 3 en het aangebouwde, dan ver-grootte, huisje op nr. 5 nog staan.

Ook deze twee woningen zijn gesloopt in ver-band met de aanleg van de spoorwegtunnel in de Burgemeester Mazairaclaan.

zuidgevel

begane grond

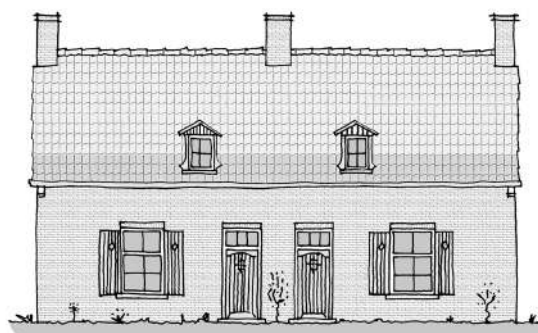
Burg. Jonkheer van Heijdenlaan 3 - 5
situatie 1978

1951 d. Voormalige nummers 7 en 9

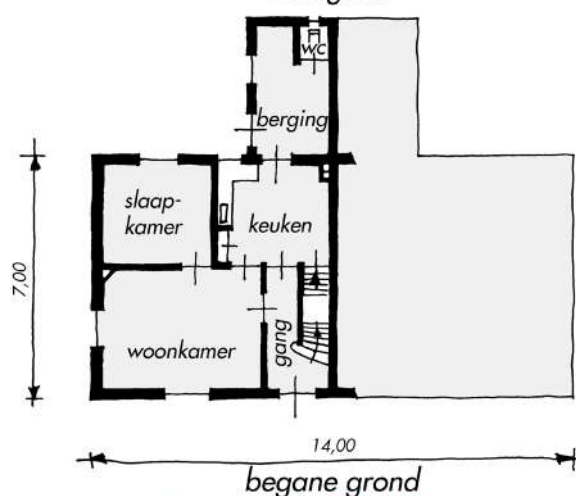

Burgemeester Jhr. van Heijdenlaan 7 en 9 in 2010. Collectie en foto: Tiny Kappen

In 1951 bouwt Johannes Henricus Swanenberg hier een dubbele woning. Architect is P. van Nuenen uit Berlicum. Ook deze woningen moeten verdwijnen in verband met de aanleg van de spoorwegtunnel in de Burgemeester Maizaraclaan.

zuidgevel

begane grond

Burg. Jhr. van Heijdenlaan 7- 9
situatie 1950

1907 e. Nummer 11

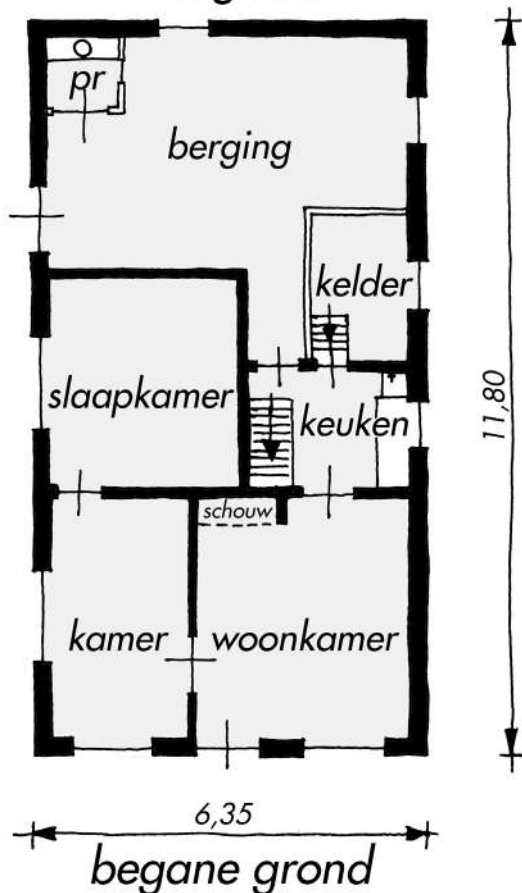

Burgemeester Jhr. van Heijdenlaan 11 in 2019

In 1907 bouwt de gemeente Rosmalen op het huidige adres Burgemeester Jonkheer von Heijdenlaan 11 een huisje van 39 m². Het is dan nog berm van de Tweeberg, op een perceel van de gemeente. Een klein stukje ervan staat op het bouwland van Wilhelmus Langens. In 1933 wordt het huis verkocht, na vergroot en verbeterd te zijn. Drie jaar later wordt ook het omgevende perceel toegevoegd aan het eigendom. Het huis is, sterk aangepast, nog bestaand.

zuidgevel

Burg. Jhr. von Heijdenlaan 11
situatie 1963

Veranderingen na 1960 in het noordoostelijk deel Tweeberg

Burgemeester Jhr. von Heijdenlaan 13.
Collectie en foto: Tiny Kappen

Aan de Burgemeester Jonkheer von Heijdenlaan 13 stond sinds 1961 een boerderij, gesticht door Hendrikus Heijmans, landbouwer uit Rosmalen. Ze is gesloopt voor aanleg van het Máximakanaal. In 1984 bouwt de Rosmalense landbouwer Antonius Servatius Coppens op nummer 15 een boerderij. Deze is nog bestaand in het gebied tussen Máximakanaal en autosnelweg A2. Dit stukje voormalige Tweeberg heet nu Zuid- Willemsdreef.

Aan de zuidkant van de Burgemeester Jonkheer von Heijdenlaan staan nog twee na 1960 gebouwde woningen met de nummers 2 en 4.

En tot slot van het hoofdstuk over de Tweeberg hier nog een spookverhaal

De Sirene- Oss 11-1-1945

Een oude inwoner van Nuland vertelde eens het volgende.

Op den Tweeberg, een dijk van Rosmalen naar Hintham, die eenige jaren geleden is afgegraven, spookte het altijd. Als men er 's nachts langs ging, liep men kans een spookhond tegen te komen.

Mijn grootvader moest burgemeester Siepkes uit Rosmalen eens naar Hintham brengen. Dat dit al heel lang geleden is, kun je begrijpen, want het gaat over mijn grootvader, terwijl mijn vader al in 1821 werd geboren.

Toen mijn grootvader alleen langs den dijk terugkwam in het duister, voegde zich een vreemde heer bij hem, die een grooten hond bij zich had.

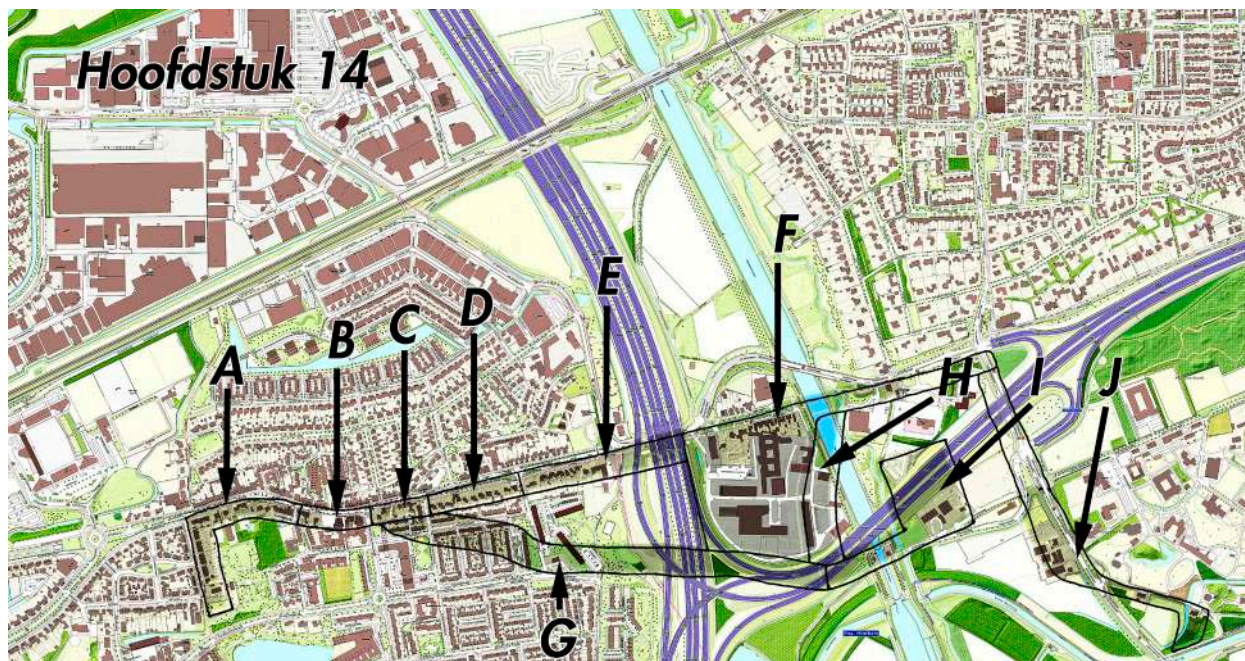
Deze heer vroeg waar ergens de 22e Kompie van de Franschen lag.

Mijn grootvader had echter nooit gehoord dat er Franschen in de buurt lagen. Hij gaf daarom een onbeduidend en ontwijkend antwoord, bevreesd als hij was voor den onbekenden vreemdeling en zijn hond.

Plotseling waren beide gestalten verdwenen, en hoe mijn grootvader ook keek, hij zag ze niet meer. Ik geloof niet dat hij nog ooit gedurfd heeft om 's avonds langs dien dijk te gaan.

S. de R.

14. De ruimtelijke ontwikkeling ten zuiden van de weg Hintham en Graafsebaan

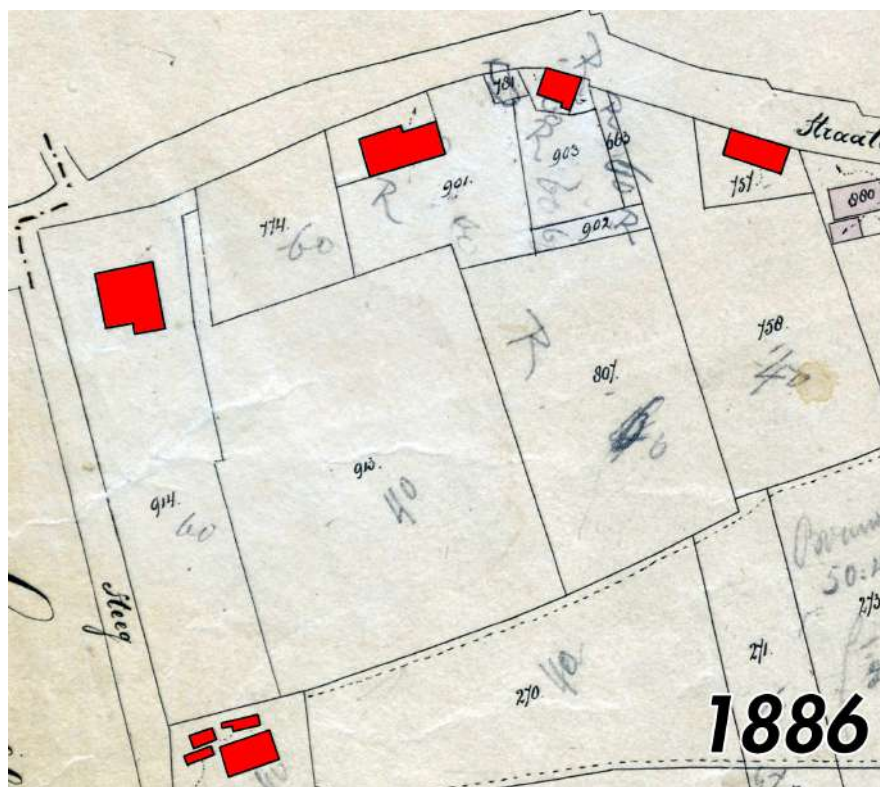

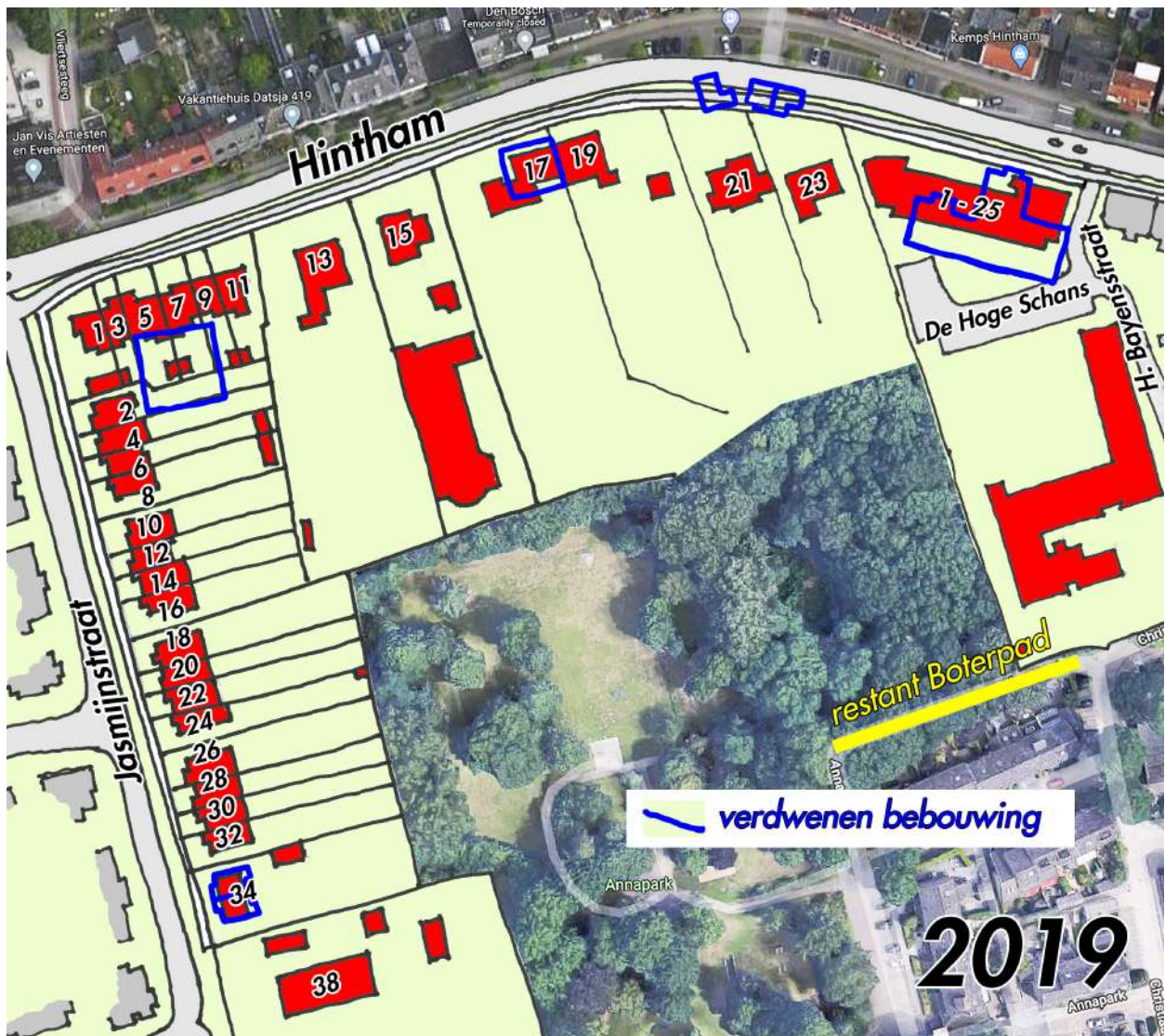
- A. Jasmijnstraat tot en met de Hoge Schans
- B. Hintham 29 tot de Pastoor van Thiellaan
- C. Pastoor van Thiellaan tot de Jan van Delftstraat
- D. Jan van Delftstraat tot de Nicolaas Fierlantsstraat (met de voormalige Batterijstraat)
- E. Nicolaas Fierlantsstraat tot aan de Graafsebaan
- F. Graafsebaan (met de Industriestraat) tot aan de Heer en Beekstraat
- G. Rechtse dijk
- H. Stenenkamerstraat
- I. Kloosterstraat
- J. Berlicumseweg

Tekening door Frater Vincenzo van de Rechtse dijk, met rechts de panden nummer 16, 12 en 10 (van voor naar achter).
Collectie: Marcel Loeffen

14A. Jasmijnstraat tot en met "De Hoge Schans"

Jasmijnstraat 2 tot en met 38, en Hintham 1 tot en met 11

De zuidgevel van Westhof in 1905. Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0072694

Al vóór 1832 stond er op de hoek van de huidige Jasmijnstraat met de weg Hintham een groot vrijstaand huis. De oudst gevonden vermelding is in het aantekenboek van de opmeting van de landerijen in Rosmalen in 1792 door de landmeters Camp en Van Diggelen van de Rosmalense dorpssecretaris Johan Adriaan Esser. Notariële akten uit 1795 en 1832 beschrijven het pand ook. Daaruit blijkt dat het pand toen de naam "Den Baars, nu de Koningin van Engeland" droeg. Niet te verwarren met het pand "De koning van Engeland", dat aan de noordzijde van de weg Hintham, op de plaats van de huidige Sint Antoniusstraat stond (zie hoofdstuk 13A) en het pand "het hof van de Koning van Engeland" (later "Sint Joris") dat stond op de plaats van het appartementencomplex "Sint Jorissstate" (zie hoofdstuk 13B).

Liggend aan de grens met Den Bosch had het gebouw ook een strategische positie. Het werd ten tijde van de Franse bezetting gebruikt als wachthuis, wat blijkt uit een taxatie van de schade die Franse soldaten er in 1795 aan toebrachten.

In 1832 was het pand eigendom van Constantinus Mourik uit Den Bosch. Hij verkoopt het aan zijn plaatsgenoot P.J. Vermeulen. Na diens overlijden verkoopt zijn weduwe het huis met tuin in 1861 aan de Bossche kleermaker Josephus van Hooft. Al na een jaar wordt het huis doorverkocht aan Petrus Steenbekkers. Het huis krijgt een horecafunctie en wordt dan bekend als buitenplaats "Lindenoord".

Op de rand van een tekening uit 1842 is een stuk van de tuin bij Lindenoord ingetekend. Collectie: Nationaal Archief toegang 4.OPV inv. H 354 (uitsnede)

Elisabeth Melis, Petrus' weduwe en sociëteits-houdster van Sociëteit Casino in Den Bosch, wordt in 1873 door vererving eigenaresse en verkoopt het jaar daarop huis en tuin aan haar plaatsgenoot en wijnhandelaar Johan Heeren. Elisabeth begint daarop een uitspanning in het er schuin tegenover liggende pand De Zwaan (nu Graafseweg 356 Den Bosch, zie hoofdstuk 15). In 1882 koopt de Bossche bankier Cornelis Antonij Richard van der Kun het geheel. Dat krijgt daarna de naam "Westhof". Twee jaar daarna vernieuwt die het huis gedeeltelijk en verkoopt het in 1898 aan de Bossche bloemist Johannes Martinus Marechal. Een jaar daarna breidt die het uit, waarbij het inspringende deel aan de achterkant wordt bebouwd met een schuur. Marechal heeft er een tuinderij met een uitspanning.

Zuidgevel Westhof rond 1900, met leden van de familie Johannes M. Marechal (ingekleurd). Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0072692

Het blijkt op termijn niet economisch rendabel en in 1921 worden zijn bloemenkwekerij en uitspanning gekocht door de in dat jaar opgerichte "'s-Hertogenbossche handelmaatschappij 1919 tot exploitatie van onroerende goederen, koopen en verkopen van onroerend goed". Vijf jaar later wordt het geheel gekocht door de Hinthamse landbouwer Godefridus Engelen, die er een schuur bij bouwt.

Een verkoopadvertentie uit 1921 beschrijft de inrichting van Westhof. Het heeft beneden twee voorkamers, kamer en suite, gang, twee achterkamers, slaapkamer, mangelkamer, privaat, badkamer, keuken en kelder. Op de verdieping zijn drie slaapkamers, een dienstbodenkamer en zolder. Het koetshuis heeft twee kamers, keuken en privaat. Verder is er een stalling en een moestuin van 3500 m² met vruchtbomen.

In 1929 koopt de "NV Hanybo" (handelmaatschappij tot exploitatie van onroerende goederen) diens eigendom. Hanybo is een in 1927 ingeschreven Bossche NV met Martinus Verberk als directeur en Klaas Blankevoort als president-commissaris.

Er is dan nog steeds sprake van een café-restaurant met speeltuin op die plaats. Dat wordt vanaf 1936 gedreven door Josephus Johannes Cornelis van de Rijdt, die er ook zijn limonadefabriek (eerder gevestigd in de Verwerstraat 13 in Den Bosch en daar in 1933 gefailleerd) onder brengt.

Provinciale Noordbrabantsche en
's-Hertogenbossche Courant 10-4-1936

**A.s. Zaterdag 11 April 5 u. Opening van het
Café-Rest. „WESTHOF”, annex speeltuin,**

RIJKSWEG E 65, HINTHAM, Telefoon 1949, Den Bosch.

Billijke prijzen. — Prima consumptie.

De limonadefabriek blijft aan de zaak verbonden.

J. J. C. v. d. RIJDT.

Provinciale Noordbrabantsche en
's-Hertogenbossche Courant 11-4-1936

CAFE-RESTAURANT „WESTHOF”.

Er zijn in de stad zelf te weinig vrije speelplaatsen voor de jeugd. En met de vacantie vooral wil moeder de kinderen wel eens een uitstapje gunnen.

Daar is thans gelegenheid voor.

De heer J. J. C. v. d. Rijdt heeft slechts één meter buiten Den Bosch, waar Hintham begint aan den prachtige Rijksweg heden geopend het prachtig gelegen en modern geïnstalleerd café-restaurant „Westhof”, in het vroegere „Huize Westhof”.

Alles heeft een totale verbetering en moderniseering ondergaan: een aardige waranda met fraaien tuin biedt straks, als het zomer-weer komt, een prettig zitje onder groote zonne-parasols.

Het intérieur van het café-restaurant heeft door zijn hoge lambriseering en modern buffet, zijn roode cocos-vloerbedekking, moderne meubileering en prachtige verlichting een zeer verzorgd aanzien. Terwijl de groote aangrenzende tuin geheel is ingericht als speeltuin voor de kinderen, waar behalve de schommels, straks nog meerdere kinder-amusements zullen worden aangebracht.

„Westhof” is een keurig café-restaurant, met prima consumptie, enz., dat door zijn uitnemende ligging evenals Vught gelegenheid biedt voor de Bosschenaars tot een uitstapje vlak bij de stad en bovendien voor de automobilisten een aardige halte is op hun tocht.

Tevens is hier gevestigd de van ouds bekende limonadefabriek van den heer J. J. C. v. d. Rijdt.

Hem lukt het ook niet Westhof rendabel te exploiteren. Na een kort faillissement begin 1937 wordt het gebouw in dat jaar nog uitgebreid, waarna het bedrijf eind 1938 wordt opgeheven. Nu was er in 1832 ten zuiden van het grote huis, aan de oostzijde van de huidige Jasmijnstraat (die toen de „Steeg van het Sluizengrachtje” heette en doorliep tot aan de Aa) een perceel bouwland en aan de zuidkant daarvan, waar de Boterweg aansloot, een boerderij.

Dat perceel bouwland is in 1832 ook eigendom van Constantinus Mourik uit Den Bosch en wordt na diverse eigenaarswisselingen onderdeel van het perceel van het pand „De Westhof” en later ook eigendom van de NV Hanybo.

In 1939 koopt de Bossche aannemer Adrianus Franciscus Henrikus Vugts het perceel met de opstallen, om het een jaar later door te verkopen aan de handelonderneming onder firma „Rijense chromlederfabriek G.A. Theeuwes en Zoon” te Rijen. Die sloopt de Westhof en laat er Vugts in 1941 24 woningen bouwen. Twee rijen van drie aan de weg Hintham, vier rijen van vier woningen en een dubbele woning ten zuiden daarvan aan de Jasmijnstraat. Deze laatste 18 woningen hebben een souterrain aan hun lager gelegen tuin. Eind 1939, begin 1940 worden deze huizen bewoond.

De woningen die op de plaats kwamen van de uitspanning Westhof, kort voor de oplevering. Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0021724, foto: Fotopersbureau Het Zuiden 1939

Omdat er 18 woningen uitwegen op de Jasmijnstraat, behorend aan de gemeente 's-Hertogenbosch, besluit de Bossche gemeenteraad een uitwegvergunning te verlenen tegen vergoeding van een deel van de kosten die voor de aanleg van de Jasmijnstraat zijn gemaakt. In de Tweede Wereldoorlog worden bij de bevrijding van Den Bosch veel van deze huizen door granaatvuur ernstig beschadigd. De dubbele woning aan de zuidkant van de rij zodanig, dat die wordt afgebroken. Er komt een vrijstaande woning met nummer 34 voor in de plaats; nummer 36 bestaat daarna niet meer. Het materiaal van de afbraak wordt gebruikt bij het herstel van de resterende woningen in de Jasmijnstraat.

In schrille tegenstelling tot de foto van vóór de oplevering, hier de achterzijde van de woningen aan de Jasmijnstraat met de oorlogsschade uit 1944.

Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0001703

De boerderij aan de Jasmijnstraat 38

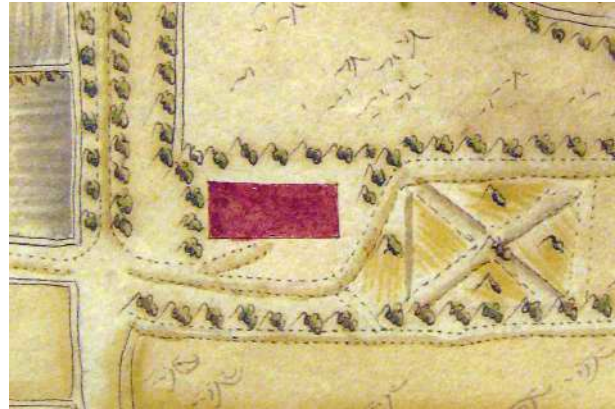
De westgevel van de boerderij in 1963, vlak voor de verbouwing tot villa.

Collectie: Ingrid Heijmans

Aan het eind van de huidige Boterweg ligt in 1832 aan de Steeg van het Sluizengrachtje (nu de Jasmijnstraat) een boerderij die eigendom is van Martinus van Lokven uit Rosmalen. In het Rosmalense verpondingsboek van ca. 1710 wordt deze boerderij, "De Boterweg", al genoemd. Vermoedelijk is ze gebouwd op een kunstmatige terp, want vanaf de weg Hintham daalt het maaiveld in de richting van de Aa, en wordt bij een verslag over de watersnood van 1920 gemeld dat dit pand als op een eiland te midden van het water ligt. Aan de zuidkant ervan loopt via het erf en de velden een voetpad naar de smidse in Hintham. Dat pad heet het Boterpad. Op het erf splitst er ook een voetpad in zuidelijke richting af dat dwars door de velden naar Berlicum voert. Deze paden zijn nu verdwenen, op een restant

van het Boterpad na tussen de noordkant van de bebouwing van het Annapark en het "Annabos". Dat restant is nu verhard en heeft ook de naam Annapark gekregen.

Het pand krijgt nieuwe eigenaren, achtereenvolgens Willemijn de Bref uit Rosmalen en in 1848 de Bossche advocaat mr. Napoleon Franciscus Sassen. De laatste bouwt er een vrijstaande schuur bij.

Op een tekening uit 1771 is te zien dat er een "plezier"tuin lag bij de boerderij aan de Jasmijnstraat 38 (rode blokje).

Collectie: Nationaal Archief toegang 4.OPV inv. H279 (uitsnede)

Diens dochter Maria Elisabeth erft het geheel, dat in 1899 wordt verkocht aan de Bossche herbergier Johannes van Leur. Gezien de vermelding "herberg" in de verkoopadvertentie van 8 mei 1899 moet er toen al een horecafunctie in het pand zijn geweest.

Van Leur verwachtte dat de zondagse wandelingen van de Bosschenaren naar de Hinthamse Hoven, en ook het volk dat naar de schietwedstrijden op de terreinen aan de Boterweg kwam, goede klandizie zouden opleveren. Hij verhuurt het pand aan Adrianus van Osch, die er, naast een boerenbedrijf, slechts kort een café-bedrijf uitoefent. Want Adrianus opent op 1 mei 1900 het café "De Nieuwe Boterweg", op de plek die later bekend werd als "Boerke van Osch", nu Graafseweg 196 in Den Bosch.

Vervolgens wordt er op 1 mei 1900 aan Johannes Lambertus de Winter vergunning voor de verkoop van sterke drank in het klein voor drie lokalen aan de zuidzijde van het huis met een oppervlakte van 36, 22,5 en 42,5 m². Deze De Winter oefende ook het kuipersvak uit.

In 1907 koopt de Rosmalense arbeider Nicolaas van der Pas het geheel en later vestigt zijn zoon Hendrikus er zich met zijn stratenmakersbedrijf.

Provinciale Noordbrabantsche en
's-Hertogenbossche courant 8-5-1899

Mr. H. C. F. RITS,

Notaris te 's-Hertogenbosch, zal
Woensdag 24 Mei 1899 provi-
sioneel en Woensdag 7 Juni 1899
definitief, telkens des middags ten 12
ure, te 's-Hertogenbosch in het Café
Central,

VERKOOPEN:

Onder de gemeente
Rosmalen.

14. De Herberg, genaamd „de
Boterweg”, waarin vergunning tot ver-
koop van sterken drank, met **Schuur,**
Stal, Bouw- en Weiland, ter plaatse
Hinham, kadaster sectie E. nummers
877, 270 en 278, te zamen groot 1
H. 71 A. 90 C.

Verhuurd voor jaarlijks f 180.00,
voor wat betreft Bouw- en Weil-
land tot 15 Maart, het Huis met
aanhooren tot 1 Mei 1900.

De alsdan verschijnende huur
is voor de helft ten bate van den
kooper

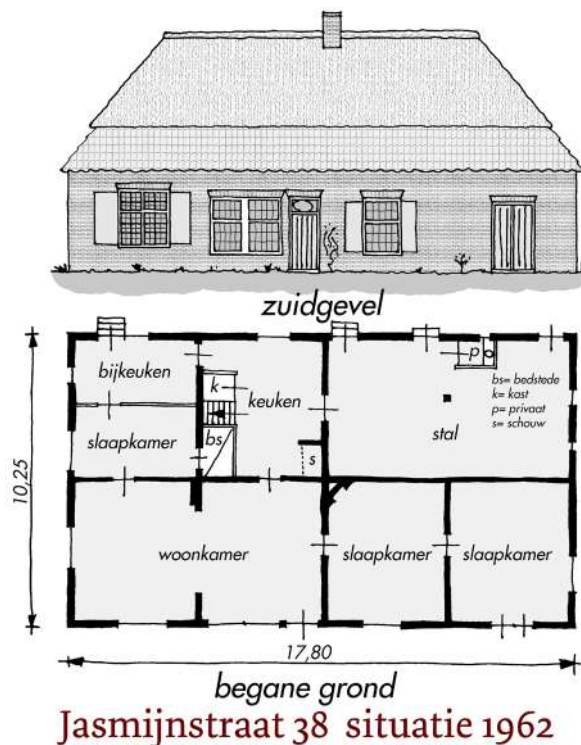
Buffet met toonbank, schommel,
wip, draaimolen en kippenhok
worden gereserveerd.

Het pand blijft dan ook in gebruik als boerderij
en nog een tijd als café. Uit een krantenbericht
uit 1911 blijkt dat het café de "Oude Boterweg"
wordt genoemd, blijkbaar ter onderscheiding
van de "Nieuwe". Er staan dan ook de nodige
bijgebouwen, zoals een stal van 87 m², een
varkensstal van 52 m² en een kippenhok met
schuur van 126 m².

In september 1944 ontstaat er schade door een
granaatinslag, welke weer hersteld wordt.
Vanaf 1957 wordt het café gedreven door W. van
Zoggel, waarna het medio 1959 wordt opgeheven.
De weduwe van Henrikus verkoopt het geheel in
1962 aan Johannes (Jan) Heijmans, grondlegger
van de firma Heijmans uit Rosmalen, en krijgt
het recht van gebruik en bewoning van een deel
van het pand. Een jaar later wordt Theodorus
Lambertus Josef (Theo) Heijmans, "directeur ener
NV te Hintham", eigenaar. Hij verbouwt dan de
oorspronkelijke boerderij tot de villa die nu nog

staat aan de Jasmijnstraat 38.

Het dierenparkje (met onder andere walibi's en
struisvogels) dat hij als hobby ten zuiden ervan
inrichtte, is na zijn overlijden opgeheven.

Hintham 13

Hintham 13 rond 1980.
Collectie: BHIC PNB001055842

In 1832 was Willem Siepkens, Rosmalens eerste
burgemeester, eigenaar van onbebouwde perce-
len langs de weg Hintham. Pas in 1924 werd er de
villa Hintham 13 gebouwd door de koopman
Gerhard Heinrich Petrus Joseph Schüte die al op
17 februari 1925 overlijdt. Het jaar daarop wordt
het pand met grote fraaie tuin gekocht door Jkvr.
Johanna Christina Snoeck, die geboren werd
in het pand "Sint Joris" (zie hoofdstuk 13B). Ze
woont erin tot na de Tweede Wereldoorlog, laat
het nog herstellen van oorlogsschade en overlijdt

in 1948. Het pand met de naam "Lindenhof" wordt verkocht aan J.J.M. Mackelenbergh en is nog steeds bestaand aan het adres Hintham 13.

In de verkoopadvertentie die op 11-9-1926 in De Maasbode staat wordt de indeling beschreven.

Beneden: vestibule met tochtdeuren, drie kamers (waarvan 2 en suite), keuken met bijkeuken, terras, 2 wc's, bergplaats, waterdichte kelder.

Boven: 3 grote en 3 kleine slaapkamers, wc, zolder met 2 dienstbodenkamers.

Het gehele huis is voorzien van waterleiding en elektrisch licht.

Twee weken later wordt in de Provinciale Noord-brabantsche en 's-Hertogenbossche Courant de veiling van de inboedel van wijlen "den WelEd.

Heer Schute- van Erp" aangekondigd.

De complete huisraad, gouden en zilveren voorwerpen alsmede een hoeveelheid antiek meubilair en schilderstukken worden daarbij aangeboden.

Hintham 15

Hintham 15 in 2017

In 1928 werd door Jkvr. J.C. Snoeck het oostelijk deel van haar perceel Hintham 13 verkocht aan de NV Hanybo, handelsmaatschappij tot exploitatie van onroerende goederen te Den Bosch.

Die verkoopt het als bouwterrein aan een tussenhandelaar.

Peter Janson bouwt er in 1951 zijn garagebedrijf, een jaar later gecombineerd met een woning.

Provinciale Noord-Brabantse
courant Het Huisgezin 7-2-1953
De Fa. JANSON-GIGENGACK
AUTOMOBIELBEDRIJF
IS OVERGEPLAATST
van MUNTSTRAAT 12, DEN BOSCH naar
HINTHAM, RIJKSWEG E 61 A, Tel. 8224

Later vestigden zich er nog Gigengack en Van Maanen in deze panden. Dit huis en ook de daarna verder uitgebreide bedrijfsbebouwing bestaat nog aan het adres Hintham 15 en 15a.

Hintham 17 en 19

Hintham 17 en 19 in 2017

In 1832 is hier een perceel met opgaande bomen, eigendom van Antonie van Beek uit Rosmalen.

In 1868 laat Willem August Hamelberg, notaris te Rosmalen, er een huis bouwen. Dat verkoopt hij acht jaar later aan de broers Johan Christoffel en Johan Lodewijk Marggraff, renteniers uit Vught.

In 1883 koopt Jonkheer mr. Johan Jan François de Jong van Beek en Donk, procureur- generaal in Den Bosch, het huis.

Het krijgt dan de naam "Annastate", naar de voor- naam van zijn echtgenote.

Het pand wordt na diens overlijden op 29 juni 1890 eigendom van zijn weduwe gravin A.C.W.J.J. Nahuijs en hun 3 kinderen Cécile, Elsa en Jan.

In 1895 verkopen zij het.

Het nieuws van den dag kleine courant 6-6-1895

UIT DE HAND TE KOOP:

Een hecht en sterkgebouwd en weldoortimmerd

HEERENHUIS,

genaamd „ANNA STATE“, bevattende 11 Kamers, waarvan 9 van stookplaatsen voorzien, Koetshuis, Erf met grooten Tuin, met nog een afzonderlijk Huisje, gelegen te Hintham nabij 's-Bosch.

Te aanvaarden 1 Augustus.

Te bevragen adres lett. J J R, aan het Bureau der Prov. Noordbr. en 's-Hertogenbossche Courant, 's-Bosch. (535)

Annastate krijgt daarna nog diverse eigenaren, waaronder het van oorsprong Bossche paar Christianus de Rooij- de Ruiter.

In 1912 wordt het plan opgevat om in en bij Annastate een RK gesticht voor ziekenverpleging annex een tehuis voor ouden van dagen, en pension voor dames te stichten. Al na korte tijd werd besloten dat plan te laten varen.

Wanneer in 1917 de Hinthamse koopman Gerhard Heinrich Petrus Joseph Schüte het huis koopt, laat die het vernieuwen.

Anna State in 1934.
De villa zelf (rechts)
was groter en anders
van architectuur dan de
huidige op nummer 17.
Collectie: Erfgoed
's-Hertogenbosch
0062744,
foto: Fotopersbureau
"Het Zuiden"
(ingekleurd)

Het progressieve aristocratengezin De Jong van Beek en Donk bestond uit de ouders, zoon Jan en de dochters Cécile (1866-1944) en Elsa (1868-1939).

De meisjes groeiden op als freules én als strijdbare vrouwen.

***HINTHAM.** De 12de verjaardag onzer geliefde jeugdige Vorstin is ook hier niet onopgemerkt voorbijgegaan. De onbekrompen gulheid der zeer achtenswaardige familie De Jong Van Beek en Donk alhier maakte dezen dag tot een feestdag voor alle kinderen. Het was een opwekkend schouwspel toen tegen zes uur een 70-tal kinderen, allen getooid met oranje, onder geleide van het hoofd der school met diens onderwijzer in optocht togen naar Anna State, de woning der edele kindervriendin, die hen had uitgenoodigd. Daar aangekomen, werden zij zeer hartelijk ontvangen en naar den tuin geleid, waar de kleinen, na een lied der Koningin ter eere gezongen te hebben, op chocolade en krentenbroodjes vergast werden. Wat weerden ze zich dapper met hand en tand, wat werd er gezongen, gelachen, gespeeld en gezwaaid met de vlaggetjes, die bij 't binnenkomen waren uitgedeeld. Wat oorverdoovend gejuich ging er op, bij elk nommer van het vuurwerk, dat werd afgestoken. Het was een gejubel, een hoerageroep zonder einde. Het was den kinderen dan ook aan te zien, dat ze genoten; al hadde het telkens wederkeerend gejuich het niet verkondigd, de stralende oogen en hooger blozende wangen waren welsprekend genoeg.

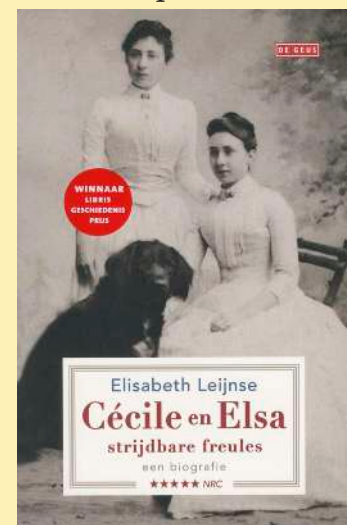
Ongetwijfeld zal deze schoone dag blijven voortleven in de herinnering der kleinen als een der gelukkigste huns levens, en zullen ook hunne edele weldoeners, die telken winter dagelijks de behoeftige scholieren van warme spijzen doen voorzien, met voldoening terugdenken aan de dagen, waarop zij zoo vele gelukkigen maakten en zich eene eerezuil stichtten in de harten der kinderen.

Ze voelden zich niet te goed om de dorpsjeugd mee te laten genieten van de luxe waarin zij leefden, zoals bij de viering van Koninginnedag in 1892. Zie daarvoor hiernaast het artikel uit de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant van 2-9-1892.

Elisabeth Leijnse, hoogleraar letterkunde, heeft over deze freules een biografie geschreven. Ze heeft daarbij gebruik gemaakt van onder meer brieven en dagboeken van de twee zussen. Cécile vestigde haar naam als feministe en dompelde zich na haar scheiding van een rijke Haagse ondernemer onder in de Parijse kunstenaarswereld. Elsa huwde met de beroemde componist

Alphons Diepenbrock en was in de gelegenheid vriendschap te sluiten met kunstenaars als Mengelberg, Mahler en Toorop.

Elisabeth Leijnse stelde enkele passages uit hun dagboeken, waarin iets over Annastate werd verteld, ter beschikking om hier op te nemen.

Dagboek Elsa 28 april 1883 (zij is dan veertien jaar en beschrijft de verhuizing naar Anna State):

Dit is wel de drukste dag die ik mij herinner beleefd te hebben, want er gingen vier kassen [= kisten, EL] naar Hintham, de laatste vrachten Goddank, en er moest natuurlijk overal gesurveilleerd en geloopt worden, de vraagbaak zijnde voor iedereen. 's Avonds gingen Mille [de gouvernante], Saar [een hulp] en ik in een vigilante naar Hintham, voorgoed het sombere kanaalhuisje achter ons sluitende, na er nog een heerlijk dinertje dat mevrouw Hugenoepth ons stuurde, te hebben georberd. Deze tien of twaalf minuten waren misschien wel de vermoeiendste van den geheelen dag, want ons vigilante was volgepakt met schilderijtjes, lampen, klokjes etc. etc. en terwijl wij met ons drieën een smal bankje deelden, moest ik met eene hand een hoop schilderijen vasthouden in een allervermoeiendste positie voor de rug, en met de andere hand een zeer delicaat sloopje, dat Jan gemaakt heeft en waaraan Mama zeer hecht.

30 april 1883:

O! Hoe heerlijk! Om voor goed hier in dit heerlijke huis te zijn. Na zoovele jaren behelpen, nu eindelijk eens rustig hier buiten in de groote, goddelijke natuur. Eerst was er besloten dat wij een kamer voor ons beidjes [Cécile en mij] beneden zouden hebben, als zitkamer, maar Papa wil een billard hebben, dat moet in die kamer staan, en dus zullen wij onze kleine eigendommen, zoo goed en zoo kwaad als het kan, op onze slaapkamer moeten hebben. Gelukkig viel de grootte van dit vertrek ons erg mee, zoodat met passen en meten, het bureau van Cile [Cécile], haar boekenkastje, onze bedjes, ons schelpenkastje, haar werktafeltje, mijn étagère, mijn mahoniehouten linnenkastje, en mijn schrijftafel, er kunnen staan. Voor mijn schrijftafel zittende, heb ik een prachtig vergezicht op de weilanden, omzoomd door eene rij donkere bosschen, en ons heiligdommetje ziet er nu erg gezellig en prettig uit.

Provinciale Noordbrabantsche en
's-Hertogenbossche Courant 13-5-1889

Een goede belooning

voor dengene die een weggelopen **STRUISVOGEL** te Hintham (Anna-state) terugbezorgt of aanwijzing kan geven waar de vogel zich ophoudt. Trachten den vogel te vangen is vruchteloos, alleen door kalm en bedaard drijven kan men hem leiden waarheen men wil.

De Jong van Beek & Donk

Provinciale Noordbrabantsche en
's-Hertogenbossche Courant 16-3-1933

DE OOIEVAARS.

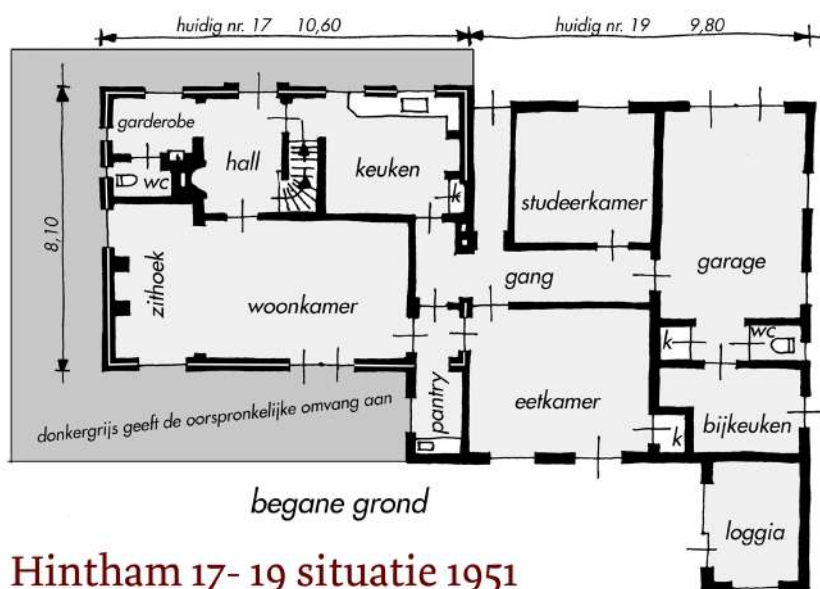
Gisteren zijn de oolevaars op huize „Anna-State” van Jhr. P. J. O. van der Does de Willebois te Hintham teruggekeerd. Dit is iets vroeger dan de beide vorige jaren.

In 1932 was 't mannetje er 31 Mrt., in 1931 22 Mrt. Het jaar daarvoor 10 Maart; de vroegste datum van terugkomst is 9 Maart geweest.

Bijzonder huis, bijzondere bewoners en ook nog bijzondere huisdieren, zoals uit deze advertenties blijkt. Elsa de Jong van Beek en Donk klaagt in haar dagboeken uit 1892/ 93 voortdurend over “de beesten” van haar broer Jan. Het moet daar een hele menagerie zijn geweest

In 1926 wordt de villa gekocht door Jhr. Pieter Joseph Olivier van der Does de Willebois, directeur van de Maatschappij van brandverzekering te Den Bosch, daar bekend als “De Groote Bossche van 1838”. Het pand loopt bij de bevrijding van Hintham in oktober 1944 oorlogsschade op. De eigenaar vestigde zich tijdelijk in Den Bosch. Daarna werd het huis bewoond door de Berlicumse postbode Toon van Osch en zijn gezin (1945-1948) en door Wilhelmus van Dijk en zijn gezin (1948-1951). Van der Does vestigde zich pas weer in Hintham in mei 1952, nadat het

woongedeelte nieuw gebouwd was. Bij de gedeeltelijke nieuwbouw van het pand gaan de fraaie details en de vorm van de kap verloren. De villa (het rechterdeel met nummer 17) wordt ook kleiner dan de oorspronkelijke. Het is een ontwerp in de stijl van de Delftse school, ontworpen door de Vughtse architecten F. van der Heijden en H. Mens. Na 1965 wordt het linkerdeel (de garage met eetkamer, studeerkamer en dienstruimten) tot een separate woning verbouwd, waarna het pand nog als dubbel woonhuis op het adres Hintham 17 en 19 bestaat.

Een stukje tuin bij Annastate in 2019

In Anna State hangt nog het oproeptableau, waarmee de dienstbode kon worden gewaarschuwd. Vanuit elke kamer kon op een knop worden gedrukt, waarna het kamernummer op het display verscheen, zodat duidelijk was waarheen men werd geroepen. Door aan de hendel rechts te trekken, werd het apparaatje weer "ge-reset"

Ook de familie De Rooij- de Ruiters was een vermogend bewoner van Annastate.

Johanna Hendrica Maria de Ruiters uit Helmond bewoonde met haar man, de koopman Christianus de Rooij uit Den Bosch, de villa Anna State. Ze was diens tweede vrouw. Ze overleed 1 juni 1906 op 71-jarige leeftijd. Gedurende haar leven verzamelde ze antiques en Engelse prenten. De inventaris van Anna State bevatte ook veel bijzonder meubilair en kunstvoorwerpen. Nog geen jaar voordat ze stierf veilde ze een deel van de inventaris en verzameling via het veilinghuis van Schulman in Amsterdam. Het restant werd na haar overlijden in oktober 1906, ook weer bij de bekende antiquair Jacob Schulman, geveild.

De inventaris werd geveild in "De Brakke Grond" in Amsterdam. Ze bevatte Delfts aardewerk, waaronder beeldjes, groepjes kaststellen zoals een beeldje voorstellende "Kaat Mossel", een opengewerkte mand, "groen Delfts" uit de fabriek De Metalen Pot, melkkannetjes in de vorm van zittende aapjes en een geel gevlekte tiggerkat. Verder veel Japans en Chinees porcelein, een groot "famille verte" kaststel en een kom met de voorstelling van de pakhuizen der Vereenigde Oost-Indische Compagnie te Dordrecht. Tot de inventaris hoorden ook Saksische beeldjes, een Hochster groep en een uitgebreide verzameling van Frans porceleinen koppen en schotels, op een waarvan de slag bij Quatre Bras is afgebeeld. Onder de geveilde meubelen bevonden zich rijk gebeeldhouwde eiken-, ebben- en palissander kasten zowel Vlaams als Hollands uit de 17e eeuw, Lodewijk XVIe meubelen met satijn en een ingelegde Lodewijk XVe commode. Aan oud-Hollands zilverwerk is vermeldenswaard het stel Lodewijk XVIe kandelaars, oud-Amsterdams zilverwerk waaronder een broodmand en Lodewijk XV tabakspot. Verder waren er gothieke beelden en groepjes, waaronder een van Vlaamse origine, voorstellende de graflegging van Christus. Onder de oude gekleurde en zwarte Engelse schilderijen bevond zich werk van de beste graveurs en schilders als Morland, Ward, Angelica Kauffmann, Reynolds, Wheatly, Bigg en andere.

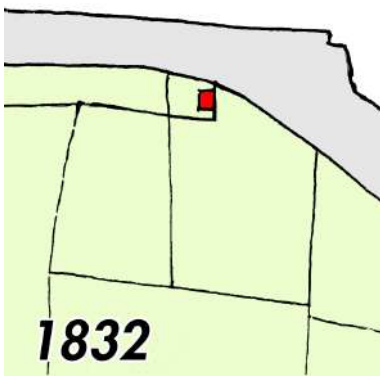
Bron: Algemeen Handelsblad 24-9-1905

Hintham 21 en 23

Hintham 21 (boven) en 23 (onder) in 2017

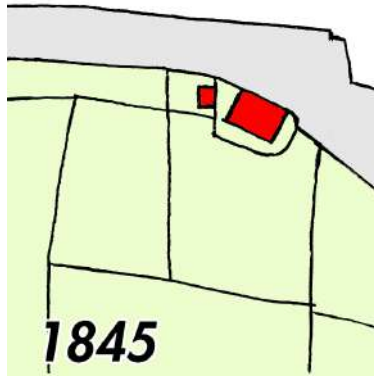
De panden Hintham 21 en 23 zijn recentelijk gebouwd. De percelen waarop ze staan kunnen bogen op een interessante geschiedenis.

In 1832 bestaat de ondergrond van deze huizen uit twee percelen aan de weg Hintham. Op het westelijke staan bomen en het oostelijke is een moestuin, beide eigendom van Antonie van Beek uit Rosmalen.

Aan de weg staat, vóór de moestuin, een schuur-tje dat behoort aan Andries Trügg uit Rosmalen.

Dat wordt in 1869 gesloopt en niet herbouwd.

Direct ten oosten van het schuur-tje bouwt de Rosmalense timmerman en verver IJsbrand Visser rond 1844 een huis en vergroot dat twaalf jaar later met een timmerwinkel. In 1877 komt er nog een vrijstaand schuur-tje bij, dat vier jaar erna weer wordt gesloopt.

Rechts op deze ansichtkaart uit rond 1905 staat het huis dat de timmerman IJsbrand Visser bouwde en bewoonde. Op het dak de schaduw van de toren van het naastgelegen protestants kerkje.

Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0073357

Enkele maanden na het overlijden van zijn vrouw komt het huis in de verkoop; in de verkoopadvertentie van 3-10-1882 is de indeling vermeld.

Eene welingerichte
Burgerwoning
 met **Werkplaats,**
Tuin en Bouwland, aangenaam gelegen
 te Hintham, aan den Stoomtramweg 's-Bosch—
 Helmond, kadaster sectie E. Nos 902, 903
 en 904, samen groot 16 Aren 80 Centiaren.
 Het Huis bevat: 2 nette Voorkamers,
 met Bedsteden, Kasten en Stookplaat-
 sen, Achtenkamer, Keuken met Wel-
 waterpomp Kelder, Privaat, een groote
 Werkplaats met dito Zolder en Stal;
 boven: eene ruime Zolder met 2 afge-
 schoten Kamertjes, waarvan één met
 Bedstee, Kasten en Stookplaats.

Rechts van de kinderen, die op straat voor hun school (links, niet op de foto) staan, zien we de woning van Visser met daarachter het protestants kerkje. Links daarvan staat Annastate. De onoverzichtelijkheid van de bocht in de weg komt hier goed tot uitdrukking. De foto is van na 1925. Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0069000 (bewerkt)

Wanneer Antonie Willem Groot, aannemer te Hintham, eigenaar is van het perceel waarop het schuurtje heeft gestaan verkoopt die het in 1887 aan de Hervormde Gemeente van Berlicum-Rosmalen. Die bouwt er datzelfde jaar nog een protestantse kerk (het linker rode blokje op het kaartje van 1887), ontworpen door de architect J. Knoops uit Nijmegen.

Provinciale Noordbrabantsche en
's-Hertogenbossche courant 23-5-1887

Op **Woensdag 1 Juni**, ten 12 ure, zullen **SHELTEMA & KNOOPS**, Architecten, in het Café van den Heer **H. SPIERINGS**, Hinthamerstraat 's-Bosch,

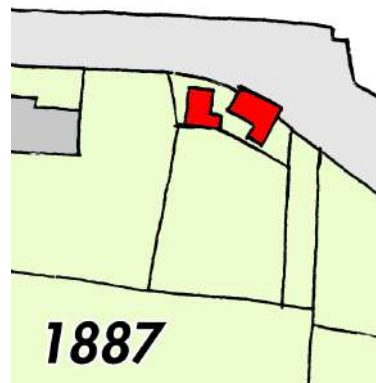
AANBESTEDEN:

Het bouwen van eene Kerk met Toren, Consistorie-kamer en Kerkmeubelen, voor de N. H. Gem. te Hintham.

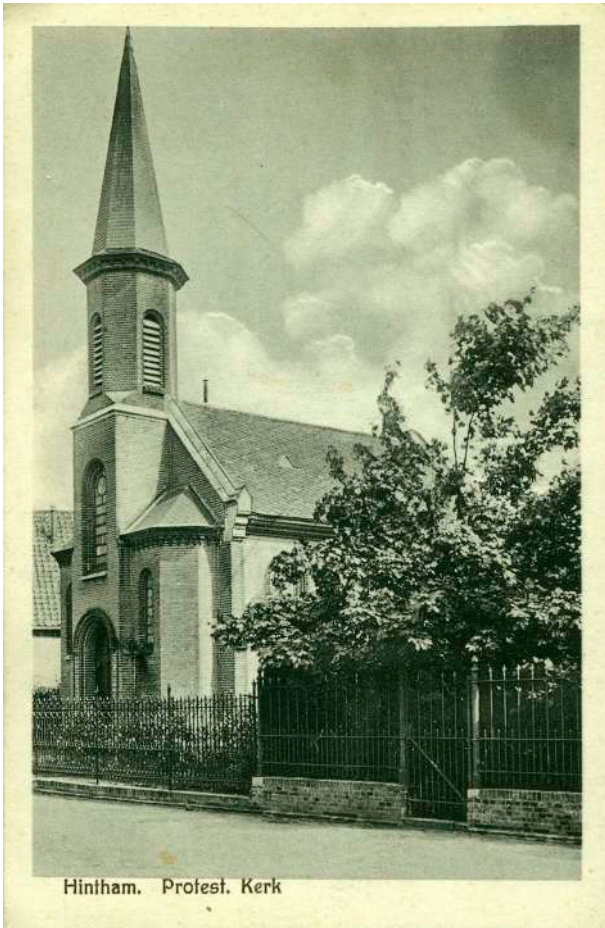
Bestek en teekening liggen ter inzage in voornoemd Café.

Aanwijzing op het terrein op 27 Mei, ten 12 ure. *af. H. Groot te Hintham 3/1887*

De kerk meet 10,75 bij 7,00 m., waaraan een consistoriekamer van 4,60 bij 3,20 m. is gebouwd. De nokhoogte bedraagt 9 m. en de toren steekt 16 m. boven het maaiveld uit. Het dak is met leien gedekt.

De "eerste steen" van het Hinthams kerkje. Foto: Nederlands Hervormde gemeente Berlicum

Hintham. Protest. Kerk

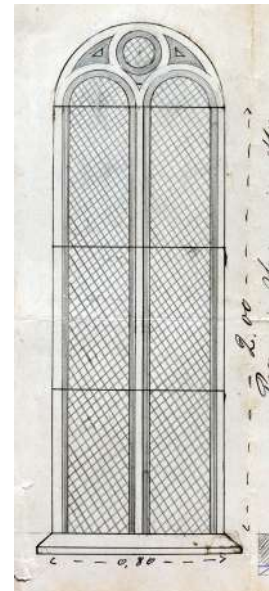
Boven: de Nederlands Hervormde kerk van Hintham nog in volle glorie.
Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0073356

Van het interieur van de kerk werd het een en ander vastgelegd, en zelfs bewaard.

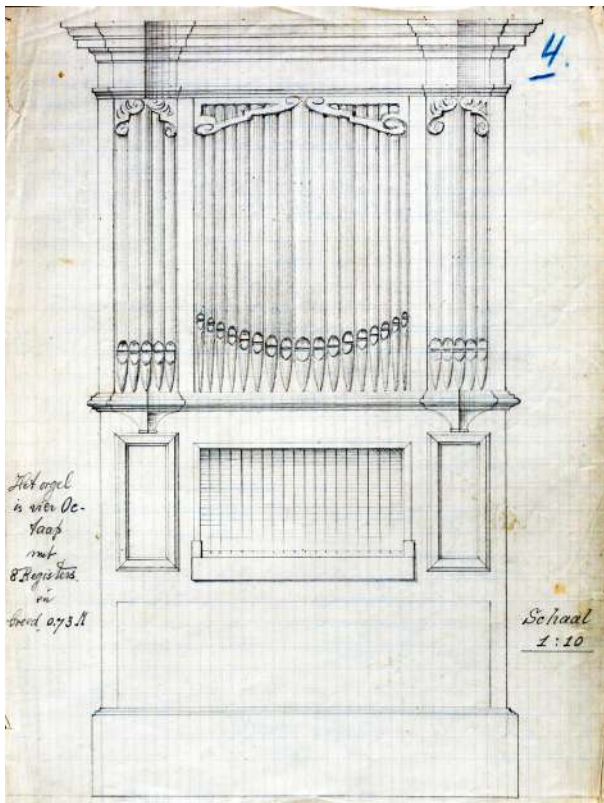

Boven: Het interieur van de protestantse kerk met de kansel en wandborden. Foto: Nederlands Hervormde gemeente Berlicum

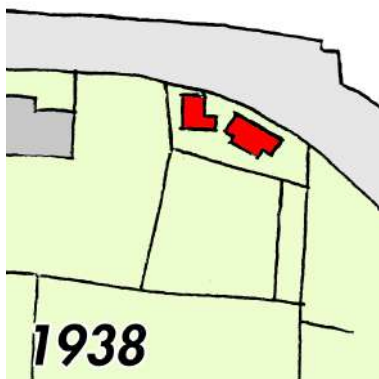
Rechts: ontwerp-tekening van een raam in de kerk. Collectie: BHIC, toegang 1720, inventaris 40

Links: deze twee wandborden hingen in de protestantse kerk van Hintham. Het linker is een tekstbord en bevat de Tien Geboden; het rechter is een credobord met het Symbolum Apostolorum (Apostolische geloofsbelijdenis). Ze dateren uit 1768 en waren uit een andere kerk afkomstig. De wandborden bestaan nog en hangen nu in de Sionskerk van de Hersteld Hervormde Gemeente in Ridderkerk. Foto: Nederlands Hervormde gemeente Berlicum

Ontwerptekening van het orgel.
Collectie: BHIC, toegang 1720, inventaris 40

In 1938 wordt op de plaats waar het voormalige timmermanshuis stond, een dubbele woning gebouwd (het rechter rode blokje op het kaartje van 1938, en op de foto links van de toren)

De protestantse kerk en de dubbele woning blijven er staan tot 1961, wanneer Rijkswaterstaat ze aankoopt, sloopt en de ontstane ruimte gebruikt voor het vloeiender maken van de scherpe bocht in de weg Hintham. Want daar gebeurden veel ongelukken (zie bijvoorbeeld in hoofdstuk 13B).

Van de sloop van de kerk is op bladzijde 29 een foto te zien.

De Hoge Schans 1- 25

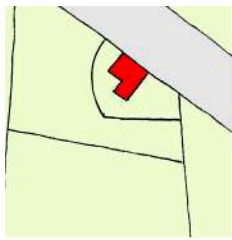
Appartementencomplex "De Hoge Schans" aan de weg Hintham, met hiernaast de belettering op de gevel. Foto uit 2019

De plaats waar nu het op 8 juli 1992 geopende appartementencomplex De Hoge Schans staat, was voorheen het terrein van de Hinthamse scholen voor basisonderwijs.

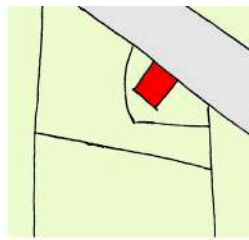
De geschiedenis van het wel en wee van de school die op deze plek heeft gestaan is uitgebreid beschreven door Henk de Werd in zijn boek "Rosmalen Vroeger". Hierna staat de ontwikkeling in een kort bestek. Al in 1804 was er in Hintham onderwijs voor kinderen, gegeven door een niet erkende, onbetaalde onderwijzer Hendrik Boselie. Het gemeentebestuur staat dat toe, omdat anders de kinderen te ver naar Den Bosch of Rosmalen zouden moeten voor onderwijs. In 1821 bepalen Gedeputeerde Staten dat de openbare school in Hintham tot de middelste klasse behoort en dat er daarom geen les gegeven mag worden door een onderwijzer die niet "den derden rang" bezit. De gemeente moet zo spoedig mogelijk daarin voorzien, en een voordracht met kostenbegroting en tekening doen voor het maken van een geschikt schoolgebouw (bron: Staatsblad 1821).

Na interventie van de schoolopziener komt er in 1827 een "echte" openbare school. In 1833 wordt het gebouwtje vergroot door er een behuizing voor de Hinthamse brandspuit aan vast te bouwen.

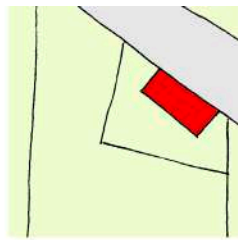
In 1862 komt aan de oostkant een nieuwe onderwijzerswoning, naar ontwerp van de Bossche stadsarchitect J.M. Nabbe. Vijf jaar later wordt een nieuwe school aangebouwd die een eenvoudige rechthoekige plattegrond heeft.

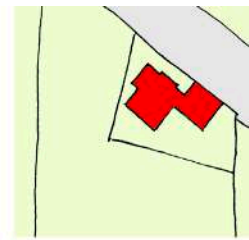
1832

1833

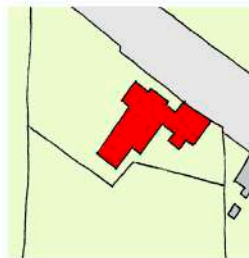
1867

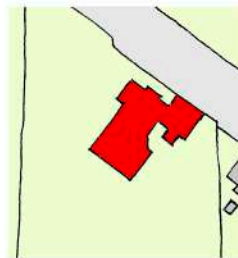
1885

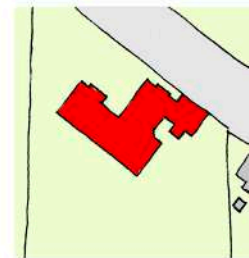
1922

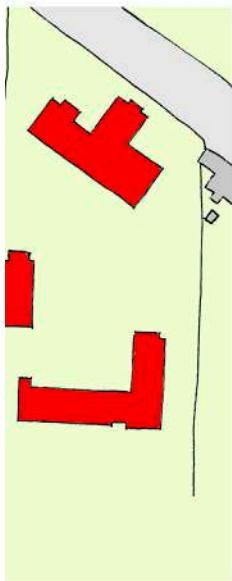
1924

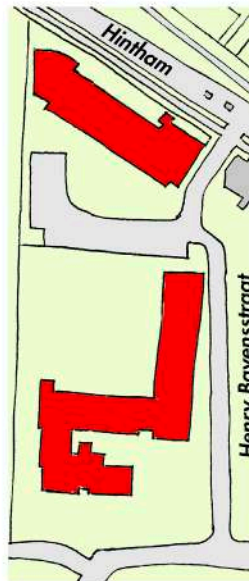
1938

1941

1956

1992

De ontwikkeling van schoolhuisje tot appartementencomplex “De Hoge Schans”

De school in 1990, gezien vanuit het noordwesten. Collectie: Elly van der Plas

Schoolmeestershuis (links) en school toen er nog een tramhalte was. Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0039409

De naam "Hoge Schans"

In 1978, toen de bouw van de kleuterschool voltooid was en de St. Annaschool een eenheid vormde met de Mariaschool, werd naar een nieuwe naam gezocht. Het werd "Den Hogen Hof", een historische naam, die werd ingebracht destijds door Jeroen de Werd, leerling van de kleuterschool.

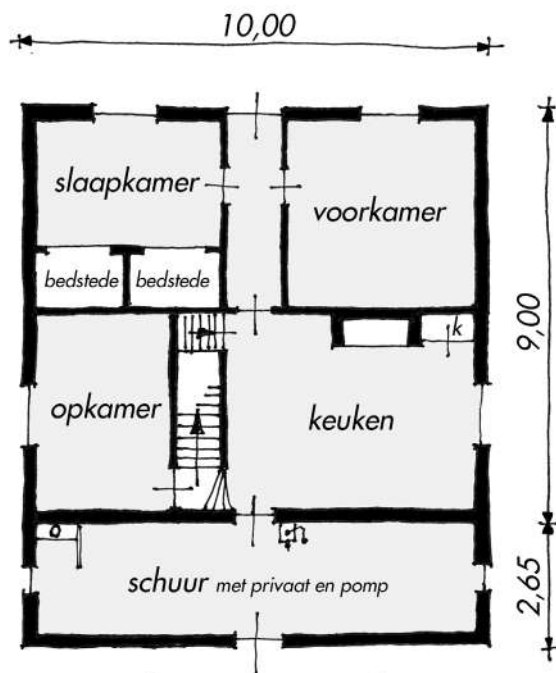
In de oude cijsboeken van omstreeks 1627 wordt "Den Hogen Hof" al genoemd als gelegen bij het St.-Anthoniuskapelleke te Hintham.

In een verpondingsboek van omstreeks 1700 komt "Den Hogen Hof" eveneens voor. Men spreekt daar over "berghland op den hogen hoff".

In 1713 worden de goederen genoemd van Lijntjen, de weduwe van Geerit Janssen Stockhorst. We lezen daarbij: "In den eersten een pannenhuis, Erve, Hoff en Erfenisse genaemt den olij Moolen, met vier lopense lants tot Hinthom gestaan en gelegen... Item twee stukken lants aan malcanderen gelegen, d'een genaemt den cleijnen Els, ende het andere het Sporgsken.... Item een stuk ackerlant, genaemt den hogen Hoff, omtrent Hinthom bij het Capelleken gelegen".

Het gaat dus om een toponiem uit het Bossche Hintham, want het "Capelleken" lag binnen het Bossche Vrijdom.

Het toponiem "Hoge Schans" slaat op een stuk grond in Hintham dat onderdeel uitmaakte van het kadastrale perceel E 384, dat lag waar nu het Máximakanaal loopt, tussen Graafsebaan en A59. De naam Hoge Schans voor dit appartementencomplex is dus wel een Hinthams toponiem, echter op een andere plaats gebruikt. De naamsverandering van "Hogen Hof" naar "Hoge Schans" is mogelijk te verklaren uit de omstandigheid dat in de buurt van de school ooit een verschansing van het leger van Graaf Ernst Casimir bij de belegering van Den Bosch in 1629 is geweest.

beganse grond
schoolmeesterswoning in 1862

De school wordt in 1885 vervangen door een andere (met trapgevel) ontworpen door de Bossche architect A. van Liempt. Ze ligt wat terug van de woning van de schoolmeester. De school is dan nog een openbare; in 1920 wordt het een Rooms- katholieke (bijzondere) school. De naam

Provinciale Noordbrabantsche en
's-Hertogenbossche Courant 28-10-1884

Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van Rosmalen zullen, op **Dinsdag 4 November e. k.**, des namiddags om 4 uren, ten Raadhuzze der gemeente, in het openbaar

AANBESTEDEN:

Het afbreken der oude en het bouwen eener nieuwe **SCHOOL** op het gehucht Hintham, met bijlevering der noodige **MATERIALEN**, benevens het leveren en stellen der benodigde **SCHOOLMEUBELEN**.

Het bestek en de teekening liggen van heden af op de Secretarie der gemeente voor een ieder ter inzage en zijn aldaar, alsmede bij de firma P. STOKVIS EN ZOON te 's-Bosch verkrijgbaar tegen den prijs van f 1.50.

A. VAN LIEMPT, Architect te 's-Bosch, is bereid nadere inlichtingen te geven en zal ter plaatse op Donderdag den 30en October e. k., des namiddags ten 4 ure aanwijzing doen.

ROSMALEN, October 1884.

Burgemeester en Wethouders voorn.,

L. NIEUWENHUIJZEN,

Burgemeester.

A. WOLTERS, Secretaris.

Schoolstrijd

In maart 1882 besluit de gemeenteraad de scholen in Hintham en Kerkenhoek (Rosmalen) te sluiten en een nieuwe te bouwen nabij de kom van Rosmalen. Ingezetenen van Hintham, die het daarmee niet eens zijn, maken bezwaar bij Gedeputeerde Staten en vragen het raadsbesluit te vernietigen. Gedeputeerde Staten achten in mei 1882 het bezwaar gegrond en vernietigen het.

De inspecteur van het geneeskundig Staatstoezicht keurt in oktober 1883 de school als zijnde schadelijk voor de gezondheid af. In december 1883 vraagt de gemeenteraad aan Gedeputeerde Staten vernietiging van dat besluit en geeft daarbij aan genegen te zijn de bestaande school te vergroten en te verbeteren. Het besluit wordt daarop vernietigd.

Maar ook de ingezetenen van Hintham wenden zich in april 1884 in een adres tot de Koning met het verzoek het besluit van de inspecteur te handhaven. In juli 1884 wordt de school los daarvan gesloten vanwege het uitbreken van de mazelen. In dezelfde maand wordt bij Koninklijk Besluit het besluit van de inspecteur vernietigd. Daarmee is het voortbestaan van de school legaal en gaat de gemeente aan de slag met een plan om het schoolgebouw te verbeteren en vergroten.

ervan is Annaschool, naar analogie van die van de rooms-katholieke kerk in Hintham.

In 1922 wordt de onderwijzerswoning vergroot; de school krijgt in 1929 haar volgende uitbreiding, gevolgd door een in 1939 en 1941. Door oorlogshandelingen ontstaat er in 1944 veel schade aan de school die wordt hersteld. De onderwijzerswoning is helemaal verwoest en wordt niet meer herbouwd. In 1954 komt ten zuiden van de school een door de Bossche architect Pol de Graaf ontworpen meisjesschool (de Mariaschool). Rond 1970 gaan de jongens- en meisjesschool samen verder in één gemengde school. In 1978 gaat die school samen met twee kleuterscholen. Het gebouw wordt daarom uitgebreid met twee lokalen voor de kleuters, die later als openbare bibliotheek worden gebruikt.

Na fusie met "OBS 't Tweespan" krijgt de school de naam "De Vlieger".

Weer later verhuist die school naar het onderwijscomplex in Hintham-Zuid. In de jaren negentig van de 20e eeuw wordt de voormalige Annaschool (het noordelijke deel van het complex) gesloopt ten behoeve van het appartementencomplex "De Hoge Schans".

Nadat de basisscholen van Hintham in een nieuwe locatie elders in Hintham zijn ondergebracht werd het zuidelijke deel van het gebouwencomplex korte tijd gebruikt als noodlocatie voor het Hinthamse gemeenschapshuis De Biechten.

Daarna is ze in beeld geweest als hostel, en later in gebruik genomen als locatie waar kunstenaars en een balletschool hun home hebben. In 2019 worden er plannen ontwikkeld voor afbraak ten

behoefte van woningbouw.

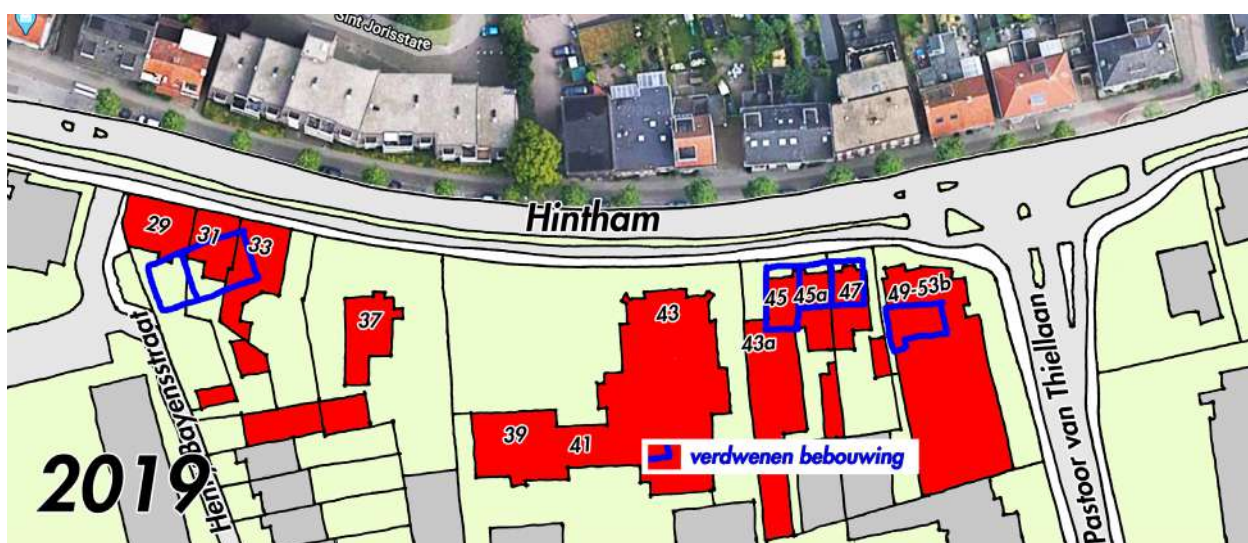
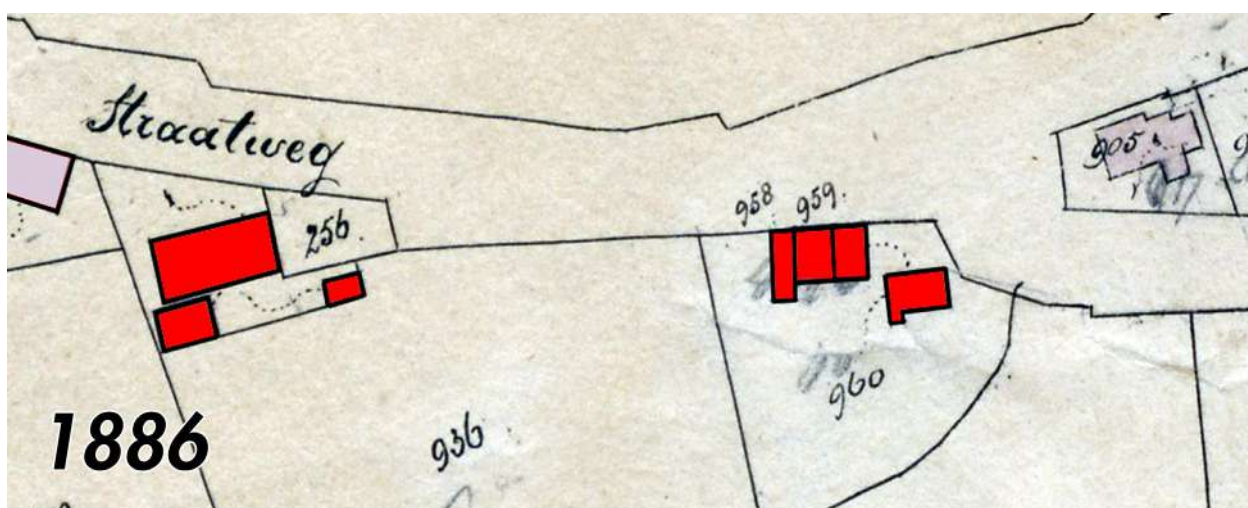
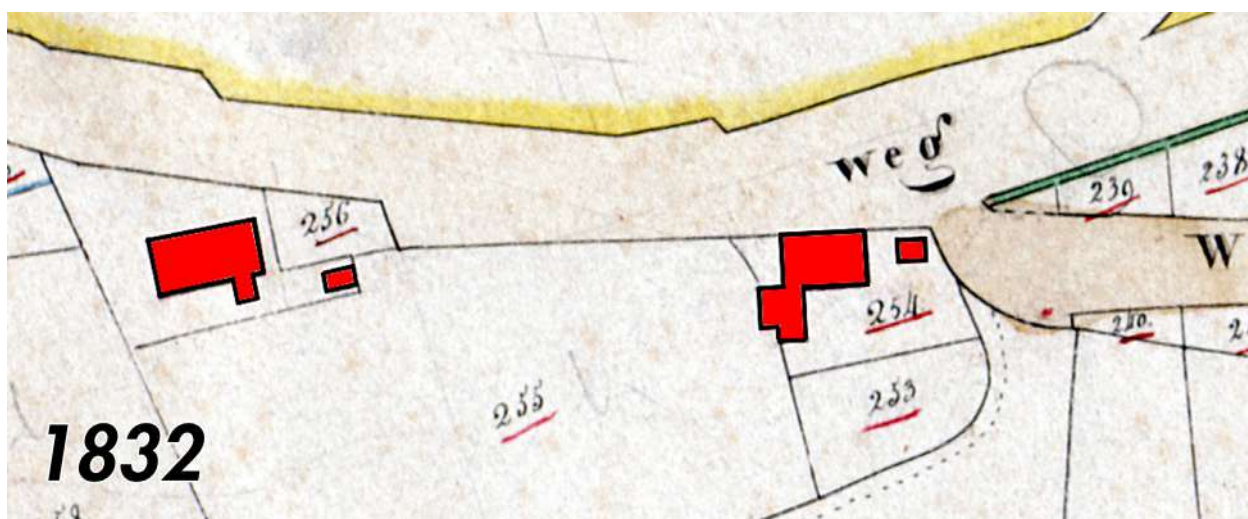

De gevelsteen die in 1947 in de St. Anna-school werd geplaatst, is gerestaureerd en in de gevel van de Hoge Schans verwerkt

Bij de nieuwbouw van de Hoge Schans in 1992 werd er nog een gevelsteen geplaatst

14B. Hintham 29 tot de Pastoor van Thiellaan

Hintham 29 tot en met 37

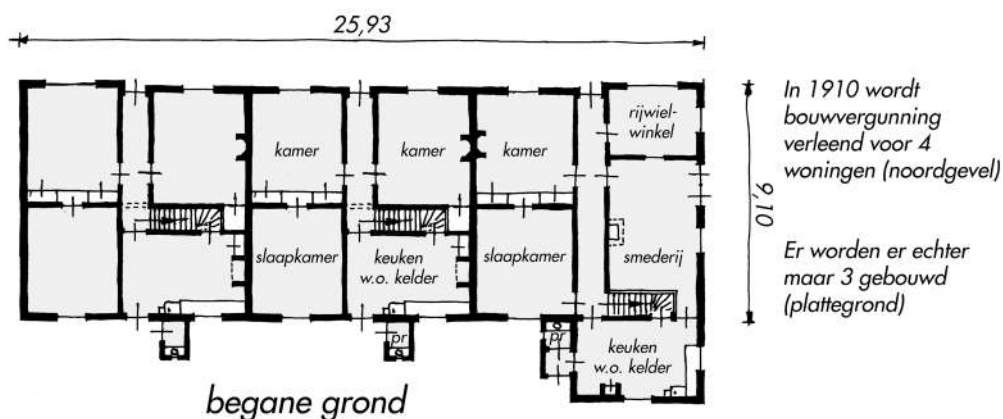
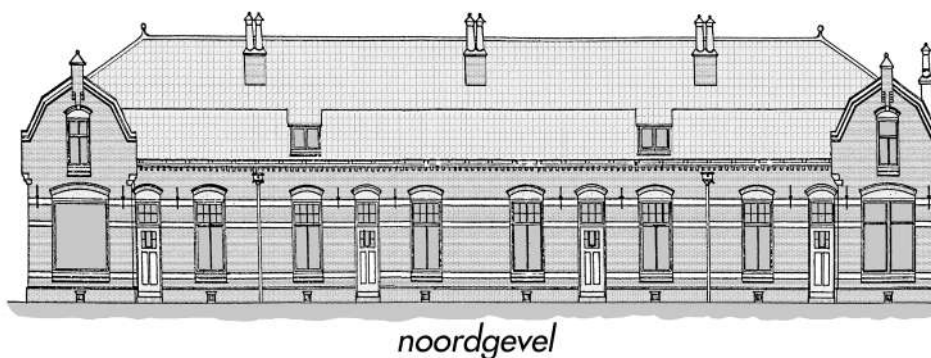

De drie huizen met de huisnummers 29, 31 en 33 vormen een karakteristiek rijtje in Hintham. Foto uit 2017

Op de plaats waar nu de woningen Hintham 29 tot en met 37 zijn, stond in 1832 één huis met een bakhuisje er schuin achter. De Rosmalense Hendrika Vissers, huisvrouw van Johannes van Kasteren, was de eigenaresse. Verder naar het oosten, waar nu de H. Annakerk is, was de grond toen nog onbebouwd. Na enkele malen te zijn verkocht komt het huis in

handen van Antonius van Beek, landbouwer uit Hintham. Die verandert het pand in 1878. Uit de kadastrale gegevens blijkt dat het breder was dan het vorige en dat de aanbouw aan de achterkant was verdwenen. Ook komt er dan een schuur achter nagenoeg tegenaan te staan, die in 1887 weer wordt afgebroken. In 1891 krijgt de weduwe van Antonius vergunning om er een bakkerij voor brood, witgoed, beschuit en kleingood te beginnen.

De volgende eigenaar, Johannes van Beek, spekslager uit Den Bosch, splitst het pand in 1903 in twee delen; het oostelijke deel is ongeveer tweemaal zo groot als het westelijke. In het kleinere westelijke deel van het pand komt een huis met smederij, gedreven door Gerardus Vriens. Zeven jaar later laat Van Beek het huis slopen en bouwt er drie aaneengebouwde huizen voor in de plaats die nu de nummers 29, 31 en 33 hebben. De architect ervan was A. van Beek uit Dordrecht. Niet duidelijk is waarom er drie, en niet de vier waarvoor vergunning was verleend, werden gebouwd. De smid Gerardus Vriens betreft het oostelijke huis, dat een werkplaats met smidse en fietsenwinkel heeft. Later stopt hij met de smederij. In het westelijke huis vestigt zich naderhand een kapperszaak.

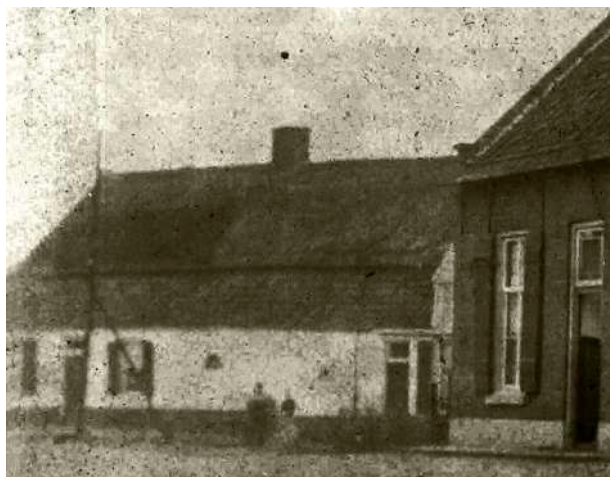
Hintham 29, 31 en 33 situatie 1910

Huub Peijnenburg †, de laatste Hinthamse smid, vertelde aan de auteur:

Toen de RK kerk H. Anna werd gebouwd, brachten de twee Hinthamse smeden Sjef Pennings en Gerard Vriens een offerte uit voor het leveren van het ijzerwerk. De opdracht werd aan Pennings gegund. Vriens was daar zo kwaad over dat hij, wanneer de pastoor preekte, hard op zijn aambeeld ging slaan. Dat was in de kerk goed te horen en verstoorde de kerkdienst. Dat was juist ook de bedoeling van de smid. Lang heeft Vriens het echter niet meer als smid vol gehouden en is met zijn fietsenzaak verder gegaan.

Dat dit verhaal klopt, blijkt uit de brief die het R.K. Kerkbestuur, lees pastoor van Thiel, aan B&W van Rosmalen stuurde. Daarin staat: "Aangezien de perceelen te Hintham, kadastraal bekend in Sectie E nr.1107 en 1154, waarin G. Vriens eene smederij heeft opgericht, dicht nabij de R.K. Kerk gelegen zijn, en de hoofdingang der werkplaats rechtstreeks naar het kerkgebouw gekeerd is, zoodat het geluid der slagen op het aambeeld in de kerk duidelijk waarneembaar is, verzoekt het R.K. Kerkbestuur te Hintham om aan de vergunning tot het oprichten van bovengenoemde smederij de beperking te willen toevoegen dat gedurende de diensten geen gebruik gemaakt mag worden van het aambeeld of geene andere werkzaamheden mogen worden verricht, die wegens haar geluid stoornis zouden kunnen verwekken".

B&W nemen op 13 december 1910 in de hinderwetvergunning van Vriens de volgende bepaling op: "Van het aambeeld mag gedurende de diensten in de R.K. Kerk geen gebruik gemaakt worden, noch mogen andere werkzaamheden verricht worden, die storing in de kerkdienst zouden kunnen te weeg brengen".

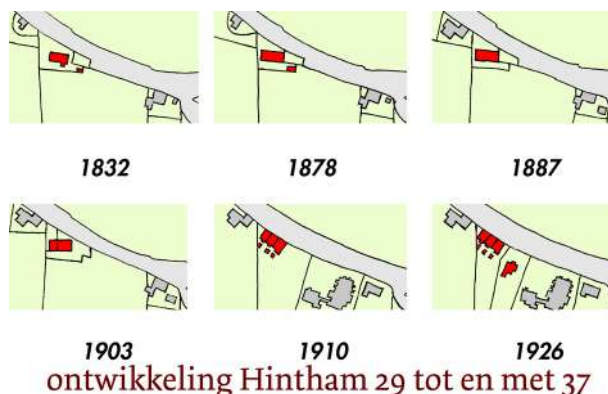

Op deze foto uit 1905 is nog het oorspronkelijke pand te zien dat op deze locatie stond. Rechts ervan een stukje van de in 1862 gebouwde schoolmeesterwoning. Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0073365 (uitsnede)

Hintham 37

Hintham
37 in
2019

Het oostelijk deel van het perceel, tussen het rijtje huisjes en de huidige pastorie op nummer 41, bleef nog een aantal jaren onbebouwd. Het wordt in 1926 gekocht door Antonius Henricus Cornelis Maria Sweens, eigenaar van sigarenfabriek Sweens- Houtman aan de Koninginnenlaan in Den Bosch.

Die bouwt er dan, onder architectuur van de Bossche architect A.J. van Kempen, een villa met de naam "Villa Jeanne" in de gevelsteen. Die naam komt van de voornaam van zijn vrouw, Jeanne Houtman. Na de Tweede Wereldoorlog worden als gevolg van de daarin opgelopen schade, herstellingen verricht. Ook deze villa bestaat nu nog aan Hintham 37. Wilhelmus Adrianus Viguurs, die het pand in 1954 kocht, bouwde er een atelier en magazijn achter. De landmeter noteerde dat de naam toen werd gewijzigd in "Hui-ze Hanneke", naar de voornaam van de vrouw van Viguurs. Op de plaats van de oude, werd die in een nieuwe gevelsteen vereeuwigd.

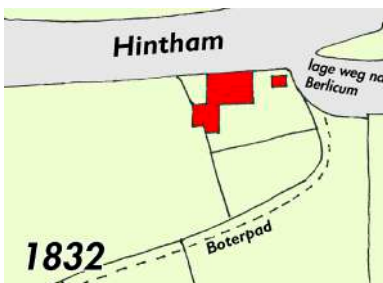

Foto's links:
De gevelstenen van Hintham 37. Links de verdwenen steen van "Villa Jeanne"; rechts de nu bestaande van "Huize Hanneke"

Hintham 41 en 43 (pastorie en r.k. kerk)

De H. Annakerk en omgeving in feestelijke tooi bij de inwijding in 1910. De vlaggen hangen uit en de vrouwen in klederdracht dragen poffers. Rechts van de kerk staat de pastorie. Die had in eerste instantie aan de rechterkant van de voorgevel een erker met balkon erboven. Nu zijn daar enkel ramen. Collectie: Paul Remmers

In 1832 is het terrein waarop nu de H. Annakerk staat nog onbebouwd en in gebruik als moestuin. Eigenaar is Hendrik Jan

Pessers uit Rosmalen. Het perceel komt in handen van de Rosmalense familie Van Beek. Johannes van Beek, die dan spekslager in Hintham is, verkoopt het stuk grond in 1909 aan Adrianus Roolant, broodbakker te Hintham. Een jaar later verkoopt die het als bouwterrein aan de

"R.C. kerk van de parochie van den H. Lambertus" te Rosmalen. Er wordt dan in opdracht van bouwpastoor A. van Thiel uit Helmond de Heilige Annakerk met pastorie gebouwd. Aannemer is W. Neefs uit Den Bosch. Achter de kerk komt een kerkhof. De grond daarvoor wordt opgehoogd om te voorkomen dat de graven onder water komen staan. Tussen kerk en kerkhof wordt het perceel gebruikt voor diverse doeleinden zoals in eerste instantie een parochiezaaltje en later uitgebreid met verkennershoeve en gymnastiekzaal.

In de familie Van Thiel gaat het verhaal dat de kerk is vernoemd naar de lievelingszus van de bouwpastoor, Anna.

De kerk is een van de rijksmonumenten in het onderzoeksgebied. De redengevende omschrijving luidt:

Inleiding.

De PAROCHIEKERK Heilige Anna ligt met de voorgevel enkele meters achter de rooilijn van Hintham. Rechts van de kerk strekt zich het kerkplein uit, tussen de kerk en het linker perceel leidt een smalle oprijlaan naar de achterzijde.

De kerk werd gebouwd in 1909-1910 door de architect W. Th. van Aalst uit Den Bosch in Neogotische stijl. In het torenportaal een (herplaatste) eerste steen met tekst: 'DEN 26 JULI 1909/ FEESTDAG VAN DE H. MOEDER ANNA/ PATRONES DER KERK/ WERD DEZE STEEN GEPLAATST DOOR/ C.A.M. VAN THIEL PAST.'

De eerste steen, geplaatst op 26-7-1909

Bij de renovatie van 1989 geplaatste steen

Het kerkontwerp getuigt van de invloed van E.E. Viollet-le-Duc in Nederland. Het is een in plattegrond en verschijningsvorm (de keuze van de steensoort en enkele architectonische details daargelaten) vrij getrouwe kopie van Viollet-le-Ducs kerk in Aillant-sur-Tholon (Yonne, Frankrijk) uit 1861-1865. Deze was bedoeld als model voor neogotische dorpskerken. De kerk is op onderdelen hersteld en gerestaureerd, laatstelijk in 1989. Door enige aanbouwen ter weerszijden van het koor (vallen buiten de bescherming) zijn enkele vensters gedicht. Het oorspronkelijk deels gepolychromeerde interieur is in een egaal grijs-witte tint geschilderd. De inventaris en vloer zijn versoberd. Er is een tochtportaal ingebouwd en de bovenliggende zangertribune is gemoderniseerd. Ook het torenportaal is gemoderniseerd.

Katholieke Illustratie 7-8-1909

EEN NIEUWE PAROCHIE IN HET DIOCEES VAN DEN BOSCH. EERSTE STEENLEGGING DER EERSTE R. K. KERK TE HINTHAM OP 26 JULI: OP DEN VOORGROND IN HET MIDDEN DE BOUWHEER EN EERSTE HERDER, DE ZEEREERW. HEER VAN THIEL.

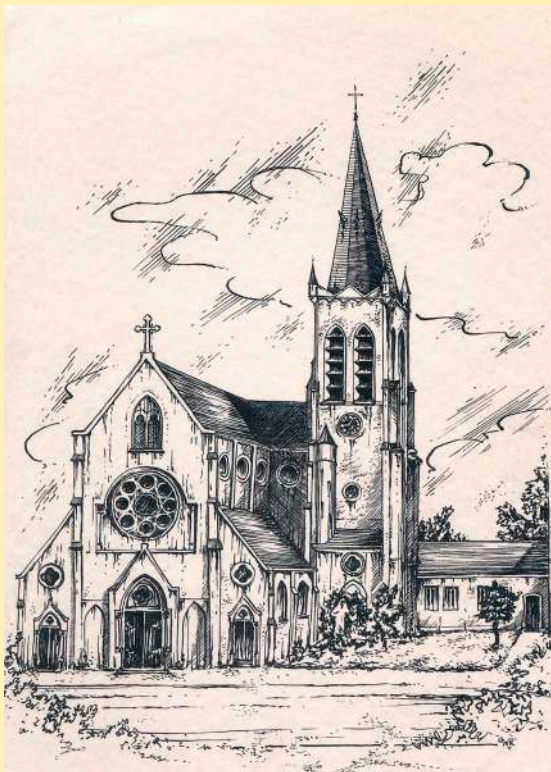
Omschrijving.

Driebeukige, op het zuiden gerichte kruisbasiliek met opzij geplaatste toren aan de westzijde. Toren met octogonale naaldspits met windvaan. Op het schip, de transeptarmen en twee kapellen aan het linker transept een zadeldak, op het lagere koor een aankappend zadeldak met omlopend driedelig schilddak, op de zijbeuken een lessenaarsdak. Torenspits en daken gedekt met blokleien in Maasdekking. In de torenspits kleine dakkapellen onder schilddakje met piron. Op het nokeinde van het schip een hardstenen kruis; op het nokeinde van het koor, van de koorsluiting, van het linker transept evenals de hierop aansluitende kapellen gestileerde kruisbloemen.

Het gebouw is opgetrokken uit in kruisverband gemetselde baksteen met toepassing van profielsteen voor de plint; hardsteen voor

lijsten, afzaten, onderdorpels, aanzetstukken, zuilschachten en zuilbases, dekplaten op topgevels en de versnijdingen van steunberen; verder zandsteen voor vensters en kapitelen. Het schip telt drie traveeën; het transept één travee met aansluitend aan de linker travee twee uitgebouwde kapellen en aan de rechtertravee de toren; het koor één travee met 5/8 sluiting. Schip, transept, koor, koorluiting en zijbeuken met uitkragende bloktandlijst waarop omlopende bakgoten. Onderlangs het gebouw een projecterende plint. De vensters zijn voorzien van gekleurd, deels geometrisch en deels figuratief, glas-in-lood. Symmetrische voorgevel met driedelige opstand. Begane grond met driedelig, door zich verjongende steunberen van elkaar gescheiden portaal.

Middenbeuk met licht uitstekend hoofdportaal, afgesloten met wimberg waarop kruisbloem en bestaande uit dubbele houten klampdeur met decoratief smeedijzeren beslagwerk en handgreep waarboven spitsbogig bovenlicht met vierpas voorzien van glas-in-lood met bakstenen archivoltten rustend op dubbele zuiltjes. Ter weerszijden van het hoofdportaal blinde spitsboognissen. Portalen in de zijbeuken met soortgelijke detaillering. Boven het hoofdportaal een verdiept in het muurvlak gelegen roosvenster onder een rondboog ondersteund met zuiltjes en in de topgevel een dito venster met bovendorpel van twee gekoppelde driepassen onder een spitsboog. In het schip, het transept (schip- en koorzijde) en het koor een rondvenster. In de sluiting van de linker transeptarm twee gekoppelde lancetten onder een rondvenster in een verdiept liggend spitsbogig veld met daarboven in de topgevel een venster zoals in de voorgevel. Op de begane grond twee kapellen met lancetvensters onder topgeveltjes. Zijbeuken met per travee een lancetvenster, deels versoberd. Kopgevels van de zijbeuken met rondvensters. Koorluiting met oorspronkelijk per travee twee boven elkaar geplaatste lancetten, nu op de begane grond deels gedicht.

Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie: H. de Werd, getekend door WvR

Getekend door, en uit de collectie van Jo van der Velden

Aan het rechter transept de toren die vier geledingen telt, door lijsten van elkaar gescheiden. De eerste bevat de ingang met bakstenen archivoltten, de tweede vensters zoals in de sluiting van het linker transept met aan de noordzijde een traptoren met kegeldak, de derde een

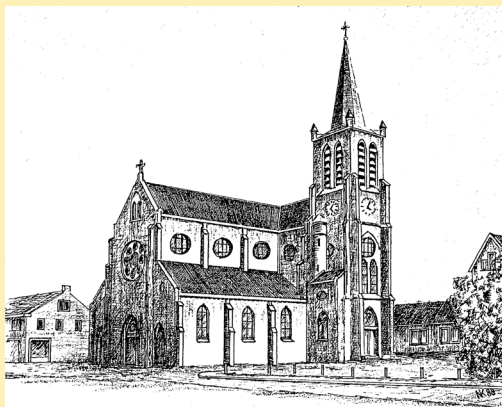
uurwerk en de vierde twee spitsboogvormige, gekoppelde galmopeningen. Haakse, zich verjongende steunberen. Naaldspits geflankeerd door vier overhoeks geplaatste pinakels met balustrade. Inwendig hebben schip, transept en koor een driedelige opstand waarbij per travee van boven naar beneden het voornoemde rondvenster, een blind triforium met twee door een midden-colonnet gekoppelde rondboognissen en (onder een omlopende lijst) afgeplatte, spitsbogige scheibogen die rusten op eenvoudige zware pijlers met loofkapitelen. Vanaf de pijlers schieten schalken op die de gewelfribben en gordelbogen ondersteunen. De kerk is overwelfd met gestucte kruisribgewelven. Viering met bundelpijlers. In het linker transept openen twee rondboogvormige scheibogen naar de kapellen. De lagere koorsluiting, met omlopende horizontale lijsten onder de vensters en ranke schalken, telt eveneens een driedelige opstand. Van het interieur en de inventaris zijn onder meer van belang: deels originele kerkvloer met zwart-witte tegels; afgebijloende paneeldeur in torenportaal; (deels gekleurde) glas-in-loodramen; gebrand schilderde glas-in-loodramen in de kapellen van het linker transept met de Heilige Augustinus en Maria uit het atelier van J. Menke uit Goch (1910); gebrandschilderde glas-in-loodramen in de koorsluiting met op de begane grond de kruisafname geflankeerd door de symbolen van de vier evangelisten (rechter venster hersteld in 1991) en op de verdieping scènes uit het leven van Anna en Maria; verder een bronzen calvariegroep en een dito (herplaatste) plaquette met het Laatste Avondmaal van de uit Utrecht afkomstige edelsmid Brom (1937); een witmarmeren doopvont en een één-klaviers mechanisch orgel gemaakt door H. Vermeersch in 1850, afkomstig uit Luijksgestel.

Waardering.

De parochiekerk is van algemeen belang. Het object heeft cultuurhistorische waarden als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling en het emancipatiestreven van de rooms-katholieke kerk. Daarnaast als getuigenis van de invloed van E. Viollet-le-Duc op de neogotische kerkenbouw in ons land. Verder omdat het object, als interpretatie en navolging van het als model voor dorpskerken bedoelde Franse voorbeeld in Aillant-sur-Tholon, met opzij geplaatste toren en lagere koorsluiting, in typologisch opzicht van belang is voor de (internationale) ontwikkeling en verspreiding van dit type dorpskerk. Het object heeft architectuurhistorische waarde vanwege de esthetische kwaliteiten van de detaillering in met name de voorgevel en de toren met pinakels. Het object heeft ensemblewaarden als essentieel onderdeel van een historisch gegroeid religieus ensemble, voorts bestaande uit de belendende pastorie en de erachter, aan de Christiaan Kannemansstraat gelegen begraafplaats. Daarnaast als beeldbepalend element in Hintham op grond van het markante silhouet.

Het object is van belang wegens de gaafheid van de architectonische hoofdvorm en delen van het interieur en de inventaris.

De pastorie is een gemeentelijk monument met nummer SOM 0572. De redengevende omschrijving luidt:

Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie H. de Werd, tekenaar: NK 1988

(Bouw)historie:

De pastorie maakt deel uit van het kerkelijke complex waartoe ook de H. Annakerk aan de Hintham 43 behoort. De kerk is in 1909-1910 naar een ontwerp van de Bossche architect W.Th. van Aalst gebouwd.

Tegelijkertijd bouwde hij de pastorie.

Het voormalige dorp Hintham vormt tegenwoordig een wijk van Den Bosch. Tegen de achtergrond van de voortdurende groei van de stad vormde dit plaatsje meer dan eens een hot item in de gesprekken tussen Den Bosch en de zelfstandige gemeente Rosmalen. Uiteindelijk is in 1996 de knoop doorgehakt. In dat jaar

werd de gemeente Rosmalen door Den Bosch geannexeerd waardoor ook Hintham binnen de stadsgrenzen werd opgenomen. Dat dit plaatsje reeds een hoge ouderdom vertegenwoordigt blijkt alleen al uit de uit 1680 daterende grenssteen die (middels een kopie) nog altijd aan de Graafseweg is te vinden. Op de hoek van de Jasmijnstraat markeert deze de grens tussen de vroegere rechtsgebieden van Den Bosch en Hintham. De oudste vermelding van het kerkdorp Hintham dateert uit 1278. Vooral na de aanleg van de steenweg tussen Den Bosch en Grave (1823-1825) groeide het plaatsje uit tot een langgerekt lintdorp.

Zoals gezegd zijn zowel de kerk als de pastorie ontworpen door architect W.Th. van Aalst. Van hem zijn in Den Bosch ook enkele ontwerpen voor de congregatie van de 'Zusters van de Choorstraat' bekend. Zo realiseerde hij in 1910-1911 een kweekschool, mulo-school en kloosterkapel als nieuwe onderdelen van het immense kloostercomplex op de hoek van de Papenhulst en de Choorstraat. Buiten Den Bosch bouwde hij onder meer het Sint Gertrudisklooster te Vlijmen (1906), de Sint Martinuskerk in Sint Oedenrode (1912) en de H. Hartkerk met bijbehorende pastorie in Oss (1921),

Van Aalst werkte in de stijl van de Neogotiek en Neorenaissance en ook de onderhavige pastorie is in een historiserende trant uitgevoerd. Karakteristiek is de vrij sobere opzet, met speklagen in gele verblendsteen en van veelruits bovenlichten voorziene ramen. Door de vensterluiken en de asymmetrisch gelegen topgevel verkreeg het bouwwerk de schilderachtige uitstraling die in de ontstaansperiode zo vaak werd nagestreefd.

Zo rond 1950 moet het verbindingslid zijn toegevoegd dat zich tussen de pastorie en de kerk bevindt en waar zich een parochiezaaltje bevindt. In 2007 werden tekeningen gemaakt voor een verbouwing aan de achterzijde welke evenwel niet zijn uitgevoerd.

Ligging:

Het pand ligt aan de zuidzijde van de Hintham, de doorgaande weg tussen Hintham-Noord en Hintham-Zuid, in het verlengde van de Graafseweg. Hier bevindt de pastorie zich direct ten westen van de Sint Annakerk. Aan de pastorie gaat een vrij ruim voorplein vooraf (ter plekke van een voormalige pastorietuin met hekwerk). Het r.k. ensemble wordt aan de oostzijde begrensd door het Jan de Nijslaantje dat naar de ten zuiden van het complex gelegen r.k. begraafplaats leidt.

*Kerk en pastorie in de oorspronkelijke uitvoering.
Brabantcollectie 030001553*

Algemeen (hoofdvorm, kap):

Het bouwwerk heeft een in hoofdzaak rechthoekige plattegrond, waarop aan de oostzijde een tussenlid aansluit dat de pastorie met de kerk verbindt. De pastorie telt twee bouwlagen en heeft een zolderverdieping onder een schilddak waarop linksvoor een steekkap aansluit. De dakdekking bestaat uit gesmoorde kruispannen en verder zijn er houten bakgoten op dito klossen. Op het voorschild bevindt zich een houten

dakkapel met een lessenaarsdakje en een dubbel draairaam met bovenlangs roedenverdeling. Er zijn enkele bakstenen schoorstenen. De achterste bouwdelen van de pastorie hebben een plat dak. Het metselwerk is uitgevoerd in bruine baksteen in kruisverband en verlevendigd met speklagen in gele verblendsteen. Aan de achterkant is het gebouw evenwel witgeschilderd en deels in blokverband gepleisterd. De diverse vensters zijn gevat onder een segmentboog in

donkerrode verblendsteen en met een bijbehorende boogtrommel met siermetselwerk. Ramen, deuren en kozijnen zijn in hout uitgevoerd en de lekdorpels bestaan uit hardsteen. De bovenlichten zijn voorzien van roedenverdeling en verder hebben de vensters (vernieuwde) houten paneelluiken.

Vorgevel:

De asymmetrisch ingedeelde vorgevel is vijf vensterassen breed. De linker as mondt uit in een topgevel met schuine zijden en houten windveren. Deze vensteras bevat in beide bouwlagen een tweelichtsvenster met enkelruits schuiframen. In de topgevel zijn er drie kleine zoldervensters waarvan het middelste hoger is doorgestoken. Het middenvenster bevat een enkelruits schuifraam en de twee zijvensters hebben elk een dito draairaampje. In de overige vensterassen ontvangen beide bouwlagen daglicht door vensters met enkelruits schuiframen.

Zijgevels:

Aan de rechterzijde (westkant) bevat de eerste bouwlaag twee vensters als in de vorgevel. Op de verdieping is er een niet oorspronkelijk (buiten de bescherming vallend) venster. Verder is er rechts de licht terugwijkende zijgevel van één van de achterste bouwdelen te zien, met ook hier enkele gevelopeningen.

De linker zijgevel (oostzijde) heeft op de verdieping twee blindvensters. Op de begane grond sluit hier een later gerealiseerd éénlaags verbindingslid aan, gevat onder een zadeldak met verbeterde Hollandse pannen in een gesmoorde kleurstelling. Uiterst rechts bevindt zich hier een ondiepe portiek onder een toog. De ingang is voorzien van een oudere voordeur met paneelverdeling. Een hardstenen stoep gaat aan de ingang vooraf. Links van de portiek bevinden zich tweemaal twee kleine vensters met een enkelruits raampje.

Achtergevel:

De achtergevel (zuidzijde) wordt in hoofdzaak gekenmerkt door een opeenvolging van in hoogte verschillende bouwdelen. Links is er een trappenhuisuitbouw met een hoog, getoogd venster met glas-in-lood. Een enkellaags uitbouw sluit aan op de oksel, en verder is er uiterst rechts de achtergevel van voornoemd verbindingslid te zien. Hier bevinden zich uiterst rechts enkele kleine spitsboogvensters.

Ruimtelijke indeling:

De pastorie wordt gekenmerkt door een corridoropzet, met een middengang die via een knik uitmondt in het trappenhuis. Zowel langs de vorgevel als de rechter zijgevel bevinden zich diverse kamers. Het keukengedeelte is langs de achtergevel gesitueerd. In het verbindingslid bevindt zich een parochiezaal.

Het gebied tussen de kerk en kerkhof is nu bebouwd met zeven bungalows en een appartementencomplex aan de Christiaan Kannemansstraat.

Links: Het vroegere patronaat achter de kerk. Het lage deel is het oudste; in 1922 wordt het met het hogere deel uitgebreid. In 1996 brandt het af. Nu staat er het appartementencomplex Kannemans' Staete. Bron: Erfgoed 's- Hertogenbosch, collectie en foto H. de Werd

Hintham 43a tot en met 53b

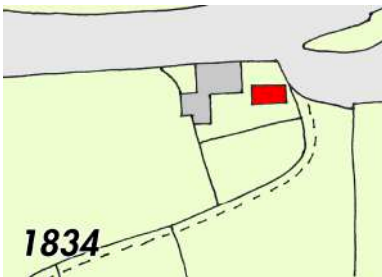
De panden Hintham 43a tot en met 47 bestaan nu uit twee winkels (rechts op de foto) en twee woningen (links)

In het appartementencomplex "De Smid" vind je de huisnummers 49 tot en met 53b

Op het perceel ten oosten van waar nu de kerk is, stond in 1832 een huis met schop, eigendom van de smid Jan Vink uit Rosmalen. Zie de situatietekening 1832 op pagina 180.

De schop wordt in 1834 afgebroken en vervangen door een groter gebouw, dat als smederij gebruikt gaat worden. Vijf jaar later koopt de smid er een stukje grond aan de westkant bij.

In 1876 koopt Gerardus Ignatius van Erp, een Bossche aannemer, het geheel. Hij maakt in 1884 een aanbouw aan de smederij en vergroot

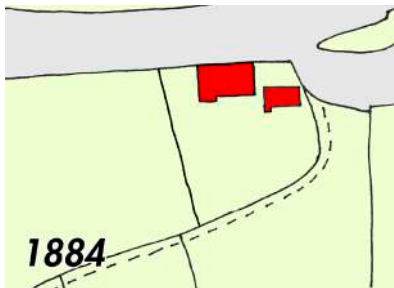
Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 18-11-1876

Erfhuis te Hintham.

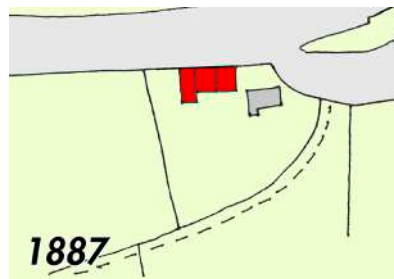
Op Dinsdag 21 November 1876, 's morgens ten 10 uur, namens de Weduwe GIJSBERT VINK, ten overstaan van den Notaris W. A. HAMELBERG te Rosmalen, Verkoop van

HUISMEUBELN, 3

waaronder een schoon Kabinet, een Hoekkast, Stoelen, Tafels, Koperwerk enz. Wijders: een Noodstal, Aambeeld, 2 Blaasbalgen, Sperhaak, Werkbanken, Hamers, Tangen, Schroeven en Smidsgereedschap.

het bestaande huis naar het westen, waarbij de bestaande aanbouw wordt gesloopt. Drie jaar daarna verbouwt hij de woning tot drie huisjes, waarvan het oostelijke bij de smederij blijft horen. Aan de zuidkant heeft het Boterpad een vloeiender verloop gekregen. De smederij en het oostelijke huisje wordt in 1884 eigendom van de smid Wilhelmus Havens die bekend staat om het vakmanschap waarmee hij ijzeren banden om houten wagenwielen legt.

In 1923 koopt de smid Johannes Josephus Pennings de smederij en begint er zijn eigen bedrijf. Hij verbouwt dan de smederij, waarbij er ook een woning in komt. Ook hij staat bekend om het vakmanschap waarmee hij ijzeren banden om wagenwielen legt.

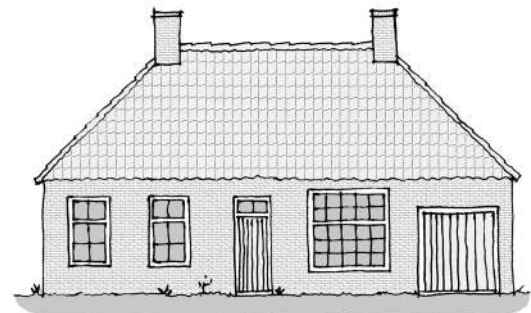
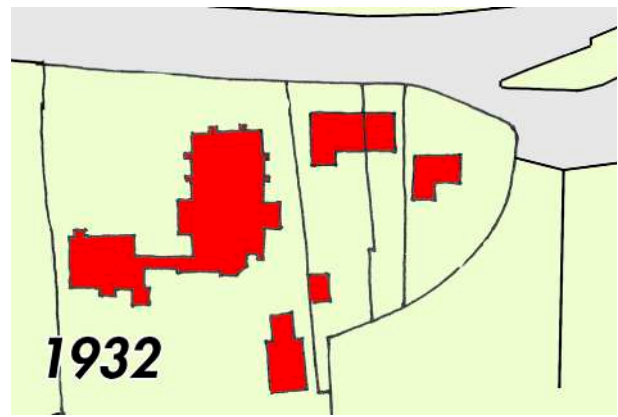
Smid Huub Pijnenburg † vertelde de auteur:
Hij ging werken bij smid Pennings, die net als smid Havens gespecialiseerd was in het maken van ijzeren banden om houten wagenwielen. Wanneer de ijzeren band op maat was gemaakt werd die samen met het wiel naar een ondiepe kuil ten zuiden van de smederij, op een veld voorbij het Boterpad, gebracht. Daarin werden takkenbossen aangestoken, waarin de ijzeren band werd gelegd. Door de hitte zette die uit en kon dan om het houten wiel worden gelegd. Na afkoeling waren wiel en band muurvast aan elkaar verbonden.

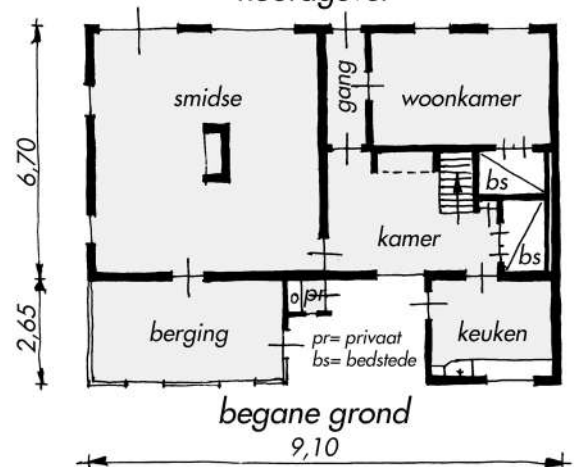
Op deze foto is links van de kerk nog het rijtje van drie lage huisjes te zien waarin de in 1884 door Gerardus van Erp verbouwde woning in 1887 veranderde. Collectie: Erfgoed 's- Hertogenbosch 0039410 (uitsnede)

In 1932 pakt Pennings de drie huisjes aan. Ze worden gesloopt en op zowat dezelfde plaats komen er twee woningen en een slagerij. Architect is J. van der Plas. De oostelijke woning daarvan wordt van Pennings; de andere woning met slagerij wordt van de initiatiefnemer van dit project, de slager Antonius Josephus Cooijmans uit Berlicum.

In 1961 koopt de zoon van Cooijmans, die de slagerij aan de Hintham 45 van zijn vader heeft overgenomen, de daaraan gebouwde woning nummer 47. Pennings krijgt er het levenslange recht van gebruik en bewoning. In 1945 en 1964 wordt de slagerij uitgebreid.

noordgevel

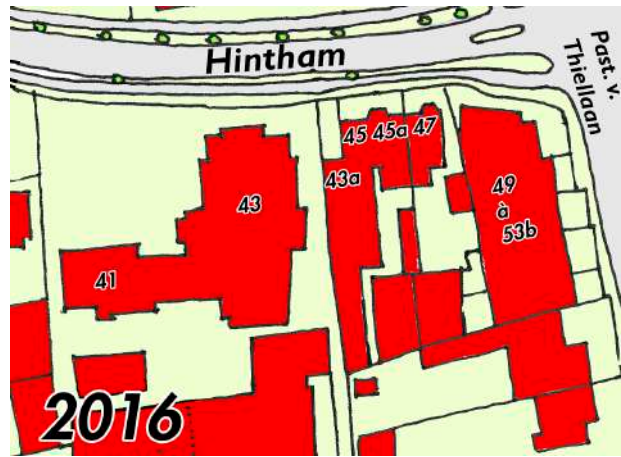

Hintham voormalig 49
situatie 1917

Hubertus Josephus Peijnenburg, die al samen met zijn broers in de smederij van Pennings werkte, koopt de smederij- woning in 1965. Hij zet daar zijn werk voort en bouwt de smederij gestaag om tot een constructiebedrijf. Inmiddels is Hintham- zuid gebouwd en de uitbreidende activiteiten nopen de smid daarom naar een andere bedrijfsruimte om te zien, die gevonden wordt op het bedrijventerrein "de Kleine Elst". De oude smederij wordt in 1997 gesloopt en op die plaats verrijst het appartementencomplex met de historisch correcte naam "De Smid".

De gevelsteen op het appartementencomplex

Links: de laatste smid, Huub Peijnenburg, aan het smidsvuur. Collectie: Huub Peijnenburg †

Daaronder: De smederij, nog zonder woning, met rechts smid Sjef Pennings. Collectie: Huub Peijnenburg †, foto: Eduard Sanders (1886- 1942)

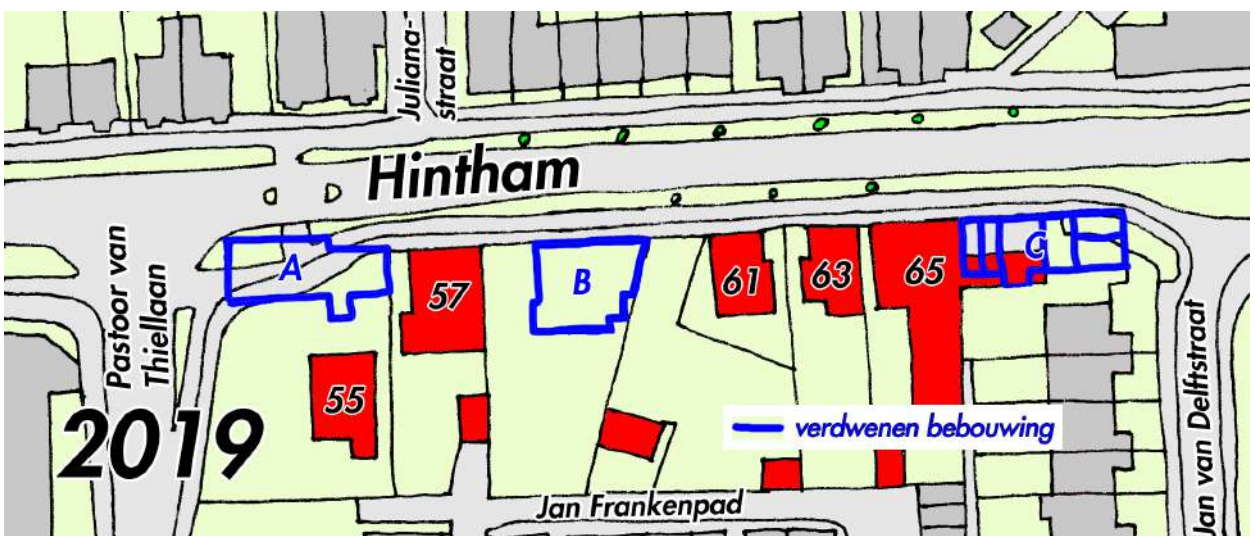
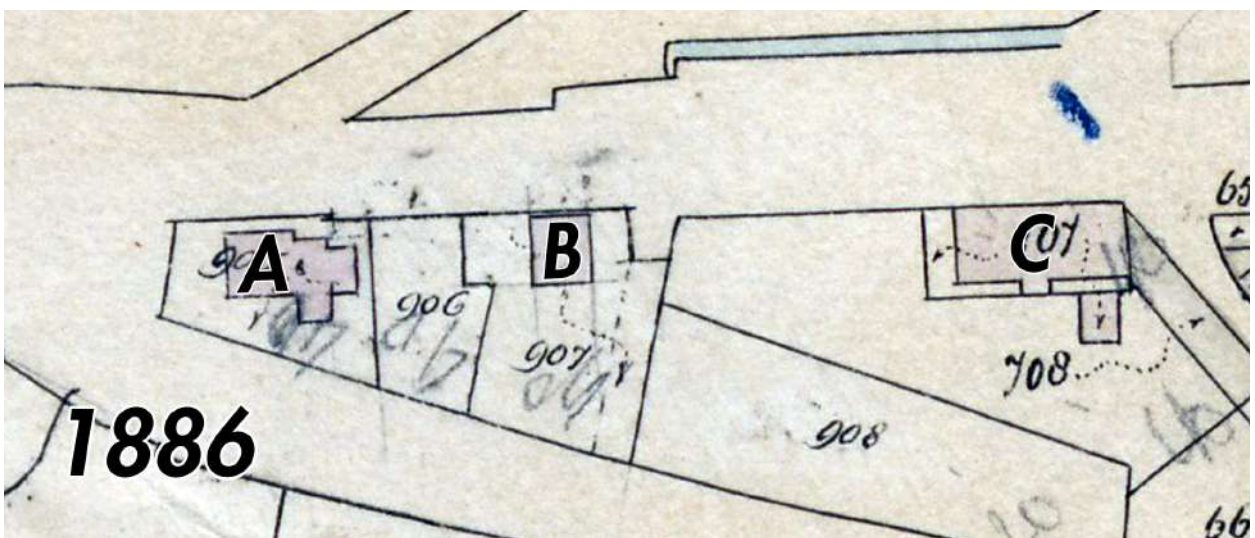
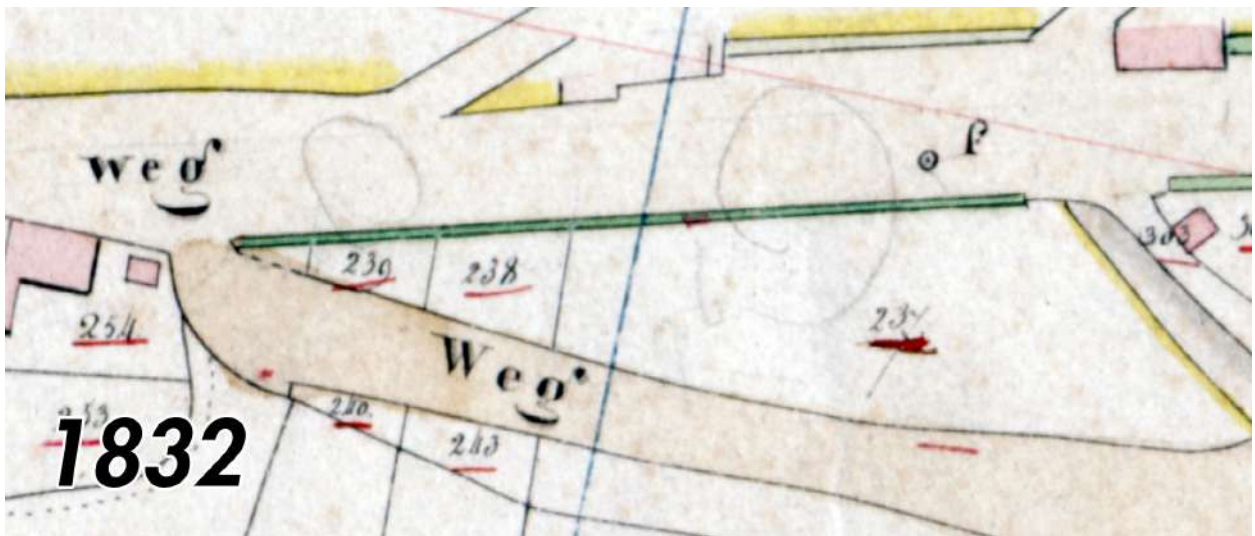

Hierboven: de later gebouwde smederij, met links daarin de woning. Collectie: Huub Peijnenburg †

Links: straatbeeld in Hintham uit 1927. Van rechts naar links de school met schoolmeestershuis, de huidige nummers 29 à 33 en de Annakerk. Bron: Brabantsche Illustratie 15 februari 1928

14C. Pastoor van Thiellaan tot de Jan van Delftstraat

De gemeente Rosmalen bezit hier in 1832 drie percelen langs de weg, die beplant zijn met bomen. Alle drie worden ze in de loop der jaren aan particulieren verkocht. Ten zuiden van dit driehoekje loopt een zandpad richting Berlicum, ten noorden de weg Hintham en aan de oostkant begint de zogenaamde Rechtse dijk. Deze laatste kreeg vanaf 1954 formeel de naam "Hinthamsestraat", maar blijft in dit boek gewoon de Rechtse dijk.

A. Herberg ter hoogte van huidig Hintham 55

Hintham 55 in 2017. Links ervan Hintham 57 en erachter de flats aan de Pastoor van Thiellaan

In 1871 bouwt de Hinthamse herbergier Jan van Erp hier een herberg. Vier jaar later bouwt hij er een stukje aan. Zijn zoon Antonius vestigt er in 1893 ook een broodbakkerij.

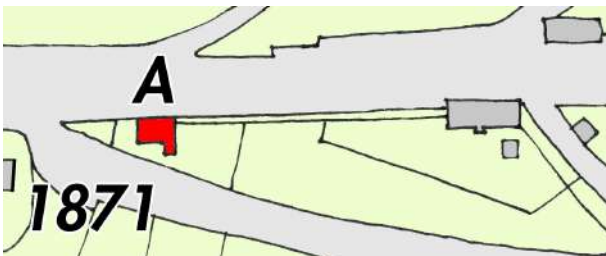
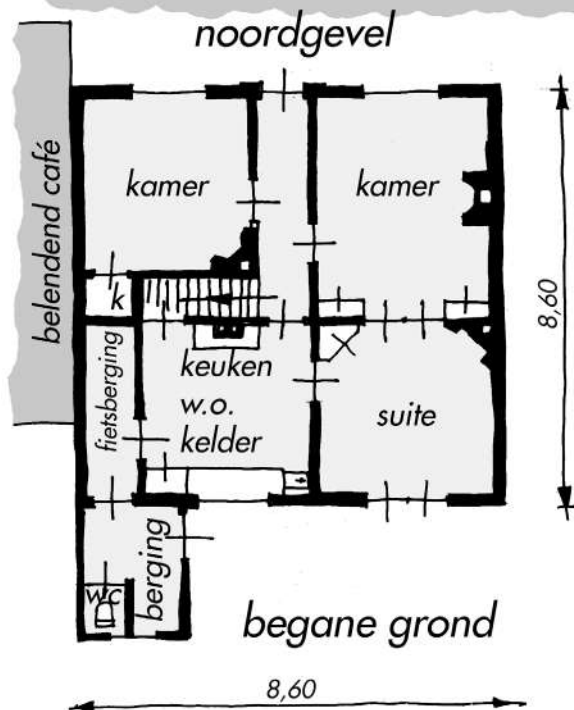

Foto van rond 1950. Links de woning; rechts het café. Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto: Henk de Werd

Hij breidt het pand enkele malen uit en in 1922 bouwt zijn weduwe Maria van Heck, de herbergierster met als bijnaam "Mie Mik" (mogelijk een verbastering van "Heck", bron: Huub Peijnenburg †), er aan de oostkant een woning tegenaan. Die werd ontworpen door de Bossche architect H. Danser jr..

Hintham ter hoogte van 55 situatie 1922

Na nog enkele malen van eigenaar te zijn gewisseld, koopt de gemeente de woning en het café in 1964. De laatste uitbater ervan was Jan van Drunen. Een deel van het perceel was nodig voor de aansluiting van de nieuwe Pastoor van Thielaan aan de weg Hintham.

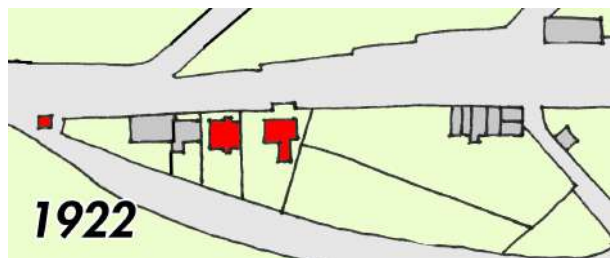
De gebouwen worden gesloopt en op het resterende perceelgedeelte wordt het nog bestaande pand Hintham 55 gebouwd.

Hintham 57, 61, 63 en 65

Hintham 57 in 2017

In 1922 is door de Hinthamse aannemer Lambertus van Drunen hier een vrijstaand huis gebouwd (het middelste rode blokje op tekening 1922). Architect was A. van den Bosch uit Nuland.

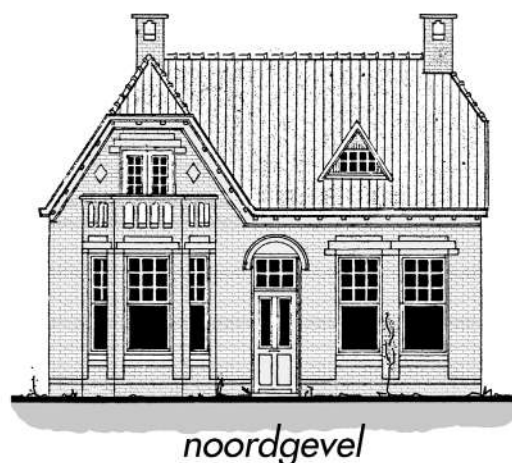
1922

Het rode gebouwtje helemaal links op het kaartje van 1922, is een trafohuisje dat toen geplaatst is.

Dit karakteristieke huis is later nog gebruikt als filiaal van de Boerenleenbank en als fotozaak.

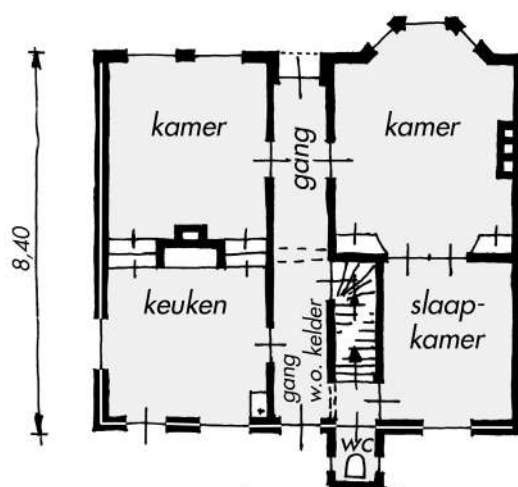
In 2016 is het gerenoveerd en bestaat nog aan de weg Hintham 57.

De andere bestaande panden aan dit stukje weg zijn in de 50-er en 60-er jaren van de 20e eeuw opgericht. Nummer 61 oorspronkelijk als winkelhuis, nummer 63 als huis en nummer 65 oorspronkelijk als een bakkerij met winkelhuis en cafetaria (later woning met fysiotherapiepraktijk). Die zijn nu nog bestaand en hebben alle een woonfunctie.

noordgevel

9,50

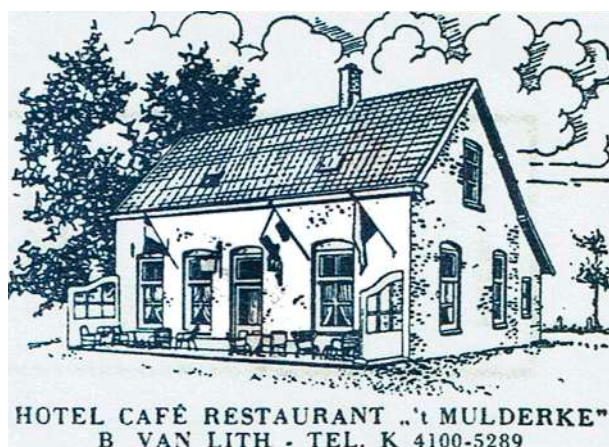

8,40

plattegrond

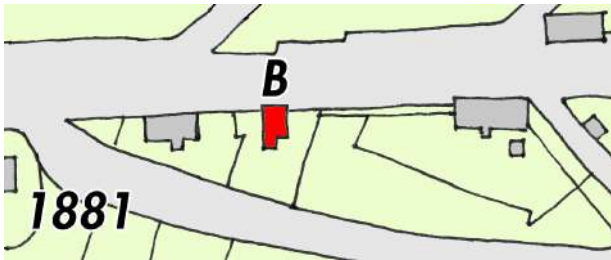
Hintham 57
situatie 1922

B. Café Hintham 59

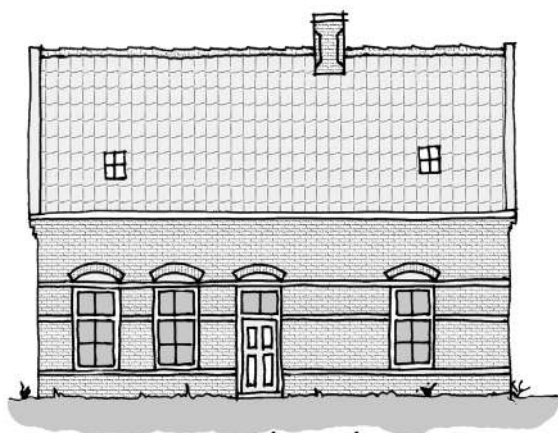

Café 't Mulderke op een suikerzakje van na 1922 (uitsnede). Collectie: H. Dietz

In 1881 bouwt Andreas Trügg, bouwman uit Hintham, tussen de twee dan al bestaande panden een schuur (op de situatie van 2019 gemerkt met B).

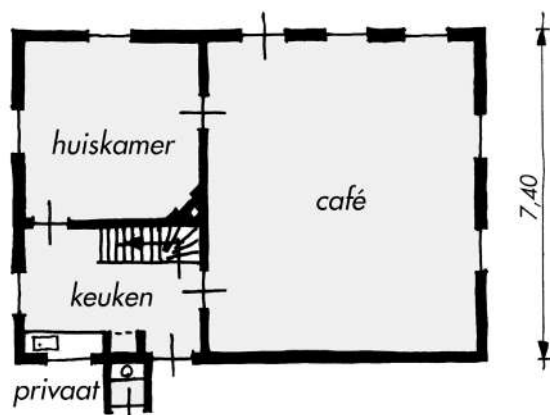

Hij verkoopt het bouwsel in 1908 aan de Hinthamse herbergier en kuiper Johannes de Winter, die er dan op dezelfde plaats een huis annex café bouwt.

noordgevel

10,50

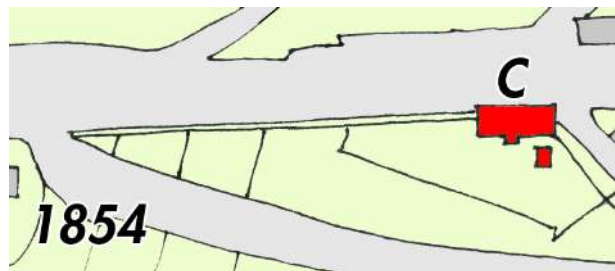
privaat
begane grond

Hintham 59 situatie 1908

In 1922 wordt dat naar achter uitgebreid. Onder de volgende eigenaar Lambertus Cornelis Maria van Lith wordt het bekend als café "t Mulderke". Die naam gaf hij naar het beroep van zijn vader Albertus, die molenaar was op de Rosmalense

standerdmolen. Na nog gebruikt te zijn als cafetaria is het pand Hintham 59 in 2013 gesloopt en is er ter plaatse nu nog een onbebouwd terrein.

C. Woning ter hoogte Hintham 67

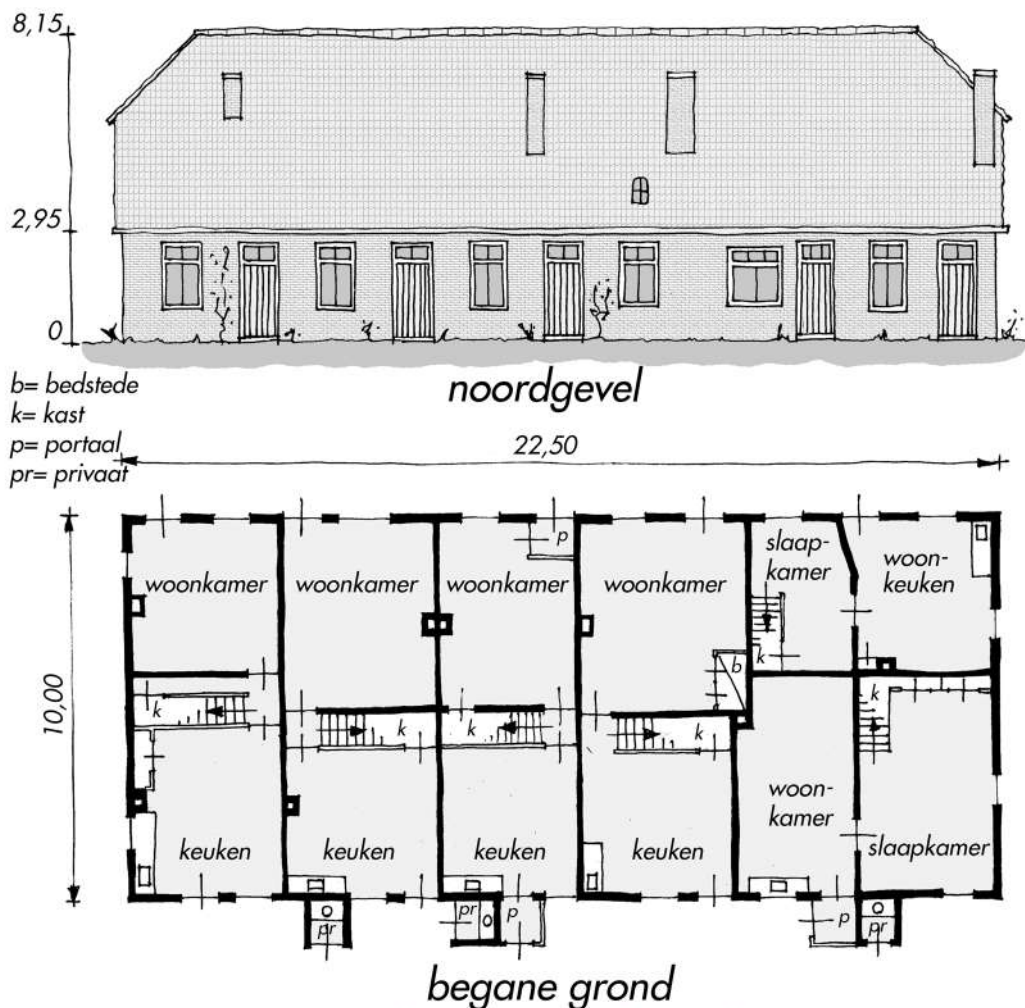
Gerardus Buters, landbouwer te Rosmalen, bouwt hier in 1851 een huis met schuur dat gedeeltelijk op de wegberm en bermsloot staat. In 1868 verkoopt hij het aan Johannes van der Poel uit Rosmalen, die landbouwer en herbergier is. De verkoopadvertentie uit dat jaar noemt het "De Barrier", naar de tol die er nog tegenover lag. Volgens het gemeenteverslag 1877 is er toen ook brand geweest met een schade van fl. 400,--. In 1888 wordt Arnoldus Korst, vendumeester uit Den Bosch, eigenaar van het door Gerardus Buters gebouwde huis. Hij splitst het in 1895 in zes kleine woningen, met er achter één privaat. De oppervlakte van de huisjes is gemiddeld 35 m². In de volksmond heten deze huisjes "de Zeuve Zinnen". Een sluitende verklaring voor deze naam is niet gevonden. Het aantal woningen in het pand bedroeg zes, niet zeven. Het Woordenboek der Nederlandsche Taal geeft aan dat "zeven" wordt gebruikt als getal dat men noemt om een grote hoeveelheid aan te duiden die in werkelijkheid niet correspondeert met zeven. Mogelijk is het ook een verwijzing naar religieuze teksten met zeven zinnen als het Onze Vader. De huisjes beschikken samen over één privaat. Op advies van de Gezondheidscommissie verplichten B&W de eigenaar in 1907 minstens drie privaten te bouwen.

Zoon Petrus Gerardus Korst verbouwt in 1945 twee van de huisjes, vanwege oorlogsschade. In 1953 worden ze, zoals het een vendumeester eigen is, geveild. Adrianus Gerardus Johannes Jansen uit Rosmalen wordt de nieuwe eigenaar. Hij sloopt de huisjes en gebruikt het perceel als parkeerterrein. Dat verkoopt hij na tien jaar aan de gemeente. Het wordt deels gebruikt voor de aanleg van de Jan van Delftstraat en deels voor de bouw van een fysiotherapiepraktijk bij het pand Hintham 65.

Bouwen aan de rijksweg ging met regels. Hier de voorwaarden, waar Buters mee te maken kreeg.

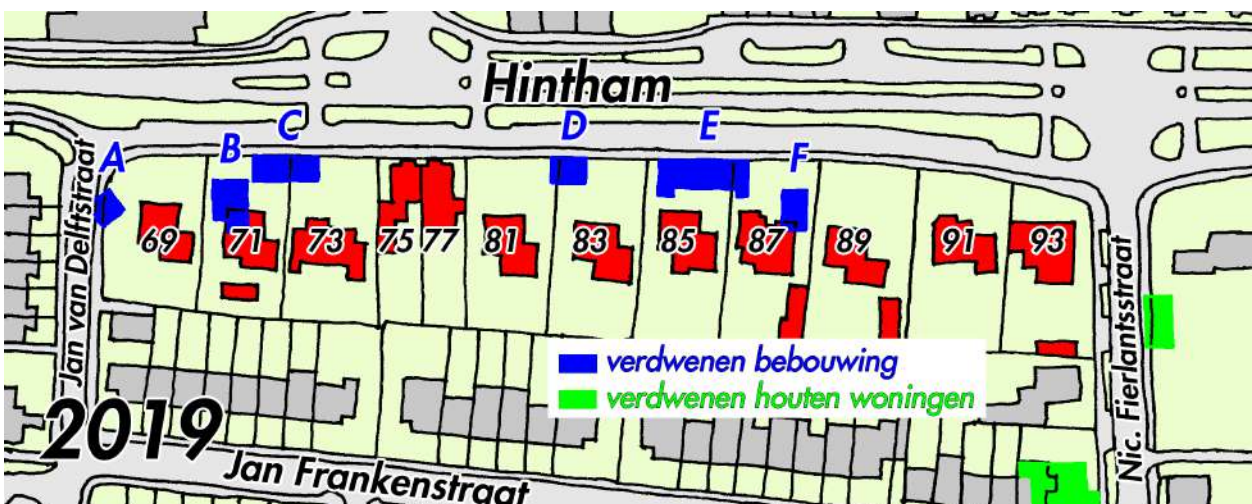
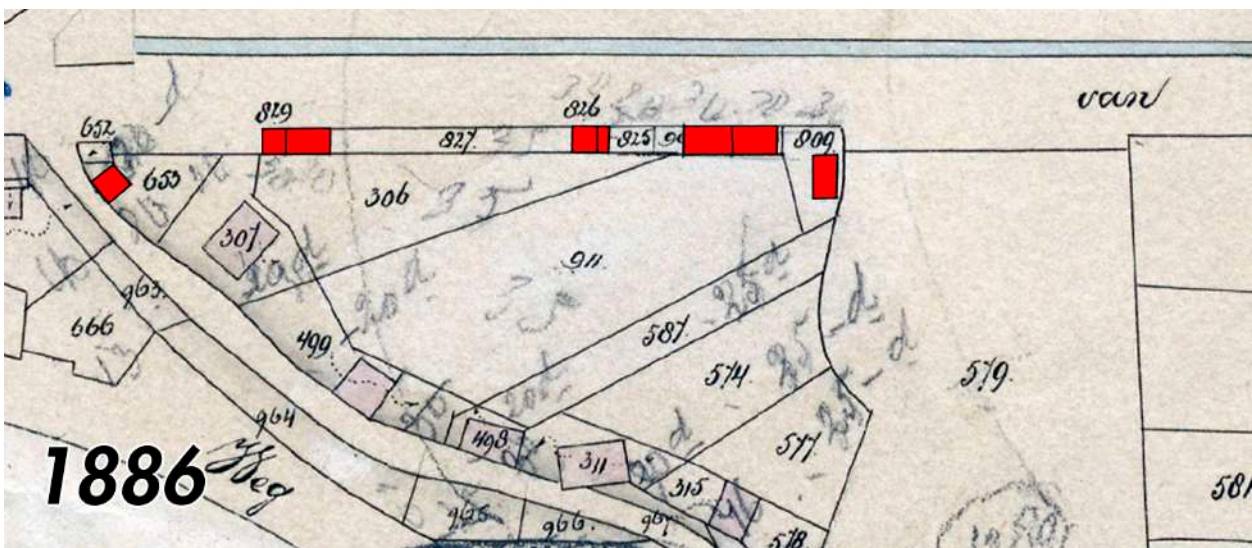
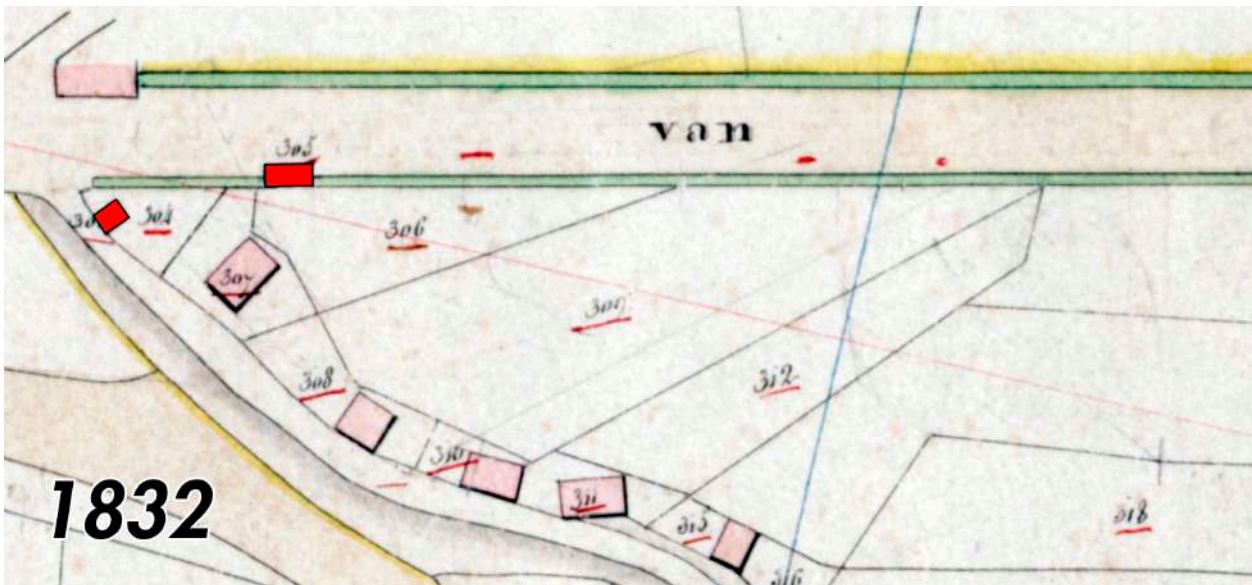
Art 1 Aan den adressant wordt bij deze toegestaan om op het bedoelde gedeelte grond eene huizinge op te trekken, onder de navolgende bepalingen:

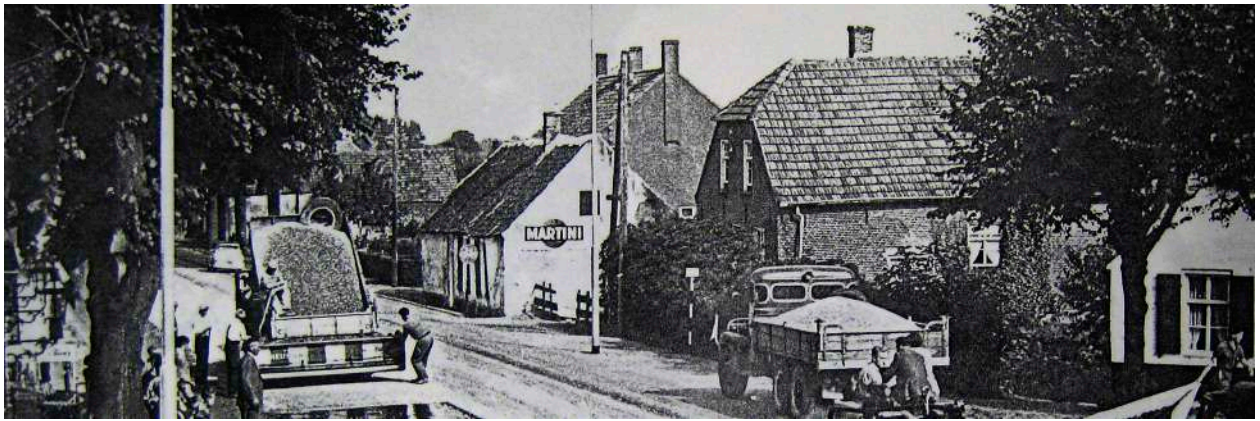
- a. Dat hij, alvorens met het bouwen aan te vangen, ook zal moeten hebben verkregen en aan de Directie over den grooten weg zal moeten hebben overgelegd de schriftelijke toestemming van het Gemeentebestuur van Rosmalen, tot daargestelling van het gebouw,
- b. Dat het gebouw niet digter dan met den voorgevel op acht ellen uit en evenwijdig aan den as des grooten wegs zal mogen worden opgetrokken,
- c. Dat de adressant zal moeten zorg dragen, dat gedurende den opbouw van zijn huis, de passage door den aanvoer of plaatsing der daartoe benoodigde materialen of gereedschappen, in geenen deele worde bemoeijelijk of gehinderd, veel minder gestremd, zullende hij voor alle schaden, die hierdoor mogten ontstaan, verantwoordelijk zijn, terwijl buitendien hierin desnoods ten zijnen koste door de Directie over den grooten weg zal worden voorzien,
- d. Dat op den grooten weg vóór of nevens deze woning nimmer eenige voorwerpen, hoe ook genaamd, zullen mogen geplaatst, gesteld of gelegd worden,
- e. Dat bij overtreding of niet nauwkeurige nakoming van een of meer van bovenvermelde bepalingen, door den adressant of zijne rechtverkrijgenden, de Directie steeds de bevoegdheid hebben zal, daarin telkens dadelijk ten hunnen koste te doen voorzien; en
- f. Dat na de voltooiing van het woonhuis, daaraan langs de wegzijde nimmer eenige uitbreiding of verandering, hoe ook genaamd, zal mogen plaatshebben, dan na vernieuwde aanvraag en bekoomen toestemming van de bevoegde autoriteit.

De Zeuve Zinnen situatie 1953

14D. Jan van Delftstraat tot en met de Nicolaas Fierlantsstraat

Op deze foto wordt de weg Hintham van een eerste asfaltlaag voorzien. Uiterst rechts de witte woning A, links daarvan woning B en weer links daarvan, met de Martini- reclame, woning C. Daarachter is, toen nog ver van de weg af, de nu nog bestaande dubbele woning Hintham 75 en 77 te zien. Bron: Erfgoed 's- Hertogenbosch, collectie H. de Werd

1. De woningen die er in 1832 al stonden

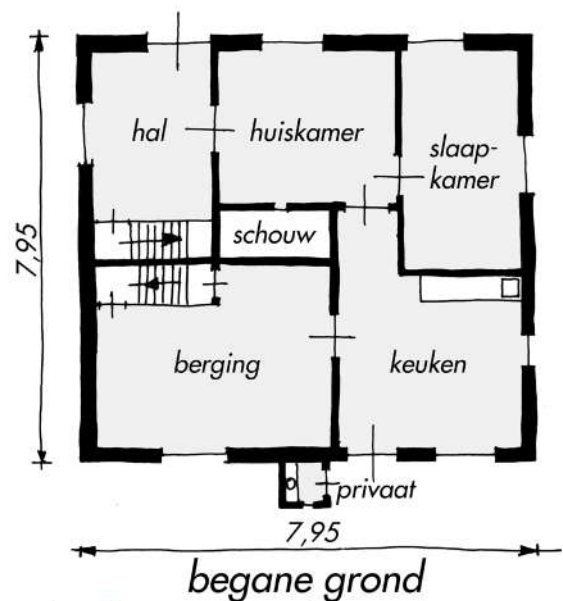
A: woning op de hoek met de huidige Jan van Delftstraat, destijds Hintham 69

Het begin van de Rechtse dijk vanaf de weg Hintham, met achter de bomen het hier beschreven pand Hintham 69. Op het laatst was er het kruidenierswinkeltje van Mina van de Velden in gevestigd. Collectie M. Hoevenaars-van der Velden, geschilderd door haar broer Harrie van der Velden

De kinderen van Antonie Vissers uit Rosmalen bezitten hier in 1832 een huisje van 30 m². Het is het eerste huisje langs de oostzijde van de Rechtse Dijk. In 1885 wordt het eigendom van Johannes en Hendrika Petrus Maria de Winter uit Hintham. Zij herbouwen het in 1899 op dezelfde plaats, maar iets groter. De laatste bewoner was

het gezin van Haske van der Velden en Mina van Houtum. Mina dreef er toen een kruideniers- en snoepwinkeltje. Haar zoon Jo tekende diverse panden die in dit boek zijn opgenomen. Zoon Harrie maakte een schilderijtje van het huisje. Dat werd in 1958 onbewoonbaar verklaard en in 1963 gesloopt.

Hintham 69 situatie 1958

Bij de onbewoonbaarverklaring blijkt er nogal wat te mankeren aan deze woning. Ze is opgebouwd uit zachte IJsselsteen; de binnenmuren zijn van leemsteen (groenlingen, ofwel ongebakken steen). Wanneer het flink regent dringt het water door de muren en het pleisterwerk valt er dan af. Het dak lekt; de vloeren zijn deels verrot en de trap is slecht begaanbaar. Het privaat

is drooghoofds niet bereikbaar en heeft geen beerput. De fecaliën worden in een tonnetje opgevangen. Het peil van de woning ligt ruim 30 cm. onder de weg; tegen de westgevel ligt de dijk een meter boven het peil. Er was in het huis een pomp die ondrinkbaar water leverde. Drinkwater werd in emmers bij de burens gehaald.

Nogmaals woning A, nu getekend door een broer van Harrie, Jo van der Velden. Rechts het begin van de Rechtse Dijk (zie hoofdstuk 14G), links de boerderij B.

Collectie: Jo van der Velden

C: Woning ter hoogte van huidig Hintham 71- 73

Terwijl de weg Hintham van een nieuwe slijtlaag wordt voorzien kijken de bewoners van woning C (met de Martinireclame) toe. Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie Henk de Werd

Woning C is in 1832 een huis met een oppervlakte van 55 m². Het zal dan nog niet erg oud zijn geweest, want de rijksweg, nu de weg Hintham, werd in 1822 aangelegd. Eigenaar is Jacobus van Beek uit Rosmalen. Het huis is een zogenaamde bermwoning; letterlijk in de berm van de weg gebouwd. Het is ondiep en relatief breed. Het fenomeen bermwoningen komt op meer plaatsen voor. Een van de volgende eigenaren, Hendrik Ignatius Siepkens, burgemeester van Rosmalen,

maakt in 1874 het huis breder en splitst het in twee woningen. In 1900 voegt Gerardus van Stiphout, landbouwer te Hintham, de huisjes weer samen en bouwt er een schuur vlak achter.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 8-1-1921

**HUIS met ERF
te Hintham.**

HENDRIK WORST,

Notaris te 's-Bosch, is voornemens op Donderdag 13 Januari 1921 provisioneel en op Donderdag 27 Jan. 1921 finaal, telkens des nam. om 2 uur bij Mejuffrouw de Weduwe J. L. DE WINTER te Hintham te veilen en te

VERKOOPEN:

Een HUIS

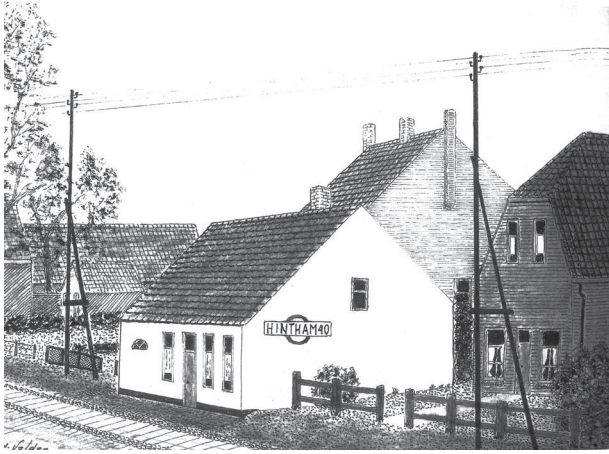
met tuintje, staande en gelegen te Hintham aan den Rijksweg, kad. bekend Gemeente Rosmalen, Sectie E no. 1084, groot 3 Aren.

Het pand bevat: voorkamer met 2 bedsteden, kamertje, geut en stal.

Verhuurd aan ADR. GEVERS

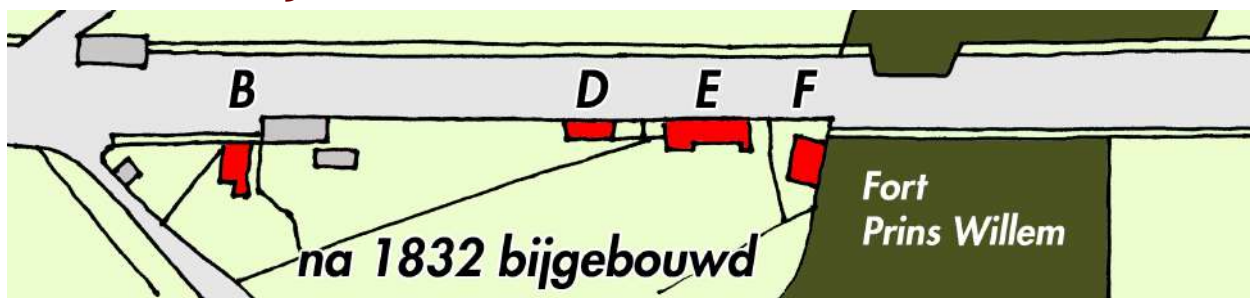
Zijn kinderen Hendrik en Antonia verkopen delen van het perceel en slopen de schuur in 1937. In 1951 verkopen zij ook het huis (waarvan de muren volgens de landmeter van het kadaster krom staan) aan de gemeente die het laat slopen.

Oostelijk van woning C bezit Antoine van Beek uit Rosmalen in 1832 een groot perceel bouwland. Het wordt verkocht aan Peter Vink uit Rosmalen. In 1836 wordt het deel ervan ten westen van de huidige Nicolaas Fierlantsstraat onteigend voor de aanleg van een aarden vestingwerk, veldwerk Hintham, ook bekend als fort Prins Willem. De beschrijving daarvan staat in hoofdstuk 7.

Links: op deze tekening, gemaakt door Jo van der Velden, staat woning C middenop. Rechts daarvan de boerderij B uit dit hoofdstuk, en links het pand F. Tussen B en C de nu nog bestaande woningen Hintham 75 en 77, die met een mansardekap gebouwd zijn. Collectie: Jo van der Velden

2. De woningen die er na 1832 bij kwamen

D: Woning ter hoogte van huidig Hintham 83

In 1852 bouwde de Bossche herbergier Gerardus van Thuijl "op de publieke weg" een bermhuisje. Na enkele malen te zijn verkocht splitst de Rosmalense Theodora van den Broek het in twee huisjes. De volgende eigenaar was Petrus Hanegraaf, arbeider te Hintham. Hij voegt ze in 1908 weer samen tot één en breidt het huisje nog wat uit. In 1929 verkoopt hij het aan Johannes Gloudemans. In 1933 is er brand.

BRAND TE HINTHAM.

Hedenmiddag omstreeks half één werd te Hintham brand ontdekt in het woonhuis, toebehoorende aan den voerman J. Gloudemans en bewoond door den heer Jan van Hoof. De vrouw, die ziek te bed lag, kon nog worden gered en bij een buur ondergebracht. Intuschen sloegen de vlammen uit het dak. De brandweer uit Hintham was spoedig ter plaatse en bluschte met een aansluiting op de waterleiding, in korten tijd den brand. Het huis is gedeeltelijk uitgebrand. De inboedel kon slechts gedeeltelijk worden gered.

Gelukkig dat de wind uit Zuidelijke richting kwam, anders was het gevaar voor uitbreiding naar in de buurt staande boerderijen met rieten daken, groot geweest.

Daarvan wordt verslag gedaan in de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant van 2 januari 1933.

Het huisje, of het restant ervan, wordt in 1937 gesloopt en de kavel wordt aan de gemeente verkocht.

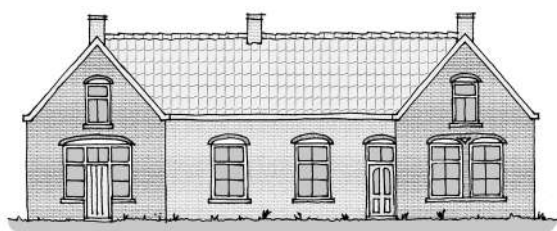
E: woning ter hoogte van huidig Hintham 85

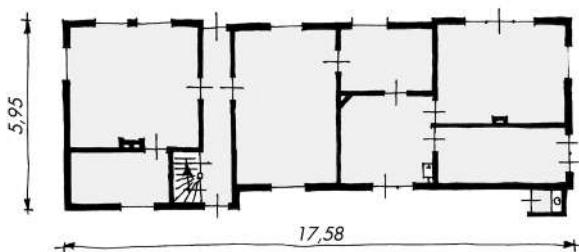
De panden E ter hoogte van Hintham 85 in 1965. Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto: Henk de Werd

Ten oosten van bermwoning D wordt er in 1853 nog een gebouwd door Renier Maas, een Bossche koopman. In 1879 verkoopt hij die aan de Hinthamse timmerman Adrianus van der Steen.

In eerste instantie vernieuwt Adrianus het huisje gedeeltelijk en bouwt er een jaar later nog een stuk aan. Dan splitst hij het pand in twee huisjes. In 1908 herbouwt hij die twee weer tot één woning, die hij in 1911 uitbreidt en er een werkplaats in maakt. Het huis wisselt nog enkele malen van eigenaar. Marinus de Jong, bakker te Rosmalen, koopt en herbouwt het pand in 1936 tot twee woningen. Ze krijgen in 1949 nogmaals een andere eigenaar. In 1969 koopt de gemeente de huizen en laat ze slopen.

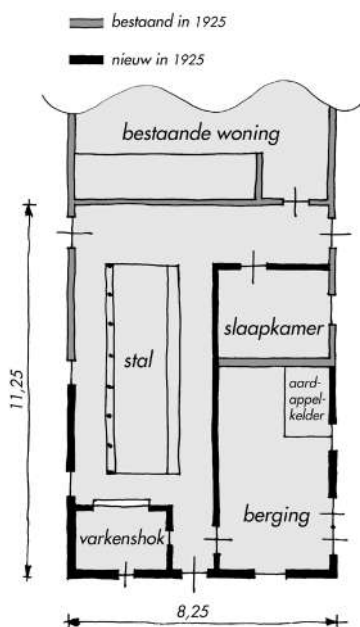
noordgevel

begane grond

**E: Hintham ter hoogte van 85
situatie 1936**

**F: woning ter hoogte van huidig
Hintham 87**

**F: Hintham
ter hoogte van 87**

Pal tegen het veldwerk Hintham aan bouwt de Bossche kantoorbediende Josephus Cornelis Meeuwisse in 1853 een huis, achter de bermsloot. Het stond ter hoogte van huidig Hintham 87. Een van de latere eigenaren is Johannes Huijsmans, pakhuisknecht en landbouwer te Hintham. Hij herbouwt het huis in 1902. In 1925 vergroot hij het, waarbij er een stal in komt. De gemeente wordt in 1967 eigenaar en sloop het een jaar later.

**B: boerderij ter hoogte van huidig
Hintham 71- 73**

De hier besproken boerderij B, waarvan de sloop dan al is begonnen.

Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto Henk de Werd

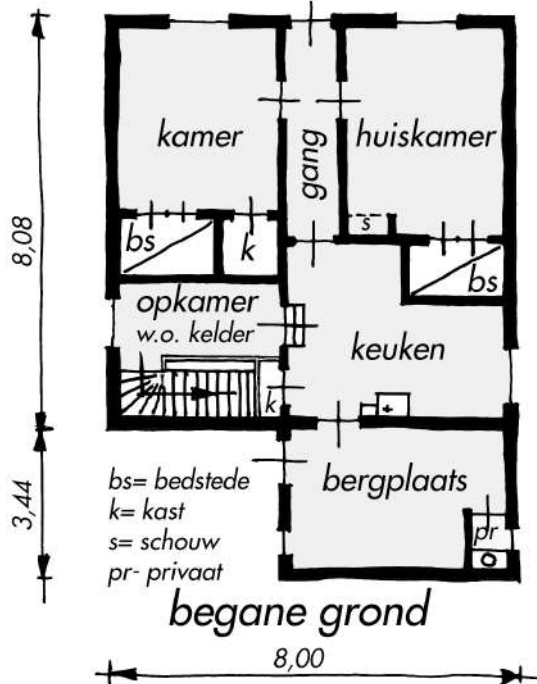
Dit perceel liep door tot tegen de Rechtse dijk. Daar stond aan de zuidkant al vóór 1832 een boerderij die in 1916 wordt gesloopt. Lambertus Cornelis van Lith, landbouwer te Hintham, bouwt daarvoor in de plaats een nieuwe die is georiënteerd op de weg Hintham en huisnummer 71 krijgt. Rond 1960 is deze naar achter uitgebreid. In 1969, wanneer de gemeente Rosmalen eigenaar is geworden, wordt het voor de aanleg van een parallelweg en de ontwikkeling van Hintham- zuid gesloopt. Zie ook de beschrijving in hoofdstuk 14 G, perceel E 307.

Het woonhuis, van steen opgetrokken en met losse panne gedekt, bevat begane grond: gang, woonkamer, slaapkamer, woonkamer, opkamer, kelder, bijkeuken, washok en privaat. Boven de woonvertrekken is een zolder met 2 slaapkamers. Het woonhuis is van een goede constructie, verkeert in een goede staat van onderhoud en is aangesloten op de waterleiding en electriciteit. Onder één kap met het woonhuis en daarvan gescheiden door een brandmuur, eveneens van steen opgetrokken en met pannen gedekt, is de veestalling plaats biedende voor 8 stuks vee waarboven een houten zolder dienende voor berging van hooi.

Passage uit het taxatierapport van 1965 voor woning B

noordgevel

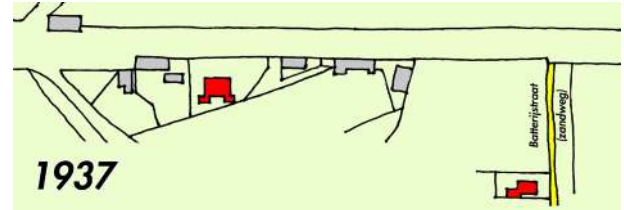
B: Hintham ter hoogte van 71 situatie 1916

Dubbel woonhuis Hintham 75 en 77

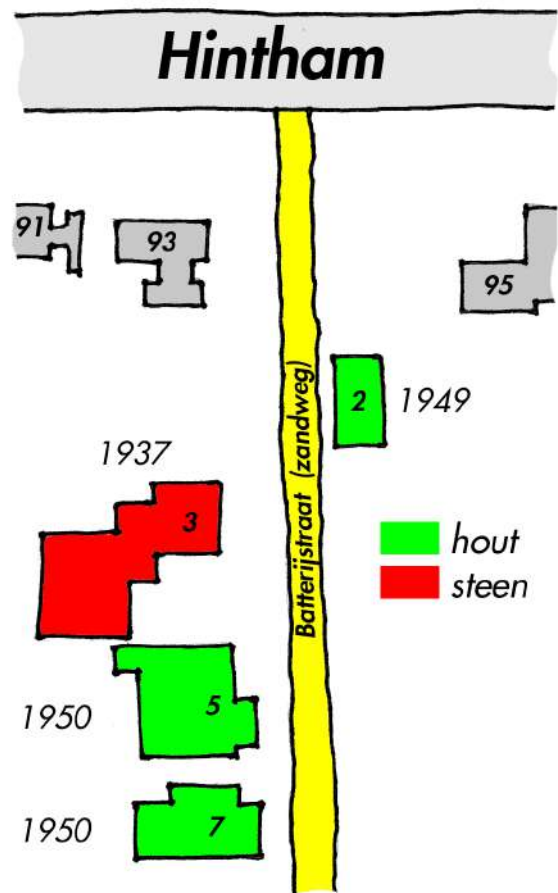

In 1937 worden door Johannes Jacobus en Petrus Huijsmans, respectievelijk chauffeur en procuratiehouder uit Hintham, hier twee woningen aangegebouwd die er nog staan en als adres Hintham 75 en 77 hebben.

De foto daarvan (linksonder aan deze pagina) is van 2019

De Batterijstraat, nu Nicolaas Fierlantsstraat

bebouwing aan de Batterijstraat (nu Nicolaas Fierlantsstraat)

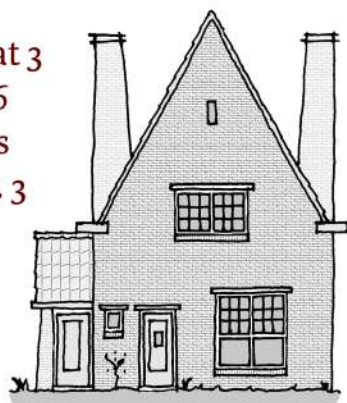
Het originele straatnaambordje. Collectie: Michiel van Heumen

Na de ontmanteling van het veldwerk Hintham duurt het enige tijd voordat er op die plek bouwactiviteiten plaatsvinden.

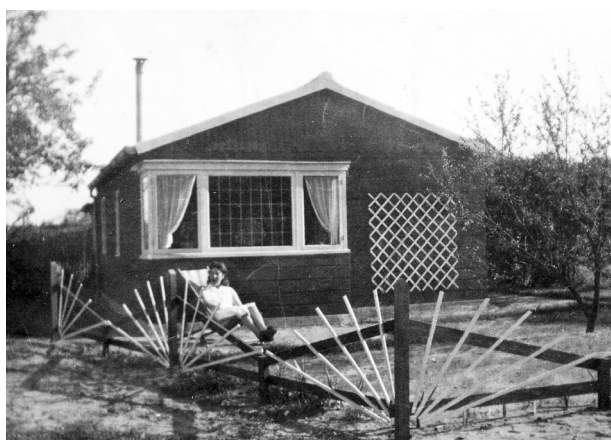
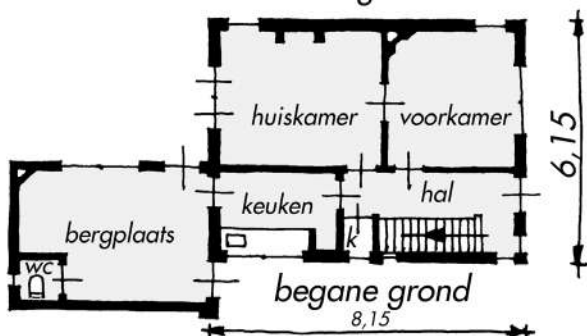
In 1937 wordt hier een eerste uitbreiding in zuidelijke richting gemaakt met de aanleg van een zandweg, die aansluit op de Rechtse dijk. Die zandweg heette Batterijstraat, naar de batterij behorende tot fort Prins Willem aan de Rechtse dijk.

In datzelfde jaar werd er een woning gebouwd door Henricus Marinus van Stiphout, die zich er met zijn timmerbedrijf vestigt. Later wordt die nog vergroot met een flinke garage. Die woning bestaat, aangepast, nu nog aan de Nicolaas Fierlantsstraat 3.

**Batterijstraat 3
situatie 1936
nu: Nicolaas
Fierlantsstr. 3**

oostgevel

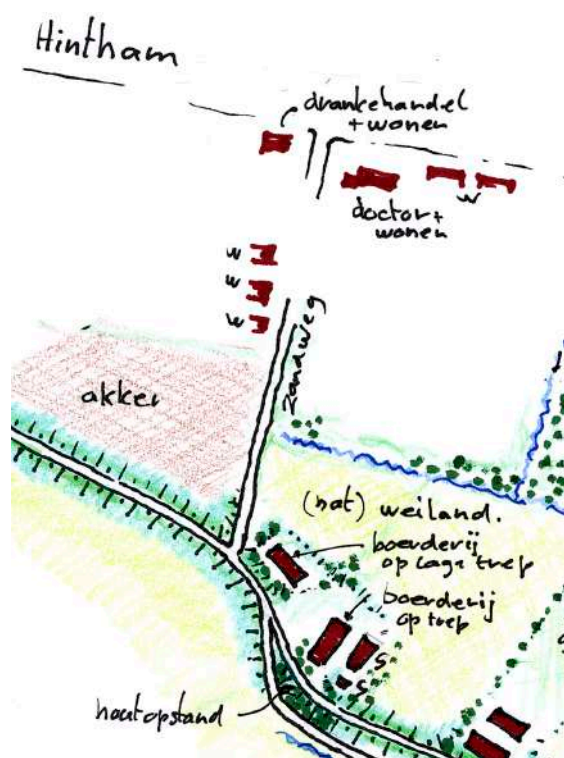

Houten woning aan de Batterijstraat 7. Collectie: Toine de Haan- Huijsmans †

Direct ten zuiden daarvan zijn in 1950 twee houten woningen gebouwd met de nummers 5 en 7. De houten woning aan de oostkant op nummer 2 werd een jaar eerder gebouwd door Hendrikus van Pinksteren. De houten woningen zijn met de aanleg van de wijk Hintham-zuid verdwenen. De historisch correcte naam Batterijstraat is later veranderd in Nicolaas Fierlantsstraat.

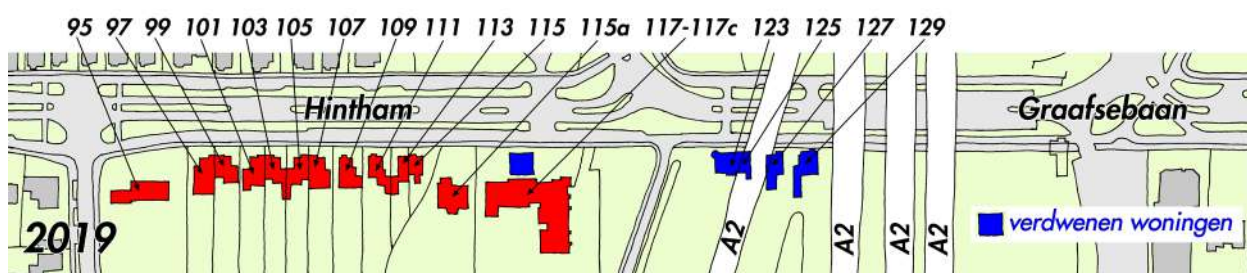
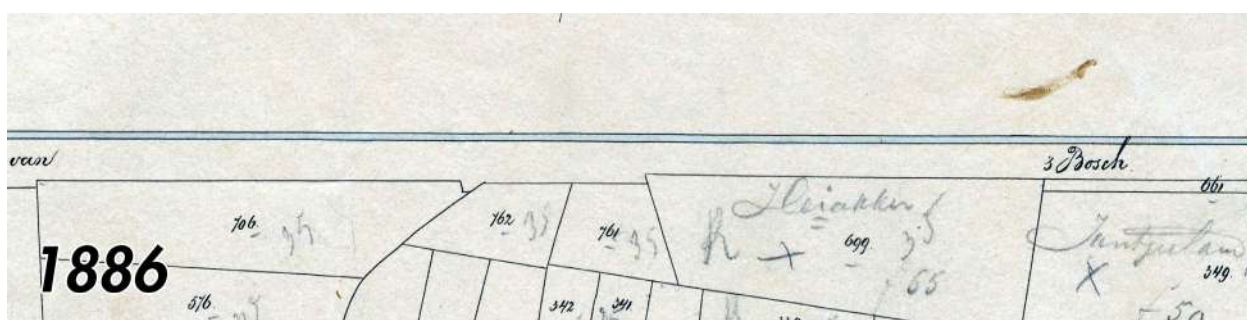

De Batterijstraat vanuit het zuiden. Collectie: Ronald van Grinsven, foto J. Roelands

Op deze tekening van Hans Broeksteeg is te zien dat de Batterijstraat (zandweg) een verbinding vormde tussen de weg Hintham en de Rechtse dijk. Situatie rond 1955

14E. Nicolaas Fierlantsstraat tot aan de Graafsebaan

Hintham 95

Hintham 95 in 2017

Antonius Henricus Johannes Koppens, arts te Hintham, bouwt hier in 1952 een huis met praktijkruimte.

Hintham 97 tot en met 107

Hintham 97 en 99 in 2017

Henricus de Vries, meubelfabrikant uit Den Haag, bouwt hier in 1937 twee dubbele woningen met de nummers 101 tot en met 107, in 1941 gevolgd door nog een dubbele woning met de nummers 97 en 99.

Hintham 101 en 103 in 2017

Hintham 105 en 107 in 2017

Hintham 109

Hintham 109 in 2017

Deze vrijstaande woning is in 1937 gebouwd door Antonius van den Dungen, fabriekschef uit Den Bosch.

Hintham 111

Hintham 111 in 2017

Adrianus van der Plas uit Vught bouwde deze vrijstaande woning in 1937.

Hintham 113 en 115

Hintham 113 en 115 in 2017

De dubbele woning op deze locatie werd in 1935 gebouwd door de Bossche schilder Marinus van Oers. Ze werd ontworpen door de Hinthamse bouwkundige M. van der Steen.

Hintham 115a en 117 tot en met 117c

Hintham 115a in 2017

Hintham 117 tot en met 117c in 2017

De woningen en kantoorpanden met deze huisnummers zijn recentelijk gebouwd op de plaats van de schuur achter het voormalige pand met nummer 117.

Eerder stond hier een vrijstaande woning met schuur daarachter, die er in 1916 werd gebouwd door Antonius Gloudemans, landbouwer en landopzichter te Hintham. Architect was A. van den Bosch uit Nuland.

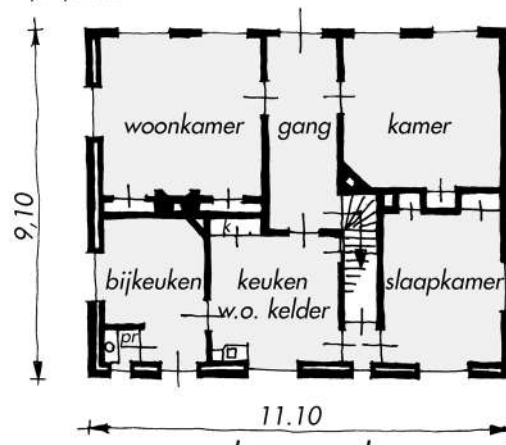
Rechts: de voormalige woning Hintham 117. Daarachter de schuur op welke plaats nu de woning Hintham 115a staat.

Collectie: Berry van Sonsbeek

noordgevel

k= kast
pr= privaat

plattegrond

voormalig Hintham 117
situatie 1916

Links: Antonius Gloudemans staat samen met zijn vrouw Petronella Maria den Dekker in 1916 voor hun net gebouwde, nu niet meer bestaande woning ter hoogte van huidig Hintham 115.

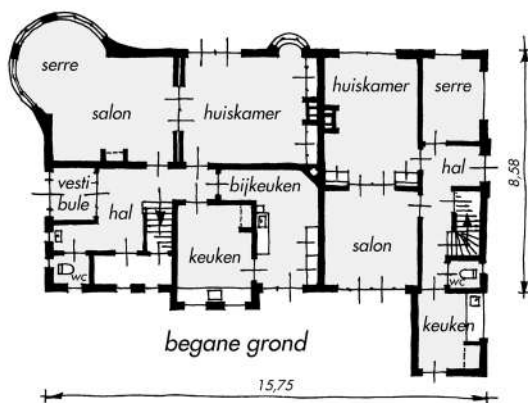
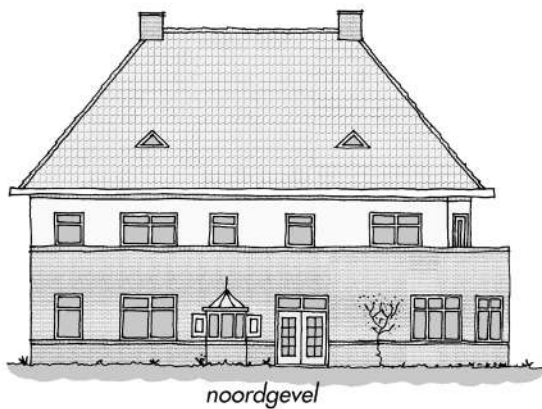
Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0073369

Hintham 123 en 125

De gesloopte woningen Hintham 123 en 125.
Collectie: BHIC PNB001055865

Dubbele woning met typerende ronde erker op de rechter hoek, gebouwd in 1933 door mevrouw J. van Santvoort- Visschedijk. Architect was Lambert van Woensel uit Den Bosch. Het pand is gesloopt voor de uitbreiding van de autosnelweg A2.

Hintham 123 en 125 situatie 1933

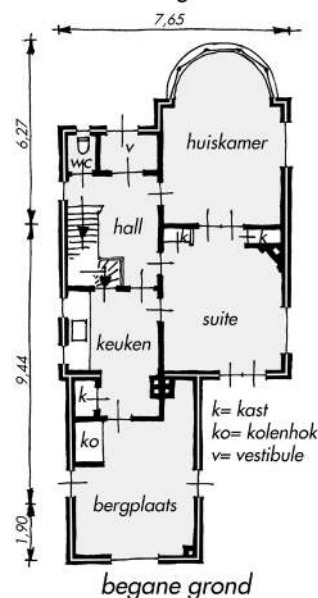
Hintham 127

Hintham 127 in 1969.

Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto H. de Werd

Hoite Huizinga, reservekapitein b.d. te Hintham, bouwde deze vrijstaande woning in 1934, in 1966 gecompleteerd met een garage. De Schijndelse architect P. van der Ven ontwierp de woning. Ze is gesloopt voor de uitbreiding van de autosnelweg A2.

Hintham 127 situatie 1934

Jan van den Berg tekende in 1996 de woning Hintham 127.

Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie Henk de Werd

Hintham 129

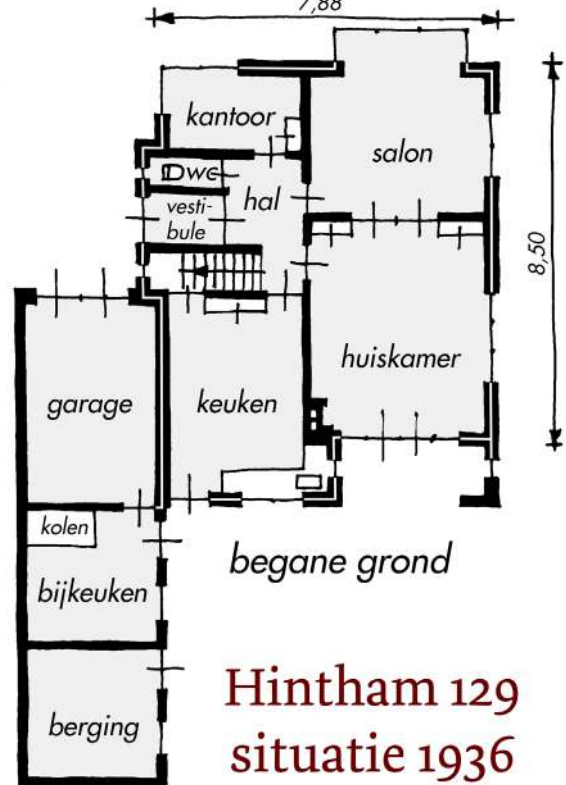
Hintham 129 in 1997, getekend door onleesbaar. Collectie: Agnes Clevers

De in Berlicum wonende onderwijzer Adrianus Simon Joseph Marie Verhoeven bouwt hier in 1937 een vrijstaande woning. Vanwege de uitbreiding van de autosnelweg A2 is die gesloopt.

noordgevel

7,88

Hintham 129 situatie 1936

De woningen Hintham 129, 127 en 125-123 (van links naar rechts) kort voor de sloop.

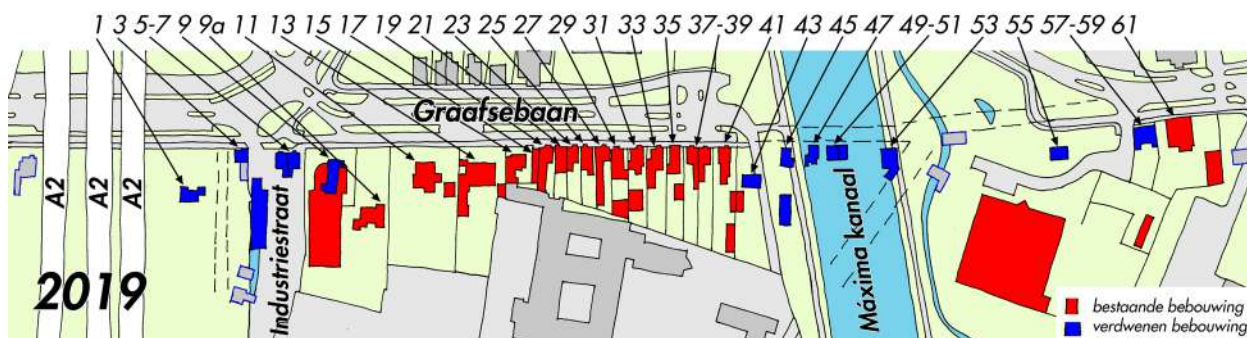
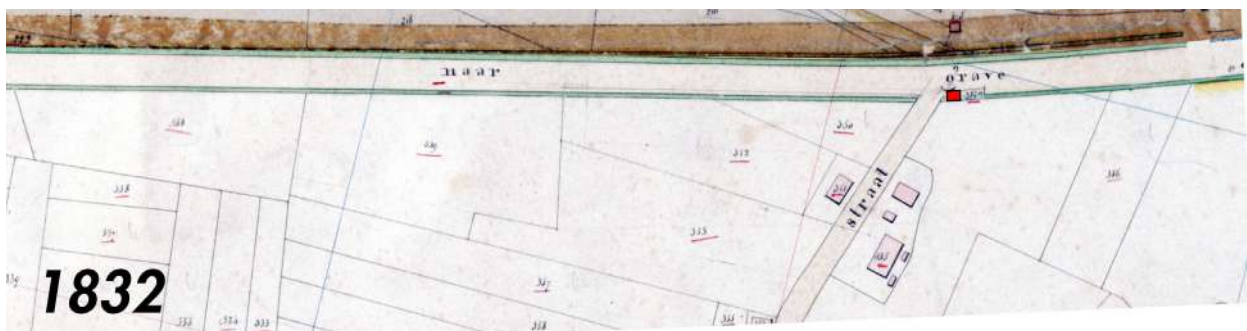
Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto H. de Werd

14F. Graafsebaan tot aan de Berlicumseweg (inclusief Industriestraat)

In 1832 was het deel van Hintham dat aan de zuidkant van de huidige Graafsebaan grensde in gebruik als bouwland, weiland en voor hakhout.

Niet zo verwonderlijk, omdat dit deel van de weg van Den Bosch naar Grave dan nog maar kort geleden was aangelegd.

Er stond slechts één huisje, in de berm ten oosten van de Steenenkamerstraat. Deze situatie bleef nog lange tijd zo bestaan.

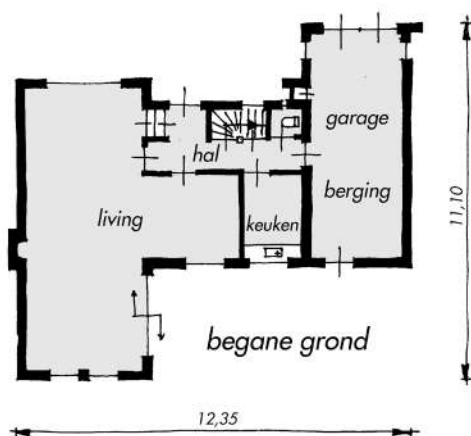
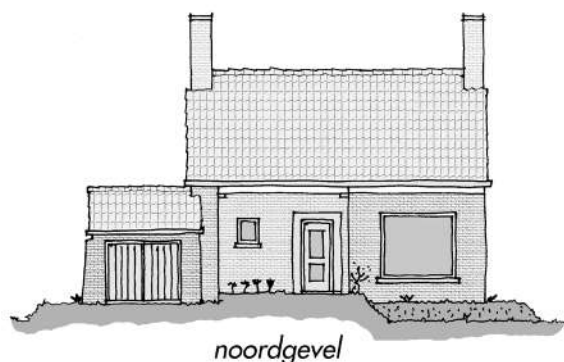
Graafsebaan 1

Graafsebaan 1 kort na de oplevering. De auto links staat op de Industriestraat.

Collectie: Bert van Rossum

Wilhelmus Johannes van Rossum, uitvoerder wegebouw uit Hintham, bouwt hier in 1954 een woning. Architect was K. van der Plas. Het huis is gesloopt voor de verbreding van de autosnelweg A2. Direct ten oosten van deze woning lag de Industriestraat. Die wordt aan het eind van dit hoofdstuk beschreven.

voormalig Graafsebaan 1
situatie 1954

De gevelsteen die in het pand Graafsebaan 1 was aangebracht is bewaard gebleven.

Collectie: Bert van Rossum

***oostelijk van Graafsebaan 1
ligt de Industriestraat:
zie daarvoor het einde van dit
hoofdstuk***

Graafsebaan 3

Westzijde van voormalig Graafsebaan 3, met daarachter aan vast gebouwd Industriestraat 2. Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto Henk de Werd

In 1923 koopt de Rosmalense bakker Franciscus van Dungen hier een perceel en bouwt er een huis op. Architect was jonkheer Anton Pierre Joseph Graafland.

In 1969 wordt in het achterste deel een recht van bewoning gevestigd, en krijgt dat deel het adres Industriestraat 2.

Later is alles gesloopt voor het verleggen van de Industriestraat bij de verbreding van de autosnelweg A2.

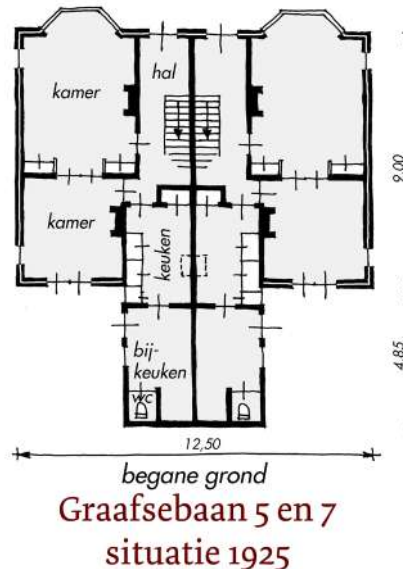
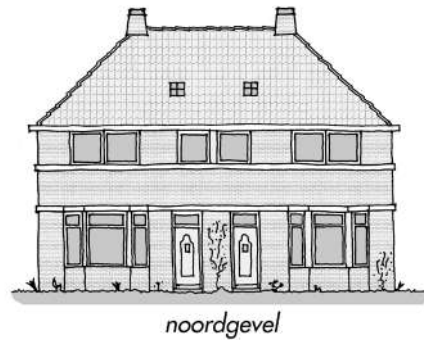
De voorzijde van Graafsebaan 3.
Geschilderd door, en uit de collectie van
Riet Marechal- van Bladel

Graafsebaan 5 en 7

Voormalig Graafsebaan 5 met rechts ernaast
de bedrijfsruimte van Verstegen en Van der
Put. Bron: Suurlands Vademecum

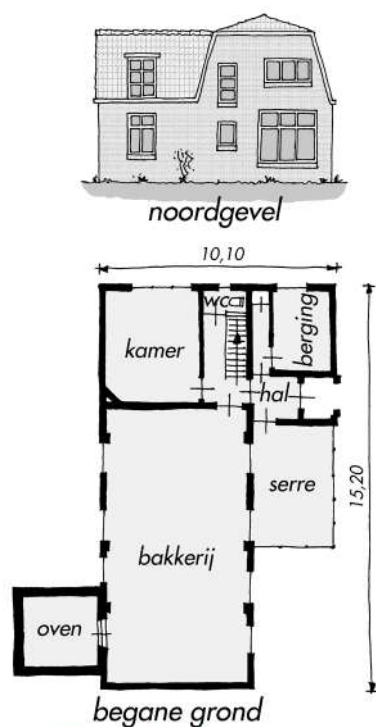
Johannes van Boxtel en Leonardus van der Plas,
landbouwers uit Rosmalen, bouwen in 1925 op
dit perceel een dubbel woonhuis. Dat is gesloopt
toen voor de verbreding van de autosnelweg A2
de Industriestraat moest worden verlegd.
Bij het westelijke huis wordt in 1956 door Van
der Plas een werkplaats gebouwd die later werd
gebruikt door het schildersbedrijf Verstegen en
Van der Put. Ook die is verdwenen.

Graafsebaan 9

Voormalig Graafsebaan 9. Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto H. de Werd
Jonkheer Leo Marie Hubertus Octaaf Graafland, chemiker uit Den Bosch, en mede-eigenaar jonkheer Anton Pierre Joseph Graafland, architect te Smeermaes (België), bouwen op hun perceel in 1922 een vrijstaande woning, die wordt gekocht door Theodorus Wilhelmus de Rooij, banketbakker te Den Bosch. Deze bouwt er in 1924 een bakkerij aan. Het pand is later als kaashandel en woninginrichtingszaak in gebruik geweest. Daarvoor waren diverse uitbreidingen noodzakelijk. De naam van het pand (Jamais Prêt) was daarmee wel goed gekozen. Die bouwwerken zijn nu vervangen door een modern bedrijfspand.

Graafsebaan 9
situatie 1924

Graafsebaan 9a

Graafsebaan 9a in 2017

Hubertus Leonardus Franciscus van Rijn, kaashandelaar te Hintham, bouwt in 1984 in de tuin van zijn pand Graafsebaan 9 een wat van de weg terug gelegen woning.

Graafsebaan 11

Graafsebaan 11 in 2017

In 1923 bouwt Frans van den Dungen, bakker te Hintham, hier een woning. Die is in de loop der jaren uitgebreid en is in 2017 nog bestaand. Architect is jonkheer Anton Pierre Joseph Graafland uit Hintham.

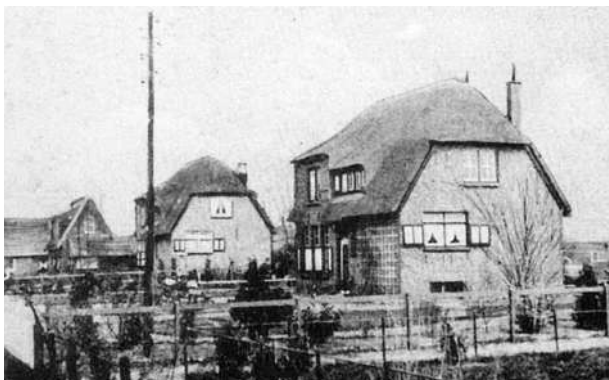
Op de voorgevel is een gevelsteen met de naam "Aldegonde", de tweede naam van de moeder van Egidius J.A.M. Oomens die vanaf 1925 lange tijd eigenaar was. Die naam werd ook gegeven aan zijn in 1930 geboren dochter

Graafsebaan 13

Graafsebaan 13 in 2017

Jonkheer Anton Pierre Joseph Graafland, architect te Hintham, bouwt hier in 1923 een met riet gedekte villa, identiek aan die op nummer 11. In de loop der jaren werd die aangepast en in de breedte uitgebreid.

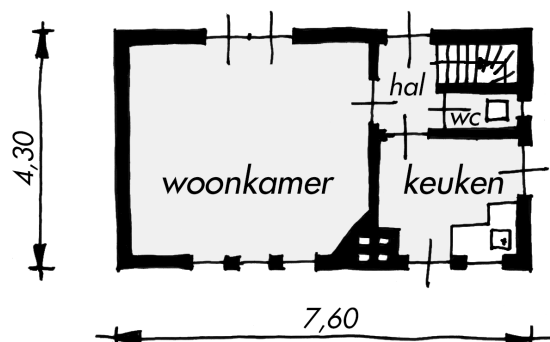
Van rechts naar links de woningen Graafsebaan 11, 13, 15 en 19, rond 1930. Collectie: Krien van Hirtum

Graafsebaan 15

Graafsebaan 15 in 2017

Ook dit eenvoudiger huis werd in 1921 gebouwd door Jonkheer Anton Pierre Joseph Graafland, architect uit Hintham.

Graafsebaan 15, situatie 1921

Graafsebaan 17

Graafsebaan 17 in 2017

In 1928 bouwt Johannes Petrus Bouwmans, petroleumhandelaar te Hintham, die dan eigenaar is van het huis aan de Graafsebaan 15, hier een magazijn. Later werd het voor diverse soorten van winkel gebruikt (kruidenier, kapper, modelspoor en fietsen).

Graafsebaan 19 tot en met 31

Graafsebaan 19 tot en met 31 in 2017

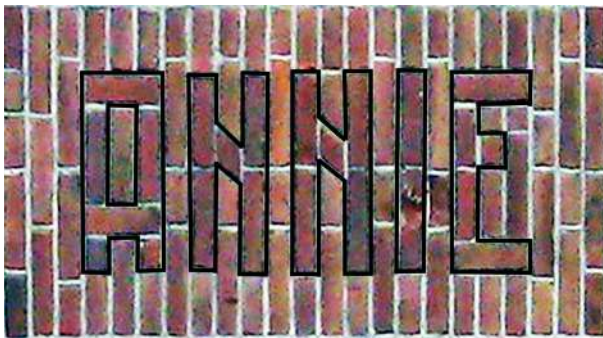
Johannes Coppens, landbouwer te Rosmalen, bouwt hier in 1925 zes vrijstaande huizen. Ze zijn nagenoeg identiek, in zoverre dat de nummers 27 en 29 toen al aan de achterzijde een uitbouw kregen.

Graafsebaan 31 in 2017

De meest oostelijke woning in dit rijtje, Graafsebaan 31, is wat uitbundiger van uitvoering, en heeft boven de voordeur siermetselwerk waarin de naam "ANNIE" te lezen valt.

Dit huis werd in 1925 gebouwd in opdracht van de Bosschenaar Hendrikus Steijaert, die het de naam gaf van zijn dochter Anna Mathilde (roepnaam: Annie). Ook is er een gevelsteen geplaatst met daarop de naam van de Hinthamse architect J. Kanders, die het hele rijtje huizen vanaf nummer 19 heeft ontworpen.

Boven: het siermetselwerk in de gevel van Graafsebaan 31 laat de naam "ANNIE" zien.

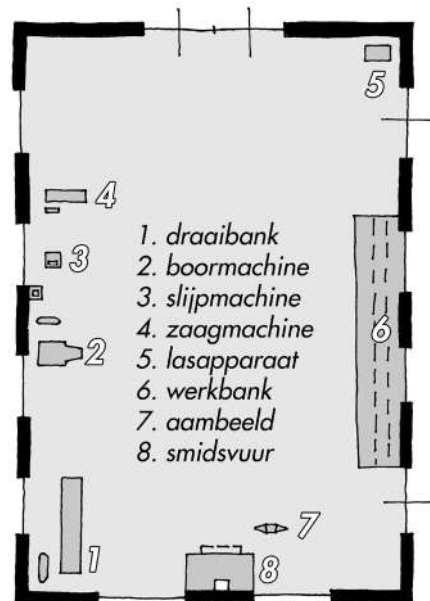
Rechts: de gevelsteen in Graafsebaan 31

Rechts: de luifel van Graafsebaan 33 met de naam "Christine"

Achter deze woning is een machineherstelplaats geweest van de latere eigenaar Dirk Kamphuis, met daarin door lederen riemen aangedreven werktuigen.

machineherstelplaats achter Graafsebaan 31 situatie 1939

Graafsebaan 33

Graafsebaan 33 in 2017

In 1926 bouwt de Bossche graveur Antonius Arnoldus van Aar hier een vrijstaande woning. Het huis is een ontwerp van architect J. Kanders, die er ook een gevelsteen met zijn naam plaatste. Dit huis kreeg een naam: Christine. Het was de voornaam van de vrouw van de bouwer, die met enige moeite nog in het beton van de luifel boven de voordeur kan worden gelezen.

Provinciale Noordbrabantsche en
's-Hertogenbossche Courant 30-10-1926

AANBESTEDINGEN.

Gisteren werd door den architect J. C. Kanders te Hintham aanbesteed het bouwen van een landhuisje, genaamd „Christine”, aan den straatweg 's-Bosch—Grave, voor rekening van den Weledelen heer A. A. v. Aar Derks.

Het werk is opgedragen aan de aannemers W. v. Oss en W. L. Pennings, aannemers alhier.

Bij de aanbesteding van Graafsebaan 33 was al duidelijk dat de naam "Christine" zou worden, zo blijkt uit bovenstaand bericht

Het is bijna navrant dat de naam van het huis, op de laatste letter na, gelijk is aan die van een latere bewoonster met de naam "Christina". Zij was de jongste dochter van de Joodse familie Ensel die daar na Van Aar woonde. Dat hele gezin is in de tweede wereldoorlog omgebracht; Christina werd als 10-jarige in Sobibor vergast.

Graafsebaan 35

Graafsebaan 35 in 2017

De timmerman Antonius Weijts uit Berlicum bouwt hier in 1927 een zelfontworpen woning.

Graafsebaan 37 en 39

Graafsebaan 37 en 39 in 2017

In 1934 bouwt Johannes Coppens, landbouwer te Rosmalen, hier een dubbele woning. Ze werd ontworpen door J. van der Plas.

Graafsebaan 41

Graafsebaan 41 in 2017

Deze vrijstaande woning werd in 1932 gebouwd door Adr. van der Zandt uit Hintham. Architect was H. Tibosch uit Berlicum.

Graafsebaan 43

Voormalig Graafsebaan 43.
Collectie en foto: Ronald van Grinsven

De NV aannemers- en wegebouwmaatschappij v/h firma J. Heijmans te Rosmalen bouwt hier, verder van de weg af dan de belendende, een vrijstaande woning. De woning is gesloopt voor aanleg van het Máxima kanaal.

Graafsebaan 43 situatie 1952

Graafsebaan 45

Voormalig Graafsebaan 45, kort voor de sloop.
Collectie en foto: Michiel van Heumen

Dit vrijstaande huis met los daarachter een timmerfabriek is in 1932 gebouwd door H. Hendriks. Het huis had een naam: "Ella". Mogelijk was Ella de roepnaam van zijn oudste dochter Elisabeth. Twee jaar na de bouw wordt het gekocht door aannemer H. Strik, die er zijn bedrijf vestigt. Het geheel is gesloopt voor de aanleg van het Máximakanaal.

Provinciale Noordbrabantsche
en 's-Hertogenbossche
Courant 27-1-1934

NOTARIS VAN DE MORTEL

te 's-Hertogenbosch, zal op
Donderdagen 8 en 22 Fe-
bruari 1934, des nam. ten 2
ure precies, in het café van
den heer ANT. KULJPERS
te Hintham,

VEILEN EN VERKOOPEN:

1. Een nieuw **BURGER-
HUIS**, genaamd „Ella” aan
den Rijksweg te Rosmalen,
met daarachter gelegen
TIMMERFABRIEK en erf,
kad. sectie E 1440, groot on-
geveer 7.50 Aren.

Eigendom van en bewoond
door den heer H. HEN-
DRIKS.

Het huis bevat: Beneden:
Kamer en suite, kantoor,
keuken, bijkeuken, gang,
closet en kelder.

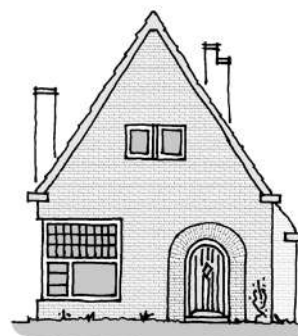
Boven: 4 Slaapkamers,
overloop en groote zolder.

Graafsebaan 47

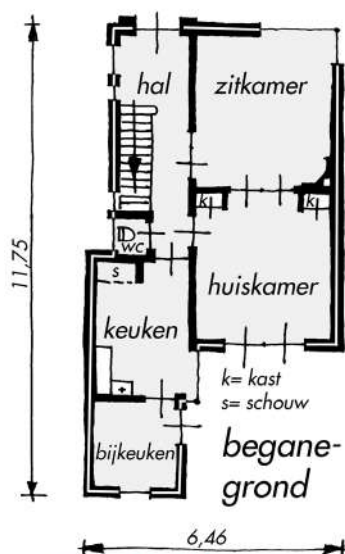

Voormalig Graafsebaan 47, kort voor de sloop.
Collectie en foto: Michiel van Heumen

Dit vrijstaande huis werd in 1927 door de dames
Clarijs uit Hilversum gebouwd en is gesloopt
voor aanleg van het Máxima kanaal.
De architect was J. Kanders

noordgevel

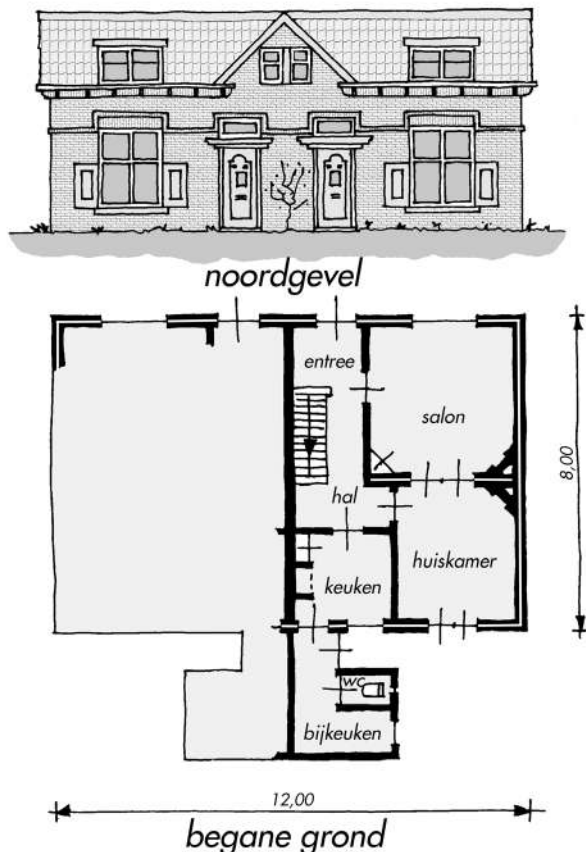
Graafsebaan 47
situatie 1927

Graafsebaan 49 en 51

Voormalig Graafsebaan 49 en 51 kort voor de sloop. Collectie en foto: Michiel van Heumen

In 1926 bouwt Jacobus Christiaan Scheen, kleermaker te Amsterdam, hier een dubbele woning. Architect was H. Hendricks. De woningen zijn gesloopt voor aanleg van het Máxima kanaal.

Graafsebaan 49 - 51
situatie 1926

Stenenkamerstraat

In 1938 vond op de aansluiting van de Graafsebaan met de Stenenkamerstraat een aanrijding plaats tussen een autobus en een vrachtwagen. Links een stukje van het huis Stenenkamerstraat 2, achter de autobus Graafsebaan 53. Collectie: Krien van Hirtum

Op de oostelijke hoek van de aansluiting van de Stenenkamerstraat met de Graafsebaan stond in 1832 al een zogenaamde bermwoning aan de Graafsebaan, zoals er ook aan de zuidkant van de weg Hintham enkele waren. Omdat de voordeur in de richting van de Stenenkamerstraat stond, kreeg ze het huisnummer in die straat. Zie de beschrijving van deze woning bij het hoofdstuk 14H over de Stenenkamerstraat.

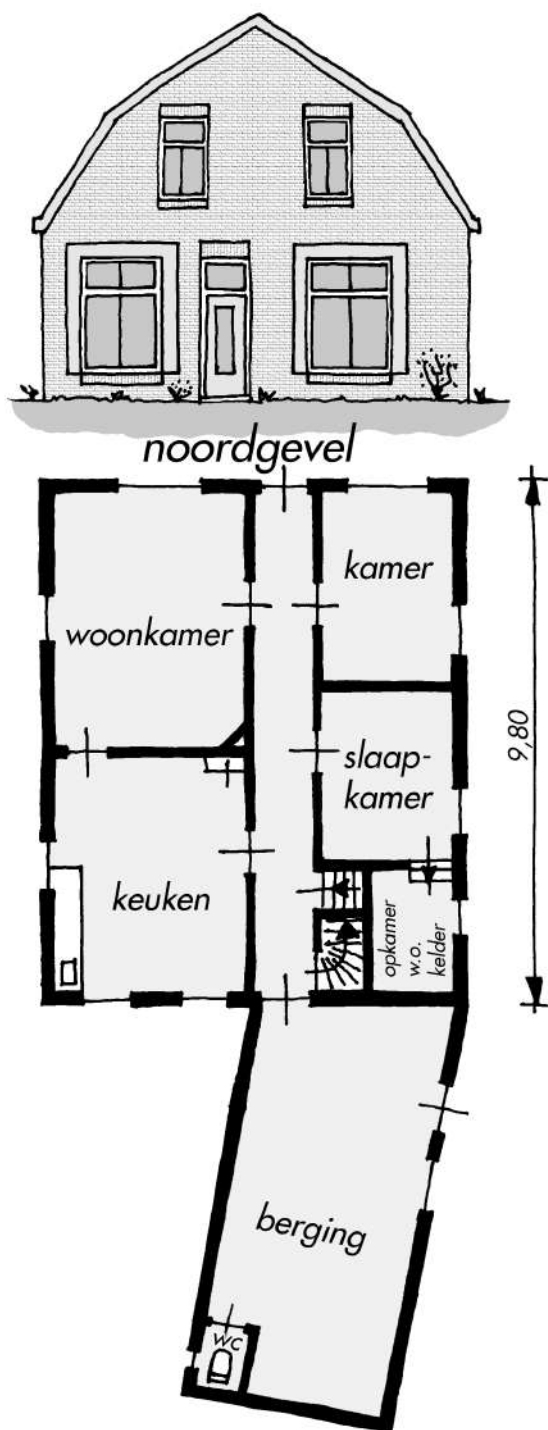
Graafsebaan 53

Voormalig Graafsebaan 53, kort voor de sloop. Collectie en foto: Michiel van Heumen

Lambertus Verboord, timmerman te Rosmalen, bouwt op de westelijke hoek met de Stenenkamerstraat in 1923 een woning. De architect was A. Kusters. De woning wordt later aan de achter-

zijde uitgebreid met een werkplaats. Die werd er schuin aangebouwd, parallel aan de Stenenkamerstraat. In 1968 wordt ze nog ingrijpend verbouwd. Het geheel is gesloopt voor aanleg van het Máxima kanaal.

Graafsebaan 53
situatie 1968

noordgevel

situatie 1923

Graafsebaan 55

Het eerste tankstation. Collectie: Frank de Groot

Het laatste tankstation.
Bron: Google streetview

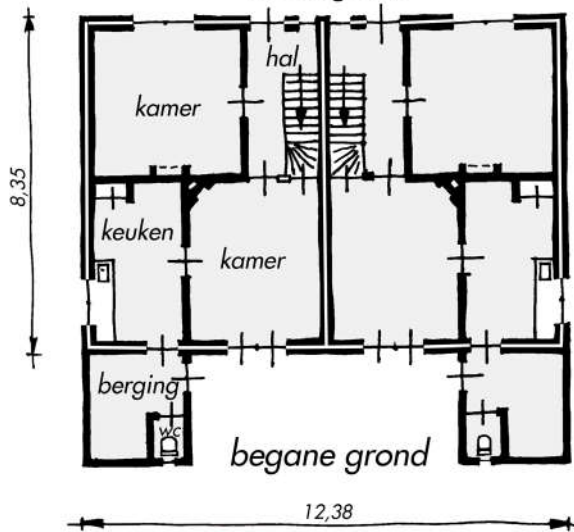
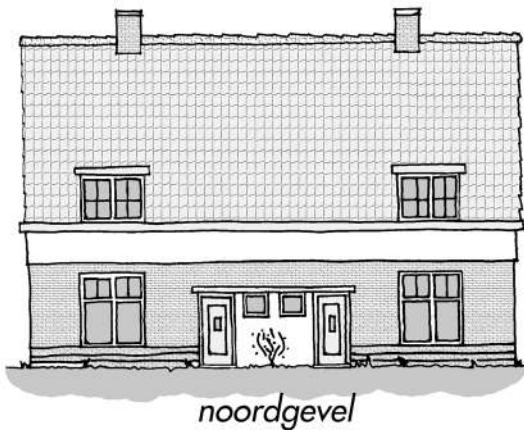
Hier werd in 1952 een tankstation gebouwd, dat nu is verdwenen in verband met de aanleg van het Máximakanaal. Verder naar het zuiden kwam in 1996 De Harensmeid, in het bestaande grote pand dat nu in gebruik is bij de firma Heijmans.

Graafsebaan 57 en 59

Voormalig Graafsebaan 57 en 59.
Bron: Google streetview

In 1932 bouwt Hendrikus van den Elzen, eigenaar van het naastgelegen café op nummer 61, hier een dubbele woning. Architect was J. Kanders uit Hintham. De huizen zijn gesloopt voor de aanpassing van de wegenstructuur rond het nieuwe Máximakanaal.

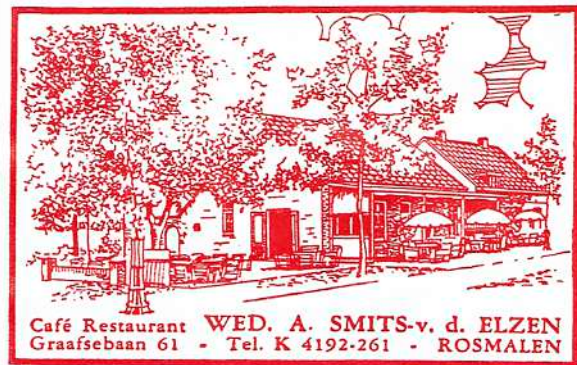
Graafsebaan 57 en 59
situatie 1932

Graafsebaan 61

Graafsebaan 61 in 2017

Antonius van den Elzen uit Uden bouwt hier in 1902 een café annex woonhuis. Hij krijgt er in dat jaar ook vergunning voor een broodbakkerij. Na jaren als zodanig binnen de familie geëxploiteerd te zijn geweest, is het nu een kantoorpand. Links ervan is nu een fietsenmaker gevestigd.

Suikerzakje van het café- restaurant aan de Graafsebaan 61. Collectie: Harrie Dietz

En verder.....

Verder naar het oosten, tot aan de Berlicumseweg, heeft nog meer bebouwing gestaan, zoals een bloemenwinkel en een politiepost met dienstwoningen. Die zijn na 1945 (het einde van de onderzoeksperiode van dit boek) gebouwd. Omdat die bebouwing nu weer verdwenen is, en omdat de westzijde van de Berlicumseweg in dit boek ook opgenomen is, wordt de historie van deze bebouwing op de volgende pagina beschreven.

Graafsebaan 61 a, b en c

Het bureau van de rijkspolitie met daaraan vastgebouwd de twee dienstwoningen.
Collectie: www.rijkspolitie.org

In 1957 wordt hier het bureau van de rijkspolitie met twee dienstwoningen gebouwd. Ontworpen door de Hinthamse architect J. Kanders, voor wie het een van zijn laatste projecten moet zijn geweest aangezien hij in 1959 overleed. Ruimtegebrek leidde ertoe dat de twee dienstwoningen in de loop van de tijd bij het politiebureau werden getrokken. Eind zeventiger jaren van de 20e eeuw verhuisde het bureau naar villa Fleurie in Rosmalen. Het pand is daarna tot medio 1968 gebruikt door de districtsrecherche van de rijkspolitie 's-Hertogenbosch en daarna nog enkele jaren door de douane. In september 2003 werd het gesloopt om plaats te maken voor de nieuwbouw van het hoofdkantoor van Heijmans.

Graafsebaan 61d

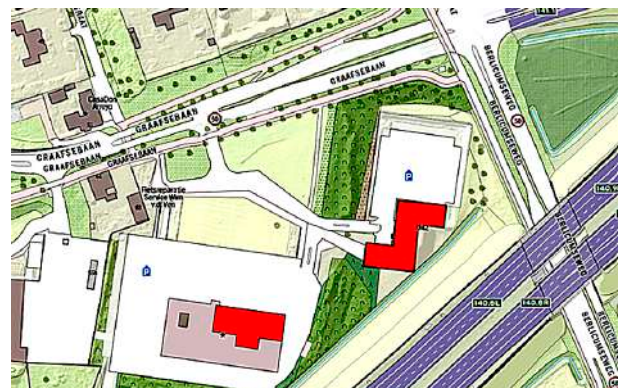

De bloemenwinkel met woning en bedrijfsruimte van Van Lokven die hier stond werd gebouwd rond 1958. De architect was Jos Heijmans. Ook dit geheel is in 2003 gesloopt.

Nu staan er de hoofdkantoren van de firma Heijmans, een van oorsprong Hinthamse onderneming (op de situatietekening hieronder in rood aangegeven).

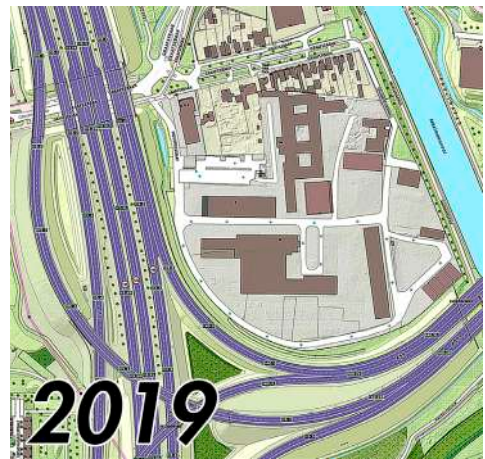
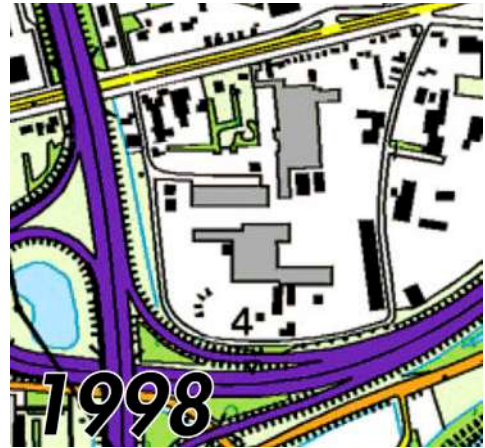
Graafsebaan 61d vanuit het noordoosten (boven) en vanuit het noordwesten gezien. Collectie: Jeanne Christiaans

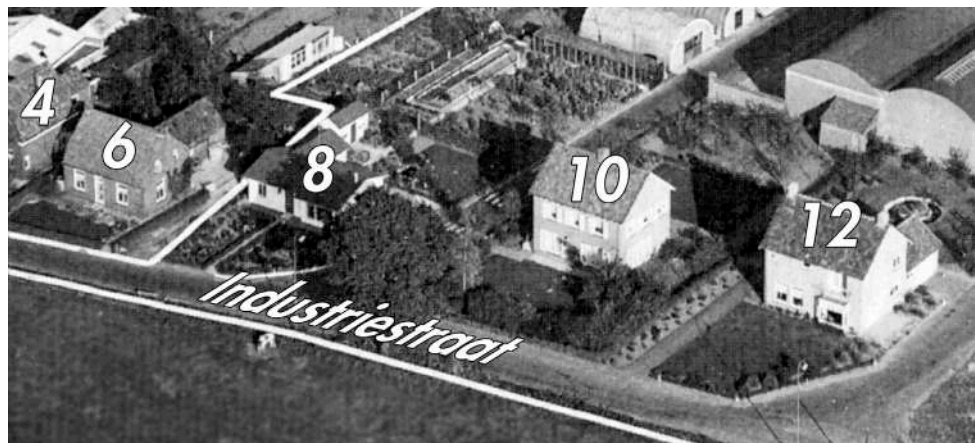
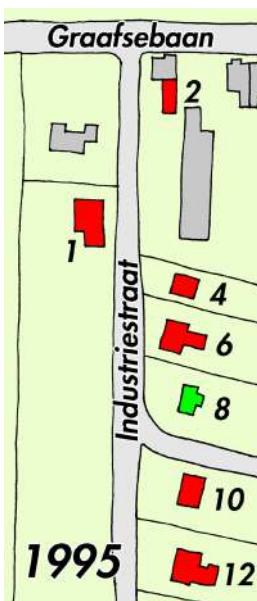
De Industriestraat

De Industriestraat is aangelegd ter ontsluiting van het bedrijventerrein van Heijmans. De huidige Industriestraat ligt een stukje oostelijk van de vroegere. De vroegere had aan beide zijden bebouwing met woningen; nummer 1 aan de westzijde en de even nummers 2 tot en met 12 aan de oostzijde. De vroegere Industriestraat met de woningen is verdwenen bij de aanleg van de A2. Aan de huidige Industriestraat is geen woonbebouwing meer.

Ontwikkeling van het Heijmans- terrein op topografische kaarten

Kaarten:
topotijdreis.nl

De voormalige Industriestraat vanuit het zuidwesten gezien. Tussen de bedrijfsgebouwen van Heijmans (rechtsboven) en de huizen was plaats voor tuinen en duivenhokken. Huis nummer 8 was een houten woning. Bron: jubileumboek "Den Heijman"

Industriestraat 1

Voormalig Industriestraat 1, kort voor de sloop in 2003. Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto Henk de Werd

Na 1980 bouwt F. van Ginkel, grossier uit Den Bosch, hier een bungalow.

Industriestraat 2

Deze woning was een aanbouw aan het pand Graafsebaan 3. Zie aldaar.

Industriestraat 4

Voormalig Industriestraat 4 in 2000. Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto Henk de Werd

In 1937 bouwt Marinus Bogaards, opperman uit Vught, hier een huis.

Architect was J. Kanders uit Hintham.

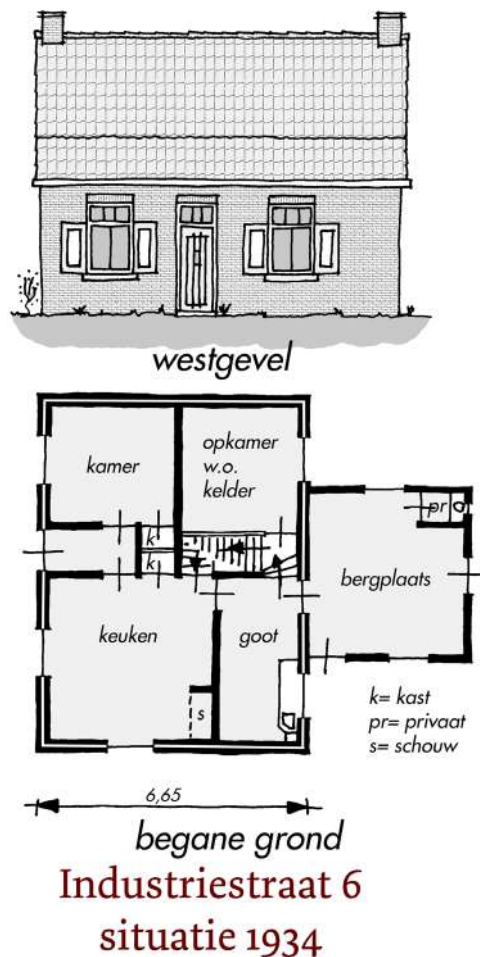

Industriestraat 6

Voormalig Industriestraat 6, kort voor de sloop. Collectie: Gerian Broos

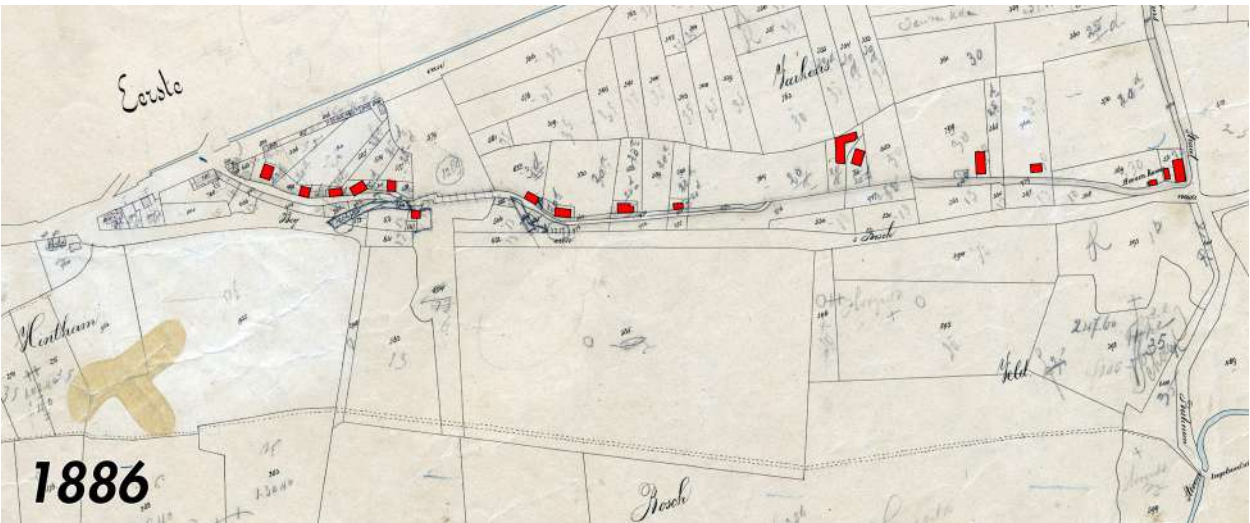
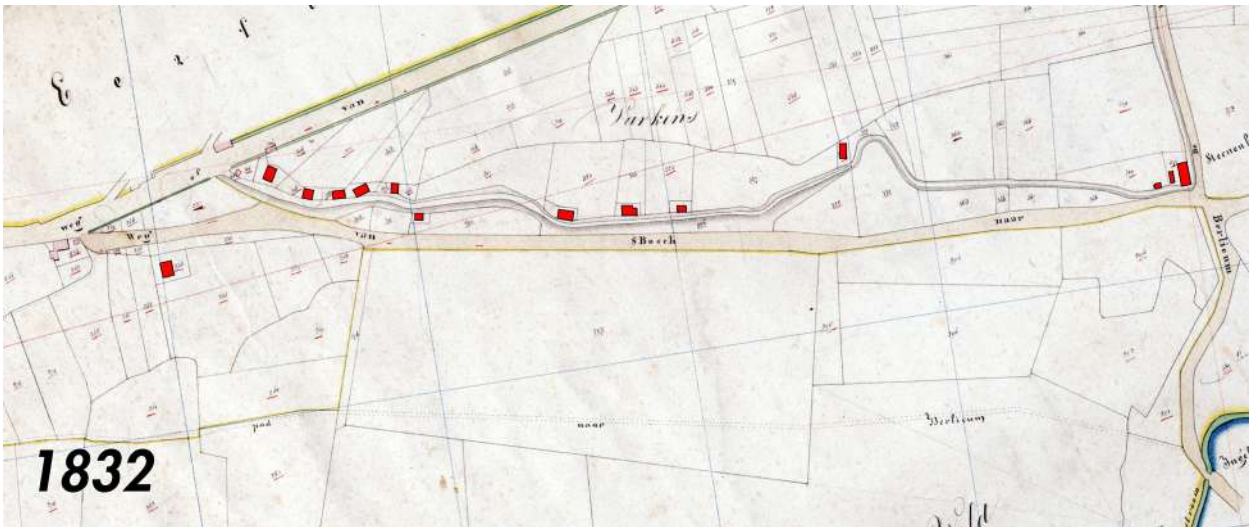
Hendrikus Pennings, fabrieksarbeider te Rosmalen bouwt hier in 1934 een vrijstaand huis. Architect was H. Tibosch uit Berlicum.

Industriestraat 8, 10 en 12

Met nummer 8 werd in 1952 een houten woning gebouwd door de firma Heijmans. Ten zuiden daarvan verschenen later nog twee vrijstaande stenen woningen met de nummers 10 en 12.

14G. Rechtse Dijk

De Rechtse Dijk was een niet verharde dijk (met later een fietspad), die de verbinding vormde van Hintham richting Berlicum. Formeel heetten zowel de dijk als de lage zandweg die ernaast liep vanaf 1954 de "Hinthamse straat". De dijk begon bij de weg Hintham, op de plaats waar nu de Jan van Delftstraat aansluit. De parallelle zandweg begon ongeveer waar nu de Pastoor van Thiellaan aansluit op de weg Hintham. Beide kwamen samen bij de kruising met de Steenenkamerstraat, van waar je naar het noorden op de Graafsebaan uitkwam. Vanaf die kruising kon je over de Kloosterstraat rechtdoor naar Coudewater; rechtsaf op de kruising ging je in 1832 naar Berlicum.

Op de lage zandweg heeft rond 1925 nog een smalspoor gelegen om ophoogzand uit Berlicum met een zandtreintje naar Den Bosch te transporteren.

In de slingerende dijk was een forse kronkel bij de hierna besproken huisnummers 22 en 24, die er later uit is gehaald. Zo'n kronkel duidt op een dijkdorbraak, waarbij een wiel ontstond waar omheen een nieuwe dijk werd gelegd. Hier is die wiel vóór 1832 al gedempt.

Toen de stelling Hintham werd aangelegd, ging dat verdedigingswerk over de dijk en zandweg heen. De route over de dijk bleef daarbij (aanvankelijk met een kleine versperring) gehandhaafd en de lage zandweg werd voor een stukje over de dijk omgeleid.

Waterstaatkundig was deze dijk nodig ter bescherming tegen de overstromingen van de Aa. Daarom lag de bebouwing ook ten noorden van de dijk. Aan de zuidkant hebben ook huizen gestaan. Die zijn meest verdwenen omdat het gebied hier regelmatig overstroomde. Nadat de Aa was gekanaliseerd en ingedijkt, was de waterkerende functie van de Rechtse Dijk niet meer nodig en werd er een nieuwe boerderij gebouwd op nummer 3.

Diverse panden aan de Rechtse dijk hebben aan het einde van de Tweede Wereldoorlog schade opgelopen; enkele zijn geheel vernield. Voor dat er een nieuw pand gebouwd kon worden, werd veelal een noodvoorziening gemaakt. Bijvoorbeeld door het aanpassen van een stal of schuur die minder beschadigd was.

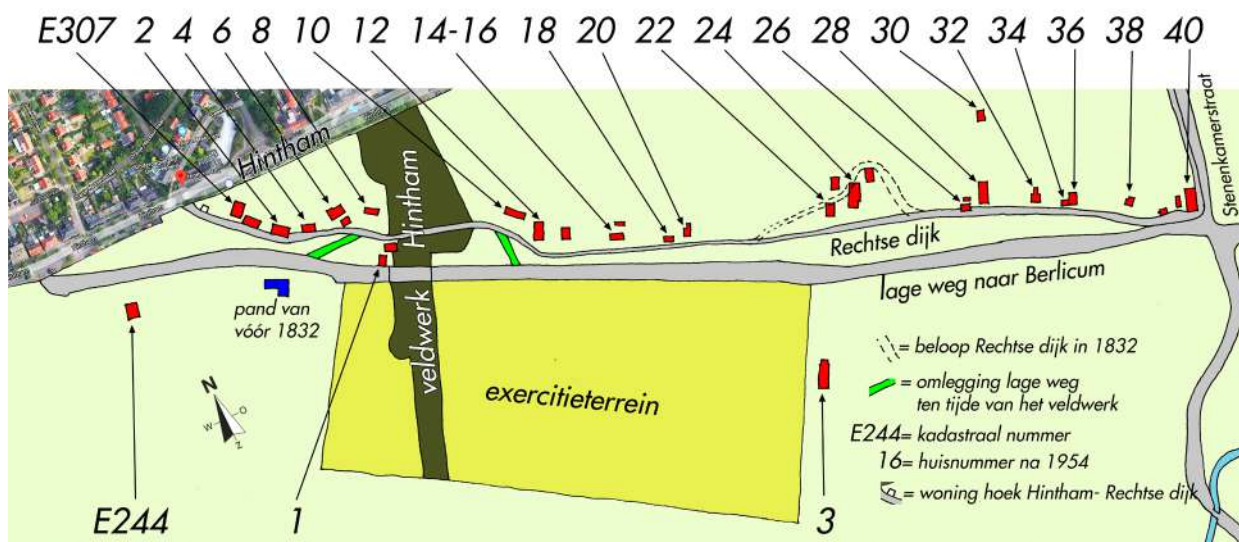
De gronden tussen de Aa en de Rechtse dijk bleven op een paar uitzonderingen na onbebouwd en gebruikt als wei- en bouwland. Het hele gebied is na 1960 getransformeerd tot de woonwijk Hintham-zuid. Alles, werkelijk alles wat er daarvoor stond en lag, is daarbij verdwenen.

De bebouwing die er ooit was, is hierna beschreven per eerste kadastraal nummer, of per het na 1954 gegeven huisnummer. Zie daarvoor op pagina 223 het kaartje "de Rechtse dijk met de bebouwing voor dat die werd gesloopt".

De Rechtse dijk gezien in de richting van de Kloosterstraat. De dijkweg is niet verhard; het fietspad wel. Op de fiets is Henk de Werd, onderwijzer en historicus uit Hintham. Uiterst rechts de lichten in de boerderij van boer Huijbregts op nummer 3. Rechts, onder aan de dijk, loopt de zandweg van Hintham naar Berlicum.

Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0084983, foto: Leo van Minderhout

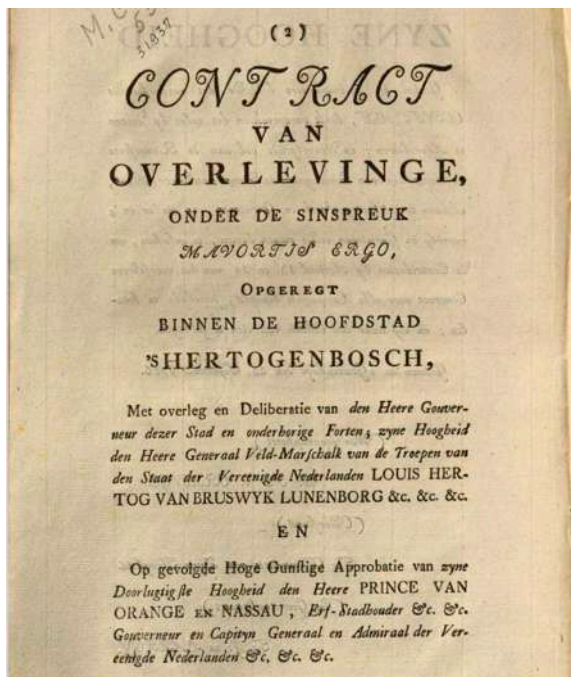

de Rechtse dijk met de bebouwing voor dat die werd gesloopt

De aanduidingen in deze tekening verwijzen naar de tekst van dit hoofdstuk

Exercitieterrein

Direct ten zuiden van de Rechtse dijk lag een exercitieterrein; een groot rechthoekig grasveld, bedoeld voor exercitioefeningen door militairen. Waarschijnlijk aangelegd in 1776 op basis van een overeenkomst tussen een aantal militairen, die er een "eeuwigdurend" exercitieterrein voor het garnizoen van Den Bosch kochten en aanlegden.

Titelblad van de overeenkomst.
Bron: Google books

Dagblad van het departement der monden van den Rhy 5-4-1814

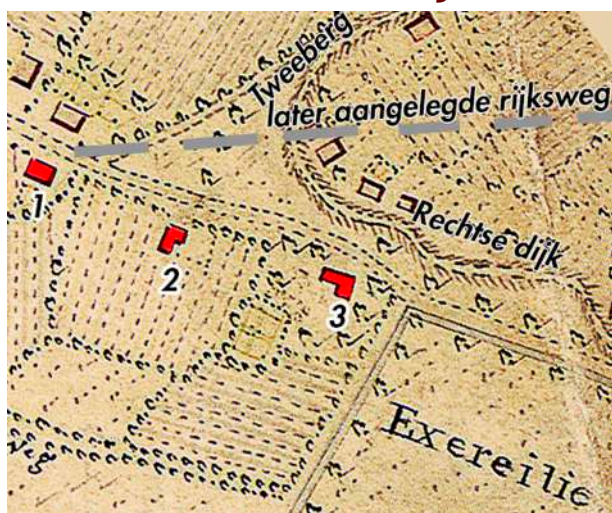
De Notaris ESSER MEERMAN, zal voor en ten Woonhuize der Erfgenamen van *Jan Westerkaken*, te Rosmalen, in den Kloosterhoek, op Vrijdag den 15 April 1814, 's namiddags om 3 uren, ten huize van *W. Siepkins*, te Hintham onder Rosmalen, Verpachten: *De Exercitieterrein het Hoogveld*, en verdere Perceelen aldaar gelegen.

Wanneer het exercitieterrein niet als zodanig in gebruik was, werd het verpacht als grasland. In 1832 staat het exercitieterrein op naam van Jonkheer mr. Jacobus Wilhelmus Half-Wassenaer, heer van Onsenoort en Nieuwkuyk (als directeur). Hij was een Nederlands politicus, en had diverse nationale en provinciale functies. Ook in Den Bosch had hij zitting in diverse besturen.

Rond 1835 wordt het exercitieterrein in twee stukken gedeeld door de aanleg van de stelling Hintham. Aangenomen mag worden dat het daarna niet meer voor deze functie gebruikt kon worden. Het kadaster vermeldt dan dat het als weiland gebruikt wordt. Na de doorsnijding werden de resterende percelen verkocht aan particuliere eigenaars.

De stelling Hintham bestond van ongeveer 1835 tot 1919 en wordt besproken in hoofdstuk 10 van dit boek.

De panden ten zuiden van de Rechtse dijk

Een stukje Hintham op de kaart van Camp uit 1814. 1 is de vroegere smederij, nu appartementencomplex "De Smid". 2 is het huis van Willem van Beuzekom (E 244), dat in 1871 afbrandde en 3 is het pand (van vóór 1832) dat toen naast het exercitieterrein stond. De grijze streepjeslijn is de acht jaren na het maken van deze kaart aangelegde rijksweg, nu de weg Hintham.

Collectie: BHIC, kaarten Rijksarchief

E 244 (2)

Willem Izaak van Beusekom uit Den Bosch bezit hier in 1832 een huis met erf aan de zuidkant van de Rechtse dijk.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 5-1-1871

Rosmalen 2 Jan. Gister avond circa half elf ure brak een hevige brand uit in het boerenhuis bewoond door den landbouwer Hanegraaff, dicht bij de Hinthamsche barrière. In een oogenblik stond alles in brand; een aantal personen, waaronder ook vele Bosschenaren, waren toegeschoten om hulp te bieden, doch er was aan geen blusschen te denken, daar wegens de felle vorst de brandspuit geen water konde geven. De geheele inboedel, oogst, geld, het goud der vrouw en een kalf zijn verbrand; een paard en twee koeijen zijn door de manmoedigheid van zekeren Vos uit dit dorp uit de vlammen gehaald en gered.

De volgende eigenaar, zijn zoon mr. Wilhelmus Isaak van Beusekom, "regter bij de arrondissementsregtbank" laat het in 1871, na dat het verbrand is, niet meer opbouwen, waarschijnlijk omdat het gebied zowat elk jaar overstroomd werd.

Pand van vóór 1832 (3)

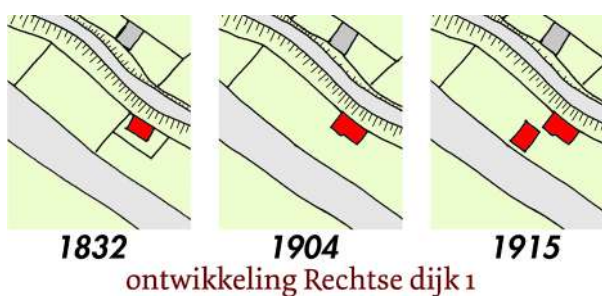
Dit pand is in 1791 eigendom van Willem Hubert en had de naam "De Dorstige Ruiter", hetgeen wijst op een horecafunctie. In 1801 komt het niet meer voor op de Rosmalense huizenlijst.

Rechtse dijk 1

Een foto van het aannemingsbedrijf Th. Zandt aan de Rechtse dijk 1. Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie: H. de Werd

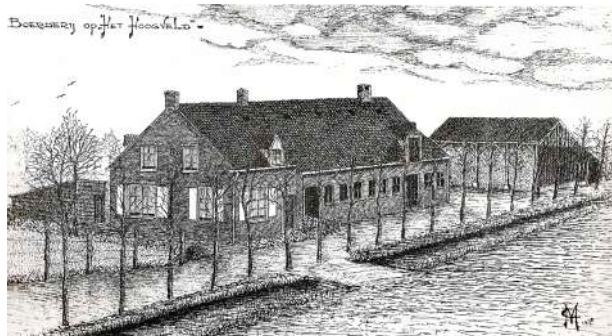
Hier staat in 1832 al een kleiner huis aan de zuidkant van de dijk, eigendom van Peter Maas uit Rosmalen. Maria Hendrika Hanegraaf, weduwe van Christiaan van der Zandt, vergroot het huisje in 1904. De zuidgevel van de boerderij krijgt daarbij een kleine uitbouw. Drie jaar later koopt ze er een stuk landbouwgrond bij, om er in 1915 een vrijstaande schuur bij te bouwen. In 1921 wordt het areaal grond door haar zonen Petrus en Adrianus nog een keer vergroot. Theodorus Johannes en Adrianus van der Zandt bouwen de boerderij rond 1945 om tot twee woningen. In 1951 brengt Theodorus het geheel terug tot één woning met werkplaats.

ontwikkeling Rechtse dijk 1

In 1961 wordt het onroerend goed getaxeerd. Het bestaat dan uit een burgerwoonhuis met werkplaats en berging, moestuin, erf en dijktalud. Het woonhuis bevat gelijkvloers gang, kantoor, kamers en suite, slaapkamer, keuken, berging en douche. Op de verdieping is een overloop en drie slaapkamers. De werkplaats is gedekt met pannen, die met riet onderschoten zijn. De gemeente Rosmalen koopt en sloopt de opstallen voor de ontwikkeling van Hintham- zuid.

Rechtse dijk 3

De boerderij Rechts dijk 3, getekend door MC (of CM). Collectie: Jo Versteijnen

Dit perceel is in 1832 nog een onbebouwd weiland, eigendom van Paulus van Wamel uit Den Bosch. Nadat de Aa is gekanaliseerd en bedijkt, sticht Augustinus Petrus Huijbregts, landbouwer uit Gilze- Rijen, hier op "Het Hoogveld" in 1943 een nieuw boerenbedrijf met huis, stal en loods. Van gebruikte materialen wordt er een schuur bijgebouwd.

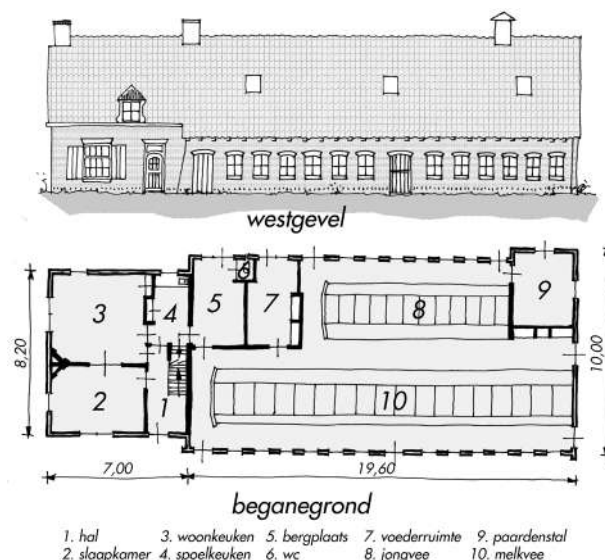
Die laatste wordt in oktober 1944 verwoest, volgens het wederopbouwdossier als er een brandend zweefvliegtuig van de geallieerden op neerstort. Enkele ooggetuigen melden echter dat het toestel, een WACO glider, landde in de weilanden tussen de boerderij en de Aa. Achtervolgende Duitsers zouden al schietend de brand in de schuur veroorzaakt hebben.

Duitsers hebben de lading uit de glider, onder andere een jeep, meegenomen en het toestel is door de plaatselijke bevolking gesloopt. De gemeente Rosmalen koopt en breekt de boerderij in 1962 af voor de ontwikkeling van Hintham- zuid.

De boerderij van Huijbregts lag tussen de Aa en de Rechtse dijk en had wateroverlast als de Aa overstroomde. Vervoer kon dan alleen per boot gebeuren.

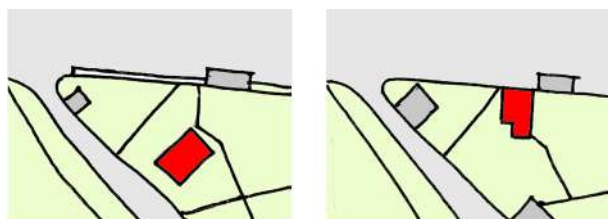
Collectie: HKK Rosmalen

boerderij Rechtse dijk 3 situatie 1943

De panden ten noorden van de Rechtse dijk

E 307

1832 1916
ontwikkeling E 307

Hier staat in 1832 een huis aan de Rechtse dijk. Het is eigendom van de kinderen van Johannes Dielissen uit Rosmalen. Later is het van Lambertus Cornelis van Lith, landbouwer. Het pand brandt in 1916 af. Achter op het perceel wordt een nieuw gebouw. Dat grenst aan de weg Hintham; is daar op ontsloten en krijgt als adres Hintham 71. De beschrijving ervan vind je in hoofdstuk 14D.

Links van het witte huisje op de hoek Hintham-Rechtse dijk staat het vervangende pand aan de weg Hintham dat in 1916 werd gebouwd. Collectie: Krien van Hirtum

****HINTHAM, 2 Mei. Gisternamiddag** legen acht uur ontstond door onbekende oorzaak brand in de karschop van de boerderij der kinderen Glaudemans op den Dijk. In minder dan geen tijd stonden de belendende schuur en stallen in lichte laaie en gingen ook de nabij staande hout- en hooimijten in vlammen op. De onmiddellijk toegeschoten hulp mocht er niet in slagen 2 paarden, - 1 varken, 1 kalf en een groot getal kippen te redden. Karren, tuigen en landbouw-gereedschappen verbrandden eveneens.

Ofschoon de brandweer spoedig ter plaatse was en gebruik maakte van de brandkraan der Bossche waterleiding, kon zij, bij den sterken wind, niet verhoeden, dat ook de woning der Wed. Vink door de vlammen werd aangegrepen en geheel in de asch gelegd.

De Burgemeester en de Gemeente-politie waren spoedig aanwezig om de orde te handhaven en het blusschingswerk te leiden. Zelfs de commissaris van Politie en de Marechausées uit Den Bosch verschenen weldra op het tooneel van den brand.

De vuurgloed was zoo sterk en de vlammen sloegen zoo hoog, dat ze, ondanks het nog dag was, te 's-Hertogenbosch zelfs in de binnenstad duidelijk zichtbaar waren. Een stroom van voetgangers en fietsers spoedde zich dan ook uit alle richtingen brandwaarts.

De ongedekte schade op de boerderij beloopt naar schatting eenige duizenden. Het huis der Wed. Vink was verzekerd. Persoonlijke ongelukken zijn gelukkig niet te betreuren.

Onder: kort voor de sloop werd Rechtse dijk 4 nog gefotografeerd (pijl). Links ervan nummer 2. Collectie: Michiel van Heumen

Rechtse dijk 2

Van links naar rechts: Rechtse dijk nummer 2, nummer 4 en de schuur bij nummer 6. Wim Kemps † maakte deze tekening. Mogelijk uit zijn herinnering, want de kerktoren van Hintham is vanuit dit standpunt niet zichtbaar. Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie H. de Werd

Ook op deze plaats staat in 1832 al een woning, eigendom van Thomas Gloudemans. In 1916 wordt de woning vergroot en komt er westelijk een vrijstaande schuur bij. De schuur is het meest rechtse gebouw op de foto van de voetbalvereniging Juliana op pagina 222. De laatste bewoner was C.J. Klerkx. De taxatie uit 1963 vermeldt dat het perceel dan een landbouwerswoning met veestalling en bergplaats bevat, een landbouwschuur met aangebouwde garage (die van de foto), een wagenberging, twee kippenhokken, erf en tuin met 30 fruitbomen. De woning heeft beneden een gang, opkamer, kelder, keuken, bijkeuken, huiskamer en twee slaapkamers. De verdieping is een open zolder onder de kap, waarin een met hardboard afgeschoten slaapkamer. De gemeente koopt het geheel en laat het in 1968 slopen.

Rechtse dijk 4

Op nummer 4 stond in 1832 een huis, ook eigendom van Thomas Gloudemans uit Rosmalen. Na een reeks van eigenaren en vergroting in 1916 wordt Martien van Herpen, een Hinthamse metselaar, de laatste. Het taxatierapport uit 1967 vermeldt dat het eigendom bestaat uit een in goede staat verkerend woonhuis met schuurtje, erf en moestuin. Het woonhuis bevat op de begane grond een gang, woonkamer, drie slaapkamers, keuken, kelder, berging, privaat en douchecel. De verdieping is een zolder onder de kap waarin een slaapkamer is afgeschoten. Het huis wordt in 1969 door de gemeente gesloopt.

Boven: de westgevel van Rechtse dijk 4 met Ties van Herpen. Onder: de langsgevel aan de Rechtse Dijk met het latere pannendak, rond 1960. Collectie: Beppie Kraneveld- van Sonsbeek (bewerkt)

Rechtse dijk 6

Voormalig Rechtse dijk 6, gezien vanaf de dijk. Collectie: Beppie Kraneveld- van Sonsbeek (ingekleurd)

De weduwe van Hendrik Spierings uit Rosmalen bezit hier in 1832 een huis. Het wordt enkele malen verkocht, tot dat de landbouwer Lambertus van Gestel uit Rosmalen er de eigenaar van is. Die breidt het huis in 1895 uit, en bouwt er een losstaande schuur bij. Er volgen nog enkele eigenaren, waaronder Hendrikus (Driek) van Pinksteren.

De laatste eigenaar, voor dat het in 1969 wordt gesloopt, is Lambertus Martinus van Sonsbeek, meester huisschilder uit Hintham.

Hendrikus (Driek) van Pinksteren met zijn vrouw Catharina (Kaatje) Tibosch rond 1920 voor de achtergevel van hun boerderij op nummer 6. Bron: Rosmalla 80; artikel van Michiel van Heumen, foto uit de collectie van Ad Tibosch †

Uit oude akten blijkt dat dit huis en het bijbehorende "teulland" de naam "Booi" (1736), "Booy"- (vóór 1768) en "Hendrik Joordensboei"- (ná 1768) heeft gehad. Met een "boei" wordt hier een houten huisje of schuurtje bedoeld, in dit geval toebehorend aan of in gebruik zijnde bij Hendrik Joordens. (Bron: Rosmalla 71, artikel door Wim Veekens).

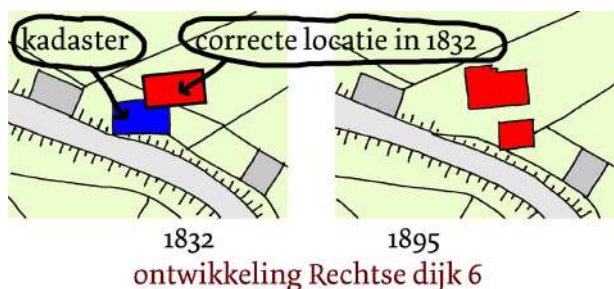
Het laatst werd het pand bewoond door de familie Van Sonsbeek, die er een schildersbedrijf en een winkel dreef. In de winkel werden onder andere schoonmaakartikelen, glas, verf, behang en schoolbenodigdheden verkocht.

De schouw met plattebuiskachel en haardplaat, na de verbouwing in 1955.
Collectie: Beppie Kraneveld- van Sonsbeek

Foto van vóór 1947. Schuur met daarachter de boerderij. Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto Henk de Werd

ontwikkeling Rechtse dijk 6

De bouwhistorie van Rechtse dijk 6.

Kijken we naar de informatie uit het kadaster, dan zien we dat er in 1832 een pand staat tegen de kadastrale grens met de Rechtse dijk. In 1895 laat de hulpkaart een nieuw gebouw zien, in dezelfde schuinte, maar verder van de dijk af en het gebouw uit 1832 deels overlappend. In de kadastrale legger staat vermeld dat in 1895 sprake is van een "stichting", die is niet nader is gespecificeerd. Ook uit het veldwerk, dat is de opmetingstekening die de landmeter ter plaatse maakte, is niet méér op te maken dan de maten van het toen opgemeten gebouw.

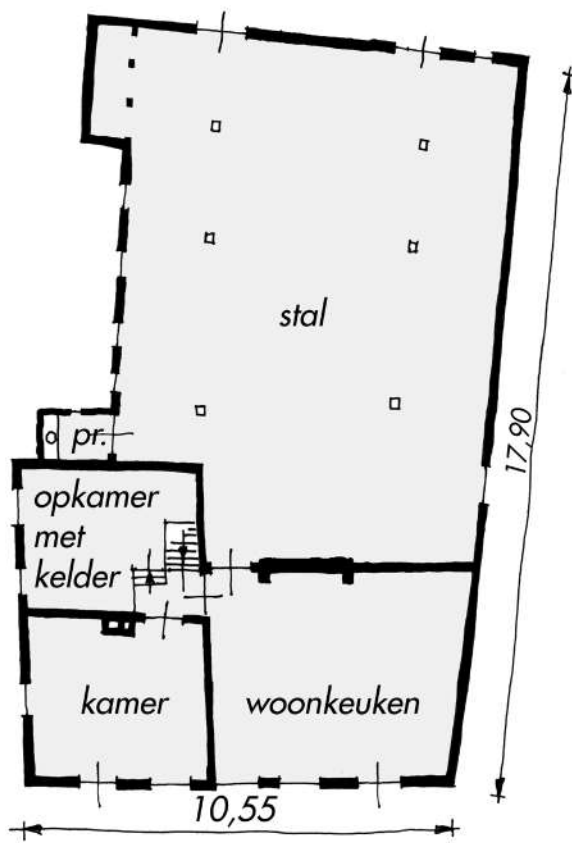
Er zijn meer verschillen tussen de situatie van 1832 en 1895. In 1895 is er een vrijstaande schuur bijgekomen, en de boerderij zelf heeft een uitstulping gekregen tot een gespiegelde L-vorm, terwijl de onderliggende rechthoekige hoofdvorm dezelfde afmeting heeft als die van 1832.

Wanneer we kijken naar het schilderij en de opmetingstekening zien we een architectonische verschijningsvorm van de "uitstulping" die van een volstrekt andere stijl is dan die van de hoofdbouwmassa van de boerderij.

Een en ander brengt de gedachte naar boven dat hier sprake kan zijn van een foutieve situering van de boerderij in het kadastrale minuutplan van 1832. Dat is op zich niet uniek, want ook op andere plaatsen in Hintham komt het voor dat later blijkt dat de situering van een gebouw in 1832 niet juist is weergegeven. Als die gedachte juist is, dan is de oorspronkelijke boerderij rechthoekig van vorm, en is in 1895 uitgebreid door een verbreding aan de zuidwestzijde, waarop een eenvoudige zadeldak is geplaatst. Ook is in 1895 de vrijstaande schuur gebouwd. Die laatste is kort na 1953 gesloopt.

Architect Valk valt te prijzen dat hij de uitgangssituatie met twee zo verschillende bouwstijlen heeft weten vorm te geven in een acceptabele nieuwe verschijningsvorm. Na verbouwing lijkt het wel een krukboerderij te zijn, maar is dat van huis uit dus niet.

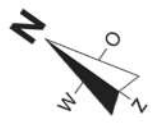
De auteur concludeert daarom dat de boerderij van vóór 1832 was en in 1895 werd uitgebreid met een aanbouw aan de zuidwestzijde (met zadeldak) en een vrijstaande schuur.

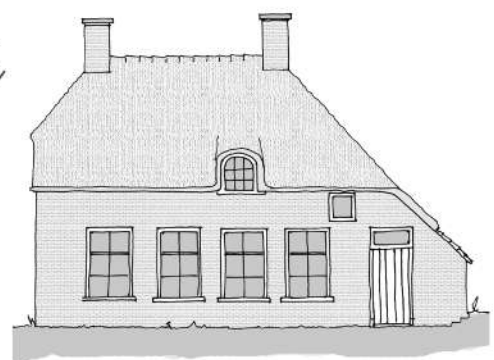
*beganegrond 1947
(beredeneerde reconstructie)*

beganegrond 1955

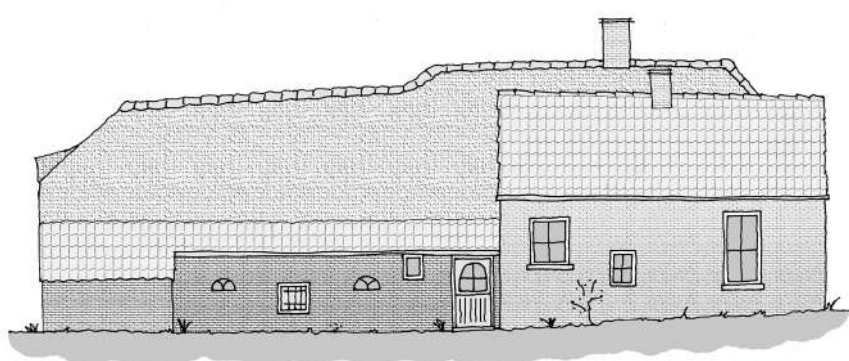

westgevel 1947

westgevel 1955

woning met bedrijfsruimte Rechtse dijk 6

noordgevel in 1953, naar de opmeting door de architecten HW en GHF Valk

De achterkant (links) en de noordgevel (rechts) van Rechtse Dijk 6, geschilderd in 1948 door de Bosschnaar Henk Willemse. Merk op dat de deur met boven- en zijlicht in de achtergevel dezelfde is als op de foto met Driek van Pinksteren uit rond 1920 (pagina 227). De boerderij had hier nog een uitbouw met zadeldak, in 1895 gemaakt. Dat zadeldak is in 1955 vervangen door een rieten kap in eenheid met de hoofdmassa, waardoor als het ware een krukboerderij ontstond. Links is een stukje van de in 1895 bijgebouwde vrijstaande schuur te zien.
 Collectie: Beppie Kraneveld- van Sonsbeek

Dit schilderij heeft als titel "Hooimijt aan de Hinthamsedijk" en is tussen 1931 en 1938 gemaakt door Piet Slager jr. Links en rechts van de hooimijt zijn het woonhuis, respectievelijk de schuur van Rechtse dijk 6 te zien. Collectie: Museum Slager, Den Bosch, inventarisnummer PJS 109.
 Er is ook over een studietekening voor dit schilderij met inventarisnummer PJT 046

Schilderij door Suze Slager- van Velsen vanaf de dijk met de schuur in beeld. Boven de bomen aan de linkerkant is de torenspits van de Hinthamse Annakerk te zien.
Collectie: Berry van Sonsbeek

Schilderij uit 1945 door Johan Enthoven, kunstschilder uit Hintham. Rechts de schuur bij nummer 6, links daarvan de boerderij op nummer 4. Collectie: Hannie van Hoof

Rechtse dijk 6 (dus niet de Tweeberg) vanuit het noordoosten gezien. Getekend door Piet van Kessel, de vroegere Bossche stadsarchitect. Collectie: Stichting Bossche Prentenmuseum

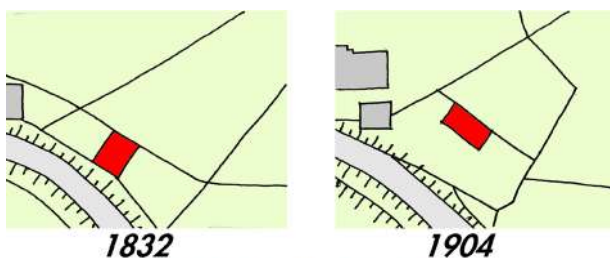
Een kijkje tussen schuur en boerderij richting de Hinthamse kerk, door Piet van Kessel. Collectie: Stichting Bossche Prentenmuseum

Rechtse dijk 8

De Rechtse dijk rond 1955 vanuit het zuiden gezien. De kap van nummer 8 steekt boven de dijk uit. Collectie: C. Horn † (uitsnede)

Er staat hier al een huis wanneer het kadaster in 1832 de eigendommen optekent. Eigenaren zijn de kinderen van Willem van Tiel uit Rosmalen. Wanneer de Hinthamse landbouwer Francis Willemse eigenaar is, verbetert die in 1896 het huis.

ontwikkeling Rechtse dijk 8

In 1904 wordt het huisje door de danmalige eigenaar Willem van Stiphout gesloopt en iets verder van de dijk herbouwd. Het herbouwde huis heeft een langwerpige gevel die evenwijdig aan de dijk ligt. De laatste eigenaar is de Hinthamse slager Christianus Franciscus Coojmans; de laatste bewoner de familie Van Heumen. Het huis werd in 1967 gesloopt.

Provinciale Noordbrabantsche en
's-Hertogenbossche courant 9-8-1867

W. A. HAMELBERG,
Notaris te Rosmalen, zal in het openbaar
VERKOOPEN:
Bij inzet op **Vrijdag den 16 Augustus 1867** en bij toewijzing op **Vrijdag den 30 dier maand**, telkens des namiddags ten uur, ten huize van G. VINK, te *Hintham* :
 Een **Huis** en **Erf** met aangrenzenden **Tuin**, zamen groot 4 Roeden 21 Ellen, kadastrale sectie E. Nos 315 en 578, aan den Dijk bij den Rijkstol onder *Hintham*, gemeente *Rosmalen*. Inlichtingen te bekomen ten Kantore van den Notaris. (21874)

Michiel van Heumen interviewde in 2006 het echtpaar Van den Hanenberg, bewoners vanaf 1947.

Volgens de informatie die zij gaven, was nummer 8 een huis waar je via de achterdeur de keuken binnenkwam. Daar was een pomp tegen de muur met daarnaast een aanrecht. Ook stond daar een groene kast, nog getimmerd door de jongens van Van Stiphout. Er was een kleine stal waar een paar koetjes konden staan. Door de stal liep een muur. Links was het privaat en een hok waar de was gekookt werd. Door een deur kwam je van de keuken in de woonkamer. Daar was een fraai betegelde schouw, waar de kachel voor stond. Het huis was erg vochtig, en als het sneeuwde stookte die door het dak heen. In den hof stonden twee houten schuurtjes en van daar liep er een paadje naar dokter Coppens (op Hintham 95, AvL).

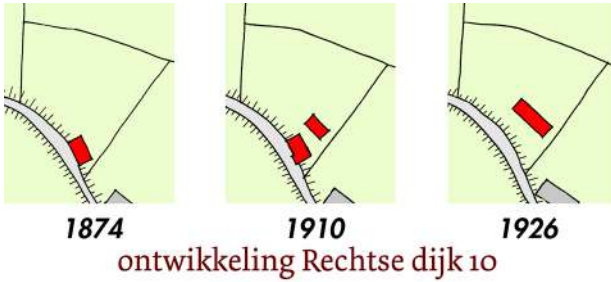
Op 30 mei 1944 trouwde het echtpaar W. van Stiphout-ten Westenend. Dit is de huwelijksfoto met op de achtergrond het huis Rechtse dijk 8. Collectie: Michiel van Heumen

Rechtse dijk 10

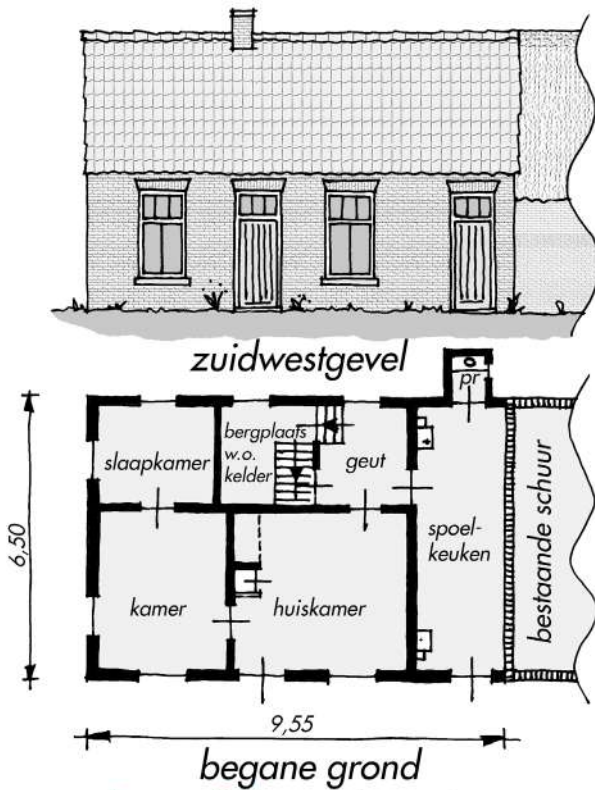

Rechtse dijk 10, kort voor de sloop. Collectie: Michiel van Heumen, foto Ed Nijskens

De "Polder van den Eigen" bezit hier in 1832 een perceel hakhout. Daarvan wordt in 1839 het westelijke deel onteigend, omdat er de stelling Hintham op wordt aangelegd. In 1874 bouwt het waterschap op het oostelijke deel een huis. Dat wordt later verkocht aan de Rosmalense landbouwer Willem Frensen. Die bouwt er in 1910 een losstaande schuur achter.

Zijn kinderen Lambertus en Wilhelmina, die het goed erven, slopen in 1926 het huis en breiden de schuur naar het noordwesten uit met een woning, ontworpen door de bouwkundige A. Kusters. Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog loopt het pand schade op die wordt hersteld. In 1962 verkopen zij het pand aan de gemeente Rosmalen, die het sloop voor de realisatie van Hintham- zuid.

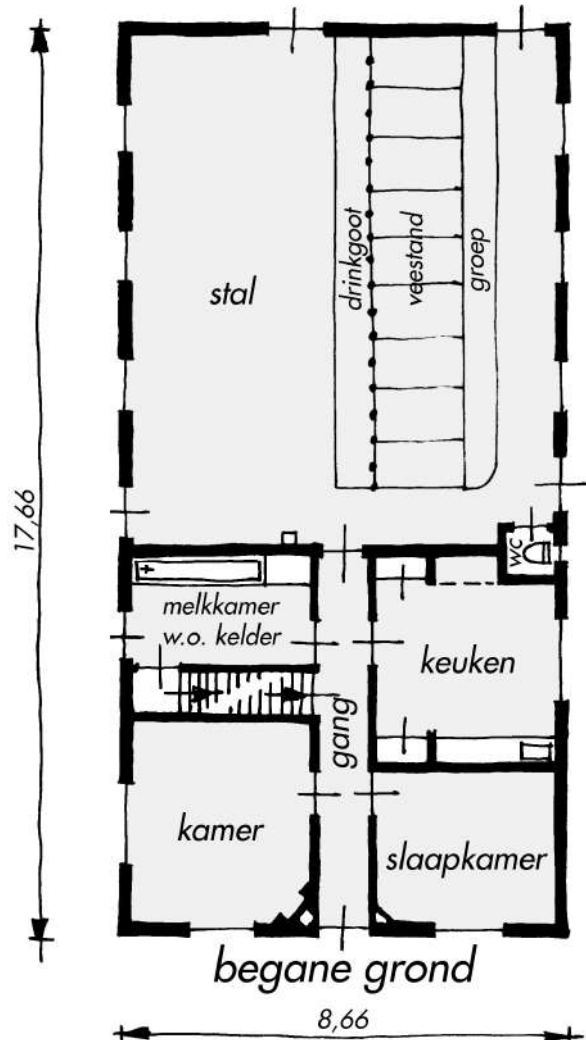

Rechtse dijk 10 situatie 1926

Rechtse dijk 12

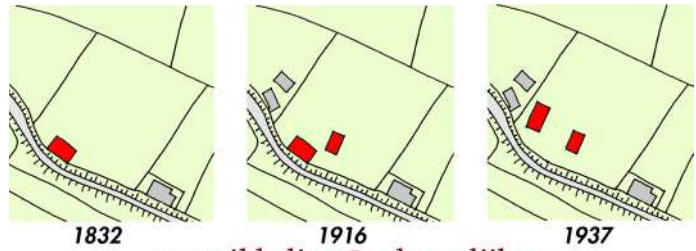

zuidgevel

Rechtse dijk 12
situatie vanaf 1934

Dit huis is in 1832 eigendom van Jan Spiering uit Rosmalen. In 1916 wordt er een schuur bijgebouwd door Johannes van Pinksteren. In die schuur stond een door een paard aangedreven dorsmachine. Op 28 oktober 1934 brandt de boerderij af en wordt iets verder van de dijk af nieuw gebouwd.

ontwikkeling Rechtse dijk 12

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 29-10-1934

BRAND TE HINTHAM.

In den vroegen morgen van heden is de groote boerderij van den landbouwer Th. van Pinxteren aan den Dijk te Hintham—Rosmalen door een fellen brand totaal verwoest.

Het vuur, dat onmiddellijk een grooten omvang aannam, werd het eerst ontdekt door de 20-jarige dochter van den heer Franssen, Wilhelmina Franssen, die in het vroege ochtenduur voor haar dagelijksch werk opstond en huiselijke bezigheden verrichtte. Het was toen nog geen half zeven, toen haar aandacht werd getrokken door felle vlammen, die hoog in de lucht sloegen boven de boerderij van buurman v. Pinxteren.

Onmiddellijk maakte het meisje alarm en rende naar het brandende huis, dat geheel gesloten was. Hard sloeg zij op de deur om eventueel nog slapende bewoners te wekken, want reeds grepen de vlammen met razende snelheid om zich heen, een gemakkelijke prooi vindend in het met riet gedekte dak.

Het bleek dat gelukkig slechts een persoon, de ongeveer 20-jarige van Berne, van beroep koopman in manufacturen, in de woning vertoefde. Deze sliep nog. De man en vrouw v. Pinxteren waren reeds naar het veld vertrokken om het vee te melken.

Het is niet onwaarschijnlijk dat v. Berne aan het meisje zijn leven heeft te danken. Toen hij door het luide bomsen op de deur wakker schrikte, brandde boven zijn hoofd het dak reeds door en vielen stukken vuur in de kamer. Zelfs kwamen reeds de vonken op het bed terecht.

In nachtgewaad slaagde de jongeman er in het brandende vertrek te ontvluchten en door een smal raampje de buitenlucht te bereiken. Hij bezeerde zich hierbij den arm.

Inmiddels waren van alle zijden de burenen en voorbijgangers toegesneld en trachtten het vuur te bedwingen. Dit

bleek een pogen waarvan men direct inzag dat het nutteloos was. De gealarmeerde brandweer verscheen met een slangenwagen en tastte met een straal het vuur aan.

De boerderij was op dit tijdstip echter reeds als verloren te beschouwen. Slechts een paar landbouwgereedschappen werden gered. De voorraad hooi en stroo, bieten en de oogst-veldgewassen, alles was reddeloos verloren, evenzoo als de geheele inboedel. De spuitgasten, onder leiding van de brandmeesters v. Haren en Pennings, weerden zich dapper om tenminste een in de nabijheid staande schuur te redden en het gevaar voor uitbreiding naar andere woningen te voorkomen, wat met het oog op den fellen wind ondanks de betrekkelijke groote afstand waarop andere huizen gelegen waren, niet denkbeeldig was.

Eindelijk slaagde men er in het vuur te localiseeren en tenslotte te bedwingen. Van de flinke boerenhoeve was toen niets meer over.

Twee kalveren en twee varkens mitsgaders wat kleinvee kwam in de vlammen om. Voor den landbouwer van Pinxteren beteekent deze brand een zware slag. Zijn verzekering werd juist vorige week door de maatschappij met f 1500 verlaagd. v. Berne, een boerenarbeider, die werkloos geworden was en trachtte door het venten met manufacturen den kost te verdienen, is er eveneens naar aan toe. Zijn geheele inventaris, dekens etc. ging in vlammen op.

De gemeenteveldwachter v. d. Elst stelt een onderzoek in. De gemeentepolitie van Den Bosch, die een ronde deed naar de gemeentegrens, had de eerste politie-maatregelen getroffen, terwijl personeel van de radio-centrale v. d. Heijden, onmiddellijk technische voorzieningen trof om de electriche geleidingen stroomvrij te maken.

"De Telegraaf" plaatste een foto van de brand. Op de achtergrond de gespaarde schuur

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 31-10-1934

DE BRAND TE HINTHAM.

Het blijkt, dat het vuur, dat de boerderij van Th. van Pinksteren te Hintham in de asch heeft gelegd, nog niet geheel is uitgewoed. De geperste hooistapel blijft nog smeulen en het kan nog dagen duren voor het geheel is uitgebrand. De buurtbewoners zijn nu bevreesd voor weder oplaaien van de vlammen, daar het hooi onbewaakt blijft liggen. Men durft 's avonds niet naar bed te gaan. Zouden er geen maatregelen genomen kunnen worden? Met dank voor de plaatsing.

X.

Hintham, 30 Oct.

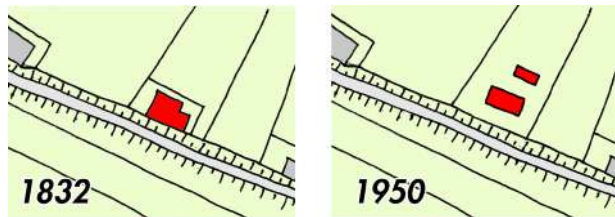
Op het perceel wordt in 1945 een stal bijgebouwd. De laatste eigenaar is de Hinthamse landopzichter en landbouwer Theodorus van Pinksteren. De gemeente sloopt dit pand aan de Rechtse dijk 12 in 1964.

Rechtse dijk 14 en 16

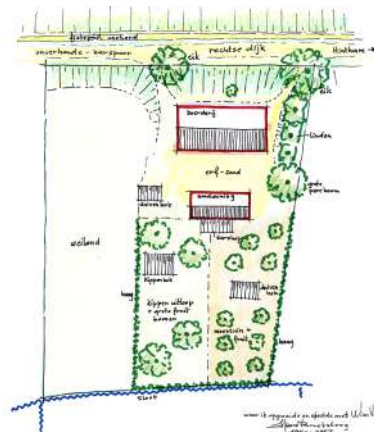
De hele familie voor de zijgevel van de oorspronkelijke boerderij. Foto is van vóór 1944. Collectie: Mieke Dielissen- Frensen

In 1832 was dit toen al bestaande huis eigendom van Johannes Donk uit Rosmalen. Het wisselde diverse malen van eigenaar.

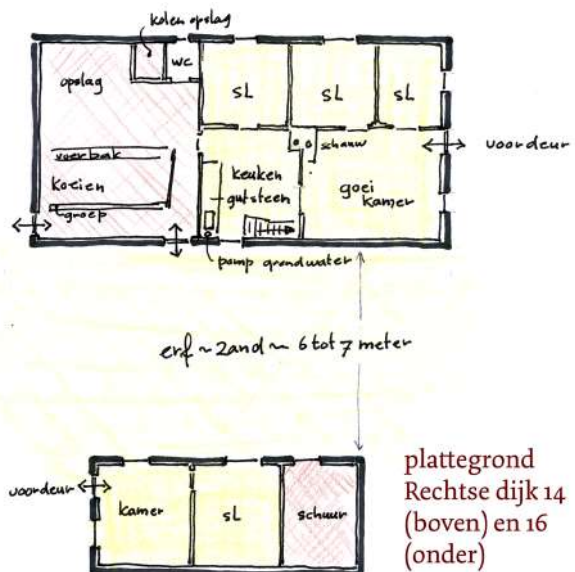

ontwikkeling Rechtse dijk 14- 16

In oktober 1944 is het huis door oorlogshandelingen afgebrand. Het erachter staande kippenhok werd als noodwoning ingericht. Het huis zelf werd later iets verder van de dijk af nieuw opgebouwd met gebruikte materialen. De laatste eigenaar was de Hinthamse Wilhelmus Frensen. De gemeente koopt het pand en laat het in 1964 slopen voor de ontwikkeling van Hintham- zuid.

Boven de situatietekening en onder de plattegrond van Rechtse dijk 14 en 16, door Hans Broeksteeg uit zijn herinnering getekend

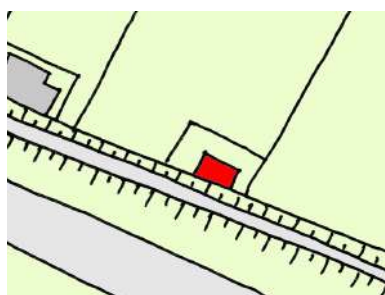
plattegrond Rechtse dijk 14 (boven) en 16 (onder)

Rechtse dijk 18

Op deze foto uit 1950 staat op de voorgrond het huis met nummer 18. Daar achter het in 1941 gebouwde huis met nummer 20.
Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto Henk de Werd (uitsnede)

Ook deze boerderij bestond al in 1832. Toen was de eigenaar Johannes Donk uit Rosmalen. De laatste eigenaar was Cornelis van Hal uit Hintham.
In 1965 wordt ze door de gemeente gesloopt.

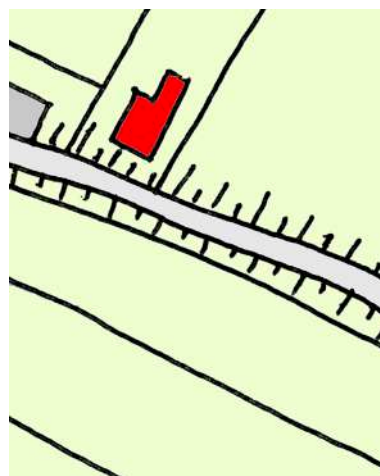
Rechtse dijk 18

Rechtse dijk 20

Rechtse dijk 20 (rechts), verderop de nummers 18 en 14. Bron: Erfgoed 's-Hertogenbosch, collectie en foto Henk de Werd

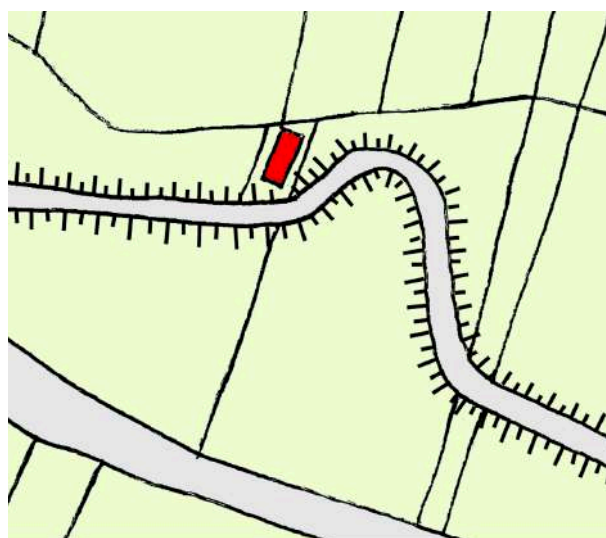
Willem Johannis Dielissen, landbouwer te Rosmalen, was hier in 1832 eigenaar van een perceel bouwland. Het blijft daarna binnen de familie, tot dat in 1941 de Hinthamse arbeider Marinus van Rooij een westelijk stukje grond van dat perceel koopt en er een huis op bouwt.

Rechtse dijk 20

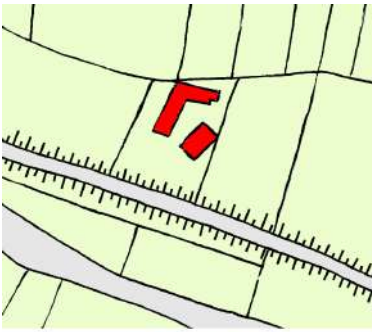
In 1967 wordt het huis gekocht door Rijkswaterstaat, die het sloopt in verband met de aanleg van de autosnelweg A2.

Rechtse dijk 22, 22a en 24

1832

Aan een kronkel in de Rechtse Dijk ligt hier in 1832 een huis, eigendom van Willem Dielissen uit Rosmalen. De kronkel is kenmerkend voor een dijkdoorbraak, waarbij óm de ontstane kolk (een wiel) een nieuwe dijk werd aangelegd. In 1832 was die wiel alweer gedempt. Om een beter bruikbaar thuisperceel te krijgen is de dijk vóór 1857 rechtdoor getrokken en kon het huiserf van de boerderij vergroot worden.

1857

In 1857 wordt het pand flink groter gemaakt en voorzien van een aanbouw, bijna haaks op het huis. Ook komt er dan een schuur bij. In 1861 overlijdt Willem.

1915

Francis breekt in 1915 de aanbouw af en bouwt westelijk van zijn boerderij een schuur. Pieter bouwt in 1910 een vrijstaande schuur bij zijn boerderij.

De Noord-Brabantse 20-7-1866

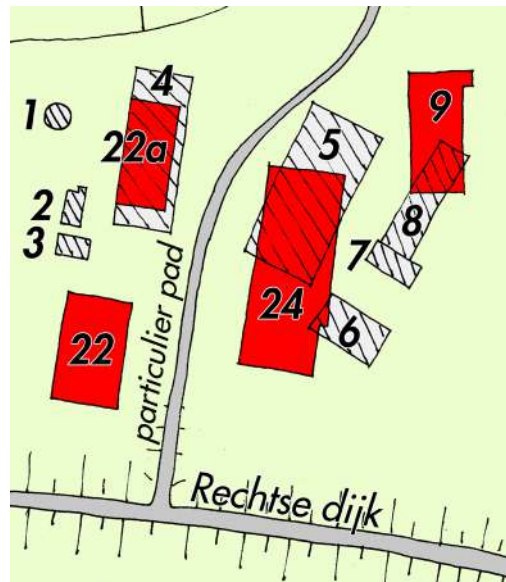
W. A. HAMELBERG.
Notaris te ROSMALEN, zal in het openbaar
VERKOOPEN:
Onder Rosmalen.

Eene **Bouwhoeve**, bestaande in **Landbouwerswoning**, hecht en sterk gebouwde **Schuur**, **Stalling**, en verdere **Gebouwen** met 3 B. 55 R. 06 El. en **Bouwland** en **Houtwas**, aan en bij elkander gelegen, aan den Dijk van *Hintham* naar de Steenen Kamer, nabij den Rijksweg, kadastraal bekend sekte E. Nos 678, 679, 680, 681, 682, 683, 333, 334, 336, 362, 363 en 531, thans door de kinderen **DIELISSEN** bewoond, in perceelen en in *Massa's*, bij gedrukte biljetten vermeld.

Te aanvaarden op de gewone tijden in 1867.

Deze Verkoop zal plaats hebben bij inzet op **Donderdag 26 Julij 1866** en bij toewijzing op **Donderdag 9 Augustus**, telkens des namiddags ten 6 uur, ten huize van **JOH. KUIJPERS**, in het Dorp te *Rosmalen*.

Inlichtingen te bekomen ten Kantore van den Notaris.

▤ bestaand vóór 1945
▨ nieuw ná 1944

- 1= kapberg
- 2= varkenshok
- 3= kippenhok
- 4= boerderij
- 5= boerderij
- 6= schuur
- 7= kippenhok
- 8= hooiberg
- 9= noodvoorziening, later stal
- 22a= noodvoorziening, later huis nr. 22a
- 22= boerderij huisnr. 22
- 24= boerderij huisnr. 24

Beide boerderijen worden in 1944 door oorlogshandelingen verwoest. Hierboven de situatietekening van ervoor en erna

In 1866 vindt de openbare verkoop plaats van zijn eigendommen. De bidders op de verschillende kopen (op elk perceel en op de boerderij en ook op de schuur kon geboden worden) zijn allen kinderen van Willem.

Daarbij gaat het westelijke huis (dat in 1954 huisnummer 22 krijgt), met aanbouw, naar zijn zoon Francis.

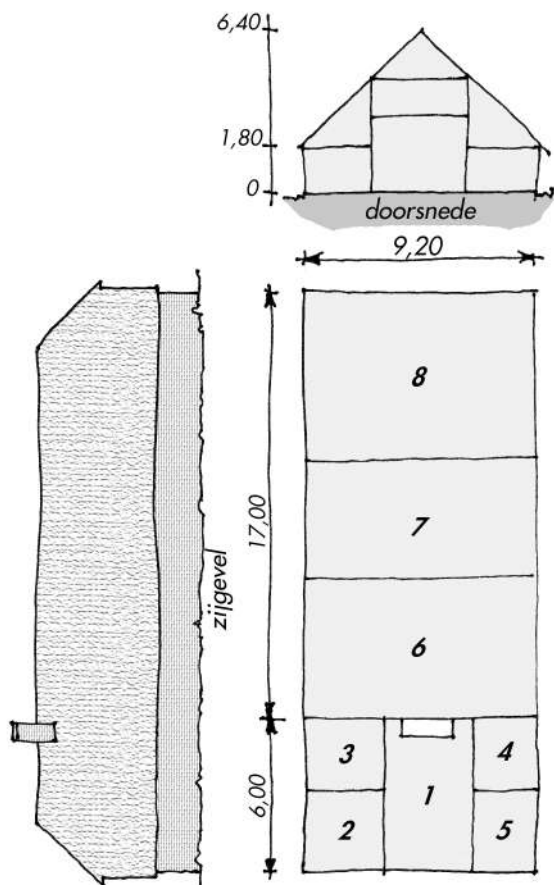
De oostelijk gelegen schuur wordt eigendom van zoon Pieter, die ze als woning in gebruik neemt. Vanaf 1954 krijgt die huisnummer 24.

Volgens de notariële akte wordt de scheiding tussen deze twee percelen gevormd door het midden van een toen al bestaand pad.

Hierna de beschrijvingen van de drie afzonderlijke nummers 22, 22a en 24

Rechtse dijk 22 en 22a

Uit de beschrijving in het wederopbouwdossier blijkt dat vóór 1940 deze boerderij een betonnen stalfloor had met erachter een potstal. De deel heeft een lemen vloer en de voergang een vloer van klinkers. Water komt uit de welput. Er is elektriciteit. Het pand is met riet gedekt en het woonhuis heeft stenen vloeren. De varkensstal is met pannen gedekt. In 1932 is er een stenen kippenhok gebouwd dat gedekt was met hout en asfaltpapier. Ook is er in 1938 een kapberg gebouwd met één roede en strooien kap.

1. woonruimte met herd	5. slapen
2. kamer	6. koeien
3. geut met kelder	7. potstal
4. kamer	8. deel

Rechtse dijk 22 vóór de verwoesting in 1944

In oktober 1944 werd deze boerderij met varkensstal, kippenhok en kapberg als gevolg van oorlogshandelingen verwoest. Pieter Dielissen, die dan eigenaar is, bouwt een noodvoorziening op de plaats van de verwoeste boerderij. Die blijft ook nadat in 1952 de nieuwe boerderij is gebouwd als woning in gebruik met huisnummer 22a.

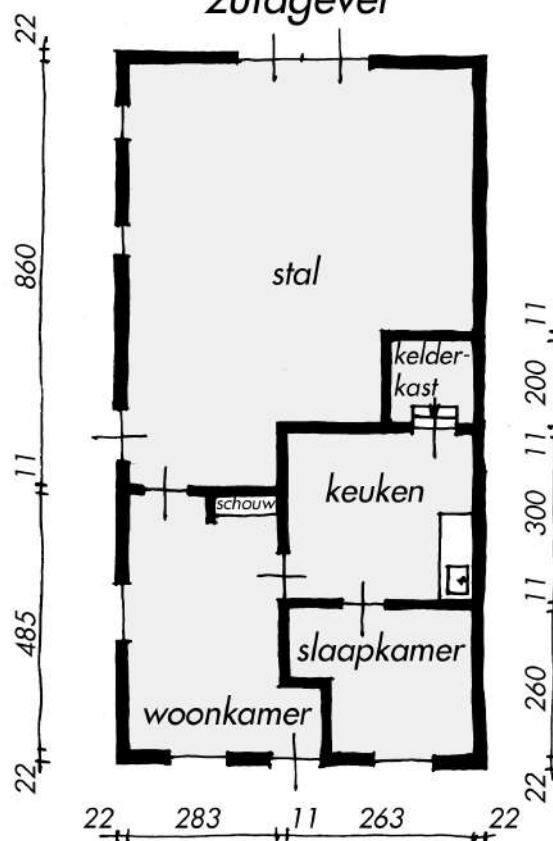

Rechtse dijk 22a, getekend door de Bossche architect Jos Bijnen vanuit het noordwesten. Collectie: BHIC, toegang 7566, inventaris 120

In 1958 wordt ze echter onbewoonbaar verklaard vanwege vochtige muren, onvoldoende plafondhoogte en te weinig toetreding van licht en lucht. Het privaat is niet drooghoofds te bereiken en gas, elektra en waterleiding ontbreken.

zuidgevel

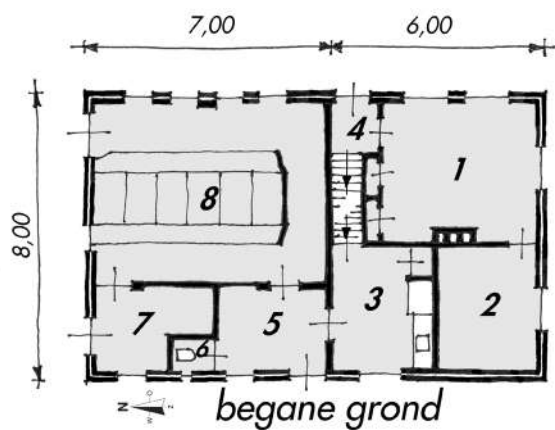

plattegrond

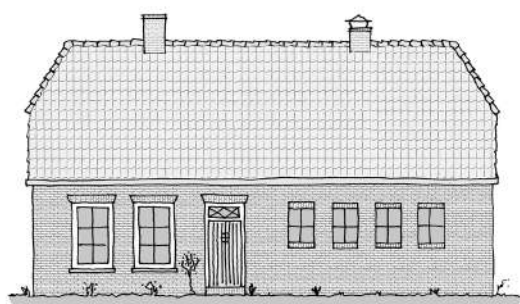
Rechtse dijk 22a situatie 1958

In 1952 komt ten zuiden van het oorspronkelijke pand, gebouwd onder de vigeur van de wederopbouwwet, een nieuwe boerderij. De bouwtekening daarvan vind je op de volgende pagina.

In 1964 wordt het geheel gekocht door de gemeente, die alles sloop om plaats te maken voor de nieuwbouwwijk Hintham- zuid en de A2.

1= huiskamer 2= slaapkamer 3= keuken 4= hal
5= spoellokaal 6= w.c. 7= voederopslag 8= stal

westgevel

Rechtse dijk 22 vanaf 1952

Rechtse dijk 24

Uit de beschrijving in het wederopbouwdossier blijkt dat het woongedeelte in 1912 werd vernieuwd.

De stal heeft deels een cementen en lemen vloer en is verder onverhard. Water komt met een pomp uit de welput. Er is elektriciteit. Het pand is met riet gedekt.

In 1926 is er een stenen kippenhok gebouwd dat gedekt was met met riet onderschoten pannen. Ook is er in 1924 een hooiberg aangelegd met een onverharde vloer.

De schuur uit 1914 is van steen met een dak van stro en onverharde vloer.

In oktober 1944 worden de boerderij met kippenhok en hooiberg als gevolg van oorlogshandelingen verwoest.

De restanten van de oude boerderij worden gebruikt bij de bouw van de noodvoorziening, nadat het gezin tijdelijk in een houten schuurtje onderdak heeft gevonden.

Deze noodvoorziening wordt later tot varkensstal omgebouwd.

De laatste eigenaar van deze boerderij aan de Rechtse dijk 24 is de Hinthamse landbouwer Johannes Marinus Fitters, gehuwd met Josephina Dielissen. In 1950 wordt ten zuiden van de noodvoorziening, onder de vigeur van de wederopbouwwet, door hem een nieuwe boerderij gebouwd.

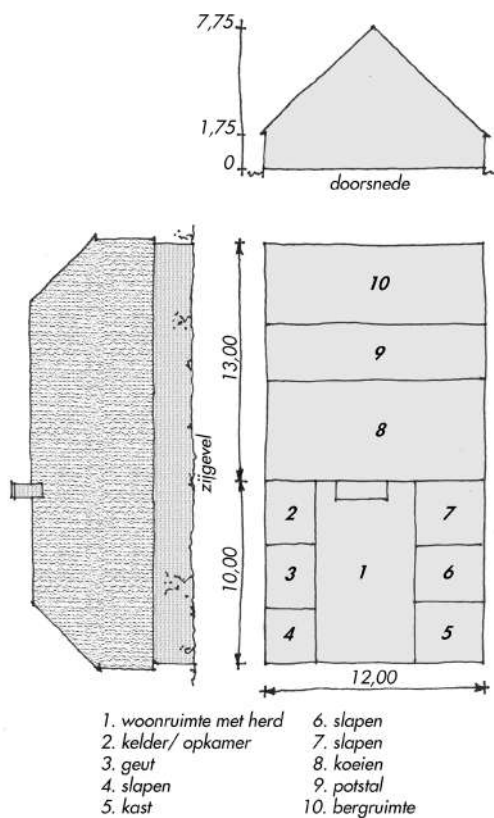
Zijn bezit wordt in 1965 onteigend voor de ontwikkeling van Hintham- zuid en de opstallen gesloopt.

De Bossche schilder Arnold van de Laar schilderde rond 1925 vanuit het oosten de boerderij met nummer 24. Daarachter is nummer 22 te zien. Collectie: Michel van de Laar

Ook in de zomer schilderde Arnold van de Laar de boerderijen Rechtse dijk 24 (vooraan) en 22 (erachter). Er was toen nog geen kippenhok, dus het schilderij is vóór 1926 gemaakt. De rij bomen aan de rechterkant stonden op de noordelijke perceelsgrens. Collectie: Michel van de Laar

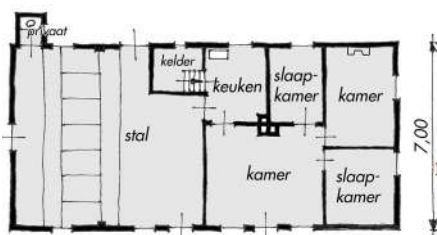
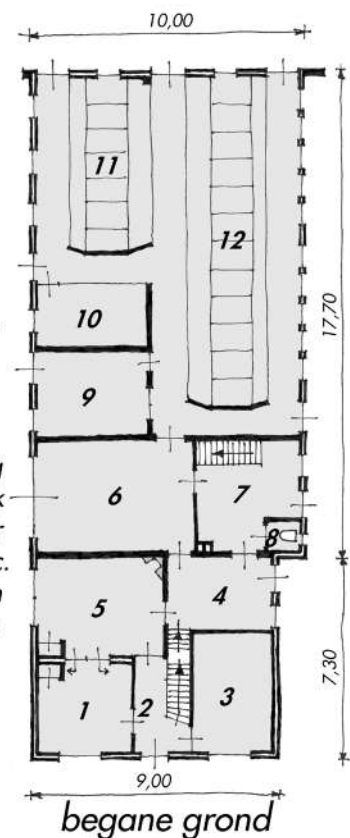

Rechtse dijk 24 vóór de verwoesting in 1944

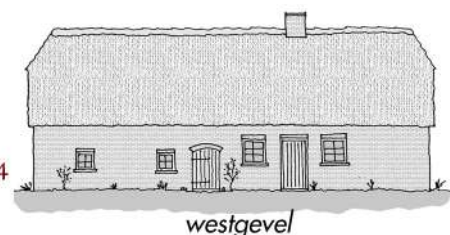

- 1= kamer 2= gang
3= slaapkamer 4= spoelhok
5= woonkeuken 6= schuur
7= voederbereiding 8= w.c.
9= paarden 10= kalveren
11= jongvee 12= melkvee

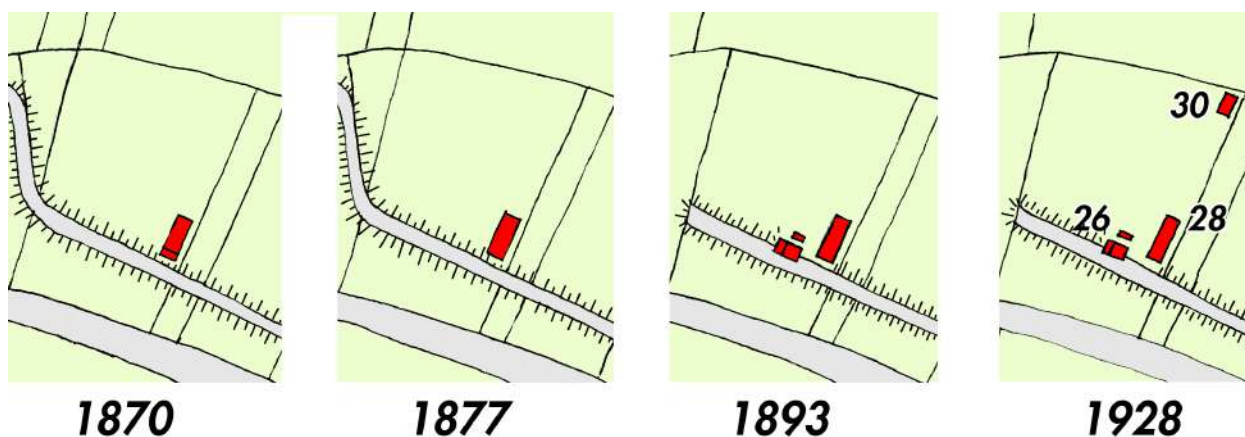
Rechtse dijk 24
vanaf 1950

noodvoorziening Rechtse dijk 24
(in 1950 verbouwd tot stal)

Rechtse dijk 26, 28 en 30

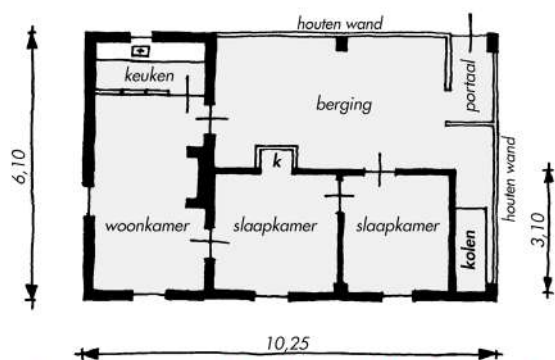
ontwikkeling Rechtse dijk 26, 28 en 30

Het bouwland dat hier in 1832 was, behoorde aan de weduwe van Pieter van Beek uit Rosmalen. In 1870, wanneer Johanna Dielissen, huisvrouw van de Schijndelse landbouwer Peter van Helvoirt, eigenaresse is, bouwt die er een langgerekt pand met aan de straatkant een woning van 70 m² en daarachter aan vast een woning met boerderij. In 1877 worden die bij elkaar tot één boerderij getrokken. Een jaar later vervalt de eigendom aan Josephus Dielissen. Die breidt het perceel in 1893 uit met een varkenshok. Ook bouwt hij er dan aan de dijk een schuur bij met daarin een huisje van 20 m², dat later nummer 26 krijgt.

Bij de boedelscheiding in 1911 gaat al dit onroerend goed over naar Jan Martinus van Alebeek, landbouwer te Rosmalen. In 1926 wordt de schuur met huisje tot een woning gemaakt en bouwt hij helemaal achter op het perceel een nieuwe woning. De achter bijgebouwde woning krijgt later nummer 30 en is bereikbaar via een pad dat tussen de nummers 26 en 28 door loopt.

Rechtse dijk 26

Het huisje Rechtse dijk 26 wordt in 1964 onbewoonbaar verklaard. Redenen zijn de slechte staat van nagenoeg alle bouwonderdelen. In 1967 wordt het gesloopt.

begane grond Rechtse dijk 26 in 1964

Achterzijde van Rechtse dijk 26. Bron: RCE, collectie SHBO. Foto: B. Zwaan

Rechtse dijk 26 met achterliggend landschap, getekend door frater Vincenzo (in de wereld Jac de Kok). Collectie: Maria Hollander

Rechtse Dijk 26 op een foto van rond 1900. Collectie: Krien van Hirtum

Rechtse dijk 26 met daarachter het varkenskot en nummer 28, geschilderd door de Bossenaar Th. Mees. Collectie: particulier, foto Jo Versteijnen

Hier geschilderd door G. Swanenberg. Er achter het varkenshok. Collectie: Nel Vugts

Ook Piet van Kessel, de Bossche stadsarchitect, tekende dit huisje. Collectie: Stichting Bossche Prentenmuseum

Rechtse dijk 28

Ook Rechtse dijk 28 wordt in 1964 onbewoonbaar verklaard. Redenen zijn de slechte staat van nagenoeg alle bouwonderdelen. Pogingen om door verbetering de boerderij in stand te laten lopen stuk op door de gemeente gestelde formele regels. In 1969 moet Anna van Alebeek, die dan eigenaresse is, het zuidelijk deel van haar perceel afstaan voor de aanleg van de A2 en volgt de sloop van deze boerderij.

Rond 1968 vanaf het zuidoosten gefotografeerd is links nummer 26, en rechts nummer 28 te zien.

Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0085024

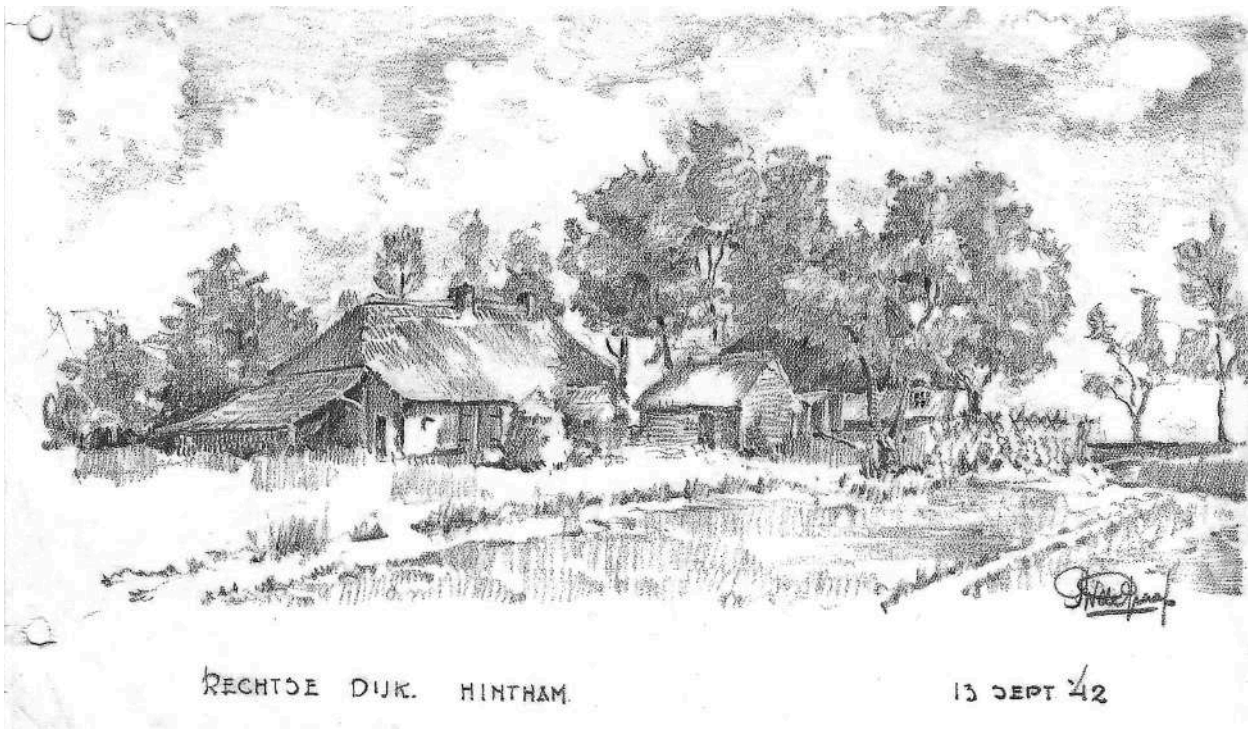

De boerderij Rechtse Dijk 28 vanuit het zuidoosten. Schilder onbekend.

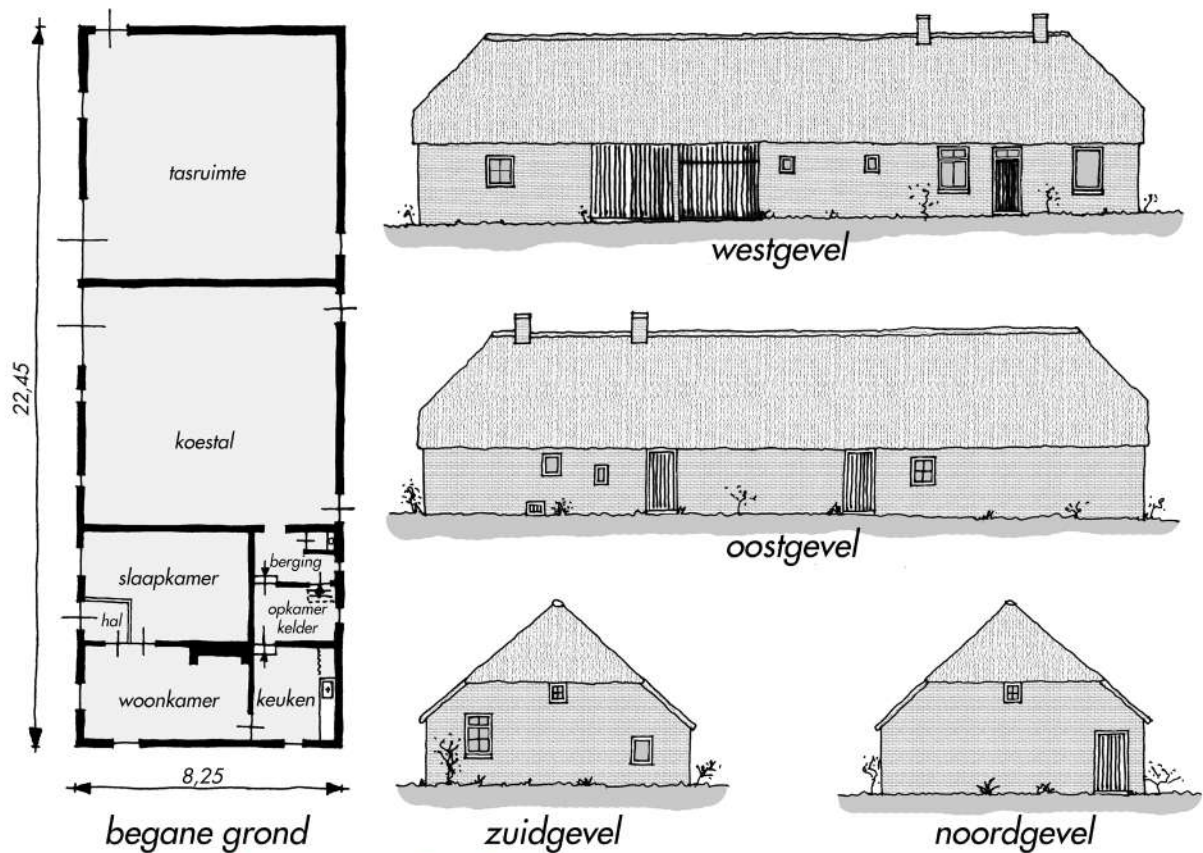
Collectie J. van Alebeek

Hier geschilderd door Frits van Bladel. Collectie: Mien Kerkhofs-van Alebeek †

Een potloodtekening door de Bossche architect Pol de Graaf, vanuit het noorden gezien. Links de boerderij Rechtse dijk 28, rechts daarvan het varkenskot met daarachter, tegen de kruin van de dijk, Rechtse dijk 26. Collectie: Inke Katoen- de Graaf

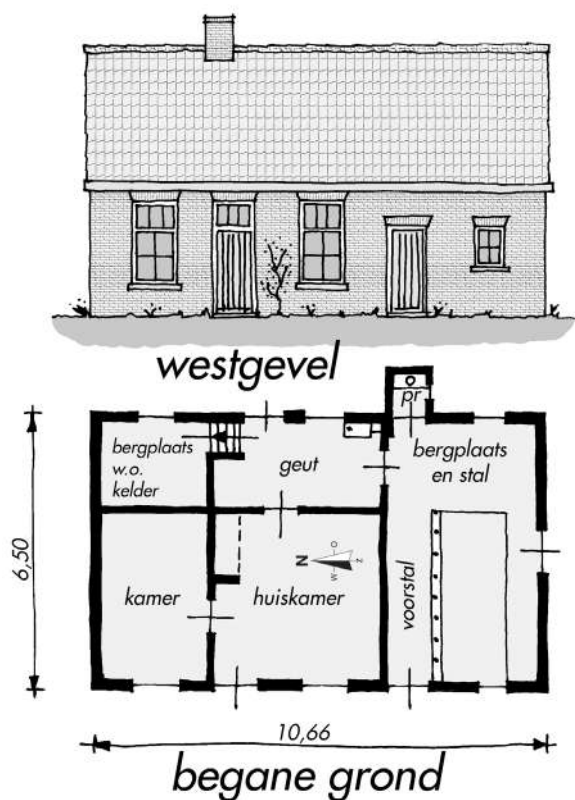
Rechtse dijk 28 situatie 1963

Rechtse dijk 30

Rechtse dijk 30.
Bron: Jubileumboek "Den Heijman"

Als laatste op dit terrein resteert dan nog het in 1926 gebouwde huis achter op het perceel met nummer 30. Het bedrijfsterrein van Heijmans en de verbindingsboog van de A2 met de A59 rukken op. De woning wordt gekocht door de Verenigde Heijmans Bedrijven en uiteindelijk ook gesloopt.

Rechtse dijk 30 situatie 1926

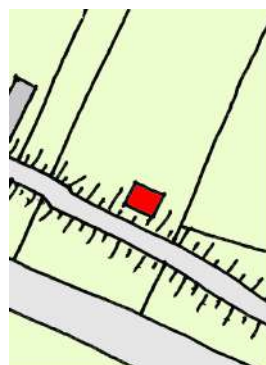
Rechtse dijk 32

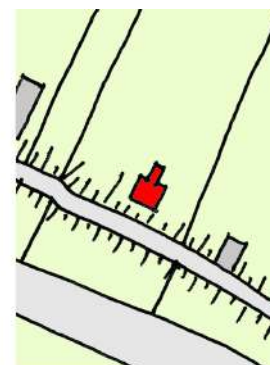
Rechtse dijk 32.
Collectie: Thea van der Plas- Kappen

Paulus van Wamel uit Den Bosch bezit hier in 1832 een perceel bouwland. Een latere eigenaar, de landbouwer Evert van der Heijden uit Rosmalen, bouwt er in 1886 een huis met aangebouwde stal. Twaalf jaar later wordt dat vergroot met vergunning van het Waterschap Binnepolder van Rosmalen en Nuland.

De volgende eigenaar is Martinus Kappen uit Hintham. Die sloopt het pand in 1936 en bouwt er een nieuwe woning. Later wordt dat huis gekocht door de NV Aannemers- en wegenbouwmaatschappij v.h. Firma J. Heijmans, die het in 1965 nog verbouwt. Toen de ruimte nodig was voor de bedrijfsactiviteiten van de firma is het gesloopt.

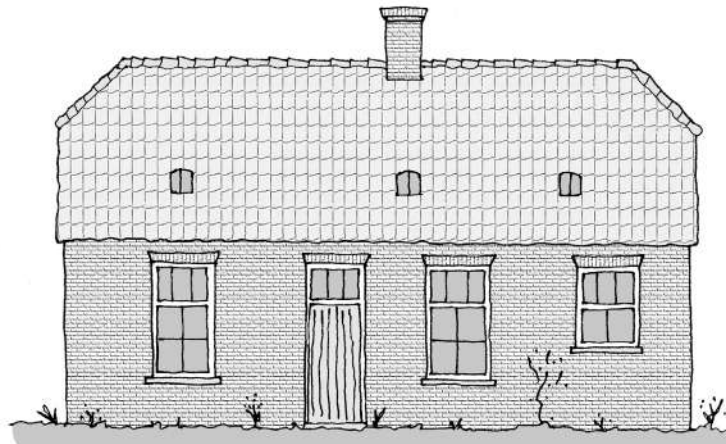

1832

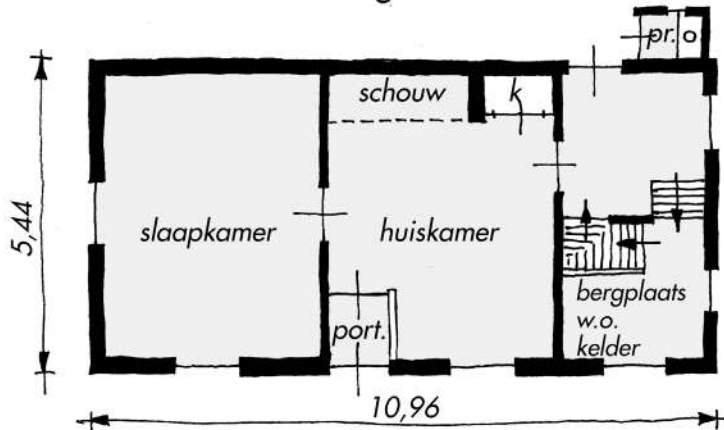

1937

ontwikkeling Rechtse dijk 32

zuidgevel

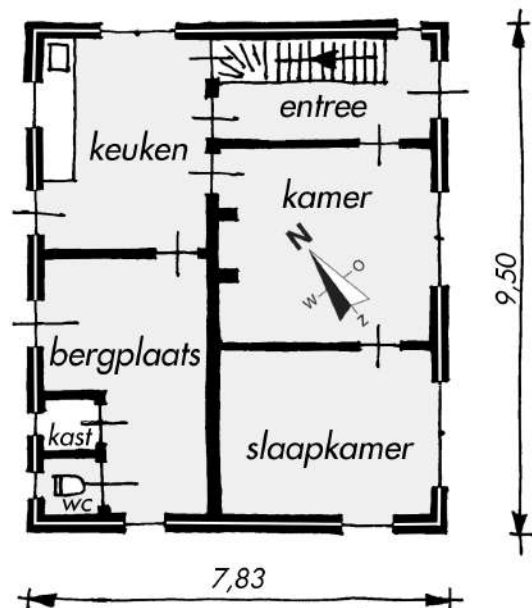

begane grond

Rechtse dijk 32 situatie 1887

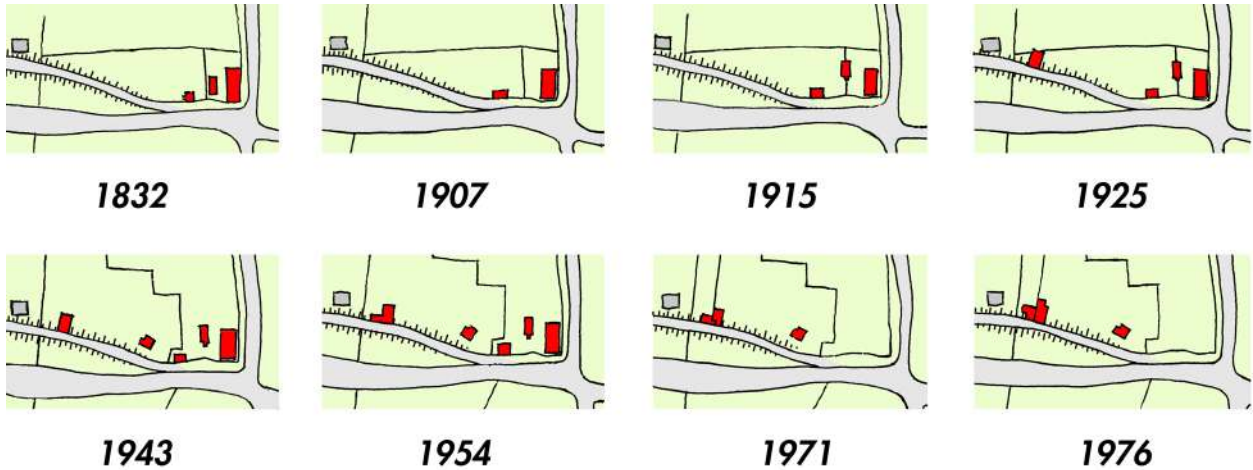
zuidoostgevel

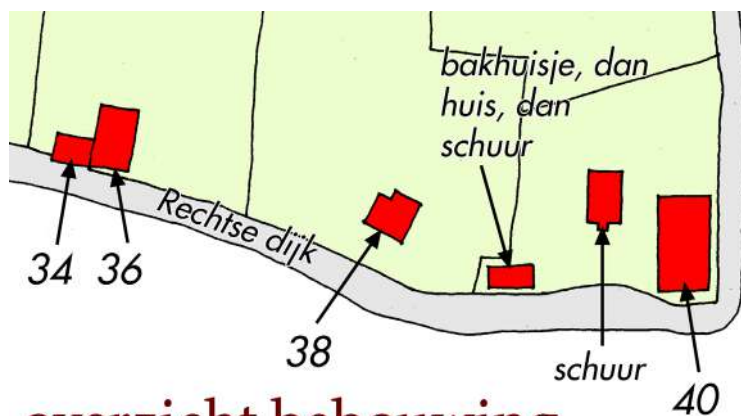
begane grond

Rechtse dijk 32 situatie 1936

Rechtse dijk 34, 36, 38 en 40

ontwikkeling Rechtse dijk 34, 36, 38 en 40

overzicht bebouwing

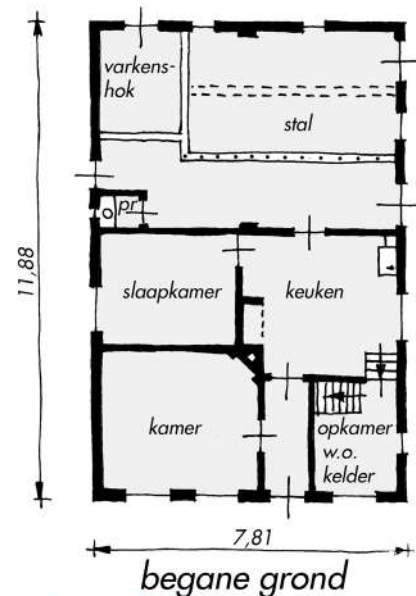
In 1832 zijn de twee percelen met rood aangegeven bebouwing eigendom van de weduwe van Pieter van de Liefvoort uit Rosmalen.

Op het westelijke perceel staat een bakhuisje. Het oostelijk gelegen perceel bestaat uit huis dat later nummer 40 krijgt, schuur en erf. Dat wordt "Steenen Kamer" genoemd. Uitleg over dit begrip staat in hoofdstuk 14H.

Antonie Dielissen, landbouwer uit Hintham, is een van de volgende eigenaren. In 1907 herbouwt hij het bakhuisje tot een woning. Tussen die woning en de boerderij in bouwt hij in 1915 een schuur.

In 1924 wordt er helemaal aan de westkant van het westelijke perceel een woning (huisnummer 36) gebouwd, die in 1954 door Franciscus Dielissen naar het westen wordt uitgebreid met een kleinere woning die huisnummer 34 krijgt. Deze twee huizen worden in 1966 en 1974 nog aangepast.

Het perceel werd in 1943 opnieuw in een westelijk en oostelijk deel gesplitst. Antonie blijft eigenaar van het westelijke deel en bouwt daar in 1924 aan de oostkant een nieuwe

Rechtse dijk 36 situatie 1924

woning bij, die nummer 38 krijgt (zie foto bovenaan pagina 249).

In 1987 worden deze drie woningen aangekocht door de firma Heijmans

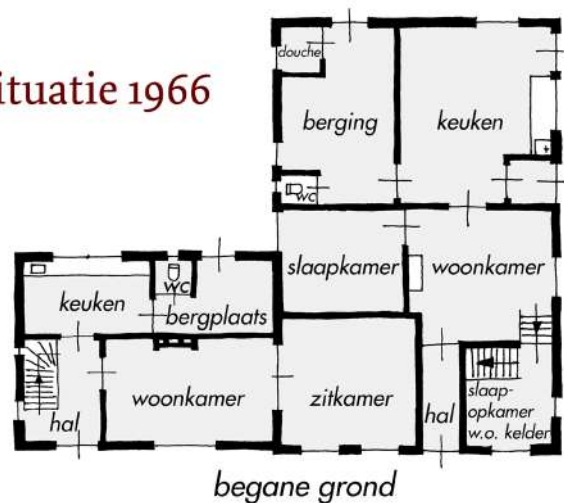
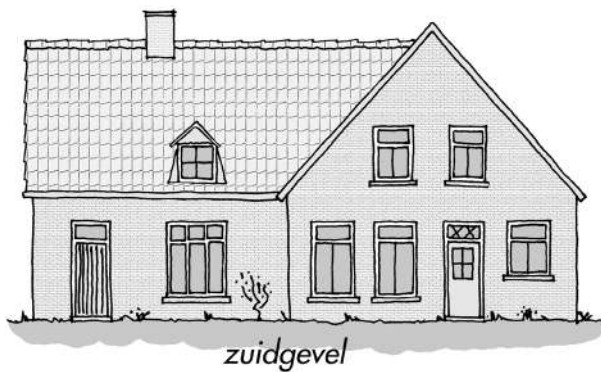
en toegevoegd aan haar bedrijventerrein. In 1992 worden ze gesloopt.
 Het oostelijke deel bestaat uit bouwland, huis, schuur en het indertijd tot woning herbouwde bakhuisje, dat in 1943 door de landmeter als

“schuur” wordt beschreven. De nieuwe eigenaar van dat deel, Petrus Wilhelmus Dielissen, sloopt er in 1963 alle gebouwen. Het perceel wordt daarna deels bedrijventerrein van Heijmans en deels gebruikt voor aanleg van de autosnelweg A2.

Van links naar rechts de woningen Rechtse dijk 34-36, 38, het voormalig bakhuisje, de schuur uit 1915 en de boerderij op nummer 40. Collectie: Hennie van der Donk

Rechtse dijk 34-36 situatie 1966

Rechtse dijk 34 en 36.
 Collectie: W. Dielissen

Rechtse dijk 38, rond 1950.
Rechts onder het voormalige
bakhuisje.
Collectie: Hennie van der
Donk (uitsnede)

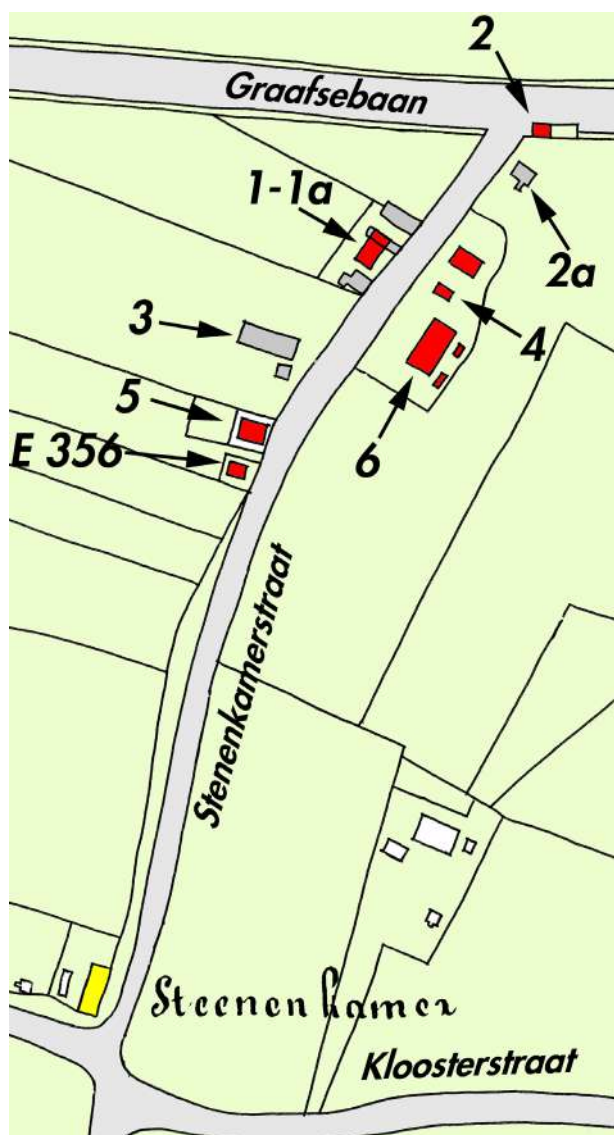

Rechtse dijk 40. De muur-
ankers geven als stichtings-
jaar 1722 aan. Collectie:
Erfgoed 's-Hertogenbosch
0085023, foto H. de Werd

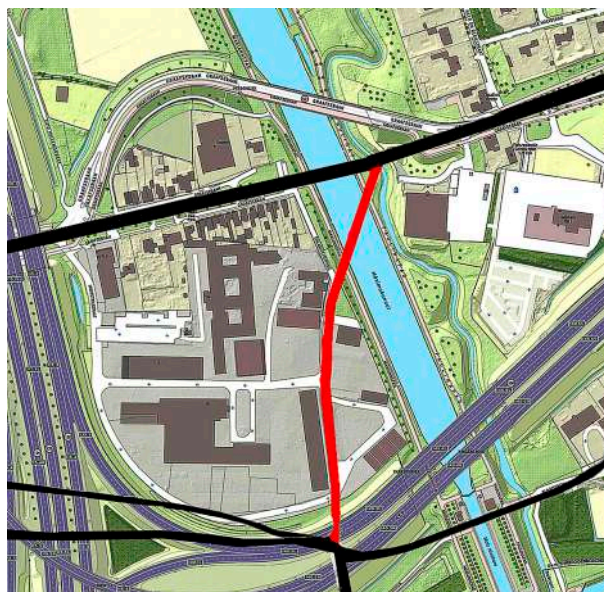

Rechtse dijk 40 rond 1955. Links de kippenhokken. Collectie: Mientje Verhallen

14H. Stenenkamerstraat

De Stenenkamerstraat. In rood de bebouwing die er in 1832 stond; in grijs de later toegevoegde. De perceel- en huisnummers verwijzen naar de beschrijvingen in dit hoofdstuk

In rood de Stenenkamerstraat, zoals die er in 1832 was. In zwart andere wegen die er toen waren. Ondergrond: topografische kaart 2019

De Stenenkamerstraat, in 2009 nog te zien vanaf de Graafsebaan.
Bron: Google streetview

STEBENKAMER (DE), voorm. kast. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. O. N. O. van 's *Hertogenbosch*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. ten W. van *Rosmalen*.

Ter plaatse, waar het gestaan heeft, ziet men thans eene kleine boerenwoning tevens tapperij.

De beschrijving van de Steenenkamer in het aardrijkskundig woordenboek van A.J. van der Aa uit 1847, deel 10, op pagina 705. Met de "kleine boerenwoning tevens tapperij" is waarschijnlijk bedoeld een voorganger van de boerderij van Dielissen aan de Rechtse dijk 40 (het gele bouwblok links onder op de afbeelding hierboven. Zie hoofdstuk 14G voor de beschrijving)

Een klein deel van deze straat is nu nog te vinden aan de westzijde van het Máximakanaal op het Heijmansterrein.

Het begrip "stenen kamer" slaat op een locatie nabij de aansluiting van deze straat aan de Rechtse Dijk/ Kloosterstraat.

Wat houdt dat begrip in? Het ligt voor de hand dat boeren die een hogere welstand bereikten in het verleden, niet meer tevreden waren met de kwaliteit van het woongedeelte in hun boerderij. Men kon dan iets nieuws bouwen, maar ook was het mogelijk om het woongedeelte van de toen meestal in hout en leem uitgevoerde boerderijen aan te passen met een gehele of gedeeltelijke vernieuwing in steen. De "Stenen Kamer".

In Van der Aa's aardrijkskundig woordenboek staat een beschrijving van die locatie met de suggestie dat er ooit een kasteel zou zijn geweest. Daar is overigens geen enkele bevestiging van gevonden.

Stenenkamerstraat 1 en 1a

Voormalig Stenenkamerstraat 1.
Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0078720,
foto: Laurens Ruzius

In 1832 staat op dit perceel een boerderij, die eigendom is van Antonie Pieter van Grinsven uit Rosmalen. Een van de volgende eigenaren, de landbouwer Jan Coppens uit Rosmalen, sloop

het gebouw in 1874. Het perceel blijft onbebouwd totdat Lambertus Verboord, timmerman en bouwkundige, er in 1932 een huis ontwerpt en bouwt. Dat staat precies ten zuiden van de vroeger afgebroken boerderij en krijgt als adres Stenenkamerstraat 1. De woning verandert nog enkele malen van eigenaar tot ze gesloopt wordt voor aanleg van het Máximakanaal.

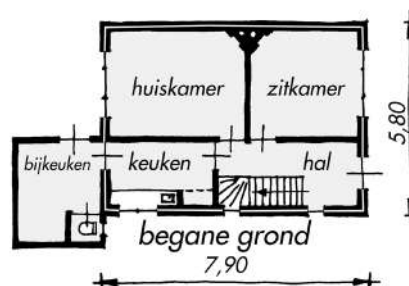

ontwikkeling Stenenkamerstraat 1 en 1a

Ten noorden van nummer 1 zijn in 1956 twee loodsen voor het aannemersbedrijf Strik gebouwd. De laatste eigenaar daarvan was de autorestaurateur Jan van Keijsteren, op het adres Stenenkamerstraat 1a. Ook deze gebouwen zijn gesloopt voor aanleg van het Máximakanaal.

Voormalig Stenenkamerstraat 1a
Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0078721,
foto: Laurens Ruzius

Stenenkamerstraat 1
situatie 1932

Stenenkamerstraat 2

Voormalig Steenenkamerstraat 2 in 1968.
Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0085022,
foto: Henk de Werd

Stenenkamerstraat 2

Bij de aansluiting van de Stenenkamerstraat op de Graafsebaan stond in 1832 een huisje, eigendom van Antonie de Waard. Vruchtgebruiker was Jan de Wert. Het was gebouwd in de berm van de

Graafsebaan; een situatie die we westelijker aan de weg Hintham ook tegen kwamen. Het huisje is afgebrand en in 1844 iets groter weer opgebouwd. Het kreeg het adres Steenenkamerstraat 2, omdat de voordeur aan die straat lag.

In 1968 wordt het door de gemeente Rosmalen gekocht en het jaar daarna gesloopt om ruimte te maken voor aanpassing van de weg.

Stenenkamerstraat 2a

Voormalig Steenenkamerstraat 2a.
Collectie: H. van Alebeek

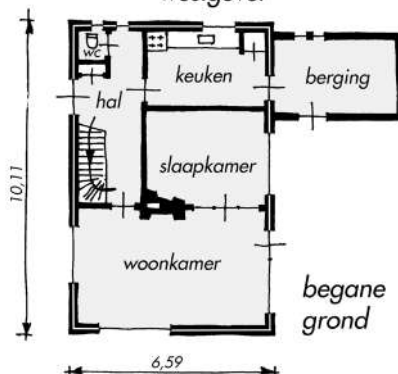
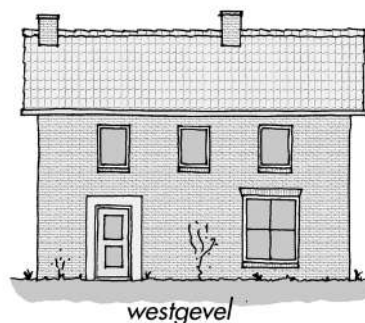
Aan de oostkant van de Stenenkamerstraat is in 1832 een groot onbebouwd perceel eigendom van Hermanus Willem Coppens. Marinus van Alebeek koopt het en bouwt er in 1957 aan de noordkant een huis op, dat nummer 2a krijgt. Het is gesloopt voor de aanleg van het Máxima-kanaal.

Haagsche Courant 16-5-1938

BOTSING TE HINTHAM (N.-Br.) _ tussen een vrachtauto en een autobus.
De vrachtwagen sloeg om, waarbij twee der inzittenden werden gewond.

Bij de aansluiting van de Stenenkamerstraat op de Graafsebaan botsten in 1938 een vrachtauto en autobus op elkaar. Op de foto zien we achter de bus het huis Steenenkamerstraat 2. Links op de foto is de garage van Hermens aan de Graafsebaan 40, waar later Jan Vis kwam, te zien (zie hoofdstuk 13F)

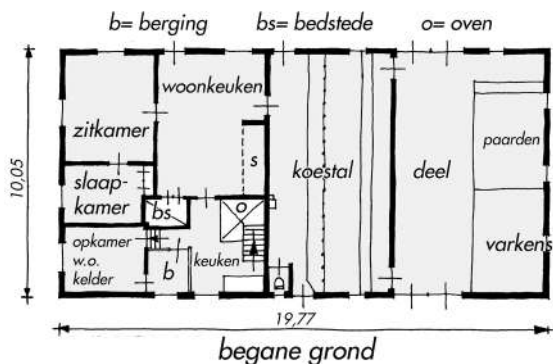
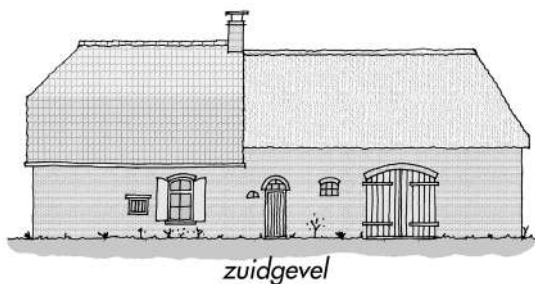

Stenenkamerstraat 2a
situatie 1957

Stenenkamerstraat 3

Dit perceel bouwland is in 1832 nog onbebouwd en eigendom van Paulus van Wamel uit Den Bosch. Wanneer de Rosmalense landbouwer Hermanus Coppens eigenaar wordt, bouwt die er in 1884 een boerderij met daarin huis en stal. In 1925 wordt het huis door Lambertus Coppens verbouwd en de stal vergroot. Het woongedeelte van de boerderij krijgt daarbij een nieuwe mansardekap met dakpannen.

Stenenkamerstraat 3
situatie tussen 1926 en 1944

In 1944 werd de boerderij als gevolg van oorlogshandelingen deels verwoest en op basis van de wederopbouwwet in 1950 weer opgebouwd. Het woongedeelte en de toen al bestaande bergschuur konden gehandhaafd blijven; de stal is in dat jaar nieuw gebouwd.

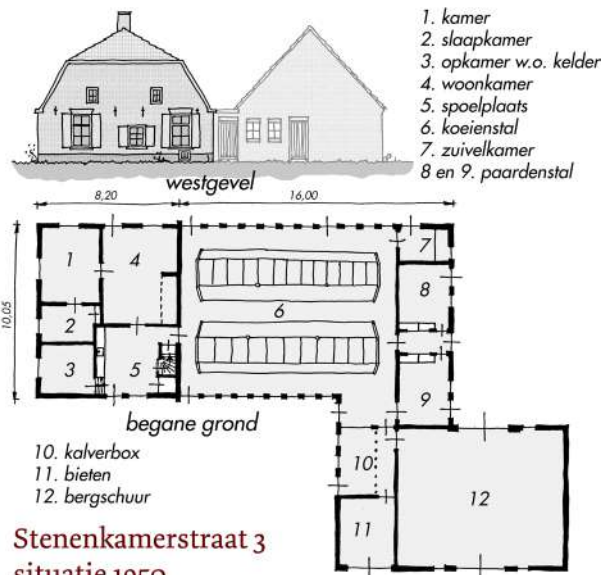

1832

1884

1925

ontwikkeling Stenenkamerstraat 3

In 1964 koopt de NV aannemings- en wegenbouwmaatschappij v/h firma J. Heijmans de opstallen en voegt ze toe aan haar expanderende bedrijventerrein. Huis en stal maken nu, aangepast, nog onderdeel uit van de bedrijfsgebouwen op het complex.

Stenenkamerstraat 4

Een luchtfoto, jaartal onbekend, van een deel van de Stenenkamerstraat (die loopt links op de foto van boven naar beneden). Onderaan de wederopbouwboerderij nummer 6; daarboven nummer 4.

Bron: foto in het boek "Den Heijman" (uitsnede)

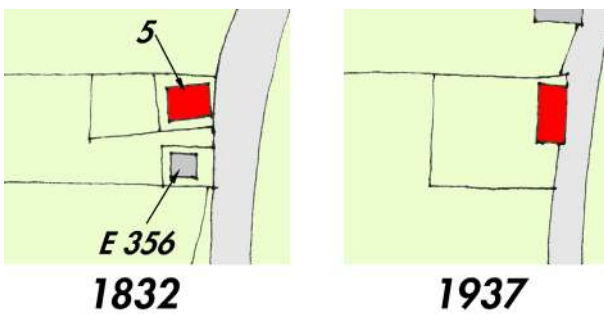
Ten noorden van het huis nummer 6 staan twee schuren. In 1963 wordt van de zuidelijke schuur een woning gemaakt. Die krijgt huisnummer 4. Ten noorden daarvan staan dan ook nog loodsen van het sloopbedrijf Van Alebeek. Al deze bebouwing is gesloopt voor de aanleg van het Máximakanaal.

Stenenkamerstraat 5 en E 356

De voormalige boerderij Stenenkamerstraat 5 op een foto van ná 1925. De hier zichtbare lange gevel lag langs de Stenenkamerstraat. Collectie: Piet Maas

Franciscus Antonie Augustus van Lanschot uit Den Bosch bezit in 1832 dit perceel, waarop dan al een boerderijtje staat. Later komt het in bezit van de Hinthamse Petrus Maas. Die herbouwt het in 1925 op dezelfde plaats en met dezelfde contouren. In 1937 wordt er een nieuwe boerderij gebouwd, nu met de lange gevel langs de Stenenkamerstraat. In 1972 koopt de NV Heijmans het pand en sloop het voor de uitbreiding van haar bedrijfsterrein.

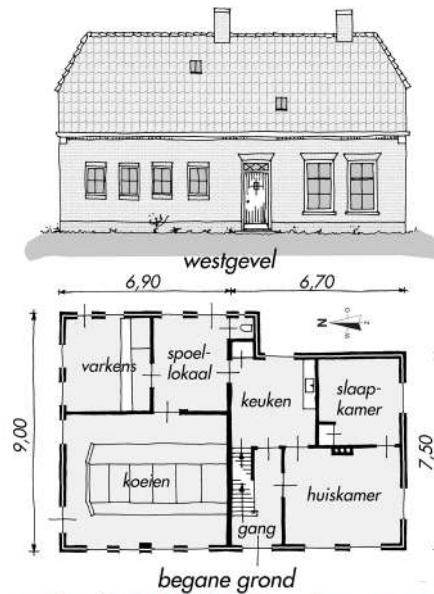
ontwikkeling Stenenkamerstraat 5

E 356: Op dit perceel staat in 1832 een huisje dat eigendom is van de weduwe van Adriaan van de Kerkhof uit Rosmalen. Zie de ontwikkelingsteekening bij Stenenkamerstraat 5 hierboven. Het wordt verkocht aan de buurman ten noorden, die het in 1838 sloop. Er komt geen nieuwe bebouwing meer voor in de plaats.

In Thailand werd van de foto van Stenenkamerstraat 5 een schilderijtje gemaakt, en gecompleteerd met de verdwenen luiken. Collectie: Piet Maas

Stenenkamerstraat 6

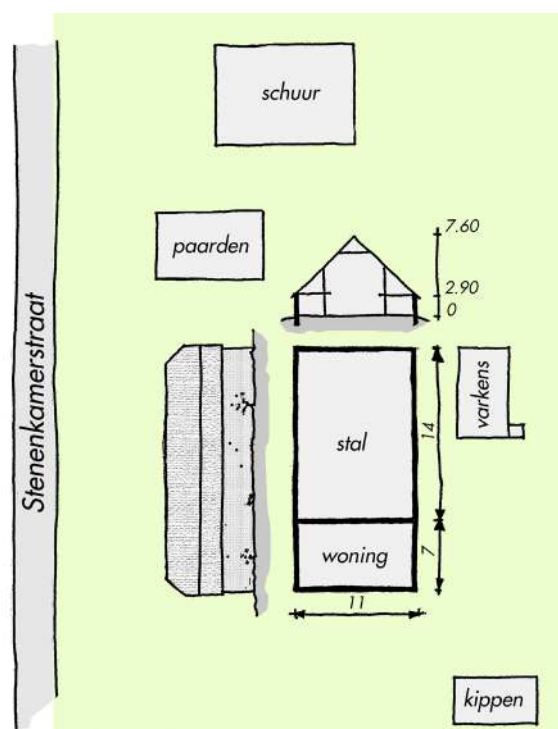

wederopbouwboerderij Stenenkamerstraat 6

Hermanus Willem Coppens bezit hier in 1832 een huis met schuur en erf, waarop diverse bijgebouwen staan. In 1898 bouwt Wilhelmus Coppens er een schuur en een bakhuis bij. In 1905 herbouwt hij het geheel, waarbij het bakhuis groter wordt. Rond 1925 wordt het stalgedeelte binnen dezelfde contouren heringericht met een potstal en groepstal.

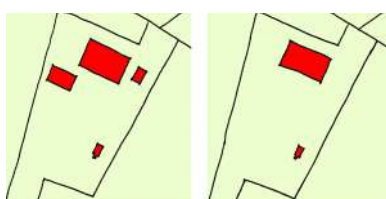
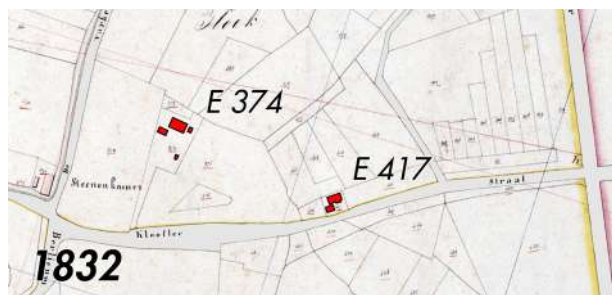
In oktober 1944, wanneer Wilhelmus Jacobuszoon Coppens eigenaar is, wordt de boerderij met opstallen in de aanloop naar de bevrijding van Den Bosch verwoest en in 1954 vervangen door nieuwe. Het geheel wordt gesloopt voor de aanleg van het Máximakanaal.

Uit het dossier van de Dienst Landbouwherstel Bureau Wederopbouw Boerderijen (Collectie: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) kan worden opgemaakt hoe deze boerderij er vóór de verwoesting uitzag en wat er daarna voor in de plaats is gekomen. Op het erf stonden vijf gebouwen. Het woonhuis met stal vormde één geheel en was afgebrand, evenals de paardenstal. Verder waren er een schuur, varkensstal en kippenhok die beschadigd waren. Op de fundering van de paardenstal is toen een tijdelijke huisvesting (noodvoorziening) gemaakt. Het oude woonhuis was van steen en met pannen en riet gedekt. Er was één kamer met een houten vloer; de andere waren van steen. De plafonds waren geschilderd en er was elektrisch licht. Boven de veestalling was een houten zolder. De paardenstal was van steen en met pannen gedekt. De schuur idem. Ook de varkensstal uit 1860 is van die materialen opgetrokken, evenals het kippenhok dat van rond 1925 was.

situatie Stenenkamerstraat 6 vóór de verwoesting in oktober 1944

14 I. Kloosterstraat

1832 1877
ontwikkeling E 374

1832 1857
ontwikkeling E 417

E 374

Op dit perceel staat in 1832 een huis met schuren en een bakhuisje dat eigendom is van Bartholomeus Adriaan van Wamel uit Den Bosch. Een van de volgende eigenaren, de Rosmalense bouwman Willem Coppens, sloopt in 1877 de schuren. Diens zoon Hermanus amoveert in 1884 de rest van de bebouwing, waarna het perceel als weiland in gebruik blijft. Nu loopt er het Máximakanaal.

E 417

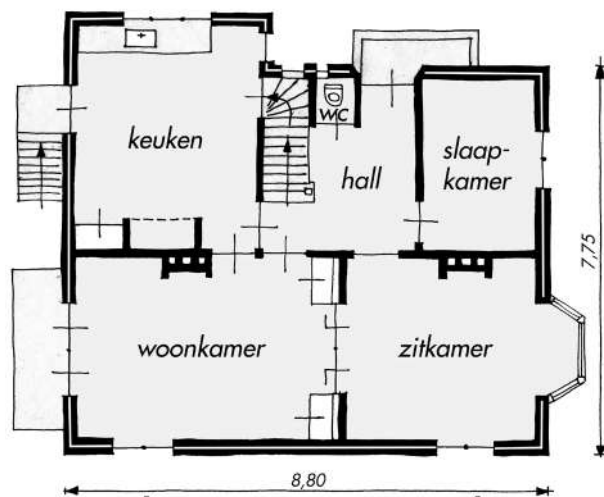
Derk van Schaek bezit hier in 1832 een huis met schuur. De volgende eigenaar, de tuinman Wijnand van de Graaf, sloopt in 1857 de schuur en bouwt achter de bestaande een tweede woning. Een volgende eigenaar, Ludovicus Theodorus Pompe, geneesheer- directeur op Coudewater, sloopt in 1882 beide huizen. Nu is het als bouwland in gebruik gebleven perceel onderdeel van het bedrijventerrein Kloosterstraat.

14 J. Berlicumseweg

Dit deelgebied is begrensd door de Graafsebaan, de Wambergse beek, het Wambergs steegje en de (deels oude) Berlicumseweg. Rond 1970 is bij een ruilverkaveling de verbinding naar Berlicum nieuw aangelegd en is de slinger (de oude weg) eruit gehaald. Die is als doodlopende weg nog bestaand en maakt deel uit van Coudewater. Door dit gebiedje kronkelde ook de Kleine Wetering, die via de Wambergse beek uitwaterde op de Aa. Een stuk van deze wetering is nog bestaand.

Berlicumseweg 1

begane grond

Berlicumseweg 1 situatie 1939

Hierboven het kadastrale minuutplan uit 1832 met ingetekend de later verlegde Berlicumseweg, panden met nummer 1, 3, 5 en de Grote Wetering. De huisnummers en de naam Spreeuwenburg verwijzen naar de beschrijvingen in dit hoofdstuk. De rood ingekleurde panden stonden er al in 1832

Het "landhuisje" (zo stond het op de bouw-aanvraag) aan de Berlicumseweg 1 werd in 1939 gebouwd door de Berlicummer Antonius Maria Loeffen. Architect was J.M. van den Bosch uit Nuland. Het huis stond op een terp, omdat in die tijd de Aa nog regelmatig overstroomde. Op de oostgevel was in smeedijzeren letters "Maria" te lezen; een verwijzing naar de naam van Antonius' vrouw en zijn eigen tweede doopnaam. Met de aanleg van de verbindingsboog tussen de autosnelwegen A2 en A59 is het pand gesloopt.

Een tekening van Berlicumseweg 1, gemaakt door A.C.Th. Kooijmans.
Collectie: Marcel Loeffen

Berlicumseweg 3

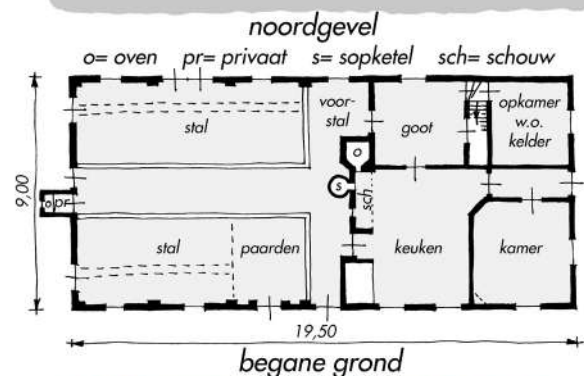
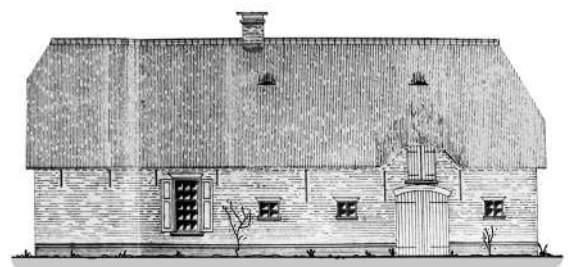
Het huis aan de Berlicumseweg 3 werd al voor de tweede wereldoorlog gebouwd voor en door de aannemer Tinus Verstappen. In de oorlog was het een onderduikadres. Het huis is gesloopt voor de reconstructie van de aansluiting van de Kloosterstraat op de verbrede Berlicumseweg.

Berlicumseweg 3. Collectie: Pierre Huijsmans

Berlicumseweg 5

In 1913 laat Adrianus Tibosch hier een boerderij bouwen. Na het stoppen met het boerenbedrijf hier ter plaatse is ze verhuurd aan antiekhandelaar De Raad en daarna gesloopt.

Berlicumseweg 5 situatie 1913

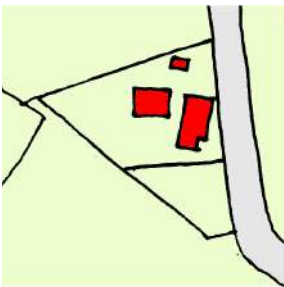
Berlicumseweg 7

De voormalige boerderij Berlicumseweg 7 rond 1980 vanuit het zuidoosten gezien. Collectie en foto: Wim Tibosch

Deze boerderij met schuur en erf was in 1832 eigendom van Michiel Jan Westerlaken uit Rosmalen. In 1837 gaat het bezit bij de boedelverdeling over naar zijn zoon Michiel, die de boerderij verbouwt. Rond 1860 wordt Martinus Tibosch, landbouwer te Rosmalen, eigenaar. Hij sloopt de boerderij in 1877 en bouwt er een nieuwe. Daarna blijft het complex van boerderij met schuren en stallen in eigendom bij de familie Tibosch. In de loop van de tijd is er veel veranderd en bijgebouwd. De oorspronkelijke, later sterk aangepaste en uitgebreide boerderij uit 1877, is verbouwd tot stal.

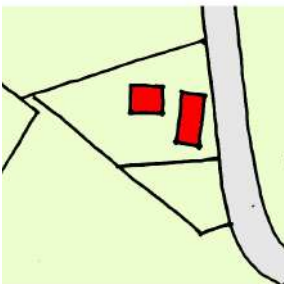
In 2004 werd die een gemeentelijk monument. Ze is verwoest bij een storm in 2007; nu staan er twee woningen met bedrijfsgebouwen.

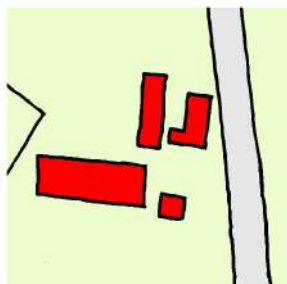
1832

1837

1877

1980

ontwikkeling Berlicumseweg 7

In 1942 maakte de Bossche schilder Kees Meijer een schets van de schuur achter de boerderij, met Ben Tibosch bij de kar met paard. De schets werd de basis voor dit schilderij. Het werd door de familie Tibosch van de schilder gekocht voor fl 125,- én twee maanden lang een pond boter per week.

Collectie: Jan Tibosch

Rond 1980 schilderde Kees Meijer de schuur op verzoek van de familie Tibosch nog eens, weer met Ben Tibosch bij de hier anders gepositioneerde kar. Hij gebruikte daarvoor de oude schets.

Collectie: Wim Tibosch

Berlicumseweg 7 in haar nadagen zonder kap. Collectie en foto: Michiel van Heumen

*De boerderij was een gemeentelijk beschermd monument met nummer SOM0013.
Ze liep in januari 2007 zware stormschade op. Daarop is ze gesloopt.
De beschrijving uit 2004 van het monument luidde:*

Algemeen:

Laat 18de-eeuwse kortgevelboerderij, thans in gebruik als schuur, gesitueerd aan de westzijde van de doorgaande weg van Rosmalen naar Berlicum op een hoger gelegen stuk grond. De boerderij heeft een driebeukige opzet met eiken ankerbalkgebinten en omvat over de volle lengte van het gebouw een stal op de begane grond en een zolder. Het pand is voorzien van een met gesmoorde Muldenpannen en riet gedekt zadeldak met wolfseinden. Op de rieten kap is een nieuw dak met golfplaten gelegd.

Van oorsprong had deze boerderij een opzet in een woon- en bedrijfsgedeelte, van elkaar gescheiden door een lage, tot aan de fliering opgemetselde brandmuur.

Ten behoeve van één grote stalruimte is de oorspronkelijke indeling in 1961 ingrijpend gewijzigd; het woongedeelte, evenals de scheidende brandmuur tussen woon- en stalgedeelte zijn bij deze verbouwing uit het casco gesloopt. In samenhang hiermee is, na dichtzetting van de oorspronkelijke gevelopeningen, een groot aantal nieuwe stalramen aangebracht. Een deel van de westelijke zijbeuk is vergroot, de zijgevel werd hiertoe gedeeltelijk verplaatst en opgehoogd.

*De voorgevel van de boerderij
vóór de verbouwing tot stal.*

*De foto is van iets voor 1930.
Collectie: Jan Tibosch*

Voorgevel (kopgevel woongedeelte):

De in kruisverband gemetselde, laat achttiende-eeuwse kopgevel is voorzien van een gecementeerde plint. Oorspronkelijk was de beuk aan de linkerszijde lager dan die aan de rechterszijde (straatzijde). De gevelindeling is recentelijk gewijzigd, waarbij de oorspronkelijke openingen zijn dichtgezet. De aanwezige bouwsporen geven een beeld van de oorspronkelijke gevelindeling. De gevel bevat drie zes-ruits stalramen met vallend bovenste deel en een deur. Op zolderniveau bevindt zich een hooiluik dat eveneens recent is. De kopgevels zijn voorzien van vlechtingen. In het in 1961 aangebouwde deel links bevinden zich een zes-ruits venster en een staldeur. In het laatste kwart van de 20ste eeuw is op het lekkende rieten dak een nieuwe afdekking met golfplaten geplaatst. Onder deze golfplaten is de oude kap nog steeds aanwezig.

Linkerszijgevel (westgevel):

In 1961 is de boerderij aan de westzijde over een deel van de lengte met een beuk uitgebreid. Hierbij is een deel van de oorspronkelijke linkerszijgevel opgeschoven. De gevel is voorzien van verschillende betonnen stalramen en een deur. Over de lengte van het voormalig woongedeelte is de zijbeuk nog verder uitgebreid. Dit nieuwe deel is eveneens voorzien van enkele vensters.

Rechterszijgevel (oostgevel, straatzijde):

De steens dikke en in kruisverband opgemetselde gevel dateert uit de bouwtijd (XVIIIde eeuw) en heeft aan de onderzijde een gecementeerde plint en is voorzien van acht moderne zes-ruits betonnen stalramen met bakstenen onderdorpels. Een van deze vensters is geplaatst in een oorspronkelijk grotere vensteropening, waarvan de rollaag aan de boven- en onderzijde nog in het muurwerk aanwezig zijn. In het rechter deel bevond zich oorspronkelijk een brede doorgang voor dubbele staldeuren. Van deze thans dichtgezette opening bevinden zich in het muurwerk nog de vier natuurstenen duimblokken (de onderste twee bevinden zich net onder het niveau van het maaiveld).

Detail 18e- eeuwse ankerbalkgebint. De balk die horizontaal loopt op de overgang van riet naar houten platen is de fliering. Collectie en foto: BAAC, Archeologie en Bouwhistorie

Achtergevel (kopgevel stalgedeelte):

In deze in kruisverband opgemetselde, laat achttiende- eeuwse gevel bevinden zich drie stalramen, een schuif- deur, een deur (1961) en een hooiluik. In de gevel zijn diverse sporen van oorspronkelijke, thans dichtgezette gevelopeningen zichtbaar, zoals bijvoorbeeld een laag mestdeurtje in het rechterdeel van de gevel.

Interieur:

Zoals reeds vermeld, is de oorspronkelijke indeling in een woon- en staldeel verdwenen. De 18de- eeuwse kapcon- structie daarentegen, is op zolderniveau nog grotendeels intact en bestaat uit vijf ankerbalkgebinten voorzien van telmerken, evenals een aantal eiken daksporen en hanen- houten. Op de begane grond is alles weggebroken ten be- hoeve van een vergroting van de stal. Hierbij zijn de stijlen van de ankerbalkgebinten tot ongeveer twee meter hoogte afgezaagd en ondervangen door stalen portaalspanten. Door het vergroten en verhogen van de zijbeuk ter plaatse van de linkerzijgevel zijn de sporen op de zijbeuk vervan- gen door een nieuwe gordingenkap, gedekt met golfplaten.

Redengevende omschrijving:

De kortgevelboerderij nabij Berlicumseweg 5-7 heeft monu- mentale waarde als één van de laatste oudere boerderijen in dit gebied, die bovendien tot ver in de 20ste eeuw een agrarische functie heeft vervuld. Ondanks het feit dat de boerderij in de loop der tijd verminkt is, hebben de gevels,

de bouwmasa en in samenhang hiermee de balk- en kapconstructie monumentale waarde vanwege de ouderdom en de authenticiteit van het materiaal.

De boerderij heeft landschappelijke waarde vanwege de markante ligging in het landschap, langs de doorgaande weg van Rosmalen naar Berlicum en is beeldbepalend.

De boerderij vormt samen met enkele gebouwen uit de directe omgeving de laatste restanten van de oudere bebouwing in deze agrarische omgeving en heeft ensemblewaarde met de omgeving.

Berlicumseweg 9 en 11

Ook hier stond in 1832 een boerderij, eigendom van jhr. mr. Jan Bowier. Na diens overlijden komt die op naam van jhr. Gerard Johannes Martinus Bowier, ontvanger van 's Rijks Belastingen te Rosmalen. In 1864 wordt het goed overgeschre- ven op naam van Maria Theresia Coenen uit Den Bosch, weduwe van de Bossche koopman Frans Jacob Anton van Meeuwen (zij stichtte het Van Meeuwengesticht in Rosmalen, bedoeld voor arme oude mensen). Zij verkoopt het meteen door aan Frans Julius Johan de Blocq van Scheltinga, grondeigenaar te Rosmalen.

Foto uit 2001 vanuit het noorden genomen met vooraan nummer 9; daar achter nummer 11. Collectie: RCE 342690, foto: G. Barbiers

Die laat de boerderij in 1870 slopen en bouwt er een nu nog bestaande dubbele woning met vrijstaande schuurtjes voor in de plaats.

Beide woningen worden een jaar later van diens erfgenamen gekocht door de "Maatschappij tot verpleging van krankzinnigen op den lande" te Den Bosch; het latere Coudewater.

De keldergewelven met houten liggers in Berlicumseweg 9, foto uit 2020

In de zuidwestelijke hoek van de oorspronkelijke dubbele woning is een kelder met troggewelven. De houten liggers van deze gewelven wijzen op een zeventiende- of achttiende- eeuwse oorsprong. Waarschijnlijk is deze kelder daarom een restant van de oude boerderij. Erboven is een opkamer.

De straatgevel van de in 1870 gebouwde woningen heeft een vooruitspringend middendeel.

In 2001 vanuit het zuidoosten genomen foto met rechts nummer 9; links nummer 11.

Collectie: RCE 342692, foto: G. Barbiers

In 1905 wordt de zuidelijke woning uitgebreid met het qua bouwstijl sterk afwijkende pand dat nu nummer 11 heeft. Daarbij is het vooruitspringende middendeel met het platte dak van de oorspronkelijke woning doorgetrokken tot tegen deze nieuwe uitbreiding.

1832

1870

1905

ontwikkeling Berlicumseweg 9- 11

Beide panden zijn als huismeesterwoning voor het voormalig psychiatrisch ziekenhuis Coudewater in gebruik geweest en zijn een gemeentelijk monument met nummer SOM0014.

De beschrijving uit 2003 luidt:

Algemeen:

Dit vrijstaande, L-vormige woonhuis ligt aan de zuidzijde van de Berlicumseweg en is in drie bouwfases tot stand gekomen. Het oudste bouwdeel, van oorsprong waarschijnlijk een zeventiende- of achttiende- eeuwse kortgevelboerderij, heeft een met verbeterde Hollandse pannen gedekt zadeldak en is met de lange zijde op de straat gericht. In de linker achterhoek van Berlicumseweg 9 is een kelder met troggewelven gelegen. De houten liggers van het gewelf wijzen op een zeventiende- of achttiende- eeuwse oorsprong. Tegen de lange zijde van dit bouwdeel is, vermoedelijk aan het einde van de negentiende eeuw, een tweelaags bouwdeel met een rechthoekige grondslag en een plat dak tot stand gekomen. Samen vormen deze bouwdeelen Berlicumseweg 9. Het jongste, eveneens rechthoekige bouwdeel (Berlicumseweg 11) is omstreeks 1900 ter linkerzijde dwars tegen de bestaande bebouwing aangezet. Het bouwdeel heeft twee niveaus onder een plat dak. Achter op het erf staat een vroeg twintigste-eeuws bakhuisje met zadeldak dat in de tweede helft van dezelfde eeuw is uitgebreid met een garage.

Voorgevel:

De witgepleisterde voorgevel van Berlicumseweg 9 is voorzien van twee brede risalieten waarin zich twee gevelopeningen bevinden. Beide risalieten, het rechter is een hoekrisaliet, worden aan de bovenzijde afgesloten met een licht getoogde lijst. In de rechter risaliet bevindt zich de voordeur met tweeruits bovenlicht, direct daarboven is een T-venster met tweeruits kleppend bovenlicht en tweeruits onderraam gepositioneerd.

Het linker risaliet is geled met twee boven elkaar geplaatste vensters met daartussen een waterlijst. Het onderste venster heeft een vast vierruits onderraam en tweeruits kleppend bovenlicht, het bovenste is identiek aan het venster boven de voordeur.

Het tussenliggende gevelvlak bevat op de begane grond twee vensters, die identiek zijn aan het venster in de linker risaliet.

Het deel ter linkerzijde van dit risaliet is blind en sluit aan op de rechterzijgevel van Berlicumseweg 11. De onderdorpels van de vensters op begane grondniveau zijn opgenomen in een waterlijst.

De in kruisverband gemetselde lijstgevel van Berlicumseweg 11 heeft ter rechterzijde een voordeur met deurrooster van siersmeedwerk en een bovenlicht. Links van het deurkozijn, op hardstenen neuten en boven een gecementeerde plint, zijn twee vensteropeningen aanwezig, beide voorzien van T-vensters met vast bovenlicht en schuivend onderraam. De eerste verdieping is op identieke wijze ingedeeld.

Rechts bevindt zich een naar binnenslaande dubbele deur met bovenlicht, die het balkon ontsluit. Dit door twee natuurstenen consoles gedragen balkon heeft een hekwerk met balusters en siersmeedwerk. De beide vensteropeningen links naast de balkondeuren zijn voorzien van T-vensters met vast bovenraam en twee naar binnen draaiende onderramen. Alle gevelopeningen zijn aan de bovenzijde voorzien van een steensdikke strekse boog met anderhalf steens aanzet- en sluitaccenten. De onderdorpels van de vensters zijn opgenomen in een hardstenen waterlijst. Ter hoogte van de kalven van de vensters is de gevel gesierd met twee lagen oranjegekleurde bakstenen. Op begane grondniveau bevindt deze laag zich net onder de kalven. Dit duidt erop dat de kozijnen vernieuwd zijn.

De gevel wordt aan de bovenzijde afgesloten met rijke kroonlijst die voorzien is van vier consoles met daartussen meerkleurig metselwerk in verschillende patronen. Op de lijst is tussen hardstenen pijlers met smeedwerk, een hekwerk met balusters aangebracht. De gevel is voorzien van een aantal roset-ankers.

Linkerzijgevel:

Deze in kruisverband gemetselde zijgevel van nummer 11 is ter linkerzijde op begane grond-

niveau voorzien van een kozijn met dubbele deuren en groot bovenlicht. Het eerste-verdiepingsniveau is ter linkerzijde geled met twee vensters, identiek aan de vensters in de voorgevel.

De gevelopeningen zijn voorzien van een strekse boog met hardstenen sluitsteen, de vensters hebben een hardstenen onderdorpel. Ter rechterzijde is over de gehele hoogte een bouwnaad tussen de zij- en de voorgevel zichtbaar: de voorgevel is in kwalitatief betere - en dus duurdere - stenen gemetseld. De speklagen en de sierlagen van de voorgevel zijn over de gehele zijgevel doorgezet. De gevel is voorzien van enkele roset-ankers.

Rechterzijgevel:

De witgepleisterde zijgevel van Berlicumseweg 9 is op begane grondniveau voorzien van een T-venster met tweeruits bovenlicht en schuivend vierruits onderraam. De beide vensters met draairaam op zolderniveau zijn een latere toevoeging.

De windveer is voorzien van een eenvoudige makelaar met schoren, beide in baksteen. In de smalle strook muurwerk ter linkerzijde van de rechterzijgevel van Berlicumseweg 11 tekent zich een bouwnaad af. De voorgevel is opgetrokken uit een beter fabricaat baksteen, terwijl voor de rest van de zijgevel een kwalitatief beduidend mindere steen is gebruikt. De waterlijsten en oranjegekleurde stenen uit de voorgevel zijn over de smalle strook, tot aan de voorgevel van Berlicumseweg 9, doorgezet.

Achtergevel:

Ter rechterzijde van de witgepleisterde achtergevel van Berlicumseweg 9 bevindt zich het T-venster van de opkamer, voorzien van tweeruits bovenlicht en vierruits schuivend onderraam.

Onder het venster is het kelderlicht van de zeventiende- of achttiende-eeuwse kelder gelegen.

Links van het venster zijn een moderne deur met eenvoudig bovenlicht en T-venster met tweeruits bovenlicht en schuivend onderraam opgenomen. De kap is voorzien van twee moderne dakkapellen. Door begroeiing is het linkerdeel van de achtergevel aan het zicht onttrokken.

De bakstenen achtergevel van nummer 11

ligt in het verlengde van de achtergevel van nummer 9 en is op begane grondniveau voorzien van twee T-vensters. Het rechter venster heeft een vast bovenlicht, draaiende onderramen en een modern voorzetraam. Het linker venster heeft een bovenlicht met valraam en twee draaiende onderramen. Het venster op eerste-verdiepingsniveau is identiek aan het laatstgenoemde venster.

De vensteropeningen hebben anderhalf steens strekse bogen en hardstenen onderdorpels ter hoogte van de speklaag.

Redengevende omschrijving

Het pand heeft monumentale waarde vanwege de gevels, de karakteristieke bouwmassa en de situering. De ligging in het landschap heeft een hoge ensemblewaarde. Het pand heeft een historische waarde en is, mede door de eigen bouwgeschiedenis, representatief voor de landelijke bebouwing in Rosmalen.

Berlicumseweg 13

Berlicumseweg 13 in 2001.

Collectie: RCE 20348893, foto: G. Barbiers

Al in 1719 was hier sprake van een "huijsinge, schuer, hoff ende aanglag" met de naam "De Roscam". In 1791 wordt het als herberg beschreven. In 1817 verkoopt Evert van Grinsven het huis, inclusief de daarachter gelegen looierij, aan Adriaan van de Ven. Uit de advertentie uit 1823 (onderaan deze pagina) blijkt dat het etablissement niet lang voor dat jaar door hem nieuw opgebouwd werd.

Utrechtsche courant 12-1-1825

ROSMALEN (Provincie Noord-Brabant), den 5. Januarij. Bij de rampen, die, ten gevolge der overstromingen, alhier geleden worden, vóegde zich, gisteren avond ten 6 ure, eene andere ramp. Het, in den afgelopen zomer voltooid schoon groot huis, achterhuis, stallinge en twee schuren, staande alhier in dea Kloosterhoek, toebehoorende aan A. van der Ven, tapper en leerlooijer, werd in een oogenblik eene prooi der vlammen, met bijna alles wat zich daarin bevond; slechts één paard, drie beesten (welke nog geschrooid zijn), en eenige goederen, zijn in veiligheid gebragt kunnen worden. Ook werd door den brand het daarregeneroverstaande huis van jonkheer mr. M. Bowier, bewoond door deszelfs tuinman, op hetzelfde tijdstip in de asche gelegd, zonder dat deze iets, dan twee geiten en een weinig meubelen, heeft gered.

Begin 1825 brandt het pand af, tegelijk met het er tegenoverliggende woonhuis van de tuinman van jonkheer mr. M. Bowier, eigenaar van het landgoed Coudewater en kasteeltje Spreeuwenburg.

In juli 1828 brandt het pand weer (gedeeltelijk) af. Hendrik Swanenberg, bouwman en Jan de Winter stellen zich financieel borg voor de wederopbouw (bron: NA 7109, nr 174).

Adriaan van de Ven was de schoonvader van Jan de Winter. Jan de Winter was stratenmaker en eigenaar van de herberg aan de huidige Hintham 102 (zie hoofdstuk 13D).

Erachter stond, volgens een koopakte al in 1817, een looierij aan de Kleine Wetering. Eigenaar van beide gebouwen was toen Adriaan van de Ven uit Rosmalen, looier van beroep. Ook deze gebruikte het na de brand van 1828 nieuw opgebouwde pand aan de Berlicumseweg als etablissement waar gasten ("voor beider kunnen", zie de advertentie uit 1823) konden verblijven.

Opregte Haarlemsche Courant 2-9-1823

* * Den Ondergeteekende heeft de eer ter kennis van het geëerd Publiek te brengen, dat hij heeft opgerigt een ETABLISSEMENT voor beider Kunnen, welke hunne dagen stil en vergenoegd verlangen door te brengen, bestaande in een Nieuw daartoe ingerigt logeabel HUIS, aan den Oever van de Rivier de Aa, drie kwartier uurs van 's Bosch, hebbende een aangenaam uitzigt over Bosch- en Wei-Landen, leggende in het midden van drie fraaije Buiten-Goederen, met overfschoone Wandelingen in Tuin en Bosch. — Die genen welke van deze gelegenheid wenschte gebruik te maken, kunnen verzekert zijn van een zindelijke en gezonde Voeding, goede Oppassing en tot een matigen prijs.

Adres met franco Brieven, bij A. VAN DE VEN, te Rosmalen, bij 's Bosch.

NB. Bovenstaande Advertentie in November 11, gedaan zijnde, doch alstoen alles nog niet in behoorlijke order zijnde, waardoor men maar weinige Personen heeft kunnen plaatfen, doch die zwarigheid uit den weg geruimd zijnde, maakt men langs dezen weg het bovenstaande aan de zich destijds aangemeld hebbende Personen andermaal bekend; alsmede aan alle die van dit Etablissement nog wenschte gebruik te maken, daar 'er nog voor zes à acht Personen KOST en INWONING kan verfschaft worden.

TE HUUR TERSTOND.

Eene voor weinige jaren nieuw opgebouwde moderne HUIZINGE, voorzien van ruime KAMERS, KEUKEN, Grootte STALLING, SCHUUR, SCHOOP, enz.; alsmede de daarachter en langs de Rivier gelegen LEERLOOIJERIJEN met Zes LEERKUIPEN; voorts SCHOENMAKERIJ met de daarbij behoorende HOF, TEEL- en WEILANDEN, zijnde de voormelde Affaires en tevens eene HERBERG, sedert vele jaren daarin uitgeoefend, en voor welk alles, als ook tot BOERDERIJ, een en ander zeer geschikt is, en gelegen onder *Roosmalen*, tusschen de Buitenplaatsen *Koudewater*, *Spreeuwenburg* en *Wanberg*, circa $\frac{1}{4}$ uur van 's Bosch. De hiertoe genegene kuzich, in persoon of met vrachteryse brieven, vervoegeu bij den eigenaar, T. M. VAN GRINSVEN, te 's Bosch.

De Bossche koopman Theodorus Martinus van Grinsven wordt de volgende eigenaar. Hij maakt in 1837 een voetbrug met vonder over de Wetering. In 1858 vergroot hij het huis dat aan de weg staat en sloopt de looierij.

Diens kleinzoon verkoopt het huis met de gronden eromheen, dat toen de naam "Spreeuwenburg" had (want het slotje met die naam dat in de buurt lag was al gesloopt), in 1877 aan Franciscus Benedictus Trosée, directeur der Rijkskweekschool voor onderwijzers, uit Den Bosch.

In 1882 brandt het weer gedeeltelijk af en het herbouwde pand wordt in 1891 gekocht door de "Maatschappij tot verpleging van krankzinnigen op den lande" die het vóór 1877 al huurde; het latere Coudewater.

Die verbouwt het pand in 1902.

Tramhalte Coudewater rond 1905. Het pand Berlicumseweg 13 is rechts op de foto. Op de voorgrond de brug over de Kleine Wetering. Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0077441

Het pand, waar ooit een halte van de stoomtram Den Bosch- Helmond was, bestaat uit twee bouwdeelen. Het noordelijke deel dat de functie

van woning met herberg en wachtruimte had, en zuidelijk daaraan vast het tweede, oudere, bouwdeel dat de remise wordt genoemd. Geen remise voor de tram (want die waren er in Den Bosch en Veghel), maar een koetshuis ten behoeve van de herbergfunctie. De twee inrijpoorten daarvan zijn waarschijnlijk bij de verbouwing van 1902 vervangen door de huidige ramen.

In de achtergevel is het verschil in ouderdom tussen de remise (rechts) en het nieuwere deel (links) goed af te lezen.

Foto is gemaakt in 2020

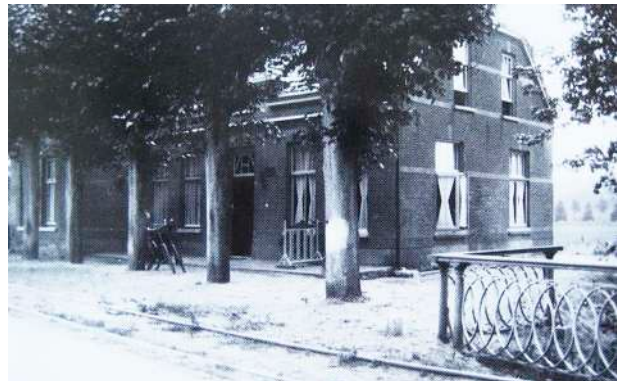
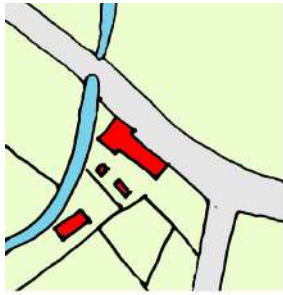

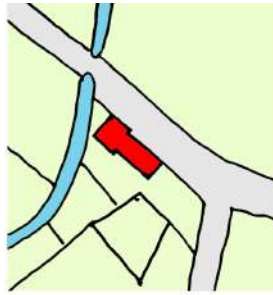
Foto rond 1900. Collectie: José Vermeulen

Berlicumseweg 13 vóór 1980, met de voordeur nog in het midden van het terras en met het bordje "Verlof B". Collectie: José Vermeulen

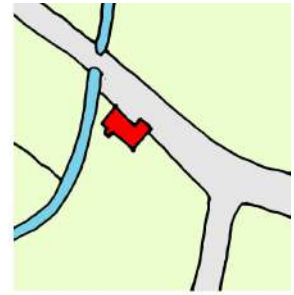
1832

1858

1882

1902

ontwikkeling Berlicumseweg 13

Over de gehele breedte van de straatgevel van het noordelijke deel is een overkapping aangebracht, waarvan het glazen lessenaarsdak wordt gedragen door gietijzeren zuiltjes.

In de 20e eeuw is het pand in gebruik gebleven als "café Timmermans" en vanaf 1950 als koffiehuis "De Loofert". Dat

koffiehuis werd gedreven door de vrouw van de bakker van Coudewater, Frans Vermeulen. De gelagkamer met het kleine zaaltje bevonden zich achter en rechts van de voordeur (die toen nog in het midden van de terugliggende gevel was). Links waren de woonruimten. Boven de gelagkamer en het zaaltje waren twee slaapkamers die gebruikt werden voor familie van patiënten van Coudewater die wilden overnachten. Na sluiting van het koffiehuis in 1982 is het geheel verbouwd tot woning, waarbij de voordeur naar de linkerkant van het terras werd verplaatst en de gelagkamer met zaaltje tot woonkamer werd getransformeerd.

Aquarel van Berlicumseweg 13, gemaakt door Christ School. Collectie: Frans Vissers

Het pand Berlicumseweg 13 is een gemeentelijk monument met nummer SOM0015. De beschrijving ervan uit 2003 luidt:

Algemeen:

Dit vrijliggende, L-vormige woonhuis uit de late negentiende eeuw, is gelegen aan de zuidzijde van de Berlicumseweg, nabij een negentiende-eeuwse brug over de Groote Wetering. Het pand, van oorsprong een tramstation, bestaat uit twee bouwdelen. Het rechthoekige deel dat oorspronkelijk onder meer de functie van wachtruimte had, is met de lange zijde naar de straat gekeerd en heeft twee niveaus. Ter linkerkant van de wachtruimte is het tweede bouwdeel geplaatst. Beide bouwdelen zijn voorzien een zadeldak. Het dak van de wachtruimte is gedekt met gesmoorde kruispannen, het dak van de remise met verbeterde Hollandse pannen.

Over de gehele breedte van de straatgevel van de wachtruimte is een overkapping aangebracht.

Het glazen lessenaarsdak wordt gedragen door gietijzeren zuiltjes. Het ontbreken van de basementen wijst erop dat het muurwerk onder de zuiltjes later is aangebracht. Voor de overkapping staan vijf lindebomen. Achter het gebouw is een moderne garage gelegen die los van het hoofdpand staat.

Vorgevel:

De in kruisverband gemetselde gevel van de wachtruimte is op begane grondniveau geleed met vijf gevelopeningen, alle voorzien van een anderhalf steens strekse boog met hardstenen sluitsteen. Geheel links in de gevel is het deurkozijn met paneeldeur en drieruits bovenlicht geïntegreerd.

De overige vensteropeningen zijn voorzien van een T-venster met een eveneens drieruits bovenlicht en een schuivend onderraam. Oorspronkelijk is de gevel symmetrisch van opzet geweest, de deur zat in het midden en werd geflankeerd door twee vensters. De gevel wordt gesierd door een gecementeerde plint, twee hardstenen speklagen, een aantal sierankers en de rijk geprofileerde bakgoot. De in bakstenen gemetselde Vlaamse gevel is voorzien van een met pannen gedekt zadeldak met windveer en een beschot in kraalschroten.

Het venster in de Vlaamse gevel heeft een tweeruits schuivend onderraam en een drieruits bovenlicht.

De eveneens in kruisverband gemetselde voorgevel van het dwarsgeplaatste bouwdeel is op begane grondniveau geleed met twee gevelopeningen, beide met hardstenen onderdorpels en anderhalf steens strekse boog. De T-vensters hebben een drieruits bovenlicht en schuivend onderraam. Het muurwerk is aan weerszijden van de vensters vernieuwd. Het vermoeden bestaat dat deze gevel van oorsprong voorzien is geweest van remisedeuren. In de top van de gevel is de afdruk zichtbaar van een grote klok die daar gehangen heeft. Hoewel de gecementeerde plint over dit bouwdeel doorloopt, ontbreekt de geleiding met speklagen in deze gevel.

Linkerzijgevel:

Deze in kruisverband gemetselde zijgevel is geleed met drie vensteropeningen, alle voorzien van een anderhalf steens strekse boog en hardstenen onderdorpel. Het venster links in de gevel is kleiner dan de overige twee vensters, die identiek zijn aan de vensters in de voorgevel.

Rechterzijgevel:

De eveneens in kruisverband gemetselde rechterzijgevel is symmetrisch van opzet. De twee gevelopeningen op begane grondniveau zijn voorzien van T-vensters met drieruits bovenlicht en draaiende onderramen. In de late twintigste eeuw zijn voorzetramen aangebracht. De beide vensters op zolderniveau zijn kleiner, maar stilistisch identiek aan de vensters op het begane grondniveau. De anderhalf steens strekse bogen boven de gevelopeningen zijn voorzien van een

hardstenen sluitsteen. De vier speklagen in de gevel zijn aangebracht ter hoogte van de hardstenen onderdorpels en de kalven van de T-vensters.

De gecementeerde plint is doorgezet in deze gevel. De speklagen uit de voorgevel van de wachtruimte zijn over het muurwerk van de rechterzijgevel van het dwarsdeel voortgezet.

Achtergevel:

De achtergevel van het dwarsdeel ligt in het verlengde van de achtergevel van de wachtruimte. De gevel gaat deels schuil achter begroeiing en een groot zonnescherm. De vensteropening in het dwarsdeel heeft een steens rollaag en bevat een T-venster met tweeruits bovenlicht en schuivend vierruits onderraam. De achterdeur zit in het midden van de gevel van de wachtruimte. Ter rechterzijde bevindt zich een vensteropening met anderhalf steens strekse boog. Boven het venster is een eenvoudige dakkapel gepositioneerd. Oorspronkelijk zal links naast de deur eenzelfde venster gezeten hebben. Tijdens een verbouwing heeft dit venster plaats gemaakt voor een beduidend bredere pui.

Redengevende omschrijving

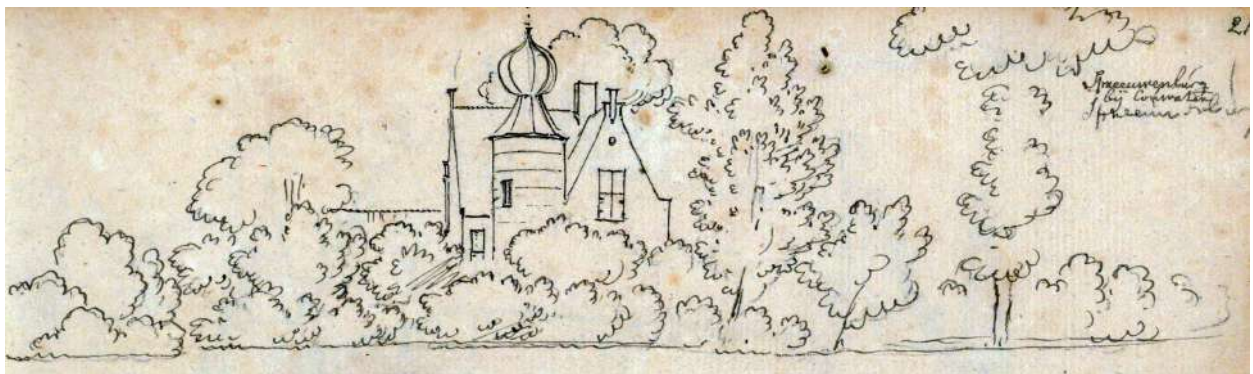
Het pand heeft sociaal- en cultuurhistorische betekenis als voormalige tramhalte en omdat het representatief is voor de late negentiende eeuw. De gevels, de bouwmassa en de situering geven het gebouw monumentale waarde.

De ensemblewaarde draagt hieraan bij.

Spreeuwenburg

Het huis Spreeuwenburg in 1730 door H. Spilmandel (uitsnede).
Brabantcollectie R 74_820.11 Spre_1

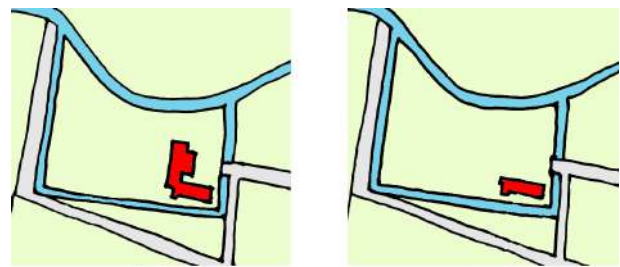

Spreeuwenburg op een tekening van waarschijnlijk Cornelis Pronk (1701- 1759)
Collectie: Rijksmuseum object RP-T-1918-230A-21(R) (uitsnede)

Dit pand is het slotje Spreeuwenburg. Een buitenverblijf, voorzien van een torentje met ui- vormige bekroning. Het wordt meerdere malen vermeld in de Bossche Schepenprotocollen. Op 18 augustus 1564, wanneer de kinderen en erfgenamen van Arnold Willemszn en Hillegond aan Heer en Mr Henrick de Bye (priester en kanunnik der St. Janskerk te 's Hertogenbosch) een omgraven huis verkopen met erven en gracht, gelegen onder Rosmalen nabij Coudewater. En onder andere in 1600 als "een steenen omgraven huys metten hof voir aen liggende ende eenen bogart, dair achter gelegen". Ook in 1632 als "een slotje met diverse duifhuizen en optrekkende brug".

Na diverse malen van eigenaar te zijn gewisseld komt het in 1790 in handen van Evert van Grinsven, meester schoenmaker te Rosmalen (deze was eerst president der Municipaliteit van Rosmalen en vervolgens leerlooier in Den Bosch). Het goed wordt in dat jaar in de Bossche Schepenprotocollen beschreven als "eene buitenplaats, genaamt Spreeuwenburg, gelegen alhier onder Rosmalen bij Kouwater, bestaande in vijf boove en benede vertrekken, soldering, keuken, twee kelders, stalling en schuur; item twee tuynen, moeshoven, visvyver en duyvevlugt, met zijn dreven en opgaande boomen, alle meerendeels in zijn gragte".

Op 6 Mei 1791 koopt mr. Marten Bowier, pensionaris van Den Bosch en advocaat aldaar: "Een kasteeltje of huysinge, genaamt Spreeuwenburg, gelegen onder Rosmalen by Couwater, met desselvs neerhuysinge, tuyn, gragte, vissery en duyvevlugt en verdere toebehoorte, zooals het selve binnen de gragte gelegen is, met het regt van overweg enz. en verder eenen voetweg naar de straat en de herberg de Roskam".

1832 1858 ontwikkeling Spreeuwenburg

Spreeuwenburg wordt daarna geërfd door diens zoon jhr. mr Daniël Bowier, rechter in de arrondissementsrechtbank te Eindhoven, die het in 1838 weer verkocht aan Bastiaan Adriaan Holster, procureur en solliciteur te Den Bosch. Vanaf 1853 biedt hij het diverse malen te huur en/ of te koop aan.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 13-3-1854

TE HUUR
voor het tegenwoordig Saisoen of voor langer,
HET KASTEELTJE SPREEUWENBURG ,
onder *Rosmalen* aan den Klinkerweg, 1/4 uur van *Berticum* en van *Rosmalen*, te bevragen bij den Procureur **HOLSTER** te 's *Hertogenbosch*.
Brieven franco. (234)

In 1857 alleen nog maar te koop, met de bedoeling het te laten slopen. Toen ook dan de verkoop niet lukte werd het noordelijke deel van het kasteeltje in 1858 gesloopt. Het zal al wel in erg slechte staat hebben verkeerd.

Bastiaan's zoon Anton Johan Holster, ook procureur, verkocht de restanten in 1862 aan Petronella

"Het slotje Spreeuwenburg over het voorheen Couwater clooster". Daarbij de tekst: "Gallé fecit 1802". Deze aquarel werd dus gemaakt door de Bossche professor C.J. Gallé, die toen ook eigenaar was van Coudewater. Brabantcollectie: R74_820.11 Spre 2

van Dijk, weduwe van Theodorus Martinus van Grinsven, eveneens uit Den Bosch. Zij liet wat er nog over was in 1863 afbreken. Na de afbraak kregen de percelen een agrarische bestemming. Er is nooit meer iets op gebouwd. Bij de ruilverkaveling van rond 1970 in dit gebied zijn zowel de Berlicumseweg als de Grote Wetering verlegd. Ongeveer waar die elkaar nu kruisen stond Spreeuwenburg.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 26-4-1855

TE HUUR
het Kasteeltje
Spreeuwenburg,
onder *Rosmalen*
aan den Klinkerweg op
Berlicum, met al
het Fruit of de Vruchten aan Boomen of Struiken
aldaar, als: **Perziken, Abrikozen,**
Druiven, Appelen, Peren, Pruimen,
Noten, Mispelen, Moerbeijen,
Aalbessen enz., te bevragen bij den Procureur
HOLSTER te 's Hertogenbosch.

Ook uit de hand te Koop met de **Neerhuizinge,**
Tuinen en **Land,** te zamen groot
1 Bunder 83 Ellen. (1102)

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 30-3-1857

M. ZIJNEN DE GIER,

Notaris te Berlicum,

zal aldaar, ten Herberge van L. WOLLAERT, op
Dingsdag den 7 April 1857, des
morgens om 10 ure, om af te breken, publiek

VERKOOPEN:

HET

Kasteeltje

Spreeuwenburg,

staande onder *Rosmalen*, aan den Klinkerweg en bij
de Wetering. — Aanwijzing te bekomen bij den
Bouwman G. VAN NULAND. (2859)

Spreeuwenburg

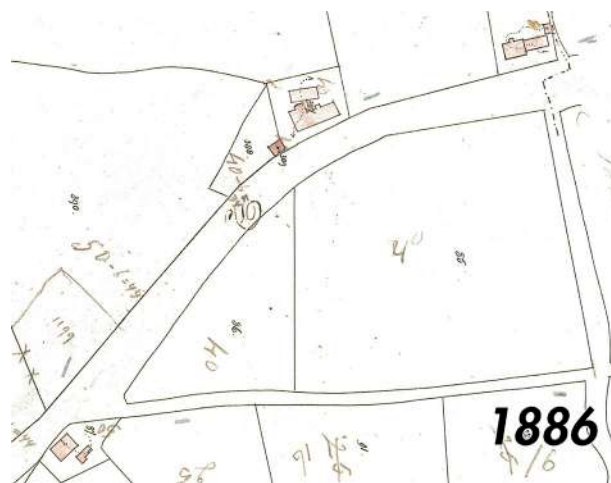
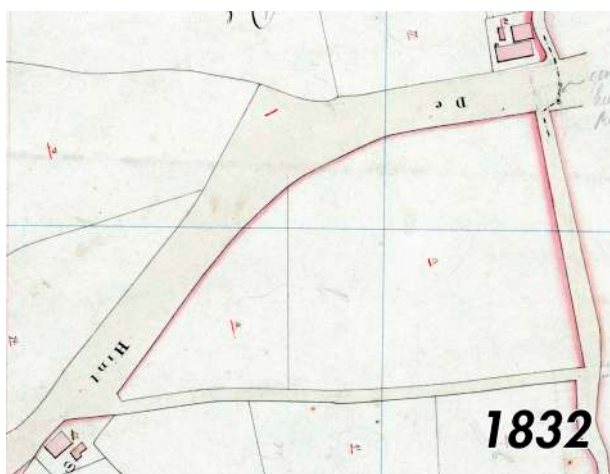
15. De ruimtelijke ontwikkeling van het Bossche deel van Hintham

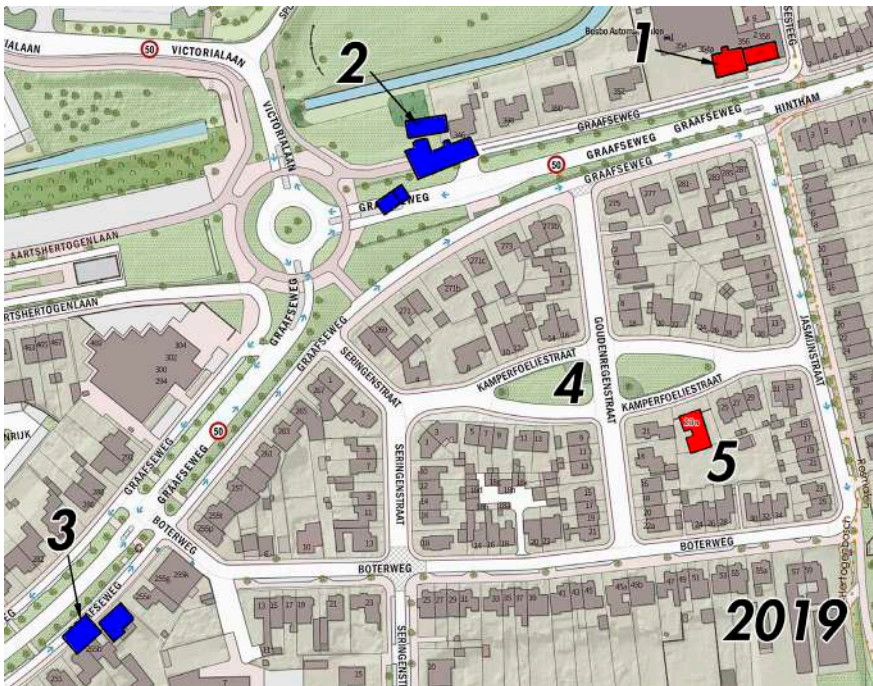

Het gebied westelijk van de Vliertsesteeg en de Jasmijnstraat werd tot ver in de twintigste eeuw nog (het Bossche) Hintham genoemd. Het huidige Hinthamerpark ontleent er zijn naam aan. Ook werd gesproken over de "Bossche hoven", wat duidt op een agrarische (tuinbouw)functie.

Het Bossche en Rosmalense Hintham waren vroeger een wandeldoel voor de Bosschenaren. Ernaar toe wandelen via de met iepen en linden omzoomde Hinthamer Steenweg (nu Graafseweg) langs de bouw- en weilanden was een geliefd zondags uitje. Waarbij de kinderen zich in de uitspanningen "De Bult", "Boterweg", "De Zwaan" en "Lindenoord (later Westhof)" konden vermaken, terwijl hun ouders er van een drankje en een hapje genoten.

In vroeger tijden heeft er langs de Hinthamer steenweg (Graafseweg) meer bebouwing gestaan dan in 1832. De woningen, neringen en molens die er stonden werden in tijden van oorlog geamoveerd om een vrij schootsveld te hebben en daarna niet altijd herbouwd (zie hoofdstuk 6).

Beschrijvingen in dit hoofdstuk:

1= Graafseweg 356

2= woningen Van Erp (verdwenen)

3= "Den Bult" (verdwenen)

4= Hinthamerpark

5= Kamperfoeliestraat 23a

1. Graafseweg 356

Graafseweg 356 in 1959. Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 195903, F1203

In 1832 staat er op de noordwestelijke hoek van de Vliertsesteeg met de huidige Graafseweg al een gebouw. Het is een herberg met de naam "De Zwaan". Eigenaresse is Anna Maria van Schaijck, herbergierster, wonende in Hintham (onder Den Bosch!).

In 1838 wordt het gekocht door de Bossche wijnhandelaar Waltherus Johannes Heeren, die het als buitenverblijf gaat gebruiken.

De naam van het huis wordt in een latere verkoopadvertentie vermeld als "Heerenberg"; het ligt voor de hand dat die naam door Heeren is gegeven.

Noord-Brabander 17-1-1835

BEKENDMAKINGEN.

Door het ministerie van *ANTONIUS PETRUS BOLSIIUS*, openbaar Notaris, residerendete 's Hertogenbosch, zal, publiek verkocht worden:

ONDER HET VRIJDOM VAN
's *HERTOGENBOSCH*.

Eerste Koop. Eene kapitale, hechte, sterke en wel doortimmerde sedert weinige jaren nog gedeeltelijk vernieuwde *HUIZINGE*, groote *STALLINGE* en *SCHUUR*, genaamd de Zwaan, staande te *Hintham*, Vrijdom van 's *Hertogenbosch*, aan den Straatweg, met aangeleggen *TUIN* en *WEI- of BOUWLAND*, groot 31 Roeden, 70 Ellen, bij het kadaster bekend, sectie C. nis. 82, 83 en 84.

Zijnde het Huis voorzien van onderscheidene roijale *KAMERS*, *KEUKEN*, *KELDER*, *ZOLDER*, en is de Stal ingerigt tot *BOERDERIJ* en *STALLING* van velo Paarden, en allozins geschikt en aangenaam gelegen voor eene *HERBERG* en *BOERDERIJ*, welke daarin sedert onheugelijke tijden met succes wordt gedaan; terwijl het tevens voor een *HEERENHUIS* of tot het daarstellen van een *FABRIEK*, goed gesitueerd is.

Tweede Koop. Een schoon Perceel *BOUWLAND* groot 76 Roeden, 20 Ellen, gelegen te *Hintham* voormeld bij het kadaster bekend Sectie C. no. 77.

Derde Koop. Een Perceel in drie Stroepjes *BOUWLAND* en *UITWEG*, groot 1 Bunder, 30 Roeden, 30 Ellen, gelegen te *Hintham* voormeld, sectie C. nis. 78, 79, 80 en 81.

Zullende gemelde Koopen ook in Massa verkocht worden.

Deze verkoop zal geschieden in het huis bovengemeld, bewoond bij de Kinderen *ROELOF VAN DEN HURK*, provisioneel op Woensdag den 28 Januarij 1835, en finaal, veertien dagen daarna aldaar, op Woensdag den 11 Februarij diens jaars, telken dage des namiddags precies ten 2 ure te beginnen.

Nadere informatie te bekomen ten Kantore van den voornoemden Notaris A. P. BOLSIIUS, te 's Hertogenbosch, en bij den Notaris ESSER MEERMAN, te Hintham onder Rosmalen.

In 1849 verdwijnen de bijgebouwen en wordt het pand in twee woningen gesplitst. Vervolgens worden die "verbeterd", waarbij de oostelijke woning wordt uitgebreid en achter het pand een pleziertuin ontstaat. In 1874 wordt dat alles eigendom van Elisabeth Melis uit Den Bosch. Die is dan 61 jaar en weduwe van Petrus Steenbekkers, met wie zij samen aan de overzijde van de Graafseweg, direct ten oosten van de huidige Jasmijnstraat, de uitspanning "Lindenoord" uitbaatte. Ze exploiteert er dan een koffiehuis.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 26-4-1877

Onder dankbetuiging voor de genoten begunstiging, brengt de ondergeteekende ter kennis van het publiek, dat haar Koffie-huis op 1 Mei zal gesloten worden.
Wed. P. STEENBEKKERS,
Hintham.

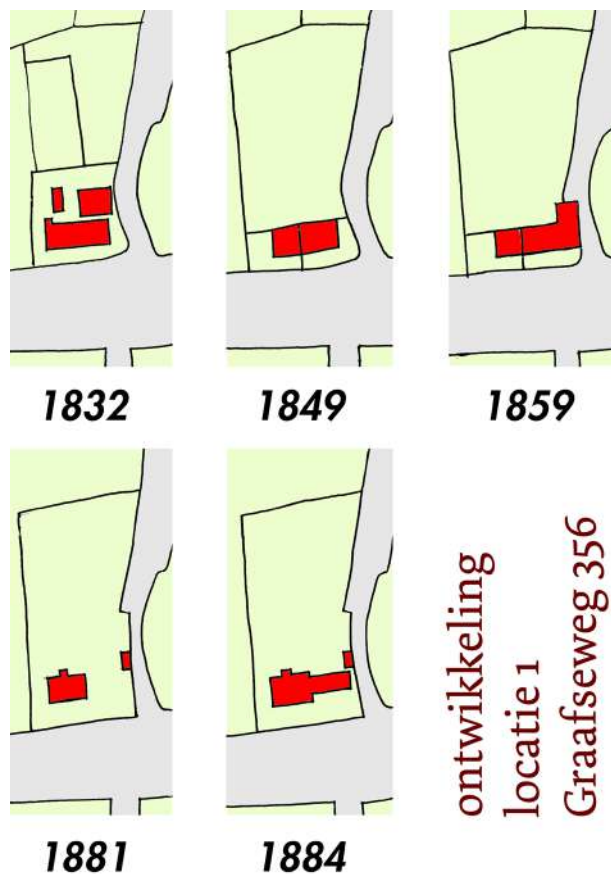
In 1876 voegt ze de twee panden weer samen, om op 1 mei 1877 met haar nering te stoppen.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 25-5-1880

Mr. JAN DE BERGH,
Notaris te 's-Bosch, zal aldaar in het Koffiehuis de Plaats Roijaal Dinsdag 1 Juni 1880 Veilen en Dinsdag 15 Juni 1880 finaal Verkoopen, telkens 's avonds ten 7 ure.
De navolgende goederen, gelegen te Hintham, toebehoorende aan de Erven van Me-juffrouw de Wed. STEENBEKKERS, als:
Onder 's-Bosch.
1e Koop. Een Heeren-huis, van ouds genaamd de Zwaan, thans Heerenberg, met eene daarnaast staande **Woning, Stal en Schuur,** met daarvoor en daarachter gelegen **Tuin, Aanleg en Voorpoting,** ter plaatse de Bossche Hoven, sectie C. Nos 254 en 296, te zamen groot 38 A. 10 C.
Te bezichtigen Dinsdag en Vrijdag van iedere week.

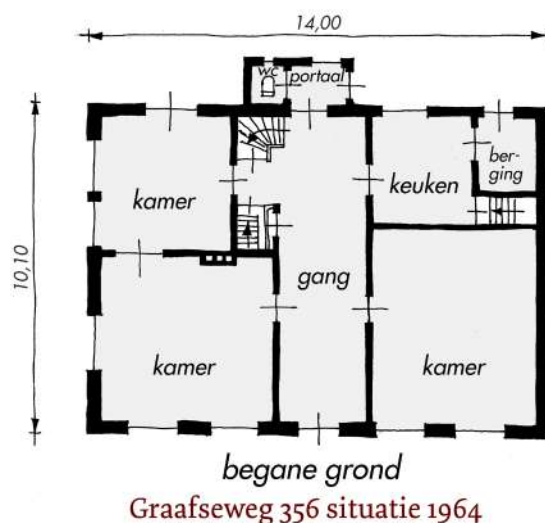

Twee jaar later koopt de Bossche broodbakker en koopman Gerardus Ignatius van Erp het geheel. Hij belegt, gezien zijn vele eigendommen in Den Bosch, in onroerend goed. In 1881 wordt de oostelijke woning gesloopt en de westelijke her- of verbouwd in de vorm die we nu kennen. Er komt een vrijstaande stal in de berm

van de Vliertsesteeg. Drie jaar later bouwt hij tegen de oostzijde van het huis een schuur. Bij de boedelscheiding in 1898 wordt het geheel eigendom van Antonius Josephus Maria van Erp, die als aannemer in het huis gaat wonen en het aan de oostzijde met een bedrijfsgebouw uitbreidt.

De huidige aanbouwen zijn van recente datum en voor handelsdoeleinden in gebruik; het huis zelf is in vier appartementen opgedeeld.

Laserij en Antoniuskapel

De Laserij en de Antoniuskapel op een kaart uit 1629 over het beleg van Frederik Hendrik van Den Bosch. Collectie: Rijksmuseum RP-P-OB-82 (uitsnede)

Dit is geen originele oude tekening van de Antoniuskapel, maar een gemaakt door de vervalser M. Wegenaar (zie hoofdstuk 3), blijkbaar geïnspireerd door de afbeelding op de kaart uit 1629

Er is rond 1485 ook een Antoniuskapel gebouwd in dit gebied, waarschijnlijk aan de overkant van de laserij. De juiste locatie ervan is echter niet bekend. In het huidige bestemmingsplan ter plaatse zijn met een ruime marge mogelijke archeologische waarden beschermd.

Aan de Bossche kant van de grens met Hintham, ten noorden van de Graafseweg, heeft van 1273 tot 1629 een ziekenhuis (laserij of leprozenhuis) gestaan voor lijdens aan de besmettelijke ziekte lepra. Het had de naam "Eyckendonck ter Siecken". Niet gedurende die hele periode, want soms werd het afgebroken om het schootsveld rond de vesting Den Bosch vrij te maken en te voorkomen dat zich er vijanden schuil konden houden. Na de laatste sloping bij het beleg in 1629 werd het niet meer herbouwd.

Nieuwe beschrijving van het bisdom van 's-Hertogenbosch 1841

HET LEPROZENHUIS.

Buiten de stad, doch onder derzelver vrijdom, op den weg naar *Hintham*, stond weleer een *Lazarus- of Leprozenhuis*, de *Eikendonk ter zieken* genoemd, waarin de melaatschen der stad, gedurende hunne ziekte, verzorgd werden. Men weet den juistten tijd van deszelfs stichting niet. Het was een schoon gebouw, met eene kerk voorzien. Bij den inval van den Gelderschen veldheer, **MARTEN VAN ROSSEM**, in 1542, werd het afgebroken. Kort daarna is het hersteld; doch later, bij eene der belegeringen van 's *Bosch*, is hetzelfde op nieuw geslecht geworden (i). Dit huis, waarover iemand onder den naam van *meester* gesteld was, bezat aanzienlijke goederen, die in 1687, onder zekere bepalingen, aan het gereformeerde weeshuis zijn overgegeven (k).

(i) OUDENHOVEN uitg. van 1670 bladz. 127 en 204.

(k) VAN HEURN *ms.* II. 278. en 279 uit de *Notulen* van den 7 febr. 1687 en van den 23 maart 1724.

2. Woningen Van Erp

Aan de noordzijde van de Graafseweg, ter hoogte van het huidige nummer 346, was een onbebouwd perceel dat in 1832 in de bocht van de Hinthamer Steenweg lag. Dat werd in 1865 door de gemeente Den Bosch verkocht aan de Bossche koopman Gerardus Ignatius van Erp. In 1866 bouwt die er een boerderij.

Links: de laatste, misschien wel de enige, foto van de bij de bevrijding beschadigde boerderij van Van Erp (rechts). Er voor staan M-10 tankdestroyers van de 340ste Battery van het 86e anti-tankregiment Royal Artillery. Links ervan de bijgebouwde dubbele woning. Collectie: Maarten Swarts

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant 22-4-1875

Gemeenteraad te 's-Hertogenbosch.

Voorzitter mr. Luijben, Burgemeester.

Zitting van Maandag 19 April 1875.

15. Rekest van den heer G. J. Van Erp, houdende verzoek om bij zijne hoeve te Hintham 2 lindeboomen, aan den gemeente-straatweg staande, te mogen rooien en aan hem tegen taxatie af te staan, met het bericht van den architect die daar tegen geen bezwaren ziet, daar toch al de lindeboomen aan dien weg binnen 4 jaren zullen moeten geroid worden, omdat ze dan den groei der geplante kanadassen zouden beletten, hij geeft echter in overweging die rooijing van wege de gemeente te doen plaats hebben en die boomen publiek te verkoopen.

Conform besloten met kennisgeving aan den adressant.

De heer mr. Van de Mortel protesteert tegen de over 4 jaren aangekondigde rooijing der schoone lindeboomen die den weg tot sieraad strekken, de kanadassen kunnen die nooit vervangen.

Jonkhr. De la Court verklaart zich nog sterker tegen de leelijke kanadassen tegenover de schoone linden die nog honderd jaren kunnen staan, hij wil liever de eersten weg hebben, die toch te dicht op den weg staan, en stelt voor dat men in hunne plaats palen mocht stellen en voetpaden ten gerieve der wandelaars maken.

De Voorzitter geeft als nu in overweging de voorgenomen rooijing uit het besluit te lichten.

Conform besloten.

Het rooien van twee lindenbomen bij Van Erp werd in de Bossche gemeenteraad niet gewaardeerd. De weg van Den Bosch richting Hintham werd namelijk ook gezien als een wandelroute voor de inwoners, die juist verbeterd en verfraaid zou moeten worden

1866 1877 1906
ontwikkeling locatie 2 "Van Erp"

In 1877 breidt hij, inmiddels ook als aannemer bekend, de woning uit en bouwt er een schuur achter. Tegelijk bouwt hij een klein vrijstaand huis ten westen ervan. Na de boedelscheiding in 1896 wordt zijn zoon Antonius Josephus Maria, ook aannemer, de eigenaar.

Op 23 januari 1905 werd er brand gesticht in de bij het pand staande hooimijt, waarbij bijna de boerderij in vlammen opging. De brand werd gesticht door Godefridus Gevers, slager te Hintham, die voor het vergrijp een gevangenisstraf van 10 jaar kreeg. Zie ook het relaas in hoofdstuk 13A bij Hintham 34.

Nieuwe Tilburgsche Courant 25-1-1905

Rosmalen dd. 24 Jan.:

Terwijl ledennacht onze gemeente-veldwachter M. Verhoeven met den nachtwaker A. Verhallen te Hintham op surveillance waren, bemerkte zij opeens brand in den hooiberg op de boerderij van den heer H. v. Erp. Hier zich direct naar toe begevende, zagen zij een persoon van den kant van den hooiberg afkomen die zich nog een paar malen vergewiste, of het wel goed brandde. Zij herkenden in hem dadelijk den persoon van G. G.

Na de bureu gewekt te hebben, die den brand dadelijk meester waren, is men de politie te 's-Bosch gaan verwittigen, die den verdachte heden-nacht reeds naar 's-Bosch ge-transporteerd heeft.

Eere aan onze wakkere politie, zonder wier toedoen, waarschijnlijk een groote ramp te betreuren zou geweest zijn. Voorzeker onder de waakzaamheid van zulke mannen kan Rosmalen zich veilig achten.

Toen men hier omstreeks middernacht van den brand hoorde, was terstond de geheele brandweer in 't gebouw om zoo noodig hulp te bieden, daar de boerderij des heeren Van Erp nog op Bosch grondgebied ligt.

Zowel het bestuur van de brandweer als spuiten enz. trokken uit.

De Nieuwe Courant 3-3-1905

Een slager te Hintham, G. G. genaamd, tegen wien door het O. M. bij de rechtbank te 's-Hertogenbosch, wegens brandstichting ten nadeele van den heer Van Erp te Hintham, eene gevangenisstraf van 8 jaar was geëischt, is heden door genoemde rechtbank veroordeeld tot 10 jaar.

Hierboven het verhaal de brand en veroordeling. Godefridus (in 1905 37 jaar oud) heeft uiteindelijk 7 jaar gevangenisstraf uitgezeten. Op 25 september 1913 mishandelt hij, samen met zijn broer, iemand in een Hinthams café. Blijkbaar geen gemakkelijke jongen.

In 1906 breekt Van Erp de schuur af, breidt het huis naar achter uit en bouwt een nieuwe schuur. Ook bouwt hij dan een huisje oostelijk tegen het al bestaande kleinere huis aan. In 1934 koopt de gemeente de berm bij deze drie woningen voor verbetering van de Graafseweg. Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog worden de panden bij de bevrijding van Den Bosch verwoest. In 1950 komen de plannen tot aanleg van sportpark De Vliert tot realisatie en worden de resten gesloopt.

3. Den Bult

Den Bult op een foto van rond 1925.
Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0050234

Het derde pand dat rond 1830 in het Bossche deel van Hintham stond was dat van de herberg en uitspanning "Den Bult". Deze stond aan oostkant van de huidige Graafseweg, ter hoogte van nummer 255b. Den Bult zou (net als Hintham zelf) een natuurlijke verhoging zijn geweest die gebruikt werd bij aanvallen op de stad Den Bosch.

"Fransche Batterij op den Bult te Hintham bij het beleg van 's Bosch in 1794 (naar eene tekening van dien tijd)". Mogelijk getekend door vervalser M. Wegenaar (zie hoofdstuk 3).
Brabantcollectie: H55 1794-1(Bult)

De herberg was oud. Ze wordt in de 17e eeuw al genoemd in resoluties van de Raad van State als "tapneering" in eigendom bij de familie Vissers. In 1832 was Henrica van Rijnsbergen, tapster te Hintham, eigenaresse. Ze was weduwe van de in 1821 overleden herbergier Theodorus Vissers.

Bij de herberg hoorde een stuk bouwland; herberg en bouwland hadden samen een oppervlakte van 600 m².

In 1821 zou J.A. Knip deze gewassen tekening van den Bult gemaakt hebben. Waarschijnlijk is het een falsificatie of fantasie van de vervalser M. Wegenaar (zie hoofdstuk 3).
Collectie: Ingrid Heijmans

Bij de boedelverdeling in 1833 wordt zoon Piet eigenaar. Die verkoopt het geheel direct door aan de Bossche winkelier Johannes Jacobus van der Staij. Na vier jaar koopt de tapper Johannes Kuipers uit Den Bosch de herberg, gevolgd door Thomas Krielaars, een Hinthamse visser, en de Bossche onderwijzer Adriaan Bierman. Iets voor het jaar 1900 wordt een terrein achter De Bult, tussen Graafseweg en Boterweg, als sportveld gebruikt door de dan kersverse voetbalclub Wilhelmina. Het terrein is ook in gebruik geweest voor diverse evenementen zoals schietwedstrijden en voetbalwedstrijden (T.O.P. 1921). In 1932 is het veld gebruikt door de hockeybalclub MOP, die er fl. 7,50 huur per wedstrijd voor betaalde (bron: de archieven van MOP en Woburnpark door Ernest Verhees). In 1872 komt de uitspanning weer in handen van een herbergier, Jacobus Trügg uit Den Bosch. Zijn broer en twee zussen zijn mede-eigenaar. Hij sloopt in 1903 de schuur die achter de herberg staat en bouwt er aan de noordkant een grotere, wat terugliggende, voor terug. Die schuur wordt vanaf 1910 als woning in gebruik genomen.

Een advertentie in de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant van 18-6-1921

TRAMHALTE,
alwaar op verzoek gedurende de
zomermaanden gestopt wordt.
Café „DEN BULT”
HINTHAM.
SPEELTUIN VOOR KINDEREN.
Prima consumptie.
Billijke prijzen.
Aanbevelend, **13**
Wed. J. Trügg.

Wanneer Jacobus in 1914 op 72-jarige leeftijd overlijdt houdt zijn vrouw Wilhelmina Niemann het vruchtgebruik; hun dochter Catharina wordt in 1923 eigenaresse. Het jaar daarna verkoopt die de zuidelijke helft van haar perceel. De herberg met speeltuin houdt ze zelf. Het wat terugliggende huis wordt in 1931 gekocht door Theodorus Hanegraaf, stratenmaker te Den Bosch. Een deel daarvan blijft in gebruik als schuur bij de herberg.

De herberg met speeltuin wordt in 1933 gekocht door Wilhelmina Louise van Mulbregt, winkelierster uit Den Bosch en weduwe van Antonius Henricus Bosch.

In 1934 eist de vooruitgang haar tol. De Graafseweg, deel van de verbinding Den Bosch- Grave, moet worden aangepast aan de eisen van het toenemende verkeer. Den Bult ligt te dicht tegen de oude steenweg aan en moet wijken voor verbreding en aanpassing van de Graafseweg.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 13-12-1934

ROSMALEN, 12 Dec. Het hedendaagsch snelverkeer eischt afbraak van veel, dat van vroegere jaren overbleef en waaraan voor velen, zoete herinneringen zijn verbonden. De verbreding en verfraaiing van den grooten verkeersweg Den Bosch—Grave heeft een oude herinnering voor de Bosschenaren weggevaagd.

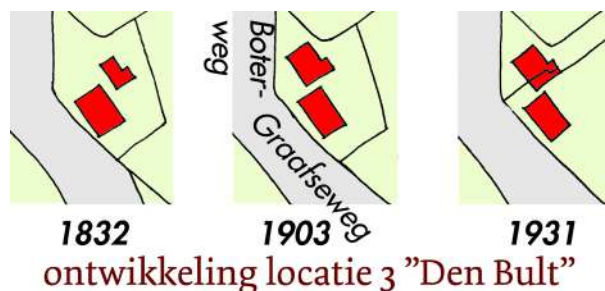
Wie der ouderen, herinnert zich niet het aloude café „den Bult” in Hintham. Als jongens gingen zij minstens éénmaal in de groote vacantie erheen, om met de heele familie er een dagje te gaan spelen. Boterhammen werden dan meegenomen en de familie Trügg zorgde voor koffie en glazen melk. Het was er een mooie speeltuin.

Velen zullen wellicht nog zoete herinneringen hebben aan latere jaren, toen zij jonge mannen geworden met hun verloofde of meisje er Zondags hun zitje hadden. Dit alles is nu niet meer mogelijk. Café de Bult is nagenoeg verdwenen, een paar muren zijn de laatste overblijfsels. Het is alles het gevolg van het groot verkeer voor den modernen tijd.

Bij de sloop van café Den Bult haalt de krant nog herinneringen op.

De aansluiting van de Boterweg wordt daarbij naar het noorden opgeschoven. In de nieuwe

rooilijn van de straat met parallelweg wordt in 1939 een garagebedrijf met café en pompeiland gebouwd en ten zuiden ervan komen vrijstaande woningen.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 30-5-1931

HENDRIK WORST,

Notaris te 's-Hertogenbosch, is voornemens op Donderdag 11 Juni 1931, bij inzet en op Donderdag 25 Juni 1931, bij toeslag, telkens des avonds om 7 uur in het te verkopen pand, in het openbaar

TE VEILEN EN TE VERKOOPEN:

KOOP 1.

EEN BOUWTERREIN, gelegen aan den grooten weg Den Bosch—Grave, nabij Hintham, ter breedte van 15 M. en ter volle diepte van 60 M., zijnde een Zuidelijk gedeelte van het kadastrale perceel gemeente Den Bosch, Sectie C no. 771, ter grootte van ongeveer 9 A.

KOOP 2.

EEN HUIS, Graafscheweg No. 117, met schuur, zijnde een middengedeelte van Sectie C No. 771, groot ongeveer 18 A. Dit pand, waarin tal van jaren met goed succes is uitgeoefend een verkoop in sterken drank in het klein, thans verlof, genaamd „de Bult”, bevat: 2 groote gelagkamers, zijkamer, grooten kelder met kelderkamer, gang en slaapkamer, groote keuken met bijkeuken en zij-uitgang.

Boven: zolder met 2 slaapkamers; voorts: grooten speeltuin.

KOOP 3.

EEN HUIS naast koop 2. No. 119, met voor-, zij- en achtertuin en schuur, kad. gem. 's-Bosch, Sectie C no. 442, groot 1 A. 34 c.A. en een Noordelijk afgepaald gedeelte van het kadastrale perceel gemeente Den Bosch, Sectie C no. 771, ter grootte van ongeveer 6 A. 34 c.A.

Dit pand bevat: voorkamer, keuken en zolder. Voorts: stal voor 10 koeien en schuur.

In huur bij ROMBOUT voor f 2.— per week.

Dagelijks te bezichtigen des nam. van 2 tot 4 uur.

Alles te aanvaarden op 1 Augustus a.s.

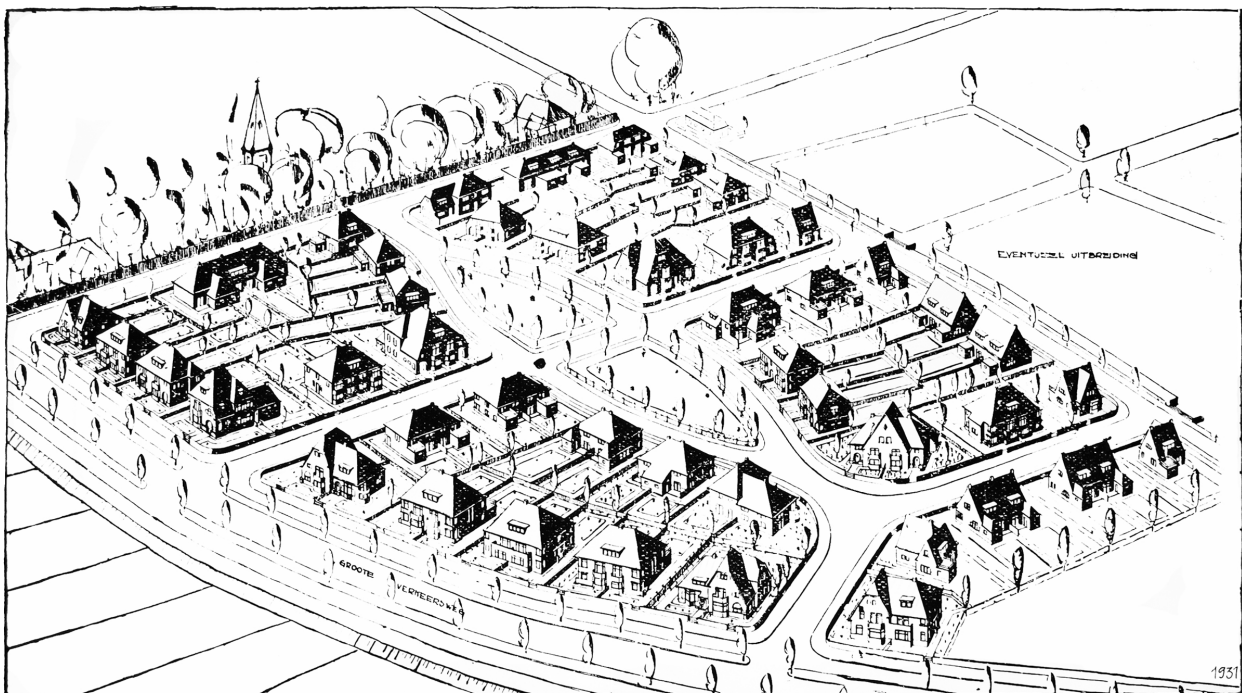
Op de zuidelijke hoek van de nieuwe aansluiting van de Boterweg komt in 1939 het garagebedrijf annex autoverhuurbedrijf, rijkschool en café van Duffhues. Die functies zijn verdwenen; het pand is nu opgedeeld in enkele wooneenheden.

Collectie: Erfgoed 's-Hertogenbosch 0067187

4. Hinthamerpark

De historie van het Bossche deel van Hintham is niet compleet zonder het Hinthamerpark, gebouwd op zand uit het Rosmalens deel van Hintham!

Tussen de huidige Graafseweg, Boterweg en Jasmijnstraat lagen in 1832 twee grote percelen. Het westelijke was eigendom van Laurens Claudemans, hovenier uit Den Bosch. Het oostelijke perceel bouwland was van zijn plaatsgenoot Constantinus van Mourik, van beroep molenaar. Beide percelen krijgen nog een reeks eigenaren (en het westelijke later ook de functie van voetbalveld), tot ze in 1927 worden gekocht door de NV Hanybo, handelmaatschappij tot exploitatie van onroerend goed en de NV Ontginning, bouw- en grondexploitatie Maatschappij (Obegem). Het gebied blijft in portefeuille, waarbij de NV Technische bouwmaatschappij "De Rijn" te Utrecht nog even mede-eigenaar wordt, maar uiteindelijk door de NV Obegem vanaf 1933 in exploitatie wordt gebracht. Architect Hein de Graaf heeft een inrichtingsplan met woningontwerpen gemaakt, dat in eerste instantie ook zo wordt uitgevoerd.

Vogelvluchtperspectief uit de verkoopbrochure van het Hinthamerpark. Collectie: Cees de Graaf

Provinciale Noordbrabantsche en
's-Hertogenbossche Courant 18-10-1934

NIEUWE BOSSCHE HENGELSPORTVEREENIGING.

De Nieuwe Bossche Hengelsportvereniging heeft, naar men ons mededeelt, Maandag haar eerste vischwater aangekocht. Getracht zal worden met dergelijke aankopen voort te gaan.

Het vischwater is gelegen achter de kerk te Hintham; het heeft een diepte van ongeveer $3\frac{1}{2}$ meter en is 8000 M² groot. Vermoedelijk zal het bestemd worden voor karperteelt. De bedoeling is dit vischwater „Het ijzeren kind” te doopen!

Omdat het gebied laag ligt, moet het opgehoogd worden.

Dat gebeurt met origineel Hinthams zand, dat wordt gewonnen uit een perceel genaamd Sint Antoniuskampke in Hintham, dat eigendom is van het RK-kerkbestuur aldaar.

Met een smalspoor wordt het zand getransporteerd naar de bouwlocatie.

De waterpartij die door de afgraving ontstond werd door de visclub die het huurde al gauw het "Ijzeren Kind" genoemd, als nakroost van de Ijzeren Man uit Vught en de Ijzeren Vrouw uit Den Bosch.

Een eerder ontwerp voor het Hinthamerpark, het "Tuindorp Hintham"

In opdracht van pastoor van Thiel van de parochie H. Anna in Hintham maakte architect H.W. Valk in 1925 een opzet om het gebied tussen Graafseweg, Boterweg en Jasmijnstraat te bebouwen met 171 woningen. De tekening ervan is verloren gegaan; echter de beschrijving van zijn idee om er een tuindorp te ontwikkelen en schetsen van woningen zijn bewaard gebleven.

Collectie: BHIC, toegang: 199, inventaris 2637.

Valk beschreef dat zo:

's-Hertogenbosch, 28 augustus 1925

MEMORIE VAN TOELICHTING behorende bij het TUINDORP ontwerp.

Bij den opzet is direct gedacht de bestaande landwegen als natuurlijke straten te accepteren Voorts is een blokdiepte van ongeveer 50 meter aangenomen waardoor een niet al te groote diepte en toch een ruime afstand der achter rooilijnen verzekerd is.

Aan het scheppen van een centrum in het tuindorp is direct vóór het opzetten van het plan gedacht. Bij het ter plaatse opnemen van het terrein bleek mij dat een groot deel lager is gelegen dan den Graafschen Weg, Het ophoogen nu zonder een kostbaar grondvervoer is het meest voor de hand liggend dit uit het terrein zelf te halen waardoor een vijver zal ontstaan. Deze vijver zal nu het centrum vormen van het dorpje omgeven door houtgewas (hoog opgaand) bv., kastanje boomen, welke vlug groeien. Aan dit centrum kunnen enkele benoedigde zakenhuizen gebouwd worden als winkels, barbier, vereenigings gebouwtje, café met terras enz. De stratenloop wordt beheerst door den terreinvorm. Enkele benoedigde straten in de richting Noord- Zuid zijn ingelegd, welke richting als de meest gunstige is voor de meest mogelijke bezonning der in die richting gebouwde woningen, weshalve de woningen zooveel mogelijk in die richting staan aangegeven.

De onderlinge afstand der woningen is tenminste 10 M genomen. Er is gedacht aan blokken van twee en drie woningen. Een enkele maal van vier en desnoods vijf. Hierdoor ontstaan grootere en kleinere tuinen met duurdere eind- en goedkoopere middenwoningen

De hoofdwegen rond het dorpje zijn doorgaand beplant gedacht terwijl binnenin gedacht is aan groepsbeplanting met hier en daar Italiaansche populieren en afwisselend hout.

De afscheiding der tuinen met gesnoeide ligustrum hagen. De straten binnen het dorpje zijn van een smalle verharding van sintels met bitumen gedacht terwijl de overige breedte beplant is zoowel voor het behoud van een dorpskarakter als wel om de minst mogelijke kosten van wegeaanleg zonder aan een practische breedte te kort te doen.

wanneer het plan Valk zou zijn gerealiseerd hadden er dit type woningen in een Tuindorp Hintham gestaan

Een bijzonder cachet zou ontstaan wanneer de binnen bebouwing bijna geheel zou kunnen bestaan uit over de baksteen gewitte gevels met geteerde plint, hetgeen de bouwkosten doet verlagen zonder aan de kwaliteit eenige afbreuk te doen, wijl dan een minder gesorteerde steen verwerkt kan worden terwijl deze wittlaag tegen de temperatuursinvloeden beschermt en een drooge woning in de hand werkt, Het bestaande landhuis Goulmy (*bedoeld werd de Westhof ten oosten van de Jasmijnstraat AvL*) met beplanting is in zijn geheel opgenomen in het plan en eventueel als wandelpark later in te richten. Het zal blijvend den welstand van het dorp verhoogen.

Realisatie van dit plan is niet doorgegaan.

Er waren al eerder huizen gebouwd aan de rand van dit binnenterrein. In 1923 aan de Graafseweg 259, 261 en 265, en in 1924 aan de zuidoostkant van de Boterweg 57 en 59. Die woningen zijn nog bestaand.

De NV Obegem zorgt voor de aanleg van de straten en technische infrastructuur en verkoopt de percelen aan particulieren, aannemers en kleinere ontwikkelaars die er woningen gaan bouwen. Aansluitend worden in 1939 ook de woningen aan de oostkant van de Jasmijnstraat (zie hoofdstuk 14A) gebouwd. De woningen aan de zuidkant van de Boterweg worden vanaf 1938 voor het grootste deel door de "NV Maatschappij tot exploitatie van Onroerende Goederen 's- Hertogenbosch en omstreken" gebouwd.

Aan de zuidkant van de Boterweg wordt een perceel tegenover de Gouden Regenstraat in eerste instantie niet uitgegeven omdat daar een doorsteek zou komen naar een geplande, maar nooit gerealiseerde woonwijk. Op die plaats zijn pas later woningen gebouwd.

Graafseweg 267 is een van de panden die relatief ongeschonden WO II overleefden. De auteur heeft er 25 jaar gewoond. Hier een foto van de achterzijde met een vernielde Horch kfz 15. Collectie: Maarten Swarts

Het Hinthamerpark heeft aan het eind van de Tweede Wereldoorlog zwaar te lijden gehad onder de oorlogshandelingen bij de bevrijding van Den Bosch. Zowat het hele gebied werd in puin geschoten. Van het ontwerp van Hein de Graaf

zijn de panden op beide hoeken van de aansluiting Graafseweg- Seringenstraat en huizen aan de Jasmijnstraat, Kamperfoeliestraat en Boterweg, nog voorbeelden van de originele woningen. Veel andere woningen in het park werden zodanig vernield dat die op meestal de oorspronkelijke fundering weer nieuw opgebouwd werden.

5. Kamperfoeliestraat 23a

Kamperfoeliestraat 23a. Collectie en foto: Monumenten Advies Bureau Nijmegen

Dit pand is een gemeentelijk beschermd monument met nummer SOMo619. De redengevende beschrijving luidt:

(Bouw)historie:

Het pand bevindt zich in het Hinthamerpark, een klein villawijkje met een intiem karakter tussen de Graafseweg en het vroegere dorp Hintham. De wijk is in het midden van de jaren 1930 aangelegd, op basis van het Uitbreidingsplan 1934. Het was ir. J.A.M. Perey die het betreffende plan in onderdelen "De Vliert" opstelde. De zo karakteristieke orthogonale wijkaanleg met het centraal gelegen plantsoen langs de elkaar kruisende Kamperfoeliestraat en Goudenregenstraat is op dit plan al te zien. Alhoewel de Tweede Wereldoorlog roet in het eten gooide waardoor de plannen pas deels na de oorlog ten uitvoer zijn gebracht, werden in het Hinthamerpark al rond 1938 de eerste villa's gebouwd.

Opdrachtgever was de N.V. Hinthamerpark te Vught die als projectontwikkelaar optrad en die de ontwerpen liet maken door de Bossche architect H.M. de Graaf. Verschillende panden zouden tijdens de oorlog zware schade oplopen.

Het onderhavige pand is vanaf 1955 op een tot dan toe nog open kavel gebouwd, een ruim perceel dat aanvankelijk onder meer bestemd was voor de bouw van enige garageboxen. Het object is gerealiseerd in het kader van de herbouwplicht voor twee elders verloren gegane panden. De architect was G.M.C. (Gerard) Wijnen die op dat moment samenwerkte met H. van Hal en E.J. Hennink. Aanvankelijk betrof het een duplexwoning voor architect Wijnen zelf (die ten tijde van de inventarisatie in 2009 nog steeds hier woonde) en één van zijn collega's. In november 1955 werd de bouw opgeleverd.

Het pand bestond toen uit het voorste gedeelte van de huidige bouwmassa, ofwel 'het voorhuis' met beneden en boven een woning. Op de begane grond waren er twee slaapkamers en – langs de achtergevel – een woonkamer en een keuken. De bovenwoning had een vergelijkbare indeling.

Uit 1959 dateren de bouwtekeningen ten behoeve van de samenvoeging van de beneden- en bovenwoning tot één woning, zoals bedoeld voor Wijnen en zijn gezin. Daarbij bleef de indeling van de begane grond gelijk, maar op de verdieping werd de woonkamer een zit- slaapkamer. De keuken bleef hier gehandhaafd, tezamen met die op de begane grond, waardoor er toen dus twee keukens waren. In 1965 voegde Wijnen een achterhuis toe, waardoor de bouwmassa eens zo groot werd. Het voorhuis werd tot bureau omgevormd – compleet met bouwarchief en bibliotheek – en in het achterhuis werd het woongedeelte ondergebracht, met een woonkeuken en diverse slaapkamers. Tussen de twee 'huizen' kwam een verbindingslid met een toegangshal en een trappenhuis. Tot de ingebruikname van Wijnen's nieuwe bureau in de Bossche binnenstad in 1977 (De Twee Snoeken) behield het voorhuis zijn werkfuncties. In 1992 stopte Wijnen met zijn werk, maar nog altijd zijn in het voorste deel van zijn huis een ruime boekerij en de vroegere werkruimtes te vinden.

Gerard Wijnen (*1930) behoort tot de bekende architecten van de Bossche School. Hij volgde zijn opleiding aan de Academie voor Bouwkunst in Tilburg en volgde verder de vermaarde architectuurscholen die onder leiding van de benedictijner monnik Dom Hans van der Laan (1904-1991) en diens broer Nico

(1908-1986) in het Bossche Kruithuis werden gegeven. Het waren deze cursussen van waaruit de vooral in Brabant zo invloedrijke Bossche School is voortgekomen.

Wijnen kreeg in het Kruithuis les van Jan de Jong (1917-2001), één van de epigonen van Hans van der Laan. Een aardige anekdote is dat laatstgenoemde bij een bezoek aan het pas voltooide huis van Wijnen opmerkte dat 'de vader (= Hans van der Laan) vaak meer waardering heeft voor zijn kleinkinderen (= Gerard Wijnen) dan voor zijn kinderen (= Jan de Jong).

Na de samenwerking met Van Hal en Hennink richtte Wijnen in 1961 een eigen bureau op (Wijnen en Senders) dat sinds 1977 dan bekend staat als De Twee Snoeken. Dit bureau is nog steeds actief, tegenwoordig onder leiding van de opvolgers van Wijnen. Tot het oeuvre van Gerard Wijnen behoort een groot aantal ontwerpen, onder meer in Den Bosch en Rosmalen. Een bekend voorbeeld is de Carolushof die hij in 1985 ter plekke van het gesloopte Carolusziekenhuis in de Bossche binnenstad realiseerde.

De Bossche School vindt zijn oorsprong in 1946 toen de voornoemde broers Van der Laan in Den Bosch een begin maakten met de cursus 'kerkelijke architectuur'. De lessen leidden tot vernieuwende inzichten over kerkenbouw, waarbij men zich onder meer liet inspireren door de 'elementaire' vormtaal van de vroegchristelijke en romaanse basilieken. Hans van der Laan's ideeën hadden evenwel ook gevolgen voor de profane bouwkunst. Juist de ruimtelijke samenhang gebaseerd op het verhoudingsgetal waarin eenieder grootte ervaart, vormde voor de Bossche School-architecten de leidraad voor nieuwe ontwerpen en legde de basis voor wat uiteindelijk het Plastische Getal genoemd zou gaan worden. Citaten uit de klassieke bouwkunst zoals timpanen, gevellijsten en lateien behoren tot de karakteristieke vormtaal. Hetzelfde geldt voor het overwegend vrij robuuste metselwerk met tamelijk grove voegen.

Belangrijk is het accent dat wordt gelegd op soberheid en beheersing. Voor menigeen roept een ontwerp in Bossche Schoolstijl dan ook associaties op met een welhaast Spartaanse en kloosterlijke leefstijl. Het karakteristieke door grijsschakeringen gekenmerkte kleurenschema – met name terug te voeren op

de kleurentheoreticus Wim van Hooff – versterkt dit gevoel.

De in fasen ontstane woning aan de Kamperfoeliestraat is tot op de dag van vandaag zowel in- als uitwendig een goed voorbeeld van de Bossche Schoolstijl. Karakteristiek is onder meer de ingetogen opzet en de nadruk op zorgvuldig metselwerk met grove voegen. De relatie tussen massa en ruimte en het spel van evenwichtige maten en verhoudingen verlenen het ontwerp een beheerste en 'waardige' uitstraling. De vensters zijn niet meer dan gevelopeningen in de massa en het balkon langs de linker zijgevel van het voorhuis beperkt zich tot een eenvoudige betonplaat met een stalen hekwerk.

Opvallend is uiteraard de uit twee nagenoeg identieke bouwdelen bestaande opzet. Mede doordat zowel het voor- als het achterhuis een zadeldak hebben, kreeg de bouwmassa het karakter van twee achter elkaar geschoven 'Hollandse huizen'. Tussen de overwegend door traditionele villabouw gekenmerkte bebouwing aan de Kamperfoeliestraat neemt het object dan ook een markante positie in.

Inwendig vallen vooral de met cement bestreken wanden en de vloeren en plafonds die uit grijs geschilderde houtdelen bestaan op. De in het verbindingslid opgenomen toegangshal met zijn grindbetonnen vloer en het betonnen bordes dat hier naar de voorkamer leidt, is sterk verwant aan de karakteristieke opzet van het vermaarde Benedictijnerklooster dat Dom Hans van der Laan vanaf 1956 te Vaals bouwde.

Opvallend is verder de open keuken in het in 1965 gerealiseerde achterhuis. Het principe van een woonkeuken was destijds zeer vernieuwend en om te voorkomen dat men vanuit de woonkamer een zicht had op een 'niet opgeruimd' aanrecht voorzag Wijnen dit keukenmeubel van klapdeuren met het effect van een grote bergkast.

Een ander opmerkelijk detail zijn de bedsteden in de kinderkamers alsook de ouderslaapkamer, ook deze in de ruwhouten en grijs geschilderde afwerking van de Bossche School. Alleen de slaapkamer van de dochter des huizes werd voorzien van een eigen wastafel. Voor de zoons stond een wastafel op de overloop ter beschikking.

Tenslotte, een bijzonder detail vormt de bronzen deurgreep van de voordeur.

Deze dateert uit 1977 en verbeeldt twee snoeken, uiteraard verwijzende naar de ingebruikname van het nieuwe bureau in de binnestad. De beeldhouwer Felix van der Linden (* 1929) maakte deze deurgreep.

Ligging:

Het pand ligt aan de zuidzijde van de Kamperfoeliestraat. Deze in oostwestrichting lopende straat vormt tezamen met de in noord-zuidrichting lopende Goudenregenstraat de kern van de wijkaanleg van het Hinthamerpark. De diverse rondom deze straten en in bijbehorende tuinen gelegen panden bevinden zich aan de overzijde van een plantsoen. Het onderhavige object wordt eveneens door een tuin van de straat gescheiden en is bovendien gecombineerd met een ruime achtertuin.

Algemeen (hoofdvorm, kap):

Het bouwwerk bestaat uit twee identieke bouwdelen (voor- en achterhuis) welke achter elkaar zijn gelegen en door een tussenlid met elkaar worden verbonden. Beide bouwdelen zijn licht gérend ten opzichte van elkaar. Doordat het tussenlid aan de westzijde van het pand terugwijkt is er hier een kleine patio die deel uitmaakt van de tuin. Zowel het tussenlid als het voor- en achterhuis zijn tweelaags. Het tussenlid heeft evenwel een plat dak, de overige bouwdelen zijn gevat onder een evenwijdig aan de straat gelegen zadeldak met gesmoorde opnieuw verbeterde Hollandse pannen. Op het dak van het voorhuis bevinden zich twee bij de nokeinden gelegen schoorstenen. De daken hebben houten lijstgoten.

Het metselwerk van de gevels bestaat uit (genuanceerde) rosebruine baksteen in een wild verband en met grove voegen. In de vensters en ingangen bevinden zich houten ramen en deuren. De vensters zijn voorzien van bakstenen lekdorpels en verder hebben ze net als de ingangen een betonnen latei. Alle ramen zijn enkelruits (= zonder roedenverdeling).

Voorgevel:

De op het noorden gelegen voorgevel heeft zowel op de begane grond als boven een in de middenas gesitueerd venster met een dubbel draairaam.

Zijgevels:

Aan de zijkanten (oost- en westzijde) zijn de kopgevels te zien. Aan de rechterkant heeft het voorste bouwdeel links zowel beneden als boven een venster als in de voorgevel. Het achterste bouwdeel heeft beneden een ingang

met tuindeuren en hierboven een venster als voornoemd. Tussen deze gevels springt de bouwmassa terug. Hier is het tussenlid zowel boven als beneden voorzien van twee vensters. Op de bovenverdieping betreft het twee bovenlichten, langs de bovenzijde van gevelstroken die uit horizontale houtdelen bestaan. De linker zijgevel bevat in het tussenlid de hoofdingang, bereikbaar via een basaltstenen bordes en voorzien van een dubbele deur die uit verticale houtdelen bestaat. De rechter deurvleugel bevat een in 1977 aangebrachte forse bronzen deurgreep waarop twee snoeken zijn verbeeld (beeldhouwer Felix van der Linden). Op de verdieping heeft het tussenlid twee smalle sleuven met een lichtopening. De kopgevel van het voorhuis heeft zowel beneden als boven enkele kleine vensters. Op de verdieping bevindt zich hier een betonnen balkon met een stalen hekwerk. Het balkon is bereikbaar via een pui met een dubbele deur. Het achterhuis bevat in beide bouwlagen een vergelijkbaar venster als in de voorgevel. Uiterst links beneden bevindt zich een ingang met een enkelvoudige deur.

Achtergevel:

Achter (zuidzijde) heeft de woning links op de begane grond twee ingangen met een dubbele tuindeur. Uiterst rechts nog een gevelopening. Op de verdieping zijn er drie vensters als in de voorgevel.

Ruimtelijke indeling:

Het voorhuis bevat op de begane grond een ruime ontvangstkamer, waarlangs zich aan de oostzijde een afzonderlijk vertrek bevindt. Op de verdieping zijn er een bibliotheek en een enkele nevenruimte.

Het achterhuis bestaat op de begane grond grotendeels uit een woonkeuken. Op de verdieping bevinden zich hier vier slaapkamers. In het tussenlid is de toegangshal met trappenhuis gesitueerd. Op de verdieping alhier een overloop.

Interieurelementen

Karakteristiek voor het interieur is het sobere en ingetogen karakter. De wanden zijn alle grof bestreken en het houtwerk van plafonds, deuren, trap en vloeren is in het kleurenschema van de Bossche School uitgevoerd (grijs). In de entreehal bevindt zich een grindbetonnen vloer, de woonkeuken en de in het voorhuis gesitueerde bibliotheek (bovenverdieping) hebben een natuurstenen vloer. Tot de bijzondere interieurelementen behoren de houten bedsteden in de vier in het achterhuis gesitueerde slaapkamers. In de keuken bevindt zich een 'aanrechtmeubel' dat via inklapbare deuren aan het zicht kan worden onttrokken. Op de overloop en in één van de slaapkamers een wandnis met een wastafel. In het trappenhuis is een houten trap gesitueerd, voorzien van een ijzeren balustrade. In de balustrade zijn gietijzeren sierrozetten verwerkt welke afkomstig zijn van een ouder pand in de binnenstad. De rozetten dateren uit omstreeks 1900. Het interieur is mede beschermd voor zover het monumentale waarden omvat.

Erf, bijgebouwen, diversen:

Langs de voortuin bevinden zich lage tuinmuurtjes in vergelijkbaar metselwerk als de gevels van het pand.

De muurtjes worden beëindigd door een rollaag. Er zijn enkele vergelijkbaar uitgevoerde tuinmuren met een wandnis.

Het Hinthamerpark in 1983.

Deze foto is door de auteur gemaakt vanuit een Cessna

16. Veranderd Hintham

Het oude Hintham, in de vorm van een klein lintdorp met een groot buitengebied, verandert na de Tweede Wereldoorlog eerst geleidelijk en daarna in rap tempo tot een nieuwbouwwijk met een oude kern. Niet alleen de uitbreiding met woningen; ook het verdwijnen en doorsnijden van gebieden met nieuwe grootschalige infrastructuur veranderde de ruimtelijke context van het vroegere dorp ingrijpend.

Op topografische kaarten (topotijdreis.nl) zijn deze veranderingen goed te volgen. Zie de volgende pagina's.

Rond 1800: geen topografische kaart, maar een goede indruk hoe Hintham er toen, vóór de aanleg van de rijksweg (nu deels de weg Hintham en de Graafsebaan), uitzag.

1851: nieuw hierop is de in 1822 aangelegde rijksweg en het latere veldwerk Hintham.

1869: de slinger in de Rechtse dijk is verdwenen. Het veldwerk Hintham is minder pregnant aanwezig.

1899: de spoorlijn Den Bosch- Nijmegen is aangelegd. De tuin bij Annastate is ingetekend.

1928: de hoogspanningsleiding is aangelegd. Restanten van het veldwerk Hintham zijn nog zichtbaar.

1956: de eerste aanzet van grote veranderingen is zichtbaar met het Hinthamerpark (vanaf 1934), sportpark de Vliert en de aanzet van de Oranjewijk (vanaf 1947) in Hintham- noord. De Industriestraat en de eerste bebouwing van het bedrijventerrein van Heijmans zijn ook opgenomen. De Tweeberg is verhard en het IJzeren Kind is gegraven. De Aa is gekanaliseerd.

1967: de Oranjewijk is uitgebreid met als grens de Wilhelminastraat. Hintham zuid (vanaf 1963) is in ontwikkeling. Het bedrijventerrein van Heijmans is verder bebouwd en de A2 kondigt zich aan. Het eerste stuk van de Stenenkamerplas is uitgegraven om Hintham- zuid op te hogen.

1978: de A2 (vanaf 1968) is gerealiseerd; Hintham- zuid en de Stenenkamerplas ook.

1988: In Hintham- zuid zijn enkele open plekken bebouwd.

1998: Intensivering van de bebouwing in Hintham- zuid. Hintham- noord (vanaf 1997) is voor een groot deel bebouwd. Inbreidingslocatie Sint Jorisstate en Christinastate (vanaf 1988) zijn zichtbaar

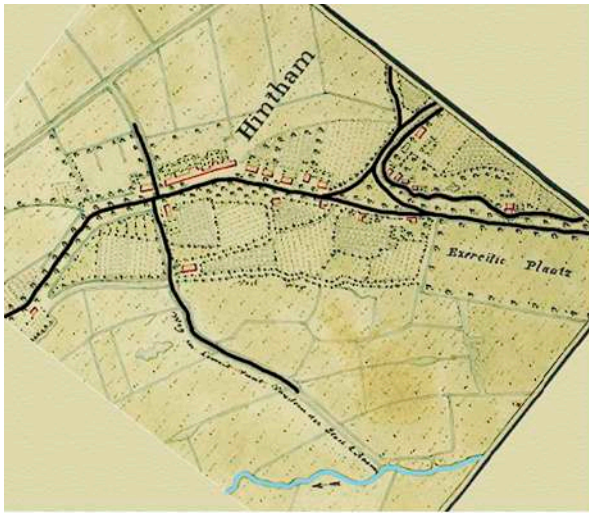
2013: de A2 is verbreed en het knooppunt Hintham daarin is anders vorm gegeven. Hintham- noord is verder bebouwd met bedrijven. De aanzet van het Máximakanaal is al te zien. Ook het oude dorpslint is geïntensiveerd met inbreidingslocaties als Sint Antoniusstraat (vanaf 1993) en Johan Frisostraat (vanaf 2002). De wegomlegging Hintham langs de spoorlijn (Stadionlaan vanaf 2002) is gereed.

2019: Het Máximakanaal (vanaf 2014) met de aangepaste wegenstructuur is nu zichtbaar.

De bouwlocatie Vrijspel ten zuiden van het IJzeren kind is bijna volgebouwd.

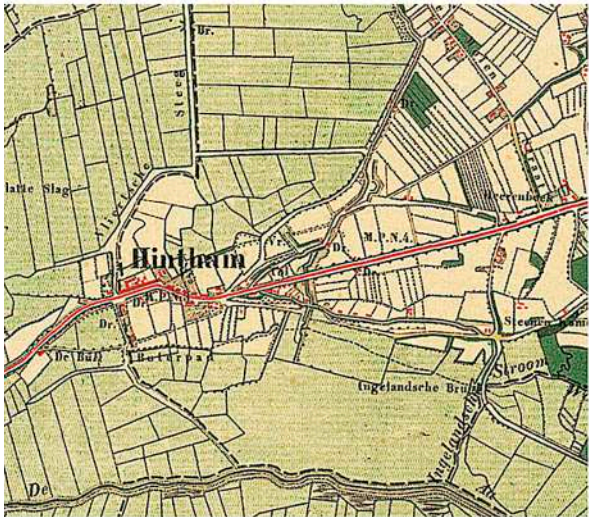
Op deze luchtfoto uit 1953 is links het Hinthamerpark te zien. Na de verwoesting in de Tweede Wereldoorlog zijn er dan al enkele nieuwe huizen gebouwd. Hier en daar zijn de mortierinslagen nog zichtbaar. Rechts van de Jasmijnstraat valt de grote tuin met rondlopend pad achter Hintham 13 op. En enkele percelen naar rechts de met bomen begroeide achtertuin van Annastate. Nog wat verder naar rechts aan de noordkant van de weg Hintham is de achtertuin van Sint Joris te onderscheiden, met het ovaalvormige padenstelsel.

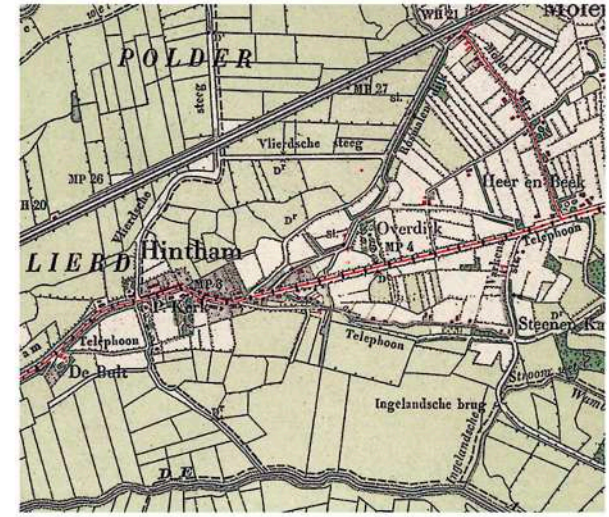
rond 1800

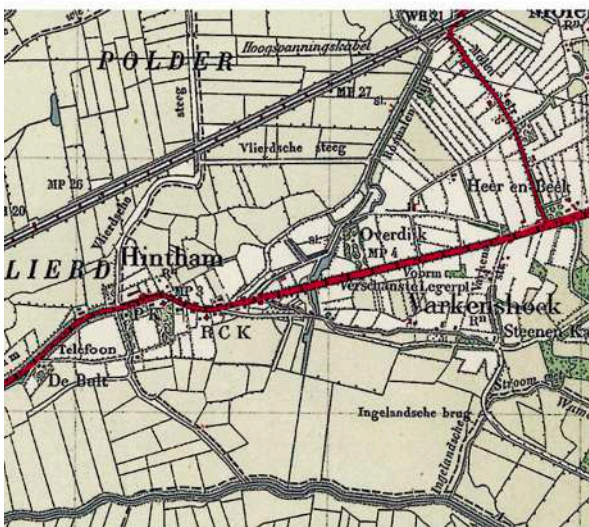
1851

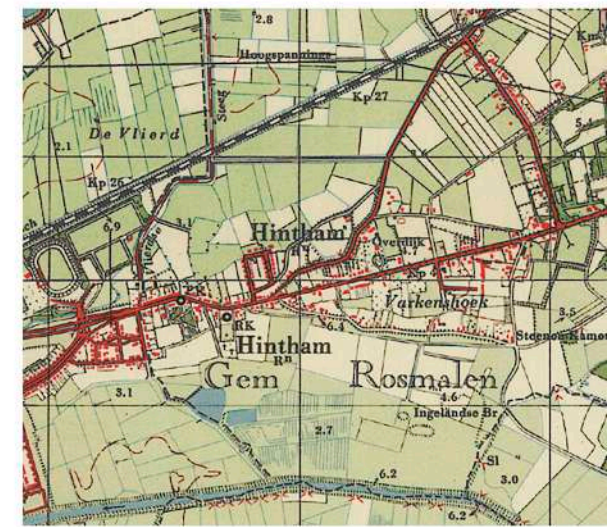
1869

1899

1928

1956

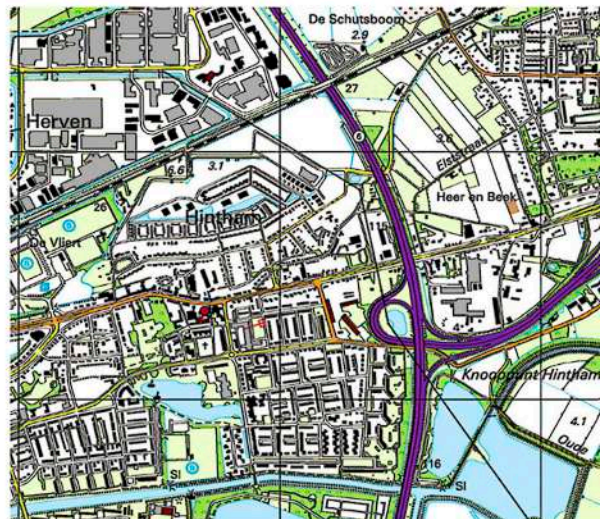
1967

1978

1988

1998

2013

2019

Verklarende woordenlijst

à: in het vroegere kadaster gebruikte aanduiding voor "tot en met".

Afbiljoenen: een balk, rib of paal in de lengte van de scherpe hoeken of kanten ontdoen.

Archivolt: een geprofileerde versiering langs een arcadeboog.

Arcadeboog: een reeks van achtereenvolgende bogen, dikwijls boven de ingang van een kerk.

B&W: (college van) Burgemeester en Wethouders; het dagelijks bestuur van een gemeente.

Bastion: een uitspringend verdedigingswerk van aarde of steen dat deel uit maakt van een vesting of een fort.

Beugelbaan: baan van ongeveer 10 x 5 meter, waarop een zware bol met een houten schop of slegger in beweging gebracht wordt. Het is de bedoeling om de bol door een ring in het midden van de baan te laten rollen.

Het beugelspel, naar een oud schilderij.
Bron: Brabantsche Illustratie 15-2-1928

BHIC: Brabants Historisch Informatie Centrum (het voormalige Rijksarchief in Noord-Brabant), gevestigd in de Citadel te Den Bosch.

Brozem: samentrekking van de woorden "brommer" en "nozem", een in de jaren '60 van de 20e eeuw gebruikte term.

Colonnnet: de middenpijler bij de bogen van lichtopeningen.

Eclectisme (in de architectuur): een bouwstijl uit de latere 19e eeuw, die kenmerken in zich heeft van verschillende neostijlen (neogothiek, neoromaans, neoclassicisme), welke zijn gecombineerd tot een nieuw geheel.

Fliering: horizontaal gelegen langs balk ter ondersteuning van de sporen in een kapconstructie. Heeft dezelfde functie als een gording.

Groote Armen van Rosmalen: een vroegere instantie voor armenzorg. Ze verstreekte ondersteuning in geld of natura uit de armenkas. De ondersteuning was permanent (aan de échte armen, of zoals ze ook werden genoemd, de "onvermogenen"), en ook wel op een tijdelijke basis (bij bijzondere noden of in bepaalde periodes aan "behoefigen" of "minvermogenen"). Ook verhuurde ze de in haar bezit zijnde panden aan minder draagkrachtigen.

Haammaker: iemand die van hout en leer het juk (de haam) voor een trekdier maakt.

Haardstede: benaming voor een huis of boerderij. De term werd gebruikt om te duiden dat het om een woning ging (waar, anders dan in een stal of schuur, een haard of vuur brandt) en waarover in de 17e tot begin 19e eeuw belasting kon worden geheven.

HKK: Heemkundekring.

Jhr.: Jonkheer. Een adellijke titel.

Jkvr.: Jonkvrouw. Een adellijke titel.

KB: Koninklijk Besluit.

Kuiper: ambachtsman die houten vaten of tonnen maakt.

Laafkuip: kuip, waarin de dierenhuid in water wordt "gelaafd" met het doel die te laten zwellen, waardoor later de looistoffen beter werden opgenomen.

Lancetvenster: een hoog, smal venster met aan de bovenkant een boog met een gotische punt (een lancetboog).

Lisenen: verticale, iets uit de muur springende stroken zonder voetstuk of bekroning. Ze hebben een

decoratieve en versterkende functie.

Looikuij: kuis, waarin de gelaafde (zie laafkuis) dierenhuid, met run (gemalen eikenschors) wordt geloid.

Lunette: klein vestingwerk met twee schuine, naar buiten gerichte zijden en twee naar achter gerichte zijden. De naam is het Franse woord voor "kleine maan", omdat het werk van bovenaf gezien halvemaanvormig is.

Middenrisaliet: een halverwege de gevel vooruitspringende partij die over de gehele hoogte doorloopt.

Noodvoorziening: een als tijdelijk bedoeld bouwwerk dat diende om de bewoners en have van een in de Tweede Wereldoorlog verwoeste boerderij een onderkomen te bieden totdat de nieuwe boerderij gereed was.

Numismatisch: betrekking hebbend op de wetenschappelijke studie van munten en penningen.

Pinakel: een uit de gotische bouwkunst afkomstige spits toelopende, slanke, torenvormige bekroning, boven en naast vensters en portalen, op steunberen, geveltoppen en borstweringen.

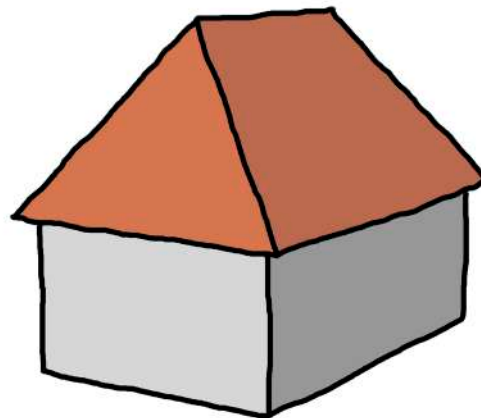
Rademaker: ambachtsman die wielen (voor karren) maakt.

RCE: Rijksdienst Cultureel Erfgoed (voorheen: Rijksdienst Monumentenzorg), gevestigd te Amersfoort.

Remise: oude benaming voor koetshuis. Ook is deze naam gebruikt als stalling en onderhoudswerkplaats van een (stoom)tram, maar die laatste betekenis komt in dit boek niet voor.

Schalk: ook muurzuil genoemd. Een schalk is een kwartzuil, halve zuil of driekwartzuil, dus een smallere zuil, die niet vrij in de ruimte staat maar tegen een dragend element (pijler, zuil of muur) is aangebouwd.

Schilddak: een daktype dat wordt gevormd door twee driehoekige schilden of dakvlakken aan de korte kant en twee trapeziumvormige schilden aan de lange kant van het gebouw.

Schilddak

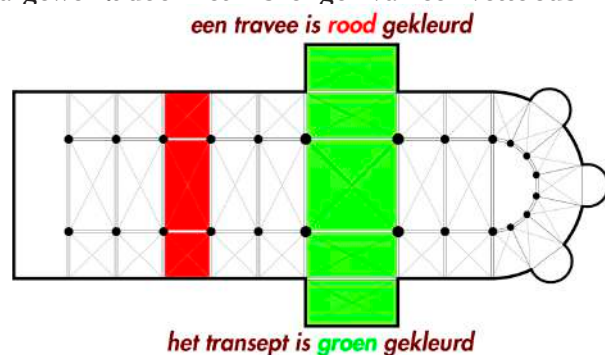
Schop: oude benaming voor een bijgebouw, schuur of loods (meestal los van het hoofdgebouw).

Suffix: een woorddeel dat achter de stam van een woord gevoegd wordt.

Touwerij: plaats waar het geloide zware leer werd afgewerkt door het inbrengen van een vette substantie.

Transept: ook kruisbeuk genoemd. Het transept is het gedeelte in een kerk dat gevormd wordt door de twee dwarsbeuken en het deel daartussen.

Travee: het deel van een gebouw, dat wordt bepaald door twee opeenvolgende steunpunten in de lengterichting van het gebouw.

Transept en travee

Triforium: een smalle galerij in de kerk, onder de vensters van de middenbeuk en boven bogen van de zijbeuk, met zicht op de grote binnenruimte.

Turfraam: rek, waarop normaal gesproken turf (maar in een looierij afgewerkte run, dat is eikenschors om mee te looien) werd gelegd en aangestampt, om te drogen en dan als brandstof te gebruiken. Ook werden hierop de lijmresten (dat is de afgeschraapte afval aan de binnenkant van een dierenhuid) gedroogd om in dikke plakken te worden verkocht aan iemand die er lijm van stookte.

Verver: huisschilder.

Vesten: letterlijk: bevestigen, vastmaken. In oude akten werd het woord gebruikt voor het bevestigen van de overdracht van onroerend goed aan een andere eigenaar.

Vierpas: in zijn algemeenheid is dat een object van vier elkaar overlappende cirkels.

Voorpoting: het pootrecht, ook wel voorpootrecht en recht van voorpoting genoemd, houdt in dat grondbezitters het recht hebben om in eigen bezit bomen te planten en te rooien op een stuk grond vóór het eigen perceel. Doorgaans betreft dit de berm van een weg die langs het perceel loopt. Een bijzondere vorm van het pootrecht is het overpootrecht. Daarbij rust het recht op de berm aan weerszijden van de weg.

Warmoezier: tuinder.

Wimberg: een driehoekig gevelement boven vensters en deuropeningen.

Plafondrozet in het toen nog niet gerestaureerde pand Hintham 16.

Collectie: beeldbank RCE, inventaris 502749

Geraadpleegde literatuur bij hoofdstuk 10:

- Tekst van R. Wols (BHIC)
- "Inspirerend militair erfgoed, de zuiderwaterlinie in noordoost Brabant" van de Stichting Behoud Monumenten Brabant en het Monumentenhuis Brabant
- "Verboden Kringen" van Hans Willems en Bram Steketee
- "Geschiedenis van vesting en forten" door C.J. Gudde (1974)
- "Vier eeuwen militaire inundaties rond 's-Hertogenbosch", door Bas Bevaart e.a., (2018)
- Beschrijving archeologische verwachtingskaart 's-Hertogenbosch
- "Door dijken en wegen", door ADC Archeoprojecten. Beschrijving archeologisch onderzoek bij de aanleg van het Máximakanaal
- "Militaire spectator", tijdschrift voor het Nederlandsche leger (1849- 1864)
- Rechterlijk archief Nuland 54, blz. 97 d.d. 24 juni 1762

